

DEK
NIS

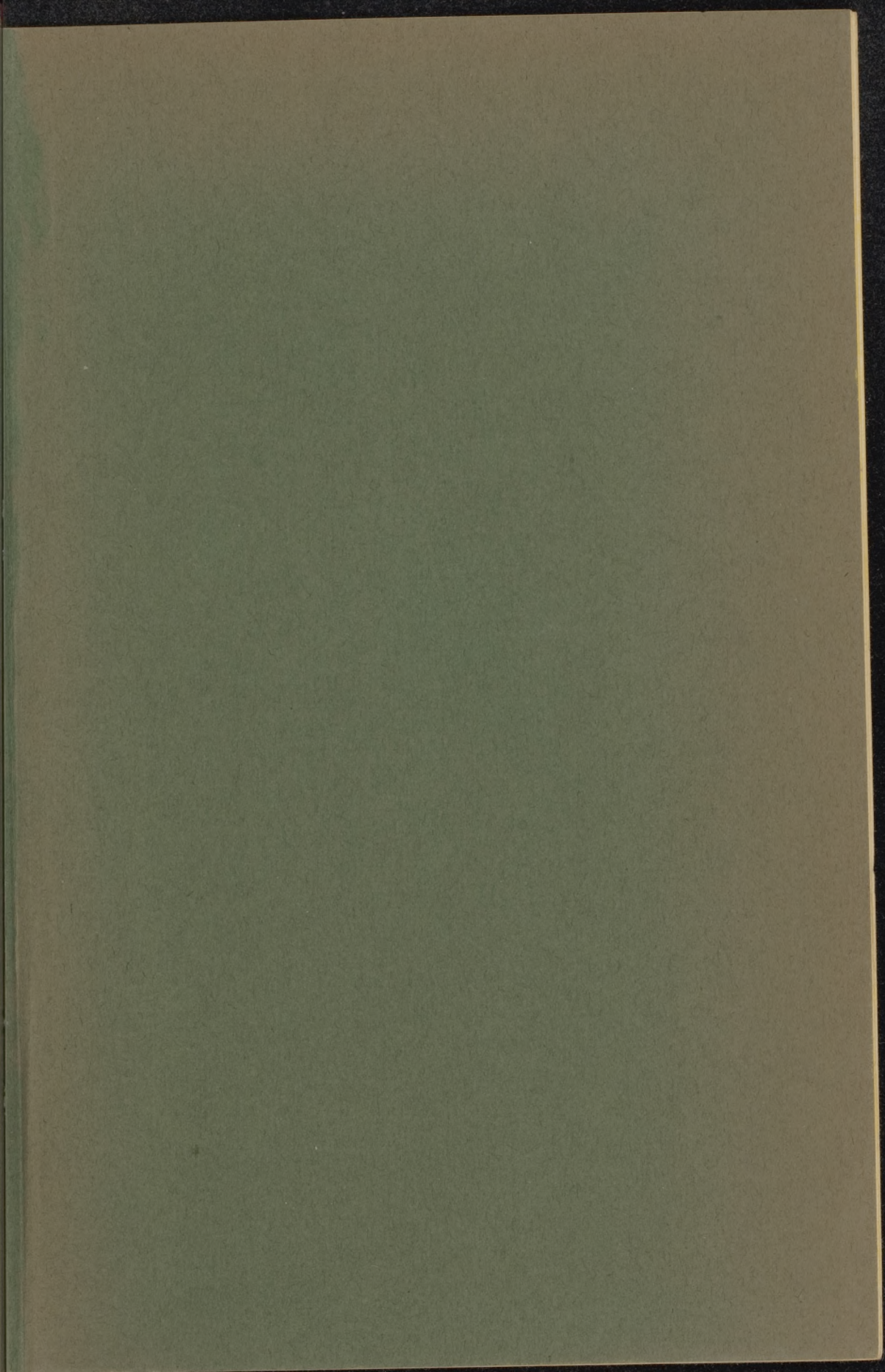

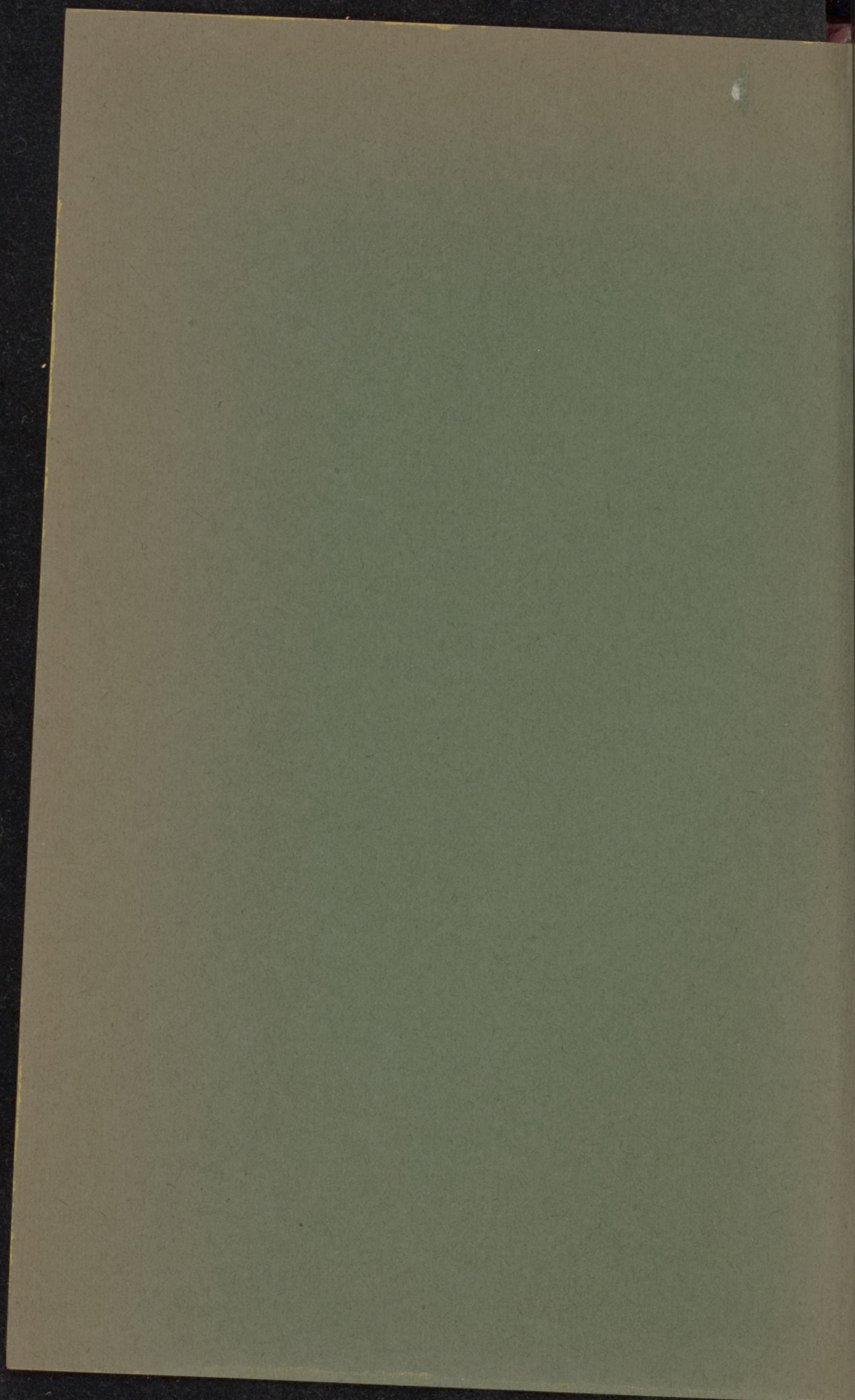
1796
B4

RIJKSUNIVERSITEIT LEIDEN

1 074 391 7

KOLONIALE GESCHIEDENIS

I

KOLONIALE GESCHIEDENIS

DOOR

Dr. H. T. COLENBRANDER

HOOGLEERAAR TE LEIDEN

EERSTE DEEL

ALGEMEENE KOLONIALE GESCHIEDENIS

MET KAARTEN

'S-GRAVENHAGE
MARTINUS NIJHOFF
1925

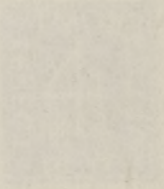
KOEDONALIE
GESCHIEDENIS

IN H. T. COLEBRANDER

DEEL I

DEEL I

DEEL I

UNIV.
LEIDEN
BIBL.

INHOUD

	VOORBERICHT.	VII
I.	INLEIDING	1
II.	PORTUGAL	11
III.	SPANJE	29
IV.	NOORD-AMERIKA	39
V.	DE VEREENIGDE STATEN TOT LINCOLN	66
VI.	VAN LINCOLN TOT ROOSEVELT	92
VII.	DE VEREENIGDE STATEN TOT HEDEN	108
VIII.	CANADA	133
IX.	AUSTRALIË EN NIEUW-ZEELAND	146
X.	ZUID-AFRIKA TOT DEN GROOTEN TREK	156
XI.	ZUID-AFRIKA TOT DE ZANDRIVIER- EN BLOEMFON- TEIN-CONVENTIES	174
XII.	ZUID-AFRIKA TOT DE CONVENTIE VAN LONDEN	191
XIII.	ZUID-AFRIKA TOT DEN VREDE VAN VEREENIGING	214
XIV.	DE UNIE VAN ZUID-AFRIKA	232
XV.	BRITSCH-INDIË TOT DE MUTINY	245
XVI.	BRITSCH-INDIË TOT DE MUTINY	265
XVII.	BRITSCH-INDIË TOT HEDEN	299
XVIII.	OVERIGE BRITSCH-INDIË TOT HEDEN	323
XIX.	EGYPTE	337
XX.	ALGERIË, TUNESIË, MAROKKO	344
XXI.	FRANSCH WEST- EN EQUATORIAAL AFRIKA. — MA- DAGASCAR	357
XXII.	INDOCHINA EN OVERIGE FRANSCH-INDIË	364
XXIII.	CONGO	371
XXIV.	DUITSCH-INDIË	379
XXV.	ITALIAANSCH-INDIË	388
XXVI.	AMERIKAANSCH-INDIË	393
XXVII.	JAPANSCH-INDIË	398
	NAAMLIJSTEN	402
	REGISTER VAN PERSOONSNAMEN	405
	KAARTEN. (ZIE DEEL III.)	

VOORBERICHT

Dit boek is ontstaan uit de omstandigheid dat jaarlijks vrij wat Indologen in de geschiedenis van Nederlandsch-Indië onderwijs ontvangen, jongelieden te kloek om zich tot de lezing van schoolboeken te beperken; te ongeleerd om, zonder leiding, de bronnen zelve te ontginnen. Er was geen boek te noemen dat aan hunne behoefte voldeed, en zoo ging het hun gegeven college sterker op een compendium gelijken dan voor den student aangenaam of voor den hoogleeraar nuttig zijn kon. Door, nu ik van het onderwijs aan Indologen afscheid neem, mijn tot dusver gebruike college-aanteekeningen af te ronden en te doen drukken stel ik wellicht mijn opvolger in staat, zich op de behandeling van *capita selecta* toe te leggen.

Die de geschiedenis van onze Oost bestudeert zonder ook eens in die van de West te neuzen, is geen braaf man; — en die haar begripen wil zonder iets van koloniale verhoudingen in het algemeen te weten, zal zich zonder vrucht vermoeien. Het eigene wordt pas geestelijk bezeten door wie er zich eerst van heeft afgewend. Het hooger onderwijs in andere dan de koloniale geschiedenis beperkt zich in Nederland niet tot de vaderlandsche stof van *Civilis* tot *Colijn*. Dat in de koloniale geschiedenis mag niet enger van opvatting wezen. Ik doe dus aan twee deelen, die de Nederlandsche koloniale geschiedenis bevatten, dit algemeene voorafgaan, omtrent welks inhoud en bedoeling het slot der inleiding opheldering verschaft. Uit het daar gezegde is duidelijk, dat Zuid-Afrika er vooral niet in te kort mocht komen. Het tweede deel zal de West, en de Oost tot 1816 behandelen, het derde de Oost van 1816 tot heden. Dit derde deel zal tevens de kaarten bevatten, op het geheele werk betrekking hebbende.

Mocht blijken dat ik nog voor anderen dan voor *examinandi* heb geschreven, ik zou er mij in verheugen. Ons publiek weet van koloniale geschiedenis niet heel veel; — men kan, geloof ik,

de verzekering wel in den positieven vorm gieten en zeggen: voor
genooten eener gemeenschap met imperiaal karakter te weinig.
Zal ik hun aandacht niet gevangen hebben, het moet aan mij
liggen: de stof is rijk genoeg.

Leiden, Juli 1925

H. T. COLENBRANDER

I. INLEIDING

Colonia beteekent „volkplanting”. Echter omvat „koloniale geschiedenis” veel meer, dan die der volkplantingen alleen. De nederzetting van volksbestanddeelen buiten de eigen gebiedsgrenzen kan geheel verschillende oorzaak, beteekenis en lotgeval hebben. Geschiedt zij onopzettelijk door de aantrekkingskracht die eene in de nabijheid gelegen groote handelsmetropool of gewichtig beschavingscentrum uitoefent, dan spreekt men wel van „kolonie” (Nederlandsche kolonie te Londen of te Parijs, Duitse kolonie te Antwerpen, enz.) doch ontstaat tusschen het gebied van nederzetting en het moederland geen koloniale verhouding. Geschiedt zij opzettelijk, dan kan het de bedoeling zijn de fysieke of moreele levensvoorwaarden der trekkers te verbeteren door hen over te brengen naar een maagdelijk of nagenoeg maagdelijk land; bij welslagen ontstaat uit zulk een begin de eigenlijk gezegde volkplanting (Noord-Amerika, Australië). De toeleg kan echter ook zijn geweest, zeker gebied militair of economisch of cultureel te beheerschen (Romeinsche nederzettingen in Gallië, Hispanië, aan Rijn en Donau; Christenrijken in het Heilige Land; Jezuietenstaties in het binnenland van Zuid-Amerika; Fransche postenketen langs Mississippi en Ohio of in West-Afrika). Van dit laatste type in hoofdzaak zijn de koloniale imperia van Spanje, Portugal en Nederland geweest, en is nog steeds een gedeelte van het Britsch imperium (bezit van Gibraltar, Malta, Cyprus, Aden, Hongkong). De lotgevallen van dergelijke vestiging van militaire of handelspolitische of cultureel- of religieus-propagandistische strekking kunnen zeer verschillend zijn. Geschiedt zij in dun bevolkte streken van zeer lage eigen cultuur, dan kan zij in haar gevolgen aanleiding geven tot volkplanting (de Spanjaarden aan den La Plata-mond; de Nederlanders aan de Kaap). Heeft zij te midden van min of meer dicht bevolkte landen plaats, dan kan, onder gunstige omstandigheden, een plotselinge, snelle cultuur-

verbreiding over die landen het gevolg zijn (het Hellenisme in Voor-Azië en Egypte; het Romeinsche rijk; de Byzantijnsche invloed in Rusland; de Duitsche beschaving in de Baltische landen; Europeesche invloeden in Japan na 1549 en wederom na 1853). Evenzeer komt het voor, dat de cultuur van het land van vestiging aan die der vreemdelingen weerstand biedt en zich handhaaft, al komt het land in militair en economisch opzicht geheel onder hun invloed en eindelijk ook administratief onder hun bestuur. Dit laatste is met name in de tropische gedeelten van Azië het geval geweest (Britsch-Indië, Nederlandsch-Indië, Fransch Indochina).

In volstrekte zuiverheid vindt men de hier onderscheiden typen zelden terug: zoo is Algerië tegelijk wingewest en volkplanting, en zijn de Vereenigde Staten uit de samengroeiing van plantagekoloniën met volkplantingen ontstaan. Toch is van elke kolonie wel aan te geven, of zij meer trekt naar het type der *colonie de peuplement* dan naar dat der *colonie d'exploitation*.

Uit het bovenstaande zal duidelijk zijn, dat de koloniale relatie zoo oud zijn moet als de aanraking van volk tot volk zelve. Zij is geenszins tot de moderne geschiedenis of tot die der volken van Europa beperkt. Zij is vol fluctuatie, omdat de invloedsmogelikheden van volk op volk zoo weinig constant zijn. Er zijn in het verleden een aantal koloniale relaties geweest die reeds volledig hebben uitgewerkt. Er zijn er in het heden die hechter worden en andere die verslappen. Er is geen materie te vinden die meer met alle doctrinarisme spot, dan de koloniale staatkunde.

Van de koloniën der Phoeniciërs (om niet hooger op te klimmen) is sedert de verwoesting van Carthago geen spoor meer over. Van belang zijn eenmaal de stekken geweest, door hen in het Grieksche leven uitgezet. De cultuurinvloed der Grieken zelve, materieel nog slechts uit ruïnen blijkende, heeft geestelijk nog niet uitgewerkt. Zij heeft Voor-Azië, gedrenkt, Noord-Afrika, Groot-Griekenland en Rome; in die „hellenistische” wereld werd Rome eindelijk de groote politieke macht, geschikt, eene grieksch-romeinsche cultuur ver over Europa te verbreiden. Nog heden ten dage zijn in Europa de streken, die aan het Romeinsche gezag onderworpen zijn geweest, duidelijk van de andere te onderkennen. Er is een ingrijpend verschil gebleven tusschen Hispanië, Gallië, Dacië, in

het algemeen wat bezuiden en bewesten Rijn en Donau ligt, en de landen ter overzijde.

De hellenistische wereld is als een smeltkroes te beschouwen, waarin volstrekt niet Grieken alleen hun beschavingselementen hebben geworpen. Andere werden aangevoerd door de volken zelve, waarover het gezag der hellenistische rijken zich uitstreckte, en geen mengings-product is merkwaardiger geweest, dan het oostersch-joodsch-grieksche: het Christendom, dat eindelijk het geheele grieksch-romeinsche beschavingsgebied doordringt en ook na den val des rijks een band blijft die allen die er toe hebben behoord of er zijn binnengevallen, omsluit. De antieke beschaving vervormt zich tot eene christelijke en leeft vooreerst slechts als zoodanig voort. Zij verliest Voor-Azië en Noord-Afrika aan den Islâm (die tot in Spanje en op Sicilië voortdringt), doch onderwerpt zich, in haar Byzantijnschen verschijningsvorm, tegelijkertijd nog de Russen en de Balkan-Slaven; — in haar Frankische gedaante, de massa der Germanen.

In dezen tijd is het, dat de invloedsoefening van volk op volk zich vooral uit in den vorm der *godsdiensverbreiding*. Dit karakter behoudt zij ook nadat de Karolingen de wereldlijke gezagstraditie van het Romeinsche rijk hebben trachten te herstellen. De onderwerping van Germanië als politieke gebeurtenis gaat schuil in de kerstening. Elke aanraking met de Mooren in Spanje neemt het wezen aan van een geloofsstrijd. Aan gene zijde der Elve gelukt de geloofsuitbreiding niet door onderwerping in eens als die der Sassen, noch door een knabbeloorlog als in Spanje, maar langs zuiver kolonisatorischen weg; de oostelijke helft der Noordduitsche laagvlakte wordt een der merkwaardigste kolonisatiegebieden der aarde; uniek bijna, in zoover het, geografisch zich onmiddellijk bij het moederland aansluitend, daarmede geheel samengroeien kon; het heeft zijn omvang ongeveer juist verdubbeld. Van de koloniseerende volken van Europa zijn — na de Graeco-Romeinen — de Duitschers het oudste.

Hevig is de botsing geweest van het Christendom met den Islâm, den uit een anderen hoek der Voor-Aziatische wereld en op een later tijdstip opgekomen monotheïstischen godsdienst van eenvoudiger bestel en geringer wijsgeerige diepte. In zijn ontstaan

dagteekenend van na den val van het Romeinsche rijk, zet het Mohammedanisme in westelijke richting zijn zegetocht tot in Spanje voort, dat het evenwel tegen den eeuwen lang herhaalden aanval der Christenen niet behouden kan. In oostelijke richting dringt het door tot landen, indertijd door den hellenistischen cultuurstroom niet bereikt: Turkestan, Voor-Indië, den Archipel. In het centrum van Voor-Azië weerstaat het zegevierend den drang der Christenen onder het kruis, die komen om Jeruzalem te bevrijden. Na de Arabieren worden de Turken het strijdbaar element van den Islâm; zij ontrukken Byzantium aan alle gemeenschap met het Westen, waarvan het zich in geloofsleeren eeredienst reeds onderscheiden had.

Een staatkundige eenheid is de wereld van den Islâm evenmin geworden als die der Christenheid het gebleven was. Eene beschavingseenheid kan men deze geloofsgemeenschap slechts in zeer beperkte mate noemen. Aan de peripherie stuitte de Islâm op beschavingselementen die het niet dooden kon en waarmede het een bestand trof: zoo vindt men het exclusief karakter van een godsdienst die oorspronkelijk den heiligen oorlog tegen andersdenkenden predikte, sterk gewijzigd aan het hof van den Groot-Mogol in Voor-Indië die meer Hindoeïsten dan Mohammedanen onder zijn bestuur heeft, aan de hoven in Spanje die Joden ongemeid laten, te Constantinopel waar men een Griekschen patriarch duldt. De Christelijke gemeenschap is terzelfder tijd nog volkomen exclusief; aanraking met een andere cultuur beteekent voor haar nog noodzakelijke strijd daartegen.

De overwinningen der Turken sluiten handelswegen, waarlangs de voortbrengselen van Indië het Westen plachten te bereiken, voor de Europeanen af. Op zoek naar andere handelswegen ontdekken zij Amerika, de westkust en zuidspits van Afrika, bereiken langs den zeeweg Voor-Indië, den Archipel en Oost-Azië. Een veranderde richting van het handelsverkeer en een sterke uitbreiding van het aandeel der Zuid- en West-Europeesche scheepvaart daarin zijn het gevolg. Spanjaarden en Portugeezen gaan voor; Engelschen, Franschen, Nederlanders volgen. Hun scheepstochten brengen hen in aanraking met een groot aantal tot dusver hun onbekende volken van de meest onderscheiden geaardheid, beschaving en macht; de houding die zij tegenover deze volken aan-

nemen kunnen is dikwijls meer door de omstandigheden dan door eigen neiging en voorkeur bepaald. Zij komen niet om ze te veroveren, ook niet om ze te bekeeren, maar om hunne producten machtig te worden, en zoo zij eenigermate talrijk, ontwikkeld en zelfbewust zijn, gelukt dit niet anders dan bij compromis. Doch waar remmende invloeden ontbreken uiten zich exclusivisme en bekeeringsijver der Christelijke beschaving nog in volle kracht. Amerika wordt door de Spanjaarden onderworpen en gekerstend daar niemand het hun belet; Voor-Indië door de Portugeezen ontzien daar tot doordringing hun getal niet toe zou reiken; hoogstens in een enkele bevestigde nederzetting aan de kust zijn zij meester, en hun Goa kerstenen zij dan ook grondig. Voor de Nederlandsche Compagnie schijnt het even natuurlijk Banda en Formosa te kerstenen, waar niemand hun weerstaat, als zich van alle bekeeringspoging te onthouden waar deze het eigenlijk doel der vestiging in gevaar zou brengen.

Dezelfde kracht der omstandigheden, die hun christelijken propaganda-ijver te sterk bleek, heeft de Europeanen het onderscheid doen kennen tusschen *colonie d'exploitation* en *colonie de peuplement*. Zooals de conquistadores het ideaal hadden, de Nieuwe Wereld te maken tot een Nieuw-Spanje, zoo stelt zich nog Coen voor, dat de veroveringen der Compagnie bij voorkeur met Nederlanders moeten worden „gepeupleerd”. In tropische gewesten mislukt de toeleg geheel; altijd het klimaat, soms ook de dichtheid en goedkoopere arbeidskracht der reeds aanwezige bevolking, verhinderen het blijvend bestaan eener waarlijk Europeesche maatschappij, die alleen in dunbevolkte deelen der gematigde luchtstreek buiten Europa tot wasdom is gekomen. In de tropische en subtropische gewesten van Amerika verandert zij van natuur door bloedmenging met gekerstende inboorlingen of door invoering der negerslavernij; in Voor-Indië en den Archipel (dichtbevolkte landen der tropische) en in Oost-Azië (idem der gematigde zône) kan zich het Europeesche element aanvankelijk slechts toeleggen op een monopolie van den buitenlandschen (in den Archipel ook van den inter-insulaires) handel. De maatregelen tot verkrijging en bevestiging daarvan leiden dan tot de feitelijke aanvaarding eener politieke heerschappij; dit is het geval geweest in Britsch- en in Nederlandsch-Indië.

In beide is het politiek gezag, meer als middel dan als doel, door

eene handelmaatschappij verworven, en beide compagnieën zijn aan de tweeslachtigheid der taak, die zij zich aldus zagen opgelegd, te gronde gegaan. De regeeringen der Europeesche landen waar zij gevestigd waren hebben hun bedrijf en tegelijk hun politieke betrekkingen overgenomen en bij voorkeur, weldra nagenoeg bij uitsluiting, deze laatste tot ontwikkeling gebracht. Het handels- en ook in hoofdzaak het daarnaast opgekomen ontginningsbedrijf hebben zij overgelaten aan het particuliere westersche kapitaal.

Voor Nederlandsch-Indië breekt de periode der ontginningswerkzaamheid van het particuliere westersche kapitaal eerst goed omstreeks 1870 aan. Zij heeft voor de verdere ontwikkeling van het politiek en economisch beheerschte gebied zeer opmerkelijke gevolgen. In de eerste plaats voert zij een veel aanzienlijker getal Europeanen naar Indië dan in den tijd waarin de Europeesche maatschappij aldaar zich tot handelsagenten, militairen en bestuursambtenaren beperkte. Zij voert er nu ondernemers heen: leiders van ontginningsbedrijven op landbouw- en op mijngebied, leiders van verkeers- en fabrieksondernemingen, en hunne geemployeerden: Westerlingen die diep in de inlandsche maatschappij doordringen en wier komst en werkzaamheid de aanraking tusschen overheerschers en beheerschten vermenigvuldigt, samenwerking van inlandsche en europeesche krachten in eenzelfde bedrijf tot een dagelijksch verschijnsel maakt. Zij versnelt den gang ook van het zuiver inlandsche economische leven: verruimt de arbeidsgelegenheid en aldus ook de markt voor producten van zuiver inlandsche voortbrenging, verheft de welvaart, verhoogt de koopkracht, prikkelt den naijver. Zij doet bij den inlander den wensch ontstaan, zich tot steeds hooger functie in het ingewikkeld productieproces bekwaam te maken, en zich daartoe westersche kennis toe te eigenen. De regeering gevoelt dat zij zonder toenemende mate van welvaart, kennis en medewerking der inlandsche bevolking het bestuur over een zoodanige maatschappij niet langer voeren kan: haar eigen inkomsten zijn aan die welvaart, geschiktheid en goeden wil der bevolking op duizenderlei wijze verbonden geraakt. Zij moge nog eene regeering *van* Nederland zijn, zij is er een geworden *voor* Indië. Zij vormt zich voor de inlandsche maatschappij een opvoedingsideaal; bevordert door maatregel op

maatregel, stichting op stichting, het denkbeeld eener *associatie* van inlandsche en westersche krachten.

Het inlandsche brein vervormt dit denkbeeld licht tot dat der *assimilatie*; de eerste politieke leus wordt: opheffing van het rascriterium. Zoo dikwijls ten minste, door vasthouden daaraan, de Westerling op eenig gebied in het voordeel schijnt te blijven.

Het is echter niet primair het papier der wetgeving dat de elementen scheidt, maar het verschil in verworven middelen, in levensopvatting en geaardheid. Verandering der wetgeving kan het verschil niet te niet doen, zal hoogstens een reeds uit het leven zelf opgekomen nivelleering kunnen bevestigen. Die nivelleering kunstmatig te voorschijn te roepen door voortijdige overlating van het regeeringsgezag aan het inlandsche element zou den Nederlander deren zonder den inlander te dienen. Zijn recht houdt op waar zijn kracht en gave eindigt, en vooralsnog zijn die aan de Westersche niet gelijk geworden. Eene inlandsche regeering zou zelf het westersche kapitaal weer in moeten roepen, immers zonder de actieve werking daarvan is het Indië waarvan de inlander zelf genieten wil: dat der spoorwegen, auto's, havens en scholen, niet bestaanbaar.

Even verderfelijk als alle reactie zou thans overijling zijn, den gang vooruit dien de ontwikkeling der reële verhoudingen zelf aangeeft. Die verhoudingen wijzigen zich met den dag. Het eindpunt der beweging is onbekend, maar niemand zal, zonder gevaar voor zichzelf, haar zoeken te stuiten.

Zal, van binnen uit gezien, het staatsrecht waarmede een zoo samengesteld wezen als Nederlandsch-Indië zich tijdens zijn groei behelpen moet, moeilijk onderscheiden kunnen zijn door logische klaarheid, ook in welke betrekking dit onvolgroeide staatswezen tot Nederland behoort te staan, is niet onmiddellijk voor ieder helder. Eene volkplanting van Nederland is het nooit geweest, en voor Nederlandsch domein, als hoedanig Thorbecke het nog zag¹⁾, zal thans niemand het meer verklaren. Het is autonoom gebiedsdeel van het koninkrijk der Nederlanden, nevengeschikt, niet onderworpen aan het rijksdeel in Europa. Ondergeschikt is het aan de Staatsfiguur, die alle gebiedsdeelen van het koninkrijk omspannt.

Zóó wil het de huidige staatsleer. Haar bijvallende (want geen

¹⁾ Aanteekening op de Grondwet I, 147.

andere is meer mogelijk) kan men tevens geneigd zijn vast te stellen, dat tusschen de gewezen *colonie d'exploitation* en de *colonie de peuplement* thans in staatsrechtelijk opzicht geen onderscheid meer bestaat. Immers wat zijn de „dominions”, wat zijn Canada, Australië, Zuid-Afrika anders, dan autonome gebiedsdeelen van het Britsche rijk? Ook Britsch-Indië is op gelijken voet als deze „dominions” tot de Britsche Rijksconferentie en tot den Volkenbond toegelaten. Vernietiging der dominiale wet wegens strijd met het Rijksbelang is volgens Britsch rijksrecht even goed mogelijk als vernietiging der Nederlandsch-Indische ordonnantie bij Staatswet. — Inderdaad is de verbinding aan het Rijksgeheel in beide gevallen thans nagenoeg gelijk geconstrueerd, maar men denke niet te spoedig dat ook het binnenlandsch staatsrecht der gewezen exploitatiekolonie daarom alleen aan dat der volkplanting gelijk zou behooren te worden gemaakt. Aanspraak daarop zou de gewezen exploitatiekolonie kunnen doen gelden van het oogenblik af waarop hare samengestelde bevolking dezelfde staatkundige functiën vervullen kan als waartoe de tot eenheid gegroeide bevolking der „dominions” in staat is gebleken. Deze voorziet uit eigen kracht in alle behoeften der inwendige regeering; voor zoover er eenig verschil tusschen de bevolkingsdeelen bestaat vindt dit verschil in den regel geen uitdrukking meer in de mate van toekenning van staatkundige rechten. En in Canada, en in Australië zijn de inboorlingen tot een nietswaardig hoopje versmolten dat, al wilde het, op den gang van zaken niet den geringsten invloed zou kunnen uitoefenen. Geheel anders is de toestand in Zuid-Afrika waar de naturellen in aantal de blanken ver te boven gaan. Hier is de oplossing der moeilijkheid gevonden 1°. door de „Native territories” (Basoetoland, Beetsjoeanaland, Swaziland) buiten de Unie te sluiten en onder het direct bestuur te laten der Britsche kroon; 2°. door Transvaal, den Vrijstaat en Natal vrijheid te laten, het kiesrecht aan naturellen te blijven onthouden; 3°. door voor het lidmaatschap van Senaat en House of Assembly den eisch te stellen „to be a British subject of European descent.” Het ras criterium is dus uit de constitutie van Zuid-Afrika in geen deele verdwenen. Nog veel minder zou de toepassing van het gelijkheidsbeginsel thans in Britsch-Indië of Nederlandsch Indië mogelijk zijn, zonder den reeds bereikten vooruitgang onmiddellijk in gevaar te stellen.

De zaak is dat autonomie en gelijkheid in staatkundige rechten tusschen alle ingezetenen van het autonome gebiedsdeel twee geheel verschillende begrippen zijn die elkander niet behoeven te dekken en in het geval van Britsch- of van Nederlandsch-Indië dit vooralsnog onmogelijk kunnen doen. De gelijkheid in staatkundige rechten zou de strekking hebben de autonomie door volledige zelfstandigheid te doen vervangen op een oogenblik dat deze niet in het belang der gewezen exploitatiekolonie kan zijn, immers niet gegrond zou wezen in haar economische zelfstandigheid.

Kan men Britsch-Indië en Nederlandsch-Indië, die geen rechtlooze wingewesten meer, en nog geene internationale zelfstandigheden zijn, *protectoraten* noemen? Het woord zou uitdrukken dat de verhouding tot het Staatsgeheel waaraan men verbonden is aan dat geheel meer ontleent dan bijzet. Toch zou het aanvaarden van dit woord aanleiding tot verwarring geven, want het heeft reeds een eigen, technische, beteekenis. Het duidt die invloedssferen aan, die in jongeren tijd het Europeesch gezag zich verworven heeft in sommige gedeelten van Afrika en Azië waarmee vanouds geen koloniale relatie heeft bestaan en die men niet meer van plan is kolonie te gaan noemen (Tunis, Marokko, Syrië, Palestina, Irak; tijdelijk heeft de term ook gediend tot uitdrukking der verhouding tusschen Engeland en Egypte). De term helpt ons niet vooruit: hij zou door het huidige Britsch-Indië of Nederlandsch-Indië niet worden aanvaard. Beter is het van koloniën te blijven spreken, aangezien de huidige status dier staats- of gebiedsdeelen uit de koloniale relatie is ontstaan. *Verba valent usu*: ook door het gebruik van het woord „dominion” acht zich het huidige Canada niet onteerd, al is het in oorsprong één met ons woord „domein”, waarin de notie van bezitsobject zoo kras mogelijk is uitgedrukt. Het woord „koloniale geschiedenis” heeft een gevestigde beteekenis verkregen en zou in de practijk niet kunnen worden gemist; de koloniale geschiedenis nu omvat de lotgevallen van alle landen die in koloniale relatie hebben gestaan tot het oogenblik waarop de volledige internationale zelfstandigheid is verworven. Met 1783 is voor de Vereenigde Staten het koloniale tijdperk afgelopen; voor Britsch- en Nederlandsch-Indië duurt het nog heden voort.

In dit deel komt in behandeling de geschiedenis der Portugeesche, Spaansche, Britsche, Fransche, Belgische, der gewezen Duitsche, der Italiaansche, Amerikaansche en Japansche koloniën, niet in hare volledigheid, maar in die aspecten welke mij voorkomen voor den Nederlander bovenal van gewicht te zijn. In één opzicht is de grens der eigenlijk gezegde koloniale geschiedenis overschreden: de Vereenigde Staten zijn met 1783 niet losgelaten. Kennis van de totstandkoming en practijk der Amerikaansche constitutie van 1787 is tot recht begrip van de moderne ontwikkeling der Britsche dominions en dus van het Britsche rijksleven en rijksrecht nuttig: — voorts is het zeer belangwekkend den groei na te gaan van het grootste der staatswezens die zich uit de koloniale betrekking hebben losgescheurd om een zelfstandig bestaan te leiden; in het bijzonder, hoe deze gewezen kolonie zelf koloniseerende mogendheid is geworden; eindelijk is, in weerwil van enkele voortreffelijke studiën door Nederlanders aan de Amerikaansche geschiedenis gewijd, deze aan ons volk nog niet gemeenzaam genoeg geworden, om de poging, eenige harer hoofdtrekken bij deze gelegenheid voor te stellen in een nieuw, niet gezocht maar zichzelf aanbiedend verband, ijdel te achten.

De literatuuropgaven streven al evenmin naar volledigheid, maar bedoelen een hulp te zijn ter bemachtiging van nadere kennis omtrent het essentiele der hier aangeroeerde onderwerpen.

Literatuur: P. LEROY BEAULIEU, De la colonisation chez les peuples modernes, 6e druk, 1908. — P. S. REINSCH, Colonial government, 1900. — E. VON HALLE, Die grossen Epochen der neuzeitlichen Kolonialgeschichte, 1906.

II. PORTUGAL

In de Middeleeuwen waren de Indische specerijen in Europa niet onbekend; zij verschenen als kostbaarheden op de tafel der rijken. De producten van den Archipel, van Ceilon, van Voor-Indië plachten, door Arabische kooplieden opgezameld, langs drieërlei weg Europa te bereiken. Een der handelswegen liep van de Voor-Indische markten de bergpassen over door Turkestan, bereikte via het meer van Aral de Kaspische Zee, volgde de Wolga stroomopwaarts, en leidde naar de groote Russische markt van Nowgorod. Voor Zuid- en Midden- en West-Europa hadden andere wegen meer belang, die van de groote handelshaven Soerate op de westkust van Voor-Indië uitgingen. Een er van was geheel zeeweg: hij volgde de kust van Baloedsjistan, van Zuid-Perzië, van Arabië, en leidde via de Roode Zee en Suez naar de markt van Alexandrië. De andere boog de Perzische Golf in en bediende zich van de groote rivieren van het Tweestroomland, om zich ter hoogte van Mossoel te splitsen. De eene vertakking boog westelijk af en bereikte over Aleppo de Middellandsche Zee, de andere liep in noordwestelijke richting naar Trebizonde aan de Zwarte Zee; beide wegen voerden naar Constantinopel. Te Alexandrië en te Constantinopel kochten Italiaansche kooplieden uit Amalfi, later uit Venetië en uit Genua, de Oostersche producten in; zij werden aldus in het Middellandsche Zee-verkeer opgenomen, dat langs drieërlei weg de Levantijsche en Zuid-Europeesche voortbrengselen, en ook de in de Levant verkregen Oostersche producten, over Midden- en West-Europa distribueerde. Eén dier wegen liep over de Alpenpassen en leidde, langs het aan dit verkeer zijn beteekenis ontleenende Augsburg, naar de binnenlandschemarkten van Duitschland. Een andere voerde, de Rhône op, naar de jaarmarkten van Lyon en Champagne. West- en Noord-Europa werden echter gemakkelijker over zee bediend. Er bestond een levendige scheepvaart van de West-Europeesche zeevarende volken, in

het bijzonder van de Hollanders, naar de reede van Lissabon. Het graan, het hout, de visch van Noord-Europa werden sinds onheugelijke tijden tegen den wijn, de olie, de vruchten van Zuid-Europa geruild. De Middellandsche Zee-vaart bracht de zuidelijke producten naar Lissabon, de scheepvaart der Hollanders de noordelijke producten eveneens naar Lissabon; dáár had de overlading plaats. De logge schepen der Zuid-Europeesche volken, op het gladde watervlak en de constanter winden der Middellandsche Zee berekend, waagden zich niet op den woeligen Oceaan; de kleine, licht bestuurbare schepen der Engelschen of Hollanders boden geen genoegzame laadruimte of gelegenheid tot medenemen van proviand aan, om met voordeel de reis verder uit te kunnen strekken dan de reede van Lissabon, ten uiterste die van Cadiz. Wanneer later de Hollanders de Middellandsche Zee-vaart gaan veroveren, moeten zij eerst een schip uitvinden dat de voordeelen van lichte bestuurbaarheid en aanzienlijke laadruimte vereenigt: het ranke maar lange fluitschip; het eerste is gebouwd te Hoorn in 1594.

De Hollanders spelen in het hier beschreven ruil- en verkeersproces niet de rol van kooplieden, maar van vrachtvaarders in dienst van het Italiaansche handelskapitaal. De goederen worden ook niet naar Hollandsche markten gevoerd maar naar die van Brugge, later naar die van Antwerpen, waar de groote Genueesche kooplieden hunne facteurs hebben die er zaken afsluiten met de Vlaamsche textielnijveraars, met de merchant-adventurers van Engeland of de agenten der Duitsche Hanze. De Hollanders, bewoners van een weinig productief, goeddeels uit slikken en plassen bestaand land, lagen aan een uiterst vischrijke zee; vanzelf waren zij visschers geworden, als visschers schepenbezitters, en als zoodanig vrachtvaarders in dienst van den toenmaligen groot-handel, waaraan zij zelf nog nauwelijks deel namen: het eerst als opkoopters van graan, pek, teer en hout in de Oostzee.

Evenmin als de Hollanders, de toekomstige beheerschers van den Archipel, treden in het beschreven proces degenen op den voorgrond, die hen in de beheersching van Indië vooraf zijn gegaan: de Portugeezen. Wel zijn beide volken bij het proces betrokken: de Hollanders als ondernemers van het eindvervoer, de Portugeezen als bezitters van het laatste station van overlading.

De beschreven toestanden onderstellen de toegankelijkheid voor den Italiaanschen handel van de groote Levant havens, in het bijzonder Alexandrië en Constantinopel. In het midden der 15de eeuw komt aan deze toegankelijkheid plotseling een einde: de Ottoomaansche Turken, groot geworden in doodvijandschap tegen het Byzantijnsche rijk en deze vijandschap aanvankelijk overbrengende op de gansche Christenheid, veroveren Constantinopel in 1453 en Egypte in 1517. Het handelsverkeer met Indië is gestremd. Hoe het te herstellen, werd een vraag die natuurlijk in de hoofden der belanghebbenden aanstonds moest opkomen. Even natuurlijk is het dat de Italianen, met alle Oceaanvaart onbekend, de oplossing zochten in eene verdrijving der Turken. Venetië valt hen aan, is met hen inschier onafgebroken oorlog, gebruikt als operatiebasis tegen hen het eiland Rhodos, maar mist steeds het einddoel en verspeelt in de wanhopige poging eigen middelen en eigen kracht. Italiaansche geleerden bepeinzen het vraagstuk van het herstel van het handelsverkeer met Indië langs ongebaande wegen zonder ophouden en schrijven er adviezen over, Italiaansche zeehelden stellen zich beschikbaar om de zaak te beproeven, maar geen Italiaansch reeder, stads- of staatsbestuur dat haar onderneemt. Terwijl in Italië geschreven en gedisputeerd wordt over de vraag, of de gewesten die men uit de beschrijving van den landgenoot die ze bereisd heeft kent: Cathay, de Archipel, Voor-Indië (de Venetiaan Marco Polo had er eene zending vervuld in het eind der 13de eeuw), of deze wonderlanden niet te bereiken zullen zijn door van straat Gibraltar uit volhardend west te varen, voelt zich een ander Zuid-Europeesch volk geroepen den weg naar Indië geheel elders te zoeken: om de zuid.

De kennis der Grieksche geografen van ouds, bevestigd door wat men uit de Arabieren omtrent de strekking der kust bezuiden de Roode Zee had verstaan, deed wel vermoeden dat Afrika zich naar het zuiden versmalde en wellicht in een punt kon eindigen. Dat er van Suez naar Indië open zee liep was volledig bekend, maar hoe in die open zee te komen? De gloeihitte langs van het onherbergzaam oostelijk Afrikaansche strand. Daar was maar één volk bevaren (of liever blijven varen): het waren de Portugeezen. Zij waren tot eene Oceaanvaart in zuidelijke richting — waartoe de vijandige houding van het nabije Marokko weinig uitlokte — toch gekomen door de neiging zich van de Azoren, van

Madeira en van de Canarische eilanden te verzekeren. Blijkens kaarten van 1339 en 1375 werden deze eilandengroepen in de 14de eeuw door Genueezen en Majorcanen aangedaan; de Canarische eilanden waren in 1341 ook eenmaal door Portugeezen bezocht, onder leiding van een Genuees en van een Florentijn, maar tot eene inbezitneming had deze kennismaking niet geleid. Later kende zich Castilië op de Canarische eilanden rechten toe, en gaf ze aan den Normandischen zeevaarder Jean de Béthencourt in leen (1409), die, na er eenigen tijd verbleven te hebben, er zijn neef Maciot de Béthencourt achterliet. Op initiatief van een jongeren zoon uit de Portugeesche koningsfamilie, Hendrik den Zeevaarder (1394—1460) rustte nu Portugal in 1419 eene expeditie naar Madeira uit dat voor de Portugeesche kroon in bezit werd genomen; eveneens wendde Hendrik de Zeevaarder pogingen aan de Canarische eilanden in handen te krijgen. Castilië, over het bebind van Maciot de Béthencourt ontevreden, zond drie karveelen uit om hem te verdrijven; Maciot week toen naar Madeira uit en verkocht zijn rechten aan Hendrik den Zeevaarder die in 1424 eene expeditie naar de Canarische eilanden voorbereidde, maar op vertoog der Castiliaansche kroon bij die van Portugal daarvan moest afzien. Bij verdrag van 1479 heeft later Portugal de Castiliaansche rechten op de Canarische eilanden uitdrukkelijk erkend. Intusschen had Portugal in 1427 en volgende jaren de Azoren in bezit genomen. Madeira en de Azoren werden beschouwd als kroondomein en in leen gegeven aan Portugeesche edellieden (*capitães-donatarios*). Tot dusver was men het spoor van anderen gevolgd, maar Hendrik de Zeevaarder liet het hier niet bij. Ook de kust bezuiden de Canarische eilanden werd verkend, in 1434 kaap Bogador omzeild, in 1446 de mond der Senegal bereikt. Tot zoover had de kennismaking met de Afrikaansche kust teleurstelling opgeleverd: er was daar geen handel hoegenaamd te drijven; het woestijnzand der Sahara reikt tot zee. Maar in 1447 ziet men eene kaap die er groen uitziet, en noemt haar in verrukking Cabo Verde. De eilandengroep die er vóór geschaard ligt, wordt door de kroon in bezit genomen. Voorbij Cabo Verde treft men landen aan waar handel mogelijk is: men bemachtigt er peper, ivoor, goud, slaven. Tevens begint de kust daar zuiver oostelijk te loopen.

Zoover was men gevorderd toen de stremming in het gewone

handelsverkeer met Indië plaats had; zij werd spoedig voelbaar in een mindere drukte van zaken te Lissabon. Was Portugal, nu reeds wegwijs tot de kust van Guinea, niet aangewezen, ook de verdere vaart naar Indië te beproeven? Hendrik de Zeevaarder was er van overtuigd. Reeds lang had hij belangstelling in die verre gewesten betoond; toen zijn broeder Pedro eens Venetië bezocht had, wist deze, hem een aangenaam geschenk te zullen medebrengen in een daar verworven handschrift van Marco Polo's reisverhaal. Maar de omstandigheden schenen tegen te werken: passeerde men Slavenkust en Nigermond, dan hield de oostelijke strekking der kust op en begon deze weder recht naar het Zuiden te loopen; wie weet, hoever? Zou eene zuidelijke verbinding met Indië wel te verkrijgen zijn? Italiaansche geografen ontrieden de zaak; beweerden dat men, van Portugal uit, veeleer om de West moest zoeken. Bovendien deed de omstandigheid, dat men ter kust van Guinea althans één der uit Indië bekende gewassen, de peper, terugvond, het wenschelijk achten, eer men verder ging, eens grondig de handelsmogelijkheden van dat gewest zelve te onderzoeken. De feodale kolonie, zooals men ze op de eilanden had gesticht, was tot exploratie dezer uitgebreide kust niet geschikt; de taak wordt in handen gelegd eener door de kroon geotroyeerde handelscompagnie met exclusieve rechten (Guineesche Compagnie, 1469). Zij weet inderdaad een levendig handelsverkeer met de kust tot stand te brengen en voert in de op de eilanden gestichte koloniën en in het moederland zelve negerslaven in. Het blijkt evenwel dat Guinee Indië nooit zal kunnen vervangen: behalve de peper worden er geen Oostersche producten ontdekt. Het zoeken van den zeeweg naar Indië wordt dus hervat, door de kroon zelve, die de Guineesche kust verder aan de opgerichte compagnie overlaat. Men zet de vaart in zuidelijke richting een eindweegs voort, en passeert in 1471 de linie.

Hier nu doet zich een onvoorziene nautische moeilijkheid voor. De breedtebepaling op zee was tot dusver mogelijk geweest zooals men die op het noordelijk halfmond van ouds gepractiseerd had: men zette, aan een haak met horizon, de bereikte breedte aan de altijd zichtbare poolster af. Die raakte men nu kwijt; en den nieuwen sterrehemel met zijn Zuiderkruis moest men nog leeren kennen. Doch te rechter tijd vond de geograaf Martin Behaim te Neurenberg een werktuig uit dat breedtebepaling naar de zons-

hoogte mogelijk maakte. Hij vergezelde zelf de Portugeesche expeditie van 1482 die het werktuig beproefde; het voldeed. Op deze reis werd de mond ontdekt der ontzaglijke rivier, die de Portugeezen de Zaire noemden, en die wij als de Congo kennen. Als toegangsweg tot het binnenland zou zij echter onbruikbaar blijken: stroomversnellingen komen voor vlak achter den mond. Een latere expeditie, van 1486, onder Bartolomeu Diaz, bereikte inderdaad een punt waar de kust, tot dusver vlak zuid strekkende, weder eene oostelijke richting aanneemt; hij had zeer ruw weer op dat punt en noemde het de Stormkaap. Het ruwe weer hield aan toen Diaz oost hield; hij heeft het gebracht tot de Algoabaai waar nu Port Elisabeth ligt, maar was toen zoo gehavend dat hij meende terug te moeten zeilen. Had hij voort kunnen gaan, hij zou bespeurd hebben dat even verder de kust noordoost en vervolgens noord begint te strekken. In Portugal besepte men ten volle het gewicht der gedane ontdekking; de koning veranderde den naam Stormkaap in Kaap de Goede Hoop, en men besloot dat eene volgende expeditie het gestelde doel nu eindelijk moest bereiken. Aan de voorbereiding dier expeditie is tien jaar gewerkt; het kwam er niet alleen op aan, Indië te bezeilen, maar er goed ontvangen te worden; men wilde weten naar welke haven men koers zou zetten, wat men er aan zou bieden, en wat men daarvoor in ruil verkrijgen kon. Twee officieren der Portugeesche kroon wisten Egypte door te komen, en vonden te Aden reisgelegenheid naar Indië. Zij bestudeerden de zeeroute, stelden zich van de handelsgebruiken op de hoogte, en vonden den zamorin van Kalikoet, eender leenvorsten van den Groot-Mogol op de kust van Malabar, bereid eene Portugeesche expeditie te ontvangen. Langs den weg dien zij gekomen waren, keerden zij vervolgens naar het vaderland terug.

Daar waren intusschen de gemoederen geschokt geworden door een geheel onverwachte tijding. Te Lissabon was indertijd een Genuesch kaartenmaker gevestigd geweest, Cristoforo Colombo, die de Portugeesche regeering had zoeken te overreden, hem de leiding toe te vertrouwen eener expeditie die Indië zou zoeken om de west. Men had het hem geweigerd en in 1486 was hij in arren moede naar Spanje vertrokken; sedert had men hem uit het oog verloren. Daar kwam nu het bericht, dat Colombo in Spanje was geslaagd, de reis had ondernomen en in 1493 behouden was terug-

gekeerd, volkomen overtuigd inderdaad in Indië te zijn geweest, zij het dan dat het aangetroffen land en volk aan de beschrijving van Marco Polo weinig beantwoordden. Onmiddellijk werden in Spanje aanstalten getroffen tot een tweede, met militaire machtsmiddelen zwaar toegeruste expeditie, die de ontdekte landen voor Spanje in bezit zou nemen. Spanje vroeg van te voren op dit voor-nemen de bevestigende goedkeuring van den Paus. Nu trad Portugal diplomatiek tusschenbeide en wist Spanje genegen te maken bij het verdrag van Tordesillas (1494) het nog onbezochte gedeelte der wereld met Portugal te deelen. Al wat oostelijk lag van den meridiaan, op 31° W. L. van Ferro (het westelijkst gelegene der Canarische eilanden) getrokken, bleef aan Portugal voorbehouden dat er uitsluitend om de Zuid op zou varen; wat westelijker dan 31° W. L. van Ferro lag, was voor Spanje dat er uitsluitend op zou varen om de West. Deze grensbepaling liet de eilanden waar Columbus inderdaad geweest was en waar nu het Spaansche gezag stond te worden afgekondigd, geheel aan Spanje en was van dien kant voor de Spaansche belangen volkomen veilig; dat achter die eilanden een vasteland lag dat in zijn zuidelijke helft met een heel stuk in oostelijke richting over de bepaalde grens heensprong, was volslagen onbekend. Evenmin brak men zich er het hoofd mede, wat er zou moeten gebeuren indien om de west stevenende Spanjaarden in Indië op om de zuid daar aangekomen Portugeezen zouden stuiten (het geval heeft zich later voorgedaan). Het was genoeg, dat voor het oogenblik Spanje en Portugal elk konden voortgaan met de onderneming waarop zij den zin hadden gezet, zonder protest van den ander te duchten te hebben. De regeling, in 1494 tusschen beide regeeringen getroffen, werd in 1506 door den Paus bevestigd.

De expeditie die Indië om de zuid zou moeten bereiken werd onder de bevelen van Vasco da Gama gesteld, die in 1497 uit Lisabon vertrok. Voorbij Algoabaai bevond hij alras de noordelijke strekking der kust en zeilde op Kerstmis 1497 eene baai binnen, die hij, ter eere van 's Heeren geboortedag, Port Natal doopte. Steeds de kust volgende bereikte hij Socotora en gebruikte van daar naar Indië den reeds verkenden zeeweg der Arabieren. Te Kalikoet binnengelopen, slaagde hij zonder moeite in de opening van een handelsverkeer, en was in 1499 met winstbrengende lading te Lissabon terug. — Een tweede reis, onder Cabral (1500), bracht

eene verrassing. De schepen hielden westelijker aan dan men op de reizen om de Zuid gewoon was, en beliepen binnen de bij het verdrag van Tordesillas voor Portugal besproken grenzen eene kust die niet tot het Afrikaansche vasteland behoorde: Brazilië, dat aanstonds voor de kroon werd in bezit genomen. Men zag er evenwel van af het beloop dezer kust verder te volgen: de order luidde naar Indië om de Zuid, en zoo keerde men naar de kust van Afrika terug. — Een derde reis, weer onder Vasco da Gama (1502), liep even bevredigend als de beide voorgaande af. — Een vierde onder d'Almeida, die in 1505 in Portugal terugkeerde, bereidde, door een stelselmatige verkenning, de occupatie van vaste punten voor, die den zeeweg, aan welks nuttig gebruik geen twijfel meer overbleef, vast in Portugal's hand zou brengen. De uitvoering werd onder leiding gesteld van d'Albuquerque aan het hoofd eener sterke expeditie, die in Indië zou verblijven tot het doel volledig was bereikt (1506). In de Kaapverdische eilanden, Guinee, zoo noodig Brazilië, bezat men voor de reis tot de Kaap reeds voldoende rust- en ververschingspunten; hun aantal kon zonder bezwaar worden uitgebreid, daar men nergens op de Afrikaansche kust op verzet van sterke inboorlingenstaten stuitte; zoo zijn, bezuiden den Congomond, San Paolo de Loanda, Benguela, Mossamedes er in den loop der jaren bijgekomen; en aan gene zijde van de Kaap, Lourenço Marques, Inhambane, Beira, Moçambique. Dit alles is van later tijd; het eerste vaste punt dat d'Albuquerque beoosten de kaap in bezit nam, was het gewichtig eiland Socotora (1507). In Indië zelf bleken te Kalikoet de omstandigheden tot het verwerven eener vaste nederzetting aanmerkelijk minder gunstig dan in het wat noordelijker gelegen Goa; dit werd in 1510 in bezit genomen; het zou later worden geflankeerd door Cotchin ten zuiden (op de kust van Malabar) en door Bombay en Damán ten noorden (tusschen Goa en Soerate). Een aantal van de meest begerde handelsartikelen kwamen echter niet uit Voor-Indië maar uit den Archipel, Perzië, Ceilon, China; om deze op voordeelige conditiën te kunnen machtig worden waren een aantal andere vestigingen noodig. Zij werden verkregen met de wapenen in de vuist: in 1511 Malaka (van waaruit weldra jaarlijksche Molukkenreizen werden georganiseerd en Ambon en Timor bezet), in 1515 Ormoez aan de invaart der Perzische Golf (tusschen Ormoez en Soerate volgt later Diu), in 1517 Colombo op Ceilon (later ge-

volgd door verschillende andere nederzettingen op dit eiland, door Negapatnam op de tegenovergelegen kust van Koromandel, en door een kantoor in de Gangesdelta), terwijl in 1518 de vestiging eener factorij in de groote Zuid-Chineesche havenstad Canton gelukt. Waar het mogelijk is, legt men garnizoen en versterkt zich; schijnt de poging daartoe zonder uitzicht, dan blijft het bij eene onversterkte handelsnederzetting (Ganges; Canton). Zich te midden van het duizendkoppig volk in de groote Chineesche handelsmetropool op den duur onbehaaglijk voelend, trekt men zich in 1557 uit Canton naar het eilandje Macao (aan de invaart der haven van Canton) terug; men kan zich daar wèl versterken. Van Canton uit had Mendez Pinto in 1542 ook Japan bezocht en was er in geslaagd eene factorij te vestigen te Hirado op Kioesjioe, de haven die toen het verkeer met China grootendeels bemiddelde. In 1549 begint van deze factorij uit in Japan de Christusprediking van Franciscus Xaverius, die er bij een niet onaanzienlijk gedeelte der kustbevolking bijval vindt. In 1581 telde men in Japan 200 Christenkerken en 150.000 geloovigen; in 1614 600.000.

Wat Portugal in het Oosten aan vastigheden verwerft is kroonbezit en de schepen die er heen vertrekken zijn koningsschepen. De koning wordt in Indië vertegenwoordigd door een onderkoning die te Goa resideert en onder wiens gezag de expeditiën zich bevinden zoodra zij de Kaap voorbij zijn. Onder hem ressorteeren zeven provinciale gouverneurs die elk verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van een gedeelte der door de koningsschepen bevaren zeewegen. De eerste provincie strekt zich uit van de Kaap tot de Roode Zee; de tweede van de Roode Zee tot de Perzische Golf; de derde van de Perzische Golf tot den mond van den Indus; de vierde vandaar tot kaap Comorin; de vijfde van kaap Comorin tot den mond van de Ganges; de zesde vandaar tot Malaka. De zevende gouverneur is verantwoordelijk voor al wat beoosten Malaka ligt (dus voor de Molukken, Macao, Timor), benevens voor Ceilon.

De kroon heeft zich het monopolie der meest winstgevende producten voorbehouden. Voor andere artikelen kunnen particuliere Portugeezen op de koningsschepen (de eenige die in de vaart geduld worden) vracht bespreken. Zoo ontstaat, naast de ambtenaren, militairen en geestelijken, te Goa ook een particuliere Portugeesche kolonie. Natuurlijk heeft deze in een tropisch land

geen leven zonder van de diensten van een aantal huisbedienden en andere ondergeschikten van inlandsche geboorte gebruik te maken. Zij bieden zich in menigte aan. Slaven zijn van de kust van Malabar, van de Andamanen en elders gemakkelijk te verkrijgen. Waar de Portugeezen meester zijn, wordt geen heidendom of moorsdom toegelaten en worden alle bedienden van een christelijken doopnaam voorzien. Deze inlijving bij de kerk, en het gemis aan een genoegzaam getal Portugeesche vrouwen, werken huwelijken met inlanders en onzuiverheid van het ras in de hand. De Europeesche kolonie te Goa ontardt zeer spoedig.

Een grootsche kathedraal markeert het Christelijk karakter der ommuurde, tegen de buitenwereld scherp afgescheiden stad. Te Goa zetelt een aartsbisschop; onder hem ressorteeren de bisschoppen van Cotchin, van Malaka, van Ormuz en van Maskate (aan de kust van Oman in Arabië, in de kustprovincie Roode Zee-Perzische Golf). Dit weidsch georganiseerd geestelijk toezicht houdt de demoralisatie der Portugeezen in de tropen niet tegen. De ambtenaren blijken veelal ontrouw; de gelegenheid tot onwettige verrijking lokt aan allen kant; de Oostersche omgeving, waarin zoovelen bij hun plichtverzuim belang hebben, voedt hen daartoe als op. Men moet eindelijk den maatregel nemen, de ambtenaren reeds na driejarigen diensttijd te vervangen. Haar Indische handelonderneming onttrekt dus aan de Portugeesche volksgemeenschap veel krachten die òf nimmer, òf versleten terugkeeren. Het heldengeslacht van d'Almeida en d'Albuquerque — het blijft verwonderlijk wat de Portugeezen toen in enkele jaren met bescheiden middelen bereikt hebben — handhaaft zich in zijne voortreffelijkheid niet.

Eén groot resultaat is bereikt: de stapel der Oostersche producten is van de Levant naar Lissabon verlegd; de Portugeesche kroon is de eenige leverancier daarvan geworden; jaar op jaar valt een groote te Goa (het verzamelstation) geladen vloot de Taag binnen. Lissabon wordt een weeldestad van fabelachtigen rijkdom terwijl Venetië en Augsburg vervallen. Met de distributie der producten over Europa bemoeien zich de Portugeezen niet. De Middellandsche Zee-volken komen er ze nu halen terwijl zij ze er vroeger brachten; de Noordelijke volken komen ze er eveneens halen. Niet langer voor Italiaansche rekening; Hamburgers, Antwerpenaars en Hollanders vestigen nu zelf te Lissabon hunne in-

koophuizen. De massa van het Portugeesche volk ondervindt van de geheele verandering eerder na- dan voordeel: de aanhoudende invoer van slaven van de kust van Guinee (waaruit de donkere huidkleur der tegenwoordige Portugeezen, in tegenstelling tot die der Spanjaarden, te verklaren is) verontreinigt het bloed en doet de volkskracht afnemen. Voor werkelijke kolonisatie die bekliven kan, vindt Portugal in het geheel zijner Afrikaansche en Aziatische bezittingen nergens ruimte.

Evenwel heeft het die elders gevonden. Het kwam te stade dat het de 31ste graad westerlengte uit Ferro en geen andere was, die tot grens van het Portugeesch gebied was aangenomen. Aanvankelijk zag men in het door Cabral ontdekte land alleen een mogelijk ververschingsstation voor de vloot naar Indië, maar toen andere natiën, met name de Franschen, er de lucht van kregen dat er een stuk Amerika bestond, niet zoo heel ver af, waar men zich wagen kon zonder gevaar, met de Spanjaarden in botsing te komen, herzag Portugal zijn houding en besloot in 1530 tot eene kolonisatieproef, opdat eene Portugeesche burgerij daar zelve, als op Madeira en de Azoren, kapers van de kust zou kunnen houden. Het hier toegepaste systeem was, evenals op de genoemde eilanden, dat der *capitães donatarios*; een gebied (*capitania*) wordt in leen gegeven aan een bijzonder persoon die er de bestuursrechten over uitoefent en er de verdediging van op zich neemt. De kroon heft invoerrechten en behoudt zich het monopolie van eenige producten voor. De eerste stichting is Rio de Janeiro geweest (1531); andere kapitaniën volgen: San Thomé, Espirito Santo, Bahia, Pernambuco. De inboorlingen die men aantreft worden tot slaven gemaakt, maar zij reiken tot het vereischte doel: den plantagebouw, niet toe, zoodat er weldra slaveninvoer van de kust van Guinee ontstaat. Alle slaven worden ook hier gekerstend en er komen talrijke geslachten van mulatten en mestiezen, die van de zuivere Portugeezen in naam niet te onderkennen zijn.

Economisch bleek deze inrichting zeer wel te kunnen bestaan, maar militair was zij te zwak, om de Fransche schepen van de kust te houden; wellicht was hun komst, die invoer zonder heffing en vermeerderde afzetmogelijkheid beteekende, den plantagebezitters ook niet onwelkom. In 1549 besloot daarom de kroon tot een nieuw bestuurssysteem, door koninklijke ambtenaren onder een gouverneur-generaal, gevestigd te Bahia, dat meer cen-

traal gelegen was dan Rio. Bahia werd versterkt; een nevendoeel der nieuwe inrichting was, te kunnen waken voor richtige invordering van de rechten der kroon. De eerste gouverneur-generaal bracht Jezuïetenpaters als missionarissen mee, die het Christendom tot ver in het binnenland verbreidden. Een bisdom Bahia werd in 1551 opgericht.

In Oost-Indië kwam aan het licht, dat het verdrag van Tordesillas de mogelijkheid van geschil met Spanje volstrekt niet uitsloot. Toen in 1521 de gouverneur van het zevende district, Antonio de Brito, zijn jaarlijksche Molukkenreis deed, vernam hij, dat op het eiland Tidore Spanjaarden geland waren.

Een Portugees die met d'Almeida in Indië was gekomen en in 1511 de verovering van Malaka had medegemaakt, Fernando del Magalhães, geraakte met de autoriteiten in onmin en begaf zich, gerepatriëerd, naar Spanje. Hij gaf daar hoog van de Molukken op en bood aan, een Spaansch eskader daarheen te voeren om de zuidspits van Amerika: zou dit niet, even goed als Afrika, eene zuidspits hebben? Spanje nam het aanbod aan en de expeditie vertrok in 1519; de doorvaart werd inderdaad gevonden en naar den leider genoemd. Van straat Magalhães werd koers gezet in eene richting die Magalhães vertrouwde dat naar de Molukken moest leiden. Zij deed de vloot in Maart 1521 de eilandengroep bereiken die later naar den zoon van Karel V de Philippijnen zou worden genoemd en vanwaar men in November 1521 aankwam voor Tidore. Toen de Brito daar verscheen om ze te verdrijven waren de schepen al weg (zij keerden terug zooals zij gekomen waren), maar kon hij er toch een 12-tal achtergelaten Spanjaarden gevangen nemen en, om tegen eene herhaling gedekt te zijn, het nabij gelegen Ternate (steeds met Tidore in onmin) bezetten en versterken. De Spanjaarden hielden, van Mexico uit, eene vaart op de Philippijnen aan en in 1526 verscheen ook weder een Spaansch schip voor Tidore, hetgeen tot vijandelijkheden tusschen Spanje en Portugal in de Moluksche wateren aanleiding gaf. Zij zijn door de moederlandsche regeeringen beslecht bij verdrag van 1529, waarbij Karel V tegen eene geldsom de Molukken aan Portugal overliet; de Philippijnen behield hij.

De toekomst zou, inplaats van nieuwen strijd, een periode van enge samenwerking op koloniaal gebied tusschen Spanje en Por-

tugal zien geboren worden. Een successiestrijd in het huis Braganza werd aanleiding, dat Philips II in 1580 de hand naar de kroon van Portugal uitstak en ze met de zijne vereenigde. De koloniale administratiën van beide landen evenwel werden niet vereenigd; alleen kon de Portugeesche niets hoegenaamd meer ondernemen waartegen een aanwijsbaar of vermeend Spaansch belang zich verzetten zou. Toen eenige jaren later Engeland met Spanje in oorlog geraakte, was er voor Engeland dus geen kans, zich van den naijver der Portugeezen ten nadeele der Spanjaarden te bedienen; doch omgekeerd werden nu ook Portugeesche schepen en goederen, waar men ze aantrof, goede buit. Koene rooftochten zijn in die jaren door Engelsche boekaniers tot in Indië gewaagd. Francis Drake had, reeds vóór de oorlogstoestand intrad, den weg gewezen: hij was door straat Magalhães in de Zuidzee doorgedrongen, had op de kust van Chili en Peru geroofd, en keerde, langs de Philippijnen, de Molukken en Java, om de Kaap de Goede Hoop naar Engeland terug (1579—'80). Een nieuwe rooftocht van Drake bepaalde zich tot Amerika (1585—'86), maar Thomas Cavendish (1588) en James Lancaster (1592) drongen ook in den Archipel door. Op al deze tochten werd rijke buit behaald, maar vestiging was het oogmerk niet en werd niet beproefd. Wel werd kennis omtrent Indië verworven die latere Engelsche ondernemingen te stade is gekomen.

Toen zij, na 1600, nu met het oogmerk van blijvende vestiging, opnieuw naar den Archipel koers zetten, vonden zij de plaats, die zij er zich in oppositie tegen Spanje-Portugal zouden hebben kunnen verwerven, door een ander Noord-Europeesch volk ingenomen: de vaart der Nederlanders op Indië was in 1595 begonnen. De Nederlanders, die ondanks herhaalde aanvallen Manila nooit hebben kunnen veroveren en dus de Philippijnen Spaansch hebben moeten laten, zijn er wèl in geslaagd, de handelsheerschappij der Portugeezen in den Archipel te breken, hun de Molukken te ontweldigen, vervolgens Malaka; eindelijk Ceilon, Negapatnam, Cotchin, in Afrika de Goudkust en (tijdelijk) San Paolo de Loanda; in Amerika (tijdelijk) een stuk Brazilië. Het sedert 1640 van Spanje weder onafhankelijk geworden Portugal, dat in 1661 met de Republiek der Vereenigde Nederlanden zijn vrede sluit, is nog slechts een schaduw van het Portugal van Hendrik den Zeevaarder en d'Albuquerque. Het is onderwijl ook buiten Japan gesloten, waar

de prediking van het Christendom eene reactie heeft opgewekt die van den Portugeeschen invloed niets overlaat; en in 1662 staat het, in ruil voor de eer, aan Karel II van Engeland eene Catharina van Braganza te mogen aanbieden, Bombay aan Engeland af. Deze huwelijksverbintenis is het begin der diepe afhankelijkheid van Engeland die in de 18de eeuw tot een instelling wordt, en medebrengt dat het Portugeesche bezit in Indië door Engeland wordt beschermd, op voorwaarde dat het in volstrekte onbeduidendheid blijft voortvegeteeren. Het stelt zich uit eenige ruïnes te zamen: Goa, Daman, Diu, Macao, Dilli op Timor; met piëteit in stand gehouden, maar niet uit hun verval weer op te heffen. Welke figuur Macao tegenover Hongkong maakt, weet ieder die Zuid-China kent u te verhalen¹⁾, en wanneer in 1883 C. Th. van Deventer, na Dilli, het geenszins fameuze Koepang bezoekt, valt de vergelijking in alle opzichten ten nadeele der Portugeesche vestiging uit²⁾. Het Portugeesch bezit in Indië is niet meer dan de herinnering aan een zeer roemrijk verleden.

Aanmerkelijk beter dan in hunne militaire sterkten en handelsnederzettingen, hebben zich de Portugeezen in hunne volkplanting gehandhaafd. Wanneer de Nederlanders in 1661 besluiten hun, tegen betaling eener geldsom, Brazilië over te laten, geschiedt dit alleen omdat zij er, niet door de krachten van het herstelde moederland, maar door die der kolonisten zelven, feitelijk reeds uit verjaagd zijn. Na 1661 ontwikkelt zich de kolonie even geleidelijk als gelukkig; in de 18de eeuw wordt hare beteekenis voor de wereldmarkt, door de invoering der koffiecultuur, zeer vermeerderd. In 1765 vervangt Rio de Janeiro Bahia als hoofdstad: nu ook ten Zuiden van Rio een belangrijke kolonisatie is ontstaan (San Paulo, Parana, Rio Grande do Sul), is Rio beter gelegen. In 1780 telt het land 2 millioen inwoners, en in 1820 is dit getal verdubbeld. De kolonie is aanmerkelijk voorspoediger dan het moederland. Wanneer in 1808 de Franschen Lissabon bezetten brengt de koninklijke familie den regeeringszetel naar Rio over. Napoleon's val maakt weldra den terugkeer naar Lissabon mogelijk, maar Brazilië weigert, tot de positie van kroonkolonie terug te vallen: het verlangt en verwerft zijn verheffing tot afzonderlijk koninkrijk, door personeele unie aan dat van Portugal verbonden,

¹⁾ „Melancholisch en doodsch . . .” (Louis Couperus, *Nippon*, blz. 2).

²⁾ Colenbrander-Stokvis, *Leven en Arbeid van Mr. C. Th. van Deventer*, I, 130.

en waarin één van de koninklijke prinsen, dom Pedro, als stadhouder achterblijft (1815). Wanneer rondom de Spaansche koloniën in Amerika het Braziliaansche voorbeeld voorbijschieten door zich tot onafhankelijke republieken te verklaren, verbreekt ook Brazilië de personeele unie van 1815 doch proclameert zich, daar het over dom Pedro niet ontevreden is, niet tot republiek maar tot onafhankelijk keizerrijk (7 Sept. 1822). De gewezen stadhouder neemt de keizerskroon aan en regeert als Pedro I tot 1831, maar keert dan naar zijn geboorteland Portugal terug, afstand doende ten behoeve van zijn minderjarigen zoon Pedro II. Deze afstand en minderjarigheid versterkten het teere keizerschap niet. Nadat Pedro II in 1840 de regeering gaat uitoefenen in persoon, heeft hij aanhoudend met woelingen eener republikeinsche partij te kampen. Later ontstaat een partijverdeling naar ander criterium. In 1871 valt (na Lincoln's overwinning op de Geconfedereerden!) het beginselbesluit tot afschaffing der slavernij; moet zij al dan niet geschieden naar Amerikaansch voorbeeld: d. w. z. zonder schadeloosstelling der gewezen eigenaars? Ja, zegt eene liberale partij; neen, eene conservatieve. De liberalen winnen den langen strijd (bij hen voegt zich Pedro) en in 1888 wordt het vraagstuk naar hun zin opgelost: geen schadeloosstelling zal worden uitgekeerd. Uit weerwraak over de keizerlijke inmenging in de partijpolitiek maken de conservatieven in 1889 revolutie, zetten den keizer af en roepen de republiek uit, die eenigen tijd lang een zeer onrustige geschiedenis heeft. Mestiezengemoederen zijn zeer ontvlambaar, en in raszuiverheid doen de Portugeezen van Brazilië voor de Spanjaarden van Argentinië en Chili onder, al gaan zij er die van Peru, Bolivië, Columbia, Venezuela ver in te boven. Eerst gaandeweg hebben zich de toestanden geconsolideerd. De belangrijke immigratie uit Europa (niet alleen Portugeezen of andere Zuid-Europeanen; in San Paulo en Rio Grande do Sul ook veel Duitschers) heeft hierop gunstig gewerkt. Met Argentinië en Chili behoort Brazilië tot de vergelijkenderwijs goed bestuurde Zuid-Amerikaansche staten; op het Pan-Amerikaansch Congres te Rio in 1906 nam het met die twee de leiding in de niet overbodige bescherming van Latijnsch-Amerikaansche belangen tegen eenzijdigen invloed van het machtig Noord-Amerika. Op de tweede Haagsche vredesconferentie in 1907 ontdekten zij zich aan Europa als vlot sprekende medeberaders over vraagstukken van we-

reldrecht. In den wereldoorlog bleven Chili en Argentinië neutraal doch voegde Brazilië zich evenals de Vereenigde Staten van Noord-Amerika na de afkondiging van den onbeprekten duikbootenoorlog bij Duitschlands vijanden. De Santos-koffie blijft markt vinden over de geheele wereld. Rio heeft eene ligging van ongevenaarde schoonheid en is een zeer weelderige stad, waarvan het tintelend leven in scherpe tegenstelling staat tot de geheimenissen van het oerwoud, dat, tusschen de zijrivieren van de Amazone nog veelal ondoorzocht, een der allergrootste reserves van onbeheerschte natuur ter aarde oplevert. Tot dusver heeft het Portugeesche element vermocht, op dit land van ongetwijfeld belangrijke toekomst zijn stempel gedrukt te houden.

Behalve in herinneringen, is Portugal thans een minder rijk en minder zelfstandig land dan Brazilië. Het volgde de dochter na door het huis Braganza-Coburg gedaan te geven (1910) en is thans eene republiek met een vermoeiend aantal staatkundige crisissen, waarvan de buitenstaander het zich getroost, de betekenis niet te doorgronden. In den wereldoorlog moest het land met Engeland mee. Wat het aan overzeesch bezit behield, is voor een klein deel (Madeira en de Azoren) met het rijk in Europa administratief vereenigd. De rest bestuurt het als acht afzonderlijke kroonkoloniën:

- I. Kaapverdische Eilanden; 150.000 zielen.
- II. Portugeesch Guinee, een driehoekje omsloten door districten van Fransch West-Afrika; 290.000 zielen.
- III. Ilha do Principe en San Thomé, twee eilanden tegenover de kust van Fransch Equatoriaal Afrika; 59.000 zielen.
- IV. Angola, de kuststrook tusschen Fransch Equatoriaal Afrika en het voormalig Duitsch Zuidwest-Afrika (strook evenwel waar de Belgische noorderoever van den Congomond doorheensplijft), met aanzienlijk achterland; naar schatting ruim 4 miljoen zielen.
- V. Moçambique, de kuststrook tusschen Natal en het voormalig Duitsch Oost-Afrika, met eenig achterland; naar schatting ruim 3 miljoen zielen.
- VI. de Estado da India: Diu, Daman en Goa met hun zeer beperkt gebied; 550.000 zielen.
- VII. Macao; 75.000 zielen.

VIII. Timor, d. w. z. de noordelijke helft van het eiland; 380.000 zielen.

Van deze koloniën zijn Angola en Moçambique in de jongere wereldpolitiek wel eens op de spraak gekomen. Portugal was met zijn bezittingen in Afrika bezuiden de linie alle anderen vóór geweest; hoever zij zich uitstrekten was eene vraag, die toen niet kon opkomen. Natuurlijk erkenden de later gekomenen alleen een Portugeesch bezit waar zij het voor zich zagen, en in de jaren na 1880 werd elk hoekje en gaatje afgezocht. Zoo maakte Leopold II van België, toen hij de Congoaffaire begon, er zich geen hoofdbrekens over, dat Portugal, als oorspronkelijk ontdekker, aanspraak maakte op beide oevers van den Congomond, maar zorgde liever het met Ferry en met Bismarck eens te worden; bij overeenkomst van 14 Febr. 1885 liet hij vervolgens Portugal den zuidelijken oever over, op voorwaarde dat het geen aanspraak meer maken zou op den noordelijken, die in het gebied van den Onafhankelijken Congostaat moest begrepen zijn; een minuscuul stukje zeekust een eind noordwaarts van den mond, niet tot dezen reikende, redde de facie. Opgeschrikt door de onvoorziene gebeurtenissen, die het geheele stroomgebied van den Congo voor altijd buiten zijn bereik hadden gebracht, besloot Portugal nu ten minste te verhinderen dat het met het onmetelijke stuk Afrika, dat nog tusschen zijn Angola- en zijn Moçambique-kust overbleef, evenzoo zou gaan. Het zou eene expeditie uitrusten die, over land van de eene kust naar de andere trekkend, zichtbare teekenen van den Portugeeschen wil tot bezit zou achterlaten. Bij overeenkomst van 13 Mei 1886 liet Portugal zich door Frankrijk, van 30 December 1886 door Duitschland, toezeggen dat zij tegen dit Portugeesch „dwars-door-Afrika” geen bezwaar hadden. Maar het ontbrak Portugal aan de financieele en personeele middelen om met een ontzag gebiedende expeditie waarlijke spoed te maken, en de verbinding was nog geenszins tot stand gebracht toen Engeland met zijn Zuid-Noord het Oost-West der Portugeezen kwam te schande maken. Reeds hadden Engelsche zendelingen (Livingstone en anderen) in de in aanmerking komende binnenlanden gewerkt tot een eind bezuiden het Njassameer toe; — thans (1889) trok Cecil Rhodes op om de Zuid-Afrikaansche Republiek ten noorden in te sluiten. De Portugeezen stelden wel nevens de British South-Africa Company eene Compania de Moçambique

die op dezelfde landen uit zou, maar toen de Engelsche agent Johnston een overeenkomst sloot met negers die zich al vroeger aan Portugal verbonden hadden, en een Portugeesch officier, op verkenning voor het tracé van een spoorweg Quelimane-Njassameer, de door Johnston geplante vlag neerhaalde, volgde 12 Jan. 1890 een Engelsch ultimatum dat Portugal deed toegeven; het legde er zich bij neer dat tusschen Moçambique en Angola een breed, tot den Congostaat reikend Rhodesië werd ingeschoven. De grenzen van dit land, en dus tevens de binnengrenzen van Angola en Moçambique, werden geregeld bij Anglo-Portugeesch tractaat van 11 Juni 1891. De buitengemeen grillige vorm die de grens bezuiden het Njassameer vertoont, waar een tong Engelsch gebied diep in Moçambique uitsteekt, tot dicht bij zee toe, is een gevolg der onverzettelijkheid van Rhodes, die het Portugeesche spoorwegplan te schande maken wilde, en hiertoe eindelijk den eerst onwilligen Lord Salisbury overhaalde. Op de gedeelten Engelsch gebied die dientengevolge in Moçambique, Portugeesch gebied die in Rhodesië uitsteken, werd een wederzijdsch recht van voorkoop gevestigd. Dat deze bepaling een druk op Portugal, niet op Engeland uitmaakt, behoeft geen nader betoog.

De grenskwestiën op Timor komen bij Nederland ter sprake.

Literatuur: Algemeen: CH. DE LANNOY en H. VAN DER LINDEN, Histoire de l'expansion coloniale des peuples européens; Portugal et Espagne, 1907. — Bronnenverzameling: Collecção de monumentos ineditos para a historia das conquistas dos Portuguezes em Africa, Asia e America, sedert 1858. — Oude werken: DE BARROS, Da Asia, beste editie die van 1778—1788 in 24 deelen; LOPEZ DE CASTANHEDA, Historia do descobrimento y conquista da India per los Portuguezes, 1552—1561; DIEGO DE COUTO, Soldado pratico, 1790; FARIA Y SOUZA, Asia Portugueza, 1666—'67. — MAJOR, The Life of Prince Henry of Portugal, 1868. — DANVERS, The Portuguese in India, 1894. — VARNHAGEN, Historia geral do Brazil. — Huidige bestuursinrichting: bij STIBBE, Inleiding tot de kennis der bestuursinstellingen in vreemde koloniën (1924), bl. 215—221.

III. SPANJE

Na het land, dat Indië zocht en vond om de Zuid, het land, dat Indië zocht om de West.

Om op dit denkbeeld te geraken moest men overtuigd zijn 1°. van de bolrondheid der aarde; 2°. dat de weg naar Azië om de West niet door een ander continent werd versperd.

Dat ook deze laatste overtuiging zoo stellig heeft bestaan, is wel merkwaardig. Immers het was geen vijf eeuwen geleden dat de Noormannen, die vestigingen op IJsland en Groenland hadden, van laatstgenoemd land uit, onder Leif Ericsson, in zuidelijke richting zeilende, een land hadden ontdekt dat zij *Winland* noemden omdat er de wijndruif voorkwam; daar Ericsson vertelt er ook tarwe te hebben gevonden, moet het land òf Nieuw-Schotland of Nieuw-Engeland zijn geweest, want zuidelijker dan deze beide komt geen tarwe voor, en noordelijker groeit de wijnstok niet. De reis van Ericsson was van 1000; in 1076 neemt Adam van Bremen het verhaal in zijne kroniek op, maar men was dit geheel vergeten. Een vaag besef er van slechts leefde voort in de legende van St. Brandaan, een heilige der Iersche kerk, die in de 6de eeuw, van Ierland uit, eilanden om de west zou hebben gevonden. Deze St. Brandaanslegende was gemeengoed en de eilanden figureeren dan ook plichtmatig op de kaarten van den grooten geograaf der 15de eeuw, Behaim. Nu staat het vast dat Columbus hoog noordelijk is geweest, zeker op de Färöer, misschien op IJsland, en dat hij daar iets van een nog levende traditie omtrent in het westen liggende landen moet opgevangen hebben. Hij heeft er echter slechts eene bevestiging in willen zien van wat Marco Polo over Cathay vertelt, waarvoor in zee een eilandengroep Çipangu (Japan) geschaard ligt.

Aan de bolrondheid der aarde heeft Columbus geen twijfel gekend. De oude voorstelling was dit niet: die dacht zich een Okeanos die het platte aardvlak omspoelt. Aristoteles echter lette op

de schaduw die de aarde op de maan werpt; op sterren in Egypte zichtbaar, verder noordelijk niet. „Die hieruit afleiden willen”, schrijft hij, „dat er een zeeweg moet bestaan van de zuilen van Herakles naar Indië, schijnen niet ver van de waarheid te zijn” (4de eeuw voor Christus). Later berekent Eratosthenes den omtrek van de aarde (hij komt tot een merkwaardig goede uitkomst, slechts 14 percent te groot), en het gevonden getal maakt zulk een indruk op hem, dat hij tot de conclusie komt dat die zeeweg om de west naar Indië wegens de reusachtige lengte onbruikbaar zal zijn. Dit wordt tegengesproken door Strabo, die opmerkt, dat er immers best tusschen de zuilen van Herakles en Indië landen kunnen liggen, die een vluchthaven en verversching aanbieden.

Van de Romeinsche schrijvers spreekt Seneca zeer boud: bij gunstigen wind zal men in weinig dagen van Spanje uit Indië kunnen bereiken ¹⁾. Deze uitspraak vindt men in de 13de eeuw door Roger Baco aangehaald ²⁾, en dezen weer in de *Imago Mundi* van Pierre d'Ailly, bisschop van Kamerijk (1410), een boek dat tegen het einde der 15de eeuw de aandacht begint te trekken en in 1480 te Leuven voor het eerst gedrukt is. Reeds eerder, in 1474, adviseert Paolo Toscanelli, bibliothecaris en geograaf te Florence, de Portugeesche regeering dat zij veel verstandiger doen zal, Indië om de west dan om de zuid te willen bereiken: de afstand van Lissabon naar Cathay, leert hij, kan slechts één derde van den omtrek der aarde bedragen.

Marco Polo is voor het eerst gedrukt in 1477. Bij hem is Cathay (China) naar het oosten begrensd door een open zee, waarin echter Çipangu ligt, een land waar hij niet geweest is „daar de bevolking, die zeer rijk, is geen bezoeken aanmoedigt”. De koning van dat eiland heeft een paleis met een gouden dak, „zooals de kerken in Europa met lood gedekt zijn”; de vertrekken zijn er bevloerd met goud, „twee voet dik”.

De geografen zeiden dus dat het kòn, en Marco Polo deed vermoeden dat het loonde.

¹⁾ „Quantum enim est, quod ab ultimis litoribus Hispaniae usque ad Indos jacet? Paucissimorum dierum spatium, si navem suus ferat ventus, implebit” (Seneca, *Nat. Quaest.*).

²⁾ „Dicit Aristoteles quod mare parvum est inter finem Hispaniae a parte occidentis et inter principium Indiae a parte orientis. Et Seneca libro primo Naturalium dicit quod more hoc est navigabile in paucissimis diebus, si ventus sit conveniens” (Baco, *Opus maius*).

Onder andere Italianen, was de Genuëes Colombo (1446—1506) te Lissabon als kaartenmaker gevestigd. Terwille van zijn beroep heeft hij reizen medegemaakt en een schip uit Bristol heeft hem in 1477 medegenomen naar de Färöer, misschien naar IJsland. Hij preekt de Portugeesche regeering de vaart om de west aan, maar vindt even weinig gehoor als Toscanelli, en gaat in 1486, nadat ook de senaat van Genua hem heeft afgewezen, uit Lissabon heen om te beproeven, of Spanje voor zijn plan is warm te maken.

Spanje was toen eigenlijk nog in het geheel geen zeevarende natie; in het midden zijner belangstelling stond de strijd tegen de Mooren, die eeuwen had geduurd en nog altijd niet was uitgevochten. Ferdinand van Arragon verwees den vrager naar de geleerden van zijn universiteit van Salamanca, die aarzelden. Maar koningin Isabella werd voor zijn denkbeeld gewonnen en dreef in het oogenblik van verhoogd nationaal zelfgevoel, dat op den val van Granada volgde, de zaak door. De kosten trouwens zouden uit de Castiliaansche schatkist worden bestreden waarover Isabella zonder haren gemaal beschikken kon. 9 Sept. 1492 vertrok Columbus met drie kleine karveelen, te zamen bemand met 100 koppen. Na 33 dagen varens ontdekte hij het eiland der Bahama-groep, dat de inboorlingen Guanahani, de Engelschen thans Watlings noemen; hij doopte het San Salvador. Hij zeilde door, landde op een veel grooter eiland en meende Cipangu bereikt te hebben; in werkelijkheid was hij op Cuba. De paleizen, het marmer en goud en de zijden gewaden ontbraken; niettemin meende hij dat, iets verder westelijk, Cathay wel zou volgen, maar hij kreeg zijn uitgeputte bemanning niet verder naar het westen mede, moest dus, langs de noordkust van Cuba, oostelijk houden, en ontdekte weldra een ander groot eiland, Haïti, dat hij Hispaniola noemde. 15 Maart 1493 was hij in Spanje terug.

25 Sept. 1493 vertrok hij voor een tweede reis, thans met 17 schepen en 1200 man. Inbezitneming der ontdekte landen was nu het doel; op Hispaniola werd eene vestiging aangelegd; bij de nadere verkenning van het eiland werd ten oosten daarvan Portorico ontdekt en ten westen Jamaica; eenige kennis omtrent de ligging van Florida en het kustbeloop der Mexicaansche Golf is daar spoedig bijgekomen. In 1496 was Columbus in Spanje terug.

Zijn derde reis is van 1498. Hij zou nu Cathay opzoeken door wat zuidelijker aan te houden, kwam ditmaal op Trinidad uit en

ontdekte de daartegenover gelegen kust van Venezuela. Intuschen moest hem het bestuur der volkplanting op Hispaniola worden ontnomen, en een ander, Bobadilla, in zijne plaats tot gouverneur worden aangesteld: voor bestuursfunctiën bleek Columbus geheel ongeschikt. Hij bleef echter belast met de taak, Cathay te vinden, en is in 1502 hiertoe ten vierden male van Cadiz uitgezeild. Thans verviel hij op de kust van Honduras. In 1506 is Columbus te Valladolid overleden, tot zijn dood toe overtuigd, dat het waarlijk een aan Marco Polo verborgen gebleven deel van Indië was dat hij bereikt had.

In 1495 had Spanje voor de vaart op de ontdekte landen een geheel ander systeem ingevoerd dan de Portugeezen het aannamen voor de vaart op Indië. Brachten zij uitsluitend koningsschepen in de vaart, die op Hispaniola was aan iederen Spanjaard toegestaan mits hij een koninklijk commissaris aan boord nam, $\frac{2}{3}$ van de gevonden edele metalen (Çipangu!) en bovendien $\frac{1}{10}$ van de behaalde winst aan de kroon afstond. Eene instelling te Sevilla opgericht, de *Casa de Contratacion de las Indias* (het contractenhuis voor Indië) zou de vergunningen verleenen en op de uitvoering toezicht houden. Merkwaardig zijn de bepalingen die gesteld werden ten aanzien der behandeling van inboorlingen. De redactie er van gaf tot strijd aanleiding: hadden de inboorlingen een ziel, geen ziel, of „een halve ziel”? De theologische faculteit van Salamanca, om advies gevraagd, antwoordde dat de inboorlingen ongetwijfeld eene ziel hadden, die dus gered en tot het Christendom bekeerd moest worden. Zij mogen niet als slaven naar Spanje gezonden worden; men mag hun geen wapenen of geestrijke dranken verkoopen; moet hen laten onder hun eigen bestuur; in de vergunningen worden bepalingen opgenomen tot verbod van kinderexploitatie en overdadigen arbeid in de mijnen (want dat er zulke komen zullen, houdt men voor zeker: de faam van het goud van Çipangu was het, die de Spanjaarden trok). Op Hispaniola komt van al dit fraais niets terecht. Men weet met de schuwe „Indianen” die men er aantreft niets aan te vangen dan ze te brutaliseeren, en als men er in geslaagd is ze tot arbeid te dwingen, blijven de resultaten beneden alle verwachting. Het hoofd der Fanciscanen die als missionarissen zijn medegegeven, Las Casas, komt spoedig uit menschlievende overwegingen op het denkbeld,

dat het beter is negers in te voeren, die Portugal gaarne levert. In 1505 komt de eerste lading negerslaven aan; de invoer dezer werkkrachten blijft zaak der kroon en wordt in 1517 door Karel V definitief geregeld. Wat de Indianen betreft, zij worden niet onder eigen bestuur gelaten maar ondergebracht in *repartimientos*, d.w.z. gerepartiëerd onder patronen die hen in den Christelijken godsdienst onderwijzen en beschermen moeten, maar tribuut van hen mogen heffen. In de practijk komt ook dit op slavernij neer.

Intusschen prikkelt het Spaansche voorbeeld anderen tot navolging en worden gedurig nieuwe stukken van het Amerikaansche continent aangedaan, zoodat de notie begint door te dringen dat men met een eigen werelddeel te doen heeft.

Een Genuees, genaturaliseerd in Venetië, Giovanni Cabote (John Cabot), laat zich in 1497 aanwerven door Hendrik VII van Engeland voor een reis naar Cathay; hij vervalt op Labrador en verkent een gedeelte der kust daar bezuiden; een doorgang vindt hij niet. Zijn zoon Sebastiaan zal dien nu noordelijker opzoeken, maar stuit op het ijs (1498).

In 1500 ontdekt Cabral Brazilië; een ander Portugees, Corte-real, in weerwil van het verdrag van Tordesillas van Portugal west uit houdende, ontdekte in hetzelfde jaar Newfoundland, dat op een in 1502 te Lissabon voor Alberto Cantino, gezant van het hof van Ferrara bij dat van Portugal, vervaardigde kaart, halverwege Florida en Groenland (waarvan het eerste dan reeds aan de Spanjaarden, het laatste nog aan de Denen bekend is) als „Terra del Rey de Portugalle” staat ingeteekend. Een wereldkaart van den Duitschen geograaf Waldseemüller van 1507 brengt voor het eerst tusschen Azië en Europa een nieuw continent „America” in teekening, waarvan de oostkust de reeds bekende punten (Brazilië, Venezuela, Honduras, Mexico, Florida, Newfoundland, Labrador) door gefantaseerde lijnen met elkander in verbinding brengt en de nog geheel onbekende westkust door eene kaarsrechte lijn voorstelt, op korten afstand van de westkust getrokken; tusschen dit „America” en Cathay teekent hij dan eene groote zee, in het midden waarvan Çipangu ligt. De naam „America”, die hem naast „Asia” en „Africa” wèl klonk, had hij ontleend aan den doopnaam van Amerigo Vespucci, een Florentijn in Spaanschen dienst, die de man was geweest die van Hispaniola uit de kusten van Mexico

en Florida verkend had, en vervolgens de door Columbus ontdekte kust van Venezuela nader had opgenomen. Zijn reisboek was toen juist van de pers (Vicenza 1507), en de naam *Novus Mundus* voor het geheel der ontdekte landen komt er in voor.

De exploitatie der Spanjaarden zelven beperkt zich nu niet langer tot Hispaniola. Na dit eiland zijn eerst Jamaica en eenige Antillen in cultuur gebracht (Cuba eerst wat later; in 1519 is Habana gesticht) en in 1509 twee stukken van het continent uitgegeven: Nueva Andalucia, ten oosten, en Castilla de Oro, ten westen van de golf van Uraba, den inham die de landengte van Panama van het Zuid-Amerikaansch vasteland scheidt. Een van de *encomenderos* (concessionarissen) van Castilla de Oro, die zijn encomienda in zuidelijke richting verkende, Vasco Nunez de Balboa, kwam in 1513 aan de Zuidzee-zijde van de landengte uit. De naam Stille Zuidzee is van Magalhães, na wiens reis van 1519 de Nieuwe Wereld natuurlijk algemeen als een geheel, afgescheiden van Indië, moest worden opgevat. Intusschen bleef de naam „Indië” voor het geheel der Spaansche bezittingen in Amerika in gebruik. Voor het opperbestuur daarover werd in 1524 in Spanje een nieuw orgaan geschapen: de *Consejo supremo de Indias*, die, onder bekrachtiging der kroon, de gouverneurs en bisschoppen benoemt en ontslaat, en in hoogste ressort in koloniale zaken rechtspreekt; dit lichaam heeft tot 1834 bestaan. In „Indië” zelf wordt, te San Domingo op Hispaniola, een hoofdbestuur gevestigd: de *Real Audiencia*. De *Casa de Contratacion* blijft naast den *Consejo supremo* bestaan; het lichaam heeft bemoeienis met de uitrusting van schepen en den verkoop van producten. Wanneer later het werkelijke Indië de aandacht van zoovele volken gespannen houdt, volken die tevens de Amerikaansche eilandenwereld bezoeken, komt voor deze laatste de naam West-Indië in gebruik; het Indië dat men om de west nadert. De inboorlingen zijn kortweg Indianen blijven heeten tot op den huidigen dag.

De Spanjaarden verwaarloosden geheel de kust benoorden Florida. In 1524 werd zij, in dienst der Fransche kroon, door een Florentijn Verrazano verkend; hij bereikte den mond der Hudsonrivier. Het was echter niet daarheen, maar naar de noordelijker St. Laurensrivier dat, in 1534 met de reis van Jacques Cartier, de Fransche vaart zou beginnen.

Zeer verschillend was de trap van ontwikkeling, waartoe de verschillende Indianenvolken, die Amerika bewoonden, gestegen waren. Zeer laag stonden de eilandbewoners waarmede de Spanjaarden het eerst in aanraking kwamen; en in het Noorden van Zuid-Amerika troffen zij (evenals de Portugeezen in het Oosten van dat werelddeel) slechts nomadenvolken aan. Hoog stond daarentegen de cultuur in de berglanden van Peru en op de hoogvlakte van Mexico, beide aan de Spanjaarden nog volslagen onbekend. In 1518 ontvangt men op Cuba berichten omtrent fabelachtigen rijkdom dien het volk der Azteken ten toon zou spreiden; in 1519 trekt Fernando Cortez er heen met 553 soldaten en 10 stukken geschut. Hij dringt tot de hoofdstad door, wordt er in 1520 uitgeworpen, maar neemt de stad in 1521 in na een beleg; de inneming wordt gevolgd door een totale uitroeiing der geletterde klasse en een gedwongen kerstening van de rest; Cortez zelf wordt de eerste gouverneur van „Nieuw-Spanje”. Nog sprookjesachtiger is de val van het Inca-rijk in Peru, waartegen Francisco Pizarro, van de landengte van Panama uit, in 1532 met 168 man en 36 paarden optrekt. Van Peru wordt een kolonie „Nieuw-Castilië” gemaakt, die van groote beteekenis zal worden: daar worden in 1545 de zilvermijnen van Potosi ontdekt. Rondom Peru worden de koloniën Nieuw-Granada (het tegenwoordige Columbia), Venezuela, Nieuw-Toledo (Chili) en Rio de la Plata aangelegd; de beide laatste vooral trekken veel kolonisten uit Spanje, en langs de rivier wordt de La Plata-kolonie door Jezuitenpaters tot ver in het binnenland uitgebreid (Paraguay). Ook rondom Mexico heeft uitbreiding plaats: zuidwaarts tot Midden-Amerika, noordwaarts tot Californië. Ook worden van Mexico uit reizen in het Mississippigebied ondernomen, doch hier heeft geen vestiging plaats. Wel, in 1565, op de verafgelegen Philippijnen, waarheen zich van Aca-pulco uit een geregelde vaart ontwikkelt.

Doch daarmede komt dan ook de Spaansche uitbreiding tot staan. De „wilde kust” tusschen Venezuela en Brazilië is niet in bezit genomen (tusschen 1626 en 1635 begint daar de kolonisatie der Franschen); eveneens blijft onbezet de Noord-Amerikaansche kust benoorden Florida. Niet alleen dat zich daar Engelschen, Franschen, Nederlanders nestelen, maar in West-Indië zelf (hun eerste nederzettingen hadden de Spanjaarden sterk verwaarloosd om alle kracht aan de nieuwe te geven) maken deze volken tal van

veroveringen. Door de hoogst onvoldoende wijze, waarop de Spaansche regeering in de behoeften harer kolonisten voorzag, lokte zij zelve de vrijbuiters naar de Amerikaansche wateren. De Engelschman Richard Hawkins begon reeds omstreeks 1530 de slavensmokkelarij uit te oefenen als een geregeld bedrijf, waarin zijn zoon John later schatten zou winnen. Van de Portugeezen ter kust van Guinea was altijd gemakkelijk een lading negerslaven te verkrijgen, en de invoer in de Spaansche koloniën kon veelal plaats hebben onder oogluiking der Spaansche gouverneurs. Toen achtereenvolgens de Nederlanders, de Engelschen, de Franschen met Spanje in oorlog geraakten, kenden hunne zeevaarders de zwakke plekken der Spaansche heerschappij in Amerika reeds uitnemend. In 1586 wordt Hispaniola door Drake geplunderd; de bewoners verlaten het eiland en verhuizen naar Cuba of Mexico; het verlaten eiland wordt vijftig jaren later door de Franschen in bezit genomen. In 1605 nemen de Engelschen Barbados; in 1623 St. Christoffel, in 1655 Jamaica; in 1634 de Nederlanders Curaçao; in 1635 de Franschen Martinique en Guadeloupe; zelfs de Denen (St. Thomas) en Zweden (St. Bartholomeus) vinden onder de kleine Antillen hunne gading; geen enkele ervan dat ten slotte nog aan Spanje behoort. De handhaving van het monopolie van den slaveninvoer, te voren reeds bezwaarlijk, wordt nu voor de Spaansche regeering een onmogelijkheid. Om bij de handhaving een particulier belang te betrekken, placht zij haar uitsluitend recht van invoer aan kooplieden te verpachten bij een verdrag van *asiento*. De slaven werden gekocht bij Portugal, omdat het verdrag van Tordesillas, bekrachtigd door Paus Alexander VI, het Spanje onmogelijk maakte, een eigen bezitting ter kust van Guinee te verwerven. Na 1640 bleef Spanje slechts de keus tusschen twee „opstandelingen”: de Nederlanders, die St. George del Mina veroverd hadden, en de Portugeezen in het hun overgebleven stuk Guinee. In die omstandigheden werd gedurende twee-en-twintig jaar (1640—1662) geen *asiento* verleend; uitsluitend de smokkelhandel heeft in die jaren de Spaansche koloniën van slaven voorzien; de Nederlandsche bezitting Curaçao lag daar van alle het gunstigst voor, en geraakte tot grooten bloei. In 1662 verleende de Spaansche regeering *asiento* aan twee verbonden Genueesche handelshuizen Grillo en Lomellino; om slaven machtig te worden moesten deze Italianen bij de Nederlanders of de nu ook ter kust van Guinea

gevestigde Engelschen terecht, en de voor hun plantages onontbeerlijke werkkraft kwam dus den Spaanschen kolonisten, tot hun groote ontevredenheid, duurder te staan dan toen de smokkelaars het rijk alleen hadden. Een volgend houder van het asiento, Antonio Garcia (1675), is nog slechts strooman der Nederlandsche W. I. C. die in werkelijkheid de pachtsom betaalt; in 1684 krijgt Garcia zelfs een Nederlander tot opvolger, Balthasar Coymans. In 1702, bij den overgang der Spaansche kroon aan een Bourbon, geraakt het asiento in Fransche handen en in 1713, bij den vrede van Utrecht, in die van Engeland.

Voor een gedeelte hebben dus de Spaansche kolonisten der 18de eeuw met Engelsche importeurs te maken; na 1795 uitsluitend (ook voor den afzet, want het verkeer met het moederland, dat gedwongen wordt het met Frankrijk tegen Engeland te houden, is gestremd). Slechts door Engelsche bemiddeling staat Latijnsch-Amerika in dezen tijd met het wereldverkeer in verbinding; nimmer had het zoo goed in zijn behoeften kunnen voorzien, of op zoo goede voorwaarden zijn producten kunnen afzetten. Wanneer na 1815 Spanje zijn oude belemmerende handelsbepalingen weder zoekt op te leggen, staan de koloniën op, en constitueeren zich als republieken; de macht van het verzwakte moederland reikt bij verre na niet toe, het te verhinderen. Spanje behoudt slechts Cuba en Portorico, in Indonesië de Philippijnen, in Oceanië de Marianen en Carolinen.

Met Cuba heeft het de geheele 19de eeuw door veel te stellen gehad. Telkens breken opstanden uit die door het Spaansche militair gezag, dat met groote wreedheid optreedt, nooit voor goed worden bedwongen. Dit verdriet der Vereenigde Staten, waarvan onderscheidene burgers in den loop der eeuw belangen op Cuba verworven hebben. Zij zeggen eindelijk Cuba hulp toe, opdat het zijn onafhankelijkheid verwerve. Om Spanje van Cuba te doen afzien is echter een oorlog noodig (1898), die met den afstand van Portorico en van Guam (een der Marianen) aan Amerika, met den verkoop der Philippijnen aan Amerika, en met de onafhankelijkverklaring van Cuba eindigt. De rest der Marianen en de Carolinen worden in dat jaar aan Duitschland verkocht.

Sedert beschikt Spanje nog slechts over de Canarische eilanden, die als deel van het rijk in Europa worden bestuurd, over stukjes Afrikaansche kust (Rio Muni, omsloten door Fransch Equato-

riaal Afrika, en waarbij de eilanden Annobom en Fernando Po behooren; Rio de Oro, ingeklemd tusschen Mauretanië en Marokko), en sedert 1912 over een strook protectoraat in Noord-Marokko, waarvan het uiterst weinig genoeg beleeft. Alles bij elkan- der een schameler restant dan zelfs dat van Portugal. Van zijn ge- wezen koloniën bloeien die het verst van den evenaar afliggen, Chili en Argentinië, het meest. Dank zij de reusachtige uitge- breidheid van het Latijnsch-Amerikaansch gebied is de Spaansche taal een van de meest verbreide ter wereld gebleven. Op de Philip- pijnen echter heeft zij moeite, zich tegen het Engelsch der Ameri- kanen te handhaven.

Literatuur: DE LANNOY en VAN DER LINDEN (zie bl. 28). — Bronnenverzameling: Documentos ineditos, sedert 1864. — Oude werken: LAS CASAS, Historia de los Indias, geschr. 1527—1561, gedr. 1876. — DIAZ DEL CASTILLO, Historia verdadera de la Conquista, geschr. 1548, gedr. 1632. — SARMIENTO, Relacion de la sucession y gobierno de los Yncas, 1550. — BALBOA, Cronico del Peru, 1553. — Van nieu- weren tijd: HARRISSE, Christophe Colomb, 1884; dezelfde, Jean et Sébastien Cabot, 1882. — BALDWIN, Ancient America, 1871. — PRESCOTT, Conquest of Mexico, 1843; dezelfde, Conquest of Peru, 1847. — Tegenwoordige staat: bij STIBBE, bl. 222—224.

IV. NOORD-AMERIKA

Het begin van Engeland als maritieme en koloniale mogendheid is even onedel, als het einde grootsch is. De opdracht van Hendrik VII aan Cabot staat op zichzelf. De smokkelaars en zeeschuimers der 16de eeuw zijn de wezenlijke grondleggers. Drake, die zijn befaamden rooftocht van 1577—1580 heeft volbracht in tijd van vollen vrede, wordt na afloop door de koningin geadeld. De boekenniers hebben een ruim geweten maar een voortreffelijk zeemanschap en zij vechten als leeuwen; dat heeft de Armada onderhouden.

Al tasten zij, als de kans op buit schoon staat, ook versterkte plaatsen aan, vestiging is nooit hun doel geweest. De eerste die dat beproeft is Walter Raleigh, die in 1584 van de koningin verlof verkrijgt eene kolonie te stichten op de Noord-Amerikaansche kust ter hoogte van het latere Carolina, welke in de eerste moeilijke jaren door het moederland, geheel in beslag genomen door den oorlog met Spanje (1585) en de Armada, in den steek wordt gelaten; wanneer men er in 1590 eindelijk naar omziet, vindt men ze verwoest en uitgemoord.

In de eerste jaren der 17de eeuw valt de aandacht opnieuw op het groote stuk Noord-Amerikaansche kust, dat noch door de Spanjaarden, noch door de Franschen werd bevaren. Op de reizen van Jacques Cartier (1534—'43) was aanvankelijk niets gevolgd dan een geregelde uitoefening van visscherij en pelterijhandel, maar in 1603 wordt de St. Laurensrivier zelve geëxploreerd door Champlain ter voorbereiding eener inbezitneming. De Engelschen doen nu mede een greep, met karakteristieke onbeschaamdheid; in zijn leunstoel te Whitehall verklaart Jacobus I, in 1606, de geheele Noord-Amerikaansche kust van den 34sten tot den 45sten breedtegraad, waar geen Engelschman op dat oogenblik een voet heeft staan, tot eigendom der Engelsche kroon. Hij geeft het uit aan twee compagnieën, eene te Londen en eene te Plymouth geves-

tigd; de Londensche compagnie verkrijgt de kust van den 34sten tot den 41sten graad; die van Plymouth de rest. Terwijl de compagnie van Plymouth aanvankelijk niets doet dan op haar kust wat visscherij uit te oefenen, gaat die van Londen aanstonds tot koloniestichting over aan eene James River gedoopte rivier die in Chesapeake Bay uitmondt; het land noemt zij, ter eere der „Virgin Queen”, Virginië, en de vestiging Jamestown (1607).

Na eenige jaren van zoeken en tasten besluiten de kolonisten in 1615 tot de cultuur over te gaan die de kolonie beroemd zal maken: die van de tabak. Men heeft hier niet het Spaansch-Portugeesche patroonstelsel, maar een kolonisatie van vrije mannen. In 1619 krijgen zij hun wetgevende vergadering, verdeeld in twee kamers. Alle vrije mannen zijn kiezer; geen kiesrecht bezitten Indianen, negers (de invoer daarvan begint thans) en zoogenaamde *indented servants*: dit zijn blanke knechts, die zich in Engeland voor bepaalde tijd aan den kolonist bij contract verbonden hebben, na afloop waarvan zij toegang verkrijgen tot den vrijemannenstand.

Tot de negerslavernij gaat men ook hier over, omdat de Indianen voor geregelden arbeid niet te gebruiken zijn en als men hun dien opleggen wil, rebelsch worden. De betrekkingen met de Indianen worden alras van vijandigen aard. In 1622 doen zij een aantal op de kolonie en vermoorden van de 4000 kolonisten een 350-tal. Men schroomt nu niet eene verdelgingspolitiek toe te passen, en de Indianen worden naar het binnenland teruggeworpen.

In 1625 trekt de kroon het charter der compagnie van Londen in; Virginië wordt kroonkolonie. De gouverneur wordt nu door de kroon benoemd; overigens blijven de instellingen onveranderd. Nieuwe kolonisten blijven toestroomen.

De kroon is nu ook vrij geworden om beslissingen te nemen ten opzichte van al zulke gedeelten van het reusachtig gebied in 1606 aan de compagnie van Londen overgelaten, als niet feitelijk door haar geoccupeerd waren. In 1632 wordt, aan de Chesapeake Bay benoorden Virginië, een gebied uitgegeven aan een katholiek edelman, Sir George Calvert, lord Baltimore, om tot kolonie te strekken voor zoodanige katholieken als het moederland mochten willen verlaten. Protestantsche dissenters zal Lord Baltimore er moeten dulden, maar Anglikanen mag hij weren. De kolonie wordt naar de gemalin van Karel I, Maria Henriëtte van Frankrijk, Maryland genoemd. De instellingen worden mede in den schen-

kingsbrief vastgelegd. Zij zijn naar die van Virginië gevolgd, met afwijkingen. De gouverneur wordt hier benoemd door den lord-eigenaar; hij heeft naast zich een raad benoemd door hem, gouverneur, zelven, en eene wetgevende vergadering gekozen door de kolonisten. Ook Maryland beproeft de tabakscultuur, die er mede wonderwel slaagt; in 1650 telt de kolonie 8000 zielen.

Het gebied der compagnie van Plymouth werd door de eigenares nog steeds verwaarloosd. Vandaar dat anderen zich daarop kunnen vestigen: de Nederlanders en de Zweden.

De Nederlandsche O. I. C., hoewel geregeld den weg naar Indië om de Kaap bevarende, liet voor alle zekerheid ook nog onderzoeken, of de noordoostelijke doorvaart te vinden was, die Jan Huygen van Linschoten, Jacob van Heemskerck en Willem Barentsz reeds vruchteloos hadden gezocht. Zij droeg deze taak op aan een Engelsch zeevaarder, Henry Hudson, reeds door koene reizen naar het Noorden vermaard (1609). Hudson vond de noordoostelijke doorvaart almede niet, trachtte daarop even vruchteloos eene noordwestelijke te vinden, en nam de terugreis aanlangs de Noord-Amerikaansche kust, bij welke gelegenheid hij den mond van de Hudson voor de tweede maal ontdekte (voor de tweede maal, want de ontdekking door Verrazano was in het vergeetboek geraakt). Hij kreeg een diepen indruk van de uitnemende geschiktheid der plek tot het vestigen van een station voor den pelterijhandel, en vertelde daarvan in zijn journaal. Hoewel dit Nederland nooit bereikte (hij had de onvoorzichtigheid op de terugreis door het Kanaal een Engelsche haven binnen te loopen, waar hij aangehouden werd als overtreder van het octrooi der compagnie van Plymouth) werd daar toch van zijne bevinding genoeg bekend om den lust tot het bezoek van Manhattan en omgeving op te wekken. Eenige particulieren ondernamen de reis daarheen: o. a. Adriaen Block; hun benoemingen van de Connecticut als Versche Rivier, van de Hudson als Noord-Rivier¹⁾, van de Delaware als Zuid-Rivier, zijn in den Nederlandschen tijd in gebruik gebleven, terwijl die voor de beide landpunten aan den ingang der Delaware Bay, Kaap May en Kaap Hinlopen, thans nog gelden. Onder vigeur eener resolutie der Staten-Generaal van 27 Maart

¹⁾ Ook de namen Groote Rivier, Mauritius-rivier en Hudson-rivier komen voor; de laatste werd de gebruikelijke na 1664.

1614, die aan ieder die eene nieuwe vaart opende, het recht verleende naar het door hem het eerst bevaren land vier reizen te doen met uitsluiting van anderen, vereenigden zich de schippers die tot dusver de vaart naar Manhattan ondernomen hadden, tot eene Compagnie van Nieuw-Nederland (1614), die er den pelterijhandel uitoefende, maar niet tot kolonisatie overging. Het gebied viel binnen het octrooi van de in 1621 opgerichte W. I. C., die in 1623 een eerste kolonisatieproef nam, in 1625 gevolgd door de stichting van Nieuw-Amsterdam. Daar de kolonisatie niet vlotte, werd in 1629 het stelsel der patroonschappen beproefd: groote uitgestrektheden land werden ter beschikking gesteld van wie aannam er 50 huisgezinnen op te zullen vestigen binnen de vier jaar. Zulk een patroonschap aanvaardden o. a. Michiel Pauw (wiens land Pavonia op den rechteroever der Noord-Rivier lag waar de naam nog bewaard is), Goddijn en Blommaert (wier nederzetting Swanendael aan de Zuid-Rivier door Indianen werd uitgemoord, zoodat in 1638 de Zweden de plaats ledig vonden en aan de Zuid-Rivier een Nieuw-Zweden konden stichten dat door Stuyvesant in 1655 werd heroverd), Kiliaen van Rensselaer (wiens kolonie Rensselaerswijck aan de Hudson bij fort Oranje, de plaats van het tegenwoordige Albany, de eenige was die tot bloei kwam). Met het bewind, door de W. I. C. gevoerd, waren de kolonisten weinig tevreden. In 1649 richtten zij zich tot de Staten-Generaal om zelfbestuur, waarop in 1652 althans aan Nieuw-Amsterdam municipale instellingen werden verleend. In 1664, toen Karel II van Engeland strijd met de Republiek zocht, verklaarde hij het bestaan van Nieuw-Nederland voor onwettig, en liet, vóór de oorlogsverklaring, het land door Richard Nicolls wegnemen; het bleef aan Engeland bij den vrede van Breda (1667); in 1673 voor de Republiek heroverd door Cornelis Evertsen, keerde het in 1674 bij den vrede van Westminster voor goed aan Engeland terug.

Over het bestaan van Nieuw-Nederland was eerst beklag gevoerd, toen ten Noorden daarvan op het gebied der compagnie van Plymouth kolonisiatiën waren ontstaan die de Nederlandsche in talrijkheid, aanzien en volkskracht ver waren gaan overtreffen: het waren die der Puriteinen.

De hervorming, door Hendrik VIII van Engeland in de kerk aangebracht, voldeed vurige Calvinisten geenszins. Intusschen

werd zij door dwang gehandhaafd, tegen het protest der strenge richting, die zich van gelegenheid tot eene godsdienstoefening en tot een onderwijs zooals hun geweten ze alleen goedkeurde, verstocken zag. Vele „puriteinen” kwamen tot daden van verzet tegen het staatsgezag en werden, soms met den dood, gestraft. In 1610 week eene groep Brownisten, uit Boston en omgeving (in Lincolnshire) afkomstig, naar Nederland uit; zij vestigden zich, na een verblijf te Amsterdam, te Leiden.

Hoewel in Nederland niet bedreigd in hun geloof, misten zij er de gewenschte gelegenheid, een maatschappelijk leven op te bouwen geheel in overeenstemming met hunne strenge beginselen. In deze onvoldaanheid vernamen zij met belangstelling dat de compagnie van Plymouth, begeerig haar tot nu toe waardeloos bezit tot eenige ontwikkeling te zien komen, wel genegen zou zijn eene kolonie van puriteinen toe te laten; zij begreep dat daartoe volledige vrijheid van inwendige organisatie moest worden toegestaan, en vergewiste zich dat ook de koning zich tegen eene overeenkomst op deze basis niet zou verzetten. De overeenkomst kwam tot stand, en 40 familievaarders, met hunne vrouwen en kinderen te zamen 100 personen, scheepten zich te Delfshaven naar Plymouth in en vertrokken vandaar op de „Mayflower” naar een punt iets benoorden Cape Cod, waar zij de kolonie New Plymouth stichtten (1620). Zij behoorden tot den kleinen boeren- en landarbeidersstand. Deze „Pilgrim Fathers” verkozen zelf hun gouverneur en hun raad; tot 1639 toe geschiedde dit in eene vergadering van alle mannelijke kolonisten, welke de hoogste autoriteit der gemeenschap uitmaakte. Nadien moest deze door eene gekozen wetgevende vergadering worden gerepresenteerd; de kolonie was te talrijk geworden; geestverwanten uit Engeland toch waren spoedig toegestroomd. In 1643 telde de kolonie 3000 zielen.

Verder naar het Noorden waren reeds, op concessiën der Plymouth Company, twee andere koloniën van puriteinen gesticht: New Hampshire en Maine. Doch hun hoofdvestiging ontstond tusschen deze twee en New Plymouth in, aan Massachusetts Bay. Deze kolonie werd gesticht door puriteinen die niet, als de anderen, van de Plymouth Company concessie namen, doch het land waar zij zich vestigen wilden eerst van de compagnie kochten, onder koninklijke goedkeuring (1628). Uitdrukkelijk wordt gestipuleerd dat zij niet verplicht zijn godsdienstvrijheid toe te staan

en op hunne wetten geen koninklijke goedkeuring behoeven. Zij vormen te zamen de Massachusetts Bay Company en verkiezen hun eigen gouverneur (de eerste heet John Winthrop). In 1629 vertrokken er naar de Baai 4 schepen met kolonisten, in 1630 door 11 andere gevolgd.

Hun eerste „township” noemden zij Boston. De leden der Company, *freemen*, oefenen het stemrecht uit voor de keus van gouverneur, bijzitters (*assistants*) en rechters, en vormen te zamen de vergadering (*assembly*) van het township. Niemand kan tot lid aangenomen worden dan die eerst lid is geworden van de kerk. Wanneer er meer townships komen wijst ieder daarvan een gedelegeerde aan om den gouverneur en zijne assistants te blijven controleeren; hieruit ontstaat eene wetgevende vergadering, later gesplitst in twee kamers. De geheele inrichting noemt zich *Commonwealth*. De eed wordt afgelegd aan de regeering daarvan; niet aan den koning.

Deze rechtgeloovigen zijn bijster onverdraagzaam op kerkelijk gebied. Een man van iets liberaler opvatting, Roger Williams, wordt in 1635 uitgestooten en sticht Providence iets bewesten Cape Cod en buiten het gebied der Massachusetts Bay Company gelegen, dat de kiem wordt eener kolonie van onrechtzinnigen, Rhode Island. — Massachusetts zelf sticht twee dochterkoloniën: Connecticut aan de rivier van dien naam (1635—'36) en New Haven (1639), waar het puritanisme zoo mogelijk nog strenger is dan in Massachusetts zelf; beide nederzettingen vereenigen zich in 1664 tot ééne kolonie onder den naam Connecticut. Deze pioniers verbreiden zich aan de Versche Rivier over een gebied dat de Nederlandsche W. I. C. als het hare beschouwt, maar daar zij er niets dan een onnoozel fortje, het Huis ter Hope, aantreffen, bouwen zij er in alle gemoedsrust hun eigen Hartford om heen, en de Compagnie trekt haar bezetting terug. De bevolking van Connecticut breidt zich in de laatste jaren van het bestaan van Nieuw-Nederland snel uit over het daartoe behoorende Lange Eiland, van het vasteland der Engelsche kolonie slechts door een smalle doorvaart gescheiden, en verengelschen de Nederlandsche plaatsnamen daar, als Breukelen, Vlissingen, Heemstede, reeds tot Brooklyn, Flushing, Hempstead.

In Noord-Amerika bestonden dus reeds:

één Engelsche kolonie direct afhankelijk van de kroon: *Virginië*;

één Engelsche kolonie afhankelijk van een eigenaar die zijn recht aan de kroon onmiddellijk ontleent: *Maryland*;

twee Engelsche koloniën die hun recht aan de kroon middellijk ontleenen (nl. door tusschenkomst van de Plymouth Company): *New Hampshire, Maine*;

één Engelsche kolonie feitelijk onafhankelijk hoewel gesticht op koninklijk charter: *Massachusetts*;

drie Engelsche koloniën gesticht zonder tusschenkomst van de kroon en ook overigens onafhankelijk: *New Plymouth, Providence, Connecticut*;

een Nederlandsche kolonie, waarin een Zweedsche is opgegaan: *Nieuw-Nederland*;

eene Spaansche kolonisatie in Florida, en eene Fransche aan de St. Laurensrivier.

De exploratie dier rivier door Champlain in 1603 was in 1608 door de stichting van Quebec gevolgd en in 1627 (op initiatief van Richelieu) door de oprichting eener *Compagnie de la Nouvelle France*, wier gebied Quebec en Acadië omvatte (Acadië is het kustland dat thans Nieuw-Schotland heet), benevens île du Cap Breton (dat het verlengstuk vormt van Nieuw-Schotland). De immigratie bestond uit boeren uit de westelijke provinciën van Frankrijk maar bleef aanvankelijk uiterst gering; in 1640 waren er nog maar 200 kolonisten. Ver in het binnenland drongen reeds de Fransche missionarissen (vooral Jezuiten) door; tot in de streek der groote meren. In de latere jaren werd de immigratie iets talrijker, zoodat er in 1663, toen de Compagnie werd opgeheven en de kolonie direct onder de kroon werd gebracht, 2500 kolonisten waren. — Nieuw-Nederland telde bij zijn overgang in 1664 10.000 zielen waarvan 1500 te Nieuw-Amsterdam en waaronder wel 4000 Engelschen op het Lange Eiland; de gezamenlijke bevolking van alle Engelsche koloniën in Noord-Amerika bedroeg toen reeds meer dan 100.000 zielen.

De puriteinen-koloniën, op het gebied der Plymouth Company ontstaan, onderscheidden zichzelf van Virginië en Maryland door een eigen verzamelsnaam; wanneer Massachusetts, Connecticut, New Haven en New Plymouth in 1643 een verbond van onder-

lingen bijstand tegen de Indianen sluiten, noemen zij hunne federatie *The United Colonies of New England*. In 1652, bij den vredebreuk tusschen Engeland en Nederland in Europa, wil Connecticut deze federatie tot een aanval op Nieuw-Nederland gebruiken, maar Massachusetts (machtiger en volkrijker dan de andere drie te zamen) weigert zijn medewerking, en Connecticut moet zijn plan laten varen; daar geen der oorlogvoerende partijen den strijd uit Europa naar Amerika overbrengt en Nieuw-Nederland zelf niet aanvalt, blijft de vrede bewaard. Een ander bewijs van zelfgevoel legt Massachusetts af in de wijze waarop het reageert op de binnenlandsche gebeurtenissen in Engeland.

Daar werd in 1649 door de puriteinen de koning onthoofd en de republiek uitgeroepen. Voor emigratie naar Nieuw-Engeland bestond nu geene reden meer: het puriteinsch ideaal stond verwezenlijkt te worden in het moederland zelf. Tot 1660 toe heeft dan ook nagenoeg geen emigratie meer plaats.

Bestond er zelfs geen belang voor puriteinsch Engeland, zoo voortreffelijke geestverwanten als om geloofs wil het land verlaten hadden toen dit onder anglikaanschen druk stond, thans weer tot zich te trekken? Cromwell had ze gaarne ter beschikking gehad om het voor zijn rebellie te straffen Ierland of het op Spanje veroverde Jamaica te bevolken. Er werd zelfs een speciaal comité van het Lange Parlement ingesteld tot het beramen van maatregelen om den band met Nieuw-Engeland nauwer toe te halen, maar de koloniën wilden van hare zelfstandigheid niets prijs geven en verwierpen evenzeer alle denkbeeld, Nieuw-Engeland weer te ruimen. Wij treffen hier een zuiver staatkundig onafhankelijkheidsgevoel aan; niet de minste afwijking in het goddienstige, want het strengste puritanisme viert in deze jaren in Massachusetts hoogtij: het is de tijd van bloedige vervolging van Baptisten en Kwakers.

De autoriteiten in Virginië waren Cavaliers die op het vernemen der executie van Karel I onmiddellijk Karel II erkenden. Cromwell zond er een oorlogsfregat heen (1652), dat geen straf-oefening pleegde, maar zich met de aftreding van den gouverneur Sir William Berkeley en zijn aanhang en de erkenning der Republiek door nieuwe bestuurders tevreden stelde. In Maryland braken op het vernemen der omwenteling in Engeland aanvankelijk oneenigheden tusschen katholieken en puriteinen uit; deze laat-

sten wilden de regeering van Lord Baltimore afschudden, maar Cromwell handhaafde deze. — Na de restauratie keerde in Virginië onmiddellijk Berkeley terug en bleef het land zich in zijn aristocratisch karakter verder regelmatig ontwikkelen. In 1670 had het eene bevolking van 40.000 zielen: 32.000 vrije blanken, 6000 indented servants en 2000 negerslaven.

Nieuw-Engeland erkende Karel II eerst een vol jaar na de restauratie. De koning stelde allerlei eischen: dat de eed voortaan aan den koning zou worden afgelegd; dat recht zou worden gesproken in naam des konings; dat het stemrecht niet langer aan de confessie zou gebonden zijn maar aan een census; dat de verkiesbaarheid tot ambten niet langer aan de confessie zou gebonden zijn; voorts verlangde hij voor zich een veto op de wetgeving, en de revisie der in de koloniën gewezen vonnissen. Koninklijke commissarissen kwamen naar Boston om deze eischen in te scherpen; zij hadden een anglikaansch geestelijke bij zich die tot ergernis der vrome gemeente de stad voor de eerste maal tijdens haar bestaan met een in hun oogen afgodischen dienst ontwijfde; de koloniale regeering antwoordde met het uitschrijven van publieke vasten. De commissarissen hadden geen soldaten bij zich, en dreven niets door. Geweld wilde de koning niet gebruiken: de tweede Hollandsche oorlog was op komst, en eerlang dienden de koloniën wellicht te worden uitgenoodigd tot medewerking tegen Nieuw-Nederland; het was thans geen oogenblik, met ze te breken. De noodiging volgde ook, maar de koloniën excuseerden zich, met aanbod van provisiën voor de Engelsche vloot.

In 1675 hadden de gezamenlijke koloniën van Nieuw-Engeland 60.000 inwoners; de stad Boston had er 7000, en begon kenmerken te dragen van welvaart en elegantie. Die welvaart sproot voor een deel uit overtreding van Cromwell's navigatie-acte, die eigenlijk interkoloniaal verkeer uitsloot, en zich het verkeer met Europa tot een verkeer met het moederland, uitsluitend aan moederlandsche schepen toevertrouwd, beperkt dacht. De koloniën zagen echter gaarne vreemde schepen binnenvallen en in Nieuw-Engeland had zich reeds een eigen scheepvaart ontwikkeld, die Europeesche artikelen naar de Antillen bracht en er suiker, tabak, rhum vandaan haalde. Opnieuw werden koninklijke commissarissen gezonden; dit maal om een onderzoek in te stellen naar overtredingen der navigatie-acte, en op hun rapport werd in 1682 het

charter van 1628 ingetrokken. De koning benoemde zelf een gouverneur voor Massachusetts en gaf dezen soldaten mede. Men moest het hoofd wel buigen, maar op de tijding der landing van Willem van Oranje (1688) brak te Boston een oproer uit en werd de koninklijke gouverneur gevangen genomen. Maar met Willem III was men niet beter af dan met Karel II. Hij legde het charter van 1692 op dat den gouverneur, die zelf benoemd wordt door de kroon, doet benoemen tot alle ambten; confessioneel onderscheid zonder belang maakt voor het kiesrecht dat aan een census wordt gebonden; tolerantie voorschijft jegens alle Protestanten (nog niet jegens Roomsch-Katholieken); in rechtszaken beroep openstelt op de kroon. Dat dit laatste wel noodzakelijk was, werd den eersten gouverneur, onder dit charter door Willem III benoemd, *ad oculos* gedemonstreerd toen hij te Boston aankwam. Hij bevond dat er niet minder dan 100 personen in de gevangenis op executie zaten te wachten van doodvonnissen door een speciale rechtbank geweest in zake tooverij; 20 werden er nog geëxecuteerd, maar de rest wist de gouverneur in vrijheid te doen stellen (1693). De geestelijke strakheid van Massachusetts raakte trouwens al wat doorbroken door de nieuwe leer van het latitudinarisme, die de vereeniging nastreefde van openbaring en rede en waarvan de verbreiding door de nieuwe regeering zeer bevorderd werd. Zij kreeg invloed aan het in 1636 gestichte Harvard College, tot dusver de burcht van het strengste puritanisme.

Ook de zuidelijke koloniën werden meer onmiddellijk onder de kroon gebracht. Hun aantal was in 1663 vermeerderd met Carolina (naar Karel II genoemd), een gebied ten zuiden van Virginia uitgegeven aan 7 van Karel's hovelingen, en dat geheel als slavenkolonie werd opgezet; na de opheffing van het edict van Nantes (1685) emigreerden daarheen ook een aantal Fransche Hugenooten. — New York (zoo was Nieuw-Nederland bij den overgang in 1664 herdoopt; ook voor de stad Nieuw-Amsterdam deed die naam dienst) was door Karel aan zijn broeder den hertog van York ten geschenke gegeven, die het gedeelte over de Hudson (New Jersey) aan anderen vervreemde; het werd in 1702 onder de kroon gebracht en was toen een land van 15.000 inwoners. New York zelf behoefde niet van heer te veranderen om onder de kroon te komen, daar de hertog van York in 1685 koning werd en tijdens zijn regeering het land niet vervreemde. Het telde in 1713 31.000

inwoners, waarvan 5800 in de stad. — De gaping, die tusschen New York en Maryland overbleef, werd aangevuld door de twee koloniën (Pennsylvanië en Delaware) die op het land ontstonden dat Karel II aan William Penn, het hoofd van de secte der Kwakers, in betaling gaf (1682) tot afkoop eener vordering hem bij erfenis toegekomen van zijn gelijknamigen vader den admiraal wegens de verovering van Jamaica op de Spanjaarden onder Cromwell. Philadelphia, de hoofdplaats van Pennsylvanië, werd spoedig een bloeiende stad. Ook Duitschers uit de Palts zetten zich in deze kolonie neder, uit hun land geweken na de verwoestingen van Louvois (1689). In 1715 was Pennsylvanië reeds een land van 45.000 inwoners. — In 1722 eindelijk werd ten zuiden van Carolina nog aangelegd de kolonie Georgia, die tot de grenzen van Florida strekte. Na ruim een eeuw was dus het gansche gebied, dat Jacobus I zich in 1606 had toegewezen, inderdaad met Engelsche kolonisten gevuld.

Ver achter blijven de Franschen. In 1682 telt hunne kolonie 12.000 zielen, de Engelsche koloniën te zamen hebben er dan 200.000. De verhouding wordt voor Frankrijk ongunstiger in de 18de eeuw: in 1713 hebben zij 25.000 zielen tegenover de Engelschen 450.000; in 1740 is het 45.000 tegenover 1 millioen, in 1755 60.000 tegenover 1½ millioen. Onder het Engelsche getal voor 1713 schuilen 50.000 negerslaven, onder dat voor 1755 300.000. Terwijl de Engelsche bevolking zich door immigratie en slaveninvoer sneller vermenigvuldigt, neemt het Fransche gebied in omvang veel sneller toe: hunne kolonisatie is veel minder intensief. Het gebied wordt verkleind door den afstand van Acadië aan Engeland, waartoe Frankrijk gedwongen wordt bij den vrede van Utrecht (1713), maar daartegenover staat elders een reusachtige winst. De Jezuiten, in de streek der groote meren gevestigd, zonden berichten op over een groote rivier, daar in de buurt ontspringend en die naar China zou leiden. De Mississippi (want deze was bedoeld) is daarop in 1672 afgevaren door Cavalier de la Salle tot het punt, waar de Arkansas er in uitmondt; het is deze reis waarvan het woord *prairie* voor de groote vlakten van Midden-Amerika dateert. Toen hij aan den mond der Arkansas was gekomen, was La Salle volkomen overtuigd dat de Mississippi nergens anders dan in de golf van Mexico kon uitmonden; maar tot den mond durfde hij niet te gaan, onzeker, of daar ook Spanjaarden

waren. In 1682 zijn vervolgens beide oevers van den stroom voor Frankrijk in bezit genomen en is St. Louis gesticht en het geheele gebied Louisiana genoemd. In 1699 werd de mond bereikt, waar geen Spanjaarden werden aangetroffen. In 1712 had dit gansche Louisiana nog maar een bevolking van 300 blanken; in 1718 van 700. Toen kwam echter het gebied in handen van de Compagnie d'Occident, een der scheppingen van den financier Law, die er een paar duizend kolonisten heenzond en Nieuw-Orleans stichtte (1718). De afstand waarop de Engelsche koloniën (die zich nergens verder dan tot de Alleghanies uitstrekten) van dit Louisiana lagen was nog zoo groot, dat eene botsing tientallen van jaren kon uitblijven. Zij werd echter onvermijdelijk, toen de Franschen, tegen het midden der eeuw, door den aanleg eener postenketen langs de Ohio een kortere verbinding tusschen St. Louis en Quebec tot stand brachten dan die via de groote meren was geweest; want juist in de richting naar de Ohio toe begonnen de Engelsche kolonisten de Alleghanies het eerst te overschrijden. In 1754 had eene ontmoeting plaats tusschen een partij Virginiërs onder George Washington, op landverkenning uit, en een Fransch detachement onder Jumonville. De Franschen werden eerst verslagen maar kregen later versterking en dwongen Washington, terug te keeren.

Dit feit maakte onder de Engelsche kolonisten een geweldig gerucht. Het is de eerste maal dat zij zich als natie bewust worden. Een verzamelnaam hadden zij tot dusver niet gedragen, althans niet in eigen mond; de term „Amerikaan” was ter aanduiding van „Engelsch kolonist uit Noord-Amerika” in Engeland reeds in gebruik, maar in Amerika zelf nog volstrekt niet. Toch waren de in de 17de eeuw zoo scherp naar typen onderscheiden kolonisten elkander in den loop der 18de eeuw veel meer gelijk geworden. De cavaliers van Virginië, de puriteinen van Massachusetts, de „knickerbockers” van New York, de Kwakers van Pennsylvanië, zij allen hadden hun eigen aard niet ingeboet, maar waren zich hun belangengemeenschap meer bewust geworden. Daartoe had medegewerkt het nivellement der politieke instellingen onder Willem III. Na hem waren er nog maar twee koloniën waar een eigenaar den gouverneur benoemde (Maryland en Pennsylvanië), twee waar het volk zelf het nog deed (Connecticut en Rhode Island); in alle andere deed het de kroon. In alle koloniën verkoos het volk

zijn wetgevende vergadering. Voor zijn hogere vorming trok men naar dezelfde onderwijsinstellingen: Harvard (1636), Yale (1701; te New Haven in Connecticut); eerst later komen daar King's College te New York (1744; de kiem der latere Columbia University) en Princeton in New Jersey (1755) bij. Dan was nog in den loop der 18de eeuw de reeds aanwezige bevolking vermeerderd met een element dat zich niet in één kolonie ophoopte maar met zijn scherp geteekenden aard op alle invloed uitoefende: de Scotch-Irish of Ulstermen.

Nadat Edmund Spenser, de dichter van de *Faery Queene*, het eerst geopperd had Ierland geheel van katholieken te zuiveren en met protestanten te bevolken, werd dit plan, waaraan Elisabeth niet toegekomen was, onder Jacobus I gedeeltelijk uitgevoerd. Tot straf voor een opstand werd het noordelijke gedeelte van het eiland aan de inboorlingen ontnomen en met Presbyterianen uit Schotland nieuw bevolkt. Deze nederzetting geraakte spoedig tot bloei. In 1641 telde zij 260.000 zielen, in het begin der 18de eeuw meer dan een millioen. Ulster, vroeger het meest verwaarloosde gedeelte van het eiland, was thans het welvarendste. Behalve de landbouw bloeide er de textielnijverheid welke die van Engeland, waar de loonen hooger waren, een gevaarlijke mededinging aandeed. Engeland nam daarop maatregelen van een zoo kras protectionisme dat de geheele nijverheid van Ulster met den ondergang werd bedreigd. Tegelijk werd door de Test Act van 1704 aan de streng calvinistische bevolking het anglikaansche juk opgelegd. Nonconformisten zouden geen ambt meer mogen bekleeden, geen school meer houden; huwelijken door hunne geestelijken gesloten, werden onwettig verklaard.

Het gevolg was landverhuizing op groote schaal naar de koloniën in Noord-Amerika, in aantal verreweg de belangrijkste die vóór de 19de eeuw daarheen heeft plaats gehad. Tusschen 1718 en 1770 vertrok meer dan de helft der bevolking van Ulster over den Oceaan; deze „Ulstermen” vormden meer dan $\frac{1}{6}$ der bevolking van de 13 koloniën te gader op het oogenblik der onafhankelijkheidsverklaring van 1776, en van de 55 ondertekenaars van dat gewichtig document stelden zij er 14. Hun maatschappelijke invloed is zoo aanzienlijk geweest daar zij binnenkwamen als lieden van zeker fortuin en van hooge verstandelijke ontwikkeling. Zij verspreidden zich over alle koloniën; het minst over Nieuw-

Engeland, dat reeds vol raakte; het meest over Pennsylvanië, dat dank zij deze instrooming de meest bevolkte koloniën, Virginië en Massachusetts, nagenoeg gelijk kwam. Van het westen van Pennsylvanië uit trokken zij ook zuidwaarts en vormden weldra de meerderheid der bevolking van West-Virginië en van de beide Carolina's. In later tijd zijn zij het vooral geweest die de Alleghanies zijn overgetrokken en Kentucky en Tennessee hebben gesticht.

De Ulstermen zijn de laatste zelfstandige bevolkingsgroep geweest die vóór den onafhankelijkheidsoorlog heeft medegewerkt tot de vorming der Amerikaansche natie. Ondanks dit late inkomen hebben zij daarop een belangrijken invloed gehad door hun getal, ontwikkeling en wijde verspreiding. Zij zijn wel „de Puriteinen van het Zuiden” genoemd; toch hebben zij met de nazaten der stichters van New Plymouth en Boston veel punten van verschil. Streng geloovige Calvinisten, waren zij evenwel in Ulster, onder den druk van het Anglicanisme, overtuigde voorstanders der scheiding van kerk en staat geworden, een ideaal dat aan het homogeen-puriteinsche Nieuw-Engeland uiteraard vreemd was. Een ander verschil is dat der nationaliteit. De Pilgrim Fathers en de oprichters der Massachusetts Bay Company waren Engelschen, wel in opstand tegen hun koning, maar niet tegen hun afkomst of de eer van het Engelsche bloed. De Ulstermen daarentegen haatten Engeland met een doodelijken haat, die in hun nakomelingen nog niet geheel is uitgestorven.

Een dier nakomelingen, de jurist Douglas Campbell, heeft in 1892 een boek geschreven om te betoogen dat Nederland, niet Engeland, de moeder zou zijn der Amerikaansche natie, zooloos weinig naar den bloede, dan tenminste naar den geest. Hij wijst op het beginsel uitgedrukt in de onafhankelijkheidsverklaring, dat alle menschen gelijk geschapen zijn; een beginsel, zegt hij, dat niet uit het land der earls en baronets afkomstig kan wezen; op de omstandigheid dat de Unie en alle Staten die haar samenstellen geschreven constitutiën hebben, en deze in Engeland ontbreekt; dat in Engeland de bodem aan weinig individuen behoort, terwijl in de Vereenigde Staten in 1880 van de meer dan 4 miljoen farms slechts 25.000 meer dan duizend acres groot waren; dat in Amerika het openbaar onderwijs bloeit, terwijl het in Engeland een zaak bleef van de kerk of van private onderneming; dat in

het lokaal bestuur in Amerika squire en clergyman onbekend zijn. Amerika moet gemaakt zijn door Nederland, voor een gedeelte onmiddellijk (in Nieuw-Nederland), voor een grooter gedeelte middellijk, door de puriteinen die twaalf jaar in Nederland hadden doorgebracht vóór zij Nieuw-Engeland stichtten, of, voor zoover zij niet via Nederland naar Amerika kwamen, toch den invloed van dit land hadden ondergaan. In Nederland moet de oorsprong worden gezocht der Amerikaansche instellingen en bijzonderheden. De Unie van Utrecht is het voorbeeld der bondgenootschappelijke constitutie van Amerika, het plaatselijk bestuur in Nederland van dat in *township* en *county*, de Nederlandsche vrijheid en verdraagzaamheid de moeder der Amerikaansche. Daarmede zijn titel en opzet van het boek gegeven: „The Puritan in Holland, England and America; an introduction to American History.” De nadruk valt op Holland, het begin, en op Amerika, het luisterrijk einde van alles; de Engelsche Puritein geniet de eer, den schakel te hebben gevormd tusschen deze twee.

De vergissing van Campbell is niet moeilijk aan te wijzen. Hij maakt een volstrekt willekeurig gebruik van den term „puritein”. Dat, in Elisabeth’s tijd, kolonies van Nederlandsche vluchtelingen invloed hebben gehad op de verbreiding van het Calvinisme in Engeland, is niet te ontkennen; maar Schotland heeft dien invloed even goed gehad, en de wijze waarop de Engelsche middenstand de ingevoerde denkbeelden tot iets eigens verwerkte, behoort aan Engeland zelf. Dat de „Pilgrim Fathers” van 1620 zich in Nederland zouden hebben thuis gevoeld als op de bakermat van het puritanisme, blijkt uit niets; hun besluit om dat land te verlaten toont eer het tegendeel aan. Hoe zouden zij, eindelijk in de gelegenheid gesteld zichzelf te kunnen zijn, de instellingen gecopieerd hebben van een land waar zij zich als vreemdelingen hadden gevoeld? Het geheele aantal landverhuizers dat zich te Delfshaven inscheept was 102 groot, mannen, vrouwen en kinderen; nagenoeg de helft stierven gedurende de reis of vlak na de aankomst. Dit is de eenige immigratie van puriteinen die via Nederland heeft plaats gehad; al de duizenden die weldra volgen kwamen uit Engeland onmiddellijk. Nu ziet men die andere kolonisten zich instellingen geven welke op die van New Plymouth volkomen gelijken en denzelfden groei nemen. De verklaring is, dat

de puriteinen, of zij zich te Delfshaven of in een Engelsche haven hadden ingescheept, gelijke herinneringen en een gelijk religieus en politiek program medebrachten, dat zij uit te voeren kregen onder gelijke omstandigheden.

De Unie van Utrecht wordt, ter wille van Campbell's betoog, verheven tot „a written Constitution pure and simple”; elk Nederlander weet dat zij een oorlogsverbond geweest is, en in niets op de Amerikaansche Constitutie van 1787 gelijk. Het beginsel: „alle menschen zijn gelijk geschapen” leeft in de Nederlandsche staatsinstellingen van 1600 even weinig als in die van Engeland; beide landen dankten hun staatsinstellingen aan een historische ontwikkeling, niet aan den calvinistischen geest, die er juist in veel opzichten tegen in verzet kwam. De verdeeling van het grondbezit in Amerika is bepaald door voorwaarden, aan Amerika zelve eigen. Verplicht volksonderwijs is postulaat in elke calvinistische gemeenschap, waar ieder lid den Bijbel moet kunnen verstaan. Het *township* van Nieuw-Engeland is de natuurlijke uitkomst der ontschepping van een groep calvinisten aan een maagdelijke kust; waar zouden zij the Crown, the Squire and the Clergyman, waarvan Campbell het ontbreken zoo merkwaardig vindt, vandaan hebben moeten halen? Kostelijk is de Hollandsche verdraagzaamheid, die door de puriteinen naar Amerika zou overgeplant zijn: de puriteinen, die in hun Massachusetts de Kwakers, zoo zij ze machtig werden, ophingen zonder mededoogen!

Campbell bestrijdt terecht de bekrompenheid, in de Amerikaansche geschiedenis slechts het verlengstuk der Engelsche te willen zien, doch hij stelt er een even groot misverstand voor in de plaats. Op de vorming der natie hebben invloed gehad het Engeland der puriteinen, maar ook dat der gentry en dat der boekaars; daarnevens Schotland; daarnevens ongetwijfeld ook Nederland; — maar het was in de Engelsche koloniën der 17de eeuw, geenszins in Nieuw-Nederland, dat zich het eerst en het sprekendst de eigenaardigheden hebben voorgedaan die typisch zijn geworden voor de staatkundige en maatschappelijke bewerktuiging van het Amerikaansche volk. Het gevoel van Douglas Campbell is ten eenenmale vreemd geweest aan de ingezetenen van Nieuw-Nederland zelf, die in 1649 de Staten-Generaal verzoeken te worden in het bezit gesteld van de rechten die hunne burens van Nieuw-Engeland genieten, „waar men niet weet van patroons

of heeren", drukken zij zich uit, „maar alleen van het volk”.

Terwijl Nieuw-Engeland gesticht werd door lieden die overkwamen om een ideaal van godsdienstig gemeenschapsleven te verwezenlijken, was Nieuw-Nederland een bezit van Amsterdamsche kooplieden. Het was de W. I. C. om de belangen der aandeelhouders in patria te doen; zij verlangde cargasoenen van bever- en ottervellen; landbouwproducten niet meer dan haar eigen kleine nederzetting en de aanloopende schepen behoeften. Toen het bleek, dat zelfs het kleine getal boeren dat tot het voortbrengen dezer beperkte hoeveelheid voldoende ware geweest, niet uit eigen beweging emigreerde, beproefde zij het patroonstelsel. Wanneer van de uitgegeven patroonschappen er één, dat van Kiliaen van Rensselaer, tot bloei komt, begint bij de Compagnie onmiddellijk de argwaan tegen de eigen schepping. Een zelfstandige burgermaatschappij in Nieuw-Nederland zal haar monopolie in gevaar brengen. De Nederlanders der 17de eeuw waren over het geheel zeker de minderen der Engelschen niet; — maar door de voorwaarden zelf hunner aanwezigheid in Amerika stonden zij als natiebouwers bij de Engelsche bureu ver achter. Zoo lang Nieuw-Nederland bestaan heeft, is het een middending gebleven tusschen een bezitting, waarvoor de bewindhebbers te Amsterdam het aanzagen, en een volkplanting, die alleen tot wasdom had kunnen komen bij genoegzaam talrijke vrije immigratie uit Nederland. Doch deze ontstond niet en kon niet ontstaan. Anderen gingen naar Amerika omdat zij zich thuis bezwaard gevoelden in de conscientie, als de puriteinen van Nieuw-Engeland, de katholieken van Maryland; om betere stoffelijke bestaansvoorwaarden te vinden, als de indented servants van Virginië; omdat zij van huis en hof verdreven waren, als de Hugenoeten; omdat hun land verwoest was, als de lieden uit de Palts; als protest tegen benadeeling en onrecht, als de Ulstermen. Geene van deze beweegredenen kon in het Nederland van 1621 tot 1664 werken. De enkele tientallen kolonisten die de Amsterdamsche patroons verplicht waren uit te zenden, konden zij veelal niet uit landgenooten samenstellen, doch namen er in 't wild loopende vreemdelingen bij. Ware niet Kiliaen van Rensselaer door een bijzondere omstandigheid (de ligging der bezittingen van zijn vrouw) in de gelegenheid geweest een goede partij Veluwsche bouwknachts voor zijn kolonie te pressen, zij zou vermoedelijk even snel als de andere te niet zijn geloopen. De

Nederlanders der 17de eeuw gingen wel wijd en zijd op handelswinst, maar zelden op vestiging uit.

Het *land* Nieuw-Nederland heeft tot de vorming der Amerikaansche natie minder bijgedragen, dan de *stad* Nieuw-Amsterdam. Deze toch lag op de uit een oogpunt van economische aardrijkskunde meest belangrijke plek van de geheele Noord-Amerikaansche kust.

Ter plaatse waar deze van richting verandert en zich oostwaarts strekken gaat naar kaap Cod, mondt de trotsche Hudsonrivier uit, die den opvarende diep landwaarts in bracht tot aan de grenzen van het door de Franschen bezette stroomgebied der St. Laurens, of hem, langs haar bijrivieren, tot dicht aan de oevers van het Ontario-meer voerde. Met dit waaiervormig zich uitbreidend achterland vergeleken, was Nieuw-Engeland niet meer dan een ondiepe kuststrook. Het liep dood tegen de bergketen waar de Hudson-vallei doorheen splijt. Voor den handel met het binnenland lag Nieuw-Amsterdam dus veel beter dan Boston. Het was de aangewezen centrale voor den aanvoer van pelterijen. Op de grens tegen het Fransche gebied waren krachtige Indianenstammen gevestigd, die, met de Franschen in voortdurende vijandschap levend, belang hadden bij de vriendschap van een ander blank volk, en bevervellen in overvloed leverden in ruil voor vuurwapenen. Voorts lag Nieuw-Amsterdam halfweg Nieuw-Engeland en Virginië, koloniën van zeer onderscheiden productie, waartusschen zich een ruilverkeer ontwikkelde dat door Nieuw-Amsterdam bemiddeld werd. De vaart naar beide zijden was gemakkelijk, en de reede had in het Lange Eiland en Stateneiland een voortreffelijke natuurlijke bescherming. Daar kwam bij dat de W. I. C. voor de geheele oostkust van Noord-Amerika de geregeldste en in tonnenmaat aanzienlijkste scheepsgelegenheid naar Europa openstelde. In weerwil van Cromwell's Acte van Navigatie liep dan ook een goed deel van den in- en uitvoer van Virginië, maar vooral van Nieuw-Engeland, over Nieuw-Amsterdam.

De trits Nieuw-Engeland—Nieuw-Amsterdam—Virginië vormde dus reeds in de 17de eeuw eenigermate een door economische banden tezamenverbonden geheel. De koloniën beseften dit zoo goed dat zij den geheelen eersten Engelschen zeeoorlog in Amerika negeerden ¹⁾. De aanval van 1664 was een daad der regeering in

¹⁾ Hiervóór, bl. 46.

Engeland. Niet dat de Engelschen in Amerika de Nederlanders niet als indringers beschouwden, maar zij zouden zich tevreden hebben gesteld hen in het grootte gewest dat zij niet bevolken konden geleidelijk te overvleugelen; een proces dat in de laatste jaren vóór 1664 in vollen en snellen gang was.

De economische functie die Nieuw-Amsterdam vervulde, bepaalde bezigheid en karakter der bevolking. Aan het scheepsverkeer naar Europa liet de Compagnie haar sedert 1645 deel, en de kustvaart op de Engelsche koloniën zag zij gaarne in haar handen. Zoo was Nieuw-Amsterdam een stad van reedertjes en scheepsagenten, van matrozen en matrozenherbergen; van koersfluctuatie en jacht op handelsnieuws. Het had een geheel andere physionomie dan die eener Nieuw-Engelsche *town*; was reeds in de 17de eeuw de minst provinciale stad van Noord-Amerika, en is dit sedert zonder ophouden gebleven.

De plaats nu, door de natuur voorbeschikt om een belangrijke functie in het leven van het werelddeel te vervullen, werd bevolkt door lieden, tot die functie bij uitstek geschikt. Nieuw-Amsterdam is in zijn karakter door de naamsverandering die het heeft ondergaan, niet aangetast. Het Hollandsche element, in 1664 in een sterke economische positie in de stad gevestigd, bleef er maatschappelijk bovendrijven, en behield trekken van het Hollandsche karakter ook toen de Hollandsche taal er was uitgestorven. Even ver van het steile puritanisme van Nieuw-Engeland als van den feodalen trek in het karakter van Virginië verwijderd, werd New York middelaar in nog hooger zin dan boven reeds van Nieuw-Amsterdam werd aangegeven. Het is in het Amerikaansche leven minder drijfkracht, dan reguleur. De leuzen geeft het gemeenlijk niet aan, maar de zijde waarbij het zich voegt, heeft goede kans, te winnen. „In the cosmopolitanism”, schrijft de Amerikaansche historicus John Fiske, „which showed itself so early in New-Amsterdam and has ever since been fully maintained, there was added to American life the variety, the flexibility, the generous breadth of view, the spirit of compromise and conciliation needful to save the nation from rigid provincialism. Among the circumstances which prepared the way for a rich and varied American nation, the preliminary settlement of the geographical centre by Dutchmen was certainly one of the most fortunate.”

Wij keeren, na deze lange maar noodzakelijke uitweiding tot het jaar 1754 terug, dat de jonge natie, die zich aan de oostkust gevormd had, voor de vraag stelde, of zij het onmetelijk achterland, waarvan zij in den jongsten tijd de waarde was gaan beseffen, voor zich mocht laten verloren gaan.

Op het bericht der nederlaag van Washington kwamen, spontaan, afgevaardigden der 13 koloniën te Albany in New York bijeen om den toestand te bespreken. Zij kwamen overeen, op welke wijze fondsen en contingenten tot een oorlog tegen de Franschen zouden worden bijeengebracht. Een voorstel van den afgevaardigde van Pennsylvanië, Benjamin Franklin, ging verder; het strekte tot het aangaan eener politieke federatie.

Was de Nieuw-Engelsche federatie van 1643 van zuiver locale strekking geweest, het plan eener algemeene federatie was het eerst ontworpen door William Penn, tijdens den Engelsch-Franschen oorlog die eindigde met den vrede van Rijswijk (1697). De Engelsche regeering vermaande toen de koloniën, bijdragen te geven in geld en manschap tot de gemeene defensie, bijdragen bepaald in Engeland door den Board of Trade (het lichaam dat toezicht hield op de naleving der Acte van Navigatie, en tegenover de koloniën in Noord-Amerika min of meer de rol van een ministerie van koloniën vervulde). De koloniën zagen hierin slechts een aanslag op hun beurs en verkorting hunner vrijheden. Penn begreep toen dat versterking der gemeene weerbaarheid slechts tegen uitbreiding van staatkundige rechten te verkrijgen ware. Hij legde aan de Engelsche regeering het plan voor, dat de koloniën gedurende den oorlog ééns per jaar, of zooveel vaker als noodig bleek, zouden vergaderen, en na het herstel van den vrede ééns in de twee jaren; dat de vergadering zou worden voorgezeten door een koninklijk commissaris, als hoedanig kon optreden de gouverneur van New York, waar, „because it is now the center of the Colonies”, de vergadering moet worden gehouden; dat geschillen tusschen kolonie en kolonie daar zullen worden beslecht, en de beveiliging tegen den gemeenen vijand overwogen; „in which Congress”, voegt hij er aan toe, „the quotas of men and charges will be much easier sett, than it is possible here [in Engeland] to do.” Het was 8 Februari 1697 toen deze denkbeelden bij den Board of Trade ter tafel werden gebracht; zij konden worden ter zijde geschoven, daar de vrede reeds in 't zicht was. Veel verder

dan die van Penn gaan reeds de denkbeelden van Franklin:

„That humble application be made for on Act of Parliament by virtue of which *one General Government* may be formed in America, under which each Colony may retain its present constitution except in the particulars wherein a change may be directed by the said Act, as hereafter follows.” Dan volgen 14 artikelen, waarvan ik vermeld:

1. Het algemeen bestuur zal bestaan uit een President-Generaal, te benoemen door de kroon, en een Grooten Raad te verkiezen door de wetgevende vergaderingen der koloniën.

2. De Groote Raad vergadert te Philadelphia. Er worden uitgebracht 48 stemmen, ongelijk over de 13 koloniën verdeeld (Massachusetts 7, Virginië 7, Pennsylvanië 6, New York 4, enz.).

3. De leden zitten voor drie jaren.

4. Nadriejaren, „when the proportion of money arising out of each Colony to the General Treasury be known”, zal naar die verhouding de verdeeling der zetels worden herzien, met dien verstande dat geen kolonie er meer dan 7 of minder dan 2 mag verkrijgen.

8. Besluiten van den Grooten Raad behoeven de goedkeuring van den President, die ze ten uitvoer legt.

9. Het algemeen bestuur alleen koopt land, buiten de grenzen der thans bestaande koloniën gelegen, van de Indianen en verkoopt het aan kolonisten.

10. Het licht soldaten, bouwt versterkingen en rust schepen uit, „but they shall not impress men in any Colony without the consent of its Legislature”. Het heft tot de gemeene defensie belastingen, te beheeren door een Thesaurier-Generaal.

Dit „Albany Plan” (als zoodanig is het in de Amerikaansche staatsgeschiedenis bekend gebleven) ging in 1754 de koloniën veel te ver; hun wetgevende vergaderingen zagen er niets in dan de versmalling van eigen autoriteit en verwierpen zonder aarzeling. In later tijden heeft Franklin dit zeer bejammerd. „The Colonies so united”, schrijft hij dan, „would have been sufficiently strong to have defended themselves. There would then have been no need of troops from England. The consequent pretext for taxing America and the bloody contest it occasioned would have been avoided.” Eerder meen ik, dat de practijk dezer bepalingen Engelsche kroon en Amerikaansche natie wel op andere wijze tegen elkander zou hebben in het harnas gejaagd. De kroon toch werd nog geheel beheerscht door moederlandsche belangen, en wat Ame-

rika begeerde was feitelijk, alleen met hare eigene rekening te houden.

De maatregelen, te Albany getroffen, voorzagen in de middelen, tot een aanval op de Fransche linie aan de Ohio benoodigd. Zij troffen niet onmiddellijk doel, daar de Franschen spoedig versterking uit Europa kregen; zoolang Engeland zelf geen leger naar Amerika zond, hielden zij zich staande. Eerst in 1758, wanneer de Fransche macht door de uitrusting eener Engelsche expeditie ter verovering van Canada van de verdediging der Ohio-linie wordt afgetrokken, gelukt het de kolonisten, de verbinding tusschen Louisiana en Canada te verbreken; in 1759 volgt daarna de beslissende slag op de vlakte van Abraham tusschen Montcalm en Wolfe; Quebec valt de Engelschen in handen. Bij den vrede van Parijs, in 1763, worden Canada en Louisiana ten oosten van de Mississippi (met uitzondering van Nieuw-Orleans) aan Engeland afgestaan; Louisiana ten westen van de Mississippi komt (met Nieuw-Orleans) aan Frankrijk's bondgenoot in den zevenjarigen oorlog, Spanje, dat, in ruil, Florida aan Engeland afstaat. Behoud van hun grondbezit, van hun recht en rechterlijke instellingen, en godsdienstvrijheid worden in het vredesverdrag aan de Fransche kolonisten in Canada gewaarborgd.

De Engelsche regeering stelde zich op het standpunt, dat de kosten der verovering van Canada, ondernomen ter verzekering der uitbreiding landwaarts in der Engelsche koloniën in Noord-Amerika, op deze koloniën moesten worden verhaald. Dit kon geschieden 1°. door een strengere toepassing der Acte van Navigatie; 2°. door aan de koloniën nieuwe belasting op te leggen.

In alle strengheid toegepast, zou de Acte van Navigatie beteekend hebben: geen invoer dan uit Engeland en met Engelsche schepen; geen uitvoer dan naar Engeland en met Engelsche schepen. Daaraan had nu de werkelijkheid wel nooit beantwoord, maar Engeland had toch getracht, dien toestand te benaderen. Zoo had b.v. de Board of Trade verboden, in de koloniën bepaalde industrieën uit te oefenen (b.v., er landbouwgereedschappen te vervaardigen). Van suiker en wijn werd een invoerrecht geheven; de douaniers stonden onmiddellijk onder de kroon. De posterijen waren voorbehouden aan de kroon; de uitgifte van geldswaardig papier aan de koloniën verboden. Na 1763 wordt op

de naleving van een en ander veel strenger toegezien, terwijl permanente garnizoenen in de koloniën worden achtergelaten om de douaniers de sterke hand te leenen. In 1765 wordt ook, bij de Stamp Act (zegelwet), aan de koloniën een nieuwe last opgelegd.

De Amerikaansche opinie maakte onderscheid tusschen de zegelwet en de vanouds geheven rechten op suiker en wijn. Een invoerrecht was *external taxation*; voor *internal taxation* (waartoe het zegelrecht te rekenen viel) gold in Engeland zelf de regel: *no taxation without representation*: zulke belastingen moesten door de volksvertegenwoordiging worden toegestaan. De rechten van een vrijgeboren Engelschman konden door de kolonisten door hunne verhuizing naar Amerika niet zijn verbeurd. De koloniën waren in het parlement te Westminster niet vertegenwoordigd; dus was de Stamp Act onwettig. Op uitnoodiging van Massachusetts kwam in October 1765 te New York een congres bijeen waar negen koloniën vertegenwoordigd waren, en waar men petitiën richtte tot de kroon en tot het parlement, om tegen de Stamp Act te protesteeren. Dit eerste stadium van verzet, dat men het juridische zou kunnen noemen, duurde tot 1773. Tegen de fiscale ambtenaren werden processen gevoerd van propagandistische strekking, waarin zich John Adams uit Massachusetts, George Washington en Thomas Jefferson uit Virginië, en Benjamin Franklin uit Pennsylvanië onderscheidden.

De Engelsche regeering was wankelmoedig. Wel werd in 1766 de Stamp Act ingetrokken, maar tegelijk resolveerde het Parlement, dat het wèl het recht had de koloniën belastingen op te leggen, en werd te New York een groot garnizoen gelegd. In 1767 besloot men, wyl de Amerikanen dan zoo op *internal taxation* tegen hadden, het dan in *external taxation* te vinden, en vermeerderde de bestaande invoerrechten met matige rechten op olie, lood, glaswerk, papier, verfstoffen en thee, met het gevolg, dat de oppositie zich nu ook tegen *external taxation* begon te keeren. Er werden associatiën opgericht waarvan de leden zich verplichtten de belaste artikelen niet te gebruiken. De douane-ambtenaren werden meer en meer lastig gevallen in de uitoefening van hun plicht. In 1768 werd ook te Boston garnizoen gelegd en werd de wetgevende vergadering van Massachusetts ontbonden; in 1769 geschiedde hetzelfde in Virginië. De leden bleven vergaderen in onwettigen vorm, als geheim genootschap.

In 1770 deed de regeering een stap terug. Alle rechten werden ingetrokken behalve dat op de thee. Het garnizoen werd uit Boston weggenomen en op een eilandje voor de reede gelegd. Doch niets hielp; in 1773 beklommen een aantal als Indianen verkleede samenzweerders uit Boston een op de reede liggend schip, en wierpen de thee, die het aan boord had, in zee. De troepen keerden daarna naar de stad terug; het charter van 1692 werd vervallen verklaard; een generaal benoemd tot gouverneur. De wetgevende vergadering organiseerde zich hierop tot comité van opstand, schafte wapenen aan en noodigde de koloniën tot een Continental Congress uit, te Philadelphia te houden. In 1774 kwam dit congres bijeen; twaalf koloniën waren er vertegenwoordigd: Georgia was weggebleven. Het gaf eene *Declaration of Rights* uit, die zich beroept op „the laws of nature and the principles of the English Constitution”: zij zijn niet vertegenwoordigd in het Parlement en hebben dus de volle wetgevende macht over hun eigen aangelegenheden behouden. Ook wanneer dit geen Engelsch staatsrecht mocht blijken te wezen, zou het natuurrecht het hun verzekeren. Tegelijk schrijft Jefferson zijn *Summary View of the Rights of British America*; ook hierin de dubbele fundatie: „those rights which God and the laws have given equally and independently to all.”

In 1775 begonnen de vijandelijkheden; generaal Gage doet een uitval uit Boston, maar wordt door de farmers van Massachusetts bij Lexington teruggeslagen. Een nieuw Congres komt te Philadelphia bijeen, schrijft lichten uit en geeft papiergeld uit op naam der vereenigde koloniën. De Virginiër Patrick Henry roept uit dat hij geen Virginiër meer heeten wil, maar „Amerikaan”. Een opperbevelhebber wordt benoemd: George Washington. — Opnieuw doet het garnizoen van Boston een uitval maar wordt verslagen bij Bunkers Hill (17 Juni 1775). Het Congres verklaart zich hierop permanent en stelt commissiën voor oorlog, marine, financiën en buitenlandsche zaken in. In schijn geeft Engeland zijn zaak verloren: in Maart 1776 worden New York en Boston ontruimd. Daarop volgt, 4 Juli 1776, de Onafhankelijkheidsverklaring. Doch Engeland had onderwijl troepen verzameld te Halifax in Nieuw-Schotland: 24.000 man onder Howe; vier dagen na de Onafhankelijkheidsverklaring worden die ontscheept te New York. Wat daar, of in de buurt, aan burgertroepen aanwezig is,

voelt zich tegen Howe niet bestand, en wijkt terug naar New Jersey en Delaware. Howe vervolgt hen, maar van alle kant zijn nu de farmers opgedaagd en verslaan hem tweemaal achtereen, bij Trenton (25 Dec. 1776) en bij Princeton (3 Jan. 1777); hij keert daarop naar New York terug. Nu beproeft hij een omtrekkende beweging en landt, met nog 20.000 man, in Chesapeake Bay; hij verslaat Washington bij Brandywine (11 Sept. 1777) en bezet Philadelphia. Tegelijk rukt, langs de Hudson, een in Canada gevormd tweede Engelsch leger onder Burgoyne binnen, om hulp uit Nieuw-Engeland voor Washington af te snijden; het wordt echter onderweg te Saratoga omsingeld, en tot capitulatie gedwongen (7 Oct. 1777). De burgerkrijgsmacht bewees hier ten tweede male, dat zij snel naar een bedreigd punt wist te snellen; haar zwakte lag in de moeilijkheid, de boeren bijeen te houden na een succes, en te verhinderen dat zij voor hun landbouwwerkzaamheden „huistoe” gingen.

Reeds in 1775 had het Congres zich in betrekking gesteld met Frankrijk, dat wel Benjamin Franklin met eerbewijs ontving, maar aanvankelijk niet aan de mogelijkheid van succes geloofde. Na Saratoga zag het dit anders in. Bij Frankrijk werkte de revanche-gedachte, maar ook zeer sterk de tijdgeest, die de door de Amerikanen verkondigde principes gretig indronk. De regeering had reeds den opstand eenige ondersteuning doen toekomen door een daartoe opgericht quasi-„handelshuis” (dat van Beaumarchais te Bordeaux), en het vertrek van vrijwilligers toegelaten onder Lafayette. Thans besloot zij, Engeland den oorlog aan te doen (waarin zij vervolgens Spanje en de Republiek der Vereenigde Nederlanden medesleepte), en beloofde de Amerikanen bij tractaat van 6 Februari 1778, geen vrede te zullen sluiten dan gezamenlijk met hen en voordat de erkenning hunner onafhankelijkheid van Engeland zou zijn afgedwongen. Frankrijk koesterde daarbij de hoop niet meer, Louisiana terug te zullen erlangen: de Amerikanen dachten er niet aan, dit voor hun toekomst noodige gebied, waarbinnen reeds duizenden hunner thans gevestigd waren, ooit weder op te geven. Maar misschien kon met hun hulp Canada worden heroverd, en in ieder geval in Indië en elders van Engelands verlegenheid partij worden getrokken. Men kon beginnen met een gecombineerden aanval der farmers en der Fran-

schen op New York. Eene vloot onder d'Estaing zeilde hiertoe uit, maar werd door storm uiteengedreven; een Engelsch eskader met versterking voor New York ontging dit lot, en d'Estaing, de onderneming opgevende, verdween naar de Antillen; het heele jaar 1779 bleven de Engelschen ongemoeid te New York zitten. In 1780 hervatten zij, op grootere schaal de omvattingpoging van 1776; deze nieuwe poging was, reeds in 1778, door de occupatie van Georgia voorbereid. Van daar uit nam Lord Cornwallis in 1780 Charleston in, de hoofdstad van Zuid-Carolina, en begon nu, Virginië te verontrusten. Doch dit Engelsche succes werd opgewogen door de landing eener Fransche krijgsmacht onder Rochambeau in Rhode Island, die het denkbeeld van den gecombineerden aanval op New York deed herleven. Want Washington alleen kon die stad niet doen vallen. Het ontbrak den opstand aan voldoende kracht en bewerktuiging van het uitvoerend gezag; hijzelf was schier het eenig centraal orgaan; elke kolonie deed, ten aanzien van het opbrengen van geld en de levering van manschappen, nog te veel wat zij zelf verkoos. Na eene nieuwe Fransche landing van de Grasse in de Chesapeake-baai in 1781 werd allereerst tot eene insluiting van het in Virginië doorgedrongen Engelsche leger besloten; zij gelukte en leidde tot de capitulatie van Yorktown; de Engelschen waren daarop tot Savannah in Georgia, Charleston in Zuid-Carolina, en New York beperkt. Het belang van den oorlog had zich voor hen naar Gibraltar en Voor-Indië verplaatst: het eene werd door eene Fransch-Spaansche land- en zeemacht bedreigd, het andere door eene Fransche zeemacht onder Suffren, die het voordeel had, over twee Nederlandsche koloniën: de Kaap en Ceilon, als tusschenstation en aanvalsbasis te kunnen beschikken. Wilde Engeland en Gibraltar en Indië en het tot dusver niet aangevallen Canada met Nieuw-Schotland en Nieuw-Brunswijk behouden, dan moest het Amerika wel opofferen. Het deed zoo bij preliminair, 30 Nov. 1782 met Amerika te Versailles geteekend, en 5 Sept. 1783 veranderd in een definitief vredetractaat. De onafhankelijkheid der koloniën werd erkend, benevens hun volkomen vrije uitbreiding over al het land tusschen de Alleghanies en de Mississippi. Florida werd aan Spanje teruggegeven; Frankrijk ontving niets en verloor niets; Nederland, dat het gelag betaalde, werd bij volgend tractaat van 20 Mei 1784 genoodzaakt tot den afstand van Negapatnam en het toestaan van de vrije vaart door

de Oostersche zeeën. Het zwaartepunt zijner koloniale macht was voor Engeland van Amerika naar Indië verplaatst; onwillig, had het aan een nieuwe natie het aanzijn gegeven, die nog jaren noodig zou hebben, de indrukken van den kolonialen tijd te verliezen, en als de gelijkwaardige van het moederland, waarvan het zich had losgescheurd, te worden beschouwd. Eer de nieuwe mogendheid naar buiten werken kon, wachtte haar de moeilijke taak, zich als staatswezen te ordenen en te bewerktuigen. Hoe zij daarin is geslaagd, leert het volgende hoofdstuk.

Literatuur: EGERTON, *The Origin and Growth of the English Colonies*, Oxford 1903. — DOYLE, *English Colonies in America*, 5 vols., New York 1889—1907. — CHANNING, *History of the United States*, vol. I—III, New York 1910—'12. — Vergelijking der instellingen: OSGOOD, *The American Colonies in the 17th Century*, 3 vols., New York 1904—'07. — Virginië: TYLER, *Narratives of early Virginia*. — Nieuw-Engeland: DAVIS, *Bradford's History of Plymouth Plantation*; HOSMER, *Winthrop's Journal*. — Nieuw Nederland: FISKE, *The Dutch and Quaker Colonies in America*, 2 vols., London 1899; O'CALLAGHAN, *History of New Netherland*, 2 vols., New York 1845—'48; BRODHEAD, *History of the State of New York*, 2 vols., New York 1853, 1871; JAMESON, *Narratives of New Netherland*; MYERS, *Narratives of early Pennsylvania, West New Jersey and Delaware*, New York 1912; DE VRIES, *Verscheyden Voyagiens (in de werken der Linschoten-Vereeniging)*, 's-Gravenhage 1911. — Nieuw-Amsterdam: WIEDER, *De Stichting van New York in Juli 1625 (Linschoten-Vereeniging)*, 's-Gravenhage 1925; MRS. SCHUYLER VAN RENSSELAER, *History of the City of New York in the 17th Century*, 2 vols., New York 1909 (met uitgebreide bibliographie, ook over Nieuw-Nederland). — De dwaling van Douglas Campbell teruggewezen door COLENBRANDER, *Historie en Leven IV*, 144 vv. (Engelsch: *The Dutch Element in American History*, in *Annual Report of the American Historical Association for 1909* (Washington 1911), pp. 191—201). — Canada: zie hierachter bij het hoofdstuk Canada. — Federatieplannen van 1643, 1697, 1754: EGERTON, *Federations and Unions within the British Empire*, Oxford 1924 (1643: pp. 8—13, 103—111; 1697: pp. 13—14, 112—'13; 1754: pp. 14—17, 114—'20).

V. DE VEREENIGDE STATEN TOT LINCOLN

Het eerste wat de onafhankelijkheid te zien gaf, was eene schromelijke wanorde op financieel gebied. Het Congres had credietpapier uitgegeven ¹⁾; deze bron raakte spoedig uitgeput. Daarna had het leeningen gesloten, bij vermogende particulieren in het eigen land; ook in Nederland; maar het vond geen geld om er de rente en aflossing van te betalen. Niet dat Amerika zoo arm was, maar de schepping van een behoorlijk gemeen financiewezen was, zelfs onder den druk van den vrijheidsoorlog, door het particularisme der koloniën tegengehouden. Nu het gevaar voorbij was, nam dit particularisme geheel de overhand.

Op het eigen oogenblik der Onafhankelijkheidsverklaring van 1776 had het Congres eene commissie benoemd om artikelen van confederatie te ontwerpen. Dadelijk bleek groote oneenigheid omtrent de wijze van vertegenwoordiging in het Congres en de bevoegdheden van het Congres. Eerst in November 1778 kon een tekst aan de verschillende Staten (koloniën noemen zij zich nu niet meer) worden voorgelegd. Die werd daar ampel besproken, en in den loop der jaren 1779 en '80 door twaalf Staten aangenomen; door Maryland pas in 1781.

De Artikelen van Confederatie vormen maar een kort stuk:

De 13 Staten sluiten een permanente Unie onder den naam United States of America. — „*Each State retains its sovereignty, freedom and independence, and every power, jurisdiction and right which is not by this Confederation expressly delegated to the United States in Congress assembled.*”

Het Congres is samengesteld uit afgevaardigden der Staten, benoemd zooals iedere Staat het goedvinden zal. De deputatie kan ieder oogenblik teruggeroepen worden. Hoe groot zij is, bepaalt iedere Staat in vrijheid (in de practijk varieert het van 2 tot 7). Iedere Staat brengt maar één stem uit; onderling heeft de deputatie van den Staat dus eerst uit te maken, hoe die stem zal worden uitgebracht.

De afzonderlijke Staten kunnen geen alliantieën sluiten met vreemde

¹⁾ Hiervóór, bl. 62.

mogendheden; geen particuliere federatie aangaan binnen de Unie; geen krijgsmacht onderhouden dan op besluit van het Congres.

De gemeene uitgaven, door het Congres gevoteerd, worden over de Staten omgeslagen naar de waarde der huizen en in cultuur gebrachte landerijen, die periodiek geschat wordt. Hoe de quota wordt opgebracht is overgelaten aan het believen van iederen Staat.

Het Congres bepaalt de sterkte der krijgsmacht, en regelt de contingenten naar de sterkte der blanke bevolking van iederen Staat. Kleeding, uitrusting, oefening geschieden in en door de Staten maar op kosten van de Unie. Officieren tot en met den rang van kolonel worden benoemd door de Staten; generaals door het Congres.

Het Congres verklaart oorlog en sluit vrede; ontvangt gezanten en sluit verdragen en verbonden. Het legifereert over posten, munt, maten en gewichten; ook over de Indianen die niet onder jurisdictie van een bijzonderen Staat staan (m. a. w. over de massa der Indianen, teruggedreven over de Alleghanies of van ouds daar voorkomende). Het sluit leeningen en geeft credietpapier uit.

Het heeft de beslissing in geschillen tusschen twee of meer Staten, maar mag geen wijziging brengen in het territoir der Staten.

De President van het Congres wordt in November van ieder jaar benoemd voor den duur der zitting. Gaat het Congres uiteen, dan blijft een permanent comité achter van één lid uit iederen Staat. Overigens benoemt het Congres comités en stelt ambtenaren aan over de gemeengemaakte zaken.

Tot rechtsgeldig besluit over oorlog, vrede, verdrag, munt, uitgaven, uitgifte van papier, leening, bepaling der sterkte van de krijgsmacht, zijn 9 van de 13 stemmen noodig. Alle andere zaken mogen met 7 van de 13 stemmen worden afgedaan.

Het permanent comité mag zich alleen bemoeien met zaken die door 7 van de 13 kunnen worden afgedaan.

Verandering in de Artikelen (*amendment*) is slechts mogelijk op besluit van het Congres en na ratificatie door iederen Staat. Eén Staat kan dus verandering tegenhouden.

Naar men ziet, eene regeling zeer in het voordeel van de onafhankelijkheid der Staten. De Unie heeft geen eigen geldmiddelen en beschikt niet over dwangmiddelen tegen de Staten. De Artikelen zijn in wezen een diplomatieke en militaire Unie voor oorlogstijd. Maar nauwelijks zijn zij aangenomen, of de nadering van den vredestoestand maakt verandering noodig. De Unie zal niet kunnen bestaan zonder gevestigd staatscrediet, en tot vestiging daarvan zijn vaste inkomsten, om de rente der Unieschuld te kunnen voldoen, dringend vereischt. Derhalve besluit het Congres in 1782 tot een amendement: de Unie zal het recht verkrijgen, 5 % *ad valorem* op allen invoer te leggen. Twaalf Staten ratificeeren

het amendement; één Staat (Rhode Island) verwerpt het en houdt daarmee alles tegen. Het gevolg is dat de Unie, die niet meer leenen kan, de tijdens den oorlog aan hare soldaten toegezegde geldelijke schadeloosstelling niet kan voldoen; het leger moet in 1783 worden afbetaald in bons die 6 % rente dragen; een ruineuse zaak! In het Congres hielden zich met deze aangelegenheid vooral bezig twee afgevaardigden van New York: Alexander Hamilton en Schuyler, en één uit Virginië: James Madison. Eigenlijk was Hamilton van geboorte geen New Yorker maar van de Engelsche Antillen afkomstig en eerst op lateren leeftijd te New York gekomen, hetgeen hem door zijn vijanden verweten werd, die in hem geen echten Yankee erkenden. De strijd ging tusschen de belangen der geldeloozen (de massa der soldaten, die afbetaling verlangden omdat zij voor den oorlog hunne zaken hadden moeten laten staan, die dientengevolge schromelijk verachterd waren, maar geen lust hadden hunne artikelen van verbruik belast te zien), en de kapitalistenklasse, in de groote steden geconcentreerd, die geen lust had geld te blijven schieten als de rentebetaling niet verzekerd werd. In het Congres deed Hamilton in 1783 een nieuw voorstel: uitsluitend ter betaling van rente en aflossing der gesloten leeningen zal de Unie accijns heffen van spiritualia, wijn, koren, koffie, suiker en cacao, en 5 % *ad valorem* leggen op den invoer van alle andere waren: voor alle andere uitgaven blijft het quotenstelsel in zwang, maar grondslag van repartitie zal worden de bevolkingssterkte van iederen Staat (de schatting der waarde van huizen en akkers had nog niet plaats gehad). Hiertegen kwam verzet van de Zuidelijke Staten, die een talrijke negerbevolking hadden, waarvan niet te halen was. Derhalve submendeerde Madison: 5 slaven zouden geteld worden voor 3 blanken. De grondslag zou dus zijn het getal der blanke bevolking vermeerderd met $\frac{3}{5}$ van dat der slaven.

Alleen Delaware, Pennsylvanië en Massachusetts keurden dit amendement-Hamilton, gesubamendeerd door Madison, goed. Zuid-Carolina maakte restrictiën, Virginië nam een gunstig bevestigingsbesluit, met verwerping evenwel van *dit* plan; de anderen verwierpen zonder meer. De goede patriotten die het initiatief hadden genomen waren diep ontmoedigd; Hamilton en Madison trokken zich terug uit het Congres; Washington legde eveneens zijn functie neder, en ging weer boeren op zijn landgoed Mount

Vernon in Virginië, waar de roep der natie hem had van daan gehaald.

Over het geheel was het eerste vredesjaar er een van diepe teleurstelling. Nieuw-Engeland b.v. had, voor een goed deel, van zijn scheepvaart op de Engelsche Antillen bestaan, en deze werd nu voor de Amerikanen gesloten. In de Antillen werden door Engeland nu alleen toegelaten schepen in Engeland gebouwd, in het bezit van Engelschen, en met Engelsche bemanning. Tijdens den oorlog had men in Amerika geen Engelsche koopwaar gekocht maar in zijne behoeften doen voorzien door de Nederlandsche scheepvaart op St.Eustatius, of, nog liever, eigen fabrieken opgericht; in 1781 was St. Eustatius door de Engelschen verwoest en de Nederlandsche scheepvaart herstelde zich niet, of niet snel genoeg om te voorkomen dat Amerika door Engelsche producten, onmiddellijk na het intreden van den vredestand, letterlijk werd overstroomd, zoodat de jonge nationale industrie te gronde ging.

In 1784 stelde Jefferson voor, dat het Congres voor 15 jaar de bevoegdheid zou krijgen, tariefbepalingen te maken. Was dit amendement eenmaal geratificeerd, dan zouden dus de tariefbepalingen zelve niet meer aan de goedkeuring der Staten behoeven te worden onderworpen. Het Congres nam het amendement aan, maar de Staten verwierpen.

In 1786 diende het lid Pinckney (voor Zuid-Carolina) een reeks amendementen in die nog slechts een propagandistische strekking hadden: het Congres zou invoerrechten mogen heffen, Staten executeeren, en er moest een hooggerechtshof der Unie zijn. Een groep Amerikaansche patriotten namelijk wilde de poging wagen, de zaak der Uniehervorming voor de natie te brengen buiten de gevestigde autoriteiten om. Een „vrije bijeenkomst” werd beschreven te Annapolis in Virginië (1786) waar opgeworpen afgevaardigden uit vijf Staten verschenen: New York, New Jersey, Delaware, Pennsylvanië en Virginië. Zij werd geleid door Hamilton en Madison, en richtte aan particulieren uit alle dertien Staten, lieden bij de natie gunstig bekend, uitnoodigingen tot eene conventie te Philadelphia, te openen in Mei 1787, „om den toestand der Vereenigde Staten in overweging te nemen.”

De poging werd gedaan in een groot vertrouwen op de staat-

kundige vormkracht der Amerikaansche natie; een vertrouwen waartoe ook wel termen aanwezig waren. De jaren van onvruchtbaarheid op Unieconstitutioneel gebied waren gekenmerkt geweest door een krachtig leven, ook wel door wetgevend vermogen, maar dan op het gebied der afzonderlijke Staten. Zoo op het stuk der tolerantie; in den oorlog hadden alle belijdenissen schouder aan schouder gestaan. In de staten van Nieuw-Engeland werd het stemrecht ook aan katholieken toegekend (het eerst door Rhode Island, in 1784). In 1789 werd de eerste katholieke kerk te Boston gewijd; de katholieke hiërarchie werd in Massachusetts ingevoerd.

In New York en in de Zuidelijke Staten was de Engelsch-episcopale (Anglikaansche) kerk de officieele kerk geweest. In 1786 voteert Virginië zijn *Religious Freedom Act*; de episcopale kerk behoudt haar eigendommen maar verliest alle publiekrechtelijk karakter. Sedert 1785 had zich de episcopale kerk in Amerika geheel onafhankelijk van de Engelsche georganiseerd. Terzelfder tijd verbreekt de Dutch Reformed Church de tot dusver in stand gehouden banden met de classis Amsterdam, gaat zich uitsluitend van de Engelsche taal bedienen en organiseert zich zelfstandig; er treden ook leden toe die niet tot de afstammelingen van de Nederlandsche kolonisten behooren. Zelfstandig organiseeren zich ook de dissentersgenootschappen van Engelsche herkomst: Methodisten, Congregationalisten, Presbyterianen; zij zullen blijken in Amerika aanzienlijk meer groeikracht te bezitten dan de Amerikaansche episcopale kerk.

Op het stuk der kolonisatie van het land over de Alleghanies zijn deze jaren vol leven en ontwikkeling. Van Pennsylvanië uit raakt bevolkt het gebied der latere Staten Ohio, Indiana en Illinois; van Virginië uit dat van Kentucky; van Noord-Carolina uit dat van Tennessee; van Georgië uit dat van Alabama en Mississippi. Beteekent dit dat Pennsylvanië, Virginië, Noord-Carolina, Georgia zich in westelijke richting mogen verlengen? In 1780 besluit het Congres dat alle grond over de Alleghanies aan de Unie behoort; daar zullen nieuwe Staten worden gevormd, die met gelijke rechten kunnen worden opgenomen. In 1784 geeft Pennsylvanië inderdaad zijn aanspraak op Ohio op; eerst later heeft Virginië afgezien van Kentucky en Noord-Carolina van Tennessee, zoodat in 1791 Kentucky, in 1796 Tennessee, als Staten in de Unie

konden worden opgenomen. Ohio, Indiana en Illinois werden bij Congresbesluit van 1787 tot een North Western Territory gevormd; als Staat zal elk der drie mogen toetreden zoodra zij 60.000 inwoners telt. *De slavernij zal er verboden zijn.* Eerste overwinning eener in het Noorden opkomende richting, die, geleidelijke inkrimping der slavernij en hare eindelijke verdwijning beoogend, beginnen wil met verdere uitbreiding van het instituut tegen te gaan.

De Constitutiën der verschillende Staten moeten worden herzien wegens het wegvallen der kroon. Zij behouden of verkrijgen veel overeenkomstigs. Overal is de scheiding tusschen de drie machten doorgevoerd. Overal zijn er twee kamers, behalve in Pennsylvanië en Georgia die er maar één hebben. Overal wordt de uitvoerende macht gelaten aan één persoon, den *gouverneur*, die in zeven staten verkozen wordt door de wetgevende macht, in vijf door het volk, in één door een kiescollege *ad hoc*. De rechters worden in sommige staten benoemd door de wetgevende macht; in andere door den gouverneur; in Georgia worden zij verkozen door het volk. — Het kiesrecht komt overal alleen aan de vrijen toe, die zekere som in de belastingen betalen of een zeker bezit hebben. Voldoen zij aan die voorwaarden, dan stemmen in New Jersey ook de vrouwen. Het erfrecht, dat in New York en de Zuidelijke Staten aan het in Engeland geldende was gelijk geweest, wordt nu aan dat van Nieuw-Engeland, dat geen eerstgeboorterecht kent, gelijk gemaakt. — Alle Staten kennen zich het recht toe op de nog niet uitgegeven landen binnen hun gebied, en een recht van voorkoop op grond nog bezet door Indianen. — De neger-slavernij bestaat overal. In 1790 hebben de Vereenigde Staten eene bevolking van 4 millioen zielen, waaronder 698.000 slaven, waarvan er echter maar 40.000 op de Noordelijke staten komen. Delaware is de eerste staat die den invoer van slaven op zijn territoir bij constitutioneele bepaling verbiedt.

Den 28sten Mei 1787 waren 55 afgevaardigden, representeerende 12 staten, te Philadelphia bijeen (Rhode Island had niemand gezonden). Doyen d'âge blijkt Franklin, die Washington voorstelt tot president. Natuurlijk zijn Hamilton en Madison aanwezig, maar andere groote namen ontbreken. John Adams is thans gezant te Londen, Jefferson te Parijs; van de Virginische patriotten

hebben zich twee der meest bekende, Patrick Henry en Henry Lee, niet aangesloten. — De centripetale opinie, die op de bijeenroeping der conventie den grootsten invloed heeft gehad, komt het eerst aan het woord, bij monde van Randolph (den gouverneur van Virginië). Deze stelt voor:

eene Wetgevende Macht der Unie in twee kamers, de eerste direct gekozen op den grondslag van de bevolkingssterkte der Staten; de tweede benoemd door de eerste op denzelfden grondslag, doch op voordracht van de wetgevende macht der Staten;

aan deze Wetgevende Macht een veto op de wetten der Staten;

een niet herkiesbaar President der Unie, voor 7 jaar verkozen door de Wetgevende Macht;

aan dezen President een suspensief veto op Uniewetten;

een Hooggerechtshof der Unie, met onafzetbare rechters.

Afgevaardigden uit Virginië, Massachusetts, Pennsylvanië, de Carolina's vallen hem bij. Verzet plegen de kleine staten New Jersey, Delaware en Connecticut, die aanvoeren dat Virginië 14 maal de bevolking heeft van Delaware, Georgia 12 maal het oppervlak van Connecticut; dat zij hun particuliere belangen niet mogen overleveren aan eene vergadering op welke samenstelling zij zoo weinig invloed zullen hebben; dat het ook onbillijk is, aan de slavenstaten leden toe te wijzen op den grondslag harer bevolkingssterkte, daar de slaven niet medestemmen. Bij deze oppositie voegt zich New York. — New Jersey doet een tegenvoorstel:

de vertegenwoordiging blijft op den voet der Artikelen van Confederatie;

het Congres krijgt er alleen het recht bij belastingen, b.v. invoerrechten en een zegelbelasting, te heffen;

de uitvoerende macht berust bij een directorium, benoemd en wederroepelijk door het Congres.

Zoo stonden de uiterste opiniën tegenover elkander. Gelukkig leefde het besef, dat een compromis volstrekt noodig was, en het werd gevonden. 16 Juli 1787 begint de toenadering; dan valt het besluit dat de tweede kamer (Senaat) twee leden per Staat zal hebben, door de Staten vrijelijk te benoemen, doch dat er hoofdelijk zal worden gestemd; voor de eerste kamer (huis van Afgevaardigden) zal niet gelden de absolute bevolkingsgrondslag,

maar het getal der vrijen $+\frac{3}{5}$ van het getal der onvrijen; de bepaling omtrent de gelijke vertegenwoordiging in den Senaat *zal niet voor amendement vatbaar zijn*.

Het compromis wordt voortgezet, en leidt tot de aanvaarding der volgende bepalingen:

Bevoegdheden der Wetgevende Macht (Congres) zijn (behalve die welke het Congres reeds onder de Artikelen van Confederatie bezat): 1°. belastingen op te leggen en te doen invorderen door federale ambtenaren; 2°. de handelsbetrekkingen te regelen met het buitenland; 3°. den slaveninvoer te bemoeilijken door dien te belasten met 10 dollar per hoofd; met 1808 te beginnen zal de slaveninvoer geheel verboden zijn.

Een bevoegdheid die het Congres verliest is die tot het uitgeven van papieren geld; ook aan de Staten zal dit verboden zijn.

De Senaat ratificeert verdragen.

De President wordt gekozen door kiezers, in iederen Staat aan te wijzen op de wijze welke die Staat goed zal vinden; hun getal moet gelijk zijn aan dat der afgevaardigden van den Staat in de eerste kamer, vermeerderd met 2. Zij kiezen tegelijk een vice-president, die bij ontstentenis van den president dezen opvolgt voor de rest van zijn ambtsduur. De president en vice-president zijn herkiesbaar.

De President heeft een suspensief veto op de wetten der Unie en op die der Staten.

Er is een Hooggerechtshof der Unie dat de wetten toetst aan de constitutiën der Unie en der Staten.

Voor *amendment* is vereischt de meerderheid van $\frac{2}{3}$ in elk der huizen gevolgd door ratificatie door $\frac{3}{4}$ der Staten.

De Constitutie zal in werking treden zoodra 9 van de 13 Staten haar hebben aangenomen.

Het geheel droeg een echt compromis-karakter en wekte dus de ontevredenheid op der uitersten aan weerszijden. Van de 55 personen die de opening hadden bijgewoond, verkozen maar 39 het stuk te teekenen (17 Sept. 1787). Deze 39 nemen den naam aan van *Federalisten*; de keus van het woord is kenmerkend voor de vrees, te ontstemmen; eigenlijk hadden zij Nationalisten moeten heeten: want federalisme had Amerika reeds bezeten in de Artikelen van Confederatie en men wilde daar boven uit. Onvermoeid bepleit nu deze groep het ontwerp voor de openbare meening: Hamilton, Madison en Jay schrijven met uitnemend talent den commentaar *The Federalist*, in stukken van October 1787 tot Maart 1788 verschenen, en die voor latere geslachten het gezag zou verkrijgen eener *interpretatio authentica*. In iederen staat ble-

ken de voorstanders krachtig genoeg, de behandeling door de wetgevende vergadering af te dwingen. De ratificatiën kwamen in
 in December 1787, van Delaware, New Jersey en Pennsylvanië;
 in Januari 1788, van Georgië en Connecticut;
 in Februari 1788, van Massachusetts (hier had het gespannen;
 tot de ratificatie werd besloten met 187 stemmen tegen 168);
 in April 1788, van Maryland;
 in Mei 1788, van Zuid-Carolina.

Nu moest er een 9de Staat bij komen, en men hoopte, dat dit het gezaghebbende Virginië zou zijn. Daar werd sinds maanden een levendige strijd vóór en tegen gevoerd, die 25 Juni 1788, met 89 tegen 79 stemmen, in het voordeel van het ontwerp beslecht werd. Maar ook al ware het in Virginië anders uitgelopen, de negende ratificatie zou er toch zijn geweest: 21 Juni 1788 ratificeerde New Hampshire. Nu volgde nog in Juli 1788 New York (met 30 tegen 27 stemmen), iets daarna Noord-Carolina; en zonder op Rhode Island te wachten, dat pas in Mei 1790 nakwam, verklaarde het zittende Congres 13 September 1788 de Constitutie voor aangenomen, waarmede zijne functie was afgeloopen. De Confederatie is aan haar eind; de Unie treedt in hare plaats. De Constitutie was teruggekeerd tot den stijl der Declaration of Independence: „We, *the people of the United States*, do ordain and establish this Constitution”, terwijl de Artikelen van Confederatie vooraf hadden doen gaan: „Each State retains its sovereignty”.

In Januari 1789 wezen de Staten kiezers aan, en in Februari verkozen dezen een president en vice-president, die in Maart werden geinaugureerd. President werd George Washington, zonder tegencandidaat; vice-president, met een kleine meerderheid, John Adams, tegen Clinton, gouverneur van New York. De verkiezingen tot het Congres vielen uit in federalistischen geest, behalve in Virginië.

Washington benoemde tot minister van financiën Hamilton, tot minister van buitenlandsche zaken Jefferson. Madison was niet tot minister benoembaar, want hij zat in het Congres. De Amerikaansche ministers vormen geen ministerie; zij zijn alleen verantwoording schuldig aan den president; zij mogen niet genomen worden uit het Congres en voeren daar niet het woord; noch dienen zij daar wetten in; dit moet door een Congreslid ge-

schieden. De President kan al wat hij wil aan het Congres voordragen bij schriftelijke boodschap.

De Constitutie had opgesomd wat het Congres mocht doen. Het land bleek niet tot rust te komen eer bij amendement was vastgesteld dat het Congres sommige zaken *niet* mocht doen: te treden nl. op het gebied der grondrechten van den Amerikaanschen burger („those rights which God has given equally and independently to all”) en van de rechten der Staten, gegrondvest in hare bijzondere constitutiën: de *people's rights* en de *State rights*. Zoo kwamen „de X amendementen” in de wereld, waarvan I—VIII als *people's rights* erkennen godsdienstvrijheid, drukpersvrijheid, recht om wapenen te dragen, habeas corpus enz., en IX luidt:

The enumeration in the Constitution of certain rights shall not be construed to deny others retained by the people,

terwijl X zegt:

The powers not delegated to the United States by the Constitution are reserved to the States or to the people.

Amendementen, die de verlenging zijn der compromis-politiek waaraan de Constitutie haar aanwezen dankte.

Het Congres heeft aanvankelijk te New York gezeteld, maar verhuisde in 1790 naar Philadelphia; in 1800 naar de bondshoofdstad Washington aan de Potomac gelegen in een bondsdistrict Columbia, dat men uit Virginië had geëximeerd.

De eerste kwestie die, na de aanneming der amendementen, aan de orde moest komen was de tariefkwestie, waarop de Confederatie was gestrand. Nadat een tarief was vastgesteld, werd een amalgame van de schulden der Staten tot stand gebracht, een accijs op spiritualia gelegd en in de behoefte aan circulatiemiddel voorzien door de oprichting eener Nationale Bank. De geest van Hamilton is in deze maatregelen duidelijk te herkennen. Zijne politiek bewerkte dat de Unie-effecten *a pari* kwamen en de Unie geld kon leenen à 5 %.

Evenwel wekte zij veel verzet op. Hamilton's tegenstanders legden den naam van Federalist af en begonnen zich *Republiken* te noemen (een even onlogische term als Federalist; er zat

de insinuatie achter, dat Hamilton, de geboren Engelschman, nog te veel naar de instellingen van het monarchale Engeland zou kijken). Hunne leiders waren Jefferson, Madison, Livingston, Monroe, en de geboren Fransche Zwitser Gallatin. Het strijdpunt was vooral de Nationale Bank, volgens de Republikeinen in strijd met het Xe amendement, als zijnde in de Constitutie niet genoemd. Hamilton's volgelingen bleven zich Federalisten noemen: John Adams, Jay; tot hen helde ook de president Washington over, die overigens de nationale held wilde blijven en dus zorg droeg zich niet openlijk aan eene partij te binden; hij werd dan ook in 1793 herkozen zonder tegencandidaat. Tijdens zijn twee termijnen werden drie nieuwe Staten toegelaten: Kentucky 1791, Vermont en Tennessee 1796. — Pennsylvanië, dat zich tegen den accijns op spiritualia verzette, moest met de wapenen gedwongen worden. — Bovenal echter was de periode gekenmerkt door buitenlandse moeilijkheden.

In 1789 brak de Fransche omwenteling uit, in 1793 de oorlog tusschen Engeland en Frankrijk. De wapenbroederschap met Frankrijk lag den Amerikanen nog versch in het geheugen, en een stuk als de Verklaring der Rechten van den Mensch moest natuurlijk sterk gegoûteerd worden door de Republikeinsche partij. Zij vleide het Amerikaansche zelfgevoel: Europa scheen zijn politieke belijdenis aan Amerika te willen ontleenen. Van deze aangename aandoening tot de overtuiging dat het in Amerika's belang was, tegen Engeland partij te kiezen in een Europeeschen strijd, leidde nog een lange weg dien de Federalisten althans niet bereid waren, af te leggen. Washington gaf het parool uit „to avoid foreign entanglements” en trok uit dit beginsel voor het onderhavig geval de conclusie in eene neutraliteitsverklaring (22 April 1793). Doch Engeland miskende de situatie en gedroeg zich tegenover Amerika met weinig omzichtigheid. Na reeds eerder vijands goed te hebben aangehouden in neutrale schepen, verbood het bij Order in Council van 6 Nov. 1793 aan de neutralen den handel op de Fransche koloniën. Dit nam het Congres zeer hoog op en beantwoordde het met een embargo op Engelsche schepen (Maart 1794). Een oorlog had er gemakkelijk uit kunnen voortkomen; Washington wilde dien vermijden en zond Jay naar Engeland voor eene schikking, die in November 1794 tot stand kwam

(*Jay treaty*). Engeland gaf schadevergoeding voor eenige gevallen van willekeurige toepassing van zijn beweerd recht van visite, doch zag van dit recht zelf niet af. De Republikeinsche partij gaf luide haar afkeuring te kennen; Jefferson verliet het ministerie om zich aan haar hoofd te kunnen stellen; de partij gaf Washington prijs, die nu geen kans meer had op een derde verkiezing tot president zonder tegencandidaat, en zich daarom in 1797 terugtrok: hij is in 1799 op zijn landgoed overleden. Tot president werd gekozen de federalist John Adams (1797—1801) met een kleine meerderheid. Tijdens zijn presidentschap ondervond men veel moeilijkheden met Frankrijk, dat Amerika het Jay-tractaat niet vergaf en zendelingen uitzond om in de Vereenigde Staten een opstand tegen de regeering te bewerken. Deze stelde zich in posituur door een *Alien Law* (vreemdelingenwet) en *Sedition Law* (wet tegen misbruik der drukpers); de Republikeinen verklaarden ze van nul en geener waarde, als strijdig met de Constitutie, en eischten voor de Staten een recht op om de grondwettigheid der wet te toetsen: een eisch die in 1861 zou terugkeeren. Toen leidde die eisch tot burgeroorlog; thans bloedde de zaak dood daar de wetten doel troffen en dus spoedig konden worden ingetrokken.

Nadat de agitatie over de uitzonderingswetten bedaald was, hieven de Republikeinen als leuzen aan *economy* en *people's rights*: de bestuurstaak der Unie, en dientengevolge hare bestuursuitgaven, konden en moesten tot het uiterste worden beperkt. Zij veranderden hun partijnaam in dien van *Democratic Republicans*. Onder deze vlag wordt Thomas Jefferson (1801—1809) tot president gekozen; de herkiezing in 1804 ¹⁾ geschiedde met sterk toegevoegen meerderheid; in het kiescollege verkreeg hij toen niet minder dan 162 van de 176 stemmen. De Federalisten smelten weg; zij beschikten bij die stemming enkel nog over de stemmen van Connecticut en Delaware.

De Europeesche gebeurtenissen hadden in den jongsten tijd de immigratie sterk bevorderd. De census van 1790 had eene bevolking aangewezen van 3.929.000 zielen; die van 1800 wees er 5.308.000 aan; eene vermeerdering met 35 % in 10 jaar. In 1802 kon Ohio,

¹⁾ De president wordt gekozen in het najaar van het jaar voorafgaande aan dat waarin hij wordt geïnaugureerd.

daar het nu 60.000 zielen telde, als 17de Staat worden toegelaten. Op het getal van 1800 vallen 1 millioen negers, die echter niet alle meer in slavernij verkeerden: dit is met 890.000 het geval; een bewijs hoe de anti-slavernij-beweging (in het Noorden) vorderingen maakt. Doch het Zuiden hecht aan de instelling des te meer. Washington, de bondshoofdstad sedert 1800, ligt in het slaveland. Jefferson en zijn opvolgers Madison (1809—1817) en Monroe (1817—1825), alle drie uit Virginië, zijn zelf groote slavenhouders. De slavernij wordt in het Zuiden iets als een officieele instelling, beschermd door de leiders van het openbare leven.

Eene inconsequentie, maar een zeer natuurlijke, hadden de Democratische Republikeinen begaan door in 1803, toen Napoleon, vóór het weder uitbreken van den oorlog met Engeland, den Amerikaansche gezanten te Parijs, Livingston en Monroe, de in 1800 door Spanje aan Frankrijk afgestane westelijke helft van Louisiana voor 80 millioen francs te koop aanbood en de gezanten onmiddellijk toehapten (tractaat van 30 April 1803), dezen aankoop goed te keuren, al breidde hij de bestuurstaak der Unie uit. „This is the noblest work of our lives”, schrijft Livingston bij de toezending van het geteekend tractaat; „to-day, the United States take place among the powers of the first rank”. De Senaat vond geen vrijheid er anders over te oordeelen. — Napoleon's motief was geweest, dat hij vóór de oorlog met Engeland hervat werd toch geen gelegenheid meer had, het land in bezit te nemen, en deze gelegenheid nadien nog veel minder vinden zou. Hoever strekte zich Louisiana uit? De grens werd in het tractaat niet omschreven, maar het gebied over het Rotsgebergte kon er niet toe behooren, daar Spanje in 1800 Louisiana afstond „in dezelfde uitgebreidheid” als waarin het land vóór 1763 door Frankrijk was bezeten, en Frankrijk had nooit aanspraak gemaakt op landen die niet tot het stroomgebied van de Mississippi behoorden; trouwens, in Californië was sinds de 16e eeuw Spanje gevestigd. In ieder geval verruimde het tractaat, behalve dat het den Mississippimond in Amerikaansche handen bracht, de uitbreidingsgelegenheid, in 1763 verkregen, met het dubbele. — Overigens verzaakte de partij haar spaarzaamheidspolitiek niet. Bij haar overwinning in 1801 had de Unie nog 86 millioen dollar schuld; in 1812 was dit bedrag, ondanks den Louisiana-aankoop, verminderd tot 45 millioen. De Unie-inkomsten bedroegen in 1812 15 millioen dollar, waarvan 12

millioen uit de invoerrechten. Andere belastingen werden ingekrompen of afgeschaft, hetgeen mogelijk was door het steeds ruimer vloeien der nieuwe bron: verkoop van land.

De periode der Napoleontische oorlogen kenmerkte zich door een enormen vooruitgang der Amerikaansche scheepvaart. De neutraliteit bleek een goudmijn; maar het viel steeds moeilijker, tusschen Napoleon en Engeland het midden te houden. Van vredebreuk met Engeland moest de scheepvaart veel meer gevaar loopen dan van vredebreuk met Frankrijk, zoodat het scheepvaartbelang, te New York en in de havens van Nieuw-Engeland geconcentreerd, op de hand van Engeland was. De Republikeinse partij was van stemming anti-Engelsch, en haakte naar de gelegenheid tot inlijving van Canada. In 1812 dwong zij Madison een oorlogsverklaring aan Engeland af, naar aanleiding der weigering van dat land, om af te zien van het recht van visite. Doch de Unie was in het geheel niet op oorlog ingericht. Zij had een leger van 10.000 man en een oorlogsvloot van 8 fregatten. Alle ondernemingen tegen Canada, waar de bevolking niet den geringsten lust betoonde onder de Unie te komen, mislukten, en in 1814, na den vrede van Parijs, kreeg Engeland, eerst te zeer in Europa geoccupeerd om iets tegen Amerika te ondernemen, de handen vrij. De beste troepen van Wellington, in Spanje geschoold, landden in Chesapeake Bay en legden Washington, met zijn Kapitoel en Witte Huis, in de asch. Doch de Engelschen dachten niet ernstig aan eene herovering, die zij zeer goed begrepen dat boven hunne krachten zou gaan; na het gemakkelijk succes tegen de bondshoofdstad trokken de troepen af, en een aanslag op Baltimore mislukte. Weldra waren nu beide oorlogvoerenden geneigd den vrede te herstellen. Dit geschiedde 24 Dec. 1814 te Gent, op den grondslag van het *statu quo ante bellum*; ten aanzien van het recht van visite was niets hoegenaamd verkregen.

Het leger werd aanstonds tot 10.000 man teruggebracht. Eene financieele crisis dreigde, en moest worden bezworen door een nieuwe inconsequentie: de wederoprichting eener Nationale Bank in 1816 (het octrooi der vorige was in 1811 afgelopen, en, in overeenstemming met de partijleer, toen niet vernieuwd). Wederom werd, op overwegingen als in 1803 voor Louisiana hadden gegolden, in 1819 van het spaarzaamheidsdogma afgeweken, toen Spanje, in de algemeene ruïne van zijn koloniaal bezit, bereid

bleek Florida voor 5 millioen dollar aan de Vereenigde Staten te verkoopen; het leverde er voor denzelfden prijs nog al zijn aanspraken op het land tusschen het Rotsgebergte en den Stillen Oceaan benoorden den 42sten breedtegraad bij. De aankoop van Florida was uit den aard der zaak een gewenschte afronding voor het Zuiden, en maakte een einde aan de ophooping daar van uit de Unie ontkomen misdadigers en slaven.

Sedert de toelating van Ohio in 1802 werden als nieuwe Staten achtereenvolgens opgenomen Louisiana (1812), Indiana (1816), Mississippi (1817), Illinois (1818), Alabama (1819), Maine (1820) en Missouri (1821); — in laatstgenoemd jaar omvatte dus de Unie 24 staten, met $9\frac{1}{2}$ millioen inwoners waaronder 1.770.000 negers. De invoer van slaven in de Zuidelijke Staten, hoewel zij bij de Constitutie verboden was, duurde voort. Zou nu ook Missouri een slavenstaat zijn? Sedert 1796 had men telkens wanneer een staat was opgenomen die de slavernij verbood, zorg gedragen een volgenden niet-slavenstaat eerst aan de beurt te doen komen nadat eerst een slavenstaat was voorafgegaan. Maine was niet-slavenstaat geweest; was dus thans niet de beurt aan een slavenstaat? De immigratie richtte zich vooral naar de noordelijke, de niet-slavenstaten, die dus aanhoudend meer leden in het Huis van Afgevaardigden kregen; des te meer wilden de slavenstaten zorgen, dat zij althans in den Senaat met de niet-slavenstaten gelijk op bleven gaan. John Quincy Adams, de zoon van John Adams en een der „rising men” van het oogenblik (hij was Secretaris van Staat (= minister van buitenlandsche zaken) onder Monroe), bedacht het compromis dat Missouri slavenstaat zou zijn, maar in al het overige land noordelijker gelegen dan $36^{\circ} 30'$ noorderbreedte (Missouri lag half benoorden, half bezuiden dien parallel) de slavernij zou zijn verboden, en had met dien voorslag succes.

Het toenemend zelfgevoel der Vereenigde Staten uitte zich omtrent dezen tijd in eene verklaring waarin de natie zoozeer zichzelf herkend heeft dat het haar voortaan als met een stralenkrans omgeven heeft gezien en als een voorwerp van nationale vereering is blijven beschouwen: de boodschap van James Monroe, van 2 December 1823.

Spanje's Amerikaansche koloniën hadden zich onafhankelijk verklaard, niet zonder invloed van het Noord-Amerikaansche voorbeeld. Spanje was onmachtig ze te bedwingen, maar had

daarom hunne onafhankelijkheid nog niet erkend. In 1822 gingen hunnerzijds de Vereenigde Staten hiertoe over. Terwijl zij dit deden, overwoog juist in Europa de Heilige Alliantie de vraag, of aan Spanje tegen de opgestane koloniën hulp moest worden verleend. Tegelijk zette Rusland, ijverig lid dier Alliantie, troepen over de Behringstraat en nam den oostelijken oever in bezit; het weigerde aanvankelijk te zeggen, hoe ver zuidelijk het wilde gaan.

To avoid foreign entanglements, de les van George Washington, was een regel geweest voor menschen die rondom zich een vrije ruimte voelden. Maar hoe, als de verwickelingen zich opdrongen? als anderen doordrongen in de vrije ruimte, wier bestaan Amerika juist zijne politiek van onthouding mogelijk maakte? Reeds Jefferson had het enkelvoudig door een tweeledig voorschrift vervangen dat zich ook tot anderen dan de eigen burgers richtte: „Our first and fundamental maxim should be never to entangle ourselves in the broils of Europe; our second, never to suffer Europe to meddle with cisatlantic affairs.” De boodschap van Monroe nu stelt de waarschuwing aan Europa voorop:

The American continents, by the free and independent condition which they have assumed and maintain, are hencetoforth not to be considered as subjects for future colonization by European powers,

om dan eerst de eigen burgers te vermanen:

In the wars of the European powers in matters relating to themselves we have never taken any part, nor does it comport with our policy so to do.

In het verzet tegen de oogmerken der Heilige Alliantie, en in het bijzonder tegen de onderneming van Rusland, had Amerika toen een machtigen bondgenoot in Engeland. Reeds had Canning aan de Amerikaansche regeering een gecombineerde diplomatieke actie voorgeslagen en was Monroe op het punt dien voorslag aan te nemen toen hij te elfder ure, onder invloed van John Quincy Adams, tot het geven eener eenzijdige verklaring besloot, die wel eindigde met een toepassing op de bestaande omstandigheden, maar een algemeenen regel vooropstelde, gericht aan het adres van iedere Europeesche mogendheid zonder onderscheid. De gewaardwording in Engeland was dan ook zeer gemengd. Wel hield het vervolg der verklaring de toezegging in: „with the existing depen-

dencies of any European power we have not interfered and shall not interfere", maar hoelang behield een in de Nieuwe Wereld gelegen gewest het karakter van Europeesche bezitting? Tot zoolang het verkoos op te staan? Maakte de erkenning van de onafhankelijkheid der Latijnsche republieken door de Vereenigde Staten, nog eer één Europeesche mogendheid daartoe was overgegaan, geen feitelijketusschenkomst van de Vereenigde Staten uit? De toezegging was te minder geruststellend, daar het stuk zich elders duidelijk toespelingen op de voortreffelijkheid van den republikeinschen boven den monarchalen staatsvorm veroorloofde. De regeering is zich bewust, heet het, dat haar beginsel van zich nooit in zaken te mengen die haar niet aangaan, afwijkt van dat der Heilige Alliantie. Dit verschil komt uit het verschil van regeeringsvorm voort. Ter verdediging van den zijnen, waarvan de vestiging zooveel bloed gekost heeft, aan welks opbouw zooveel wijsheid is besteed, en die met zooveel voorspoed loont wie er zich onder begeven hebben, staat het Amerikaansche volk als één man gereed. Eveneens zal het de onafhankelijkheid verdedigen van alle zusterrepublieken die zich reeds in de Nieuwe Wereld gevormd hebben en door de Vereenigde Staten zijn erkend. Elke poging van een Europeeschen staat om die onafhankelijkheid te niet te doen of eenigen anderen invloed te oefenen op hare lotsbestemming (*controlling in any other manner their destiny*), zal worden aangemerkt als een onvriendschappelijke daad, tegen de Vereenigde Staten bedreven.

De verklaring ondervond aanstonds den stormachtigen bijval van het Amerikaansche volk in al zijne lagen. Oogenschijnlijk had zij een volmaakt en onmiddellijk succes. De plannen tegen de onafhankelijkheid der Latijnsche republieken werden inderdaad door de Heilige Alliantie opgegeven en Rusland liet zich vinden tot eene grensregeling die het tot het uiterste noordwesten van het Amerikaansche vasteland beperkt deed blijven. De toebereidselen der Heilige Alliantie waren van den aanvang af zeer ver achtergebleven bij hare pretensiën, en reeds vóór de verklaring van Monroe in Europa bekend was, had Canning, op zijn waarschuwing dat Engeland geen tusschenkomst in de zaken van Latijnsch-Amerika dulden zou, van den Franschen gezant de Polignac een volkomen geruststellend antwoord ontvangen. De hooge toon, door een mogendheid aangeslagen die om haar jeugd, afge-

legenheid en geringer bevolking nog lang niet als de gelijke van de groote mogendheden van Europa werd beschouwd, wekte iets op als een medelijdende verbazing. Alleen Engeland achtte het de moeite waard, een antwoord te geven; het werd iets als een afwijzende handbeweging, waarmede de zaak voor altijd moest zijn afgedaan. Engeland, liet Canning weten, kende aan geenmacht ter wereld het recht toe een dergelijk beginsel eigenmachtig uit te spreken, veel minder, de eerbiediging er van aan anderen op te leggen. Men zou Zijne Majesteit's gouvernement ten allen tijde bereid vinden, de allerzonderlingste verklaring zoo nadrukkelijk mogelijk te bestrijden.

Amerika evenwel bleef vast gelooven, dat het in 1823 zijn wil aan de wereld had opgelegd.

John Quincy Adams, de opvolger van Monroe in het presidentschap (1825—'29), had achter de schermen reeds lang een rol van betekenis gespeeld. Zoon van John Adams den opvolger van Washington, was hij Republikein geworden, in diplomatieken dienst gegaan, had den vrede van Gent geteekend, was Secretaris van Staat onder Monroe geweest, had het Missouri-compromis ontworpen en Monroe's beroemde boodschap van 1823 ingegeven en geredigeerd. Bij zijne verkiezing tot president kwam een artikel der Constitutie in toepassing, dat in het geval voorzag dat in het kiescollege niemand de volstrekte meerderheid behaalde.

De ontwerpers der Constitutie hadden zich niet voorgesteld, dat het kiescollege tot het werktuig zou afdalen dat een elders gevallen beslissing registreerde, en toch was het dit geworden. Washington en John Adams waren inderdaad dáár verkozen, maar bij de verkiezing van Jefferson in 1800 was het anders toegestaan. De leden der Republikeinsche partij in Senaat en Huis van Afgevaardigden hadden toen een gecombineerde vergadering gehouden (een *caucus* noemde men het, met een Indianenwoord), die vooraf de candidatuur van Jefferson had gesteld, en op diens naam waren de kiezers verkozen geworden. Een tweede dergelijke vergadering was gehouden in 1808 om tusschen Madison en Monroe te kiezen; een derde had Madison ter herkiezing voorgedragen (1812); een vierde Monroe gesteld (1816). De vijfde werd gehouden in 1824 en stelde Crawford. Doch buiten den caucus om kwamen uit de partij andere kandidaten op: John Quincy Adams,

Henry Clay en Andrew Jackson. Geen der vier behaalde in het kiescollege de meerderheid. Nu moest volgens de Constitutie het Huis van Afgevaardigden kiezen uit de drie die de meeste stemmen behaald hadden; het koos Adams. Dit was het einde van den caucus in den zin van gecombineerde vergadering der partijleden in Senaat en Huis van Afgevaardigden en het begin der nationale partijconventie, die de taak van het stellen van den candidaat tot het presidentschap van het onderonsje der Congresleden overnam, en waartoe alle locale organisatiën der partij een lid afvaardigden. *Caucus* wordt nu de naam der gansche aldus verjongde partijmachine.

Het niet-opvolgen van het advies van den caucus van 1824 was een symptoom van de verwording der Republikeinsche partij, waarvan de leiding het karakter had aangenomen van een gesloten club, die hare gunstelingen in de ambten stelde. Het waren vooral de aanhangers van Andrew Jackson bij de verkiezing van 1824 die haar ten val wilden brengen. Zij organiseerden zich gedurende Adams' termijn tot eene nieuwe staatkundige partij die den naam *Democraten* aannam en zich de ware voortzetting achtte van het Democratisch Republikanisme van Jefferson. De leuzen waren dezelfde als die van 1800: spaarzaamheid en volksrechten. De tegenpartij, in wier handen zij de officieele republikeinsche partijmachine lieten, noemden zij *Whigs*, als om hun oligarchisch karakter aan te duiden. De Democraten stelden in 1828 Jackson en behaalden met hem de overwinning: 647.000 tegen 509.000 stemmen (178 tegen 83) ¹⁾. Zijn eerste daad als president (1829—1837) was, alle federale ambtenaren zonder onderscheid te ontslaan, onder de leus: „to the victors the spoils”; — eene handelwijze sedert door alle presidenten, indien zij van een andere partij dan hun voorganger waren, nagevolgd. — Het octrooi der Nationale Bank van 1816, dat in 1836 afliep, werd niet vernieuwd.

Het Noorden der Unie was meer en meer industrieland geworden; eene ontwikkeling, sterk bevorderd door den oorlog van 1812—1814. Het herstel van den vrede had opnieuw eene instrooming van Engelsche artikelen tengevolge. Om de Engelsche mededinging te nekken was in 1824 aan het tarief, tot dusver van

¹⁾ Deze cijfers willen zeggen dat 647.000 stemmen werden uitgebracht op kiezers wier taak het zijn zou Jackson te verkiezen, en dat deze in het kiescollege 178 stemmen behaalde.

fiscalen aard, een beschermende strekking gegeven, die in 1828 was verscherpt. De ontevredenheid deswege in het niet-industrieel Zuiden, dat zijne verbruiksartikelen te duur moest betalen, had tot de verkiezing van Jackson veel bijgedragen. Een nieuw tarief van 1832, dat het vorige matigde, ging de anti-protectionisten niet ver genoeg. Zuid-Carolina sprak de *nullificatie* van het tarief uit (gelijk Pennsylvanië eenmaal gedaan had met den accijns op geestrijke dranken¹⁾) en stelde zich dus buiten het Unierecht; het moest door Jackson met oorlogsschepen en troepen tot rede worden gebracht. Het kreeg in zooverre zijn zin, dat een compromis eene verdere (geleidelijke) verlaging van het tarief gedurende de jaren 1833—1843 vaststelde, zoodat in 1843 op geen artikel meer een recht, hooger dan 20 %, zou drukken.

De Unieschuld, die in 1815 127 millioen dollar beloopt had²⁾, werd door Jackson geheel geamortiseerd; in 1837 voor het eerst had de Unie een overschot, van 28 millioen dollar, dat aan de Staten werd uitgekeerd. Het waren de stijgende inkomsten uit den verkoop van land aan immigranten die tot deze uitkomst het meest hadden bijgedragen. Arkansas werd als Staat toegelaten in 1836, Michigan in 1837, Wisconsin in 1840, Florida in 1845, Iowa in 1846.

De verkiezing van 1836 toonde eenigen achteruitgang aan in het democratische overwicht. Was in 1832 Jackson zonder moeite herkozen, thans won de democratische candidaat van Buren (een New Yorker, afstammeling van een Nederlandsch kolonist) het slechts met 761.549 stemmen tegen 736.656 (170 tegen 73). Onder zijn presidentschap (1837—'41) kwamen de gevolgen der opheffing van de Nationale Bank aan het licht. Het aantal circulatiebanken vermeerderde zich veel te snel en om elkander de loef af te steken verleenden zij te gemakkelijk crediet: eene financieele crisis was het gevolg, die het bewind zeer impopulair maakte. In 1840 verkreeg dus Harrison, de tegencandidaat van van Buren, de meerderheid (234 tegen 60). Men ziet uit de tusschen haakjes geplaatste cijfers hoe snel het aantal leden van het kiescollege toeneemt. Dit is een gevolg van de immigratie, welke tegen het midden der eeuw gigantische verhoudingen aanneemt. Het jaar 1830 zag nog maar 23.000 immigranten binnenkomen; in 1840

¹⁾ Hiervóór, bl. 76.

²⁾ Vgl. hiervóór, bl. 78.

waren er 84.000, in 1842 100.000, in 1847 235.000, in 1850 428.000. Deze immigratie richtte zich haast uitsluitend naar de New Middle en Western States ¹⁾; het Zuiden werd voorbijgegaan. Chicago, in 1832 een fortje, was in 1840 een groote stad. De bevolking van den staat Michigan werd in tien jaren verzevenvuldigd. De opbrengst van verkochte landen stijgt van 2 millioen dollar in 1831 tot 15 millioen in 1835, 25 millioen in 1836, en vervolgens nog veel hooger.

Daar president Harrison eene maand na zijn inauguratie stierf, trad de vice-president Tyler als president op. In 1844 verzocht Texas, het gedeelte van Mexico, dat aan de Golf van Mexico het naast aan de Vereenigde Staten grensde en zich in 1836 van Mexico had afgescheiden, zijn opneming in de Unie. De Democraten waren er voor, de Whigs er tegen. Over deze zaak liep de strijd bij de presidentsverkiezing van 1844, die door de Democraten gewonnen werd. Hun president Polk (1845—'49) lijfde Texas in, tot groote woede van de abolitionistische partij, die de Unie niet met een gebied waar de slavernij bestond, uitgebreid wilde hebben. De partij der abolitionisten werd in dezen tijd, onder William Lloyd Garrison met zijn courant *The Liberator*, zeer actief, hetgeen voor de democratische partij bedenkelijk werd, want hare meerderheid bij de verkiezing van 1844 was zeer gering geweest (Polk 1.337.243; Clay 1.299.062). De Unietroepen, die Texas bezet hadden, werden daar door een Mexicaansch generaal aangevallen (1846) en Polk verklaarde Mexico den oorlog. Nadat de Mexicaansche grensprovinciën Nieuw-Mexico en Californië bezet waren, rukte generaal Scott naar de hoofdstad Mexico op en nam deze in (1847). Bij vredetractaat van 2 Februari 1848 stond Mexico Texas tot de Rio Grande, Nieuw-Mexico en Californië af voor 15 millioen dollar en overneming van 3¹/₂ millioen dollar Mexicaansche staatsschuld. In 1853 werd het verworven gebied nog door aankoop van een strook lands bezuiden Nieuw-Mexico afgerond (*Gadsden purchase*).

De Vereenigde Staten hadden met hun bezetting van Califor-

¹⁾ In den tijd dat er nog maar 13 Staten waren had men onder de Middle States New York, New Jersey, Delaware en Pennsylvanië verstaan. New Middle States zijn in dezen tijd (± 1840) de Staten tusschen de Alleghanies en de Mississippi, Western States die tusschen Mississippi en Rotsgebergte. Later worden die over het Rotsgebergte de Western en die van Alleghanies tot Rotsgebergte de Middle States.

nië in 1846 het Rotsgebergte overschreden. Hoe nu met Oregon, onder welken naam men het land begreep, tusschen het Rotsgebergte en de Stille Zuidzee, benoorden Californië, gelegen? Spanje had er nooit eene vestiging gehad en alle aanspraken die het hebben mocht in 1819 bij voorbaat afgestaan; sedert werd „Oregon” door de Vereenigde Staten als Amerikaansch territoir beschouwd, al was het niet geoccupeerd en al wist niemand te zeggen, waar het eindigde. Op grond echter van de omstandigheid dat de Amerikaansche burger John Jacob Astor in 1811 daar hoog in het Noorden een post voor den pelterijhandel had bezeten en eenige Amerikaansche schepen zekere stukken van de kust en zekere rivieren hadden benoemd, maakten de Vereenigde Staten aanspraak op al het land tot $54^{\circ} 40'$ N. B. Nu was er sedert kort op het eiland Vancouver (dat 49° N.B. heeft) en een benoordoosten daarvan gelegen stuk vasteland (Britsch Columbia) eene Engelsche kolonisatie aangelegd; een bewijs dat Engeland zich noch aan de Monroe-leer noch aan de aanspraken die Amerika hebben mocht in het minste stoorde. Het handelde alsof de grens van 49° N.B., in 1819 voor het gebied tusschen Lake Superior en het Rotsgebergte aangenomen, reeds over dat gebergte tot aan zee ware doorgetrokken. Een van de Democratische leuzen bij de verkiezing van 1844 was geweest „fifty-four forty or fight”; thans evenwel, met den Mexicaanschen oorlog aan den hals, was men tevreden bij tractaat van 15 Juni 1846 de zekerheid, dat de Britsche kolonisatie niet verder naar het Zuiden zou worden uitgebreid dan zij reeds gevorderd was, te kunnen koopen voor aanvaarding der grens van 49° N.B. ook voor het land tusschen het Rotsgebergte en de zee. Deze grens halveerde „Oregon”, liet Britsch Columbia aan Engeland en kwam juist tegenover Vancouver uit, dat niet werd verdeeld maar in zijn geheel aan Engeland werd gelaten.

Er moest nu ten aanzien van het van Mexico verworven gebied, Texas, Nieuw-Mexico, Californië, een beslissing worden genomen in zake het slavenvraagstuk. De Whigs eischten verbod van slavernij in alle drie, en kregen dit er door in het Huis van Afgevaardigden (*Wilmot proviso*), maar het werd verworpen in den Senaat (Aug. 1846). Over deze vraag liep de verkiezing van 1848 die eindigde met de overwinning van den whig Taylor. Daar deze in 1850 overleed, trad voor de rest van den termijn de vice-president Fillmore als president op.

Nauwelijks was Californië definitief door Mexico afgestaan, of er werden rijke goudvelden ontdekt, zoodat de delvers bij duizenden toestroomden, en het territoir onmiddellijk in aanmerking kwam voor opneming als Staat. Bij compromis van 1850 werden tegelijk opgenomen Californië als niet-slavenstaat, Texas als slavenstaat. Voor Nieuw-Mexico werd de beslissing uitgesteld. De slavenpartij in het Zuiden, die ook in Californië de slavernij bevestigd had willen zien, begon na dit compromis eene secessionistische campagne te organiseeren onder Jefferson Davis.

Een ander gevolg van de ontdekking der Californische goudvelden was het plotseling accuut worden van het vraagstuk der doorsnijding van de landengte van Panama. Van Pacific-spoorwegen was nog in de verte geen sprake (de eerste kwam gereed in 1869), zoodat het eensklaps van betekenis geworden verkeer tusschen New York en San Francisco zich bedienen moest van den zeeweg tot de landengte van Panama, en vervolgens deze overstak, om ter andere zijde nieuwe scheepsgelegenheid te behoeven. Het scheen Amerika van het uiterste gewicht, deze verbinding onder zijn contrôle te krijgen, en zoo dit niet mogelijk was, althans te verhinderen dat eene Europeesche mogendheid de contrôle verkreeg. Plannen tot een Panama- of Nicaragua-kanaal hadden bestaan sedert de Midden-Amerikaansche republieken hare onafhankelijkheid hadden uitgeroepen; koning Willem I der Nederlanden had er toen belangstelling in getoond daar zij van belang konden zijn voor de toekomst van Curaçao; in den jongsten tijd was het met name Engeland geweest dat het plan scheen te overwegen. Daar in de buurt had Engeland juist wederom zich bezondigd tegen de leer van Monroe, door een gedeelte der kust van Honduras onder zijne souvereiniteit te brengen. Amerika beschouwde het toen als een groote overwinning, Engeland bereid te vinden tot het Clayton Bulwer-tractaat (1850) waarbij Engeland en Amerika zich beiden verplichtten het kanaal niet zelf te graven en langs het kanaal, zoo een derde het tot stand bracht, geen versterkingen aan te leggen; het betaalde dit tractaat met de erkenning van het nieuw gevestigd Britsch gezag over een gedeelte van Honduras.

In 1852 winnen de Democraten de presidentsverkiezing met hun candidaat Franklin Pierce. In 1854 waren de territoriën

Kansas en Nebraska aan de beurt om als Staat te worden opgenomen. Beide lagen noordelijker dan $36^{\circ} 30'$ en dus binnen het gebied waar het Missouri-compromis de slavernij had uitgesloten. Desniettemin stelden de Democraten eene wet voor, die de beslissing omtrent het al of niet toelaten der slavernij aan de bevolking van Kansas en Nebraska zelf overliet, en kregen deze aangenomen (Mei 1854). Hierop schijnt zich de geheele strijd tusschen voor- en tegenstanders der slavernij binnen het territorium Kansas te concentreren; beide richtingen hebben het gevoel, dat het oude strijdpunt dáár tot beslissing zal kunnen worden gebracht. De strijd is zoo hevig dat er een burgeroorlog in Kansas ontstaat, die door de tegenstanders der slavernij gewonnen wordt. Kansas vraagt daarop toelating als niet-slavenstaat, maar de Democraten houden die tegen, zoodat zij eerst na de secessie van 1861, wanneer de Democraten het Congres verlaten hebben, heeft plaats gehad. Nu de Democraten zich meer en meer met het slavenhoudersbelang vereenzelvigen, wordt de whig-partij van den weeromstuit principieel abolitionistisch, hetgeen zij te voren niet was geweest.

Nogmaals winnen de Democraten de presidentsverkiezing in 1856, met Buchanan; aanhoudend komen onder diens bewind scherpe kwesties over het terugbrengen van weggelooopen slaven voor. De afscheidingsbeweging in het Zuiden wint veld, maar ook het abolitionisme in het Noorden. De whigs vatten den ouden naam van Republikeinen weer op en komen in 1860 voor den dag met een candidaat van een geheel nieuwe slag, Abraham Lincoln, een volksman uit de Middenstaten, zonder eenige connectie met de kapitalistenklasse die de whig-partij tot dusver beheerscht had, en vurig abolitionist. Tegencandidaten zijn Douglas (democraat) en Breckinridge (secessionist). Lincoln wint den slag; zes weken na zijne verkiezing wordt de secessie uitgesproken in Zuid-Carolina (20 Dec. 1860). De andere slavenstaten volgen; 4 Februari 1861 organiseeren zij zich als „de Geconfedereerde Staten van Amerika” en verkiezen Jefferson Davis tot president.

Voor de invaart der haven van Charleston lag een fort Sumter dat federale bezetting in had; na een aanval der Geconfedereerden moet deze zich overgeven (12 April 1861). De vijandelijkheden waren begonnen.

Lincoln, die den 4den Maart het Witte Huis had betrokken, bevond zich daar in een gevaarlijke positie; om ze te kunnen be-

houden dient hij over de haven van Baltimore te beschikken, die in slavenland ligt; hij doet die stad in Mei door federale troepen bezetten. Het Geconfedereerde gouvernement vestigt zich te Richmond in Virginië, dat maar 120 K.M. van Washington ligt. De Baltimore-Cincinnati spoorweg, die over Washington loopt en Lincoln's verbinding met de Middenstaten uitmaakte waar hij zijn beste kracht vandaan moest halen, moest noodzakelijk door hem behouden worden. In Juni stellen zich dus de Federalen in het bezit dezer verbinding. In Juli machtigt het Congres Lincoln om 500.000 man onder de wapenen te brengen, doch in Maart 1862 staan er nog maar 150.000 te velde. De tegenpartij heeft er 50.000 maar veel beter soldaten, zoodat de federale generaal Mc. Clellan, als hij den aanval op Richmond waagt, gemakkelijk door Lee geslagen wordt. Daarentegen mislukt een geconfedereerde inval in Maryland.

De Federalen zijn sterker ter zee, en kunnen dus Nieuw-Orleans bemachtigen, van waar uit generaal Grant in het begin van 1863 den geheelen loop der Mississippi in hunne handen brengt. Het geconfedereerde gebied is in tweeën gesneden. De slavenstaten westelijk van den stroom, Texas en Arkansas, kunnen nu afzonderlijk worden beoorloofd, de rest opgerold. Lee valt ter afleiding in Pennsylvanië met 80.000 man, maar wordt verslagen bij Gettysburg, 3 Juli 1863. — In 1864 slaagt de insluiting van Lee door een marsch van Sherman naar Georgia, van waar uit hij in 1865 naar het Noorden optrekt en Charleston bezet (Febr. 1865); in April en Mei komt de oorlog door de overgave der laatste geconfedereerde legers aan een eind. Intusschen is Lincoln, eind 1864, herkozen.

Eerst hadden de Noordelijken met vrijwilligers gevochten, doch al spoedig tot een premiestelsel moeten overgaan. Het Zuiden had dadelijk conscriptie ingevoerd; het Noorden ging hiertoe pas in 1863 over, als aanvulling, en met plaatsvervanging; toch hadden er oproeren plaats, o.a. te New York. In 1864 werd de plaatsvervanging afgeschaft. Ten slotte stonden er aan de Noordelijke zijde meer dan 1 millioen man onder de wapenen waaronder 186.000 negers. De verliezen aan de Noordelijke zijde hebben bedragen 250.000 man, waarvan 180.000 door ziekte (men kende nog niet de antiseptische wondbehandeling). De verliezen van het Zuiden staan niet vast.

De Unie had eene schuld aangegaan van ten naasten bij 3 milliard dollars. De noodzaak harer afwenteling zou voortaan naar hooge invoerrechten doen grijpen ook op zulke artikelen waarop een hoog invoerrecht uit protectionistisch oogpunt zonder belang was. — De Unie had getoond, in een uiterste geval, zich te kunnen militariseeren; 1917 zou er het tweede voorbeeld van zijn.

Wetten van 16 April en van 9 Juni 1862 hadden de slavernij afgeschaft respectievelijk in het bondsdistrict Columbia en in alle territoriën. Eene proclamatie van 1 Januari 1863 had alle slaven in de Geconfedereerde Staten vrij verklaard. Een XIIIe amendement op de Constitutie (8 April 1864) schafte de slavernij voor altijd af en werd geratificeerd door $\frac{3}{4}$ der Staten.

Lincoln had overwonnen; met harde hand was een euvel waaraan de Unie sinds jaren ziek was en dat haar leven bedreigde, uitgesneden. Hij moest nu toonen wat hij aan het leger eener reconvalescente vermocht. Het is hem niet gegeven geworden. 4 Maart 1865 had hij zijn tweede inauguratie, 9 April gaf Lee zich over, 14 April werd Lincoln in den schouwburg te Washington vermoord. Een man van de tweede orde, de vice-president Andrew Johnson, kwam voor de taak te staan, waarvoor de kracht van een zeer groote persoonlijkheid niet te veel ware geweest.

Literatuur: CHANNING, History of the United States. — Constitutie en hare practijk: BRYCE, The American Commonwealth, 2 vols. — Staatskundige partijen: WOODBURN, Parties and Party Problems in the U. S., New York 1914. — Monroeleer: BASSETT MOORE, The Principles of American Diplomacy, New York 1918 (hetzelfde werk ook voor Louisiana-aankoop, Clayton-Bulwerverdrag en andere internationale kwesties); COOLIDGE, The United States as a World Power, New York 1909; COLENBRANDER, Tien Jaren Wereldgeschiedenis, I 216 vv. ('s-Gravenhage 1915).

VI. VAN LINCOLN TOT ROOSEVELT

De eerste vijf jaren van het tijdperk na den Secessie-oorlog pleegt men die der Reconstructie te noemen. Hoe moesten de overwonnen Staten weder in de Unie opgenomen worden?

Johnson benoemde provisioneele gouverneurs, welke de kiezers van vóór den oorlog nieuwe wetgevende vergaderingen deden verkiezen die den eed op de Constitutie aflegden, de besluiten in de Geconfedereerde Staten gedurende de secessie genomen, introkken en het XIIIe amendement ratificeerden. Hij meende het hiermede te kunnen laten afloopen en wilde de Staten nu weder in het Congres toelaten, doch stuitte op den onwil der Republikeinsche partij, die eerst aan de negers gelijke staatkundige rechten als aan de blanken wilde verzekeren. Hiertoe dienden een XIVE amendement, dat het burgerrecht der Vereenigde Staten en van den Staat waarin zij wonen verleent aan alle personen binnen de Vereenigde Staten geboren; wetten die het stemrecht verleenen aan de negers in het bondsdistrict en in de territoriën, Johnson's provisioneele gouvernementen casseeren, vijf militaire districten instellen, ieder onder een generaal, met opdracht tot het formeeren van nieuwe kiezerslijsten waar de negers op moeten worden gebracht en waarvan allen die tijdens de secessie lid eener wetgevende vergadering zijn geweest of een ambt hebben bekleed, moeten worden verwijderd; de kiezers van deze nieuwe lijsten zullen dan wetgevende vergaderingen kiezen die het stemrecht aan de negers binnen hun Staat moeten verleenen en het XIVE amendement ratificeeren; eerst daarna zullen de Staten weder toegelaten worden tot het Congres.

Johnson legde tegen alles zijn veto, dat slechts opschorten kon, niet verhinderen. Het programma der Republikeinen wordt dus uitgevoerd. De nieuwe kiezerslijsten worden geformeerd: politieke avonturiers uit het Noorden (de *carpet-baggers* ¹⁾) wierven

¹⁾ Carpet baggers: zoo gescholden omdat zij met hun valiesje (carpet bag) in de hand, zóó van het station komend, in steden waar zij totaal onbekend waren een politieke actie begonnen te leiden.

de negerstemmen; de aldus samengestelde wetgevende vergaderingen deden alles wat de Republikeinsche partij verkoos. In 1868 wordt het XIVE amendement wet; in 1870 een XVe, dat het stemrecht toekent aan alle burgers der Vereenigde Staten. Na ook dit XVe amendement te hebben geratificeerd, mogen de Zuidelijke Staten weer in het Congres verschijnen; echter blijft in drie der Staten: Louisiana, Zuid-Carolina en Florida, het militair bewind tot 1876 gehandhaafd en lokt er een geheim tegenbewind uit.

Het gevolg van al deze maatregelen was hetgeen de Republikeinen er van gehoopt hadden: bij de presidentsverkiezing van 1868 een geweldige meerderheid voor hun candidaat, generaal Grant, die in 1872 zonder moeite wordt herkozen.

Over de toelating van nieuwe Staten kan thans worden beslist zonder dat de slavenkwestie het oordeel vertroebelt; later zal dit de vraag doen, of een staat vermoedelijk democratisch dan wel republikeinsch zal stemmen? Thans wordt toegelaten Nebraska, in 1867 ¹⁾.

Tegenover het buitenland was men, zoolang de onoplosbaar schijnende slavenkwestie de beste kracht verbruikte, met zekere slapheid opgetreden. Dit heeft thans een einde. Napoleon III wordt door de houding der Vereenigde Staten genoopt, zijne poging, in Mexico een met Frankrijk bevriend keizerschap te vestigen, op te geven; Spanje krijgt een waarschuwing dat de Vereenigde Staten geen Spaansch protectoraat over San Domingo (waar men met zijn eigen zaken ten einde raad is) zullen erkennen; van Rusland wordt, voor 7.200.000 dollar, Alaska aangekocht; aan Engeland beduid, dat men arbitrage wenscht over de *Alabama*-quaestie ²⁾; China geopend voor den Amerikaanschen ondernemingsgeest ³⁾. Dit was niet het eerste bewijs van belangstelling van Amerika in de zaken van het Verre Oosten: reeds in 1853 had het toegang voor zijne scheepvaart weten te verwerven in het tot dusver gesloten Japan.

¹⁾ De Noordelijken hadden tijdens den oorlog, na Kansas (hiervóór, bl. 89), toegelaten West-Virginië (het gedeelte van Virginië aan het gezag der Geconfedereerden reeds ontruikt, 1863) en Nevada (1864).

²⁾ De Vereenigde Staten hadden een eisch tot schadeloosstelling ingediend wegens het niet-beletten door Engeland van de uitrusting in zijne havens van de *Alabama* en andere geconfedereerde kapers. Arbitragetractaat geteekend met Gladstone's regeering, 27 Febr. 1871; uitspraak te Genève 14 Sept. 1872: Engeland betaalt aan de V. St. 15 $\frac{1}{2}$ millioen dollar schadevergoeding.

³⁾ Burlingame-tractaat van 1868: wederzijds immigratie toegestaan.

Behalve de politieke was er eene financieele reconstructie noodig.

De Unie had tijdens den oorlog 5 leeningen gesloten tot een gezamenlijk bedrag van 2.400 millioen dollar; in 1866 bereikte hare schuld de hoogte van 2.773 millioen dollar, het hoogste bedrag waartoe zij in het vóór-imperialistische tijdperk ooit is gestegen. Bovendien had zij voor 450 millioen dollar papieren geld uitgegeven met gedwongen koers, de zgn. *greenbacks*¹⁾. Op demeeft onderscheiden objecten was zware belasting gelegd. De groote zakenmannen in het Oosten der Unie (de bezitters van staatsschuld) gaven het parool uit, dat redding moest worden gezocht in conversie der staatsschuld en in terugkoop van het papieren geld, zoodat de circulatie weer gevestigd zou zijn op de goudbasis. Men noemde dit het *hard money system*; de regeering neemt het over en voert het uit. Echter niet zonder grooten tegenstand op te wekken. Een aanzienlijke partij wil de *greenbacks* volstrekt niet ingetrokken zien, integendeel het gebruik van papieren geld bevestigd en uitgebreid; rente en aflossing der staatsschuld en van particuliere schulden zouden in papier kunnen worden voldaan. Dit was de *greenbacker* of *soft money party* waartoe de massa der landbouwers behoorde, die geen staatsschuld bezaten en op deze wijze goedkoop van hunne hypotheekschulden hoopten af te komen.

De Democratische partij, die alles bij de hand meende te moeten nemen om er weder boven op te komen, stelde nu aanstonds het volgende program op: 1°. *soft money*; 2°. lage invoerrechten; 3°. vermindering der belastingen; 4°. spaarzaamheid en inkrimping van de bemoeiingen der Unie; 5°. States Rights. De nummers die er op berekend waren een nieuw publiek te vangen, waren dus voorop gesteld; de oude kwamen achteraan.

De kras-republikeinsche partijregeering had oude misbruiken verergerd en er nieuwe doen geboren worden. De *bosses* (locale bestuurders der partijmachine) raken bij het weldenkend publiek in discrediet. Doch ook bij de Democraten was niet alles zuiver. Zoo had de Iersche kolonie te New York hare organisatie, naar het vergaderlokaal Tammany Hall geheeten en oorspronkelijk het karakter dragend eener vereeniging tot onderlingen steun, tot een werktuig ter onderneming van verkiezingsactiën ontwikkeld, een werk waartoe het Iersche element een bijzonderen aanleg toonde.

¹⁾ Naar de groene achterzijde van het papier.

Zij beheerschten geheel en al de municipale verkiezingen te New York en stelden zich ter beschikking van den meestbiedende; de bijna vaste huurder was de locale organisatie der Democratische partij. Had deze de overwinning behaald, dan werden de leiders van Tammany (of hunne stroomannen) met zoodanige positiën beloond waarin ten koste der openbare kas particulier voordeel viel te bejagen. Voor dezen vorm van diefstal had men een bijzonder woord: *graft*. In 1871 onthulde het blad de *New York Times* den omvang van *graft* in het stadsbestuur. Reusachtige sommen bleken voor reparatie en stoffeering van openbare gebouwen in rekening te worden gebracht; met de vloerkleeden b.v. gedurende twee jaren aan de stad New York gedeclareerd, zou men het geheele Central Park kunnen beleggen. Dit liep een aantal intellectueelen te New York te kras en zij besloten een politieke beweging te organiseren buiten de officieele partijen om en noemden die *the new departure*. Zij waren hoofdzakelijk uit Democratische milieu's afkomstig maar kregen ook aanhang van Republikeinsche zijde. Zij zien heil in verbetering van het volksonderwijs en leggen het toe op tegenwerking der geldmacht in het openbare leven. Zij reageeren niet tegen de XIVE en XVE amendementen noch tegen het *hard money system*, hetgeen op den duur onvermijdelijk een breuk moet doen ontstaan met de officieele Democratische partij die de amendementen aanvallen moet ter wille van haar ouden aanhang in het Zuiden en vóór *soft money* zijn terwille van haar gehoopten aanhang in het Westen. Voor het oogenblik echter laat zij, in haar streven om alle nieuwe richtingen in haar armen op te vangen, zich een candidaat tot het presidentschap uit de handen der New Departure welgevallen: Horace Greeley, journalist te New York, met wien zij tegenover Grant de nederlaag lijdt: 3.597.000 tegen 2.834.000 (286 tegen 63).

De Vereenigde Staten hadden nu die macht van getal en rijkdom wel verkregen, die haar in ieders oog tot den gelijke van de grootste mogendheden der wereld maken moest. De census van 1870 wees een bevolking aan van $38\frac{1}{2}$ millioen zielen, waarvan $33\frac{1}{2}$ millioen blanken, bijna 5 millioen negers, 25.000 Indianen en 60.000 Chineezen. Van 1820 tot 1870 waren binnengekomen $7\frac{1}{2}$ millioen immigranten, waaronder bijna 4 millioen uit het Vereenigd Koninkrijk (veel Ieren), bijna 3 millioen Duitschers; een

goed aantal Scandinaviërs en wat Nederlanders (Afgescheidenen, binnengekomen na 1840, en in de staten Iowa en Michigan gevestigd). Over het geheel nog goed assimileerbare elementen; de toeneming der Chineezen begon bij de vakvereenigingen in Californië bedenking te wekken.

Zonderlinge toestanden heerschten in het Zuiden.

In sommige Staten hadden de negers de numerieke meerderheid, en zouden dus alles naar hun hand hebben moeten kunnen zetten. Doch dit was geenszins het geval. Zij weten van hun kiesrecht geen gebruik te maken en blijven beheerscht door de carpet baggers die hun tegen de verkiezingen allerlei moois beloven („160 acres and a mule”). Ongeloofelijke misstanden komen voor in het bewind, dat eigenlijk eene dieverij is op groote schaal. De „oude blanken” stellen zich daartegen te weer, vaak ook met bedenkelijke middelen: negers worden met den revolver van de stembus verjaagd; hunne misdragingen niet naar de justitie verwezen, maar bestraft door *lynching*. Eerst op den langen duur komt hierin verbetering, wanneer de negers inzien, door de carpet baggers bedrogen te worden. Het federale gouvernement koos zoolang Grant regeerde steeds voor de carpet-baggers partij; in de drie Staten Louisiana, Zuid-Carolina en Florida ¹⁾ hebben zij het uitgehouden tot 1876 met gewapenden steun der Unieregeering.

Intusschen begint de „occidentatie” der democratische partij vrucht te dragen; zij wordt de partij der *grangers* of *patrons of husbandry* wier belang zij opneemt tegen dat der „spoorwegkoningen” ²⁾. In 1874 slaagde de partij er in, het Huis van Afgevaardigden om te zetten. Tot dusver was daar een republikeinsche meerderheid geweest van 100 stemmen; nu kwamen er in 181 Democraten tegen 111 Republikeinen. Belangrijke Staten stemden voor het eerst democratisch: Massachusetts, Pennsylvanië, New York. 't Was een beweging tegen duurte en corruptie; ook tegen Grant en zijn verlangen naar een *third term*.

Doch dergelijke schokken vangt de Amerikaansche constitutie als in een windkussen op. Dit democratisch Huis b.v. wordt in November 1874 gekozen, maar het komt eerst eind '75 bijeen;

¹⁾ Hiervóór, bl. 93.

²⁾ Spoorwegaanleg in het Westen beteekende niet slechts het leggen van rails; de geheele opening van het land bleef in handen der spoorwegmaatschappijen en met hen verbonden landsyndicaten uit wier handen zich de immigrant had los te worstelen.

dan vindt het een nog republikeinschen Senaat en een republikeinschen president; het Huis kan dus voorloopig niets doen dan enquêtes naar misbruiken instellen. Ter wille van hun aanhang in het Westen geven de Democraten thans alle reactie tegen de bepalingen tot afschaffing der slavernij en tot invoering van het negerstemrecht op; ter wille van hun aanhang in het Zuiden blijven zij echter in hun program schrijven, dat de sociale gelijkstelling van den neger niet langs wettelijken weg mag worden afgedwongen, maar aan den tijd moet worden overgelaten.

Naar men zag, hielden de Republikeinen na de verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden van November 1874 nog een vol jaar van politieke alleenheerschappij over. Zij maken er gebruik van, vooreerst, om de opruiming van het papieren geld te voltooien (eene wet van 14 Januari 1875 bepaalt dat het papieren geld dat nog in omloop is met 1 Januari 1879 ophouden zal, koers te hebben), en verder, om eene taktiek voor te bereiden, die den „Independenten” (nieuwe naam der New Departure) op hun hand brengen kan. De Independenten (onder welke zich Carl Schurz, een begaafd Duitscher, in de gebeurtenissen van het jaar 1848 gemengd en tijdens de daaropvolgende reactie zijn land ontweken, en Bryant de redacteur van de *New York Evening Post* onderscheiden) waren niet tegen hard money en konden de reclame-achtige soft money-politiek der Democraten bezwaarlijk blijven volgen. Zij kozen bij de presidentsverkiezing van 1876 voor de Republikeinen partij. De Republikein Hayes verkreeg in het kiescollege 185 stemmen tegen 184 op den Democraat Tilden; de democratische partij betwistte echter de geldigheid dier verkiezing, wijl door Louisiana, Zuid-Carolina en Florida, de drie Staten nog door carpet baggers bestuurd, kiezers waren gezonden die hun mandaat slechts door een vervalsching van het verkiezingsresultaat in die Staten verkregen konden hebben; ware die vervalsching niet gepleegd, dan zou het gestaan hebben 203 voor Tilden en 166 voor Hayes. Eene commissie uit het Congres deed echter in Februari 1877 uitspraak ten voordeele van Hayes, met 8 tegen 7 stemmen. Deze wordt dus geinaugureerd, maar hij gedraagt zich niet meer als een Republikein uit den tijd van Grant. Zijn eerste regeeringsdaad is het onttrekken van den gewapenden steun aan de carpet baggers in de drie Staten, waar nu voor het eerst zuivere verkiezingen plaats hebben die onmiddellijk De-

mocraten in het bewind brengen. Sedert spreekt men van *the solid South*: de gewezen slavenstaten stemmen Democraten zonder onderscheid. Ook uit de benoemingen van Hayes blijkt een nieuwe koers; hij neemt zijn ambtenaren niet meer uit de handen der Republikeinsche bosses aan, maar benoemt o.a. Carl Schurz tot minister (het benoemen van een immigrant tot een openbaar ambt gold in de oogen van een rechtgeaard Yankee voor een schandaal) en vaardigt een circulaire uit tegen bemoeiing van federale ambtenaren met de verkiezingen.

Onder Hayes kwam de Panamakanaal-kwestie weder aan de orde. Er ging nu inderdaad eene niet-Engelsche, niet-Amerikaansche maatschappij aan het werk: de Fransche maatschappij van de Lesseps, en het Clayton-Bulwer verdrag begon Amerika thans zeer te berouwen. „The policy of this country”, kondigde Hayes af, „is a canal under American control. The United States cannot consent to the surrender of their control to any European power...”; intusschen, het tractaat bestond waarbij de contrôle uit de handen *was* gegeven en Engeland wilde Amerika niet van zijn woord ontslaan. Een ander tractaat dat men thans in een ander licht zag dan vroeger was dat van 1868 met China. Men had er uit gelezen dat Amerikanen vrijelijk zich in China mochten vestigen; intusschen stond er ook het omgekeerde in, tot groot verdriet van Californië, dat 24 Februari 1879 verbood, meer dan 15 Chineezers uit één schip aan land te laten komen. Hayes achtte deze wet in strijd met het tractaat en belegde ze met zijn veto. De Democratische partij nam aanstonds den Californischen eisch in haar platform op; dat zij er ook soft money in behield deed de Independenten nogmaals de zijde der Republikeinen kiezen, en hoewel numeriek eene kleine groep, bezorgden zij hun bondgenooten niettemin de overwinning, daar zij vooral te New York voorkwamen, in welke Staat de groote partijen tegen elkander nagenoeg opwogen. De Republikein Garfield wint het van den Democraat Hancock slechts met 7000 stemmen (4.449.000 tegen 4.442.000); daar echter in het kiescollege de 36 stemmen van New York voor Garfield worden uitgebracht krijgt hij daar 214 stemmen tegen Hancock 155. Waren in den staat New York Hancock-kiezers gekozen, dan zou in het kiescollege deze hebben overwonnen met 191 stemmen tegen 178.

Merkwaardig ook, hoe Garfield candidaat werd. De strijd ging

ter partijconventie tusschen Grant, die nogmaals president verlangde te worden, en Blaine, den man der „bosses." Geen van beiden kan de volstrekte meerderheid behalen. De candidaat die door de Independenten wordt gesteund (Garfield) haalt bij de 34ste stemming 17 stemmen, bij de 35ste 50, bij de 36ste 399, en is daarmee gekozen. Men noemt zulk een verschijnsel *the break*. Bij de Democraten kan het nog langer duren, wijl men daar $\frac{2}{3}$ der stemmen op zich vereenigen moet, om candidaat te zijn.

Bijna onmiddellijk na zijne inauguratie werd Garfield vermoord door een anarchist Guiteau. De vice-president Arthur wordt president, een man uit den aanhang van Grant, maar niet blind voor de oorzaken van het Republikeinsche succes van 1880, zoodat de invloed der Independenten aanzienlijk blijft. De *Pendleton-bill* voert staatsexamens in voor een aantal Unie-ambten. In 1883 komt eene matige tariefsverlaging tot stand. De „bosses" voelen zich de leiding ontglippen, en forceeren voor 1884 eene candidatuur-Blaine. De Independenten kiezen nu voor den Democraat Cleveland partij. Op de Cleveland-kiezers worden uitgebracht 4.848.000, op die voor Blaine 4.911.000 stemmen, maar in den Staat New York heeft Cleveland 1000 stemmen meer gehad dan de ander, zoodat hij ten slotte met 219 stemmen tegen 182 verkozen wordt.

Grover Cleveland is de eerste Democratische president sedert den Secessieoorlog. De groote kwesties die hij zich voorstelt op te lossen zijn die van het tarief en van het muntstelsel. Het mislukt hem, daar zijn partij op beide punten verdeeld blijkt.

De reeds eenigen tijd te voren begonnen depreciatie van het zilver tegenover het goud nam vooral na 1870 groote afmetingen aan. In 1873 was de zilvermunting van staatswege gestaakt en de vrije aanmunting van zilver verboden. De eigenaars van zilverbijlen organiseerden een verzet tegen deze wet, en deden haar in 1878 vervangen door de wet-Bland, die de Treasury verplichtte iedere maand voor 2 à 4 miljoen dollar zilver aan te koopen en te munten. De wet-Bland had zeer slechte gevolgen. Cleveland wil deze maatregelen beperken of afschaffen, maar daar de zilverbijlen in zijne partij zeer sterk zijn, krijgt hij het niet gedaan. Ook in zake het tarief weet zijne partij niet tot een besluit te komen. De Republikeinsche partij daarentegen spreekt zich ten aanzien van beide onderwerpen duidelijk uit: zij poneert zich als de partij van

den gouden standaard en van de hooge invoerrechten. Op dit program wint zij met Harrison den verkiezingsstrijd van 1888: de Independenten zijn omgegaan. De verwezenlijking van één der beide Republikeinsche programpunten is het Mc. Kinley-tarief van 1890, dat Europeesche artikelen buitengemeen zwaar belast. De verhoudingen van het oogenblik in het Congres maakten het echter noodig, het Mc Kinley-tarief te koopen voor een concessie aan de zilverpartij: de Sherman-act, die de Bland-act vervangt, en nog gunstiger voor het zilver is dan deze. — Een gevolg van de hooge invoerrechten is dat er, wijl de Europeesche artikelen niet op ééns van de markt verdwijnen, meer geld in de schatkist komt dan deze noodig heeft; er wordt van gebruik gemaakt om de pensioenen aan oud-strijders uit den Secessie-oorlog tot 140 millioen dollars op te drijven. Dit doet de Democraten den nadruk leggen op de zuinigheidsleus waarmede zij succes hebben bij de verkiezing van 1892: Cleveland wordt, met grooter meerderheid dan in 1884, gekozen.

Een bijzonderheid bij deze verkiezing was, dat er een derde candidaat naar het presidentschap meedong: de arbeiderscandidaat Weaver. Het resultaat was gering: ten slotte haalde hij 22 stemmen tegen Cleveland 277 en Harrison 145. Eene herhaling dus van 1886, toen de landnationalisator Henry George, schrijver van *Progress and Poverty*, gedongen had naar de plaats van mayor van New York, maar verslagen werd door Theodore Roosevelt. Op economisch gebied hoorde men meer van de arbeidersbeweging dan op dat der politiek. De actie der Knights of Labour leidde in 1886 te Chicago, Milwaukee, St. Louis en New York tot bloedige straatgevechten, die door de politie met moeite bedwongen werden.

Als nieuwe Staat werd in 1876 toegelaten Colorado. — De territoriën blijven bij voortdoring bestuurd door het federaal gouvernement, dat er de ambtenaren en rechters aanstelt; zij hebben eene wetgevende vergadering; maar de door den President benoemde gouverneur heeft er het recht van veto.

Een territorium *kan* als Staat worden toegelaten als de bevolking er talrijk genoeg is om één lid in het Huis van Afgevaardigden te hebben. Maar het *behoeft* dan nog niet te worden toegelaten. Het Congres kan aan de toelating voorwaarden verbinden. Zoo

is de toelating van Utah lang tegengehouden doordat het weigerde de polygamie af te schaffen; zoo is de toelating van Washington, Montana en Dakota tegengehouden door de Democraten uit vrees dat zij Republikeinsch zouden stemmen. In 1889 zijn deze drie toegelaten, maar Dakota had toen reeds tweemaal het verëischte getal inwoners, zoodat er twee Staten van konden worden gemaakt: Noord- en Zuid-Dakota. Met deze beide was het getal staten geklommen tot 43; het komt op 45 door de toelating van Idaho en Wyoming in 1890, op 46 met Utah (1896), op 49 door de daarop nog gevolgde toelating van Nieuw-Mexico, Arizona en Oklahoma (het gewezen Indian Territory). Als territoriën zijn daarna alleen nog overgebleven het bondsdistrict Columbia en Alaska; de sedert 1898 verworven *koloniën* hebben eene andere positie.

Het tweede presidentschap van Cleveland is zeer moeilijk, maar roemrijk geweest. Hij vindt tegen zich de Republikeinsche partij, eene *populist party* en eene zilverpartij, en heeft niettemin de beide beloften vervuld die hij als candidaat had afgelegd: die van *sound money* en van *tariff for revenue only*. De laatste alleen ten naastenbij. Het tarief-Wilson van 1893 is eene matiging van het tarief-Mc. Kinley, maar toch ook nog protectionistisch van strekking. De intrekking der Sherman-act, ook van 1893, spreekt echter zoo ondubbelzinnig mogelijk.

Het was tijdens Cleveland's tweede presidentschap, dat de wereld plotseling aan de leer van Monroe herinnerd werd, die zij zoo onachtzaam was geweest, een weinig te vergeten. De Amerikanen hadden er het dan ook naar gemaakt, dat met name Engeland niet van den diepen ernst van dat leerstuk doordrongen kon wezen. Zoowel de kolonisatie van Britsch Columbia als de inbezitneming van Britsch Honduras waren overtredingen van de leer van Monroe geweest, en Amerika had die laten passeeren. Dit was echter geschied in een tijd dat Amerika niet wel op dreef was; geheel anders was de houding in 1867 geweest, toen de binnenlandsche toestand een krachtige houding tegenover het buitenland weer toeliet. En Frankrijk èn Spanje èn Rusland hadden toen onderzonden dat de Vereenigde Staten zich voor den gang van zaken op het heele Amerikaansche vasteland verantwoordelijk voelden,

althans een zeer besliste opinie hadden omtrent hetgeen daar al dan niet behoorde te gebeuren. Om dit ook aan Engeland duidelijk te maken gebruikten zij in 1895 eensklaps zeer krasse en schelle woorden.

Engeland lag in geschil met Venezuela over de grens tusschen deze republiek en Britsch-Guyana; Engeland was in dezen de erfgenaam van aanspraken van Nederland, Venezuela van aanspraken van Spanje. Het gold de vraag, wie van deze beiden, Nederland of Spanje, in lang verleden dagen in zekere streek van het binnenland zich als bezitter had doen gelden. In vaste overtuiging van haar recht, in diepe minachting ook voor den tegenstander, had de regeering van Lord Salisbury de door Venezuela verzochte arbitrage geweigerd, en de kleine Amerikaansche republiek deed nu bij de groote haar beklag. Daar werd op eenmaal eene dépêche gepubliceerd van den Secretaris van Staat Olney, die beide in stoutheid en in strekkingswijdte de verklaring van Monroe, waarop zij zich beriep, ver achter zich liet.

Distance and three thousand miles of intervening ocean make any permanent political union between an European and an American state unnatural and inexpedient. . . . The States of America, South as well as North, by geographical proximity, by natural sympathy, by similarity of governmental institutions are friends and allies, commercially and politically, of the United States. . . . *To-day, the United States is practically sovereign on this continent, and its fiat is law upon the subjects to which it confines its interposition. . . .* There is, then, a doctrine of American public law, well founded in principle and abundantly sanctioned by precedent, which entitles and requires the United States to treat as an injury to itself the forcible assumption by an European power of political control over an American state.

Deze verklaring doet nieuwe vragen oprijzen terwijl zij oude wil beslissen. Is met het eerste lid bedoeld te zeggen, dat de Vereenigde Staten gevestigd koloniaal bezit eener Europeesche mogendheid in de Nieuwe Wereld niet langer eerbiedigen zullen dan hun zelf lust? Dat zou eene verzekering zijn lijnrecht indruisende tegen een gedeelte der verklaring van Monroe. En hoe is de feitelijke souvereiniteit over het geheele werelddeel, welke Olney de Vereenigde Staten toeschrijft, te rijmen met de souvereiniteit, welke de „vrienden en bondgenooten”, de republieken van Latijnsch-Amerika, over hun gebied wanen te bezitten?

Lord Salisbury antwoordde kort en droog, dat de leer waarop Olney zich beriep, geen deel uitmaakte van het erkende internationale recht, en bovendien niet van toepassing was op het geschil tusschen Engeland en Venezuela. Waarop Cleveland de gevoerde briefwisseling aan het Congres voorlei, met het voorstel dat de Vereenigde Staten eene commissie zouden benoemen om het grensgeschil zelfstandig te onderzoeken; de uitspraak dier commissie zou aan de twistende partijen worden opgelegd. „Ik beveel dit besluit aan”, voegde hij er bij, „in het volle besef mijner verantwoordelijkheid, en zonder terug te deinzen voor eenig gevolg dat het zal mogen hebben.” Het voorstel werd, in een hevige opplaaing van hartstocht, door beide politieke partijen aangenomen, en de spotbladen publiceerden een prent: een herculische Cleveland, die den Britschen leeuw (het beest zag er niet voordeelig uit) een knoop in den staart draait. Columbia staat er bij: „give it him, Grover”.

In Engeland was men nog meer verbaasd dan ontstemd. Een oorlog met de Vereenigde Staten, om *deze* zaak, leek iets van verbijsterende vreemdsoortigheid. Het vond in het geheel van Englands toenmalige politieke plannen geen plaats. De niet-gevraagde uitspraak van den verwaten scheidsrechter in deemoed af te wachten, was buiten quaestie; maar zonder eenige inboeting van waardigheid liet zich een oorlog niet vermijden. Men stond dus Venezuela de arbitrage toe die men eerst geweigerd had, en genoot de voldoening dat de scheidsrechter het grootste gedeelte van het betwiste gebied aan Engeland toewees, nog eer de Amerikaansche commissie haar rapport had kunnen uitbrengen.

Amerika kon met goed fatsoen de uitkomst voor een overwinning verklaren. Het deed zoo, maar met opmerkelijk meer matiging dan men verwacht had. De zaak was dat men na zijn besluit toch een onaangenaam oogenblik had beleefd toen men de sterkte der Amerikaansche oorlogsvloot met die der Britsche vergeleek. Men voelde instinctmatig dat men zeer sterk was, maar besepte ook dat men zich eigenlijk niet de middelen had aangeschaft, waarvan zich de sterken op aarde bedienen, wanneer zij van hunne kracht gebruik willen maken.

Wij zeiden dat Cleveland, behalve de Republikeinsche, ook eene zilverpartij tegen zich had gehad (die hij door de intrekking

der Sherman-act zeer tegen zich in het harnas jaagde), benevens eene *populist party*, die eene anti-trustwetgeving verlangde. Bovendien had Cleveland de anti-protectionisten ontstemd, wien het tarief-Wilson niet ver genoeg ging. Zoo kwamen de Democraten er toe, Cleveland te laten vallen en een zilvecandidaat te stellen (Bryan); hun verdere programma was zeer antiprotectionistisch en tegelijk dreigend voor de trusts, zoodat ook de „populists” op Bryan overgingen. De meer gouvernementeele Democraten daarentegen gingen over op den Republikeinschen candidaat Mc. Kinley, die (1896) met 7.105.000 stemmen tegen Bryan, die er 6.502.000 verkreeg, gekozen werd (271 tegen 167). Mc. Kinley bracht in 1900 de definitieve muntwet tot stand (gouden standaard), nadat hij reeds in 1897 het protectionistische tarief had hersteld (Dingley-tarief, dat nog sterker protectionistisch was dan het vroegere tarief-Mc. Kinley). In het belastingjaar 1898—’99 bedroeg de waarde van den geheelen invoer 697 millioen dollar, die van de ingevoerde belaste artikelen 465 millioen dollar; daarvan werd geheven 206 millioen dollar, hetgeen meer dan $\frac{1}{4}$ van alle inkomsten der Unie uitmaakte. — De Amerikaansche nijverheid nam met verbazende snelheid in omvang en beteekenis toe; de uitvoer overtrof ver den invoer en bereikte het cijfer van 1.227 millioen dollar in het belastingjaar 1898—’99, 1.350 millioen in 1899—1900. Alom beginnen Amerikaansche fabrieksgoederen met de Europeesche te concurreeren en ze hier en daar reeds te verdringen: b.v. uit het Verre Oosten en uit Latijnsch-Amerika. De Vereenigde Staten worden kapitaaluitvoerend land: in 1900 voor het eerst worden Engelsche en Duitsche leeningsoperatiën afgesloten op de beurs van New York. Zij worden ook koloniale mogendheid. In 1889 waren zij, ter beveiliging hunner scheepvaartbelangen, nevens Engeland en Duitschland als derde deelhebber aan een protectoraat over de Samoa-groep opgetreden en aanvaardden in 1899, bij de opheffing dezer gemeenschap, een deel der groep als koloniaal bezit. Sedert zich een levendig handelsverkeer tusschen San Francisco en het Verre Oosten ontwikkeld had, moest de positie der Hawaii-eilanden de aandacht trekken; in 1884 vestigden de Vereenigde Staten daar een vlootstation. De inheemsche bevolking dier eilanden stierf uit; in 1830 nog 130.000 zielen tellende, was zij in 1890 tot 39.000 geslonken; dit was toen niet meer dan $\frac{1}{7}$ der in totaal aanwezige bevolking, want Amerikanen

waren er suiker gaan planten, met Chineezen als koelies; ook Japanners begonnen er zich te vestigen, en de handhaving der orde werd het inboorlingen-gouvernement te machtig, zoodat de Amerikaansche plantagebezitters bij de Unieregeering op inlijving der eilanden begonnen aan te dringen. De regeering aarzelde, tot zij zich, onder den indruk eener onverwachte gebeurtenis, in 1898 voor de inbezitneming decideerde.

Tot de weinige bezittingen, die Spanje na 1820 in Amerika behouden had, behoorde Cuba; het was een ondankbaar bezit, want aanhoudend waren er opstanden te dempen. Dit begon, sedert velen van haar burgers op Cuba plantages hadden verworven, de Unie te verdrieten. Bovenmatig ergerde zij zich aan de wreedheid van generaal Weyler, die, sedert in 1895 de zooveelste opstand was uitgebroken, het leven op het eiland voor ieder ongenietbaar maakte, zonder onderwerping in het gezicht te brengen. Toen vloog, door een nog niet opgehelderde oorzaak die wel steeds een geheim zal blijven, het in de haven van Havana gestationeerde Amerikaansche oorlogsschip *Maine* in de lucht. Amerika verloor nu alle geduld en verklaarde Spanje den oorlog, zooals men het uitdrukte „for the abatement of a nuisance” (21 April 1898). In de oorlogsverklaring werd gezegd, dat het er alleen om te doen was, Cuba van de Spanjaarden te bevrijden, niet, om het eiland te annexeren. Men meende dat er waarlijk niets anders dan een oorlogsverklaring overbleef; veel liever had men er de Spanjaarden uitgekocht, maar dat was reeds herhaaldelijk beproefd en afgeslagen. Nu bevond zich op het oogenblik dat de oorlog uitbrak een gedeelte van de Spaansche vloot in de wateren van Cuba, een gedeelte in de baai van Cavite op de Philippijnen, waar ook een opstand was uitgebroken. Het leek Amerika raadzaam nu ook zijne zeemacht te verdeelen om met beide eskaders tegelijk af te rekenen; dit was in ieder geval een besparing van tijd. Terwijl dus admiraal Schley de Spaansche schepen in de haven van Santiago op Cuba voor zijn rekening nam, stoomde admiraal Dewey naar de Philippijnen om de baai van Cavite te forceeren; beide admirals hadden succes: van geen van beide Spaansche eskaders bleef iets over. Andere had Spanje er niet meer. Eene landing op Cuba was ook gemakkelijk bewerkstelligd, en er schoot Spanje niets over dan zich van zijn koloniaal bezit af te maken. Ook van de Philippijnen, waar Dewey met den leider van den op-

stand, Aguinaldo, in betrekking was getreden, en het beiden gezamenlijk niet moeilijk vallen zou, de Spaansche troepen tot capitulatie te brengen. Door onmiddellijk te handelen kon Spanje wellicht nog een prijs bedingen voor wat anders tòch verloren zou gaan. Zoo geschiedde: Amerika, bespeurende dat het niet slechts de vrijheid van Cuba maar de geheele Spaansche erfenis verkrijgen kon, vroeg de Philippijnen en bood er 20 millioen dollar voor; het eischte echter een der Marianen (Guam) er bij, om op weg naar de Philippijnen een rustpunt te hebben; een ander verschafte het zichzelf door de Hawaii-eilanden in te lijven (7 Juli 1898). Uit de West moest Spanje zich mede geheel terugtrekken door Cuba vrij te laten (d. w. z. onder Amerikaansche bescherming) en Portorico (ten aanzien waarvan de Amerikanen zich niet door een belofte gebonden voelden) aan de Unie af te staan. Spanje sloeg toe; het overschot der Marianen en de Carolinen verkocht het vervolgens aan Duitschland.

Dat Amerika zich op de Philippijnen ging vastzetten schokte een gedeelte der Amerikaansche opinie dat met huivering de Unie de wegen van het imperialisme zag inslaan; een imperialisme dat men in anderen zoo fel placht te veroordeelen. De Democraten, deze stemming bespeurende, vonden vrijheid er zich vierkant tegen te verklaren. De zaak werd uitgevochten in den Senaat die met 57 tegen 27 stemmen het vredetractaat ratificeerde. Het bezit der Philippijnen scheen, als middel om druk te oefenen op eene wereld waarin de Vereenigde Staten zooveel belangen hadden gekregen als in die van het Verre Oosten, te deugdelijk om het te versmaden.

De anti-imperialisten zeiden niet ten onrechte, dat de oorlog niet om de Philippijnen begonnen was, en men de Philipino's niet om hun toestemming had gevraagd. Zou eene andere mogendheid doen in Amerika wat thans de Vereenigde Staten in Indonesië deden, de Vereenigde Staten zouden zijn opgesprongen. Zij hebben later zelf, in een voor officieus geldend artikel van admiraal Mahan in de *National Review* van Februari 1903, doen te kennen geven dat zij niet zouden dulden dat, indien b.v. Nederland met of tegen zijn zin in een Duitsch rijksverband werd gesleept, Suriname en Curaçao medegingen, of dat Frankrijk, na een nieuwen rampspoedigen oorlog tegen Duitschland, zijn Europeesch gebied voor den afstand van Guadeloupe en Martinique loskocht. Maar

niemand had nog eene Monroe-leer voor Oost-Azië afgekondigd, en die er het naast aan toe was er een bij zichzelf te hebben geformuleerd: Japan, moest voorzichtig zijn in de keus van zijn vijand, en begreep, vooralsnog te moeten zwijgen: het had juist een zeer ernstige afrekening met Rusland, wegens Korea en Port Arthur, voor de hand.

Het eerste begin op de Philippijnen stelde diep te leur. Aguinaldo, die, zoolang het er om ging de Spanjaarden kwijt te raken, den dierbaren vriend van Dewey had gespeeld, bleek er volstrekt niet belust op, onder Amerika te komen, en zette hardnekkig, nu tegen een ander onderdrukker, den opstand voort. Het duurde eenige jaren eer hij was ten onder gebracht; daar was eene speciale wet voor noodig, die den President machtigde 100.000 man onder de wapenen te houden, waarvan er 60.000 inderdaad naar de Philippijnen moesten worden overgebracht. De Democraten hieven nu met kracht, voor de verkiezing van 1900, de anti-imperialistische leus aan, maar ondervonden dat de meerderheid der natie inderdaad nu imperialistisch dacht. Bryan verloor het tegen Mc. Kinley, wiens meerderheid nu grooter was dan in 1896. In Maart 1901 voor de tweede maal geinaugureerd, werd hij 6 September van dat jaar doodelijk gewond door een Poolsch avonturier, en overleed 14 September. De vice-president nam zijn plaats in. Hij heette Theodore Roosevelt.

Literatuur: Interne geschiedenis: CHANNING, History of the U. S. — Buitenslandsche betrekkingen en begin der koloniale politiek: de werken van BASSETT MOORE en COOLIDGE vermeld hiervóór, bl. 91 — Dépêche van Olney: COLEBRANDER, Tien Jaren Wereldgeschiedenis I, 221.

VII. DE VEREENIGDE STATEN TOT HEDEN

De aanvang der 20ste eeuw is in de Amerikaansche geschiedenis een keerpunt. Men kan zeggen dat de tijd na 1865 er eerst een was van reconstructie op politiek en financieel gebied, en vervolgens van snellen groei tot de volrijpheid van kracht en wil die een imperiaal bestaan mogelijk maakt. In de 20ste eeuw zien wij Amerika dat bestaan leiden.

Roosevelt was uit een New Yorker knickerbocker-familie gesproten. Hij vat, als hij wil, steeds uitnemend den toon die voor New York past, maar heeft tegelijk in zich wat een geheel land kan doen luisteren. Vol zwakheden, in Europeesche oogen soms belachelijkheden; maar Europeesche oogen zien Amerikaansche dingen veelal niet heel diep. Ondanks al, na Washington en Lincoln de grootste Amerikaan. Te wilskrachtig en te sterk in ieder geval, om in het partijgareel te blijven.

In New York had hij zich bekend gemaakt door de zegevierende campagne tegen Henry George in 1886. Als mayor van New York had hij de kiemen van bederf, die de snelle groei van het kapitalisme tot wasdom zou kunnen doen komen, onderkend, en een sterk en eerlijk gevoel ontwikkeld voor de waarheid en waardigheid van het openbare leven, die ten onder zouden gaan indien een krachtig idealisme de misbruiken niet bij hun naam noemen, bestrijden en overwinnen dorst. Hij is geheel een burger en een goed burger. De intellectueelen en bibliomanen en aestheten en clubmen die zich van de politiek afkeeren omdat zij hun te ruw is, en hen in hun maniakkenleven stoort, zijn hem steeds een gruwel geweest. Hij is niet bang zijn handen vuil te maken en stroopt gaarne de mouw op, zich volkomen bewust dat hij steeds een heer blijft.

Toen de oorlog tegen Spanje uitbrak, was hij onderstaatssecretaris van marine (voor marine heeft hij altijd een zwak behouden). Hij verliet zijn bureau om als chef van een vrijwilligers-

corps (de Roosevelt Rough Riders) op Cuba te gaan vechten. Na den vrede werd hij verkozen tot gouverneur van den staat New York. Zijn groote vrijmoedigheid in den strijd tegen de (in zijn partij, de Republikeinsche, zoo machtige) trustbelangen had hem bij de bosses verdacht doen worden, en bij de presidentsverkiezing had men hem vice-president gemaakt om hem eens een poosje kwijt te zijn. In normale omstandigheden is die post er een *de tout repos*; men kan er geen kwaad in om de goede reden dat men er heelemaal niets in doen kan. De moord op Mc. Kinley bracht hem nu op eens in het volle licht. Hij was aan geen program gebonden en kon dus het zijne volgen, want hij had er een. Het vond grooten bijval, en toen de drie jaren om waren die hij voor Mc. Kinley uitzat, en hij toonde te willen blijven zitten, werd hij met flinke meerderheid gekozen tegen den democraat Parker.

Protectionistische maatregelen die doel treffen, d. w. z. de concurrentie van het buitenland doen verminderen of opheffen, doen de binnenlandsche markt gemakkelijker overzien en gemakkelijker beheerschen. Zij werken trustvorming in de hand. De besparing door vereeniging met anderen laat zich geheel berekenen en de berekening kan niet door invloeden van buiten worden gestoord. Zoo ziet men dan ook na de Mc. Kinley- en Dingley-tarieven het getal en den omvang der trusts snel toenemen. Een boek van Moody, *The Truth about the Trusts*, van 1904, toont aan dat op dat oogenblik in de Vereenigde Staten het bestaan van 318 trusts kon worden nagespoord die waren samengesteld uit 5288 vroeger zelfstandige ondernemingen, en werkten met meer dan 7 milliard dollar kapitaal. Onder die 318 werden opgemerkt 7 reuzen-trusts: die van het koper, van het ijzer, van de suiker, van de tabak, van de groote scheepvaart (Ocean Trust), van de petroleum (Standard Oil Company), en van het staal, te zamen met $2\frac{1}{2}$ milliard dollar kapitaal. Bovendien trok de aandacht de samentrekking in het spoorweg- en in het bankkapitaal; $\frac{4}{5}$ van de spoorwegondernemingen was niet meer zelfstandig maar in handen van 6 groepen; tusschen bepaalde dezer groepen en bepaalde bankgroepen of industriele samentrekkingen bestonden relaties die het mogelijk maakten steeds meer vrije ondernemingen dood te drukken. De spoorweggroepen b.v. stelden zich in dienst van industriele groepen door hun het genot te verzekeren van geheime voorkeurtarieven. Eindelijk bestonden er betrekkingen tusschen

deze groote kapitaalgroeperingen en de beide politieke partijen, die verzekeren moesten dat de trustbelangen veilig bleven wie er ook overwon, Republikein of Democraat. De partijmachines van beide partijen waren reuzenondernemingen geworden die tot haar instandhouding millioenen vorderden. Natuurlijk moesten de milddadigheden zóó worden gehanteerd dat geen van beide partijen er te vast op rekenen kon, daar zij anders het beoogde doel zouden hebben gemist. Deze tak van „dienst” werd voor de trusts uitgeoefend door even slimme vogels als de bosses der partijen het waren. In bepaalde takken van staatsdienst, bij de douane b.v., ontwikkelden zich onder de werking dezer beder vende factoren speciale misbruiken die ten doel hadden zeker kapitalistisch belang niet langs een omweg maar onmiddellijk te ontzien; dit was gevaarlijk werk daar het eerder aan ontdekking blootstond.

Het had in het verleden niet ontbroken aan pogingen van Staten (b.v. van New York onder het gouverneurschap van Roosevelt), om het gevaar eener volstrekte beheersching van het openbare leven door de geldmacht af te wenden, maar zij hadden nooit veel vermocht, daar het de leiders der groote concerns altijd gemakkelijk viel, den naijver tusschen bepaalde Staten gaande te maken. Wilde men een trust te lijf gaan in staat A, dan werd dien staat wel beduid dat men meer sympathie had voor staat B, en daarheen de leiding van het bedrijf zou kunnen overbrengen, of dat men middel wist staat A zijn gedrag betaald te zetten door een spoorweg- of bankgroep tot eenig voor dien staat nadeelig besluit te overreden. Klaarblijkelijk was het onderwerp er een voor Uniewetgeving meer dan voor Staatswetgeving. De Unie had in 1887 een *Interstate Commerce Commission* ingesteld om betreffende eenige der zich ontwikkelende misstanden (de willekeur in het spoorwegbeheer b.v.) althans materiaal te kunnen verzamelen. Roosevelt is de eerste die met de verkregen kennis iets te doen weet: eene wet-Hepburn verbiedt de geheime differentieele spoorwegtarieven; andere wetten richten zich tegen de vervalsching van levensmiddelen (*pure food law* en *meat inspection law*, de laatste uitgelokt door de ontdekking van schandalen in het bedrijf der *beef packers* van Chicago). Een bijzonder gevoel heeft Roosevelt voor de wenschelijkheid, door tijdige bescherming hunner gerechtvaardigde belangen te verhinderen, dat de arbeiders tot

anarchisme zullen vervallen. Hij hanteert het middel der presidentieele boodschap met groote virtuositeit en richt zich er mede in wezen, over het Congres heen, tot de natie. Hij bepleit er in eene arbeidswetgeving der Unie (tot dusver was dit terrein aan de Staten overgelaten), invoering van den 8-urigen werkdag op de spoorwegen, bepalingen op den vrouwen- en kinderarbeid, een *employers liability bill* (verzekering tegen bedrijfsongelukken), de invoering eener Unie-enquête bij werkstakingen. Op zijn financieel program staan eene successie- en eene inkomstenbelasting, m. a. w. de verruiming van het belastinggebied der Unie door inlijving van terrein tot dusver of niet of alleen door de Staten betreden. De inkomstenbelasting had ook op Cleveland's program gestaan en was toen al tot stand gekomen, maar het Hoogerechtshof had in 1894 met 1 stem meerderheid de wet inconstitutioneel verklaard. — Eindelijk wil Roosevelt nog eene wet, die aan niet-politieke organisaties verbieden zal, geld te storten in verkiezingskassen.

Een bijzonderheid in Roosevelt, die hem b.v. van Nederlandsche arbeidsbeschermers uit denzelfden tijd, als Kerdijk en Veegens, geheel doet verschillen, en hem meer op een bepaalde school van Engelsche conservatieven doet gelijken, is dat hij bij dit alles tegelijk protectionist is, imperialist, en militarist. Zoo wil hij (een van zijn voorstellen die *niet* zijn aangenomen) den Amerikaanschen scheepsbouw omhoog werken door een premiestelsel. In den tijd der zeilvaart had Amerika een aanzienlijke koopvaardijvloot bezeten, maar in den tijd dat de zeilvaart ook voor het Oceaانverkeer door stoomvaart werd vervangen, was het bij de groote Europeesche handelsnaties geheel ten achteren geraakt. Dit had in drie oorzaken gelegen: vooreerst had die overgang plaats juist in de jaren der Secessie toen de geheele kracht van het Noorden voor den oorlog werd ingespannen; verder was de ijzer- en staalnijverheid van Amerika toen nog bij die van Europa een goed eind achter, en eindelijk verboden de Amerikaansche *registration laws*, in den vreemde gekochte schepen onder Amerikaansche vlag te brengen. Eerst tijdens den wereldoorlog, toen de scheepsbouw een buitengemeen voordeelig bedrijf werd waarop de inmiddels volkomen competent geworden nationale nijverheid zich gaarne specialiseerde, en men bovendien de beschikking kreeg over een aantal van de beste schepen der Duitsche handelsvloot,

heeft Amerika zijn achterstand ingehaald, al moesten dan ook aanvankelijk de schepen in handen gegeven worden van onbevaren bemanningen.

Op imperiaal gebied is Roosevelt's tijd gekenmerkt door de Panamakanaal-politiek, door het Panamerikanisme, door de verscherping der tegenstelling tot Japan.

De regeering van Mc. Kinley had Engeland bereid gevonden eindelijk Amerika van het Clayton-Bulwerverdrag te ontslaan. Het geschiedde in het begin van den Boerenoorlog, toen Engeland niet veel vrienden in de wereld had en Lord Salisbury aan de zekerheid eener goede verhouding tot Amerika veel was gelegen. Zij bleek voor revisie van het Clayton-Bulwerverdrag te koop (Hay-Pauncefoteverdrag, 5 Februari 1900). Thans gold het, de Fransche maatschappij uit te koopen, die millioenen verspild had, maar met het kanaal nog niet ver was gevorderd; ook dit gelukte. Maar nu kreeg de Amerikaansche regeering met dezelfde verrotte regeering der republiek Columbia te doen met welke de Fransche kanaalmaatschappij zulke zonderlinge betrekkingen had onderhouden. De autoriteiten te Bogota hadden natuurlijk in verband met den kanaalaanleg door hun land herhaaldelijk hunne handteekening te zetten en deden dit nooit voor niets. Men kon zich van de lastige bedelaars ontslaan door, in plaats van door de landengte van Panama, het kanaal door Nicaragua te graven; — doch dit ware vermoedelijk eene verplaatsing van het bezwaar. Ten slotte werden de eischen zóó onbeschaamd dat het Roosevelt verdroot. Hij liet zijn menschen aan de Columbianen der kanaalzône beduiden dat zoo zij zich van Columbia afscheidden en eene republiek Panama oprichtten, de Vereenigde Staten deze republiek onmiddellijk zouden erkennen en haar de 10 millioen dollar zouden uitkeeren die daareven Columbia als een te laag bod voor haar medewerking verworpen had. Het geschiedde, en het tractaat dat Amerika in de kanaalzône in alle opzichten die het noodig achtte de vrije hand liet kwam tot stand (Hay-Bunau Varilla verdrag).

Het Panamerikanisme dateerde van vóór Roosevelt's tijd, doch heeft door hem een gewijzigde beteekenis gekregen.

Een eerste Panamerikaansche bijeenkomst was, op uitnoodiging der Vereenigde Staten, in 1889 gehouden te Washington. Hare poging, Latijnsch-Amerika over te halen, met de groote

zuster in het Noorden eene tolunie te sluiten, mislukte. Er werd echter besloten tot de oprichting van een Panamerikaansch bureau, op gemeenschappelijke kosten gevestigd te Washington, dat onderwerpen, voor alle Amerikaansche republieken van belang, in studie kon nemen en verdere bijeenkomsten voorbereiden. Eene tweede is gehouden te Mexico in 1901; daar wordt het sluiten van arbitrageverdragen tusschen de leden door bespreking bevorderd en tot de periodiciteit der bijeenkomsten besloten. Intusschen ging de reputatie van sommige der Latijnsche republieken er niet op vooruit. Hoe de Vereenigde Staten zelf over die van Columbia oordeelden, bleek boven. Tegen Venezuela hadden verschillende Europeesche mogendheden rechtmatige grieven die tweemaal tot eene vlootactie tegen het land leidden. Hoewel dan de betrokken Europeesche mogendheden door openlegging der aan hun eskadercommandanten gegeven bevelen aan de Vereenigde Staten plachten te bewijzen dat geen inbezitneming van Venezolaansch grondgebied werd beoogd, waren zulke gevallen de regeering te Washington, wegens de bijzondere prikkelbaarheid van het Amerikaansch publiek op het punt der Monroe-leer, toch bijzonder onwelkom. Om te voorkomen dat het met de republiek San Domingo, die mede hare Europeesche geldschietters niet betaalde, denzelfden weg op zou gaan, deed Roosevelt zelf de douanekantoren daar bezetten, en hield van de inkomsten het voor rente en aflossing aan derden verschuldigde bedrag in, dat dan door Amerikaansche tusschenkomst zijne bestemming bereikte. Het merkwaardig gevolg deed zich voor, dat San Domingo nooit zoo goed in zijn geld had gezeten, dan sedert een *gedeelte* zijner inkomsten door Amerikaansche customhouse-officers in zijne schatkist werd gestort!

Roosevelt heeft het gevaar ingezien dat de Latijnsch-Amerikaansche republieken zouden voortgaan achter het schild der Monroe-leer, wier gezag in de wereld, dank zij den toenemenden invloed der Vereenigde Staten, aanhoudend toenam — zeide niet de hertog van Devonshire in 1902, dat zijn land het leerstuk „zonder voorbehoud” aanvaardde? — allerlei ongerechtigheid te bedrijven; hij begreep dat de Vereenigde Staten daar zelf de dupe van zouden worden; dat zij wel zouden doen de fel gezweepten paarden, voor eigen zegekar gespannen, niet ten eenen male op hol te laten slaan. „If a republic to the south of us”, waarschuwt

hij in een boodschap van 5 December 1905, „commits a tort against a foreign nation, such as an outrage against a citizen of that nation, then the Monroe doctrine does not force us to interfere to prevent punishment of the tort, save to see that the punishment does not assume the form of territorial occupation in any shape. The case is more difficult when it refers to a contractual obligation On the one hand, this country would certainly decline to prevent a foreign government from collecting a just debt; on the other hand, it is very inadvisable to permit any foreign power to take possession, even temporarily, of custom-houses of an American republic. . . . The only escape may at any time be that we must ourselves undertake to bring about some arrangement by which so much as possible of a just obligation shall be paid.”

Toen dan ook, op het derde Panamerikaansche congres te Rio de Janeiro, in 1906 — men handelde er overigens over de wederzijdsche erkenning van diploma's en brevetten — door den Argentijnschen staatsman Drago eene leer werd verkondigd, die invordering der schulden van Staten bij geweld kortaf verbood, was de instemming van den vertegenwoordiger der Vereenigde Staten, Elihu Root, niet te verkrijgen. Hij verwees er de Latijnen mede naar de tweede vredesconferentie in den Haag (1907), waar Amerika eene gewijzigde Drago-leer hielp vaststellen: geweld tegen staten tot invordering van schuld zou verboden zijn, *tenzij vooraf arbitrage ware mislukt*.

Roosevelt was er van overtuigd, dat het nut der Philippijnen voor de Vereenigde Staten illusoir zou zijn, tenzij er een Amerikaansche vloot kwam aanzienlijk genoeg om op Hawaii, Guam, de Philippijnen steunend, in Oost-Azië ontzag af te dwingen. Sedert Dewey en Schley was de vloot in Amerika populair en tegen hare uitbreiding, waar men in het oogenblik van bezinning na het afzenden der depêche van Olney in 1895 voor was teruggeschrikt, zag men nu niet meer op. De Secretary for War, William Howard Taft, die in 1907 het parlement der Philippijnen was gaan openen, had daarna een bezoek gebracht aan Japan: Amerika dat als Oost-Aziatische mogendheid zijn kaartje pousseerde. Het jaar daarop werd de nieuwgebouwde vloot de Pacific ingezonden en ter waarschuwing aan Japan vertoond. Om bij China

vertrouwen te winnen werd het aandeel dat Amerika wegens schadeloosstelling voor den Bokseropstand van 1900 nog te goed had ($10\frac{1}{2}$ millioen dollar), in 1908 kwijtgescholden.

Moelijk bleef het vraagstuk der immigratie van Aziaten. Die van Chineezzen scheen vrijwel bedwongen: in 1900 waren er 90.000 Chineezzen in het land, anderhalf maal zooveel als in 1870 ¹⁾; maar de immigratie van Japanners nam snel toe: er waren er in 1900 24.000 in de Vereenigde Staten gevestigd, in 1906 60.000. In dat jaar had in Californië een uitbarsting van volkshartstochten tegen de Japanners plaats, die, sedert hun overwinning op Rusland in 1904—'05, niet meer als „Oosterlingen” verkozen te worden behandeld en hun kinderen naar de scholen voor blanken zonden. Eene Californische wet wees daarop de Japansche kinderen naar de *Oriental schools* terug, maar Roosevelt legde er zijn veto tegen.

De immigratie uit Europa nam nog steeds toe; in de eerste jaren der 20ste eeuw zelfs met verbazende snelheid. In 1902 kwamen er 500.000 binnen (nog niet zoo heel veel meer dan het cijfer van 1850 ²⁾), maar in 1906 waren het er 1.100.735; over de vijf jaren 1902—'06 bedroeg het cijfer $4\frac{1}{2}$ millioen. En deze schaar was van geheel andere samenstelling dan die der massa's van het midden der 19de eeuw. Duitschland b.v., dat in dien tijd cijfers had van om en bij de 200.000 per jaar, zond er hoe langer hoe minder naarmate het zich als industrie- en handelsland zelf ontwikkelde: in 1883 was het getal 173.000, in 1892 116.000, in 1898 nog maar 22.000, en op ongeveer 20.000 per jaar bleef het staan. Daarentegen kwamen in 1906 binnen 273.000 Italianen, 265.000 personen uit de Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie (meest Slaven en Joden), 217.000 uit Rusland (waaronder veel Poolsche Joden); onder de natiën met kleinere getallen komen b.v. de Grieken naar voren. Elementen, veel moeilijker met het Amerikaansche volk te assimileeren dan de Engelschen, Schotten, Ieren, Duitschers, Scandinaviërs van het midden der 19de eeuw. Toen was er overvloed van geschikt land waarvoor men koopers zocht en men meende toen dat er nooit immigranten te veel zouden komen; thans was er een Amerikaansche industrie en een georganiseerde arbeidersklasse die bederf der arbeidsmarkt vreesde.

¹⁾ Hiervóór, bl. 95.

²⁾ Hiervóór, bl. 86.

Het sanitair toezicht op immigranten en de maatregelen tot wering van anarchisten worden in dezen tijd verscherpt. Men sluit nu ook analphabeten uit door een leesproef, en volstrekt bezitloozen door een tax van 2 dollar per hoofd te eischen; een bedrag dat spoedig verhoogd wordt tot 4 en vervolgens tot 5 dollar; na den wereldoorlog is het op 10 dollar gebracht, en heeft de wetgeving de immigratie gerantsoeneerd door te bepalen dat in één jaar niet meer dan een laag percentage van de ingezetenen der Vereenigde Staten, in zeker niet-Amerikaansch land geboren, uit dat land mogen binnenkomen.

Men kan dit noemen eene politiek tot conservatie van een goede Amerikaansche arbeidsmarkt. „Conservatie van nationale rijkdommen” is eene leus die door Roosevelt in een boodschap van 1907 het eerst is aangeheven. Hij verlangt een „federal charter” dat regelen zal hoe de waterkracht van stroomen, hoe nog niet aan particulieren uitgegeven bosschen, mijn- en bouwvelden, buiten speculatie zullen worden gehouden en ten meesten nutte van het gemeen zullen worden ontgonnen.

Een andere bijzonderheid die vermelding verdient is Roosevelt's erkenning dat er nog steeds een negervraagstuk in de Vereenigde Staten bestaat. De negers blijken over het geheel weinig geschikt zich tot de maatschappelijke gelijken van den blanke op te werken, maar er zijn uitzonderingen, en tot ergernis van vele blanken, die gaarne dit feit voorbij blijven zien, bleek Roosevelt bereid, het door de ontvangst van den neger Booker Washington op het Witte Huis te erkennen.

Ten besluite eene belangrijke hervorming van den Secretary for War, Taft, in dezen tijd Roosevelt's ander ik.

Na den vrijheidsoorlog hadden de Vereenigde Staten slechts een leger van 10.000 man op de been gehouden; tusschen den Secessie-oorlog en den Spaanschen oorlog waren het 25.000 man. Daarna moest, wegens den opstand der Philippino's, den President bij de wet de machtiging worden verleend het leger op te voeren tot hoogstens 100.000 man. Nadat de Philippijnen tot rust waren gekomen werd deze wet niet ingetrokken. Zoo waren er in 1907 onder de wapenen 63.000 man, waarvan 20.000 op de Philippijnen en 5000 op Cuba, waar de toestanden nog gedurig de tusschenkomst van Amerika vereischten. Naast dit leger bestond vanouds op papier eene militie waarbij thans niet minder dan 14 millioen man waren

ingeschreven; hiervan waren er voor locale diensten een 100.000 bewapend; zij konden in oorlogstijd gemobiliseerd worden, maar in vreedstijd was hunne oefening geheel plaatselijk en geschiedde buiten de legerautoriteiten om. In 1908 wordt dit stelsel vervangen door dat van oefening onder „federal officers”, en vervolgens wordt ook nog eene legerreserve georganiseerd. Dank zij dezemaatregelen was in 1917 het personeel aanwezig om de honderdduizenden die men toen opriep te encadreeren en op te leiden.

Door eene toezegging in 1904 gedaan, was Roosevelt gedwongen, na afloop van den „term” waartoe hij zich toen had aangemeld, er geen nieuwen te verlangen; hij hoopte nu door Taft te kunnen worden opgevolgd. In de Republikeinsche partij bleken twee stroomingen te bestaan: die van de bosses die de candidatuur van Fairbanks of van Cannon, den speaker van het Huis van Afgevaardigden, voorstonden, en eene anti-trustbeweging die Hughes op den voorgrond bracht, den gouverneur van New York, die in die functie een krachtige actie had gevoerd tegen misbruiken in het levensverzekeringsbedrijf. Roosevelt had echter zijne keus bepaald en wist er door zijn persoonlijken invloed, die toen zeer groot was, Taft in de partijconventie door te halen, die vervolgens de verkiezing tegen Bryan won. Om niet alle anti-protectionisten naar Bryan te drijven had Taft beloofd, eene herziening van het tarief aan de orde te zullen stellen. Zij liep evenwel op niets uit: het Payne-Aldrich-tarief van 5 Augustus 1909 droeg hetzelfde karakter als het vorige.

De door Roosevelt verlangde anti-trustwetgeving maakte, tot groote teleurstelling van dezen zijn voorganger, die de sympathie voor Taft spoedig verloor, geen vorderingen. — De buitenlandsche verhoudingen waren zoo niet zorgwekkend, althans zorgeschend.

Het vierde Panamerikaansch Congres (Buenos Ayres, 1910) liep onbevredigend af. Eene juist voorafgegane interventie der Vereenigde Staten in Nicaragua ter verwijdering van een onwettig gouvernement bedierf de stemming en deed de kleintjes zich om Argentinië, Brazilië en Chili scharen, die tegenover de Vereenigde Staten althans een tegenwicht konden vormen. In Oost-Azië ging het niet beter. Onder Roosevelt had 30 November 1908 eene notawisseling tusschen Japan en Amerika plaats gehad, waarbij beide mogendheden elkander handhaving van het statu quo in China en van

de integriteit van het Chineesche grondgebied toezegden; aan de economische ontsluiting van China zouden beiden deelnemen op gelijke voorwaarden. Toen nu echter Amerika op grond daarvan de internationalisatie der door Japan geëxploiteerde Mantsjoerische spoorwegen verlangde, weigerde Japan en maakte ook Rusland bezwaar, dat in ruil voor de vrije hand in Mongolië, die het van Japan verkreeg, thans Mantsjoerije aan Japan overliet. In 1912 ontstond een levendige agitatie wegens de verschijning van Japansche visschers op de kust van Zuid-Californië. Met Engeland ontstonden moeilijkheden wegens de toepassing van het Hay-Pauncefote verdrag, dat „discriminating duties” op het Panamakanaal uitsloot, behalve ten gunste der kustvaart. Amerika wilde nu de vaart, via het kanaal, van zijne Oost- naar zijne Westkust, en omgekeerd, als kustvaart beschouwd hebben, en dus alleen gelijke rechten als Engeland betalen voor een schip dat b.v. van New York naar Valparaiso of van San Francisco naar Buenos Ayres voer. Sedert lang had bij Engeland en Frankrijk de wensch bestaan, met de Vereenigde Staten, die men immers zeer goed begreep nooit uit vrijen wil te zullen beoorlogen, een verdrag van verplichte arbitrage te bezitten dat de beslechting van al dergelijke geschillen automatisch inleiden kon, zoodat men niet langer in ieder geval eenige maanden van zenuwachtige spanning zou moeten doormaken hoe of het met de zaak zou loopen. Engeland had zulk een verdrag met Amerika geteekend in 1897 en Frankrijk in 1905, maar beide verdragen werden verworpen door den Senaat, die zeide in elk voorkomend geval de wenschelijkheid van arbitrage zelfstandig te moeten beoordeelen. Wetende dat er de Monroe-leer achter spookte, durfden de Amerikaansche gedelegeerden ter eerste Haagsche vredesconferentie de conventiën die hun daar werden voorgelegd dan ook niet anders teekenen dan met het voorbehoud:

Nothing contained in this Convention shall be so construed as to require the United States of America to depart from its traditional policy of not interfering with the political questions of any foreign state, nor from its traditional attitude toward purely American questions.

In 1910 werden nogmaals tractaten van verplichte arbitrage met Engeland en Frankrijk den Senaat ter ratificatie opgezonden, doch de Senaat verlangde en verkreeg de wijziging, dat vraag-

stukken waarbij de Monroe-leer te pas kwam, en immigratievraagstukken, van de verplichte arbitrage zouden zijn uitgezonderd.

In eigenaardige tegenstelling tot het eerste lid van boven aangehaald voorbehoud van 1899 staat de omstandigheid dat het belang der Unie bij de gebeurtenissen en toestanden in een aantal vreemde staten aanhoudend toenam. Een artikel van J. B. Osborne in de *North American Review* van Mei 1912 berekent, dat op dat oogenblik 2 milliard dollar Amerikaansch kapitaal in den vreemde belegd was, en wel in Mexico 800 millioen dollar, in Canada 400 millioen, op Cuba 200 millioen en in Europa evenveel, in Zuid-Amerika 175 millioen, in Centraal-Amerika 67 millioen, in het Verre Oosten 50 millioen en in de Levant 10 millioen. In waarheid was men dan ook omtrent de politieke kwestieën van Oost-Azië volstrekt niet onverschillig. Het boven ¹⁾ aangehaalde artikel van admiraal Mahan van 1903 zegt dan ook: „Europe construed by the Monroe doctrine would include Africa with the Levant and India. It would not include Japan, China nor the Pacific generally.” Azië kan hierop antwoorden: „gebiedt Uwe leer U niet, Azië te respecteeren, hoe kan zij dan door U worden ingeroepen als norm voor Azië's betrekkingen tot Amerika?” Waarop Amerika dan zou moeten antwoorden: „Ik zie mij bij machte het beginsel „Amerika voor de Amerikanen” te doen ontzien; zoodra gij het zijt, een „Azië voor de Aziaten” te doen ontzien, zal ik mij daaraan storen.” Een rechtsbeginsel dat op zoo smalle basis rust, tuimelt om. Tegenover het „Europa” geconstrueerd als bij Mahan heeft Amerika het ook niet altijd toegepast. Het was vertegenwoordigd ter Marokko-conferentie van 1880, ter Congo-conferentie van 1885, ter conferentie van Algesiras; Staatssecretaris Hay vermaande Rusland wegens Jodenmoorden. Aan wereldbijeenkomsten van philanthropischen aard onttrok het zich nimmer, en „het werk van den Haag” had onder de staten der wereld geen ijveriger apostel dan de Vereenigde Staten. De zaak was dat in de 20ste eeuw alle deelen der aarde in nimmer ophoudend contact met alle andere waren gekomen, en dat bij dien toestand geen Monroeleer meer paste. Juist in Amerika begint tijdens het presidentschap van Taft de publieke opinie zich voor het vraagstuk der wereldorganisatie te interesseeren. Zeer velen daar zagen met

¹⁾ Bl. 106.

onbehagen hun vaderland den weg van deelneming in den wapeningswedstrijd opgaan. Het Huis van Afgevaardigden spreekt zich 20 Juni 1910 bij resolutie voor „limiting the armaments by international agreement” uit en verlangt eene internationale strijdmacht „for the preservation of universal peace”; Taft wendde zich naar aanleiding van die resolutie tot eenige staten om medewerking, en in Engeland antwoordde Sir Edward Grey „that H. M.'s Government would lend their support to any well-considered and practical scheme which might be brought forward by the United States Government” (23 Febr. 1911). Roosevelt, die in het jaar 1910 in Europa rondreisde, sprak zich in eene rede te Kristiania uit voor „some combination between *those great nations* which sincerely desire peace” (5 Mei 1910); het lid Bartholdt (voor Missouri) noemde ze bij de beraadslaging van 20 Juni 1910 in het Huis van Afgevaardigden met name: de Vereenigde Staten, Engeland en Duitschland. Een nieuw verschijnsel: een Amerika dat voor zijne politieke idealen zich naar elders wendt dan naar voorschriften van George Washington.

Het verschijnsel staat niet op zichzelf. Ook in de binnenland-sche politiek is er allerlei nieuws gaande.

Vooreerst eene groote ontstemming der anti-protectionisten over den afloop der door Taft beloofde tariefsherziening. Voor zoover zij door Taft's toezegging bewogen waren bij de Republikeinen te blijven, loopen zij nu naar de Democraten over, die in November 1910 de meerderheid verkrijgen bij de verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden. Het feit wekt hevige beroering in de Republikeinsche partij; een progressistische vleugel onder Senator La Follette (voor Wisconsin) begint zich zelfstandig te organiseeren. Bijzonder levendig is in deze jaren de belangstelling voor nieuwe denkbeelden op het gebied der municipale en Statenpolitiek; in de groote steden worden proeven genomen met het *commissional government* (vervanging van ambtelijke door eerepostelijke werkzaamheid in uit vrijwilligers samengestelde burgercommissiën; eene poging om de gemeente-administratie aan de bevuilde handen van de werktuigen der partijbazen te ontrukken); op het gebied der Statenwetgeving worden proeven genomen met initiatief, referendum, recall en primaries. „Initiatief” is de bevoegdheid, aan eene groep kiezers van bepaalde

sterkte toegekend, om een wetsvoorstel ter overweging aan te bieden; referendum is de volksgoedkeuring, op wetten van bepaalde strekking vereischt; recall is de bevoegdheid, aan kiezersgroepen van bepaalde sterkte toegekend, om afkeuring uit te spreken over de gestie van een ambtenaar die wanneer bij onderzoek de aanklacht juist bevonden wordt, moet aftreden; primaries zijn „grondvergaderingen” van de kiezers eener bepaalde partij, die het recht krijgen de partij-leden aan te wijzen die den Staat ter nationale partijconventie vertegenwoordigen zullen (eene zeer merkwaardige wetgeving, die officieele erkenning van het bestaan van partijen als het eenig middel beschouwt om de macht der bosses te breken en het verkiezen van den candidaat voor het presidentschap inderdaad in handen van de kiezers der partij te leggen; Oregon kreeg zijne presidential primary law in 1910; in 1911 volgden Californië, Nebraska, New Jersey, Noord-Dakota en Wisconsin; in 1912 Illinois, Maryland, Massachusetts, Maine en Michigan). Verschillende Staten brachten de verkiezing van Senatoren van de wetgevende vergadering over naar het volk, doch zagen zich gedupeerd door het Hooggerechtshof, dat de hervorming voor inconstitutioneel verklaarde. Eindelijk is de tijd gekenmerkt door de uitbreiding die het vrouwenkiesrecht verkrijgt, dat sedert 1869 bestond in Wyoming. In 1893 volgde Colorado, in 1896 Utah en Idaho; thans komen er bij Washington (1910), Californië, Michigan, Kansas, Oregon, Arizona (1912).

In veel opzichten was de beweging die ontstond, gewekt door het vroeger optreden van Roosevelt. Zoodra blijkt dat deze geneigd is zich door de Progressisten candidaat te laten stellen tegen de Republikeinen in (die zich aan Taft willen houden), trekt La Follette zich ten behoeve van Roosevelt terug. Bij de Democraten was eerst Bryan dicht aan de meerderheid, maar hij had tegenstanders en kon de $\frac{2}{3}$ niet halen, waarop, bij de 46ste stemming, Woodrow Wilson candidaat wordt, een gewezen professor van Princeton, laatstelijk gouverneur van den staat New Jersey, waar hij er de primary law had doorgekregen (zie boven). Behalve primaries stonden op zijn programma: tariff for revenue only, inkomstenbelasting, en het niet-herkiesbaar maken van aftredende Presidenten (hij heeft zich, toen de wet in 1916 er niet door was, evenwel zelf een tweeden termijn laten welgevallen)

Op de kiezers voor Wilson werden uitgebracht 6.293.000, op die voor Roosevelt 4.119.000, op die voor Taft 3.484.000 stemmen; in het kiescollege behaalde Wilson de meerderheid.

Maatregelen van Wilson in zijn eersten termijn waren allereerst (1913) het XVIe en XVIIe amendement op de Constitutie, welke de wijzigingen aanbrachten die het Hooggerechtshof noodzakelijk had gekeurd om de inkomstenbelasting en de nieuwe wijze van Senatorenverkiezing constitutioneel te maken. De inkomstenbelasting zelve werd vervolgens ingevoerd; zij begon met 1 % van het laagst belaste netto-inkomen te heffen en klom op tot 6 % van inkomens boven de 20.000, tot 7 % van inkomens boven de 500.000 dollar. Een andere maatregel was het Underwood-tarief van 3 October 1913, dat alleen weelde-artikelen hoog belast. Op de Philippijnen, die sedert 1907 hun parlement hadden met inlandsche meerderheid in het lagerhuis, wordt nu ook eene inlandsche meerderheid toegelaten in het hoogerhuis en een gouverneur benoemd die ten overstaan der inlanders hunne onafhankelijkheid tot het einddoel der Amerikaansche politiek verklaart. Tot Secretaris van Staat had Wilson benoemd Bryan die eene reeks tractaten met Amerikaansche en eenige Europeesche mogendheden sluit waarbij contractanten zich verbinden niet tot oorlog tegen elkander te zullen overgaan eer eene verzoeningscommissie binnen eene periode van voorgeschreven ruimen maximum-duur (1 jaar) een bijleggingsontwerp zal hebben opgemaakt en aangeboden. Terwijl Mexico in 1913 door een burgeroorlog verscheurd wordt die groote schade berokkent aan Amerikaansche belangen, zoekt Wilson angstvallig naar andere midelen dan wapengeweld om Amerika's rechtmatigen invloed te doen gelden. Het begin zijner regeering was dus volstrekt pacifistisch, en nog in 1916 legt hij, wederom candidaat tot het presidentschap zijnde, hoewel er dan tusschen Amerika en Duitschland reeds heel wat voorgevallen is, de meest pacifistische verklaringen af.

De in Augustus 1914 in Europa uitgebroken oorlog plaatste Amerika voor de vraag, of het geroepen was, schending der Haagsche conventies betreffende de rechten der neutralen en de wijze van oorlogvoeren te land en ter zee te wreken. Roosevelt meende van ja. „Wij moeten toonen”, schreef hij in de *New York Times* van 8 November 1914, „dat wij in het wereldrecht gelooven

en onze geheele macht ten dienste daarvan stellen." Doch kwamen de overtredingen dan van ééne zijde alleen? Was het niet beter dat Amerika de kans op redelijken invloed, tot herstel van den vrede en van een menschaardiger wereldorde aan te wenden, in eigen hand hield, dan zich ijlings in het gewoel te storten en de som van menschelijke verdwazing nog te vergrooten? Wilson sprak het uit: „I am too proud to fight." Zóó zeide het idealisme; en het eigenbelang had met den voortduur van Amerika's onzijdigheid ook vollen vrede. Zij leek een ongehoopt fortuin, de natie in den schoot geworpen. Engeland had spoedig den Atlantischen en den Stillen Oceaan veilig kunnen maken voor het vervoer van oorlogsmateriaal voor zich en zijne bondgenooten, en enorm waren de hoeveelheden die Amerika daarvan te leveren kreeg. In September 1914 werd aan Engeland geleverd voor 300.000 dollar schietwapens, patronen en kruit, in October voor 800.000; aan Frankrijk, in October, voor gelijk bedrag. Te New York verscheen een Russische en een Roemeensche missie elk met orders voor machinerieën ten bedrage van 10 millioen dollar. In Januari 1915 bedroeg het bedrag der nog niet uitgevoerde bestellingen van oorlogvoerenden 200 millioen dollar. Eene fabriek te Bridgeport leverde wekelijks 20 millioen patronen voor Engeland af; eene andere 200 pantserauto's met de daarbij behoorende machinegeweren. Dit alles uit het begin van den oorlog; de cijfers zijn kinderspel bij die waartoe de leveranties later klommen. Zij werden niet met geld betaald. De groote banken in Amerika waarborgden aan de fabrieken hunne betaling en onthieven daarvan voorloopig de bestellers. Zij zagen aankomen, dat Europa de rekening nimmer zou kunnen voldoen dan door de schuld die Amerika nog aan Europa had, te schrappen. In 1869 had het in Amerika belegde Europeesche kapitaal 1.465 millioen dollar bedragen; in 1899 3.100 millioen; Engeland deelde daarin toen voor 2.500 millioen, Nederland voor 240, Duitschland voor 200, Zwitserland voor 75, Frankrijk voor 50 millioen ¹⁾. Sedert 1899 was het Amerika niet gelukt, dit Europeesche kapitaal uit het land te dringen, al was tijdens eene crisis in 1907 door Londen, Parijs, Berlijn en Amsterdam voor 150 millioen dollar aan Amerikaansche waarden van de hand gedaan. Duurde de oorlog maar lang genoeg, dan was het mogelijk, dat New York als financieel wereldcentrum

¹⁾ C. K. Hobson, *The Export of Capital*, 133 vv.

Londen verving. Was het daarvoor gewenscht, dat de oorlog lang duurde, hij moest niet eindigen met de vernietiging van de Entente, die de schulden maakte. Het kapitalistische belang in Amerika was dus niet geneigd voor Duitschland te werken, en Duitschland werkte niet voor zichzelf. Het kwetste den Amerikaanschen trots door pogingen tot het verwekken van werkonwilligheid onder de Amerikaansche munitie-arbeiders; het torpedeerde passagiersschepen met Amerikanen aan boord. Toen op het *Lusitania*-geval dat van de *Sussex* volgde, dreigde Wilson met het afbreken der diplomatieke betrekkingen (24 Maart 1916). Den 4den Mei antwoordde Duitschland, dat koopvaarders niet meer getorpedeerd zouden worden zonder voorafgaande waarschuwing en zonder het leven der opvarenden te redden, tenzij zij zich verzetten of poogden te ontvluchten. Deze toezegging geschiedde in de verwachting, dat Amerika er Engeland toe brengen zou, de regelen van internationaal recht, vóór den oorlog erkend (declaratie van Londen¹⁾), toe te passen; zoo niet, dan behield Duitschland zich alle vrijheid van handelen voor. — 8 Mei 1916 werd dit voorbehoud door de Vereenigde Staten ten eenen male verworpen en Duitschland liet het er bij, zich gedurende het geheele jaar 1916 verder naar Wilson's waarschuwing gedragende.

In het najaar van 1916 werd Wilson herkozen op een uitdrukkelijke vredesleus, tegen Hughes²⁾), die zich ook niet voor deelneming aan den oorlog verklaarde. Beiden hadden gedurende de campagne duidelijk een bod gedaan naar de in aantal zoo belangrijke Duitsch-Amerikaansche stemmen. Nu hij herkozen was, meende Wilson onmiddellijk een poging tot vredesherstel te moeten wagen. Duitschland wist dat die poging eerstdaags zou worden ondernomen; het besloot echter de plannen van Wilson, die, naar het vreesde, te veel naar de zijde der Entente overhellen zou, te doorkruisen. Duitschland had toen juist opnieuw een vijand verslagen en Boekarest bezet (8 December 1916); het maakte van dit oogenblik gebruik om te kennen te geven dat de Entente, zoo zij wilde weten welke voorstellen de Centralen zouden kunnen doen, om de eer, het bestaan en de ontwikkelingsvrijheid *hunner* volken te verzekeren, daarnaar konden komen vernemen (12 December). Het geheele stuk was in een toon gesteld die alleen

¹⁾ Zie hierachter, in het hoofdstuk: Britsche Rijksorganisatie.

²⁾ Hiervóór, bl. 117.

een overwinnaar tegenover een overwonnene voegt, en Frankrijk en Engeland voelden zich niet overwonnen. De Entente gaf ten antwoord, dat een voorstel tot onderhandeling zonder mededeeling van voorwaarden niet in overweging kon worden genomen (30 December). Dit antwoord zocht aansluiting bij het vredesvoorstel van Wilson dat inmiddels was aangeboden (18 December). Wilson verzocht daarin beide partijen, hem hun oorlogsdoeleinden te willen mededeelen, opdat hij de kennis daarvan zou kunnen aanwenden tot vorming van een Volkenbond (League of Nations), „to insure peace and justice throughout the world”; Amerika zou daarin deelen „with every influence and resource at its command”. Het antwoord der Centralen (26 December) hield enkel in, dat een directe onderhandeling tusschen de oorlogvoerende noodig was, waartoe zij zich bij hun stuk van 12 December reeds bereid hadden verklaard; — de Entente daarentegen deelde bij haar antwoord (10 Januari 1917) haar oorlogsdoeleinden mede: herstel van België en van Servië; ontruiming van Frankrijk, Rusland en Roemenië; afstand van Elzas-Lotharingen aan Frankrijk; „bevrijding der Italianen, Slaven en Roemenen die onder vreemde heerschappij zuchten” (m. a. w. oplossing der Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie); verdrijving der Turken uit Europa; waarborgen tegen het Pruisische militarisme. Omtrent den Volkenbond in het officieele antwoord der Entente geen woord; echter gaf Balfour, minister van buitenlandsche zaken in Engeland, 13 Januari 1917 te kennen, dat ook hij „behind all treaty arrangements for preventing or limiting hostilities some form of international sanction” noodig keurde. Blijkbaar achtte de Entente verduidelijking van Wilson's denkbeeld gewenscht, eer zij het overnam. Wilson gaf die bij adres van 22 Januari aan den Senaat: als voorwaarden waarop de Vereenigde Staten bereid waren „to add their power to the force of other nations to guarantee peace and justice throughout the world”, noemde hij „a peace without victory”; „equality of rights among organized nations”; „governments derive all their just powers from the consent of the governed”; voor iedere natie „a direct outlet to the great highways of the sea”; „freedom of the seas”.

In plaats dus van de medegedeelde oorlogsdoeleinden der Entente te onderzoeken, hield Wilson zich bij algemeenheden. Hij had er in zijn eigen land geen goede pers mede. Roosevelt smaalde

van „een snoevende belofte, gedaan om de vreesachtigheid in verleden en heden te bedekken”; hij had gewild dat de Vereenigde Staten dadelijk na de schending van België's grondgebied zouden hebben losgeslagen. De *Detroit Free Press*, met haar: „Wilson heeft een buitengemeen ambitieuze taak aanvaard zonder macht te zee en te land, die toch noodig zijn om dit alles door te zetten”, gaf vrijwel den gemiddelden indruk weer. Een voorstel van Senator Cummings om een week lang te beraadslagen over „de belangrijkste beschouwing, ooit door een president der Vereenigde Staten voorgedragen”, werd aanstonds door den Senaat van de agenda afgevoerd. Senator Weeks gaf te kennen „dat de president den Senaat had gebruikt als een misthoorn om zijne vredesdenkbeelden aan de wereld bekend te maken.” „Transcendentiaal dromer” was de goedaardigste van eene reeks qualificatiën, door een blad zijner eigen democratische partij voor Wilson uitgedacht. De oorlogvoerenden oordeelen niet milder. De *Vossische Zeitung* schreef: „onderhandelen doen wij alleen met onze vijanden; Europa voor de Europeanen!”, en Bonar Law zeide namens de Engelsche regeering: „waar *hij* over praat, daar strijden *wij* voor.” Hetgeen zooveel zeggen wilde als: laat *ons* de zorg voor al dat moois maar over. Het bleek dat Wilson's preek niet door een algemeene bekeering werd gevolgd.

Intusschen had het ongeloofelijke plaats: Duitschland waagde het er op, zich den eenig mogelijken bemiddelaar tot vijand te maken. 31 Januari 1917 kondigde het den onbepaalden duikbootoorlog af: *elk* schip dat eene Ententekust naderde, stelde zich aan vernietiging zonder waarschuwing bloot. 3 Februari brak Amerika de diplomatieke betrekkingen met Duitschland af, en toen weldra bleek dat Duitschland de daad bij het woord gevoegd, en opnieuw de levens van Amerikaansche burgers had geofferd, verklaarde het den oorlog (6 April 1917).

Er ging iets vreemds door het Amerikaansche volk. Aan tot de tanden gewapende misdadigers als de oorlogvoerenden thans waren, was geen vrede op te leggen tenzij men zich wapende, nog vervaarlijker dan zij. Bij millioenen en millioenen stond het Congres de oorlogsuitgaven toe; intusschen moesten er maanden en maanden verlopen, eer een leger van voldoende omvang en geoefendheid om de beslissing af te dwingen, inderdaad naar Europa kon worden overgebracht.

Het wonder geschiedde. Het getal der maandelijks ingescheepte soldaten steeg van 1718 in Mei 1917 tot 276.372 in Juni 1918; in Juli waren het er al wederom meer. Eind Juni 1918 stonden er in het geheel 1.018. 824 Amerikanen op Franschen bodem. Hoewel slechts een klein gedeelte daarvan reeds in het vuur werd gebracht, gaf de beschikking over deze bij den dag in deugdelijkheid toenemende reserve Foch de lang gemiste vrijheid tot den aanval terug. In Juli begon het algemeene offensief der Geallieerden dat tot de ineenstorting van het Duitsche front in Frankrijk leidde. 5 October 1918 laat Duitschland weten, dat het tot onmiddellijke vredesluiting op een door Wilson bij boodschap aan het Congres van 8 Januari 1918 voorgeslagen basis bereid is. Die vredesgrondslag bestond uit veertien punten:

1. geen geheime verbonden meer.
2. vrijheid der zee, alleen te beperken door een internationaal gezag ter handhaving van internationale besluiten.
3. wegruiming van economische slagboomen en gelijkheid van handelsvoorwaarden in het internationaal verkeer.
4. vermindering der bewapening tot het peil, ter verzekering van elks binnenlandsche veiligheid vereischt.
5. alle koloniaal bezit gekeurd naar de criteria van belang der inboorlingen en geschiktheid der aanspraak makende mogendheden.
6. erkenning der staatkundige en maatschappelijke inrichting die het Rusland behagen zal zich te geven.
7. herstel van België.
8. ontruiming van Frankrijk; „the wrong done to France in the matter of Alsace Lorraine should be righted.”
9. de grenzen van Italië geregeld naar het nationaliteitsbeginsel.
10. autonomie voor de nationaliteiten in Oostenrijk-Hongarije.
11. herstel van Roemenië, Servië, Montenegro; voor Servië een vrije uitweg naar zee; regeling der grenzen tusschen de Balkanstaten naar het nationaliteitsbeginsel.
12. het Turksche rijk teruggebracht tot de landen van Turksche nationaliteit.
13. een onafhankelijk Polen, uit alle landen van Poolsche nationaliteit samengesteld, met vrijen uitweg naar zee.
14. volkenbond tot waarborg van onafhankelijkheid en integriteit aller Staten groot en klein.

Wilson vraagt 8 October, of Duitschland de veertien punten heeft *aangenomen*, zoodat alleen nog maar over de uitvoering te onderhandelen valt? Het antwoord is bevestigend (12 October). Hierop vraagt Wilson (14 October), of in Duitschland elke macht

vernietigd is, die uit eigen verkiezing den wereldvrede kan verstoren? Antwoord (20 October): de grondwet des Rijks wordt in dier voege gewijzigd, dat over oorlog en vrede voortaan de Rijksdag beslist. Wilson 23 October: hij kan alleen onderhandelen met „de ware vertegenwoordigers van het Duitsche volk”, niet met „monarchistische autocraten”. Deutschland 27 October: „die Friedensverhandlungen werden von einer Volksregierung geführt.” Hierop volgt 5 November de kennisgeving aan Deutschland, dat Foch gemachtigd is aan vertegenwoordigers der Duitse regeering de voorwaarden tot een wapenstilstand mede te deelen. De Geallieerden hebben voorbehoud gemaakt ten opzichte van de vrijheid der zee, als „open to various interpretations, some of which they could not accept”; onder „herstel” verstaan zij „compensation to all damage done to the civilian population of the Allies and their property by the aggression of Germany by land, by sea and from the air.” De uitbreiding aan het begrip „damage” gegeven zou het middel worden om niettegenstaande men van vergoeding van oorlogskosten afzag, Deutschland toch te debiteeren voor eene rekening die het nimmer zou kunnen betalen.

De wapenstilstandsvoorwaarden, waaraan Deutschland zich onderwerpen moest, leverden het land machteloos aan de Geallieerden over. Het zou den vrede te aanvaarden hebben dien zij verkozen op te leggen. Wilson werd voor een zware verantwoordelijkheid geplaatst. Hij heeft die niet begrepen; het belangrijker geacht dat in Deutschland een „monarch” werd opgeruimd en dat er een volkenbond werd gesticht, dan dat men overeenkwam omtrent een uitvoerbare vrede. Dit alles was te bedenkelijker, daar hij zijn land niet eens achter zich had. De verkiezingen voor het Huis van Afgevaardigden in 1918 hadden hem eene waarschuwing behooren te zijn; hij sloeg ze in den wind. In plaats van de kundigste raadgevers op het gebied van internationaal recht en Europeesche politieke verhoudingen naar Parijs mede te nemen, vertrouwde hij op zijn eigen kennis daarvan, die uiterst gering was, en voorts op de winnende kracht zijner oratorie — die verspild zou blijken aan een Lloyd George en Clemenceau.

Men begreep al spoedig dat het om zich van Wilson af te maken voldoende was, hem den volkenbond te geven en hem voorts in den waan te brengen dat wat men van Deutschland verlangde

precies paste in het kader der veertien punten, die men met de lippen te meer prees, naarmate men voornemens was ze metterdaad te ontzielen. Hierin slaagde men, en nu was Wilson tegenover Duitschland zoo onverbiddelijk als de ergste. Er was maar één punt dat hij Frankrijk weigerde, als tegen zijn nationaliteitsbeginsel al te nadrukkelijk strijdende: den linker Rijnover van Duitschland los te scheuren. In plaats daarvan boden hij en Lloyd George Frankrijk een garantietractaat tegen een Duitschen aanval aan, dat van kracht zou blijven tot de Volkenbond voldoende georganiseerd was om de garantie te kunnen overnemen. Het werd geteekend, maar door den Senaat niet geratificeerd, evenmin als het vredetractaat van Versailles zelf, waarin het grondverdrag van den Volkenbond was opgenomen, zoodat Amerika ook daar buiten bleef. Het volk bleek niet bereid, zijn geld en bloed ter beschikking te stellen voor iederen politiedienst die in Europa mocht worden vereischt. Zoo het ooit weer aan groote beslissingen in Europa deelnam, wilde het dit doen op zijn eigen voorwaarden. Wilson putte zijn krachten geheel uit door in persoon een hopeloze propaganda voor de ratificatie te ondernemen; de heele Unie doorkruiste hij daartoe; als een gebroken man keerde hij naar het Witte Huis terug. De verkiezing van 1920 werd door een Republikein, Harding gewonnen, die tot zijn Secretaris van Staat Hughes, den candidaat van 1916 nam. Daar Harding vóór het einde van zijn termijn overleed, trad de vice-president Calvin Coolidge op, die als candidaat voor een nieuwen termijn de verkiezing van 1924 won, en op het oogenblik dat wij schrijven, in functie is.

De verkiezing van Harding stelde een nieuw man in de gelegenheid, den verwarden toestand dien Wilson achterliet, te overzien. Een van de Amerika onwelkome uitkomsten van den oorlog was, dat Japan zijne positie in het Verre Oosten had kunnen versterken. Het had Kiaotsjou op Duitschland veroverd en zette zich daar vast; het bezette Duitschland's bezittingen in Oceanië benoorden den evenaar; het vermeerde zijn maritieme toerusting om die met de Amerikaansche, tijdens den oorlog zeer geducht geworden, gelijken tred te doen houden; het oefende een zwaren economischen druk op China uit, en trachtte daar een zoo bevoorrechte positie te vermeesteren dat er voor andere exploitanten geen ruimte meer zou wezen. Zou de uitkomst van den eenen wereldoorlog zijn dat

men er weldra een anderen, nu in de Pacific, zou moeten beginnen? Amerika's kansen daarin waren niet zeker, zoolang de bijzondere verzwaging van Britsche en Japansche belangen, in 1902 ontstaan, bleef voortduren.

Australië, Nieuw-Zeeland en Canada begeerden dien voortduur niet. Zij deelden, als blanke Pacific-mogendheden, tegenover Japan het Amerikaansche sentiment. Zij verzetten zich er tegen, dat het verbond met Japan, dat in 1921 afliep, door de Britsche regeering zou worden verlengd. Amerika gebruikte nu het oogenblik, dat de premiers der dominions te Londen met de rijksregeering in conferentie vereenigd waren, tot den voorslag, het Britsch-Japansche verbond door een Pacific-overeenkomst te vervangen, die eene ontwapening ter zee, waartoe tegelijk moest worden besloten, mogelijk maken zou (Juli 1921). Engeland ging op den voorslag in, en de ontwapeningsconferentie van Washington kwam tot stand. Daar werden Engeland, Amerika en Japan het eens omtrent eene verhouding 5—5—3 tusschen de slagschepen hunner onderscheiden vloten; Engeland en Amerika zouden er ieder mogen bezitten tot eene gezamenlijke maat van 500.000 ton; het Japansche totaal zou 300.000 ton mogen bedragen. Aan Frankrijk en aan Italië werden slagvloten van 175.000 ton toegestaan. Het Engelsch-Japansche verbond werd niet vernieuwd; daarentegen teekenden Engeland, Amerika, Japan en Frankrijk eene Stille Zuidzee-overeenkomst ter garantie van elkanders aan die zee uitkomend bezit. Nederland, dat ter conferentie vertegenwoordigd was, doch buiten de verplichting tot vlootbeperking viel (het bezat in het geheel geen slagschepen), garandeerde niet mede, maar ontving van de anderen eene verzekering, dat bij geen hunner eenig voornemen tot aantasting van het Nederlandsch-Indische territoir bestond.

De overeenkomst van Washington heeft er toe bijgedragen de Stille-Zuidzeeverhoudingen te ontspannen. Eene andere kwestie is nog ongeregeld: die van de schulden der Geallieerden aan Amerika.

De oorlog liet Amerika vorderingen na op 19 onderscheiden staten tot een gezamenlijk bedrag van 11 milliard dollar; Engeland deelt daarin voor ruim $4\frac{1}{2}$ en Frankrijk voor ruim $3\frac{1}{2}$ milliard. Van allerhande bondgenooten (behalve Amerika) heeft Engeland te vorderen ruim $8\frac{1}{2}$ milliard dollar en Frankrijk iets minder dan $1\frac{1}{2}$

milliard. Allen zonder onderscheid hebben zich bij den vrede reusachtige, nog steeds niet bevredigend omschreven vorderingen op Duitschland toegelegd. Frankrijk kan Amerika niet betalen tenzij Duitschland Frankrijk betaalt, en zoo loopt door de geheele aangelegenheid een warnet van kruisdraden. Van al Amerika's schuldenaars is Engeland de eenige die met afbetaling is begonnen; het verkiest niet de eenige te blijven. Amerika is de eenige die uitsluitend schuldeischer is. Zijn belang is, dat Europa zijn middelen niet aan nieuwe wapening verdoet maar zich als kooper op de Amerikaansche markt herstelle. Het desinteresseert zich dus niet van Europa, al wilde het in 1919 niet gedwongen worden tot garantie van vredesbepalingen die het niet ontworpen had en waarvan het de werking niet overzien kon. Het blijft schuw voor den Volkenbond, maar werkt gaarne mede tot pogingen die het economisch herstel van Europa ten doel hebben. Het plan-Dawes, dat in die pogingen voor het eerst eenig perspectief heeft gebracht, is van een Amerikaan afkomstig.

De deelneming van Amerika aan den oorlog is, indirect, van beslissende beteekenis geweest in militair opzicht, en, direct, in financieel opzicht. Hetzelfde kan niet gezegd worden van de politieke beslissingen waartoe Amerika in het geval is geweest, mede te werken. Wilson heeft zijn eigen leuzen te zeer bemind en van de reële hefboomen die hem in de hand waren gegeven, geen gebruik weten te maken. De hulpmiddelen van Amerika zijn schier onuitputtelijk gebleken; de geest, die het gebruik er van bestieren moest, schoot te kort. De harmonie tusschen middelen, wil en verstand was nog niet volkomen ontwikkeld, zooals b.v. bij Engeland in dezen oorlog. In haar prille jeugd, is Amerika's bekwaamheid als wereldleider op een te zware proef gesteld.

De geheele Amerikaansche cultuur is eigenlijk nog in wording. De Nieuw-Engelsche cultuur van Harvard en Yale, wier bloesem Emerson, Longfellow, Hawthorne waren, was een herkenbaar ding van vriendelijke middelmatigheid en onwijsgeerig optimisme; de strakheid van het oude puritanisme was er uit verdwenen; gebleven waren zijn reinheid van zeden en goede burgerlijke gezindheid. Maar die cultuur, in een hoekje van het continent geboren en daar langzaam aan tot iets achtbaars gegroeid, beheerschte Amerika sinds lang niet meer. Het Midden assimileerde

zij zich nog ten deele; zij overwon, maar assimileerde zich in het geheel niet, het afwijkende Zuiden; de verschijnselen in het jonge Westen kwamen op geheel buiten haar om. Het geheel is een brouwketel geworden van elementen van welke nog blijken moet tot welke samenstelling zij geschikt zijn. Het ontbreekt Amerika aan de gebondenheid van een vasten levensstijl. Soms lijkt het den beschouwer, of hij iets van een eigen, nieuwe schoonheid dóór ziet breken. Zijn oog wil daarop blijven rusten maar vermag het niet: zij heeft nog slechts een vervloeiende gedaante. Kan het Amerika dat zich in de 18de eeuw vrij verklaarde gezegd worden de volgroeide spruit van 17de eeuwsche West-Europeesche ouders te zijn geweest, van het oppervlak der huidige Vereenigde Staten bedekt het maar een smalle strook. De rest van het onmetelijk vasteland heeft het niet kunnen vullen zonder dat daarbij 19de en 20ste eeuwsch Midden- en Oost- en Zuid-Europa medewerkten. Te veel waarvan de kiemkracht nog niet kan hebben uitgewerkt is sedert 1850 over Amerika's bodem uitgestrooid, dan dat, in het geestelijke, de koloniale periode van zijne geschiedenis gezegd zou kunnen worden reeds afgelopen te zijn.

Literatuur: Overzichten in het Annual Register, EDELHAAF's Geschiedtskalender of VIALATE et CAUDEL's Vie Politique dans les Deux Mondes. — SULLIVAN, A History of the U. S. in our own time: 1900—1925. Vol. I: The Turn of the Century (1925). — Binnenlandsche ontwikkeling: WOODBURN. — Buitenlandsche betrekkingen: COOLIDGE en BASSETT MOORE. — Panamerikanisme: FRIED, Pan-Amerika. — Amerika in den oorlog: BASSETT MOORE; COLENBRANDER in Tien Jaren Wereldgeschiedenis, en in Wereldgeschiedenis 1915—'19. — Wilson te Parijs: KEYNES, The Economic Consequences of the Peace, London 1920. — Conferentie van Washington: WELLS, Washington and the Hope of Peace, London 1922. — Studiën over Amerikaansche cultuur: LAMPRECHT, Americana; HUIZINGA, Mensch en Menigte in Amerika.

VIII. CANADA

Dat Engeland Amerika verloor, is het behoud zijner koloniale toekomst geworden; eene toekomst die nog zeer rijk en uiterst gevarieerd zou blijken.

Aan den opstand had Canada niet medegedaan. De Franschen daar waren niet ontevreden over de wijze waarop Engeland de bepalingen van 1763 ¹⁾ had nageleefd; zij stonden tot de bewoners der opgestane koloniën in geen betrekking. Evenmin deden dit de Engelsche bewoners die zich (sedert de stichting van Halifax in 1749) bij de oorspronkelijke Fransche hadden gevoegd in het in 1713 door Engeland verworven Acadië, thans Nieuw-Schotland geheeten. Zij lagen van Nieuw-Engeland afgezonderd door een onbewoonde streek, en hadden met de puriteinsche maatschappij daar geen geestelijke verwantschap. Evenmin van economisch verkeer: hun achterland was Canada, dat alleen langs de haven van Halifax toegankelijk is gedurende den tijd van het jaar waarin de mond van den St. Laurens met ijs bezet pleegt te wezen.

Nu wilde het geval dat de opstand der Amerikaansche koloniën Canada's bevolking met een belangrijk getal personen vermeerderen kwam, uit die opgestane koloniën afkomstig.

In elk der dertien, of althans in de meeste er van, kwamen loyalisten voor, lieden eerst kortelings uit Engeland geïmmigreerd, of die zich uit eenigerlei reden nauwer aan het moederland dan aan de kolonie hunner inwoning verbonden voelden. Spoedig werd het kiezen of deelen, en voor zoover zij geen Amerikanen wilden worden, en ook niet naar Engeland terug konden of wilden gaan, begaven zij zich over de Canadeesche grens, of, in afwachting der gebeurtenissen, naar New York, dat in Engelsche handen was. Na afloop van den oorlog is ook deze laatste groep naar Canada geweken. Te zamen waren het ettelijke duizenden menschen.

Zich onder de Franschen neder te zetten, trok hun niet aan; zij

¹⁾ Hiervóór, bl. 60.

bevolkten 1°. het braakliggend land dat tusschen Nieuw-Schotland en Maine lag, en dat zij, ter uitdrukking hunner loyalistische gevoelens, naar het koningshuis, Nieuw-Brunswijk noemden; 2°. de eveneens nog onbevolkte oevers van den St. Laurens tusschen de Fransche kolonie en het meer van Ontario gelegen (Upper Canada, ter onderscheiding van de Fransche kolonie die de Engelschen nu Lower Canada doopten).

Tijdens de Fransche revolutie bleek, hoe weinig deze Fransche kolonie nog met haar moederland samenleefde. Zij was zeer gehecht aan haar eigen taal, geloof, recht en boersche zeden, maar was onbekend met de jongere ontwikkeling van den Franschen geest in Europa. Haar streng katholiek karakter werd nog versterkt door het binnenkomen van *prêtres insermentés*, voor de Jacobijnsche vervolging de wijk nemende, en die begrepen dat Canada een der weinige landen ter wereld was waar zij zich thuis zouden voelen.

De aanwezigheid eener Fransch sprekende bevolking leverde dus voor Engeland geen bezwaar op om in Canada de les toe te passen die men meende in Amerika te hebben geleerd: dat het verstandig was, eene kolonie van blanken den teugel te vieren; vooral, haar niet te lang in economische afhankelijkheid van het moederland te laten. Kon men niet beginnen met de bevolking het recht te verleenen dat b.v. eene kolonie als Virginië van den aanvang af bezeten had, maar dat men in 1763, toen men de Franschen met wie men te doen kreeg nog niet kende, begrijpelijkerwijs aan Canada onthouden had: eene wetgevende vergadering te kiezen uit haar midden? Dat de moeilijkheden over belastingsrecht die zich in Amerika hadden voorgedaan, zich hier niet zouden herhalen, waarborgde de wet die Engeland in 1778 had aangenomen (toen het voor Amerika te laat was):

„That the King and Parliament of Great Britain will not impose any duty tax or assessment whatever, payable in any of H. M.'s colonies, provinces and plantations in North America and the West Indies, except only such duties as it may be expedient to impose for the regulations of commerce; *the net produce of such duties to be always paid and applied to and for the use of the colony, province or plantation in which the same shall be levied.*”

In 1791 dan kregen Lower en Upper Canada elk haar vergadering, maar zij stonden onder één gouverneur. De „Zeeprovinciën”:

Nieuw-Schotland, Nieuw-Brunswijk en Prins Edward-eiland, bleven afzonderlijk geadministreerd en werden niet tot Canada gerekend. Lower Canada, dat in 1763 eene bevolking had gehad van 65.000 Franschen, telde er nu 140.000 (de nataliteit dezer bevolking was zeer hoog) en 20.000 Engelschen, Upper Canada had een uitsluitend Engelsche bevolking van 40.000 zielen. Het kreeg eene vergadering van 16 leden; Lower Canada van 50. In 1792 hadden de eerste verkiezingen plaats. In de kamer van Lower Canada werden 34 Franschen gekozen en 16 Engelschen.

De instelling voldeed. Er was wel wat wrijving tusschen katholieken en protestanten, tusschen het (Fransche) landbouw- en het (Engelsche) handelsbelang, maar beide groepen der bevolking bleven in den oorlog met Amerika van 1812—'14 volstrekt loyaal.

In het tweede kwartaal der 19de eeuw dreigde de vreedzame ontwikkeling door de snelle toeneming der immigratie te worden verstoord.

Er immigrerden bijna uitsluitend Engelschen. Tot en met 1850 zijn er een 10.000 Duitschers het land binnengekomen en maar 1300 Franschen, terwijl van 1819 tot 1829 de geheele immigratie 126.000 bedroeg en van 1829 tot 1839 320.000. De nieuwe bevolking ontzag de rechten en vooroordeelen der oude weinig; zoo wilde zij het katholieke kerkegoed aantasten. Het Fransche element beschuldigde meer dan één gouverneur van partijdigheid. Bij verkiezingen ging het soms heet toe; te Montréal schoten Engelsche troepen op een samensholing en doodden drie Fransche Canadeezen (1832). Eenzijdig ingelicht, verdacht men te Londen de Franschen er van, aan de St. Laurens een katholieke Fransche republiek te willen stichten. Eene enquête werd bevolen, het parlement ontbonden en de Fransche leider Louis Papineau gevangen genomen (1837). Het Fransche element belegde nu een eigen vergadering buiten Quebec en stelde eene verklaring van rechten op. De katholieke geestelijkheid trachtte te vergeefs te bemiddelen; een gedeelte der Franschen ging tot den gewapenden opstand over, sloeg eerst een troepenafdeeling maar werd weldra verstrooid. Tot straf werd, 12 Februari 1838, de constitutie van 1791 ingetrokken. Lower Canada kwam onder militair regime; nevens den gouverneur werd ingesteld een (benoemde) raad van 22 leden, waarvan maar 11 Canadeezen waren.

Intusschen was dit een strafmaatregel. Als blijvende hervor-

ming stelde Engeland zich de fusie van Lower en Upper Canada voor; wanneer het geheel één parlement kreeg met het Engelsch als taal, zou de geheele oppositie der weinig geletterde Franschen wel verdwijnen. De *Union Act* van 1840 bracht deze hervorming tot stand.

Het verwachte gevolg is uitgebleven. De bepaling tot verbod der Fransche taal in het parlement bleek niet te handhaven, en moest worden ingetrokken. Er ontstond in het geunifieerde parlement eene partijverdeeling langs andere lijnen dan die van het nationaliteits- of geloofsverschil. Er vormde zich een „liberale partij” waarin men de massa der Fransche Canadeezen terugvond, maar met ettelijke Engelschen vereenigd, en wier doel de verovering van het „responsible government” was. Na een niet tot het doel leidende kamerontbinding van 1847 berust het moederland er in dat de koloniale regeering zal voortkomen uit de meerderheid der vergadering. In den parlementairen strijd die met deze overwinning eindigde onderscheidden zich een Cartier naast een Macdonald, een Antoine Dorion naast een Charles Tupper, en in het eerste „verantwoordelijk” ministerie zit een Lafontaine naast een Baldwin. De afgevaardigde Taché legt bij de behandeling eener militiewet de verklaring af: „Par nos habitudes, nos loïs, notre religion, nous sommes monarchistes et conservateurs. Traitez-nous comme les enfans d’une même mère et le dernier coup de canon tiré pour le maintien de la puissance anglaise le sera par un bras canadien.” Er was ook wel een kleine Fransch-radicalen partij onder Papineau, maar zij bleef zonder invloed. In 1852 wordt aan het Fransche element een groote voldoening geschonken door de oprichting eener katholieke universiteit te Quebec. De vrede tusschen de nationaliteiten schijnt voorgoed geteekend. Zij wogen in dat jaar in getal elkander nagenoeg op, met een meerderheid voor de Engelschen: dezen zijn 1.092.000 sterk, de Franschen 918.000. De Franschen hebben 750.000 man in Lower Canada en 140.000 in Upper, de Engelschen 168.000 in Lower en 952.000 in Upper. — Bovendien echter heeft men te letten op de zeeprovinciën waar 350.000 Engelschen wonen en het nakroost der weinige Acadiërs die niet in 1713 naar Canada verhuisd waren zijne nationaliteit niet gehandhaafd heeft.

De leer van het midden der 19de eeuw in Engeland omtrent de

economische betrekkingen tusschen moederland en koloniën (de leer van Richard Cobden) brengt mede dat het koloniale tarief aan het moederland geen enkel voorrecht behoort toe te kennen. In overeenstemming met die leer was het Canadeesche tarief ingericht. Dit kwam ten goede aan de verhouding van Canada tot de Vereenigde Staten, welke sedert de invoering van „responsible government” vriendschappelijk valt te noemen. De Vereenigde Staten waren Canada's voornaamste afzetgebied; daar nu de producten der Vereenigde Staten niet zwaarder belast waren dan de Engelsche en in Canada goeden aftrek vonden, viel het de Canadeesche regeering niet moeilijk, in 1854 met den grooten nabuur een handelsverdrag te sluiten dat uitvoer van Canadeesche producten op redelijke voorwaarden mogelijk maakte. Het werd door de Vereenigde Staten opgezegd in 1866, toen zij besloten het gat dat de Secessie-oorlog in hunne financiën geslagen had, met behulp van hooge invoerrechten te vullen. Deze gebeurtenis bespoedigde ongemeen de federatie met de zeeprovinciën, door Canada voorgesteld sedert 1858, maar eerst door de zeeprovinciën zoowel als door het moederland verworpen. Het nieuwe tarief der Vereenigde Staten verwees Canada voor zijn uitvoer naar de Europeesche markt. Het zou zich dus meer dan te voren van de haven van Halifax hebben te bedienen (de St. Laurensrivier toch is een gedeelte van het jaar door het ijs voor de scheepvaart onbruikbaar) en had er belang bij dat de te Halifax geheven rechten niet enkel Nieuw-Schotland ten goede zouden komen. Het moederland werd voor het denkbeeld gewonnen daar het de gelegenheid kreeg de kosten der bezetting van 12.000 man die het in Canada onderhield uit te sparen, zonder nadeel voor de defensie der kolonie. De Canadeezen toch waren bereid zich den militieplicht op te leggen en in de kosten hunner defensie zelf te voorzien. Zij waren niet zonder vrees voor mogelijke annexatieplannen der Vereenigde Staten, die in den Secessie-oorlog de geweldige kracht die zij ontwikkelen konden hadden getoond, na dien oorlog zich tegenover het buitenland sterk lieten gelden ¹⁾, en Alaska aankochten; wellicht streefden zij naar het bezit van geheel Noord-Amerika. De Canadeezen, gesproken deels uit eene bevolking die met de Vereenigde Staten nooit gemeenschap had gehad, voor een ander deel uit eene groep die hen den rug had toegekeerd, voor

¹⁾ Hiervóór, bl. 93.

een derde deel uit Engelschen der 19de eeuw die de Yankees niet meer als volksgenooten beschouwden, begeerden volstrekt niet in het groote geheel op te gaan; de federatie werd gewaardeerd ook als teeken dat men een centrum wilde vormen in zichzelf. De besprekingen, die in 1864 op eene daartoe belegde „Quebec conference” hervat waren maar aanvankelijk niet schenen te willen vlotten, worden onder den indruk der gebeurtenis van 1866 tot een gelukkig einde gebracht; een federatieplan wordt geredigeerd en in de wetgevende vergaderingen van Canada, van Nieuw-Schotland en van Nieuw-Brunswijk aangenomen; afgevaardigden dier drie koloniën vertrekken naar Engeland en leggen hun tekst aan de regeering voor. De definitieve redactie komt daar tot stand, wordt in het Engelsche parlement behandeld en aangenomen in Maart 1867, door de koningin den 29sten Maart geteekend, in de koloniën zelve afgekondigd 22 Mei, en treedt in werking 1 Juli 1867.

Deze *British North America Act* bevat de volgende regeling:

Canada, Nieuw-Schotland en Nieuw-Brunswijk vereenigen zich tot een Dominion onder dekroon van Grootbrittanje, „with a constitution similar in principle to that of the United Kingdom.” Deze Dominion neemt den naam „Canada” aan en wordt verdeeld in vier „provinciën”: Ontario, Quebec, Nieuw-Schotland en Nieuw-Brunswijk.

Deze opheffing der Unie van 1840 (want Ontario is wat vroeger Upper, Quebec is wat Lower Canada heette) was de voorwaarde geweest waarop het Fransche element tot de aanneming van het plan in de vergadering van Canada had medegewerkt; het wilde weder een onderdeel vormen op zich zelve. — Dat de constitutie in beginsel aan de Britsche gelijk moet zijn, wil zeggen dat men „parliamentary cabinet government” wil en geen „presidential government” als in de Vereenigde Staten: „The Conference, *with a view to the perpetuating of our connexion with the mother-country*, desires to follow the model of the British Constitution, so far as our circumstances will permit” (3de resolutie der Quebec Conference; een besluit dat de stemming van 1866 geheel weergeeft).

Het uitvoerend gezag berust bij de koningin en wordt in haar naam uitgeoefend door den door haar benoemden Gouverneur-Generaal, die, „from time to time”, leden tot den Privy Council roept en ze, „from time to time”, ontslaat.

Deze bepaling impliceert, drukt niet uit, de ongeschreven *conventions* der Britsche parlementaire practijk. In werkelijkheid bestaat er een parlementair kabinet en geschieden benoeming en ontslag niet „from time to time” maar naar de parlementaire situatie het gebiedt.

Het opperbevel der militie berust bij de koningin.

Om het uit te oefenen, placht zij aanvankelijk een Engelsch generaal uit te zenden; de tegenwoordige practijk bekleedt er een Canadees mede, zoodat nu de Gouverneur-Generaal de eenige „Engelschman” in functie is in de geheele Dominion.

De zetel der regeering is Ottawa.

Ottawa (in Ontario) was sinds 1858 de zetel der regeering van Canada geweest, die in 1840 eerst te Montréal was gevestigd geworden, vervolgens te Toronto, vervolgens te Quebec.

„There shall be one Parliament for Canada, consisting of the Queen, the Upper House, styled the Senate, and the House of Commons.”

„The Queen”: eerst door haar „assent” (uitgedrukt doorhaarzelve of door den Gouverneur-Generaal) wordt de „bill” (wetsontwerp) een „Act of Parliament” (wet).

De Senaat bestaat uit 72 leden: 24 voor Ontario, 24 voor Quebec, 12 voor Nieuw-Schotland, 12 voor Nieuw-Brunswijk.

Tegenwoordig uit 96 leden: 24 voor Ontario, 24 voor Quebec, 10 voor Nieuw-Schotland, 10 voor Nieuw-Brunswijk, 6 voor Manitoba, 6 voor Saskatchewan, 6 voor Alberta, 6 voor Britsch Columbia, 4 voor Prins Edward-eiland.

De leden worden benoemd voor het leven; voor de eerste maal door de koningin, vervolgens door den Gouverneur-Generaal, die ook, uit de leden, den Speaker benoemt. De aanwezigheid van 15 leden, den Speaker inbegrepen, maakt den Senaat besluitvaardig.

Het Huis der Gemeenten bestaat uit 181 leden: 82 voor Ontario, 65 voor Quebec, 19 voor Nieuw-Schotland, 15 voor Nieuw-Brunswijk.

Tegenwoordig uit 235 leden: 82 voor Ontario, 65 voor Quebec, 16 voor Nieuw-Schotland, 16 voor Saskatchewan, 15 voor Mani-

toba, 13 voor Britsch Columbia, 12 voor Alberta, 11 voor Nieuw-Brunswijk, 4 voor Prins Edward-eiland, 1 voor Yukon Territory.

Zij zitten voor 5 jaar, worden gekozen in enkelvoudige districten, volgens het kiesrecht dat in iedere provincie voor de provinciale vertegenwoordiging geldt, verkiezen hun eigen Speaker; het Huis is besluitvaardig als er, met inbegrip van den Speaker, 20 leden bijeen zijn.

Wetten die beide Huizen gepasseerd zijn, worden den Gouverneur aangeboden „for the Queen's assent”. Hij verklaart dan, „according to his discretion, but subject to Her Majesty's instructions, either that he assents in the Queen's name, or that he withholds the Queen's assent, or that he reserves the Bill for the signification of the Queen's pleasure.” Door den G.-G. aangenomen wetten worden aan de koningin opgezonden en kunnen binnen twee jaar na ontvangst vernietigd worden („disallowance”). Gereserveerde wetten moeten, om van kracht te worden, binnen twee jaar door de koningin van haar goedkeuring worden voorzien.

Tot 1878 schreven de instructiën den G.-G. 8 categorieën van wetten voor, diesteds moesten wordengereserveerd: „1. regarding divorce; 2. conferring a grant upon himself; 3. making paper money legal tender; 4. imposing differential duties; 5. containing provisions inconsistent with treaty obligations; 6. interfering with the discipline of the Crown's forces; 7. prejudicing British trade and shipping; 8. containing provisions to which assent has already been refused at home”. De instructie werd ingetrokken nadat zij door een Canadeesch minister van justitie (Blake) aldus was veroordeeld: „it would be more conformable to the spirit of the Constitution that the legislation should be completed on the advice and responsibility of H. M.'s Privy Council for Canada; as a protection to Imperial interests, the right of disallowance is sufficient for all purposes.”

In iedere provincie benoemt de G.-G. een Luitenant-Gouverneur; in elke bestaat een wetgevende vergadering.

Het parlement legifereert bij uitsluiting over 29 met name genoemde onderwerpen, o. a. publieke schuld (de gewezen koloniale schulden worden geamalgameerd), handel, geldleening, posteries, militie, scheepvaart, visscherij, munt, bankwezen, maten en gewichten, Indianen, naturalisatie, huwelijk en echtscheiding, gevangeniswezen.

De G.-G. benoemt de rechters.

Het Fransch en Engelsch hebben gelijke rechten in het parlement der Dominion en in de wetgevende vergadering van Quebec, eveneens voor de dominiale rechtbanken en die van Quebec.

De aanleg van den spoorweg die Halifax met Montréal verbinden moet, zal binnen zes maanden beginnen.

Newfoundland, Prins Edward-eiland en Britsch Columbia zullen (bij Britsche wet) in de Dominion kunnen worden opgenomen wanneer beide de Dominion en deze koloniën dit zullen verlangen, en het North Western Territory en Rupert's Land, wanneer de Dominion zulks verlangt.

Newfoundland is de eenige der hier opgenoemde landen, dat buiten de Dominion is gebleven, niet uit onwil van deze om het te ontvangen, maar uit onwil van Newfoundland zelf om zijne zelfstandigheid op te geven. Het heeft zijn eigen instellingen welke op die der Dominion gelijken: responsible government; benoemd hoogerhuis (Legislative Council), verkozen lagerhuis (House of Assembly) van 36 leden. Rupert's Land en het North Western Territory daarentegen zijn aan de Dominion toegevoegd in 1870 Britsch Columbia in 1871, Prince Edward Island in 1873. — Eene Britsche wet van 1871 verleende Canada het recht, in nieuw verworven territoriën provinciën te vormen, en eene van 1885, om territoriën of deelen daarvan te doen vertegenwoordigen in het Huis der Gemeenten. Van dit laatste recht is nauwelijks gebruik gemaakt; van het eerste driemaal, tot vorming der provinciën Manitoba, Saskatchewan en Alberta, waardoor haar geheele getal op 9 is gekomen.

Ten Noorden en Noordwesten van Canada lagen de onmetelijke grootendeels onbewoonbare gewesten, die in de Noordelijke IJszee overgaan. De Hudsonbaai snijdt er een diepen inham in. Hier had eene particuliere maatschappij, de Hudson Bay Company, van de Britsche regeering rechten van exploratie en exploitatie verkregen. Het is haar gebied dat boven als North Western Territory en Rupert's Land wordt aangeduid; het werd geacht het geheel van het vasteland tusschen IJszee ten Noorden, Alaska en Britsch Columbia ten Westen, de Vereenigde Staten en de provinciën Ontario en Quebec ten Zuiden, den Atlantischen Oceaan ten Oosten, te omvatten. De Dominion kon dit gebied verkrijgen wanneer zij het verkoos; zij wenschte echter niet alleen het territoir te bezitten maar ook de rechten die de Company daarop uitoefende (of zou kunnen uitoefenen), want het gedeelte dat vlak benoorden den 49sten breedtegraad aan de Vereenigde Staten grensde, was voor graanbouw zeer geschikt. Bij transactie van 1869 kocht zij de compagnie al haar rechten voor 300.000 pond af; de compagnie behield uitgestrekte bosschen en $\frac{1}{20}$ van het onmiddellijk bebouwbaar land in particulieren eigendom; de ver-

koop van de rest werd een middel voor de dominiale kas. Van de bevoegdheid tot het vormen van provinciën werd het eerst gebruik gemaakt voor het rijke graanland Manitoba, een land in kwaliteit geheel gelijk aan de aangrenzende Amerikaansche Staten Noord-Dakota en Minnesota, en dat voor een goed deel door de Schotsch-Amerikanen, die in die Amerikaansche Staten het gros der bevolking uitmaken, werd ontgonnen. Later is Manitoba aan Britsch Columbia door twee nieuwe provinciën, Saskatchewan en Alberta, verbonden. Het is naar deze middenprovinciën dat in den jongsten tijd de immigratie uit Europa zich het meest richt. Wat er daarbuiten van de aanwinst van 1870 overblijft is verdeeld in vier districten. Er leven daar nog een 30.000 Indianen; één der districten heeft tijdelijk, toen men zich van de goudwinning in Klondyke veel beloofde, een talrijke bevolking van delvers en avonturiers getrokken.

In 1871 werkte het moederland tot de door Canada begeerde aanhechting van Britsch Columbia en Vancouver gaarne mede, omdat de Dominion bereid was die aanwinst te betalen met de verplichting, op hare kosten een Canadian Pacific-spoorweg aan te leggen, die als deel eener snelle mailroute Londen—Yokohama kon worden gebruikt en dus groote imperiale beteekenis had.

Sedert de Franschen van Quebec hunne eigen zaken in de door hen beheerschte provinciale vergadering ongestoord kunnen bedisselen, is alle vrees voor een nationaliteitenstrijd in de Dominion verdwenen. Canada als geheel is Engelsch geworden maar heeft een Fransch „eiland”. Het partijleven in de Dominion wordt door economische vragen beheerscht. Aanvankelijk is het overwicht aan de partij (de „conservatieve”) die in 1866 de hooge rechten van Amerika met hooge rechten tegen Amerika beantwoord heeft en nu vooral het verkeer met Engeland tot ontwikkeling moet zoeken te brengen (de oude uitvoerartikelen, pelterijen, visch en hout, wijken in belang meer en meer terug voor granen, vee en vleesch). De conservatieve partij behoudt jaren lang het overwicht; een van haar groote daden is de voltooiing van de Canadian Pacific in 1885, die de geheele Dominion voor het verkeer met het moederland ontsluit. Zij poogt Engeland te bewegen, bij zijn tarief van invoerrechten aan de Cana-

deesche producten voorkeur toe te kennen; met aandrang vooral na het Mc. Kinley-tarief van 1890 ¹⁾, dat de Vereenigde Staten voor den Canadeeschen invoer zoo goed als sluit.

De oppositie (de „liberale” partij) staat onder leiding van den Franschen Canadees Sir Wilfrid Laurier. Zij behaalt de meerderheid in 1896 en behoudt die tot 1911; al dien tijd is Laurier eerste minister. Deze partij zet aanvankelijk de poging voort, Londen voor imperiale preferentie te winnen, en poogt deze op gang te brengen door van Canadeesche zijde aan den Engelschen invoer eene preferentie toe te kennen van 25% (1898), in 1900 verhoogd tot 33¹/₂%. De voorkeurkwestie wordt een strijdpunt in Engeland; wanneer de slag daar in 1906 door de anti-protectionisten is gewonnen, wil Laurier alles beproeven om weder uitvoer naar de Vereenigde Staten mogelijk te maken; hij is overtuigd dat zoolang Engeland preferentie verwerpt, Canada's productie daar niet in haar geheel kan worden geplaatst. Opheffing der door Canada verleende preferentie aan Engeland (d. w. z. hare feitelijke opheffing, door er de Vereenigde Staten in te doen deelen) kan nu als compensatie-object dienen bij eene onderhandeling met Washington. De conservatieve partij verwerpt dit denkbeeld. Ook dat van den aanbouw eener eigen Canadeesche vloot, waarvoor Laurier ijvert; integendeel wil zij bijdragen in geld toestaan tot het onderhoud der Engelsche vloot.

In 1910 gelukte het Laurier, met Washington over het tarief in onderhandeling te geraken. Hij hoopt te kunnen verkrijgen dat levensmiddelen over en weer vrij zullen worden ingevoerd, op andere over en weer eene reductie zal worden toegestaan. De Engelsche conservatieve leider Balfour, toen hij er van vernam, noemde deze onderhandeling *an imperial disaster*. Een Amerikaansch Congresman, Canada's motieven te eenenmale misverstaande, sprak van „een tweede Louisiana”; hij achtte m. a. w. een dergelijk tractaat het begin der aanhechting van Canada bij de Vereenigde Staten, eene uitbreiding, die in belang met den Louisiana-aankoop van 1803 te vergelijken zou zijn. Deze uitlating deed in Canada een kreet van verontwaardiging opgaan, en bij de verkiezingen van 1911 werd Laurier in de minderheid gebracht. Van het tractaat met Amerika kwam niets; daarentegen diende de

¹⁾ Hiervóór, bl. 100.

nieuwe premier Borden het voorstel in, geld aan te bieden voor de imperiale vloot; het lokte een lang debat uit dat tot in 1913 duurde. Het voorstel werd aangenomen in het Huis der Gemeenten maar verworpen in den Senaat, waar de aanhangers van Laurier nog in de meerderheid waren.

Op de Rijksconferentie sedert 1887 van tijd tot tijd te Londen gehouden, had Canada zich steeds op het standpunt gesteld dat de militiën der Dominions niet zonder hare toestemming buiten de dominiale grenzen konden worden gebruikt. Dit neemt niet weg dat vrijwillige hulp aan Engeland steeds gaarne is verleend: in den Boerenoorlog; op zeer ruime schaal in den Wereldoorlog. Aan het eind daarvan trad Canada met de andere Dominions in den Volkenbond op. Zijn verschijning daar trok in zooverre de aandacht, dat men uit zijne uitlatingen beter begreep wat de niet-verschenen Vereenigde Staten op den Volkenbond tegen hadden. De gedelegeerde Rowell liet zich uit als volgt:

If there is one idea held more tenaciously than another on our side of the Atlantic, it is that we must retain control of our own internal affairs. You can never expect the great nation south of Canada to become party to this League so long as there is any contention that you are going to interfere with the domestic affairs of that country. . . . Even the statesmen of the Mother Country, Great Britain, we do not permit to settle any of our Canadian affairs. . . . You may say that we should have confidence in European statesmen, but it was European policy, European statesmanship, European ambition that drenched this world with blood, and from which we will suffer for generations. Fifty thousand Canadians under the soil of France and Flanders is what Canada has paid for European statesmanship trying to settle European problems.

Een zekere schuwheid voor het vreemde is hier te onderkennen. Het eenig middel toch om te voorkomen dat deze Europeanen opnieuw de zaken gaan verbrodden is, er zich zelve mede voor aansprakelijk te houden. Te zeggen: laat ons maar alleen, is geen oplossing; immers de vijftig duizend gesneuvelde Canadeezen getuigen, dat men, als het er op aan komt, toch niet alleen gelaten wordt, en zelfs niet eens alleen wil blijven. Van landen als Canada en Amerika is dit niet het laatste woord; het is alleen het bewijs, dat diep in hun ziel nog altijd de koloniale stempel gedrukt staat. Langer verloop van tijd zal den indruk daarvan doen verflauwen; er zal veel toe noodig zijn, hem geheel te doen verdwijnen.

Literatuur: Overzichten in LAVISSE en RAMBAUD's Histoire Générale, deelen IX—XII; in de Cambridge Modern History en in de overzichtwerken, op bl. 132 hiervóór genoemd. — Fransch Canada: CHARLEVOIX, Histoire et Description de la Nouvelle France, Paris 1744. — GARNEAU, Histoire du Canada depuis sa découverte, Québec 1845—1848. — FAILLON, La colonie française au Canada, Paris 1865. — Britsche periode en Britsche politiek ten aanzien van Canada: SEELEY, The Expansion of England (1882, herhaaldelijk herdrukt). — DILKE, Problems of Greater Britain, 1890. — PARKIN, The Great Dominion: Studies in Canada, 1895. — EGERTON, Short History of British Colonial Policy (2e druk 1908). — CURREY, British Colonial Policy, 1783—1915 (1916). — Hoofdstuk „The United States and Canada” in COOLIDGE's werk, genoemd hiervóór, bl. 91. — Tekst der British North America Act: bij EGERTON, Federations and Unions (genoemd hiervóór, bl. 65) 121 vv.; bespreking aldaar, 17 vv. — Beeld van (Fransch) Canadeesch leven: de roman van LOUIS HÈMON, Maria Chapdelaine. — Rowell te Genève: Gids 1921 I, 164, 493.

IX. AUSTRALIË EN NIEUW-ZEELAND

In een geheel ander gedeelte van den aardbol dan waarin wij tot dusver met onze aandacht verkeerden, verplaatst ons de beschouwing van Australië, dat met Amerika en Canada toch weder gemeen heeft dat alle drie op de Stille Zuidzee uitzien. Australië doet dit zeer in het bijzonder, daar cultuur er vooral mogelijk is in het Zuidoosten. Was het geheele oppervlak in waarde aan dat Zuidoosten gelijk, Australië zou een zeer aanzienlijke blanke bevolking kunnen bergen. De ellendige inboorlingen, geen 500.000 meer in getal en tot geen krachtsinspanning in staat, zouden de verbreiding van den blanke niet verhinderen. Maar het binnenland lijdt aan regenarmoede en kan niet veel menschen opnemen.

In de 16e eeuw bestonden vage noties omtrent het bestaan eener Terra Australis (Zuidland), dat, veel te groot en in fantastischen omtrek, op de wereldkaarten van dien tijd geregeld verschijnt. Sedert de reis van het *Duyfken* in 1606 hebben Nederlandsche schepen herhaaldelijk opzettelijk gedeelten der Australische kust aangedaan of zijn er op vervallen, en eindelijk verkende Tasman nagenoeg de geheele kust (met uitzondering der Torres-sstraat) en ontdekte Nieuw-Zeeland. Daar er echter op het werelddeel niets gevonden werd dat een voordeeligen handel daarmede mogelijk deed achten, verloor de Nederlandsche O. I. C. de belangstelling voor het land en hield op, het te bezoeken. Sedert hoort men niet van Australië of Nieuw-Holland, zooals Tasman het gedoopt had, tot de reizen van La Pérouse en James Cook. De laatste liep eene baai ter Oostkust binnen, waar de (vergelijken-derwijs) rijke plantengroei (elders zoo zeldzaam op deze kusten) hem trof, en die hij daarom Botany Bay noemde. Het gedeelte van zijn reisverhaal dat over die baai handelde trok de aandacht in Engeland waar men toen (na het verlies der Noord-Amerikaansche koloniën) over de plaatsing eener strafkolonie nadacht. Strafkoloniën waren een denkbeeld uit de humanitaire sfeer der straf-

rechtsbeschouwingen van dien tijd en door Beccaria in zijn beroemd boek *Dei Delitti e delle Pene* als menschelijker dan gevangnissen aanbevolen. In 1787 besloot men, eene kolonie van gedeporteerden aan Botany Bay te vestigen; 778 veroordeelden, waaronder 200 vrouwen, vertrokken daarheen, benevens 220 vrijen. De straftijd zou voor de veroordeelden een gedwongen diensttijd zijn; na ommekomst van de hun opgelegde jaren straf zouden zij, nu met de vrijen gelijk staande, in het land kunnen blijven, of ook, zoo zij het verkozen, naar Engeland kunnen terugkeeren. De nederzetting werd Sydney gedoopt, naar den toenmaligen minister van koloniën. Andere partijen veroordeelden volgden en sedert 1793 ook weer vrijen, en in 1798 werd een partij politieke misdadigers (Iersche opstandelingen) naar de kolonie gevoerd.

Bij de vestiging der kolonie werd, als maatregel van voorzorg, in eens de geheele kust van kaap York tot van Diemen's land Engelsch verklaard, eveneens Nieuw-Zeeland; over de Noord-, West- en Zuidkust van Australië liet men zich nog niet uit. De in bezit genomen Oostkust kreeg den naam New South Wales.

Eerst was het plan, dat de kolonisten daar den graanbouw zouden uitoefenen. De uitkomst was een teleurstelling; er was te weinig water. Wel was het land geschikt tot de schapenteelt. In plaats van 40 tot 60 acres bouwgrond zooals eerst, gaf men nu gratis aan ieder kolonist weiderechten op uitgestrektheden van 5000 acres.

De kolonie wies langzaam aan en kreeg in 1823 een (benoemen) wetgevenden raad; in 1828 werd bepaald, dat de helft der leden ingezetenen zouden moeten wezen.

Voor onverbeterlijke veroordeelden, die niet geschikt bleken na afloop van den straftijd in de vrije maatschappij over te gaan, was in 1804 een etablissement opgericht te Hobart op van Diemen's land. Sedert 1817 laat men daar ook vrije immigranten toe, en in 1825 wordt Tasmanië (zoo noemen de Engelschen het eiland) een eigen kolonie, niet langer ressorteerende onder New South Wales, maar met eigen instellingen, naar die der oudere zuster gevolgd. — Wanneer een gerucht zich verbreidt dat ook de Franschen eene vestiging in Australië overwegen, worden alle kusten door Engeland in bezit genomen (1829).

In dat jaar 1829 begint de Engelsche econoom Wakefield zijne

campagne voor een geheel nieuwe kolonisatiepolitiek ten opzichte van Australië. Hij noemt het onverantwoord, door het uitzenden van veroordeelden aan het vertrek naar Australië nog langer een tint van onbehoorlijkheid en minderwaardigheid te geven; kapitaalkrachtige burgers en goede arbeidskrachten worden daardoor afgeschrikt; men moet er den grond om niet uitgeven en vindt zijne bestuurskosten nergens uit terug. Veel beter is het geen gedeporteerden meer te zenden, maar propaganda te maken voor den verkoop van grond in Australië; het gouvernement verplichte zich dan, voor de kooppenningen binnen zekeren tijd een zeker getal werkkrachten te doen uitkomen, en het resultaat zal zijn, dat de koloniën spoedig zichzelf zullen kunnen bedruipen. Na eenige jaren wordt besloten, van dit Wakefield-principe de proef te nemen in een nieuwe daartoe aan te leggen kolonie Zuid-Australië; de koopprijs van het land zal 12 shilling per acre bedragen, en gedeporteerden zullen naar deze kolonie niet worden uitgezonden. In 1836 wordt daar de nederzetting Adelaide gesticht (naar de toenmalige koningin) en in 1838 heeft men daar reeds eene bevolking van 15.000 man die er graan verbouwt, 't geen daar beter mogelijk blijkt dan in de buurt van Sydney. De verwachting dat de kolonie zich bedruipen kan wordt aanvanke-lijk niet bewaarheid, maar toch beschouwt men de proef als genoeg geslaagd om in dezelfde lijn voorwaarts te durven gaan. In 1840 wordt de deportatie naar New South Wales afgeschaft en de verkoop van land daar ingevoerd; in 1847 geschiedt hetzelfde voor Tasmanië. In het geheel waren naar New South Wales overgebracht 83.000 gedeporteerden waarvan een 30.000 in het land waren gebleven; naar Tasmanië 55.000, waarvan ook een 30.000 zich na hun straftijd als kolonisten hadden gevestigd. Nieuwe koloniën worden in dezen tijd uitsluitend naar het Wakefield-beginsel aangelegd; het waren er vier: Melbourne (naar den toenmaligen Britschen premier) in het Zuiden van New South Wales (1838), Perth in West-Australië (1838), Wellington op het Zuidelijk eiland van Nieuw-Zeeland (1839), Auckland op het Noorde-lijk eiland (1840). In Nieuw-Zeeland verving deze kolonisatie-proef er eene die op het oudere plan in 1814 was genomen maar weinig succes had opgeleverd. Nieuw-Zeeland had tot dusver administratief onder New South Wales geresorteed; thans wordt het zelfstandig. Melbourne was niet van Europa maar van Sydney

uit gesticht en bleef onder New South Wales, dat in 1851 eene kolonie van 360.000 inwoners was geworden; in dat jaar werd het Zuiden (met Melbourne) er af genomen en tot een afzonderlijke kolonie verheven onder den naam Victoria. Al deze nieuwe nederzettingen gingen goed vooruit behalve Perth, dat kwijnende, en, daar het groot gebrek aan werkkracht had, in 1850 om gedepor-teerden vroeg, maar ze niet verkreeg.

Intusschen had zich in New South Wales eene kwestie voorge-daan tusschen de koopers op het plan-Wakefield en de schapen-boeren (*squatters*), die op groote uitgestrektheden gronds weide-rechten bezaten. Zou het land dat zij gebruikten ook voor verkoop in aanmerking komen? De strijd eindigde er mede dat zij het be-hielden, doch er voortaan cijns voor moesten opbrengen.

In 1842 kreeg New South Wales „representative govern-ment”: de leden van den wetgevenden raad zouden voor $\frac{2}{3}$ geko-zen worden uit en door de ingezetenen. De verkoop van land bleef nog gereserveerd aan het moederland, met de plichten die daar tegenover stonden. In 1850 krijgen ook Zuid-Australië en Tas-manië „representative government”, dat eveneens in 1851 aan Victoria geschonken wordt onmiddellijk bij de oprichting. West-Australië zou moeten wachten tot 1870, daar het eerst toen in zijn huishoudelijke uitgaven kon voorzien.

Alle nederzettingen tot dusver besproken waren gelegen aan de kust. Leverde het binnenland dan hoegenaamd geen ontginnings-kansen op? Om dit te kunnen vaststellen was een systematische exploratie noodig waartoe New South Wales en Zuid-Australië tegen het midden der eeuw overgingen. De uitkomst was aanvan-kelijk teleurstellend, tot plotseling op twee plaatsen goud ontdekt werd, te Ballarat in Victoria en te Bathurst in New South Wales. Het stroomde er heen van immigranten, in de drie jaren 1852, 1853 en 1854 te zamen 224.000, hoofdzakelijk naar Ballarat. Vic-toria, dat op het oogenblik zijner oprichting in 1851 een bevolking had gehad van 76.000 zielen, had er 397.000 in 1856 en stond daar-medede in bevolking onder alle koloniën bovenaan. De nieuw inge-komen bevolking ging de oude in aantal ver te boven. Natuurlijk wenschte zij zoo weinig mogelijk voor hare licentiën te betalen; even natuurlijk wenschte de oude bevolking, die voor het oogen-blik de macht had, van de goudelverij vrij wat te heffen, daar de

instrooming van onrustige elementen het bestuur tot tal van nieuwe uitgaven noodzaakte (hoofdzakelijk politie-uitgaven). Er ontstond een „uitlanderskwestie” als later te Johannesburg in Transvaal. De delvers eischten stemrecht en maakten oproer toen zij het niet kregen (1854). In 1855 moest hun het stemrecht worden toegestaan; de nieuwe bevolking beheerschte van toen af de oude. Die nieuwe bevolking was uit Engeland gekomen op een oogenblik dat daar de radicale meeningen der Chartists de arbeiderskringen geheel doordrongen hadden. In Engeland zelf waren de arbeiders toen niet machtig genoeg om hun program te verwezenlijken; in Victoria vonden zij zich eensklaps almachtig. Zoo werd die jonge kolonie iets als het heilige Mekka der Engelsche arbeidersbeweging; een proefveld waar men de practijk van allerlei denkbeelden, die in Engeland nog niet aan de uitvoering toe waren, bestudeeren kon. De bevordering der immigratie van overheidswege houdt op: de arbeiders willen zich de markt niet laten bederven. (Hieraan dankt Australië dat zijn bevolking zoo zuiver Engelsch is gebleven; in den tijd dat Duitschers, Slaven, Joden, Italianen bij honderdduizenden naar Noord-Amerika emigreerden, zouden zij licht duizenden naar Australië uitgezonden hebben, ware het land niet door wettelijke maatregelen, door alle koloniën van Victoria gaandeweg overgenomen, voor massa-immigratie van vreemdelingen feitelijk gesloten geweest; — het binnenkomen van Chineesche immigranten wordt in 1881 volstrekt verboden; later ook dat van Japanners.) Het algemeen kiesrecht wordt ingevoerd: one man one vote. In plaats van de Engelsche verkiezing in het openbaar, op de *hustings*, treedt de geheime kieshandeling uitgeoefend in een isoloir (*the Australian ballot*, die van Victoria uit haar zegetocht over de wereld is begonnen). Vrouwenkiesrecht wordt in Nieuw-Zeeland ingevoerd in 1893; de eerstvolgende kolonie is Zuid-Australië in 1895; hierin is Victoria dus niet voorgegaan. Wel in de bezoldiging van parlamentsleden, in het bevorderen van overheidswege van een hoogen loonstandaard (bepalingen in bestekken), in verkorting van den arbeidsdag (de 8-urige arbeidsdag is in Victoria voor sommige vakken reeds in 1856 ingevoerd; sedert 1890 is hij algemeen); in de aanneming van den 1sten Mei (feest van den arbeid) als nationalen feestdag; in het oprichten van arbeidsraden met recht tot loonbepaling, van verzoeningsraden voor arbeidsgeschillen (met straf op het niet na-

komen der uitspraak); in staatsexploitatie van spoorwegen; in strijd tegen het alcoholisme; in invoering van den schoolplicht; in sterke progressie der inkomstenbelasting; in hooge successie-rechten. — Eene proef met landnationalisatie werd genomen in Nieuw-Zeeland.

Natuurlijk is het niet de goudelverij gebleven waarvan Australië in hoofdzaak bestaat (al is er behalve te Bathurst en te Ballarat later ook goud gevonden in Queensland, het sedert 1859 zelfstandig noordelijk deel van New South Wales, en in West-Australië). Nevens goud zijn wol, vruchten, vleesch en graan Australische uitvoerproducten; in Queensland, waar het klimaat subtropisch wordt, ook suiker. Uitbreiding van den graanbouw is hier en daar mogelijk gebleken door kunstmatige bevoeiing toe te passen. Australië levert steenkool op (ook Nieuw-Zeeland), hetgeen ten goede kwam aan de poging om, door hooge invoerrechten, de vestiging eener eigen industrie mogelijk te maken.

Een laatste trek, die na alle vorige niet verwondert, is het vroegtijdige en strenge Australische imperialisme. Het is op verzoek van Australië dat Engeland in 1874 den Fidji-archipel bezet en in 1880 zich op de Samoa-eilanden vestigt. In 1883 wordt op eene interkoloniale conferentie eene Monroeleer voor Australië uitgesproken (Nieuw-Guinee en de nog onbezette eilanden in Oceanië zijn bij het denkbeeldig Australië waarvoor deze leer gelden zal, ingelijfd); het gevolg is een althans gedeeltelijke occupatie van het niet-Nederlandsche gedeelte van Nieuw-Guinee door Engeland (1885). In 1886 verzet men zich hevig tegen de vestiging eener Fransche strafkolonie op Nieuw-Caledonië. In hetzelfde jaar wordt voor de belangen der gemeene defensie een *Federal Council* opgericht (de instelling was van tevoren goedgekeurd bij Britsche wet van 1885) met wetgevende maar geen uitvoerende bevoegdheid en geen eigen middelen. In 1887 verplichten de koloniën zich, wanneer Engeland op zich neemt in de Australische wateren steeds een eskader van zekere sterkte gestationneerd te laten, tot de onderhoudskosten bij te dragen (*Australian naval force act*). In 1890 wordt tusschen de koloniën eene „informal meeting” gehouden ter voorbereiding eener Nationale Conventie die in Maart 1891 te Sydney bijeen zal komen om over een politieke federatie te beslissen.

New South Wales, Victoria, Tasmanië, Zuid-Australië, West-

Australië, Queensland, Nieuw-Zeeland zijn er vertegenwoordigd. De afgevaardigde Dibbs acht het oogenblik te schoon om er geen klinkende verklaring bij af te leggen: „To cut the last link of connexion with the Crown, to establish the Republic of Australia, is the inevitable destiny of the people of this great country.” Maar hij krijgt vele handen op zijn hoofd; het gevoel der groote meerderheid had hij niet uitgedrukt. Een ontwerp van federatiewet komt tot stand, en zal aan de koloniale parlementen worden voorgelegd, om na daar te zijn aangenomen aan het imperiale parlement ter goedkeuring te worden opgezonden. De zaak strandde voor ditmaal op den onwil van het (niet-industrieële) New South Wales, waar veel vrijhandelaars waren, om de tariefwetgeving over te laten aan eene Commonwealth die vermoedelijk door de hyperprotectionistische inzichten van industrieel Victoria zou worden beheerscht. In 1893 verdaagde het parlement van New South Wales voor onbepaalden tijd de behandeling van het ontwerp. Doch reeds nam de natie zelve de taak over die de parlementen lieten glippen. Een Australian Federation League komt tot stand, die haar vertakkingen krijgt overal in het land (1893). In 1897 komt eene Conventie bijeen waarvan de leden niet, als die der Conventie van 1891, door de parlementen zijn afgevaardigd, maar in elke kolonie (met uitzondering van West-Australië) direct door de kiezers gekozen en wier arbeid in iedere kolonie aan een referendum zou worden onderworpen. Zij omvatte afgevaardigden uit zes koloniën (Nieuw-Zeeland, dat reeds in 1891 verzocht had verder niet op haar te willen rekenen, was niet verschenen), en vergaderde achtereenvolgens te Adelaide, te Sydney en te Melbourne; zij bracht een ontwerp voort, dat aanvankelijk ook thans in New South Wales het vereischte getal stemmen niet wist te verkrijgen (1898), doch nadat de aanstoot gevende bepaling gewijzigd was, eindelijk passeerde. Het was de zgn. Braddon Clause: $\frac{3}{4}$ van de inkomsten uit invoerrechten en accijnzen zouden door de Commonwealth aan de Staten worden uitgekeerd. De wijziging verleende aan deze bepaling slechts constitutioneel karakter voor 10 jaar; en daarna alleen zoo het parlement niet anders zou besluiten.

De bill werd door een deputatie van koloniale ministers naar Londen gebracht, passeerde het parlement 3 Juli 1900, verkreeg Royal assent 9 Juli, en werd van kracht 1 Januari 1901.

Deze *Commonwealth of Australia Constitution Act* bepaalt, dat „the people” ¹⁾ der zes „Staten” ²⁾ vereenigd zal zijn in een Federal Commonwealth ³⁾ dat den naam draagt van Commonwealth of Australia. „But the Queen may at any time appoint a Governor General for the Commonwealth.”

Het Northern Territory, behoorende tot Zuid-Australië, zal als Staat toegelaten kunnen worden, andere koloniën en territoriën eveneens. — (Uitbreiding m. a. w. over Nieuw-Zeeland, Nieuw-Guinea en gedeelten van Oceanië is niet uitgesloten.)

De wetgevende macht (waarvan de behandeling in deze constitutie aan die der uitvoerende voorafgaat) berust bij een Parlement samengesteld uit koningin, Senaat en Huis van Afgevaardigden. — De koningin wordt vertegenwoordigd door den Gouverneur-Generaal.

De Senaat is samengesteld uit 6 senatoren voor iederen Staat, voor 6 jaren direct gekozen door het volk van dien Staat, „voting as one Electorate” ⁴⁾. Hij kiest zijn eigen president. Quorum: $\frac{1}{3}$.

Het Huis van Afgevaardigden wordt gekozen voor 3 jaren door het volk van het Gemeenebest. New South Wales heeft 26 leden (thans 27), Victoria 23 (thans 21), Queensland 9 (thans 10), Zuid-Australië 7, West-Australië 5, Tasmanië 5. Het Huis kiest zijn eigen Speaker. Quorum: $\frac{1}{3}$.

Bevoegdheid: 39 onderwerpen, waaronder handelswetgeving, belastingwetgeving, uitvoerpremiën, geldleeningen, posteries, defensie, vischerij, munt, bankwezen, verzekeringwezen, maten en gewichten, naturalisatie, huwelijk en echtscheiding, immigratie, „external affairs” ⁵⁾, betrekkingen met eilanden in de Stille Zuidzee, spoorwegexploitatie en spoorwegaanleg „on terms arranged between the Commonwealth and the State”, „settlement of industrial disputes extending beyond the limits of any one State.”

Royal assent: als in de British North America Act.

Uitvoerende macht als daar, behalve dat het kabinet hier Executive Council heet. „No Minister shall hold office for a longer period than three months unless he is or becomes a senator or a member of the House of Representatives.”

De G.-G. benoemt de rechters.

Braddon-clause (zie boven). — Uniform tarief van invoerrechten binnen de twee jaar (het kwam tot stand in 1902).

De Staten behouden hun bijzondere constituties en wetgevende licha-

¹⁾ De British North America Act had niet van „het volk” der provinciën gesproken, maar eenvoudig van „de provinciën”.

²⁾ Op dit woord had men gestaan om de continuïteit in het zelfstandig bestaan der gewezen koloniën aan te duiden, die alleen zekere bevoegdheden hadden overgedragen aan de Commonwealth.

³⁾ Het woord lokte in Engeland critiek uit, maar werd verdedigd met aanhalingen uit Shakespeare.

⁴⁾ De *scrutin de liste*. In het voordeel der Labour Party, als de best georganiseerde.

⁵⁾ Interpretatie-Chamberlain: te verstaan als machtiging „to deal with all political matters arising between the Commonwealth and any other part of the Empire or (through H. M.'s Government) with any Foreign Power.”

men. De constitutie van het Gemeenebest invalideert daarmede strijdige bepalingen in de constitutie der Staten.

De zetel der regeering zal voorloopig te Melbourne zijn, maar overgebracht worden naar een bondsterritorium te nemen uit New South Wales en aan te wijzen bij de wet. (Aangewezen in 1909: Canberra; begin van den bouw der bondshoofdstad: 1912.)

Tot wijziging der constitutie is de volstreckte meerderheid in beide Hui-zen vereischt.

Deze constitutie, die niet gemakkelijk tot stand was gekomen, heeft in de practijk voldaan. In 1905 werd een oude wensch vervuld: de aanhechting van Nieuw-Guinee.

Op het gerucht, dat er op dat eiland goud zou zijn gevonden, was in 1867 te Sydney eene maatschappij tot kolonisatie van Nieuw-Guinea opgericht. De onderneming ging niet door, daar het gerucht valsch bleek. Gedurig trok in de volgende jaren het niet-Nederlandsche gedeelte van het eiland de aandacht van een of andere mogendheid. In 1870 zocht Italië eene plaats uit voor eene strafkolonie dicht in de buurt van het Nederlandsche gebied; het plan bleef steken. Het eiland werd bezocht door Italiaansche, Russische, Duitsche geleerden, in 1872 aangedaan door Italiaansche en door Russische oorlogschepen. Het Londensche Zendinggenootschap zond er missionarissen heen. In 1877 liep er weder een gerucht: bij het zendingsstation Port Moresby zou goud gevonden zijn. Australische delvers kwamen er op af maar vonden niets.

Intusschen was in Duitschland eene propaganda gaande voor de inbezitneming van Nieuw-Guinea. Queensland vreesde concurrentie voor zijne cultures en sprak 4 April 1883 de inlijving van het eiland uit, maar werd 11 Juni van dat jaar gedesavoueed door de Britsche regeering. In Mei 1884 werd eene Deutsche Neu-Guinea Compagnie opgericht, die in October—November 1884 de Noordkust in bezit nam. Engeland, dat niet vermoed had dat het zoover zou komen, haastte zich nu, de tegenover Queensland gelegen Zuidkust, tot de Oostkaap toe, als Engelsch gebied te proclamereen en te bezetten. In de kosten hadden New South Wales, Victoria en Queensland eene bijdrage toegezegd van £ 15.000 's jaars.

Het charter der Duitsche compagnie was van 17 Mei 1885. Hare sfeer was beperkt tot „dat deel van Nieuw-Guinea 't welk niet onder Engelsche of Nederlandsche souvereiniteit staat”, benevens

tot de voor de Noordkust geschaard liggende eilanden (den Bismarck-archipel). Duitschland beschouwde, in overeenstemming met de Nederlandsche opvatting, 141° O. L. als de uiterste grens van het Nederlandsche gebied; een grenstractaat heeft het met Nederland nimmer gesloten. In 1899 stond de Duitse compagnie haar rechten aan het Rijk af; dit vestigde den bestuurszetel op Neu Pommern in den Bismarck-archipel. De compagnie had geen gelegenheid ontdekt, mijnbouw uit te oefenen; zij had de tabakscultuur beproefd met ingevoerde werkkrachten. Hoewel de tabak zeer goed was, werd er op verloren daar het moorddadig klimaat het onderhouden der arbeidskracht te duur maakte. Met katoen en koffie werd dezelfde ondervinding opgedaan. Echter slaagde de klappercultuur die weinig handen vereischt; van klapperolie was er in 1908 een uitvoer van 300.000 Mark.

Engeland sloot met Nederland 16 Mei 1895 een tractaat waarbij de Fly River als grens werd aangenomen. Het richtte met zijn bezit weinig uit (gebrek aan arbeidskracht was ook hier de groote moeilijkheid) en droeg het bij de Papua Act van 1905 aan de Commonwealth over, die het als Papua Territory aanvaardde; de Gouverneur-Generaal benoemt daar een luitenant-gouverneur met een uitvoerenden en wetgevenden raad; de Commonwealth schenkt aan het territorium £ 25.000 subsidie 's jaars benevens voorschot tot den aanplant van klapper- en rubberboomen; het territorium koopt grond van de inboorlingen en geeft het in erfpacht voor 99 jaar; gedurende de eerste 10 jaar wordt vrijdom van belasting genoten. Het bezit meer dan een millioen acres waarvan in 1911 360.000 acres uitgegeven waren, doch nog maar 16.000 beplant. Er werd in dat jaar, behalve de producten der klapper- en der rubbercultuur, voor £ 60.000 aan goud en voor £ 12.000 aan koper uitgevoerd, ten koste van reusachtige offers aan dysenterie.

Na den vrede van Versailles zijn ook Duitsch Nieuw-Guinea en de Bismarck-Archipel als mandaatland onder de Commonwealth geplaatst. — Nieuw Zeeland kreeg het mandaat over het gewezen Duitse bezit op Samoa.

Literatuur: Overzichten in de Histoire Générale van LAVISSE en RAMBAUD, deelen IX—XII, of in de Cambridge Modern History. — DILKE, Problems of Greater Britain. — Constitutie der Commonwealth: EGERTON 185 vv. (tekst); 40 vv. (commentaar). — Beelden van Australisch leven: BEAN, On the Wool Track, London 1913, en de roman van D. H. LAWRENCE, Kangaroo, London 1923. — Nieuw-Guinea: KIELSTRA, De Indische Archipel, 294 vv.

X. ZUID-AFRIKA TOT DEN GROOTEN TREK

Met Canada en Australië heeft Zuid-Afrika gemeen, dat het, hoewel van groote afmeting, slechts een beperkt getal blanken onderhouden kan. In het grootste gedeelte van Canada zal steeds de koude de groote hinderpaal blijven; de Indianen zijn het er niet. In Australië remt niet de weerstand van inboorlingen, maar de onmogelijkheid van regelmatige bevoeiing van een groot deel van den bodem; er zijn in het binnenland tal van streken die in den regentijd een weligen groei dragen maar dien niet tot den volgenden regentijd overhouden; alles wat men er in een regentijd planten wilde, zou weldra verdord zijn. Zuid-Afrika kent *twee* tegenwerkende invloeden: droogte en woestijnkarakter van een groot deel van zijn oppervlak, en de aanwezigheid van levenskrachtige, snel in aantal toenemende inboorlingen, in veel grooter getal aanwezig dan de blanken na twee honderd vijf en zeventig jaren occupatie. Met Canada heeft Zuid-Afrika gemeen, dat de kolonistoren van verschillende nationaliteit er niet, zooals in de Vereenigde Staten, in één volk zijn opgesmolten, maar naast elkander zijn blijven bestaan: dáár de Franschen en Engelschen, hier de Engelschen en Afrikaanders. De wrijving tusschen de in nationaliteit verschillende blanken is hier echter veel heviger geweest en dientengevolge is de geschiedenis hunner betrekkingen dramatischer. Met Australië heeft een deel van Zuid-Afrika gemeen, dat het pastorale karakter van het leven er eensklaps is gestoord door de instrooming van een industrieel bevolkingselement. Alle drie hebben gemeen den federalen regeeringsvorm en den aard hunner verhouding tot het Britsche rijksgemeen.

Hoewel de Kaap, toen zij Britsch werd, nog geen talrijke blanke bevolking telde, had zij toch als kolonie reeds een lange geschiedenis achter zich.

De vaart van Europa om de Zuid naar Indië was te lang, om

niet onderweg een of meer rustpoozen noodig te maken; versche groenten en vooral versch drinkwater hielden eene bemanning gezond. De meest onderscheiden ververschings plaatsen waren in gebruik: de Portugeezen hadden er vaste punten voor ter Westen ter Oostkust van Afrika ¹⁾, maar er waren ook verschillende eilanden die men onderweg kon aandoen: de Nederlandsche O. I. C. gebruikte er dikwijls St. Helena en Mauritius voor. Ook wel de Kaap de Goede Hoop, die voor rustplaats beter dan Mauritius was gelegen, maar waar men van de inboorlingen weinig hulp had. De Hottentotten daar plachten weg te loopen als een blanke naderde. Men zou daar dus zelf een etablissement moeten maken om verversching te telen en zieken te kunnen opnemen: in wezen een groentetuin en hospitaal dus, maar omdat die een aantrekkingspunt zouden worden voor ieder die naar Indië voer, Portugeezen, Engelschen, Franschen, Denen, en ook bescherming tegen inboorlingen noodig konden hebben, diende er noodzakelijk een fort bij. Het een en ander zou den „omslag” der Compagnie, die over de vele beslommeringen welke haar waren opgelegd alvorens zij aan hare winst kwam, toch altijd placht te klagen, weer vergrooten, en een heelen tijd lang, hoewel het denkbeeld bij haar spookte, kwam zij aan de uitvoering niet toe. In 1652 echter ging zij daartoe over: het was zaak er de Engelschen voor te zijn, die zich een of anderen dag van het punt konden meester maken, en van welke men onder den ondernemenden Cromwell alles had te verwachten.

Er was zeer bepaaldelijk een versterkt ververschingsstation bedoeld, door Compagnie's ambtenaren te bedienen, en geen *colonie de peuplement*. Voor zoover er graan verbouwd moest worden kon de Compagnie dat zelve wel doen, en vee zou men van de Hottentotten wel kunnen inruilen, die men immers wist dat veehoeders waren. Van Riebeeck krijgt dan ook geen enkelen kolonist mede, maar een honderdtal soldaten en ambachtslieden. De opdracht is, aan te leggen een fort, waterput, moestuin, hospitaal en een kudde beesten.

Maar in 1654 klaagt van Riebeeck al dat hij voor de exploitatie van een en ander handen te kort komt. De medegegeven ambachtslieden zijn grootendeels tot den thans vereischten eenvoudigen arbeid ongeschikt. Eveneens zijn dit de Hottentotten en

¹⁾ Hiervóór, bl. 18.

Bosjesmannen. De Bosjesmannen kennen slechts jacht en roof; de Hottentotten blijven bij hun vee, laten zich niet aanwerven en zouden trouwens een gevaar zijn binnen de vestiging wegens de talrijkheid hunner relaties daarbuiten. Daarom stelt hij voor, slaven in te voeren. De Compagnie voldoet er aan en voert in 1655 een partij slaven uit Madagascar aan (waar altijd de meeste slaven voor de Kaap vandaan zijn blijven komen, al kwamen er later ook van Angola, de kust van Guinea, de Delagoabaai, de kust van Malabar). Doch deze slaveninvoer geschiedt op zeer kleine schaal; de Compagnie wil aan de Kaap niet te veel ten koste leggen. Batavia, waaronder de Kaap ressorteert (al correspondeert de gezagvoerder met de teruggaande schepen natuurlijk ook direct met patria) is de nieuwe nederzetting niet heel gunstig gezind: den Edelheeren daar levert zij geen enkel profijt op, en zonder haar ging het immers vroeger ook? Wanneer in 1662 van Riebeeck vertrekt, zijn er nog maar 16 H. A. in cultuur gebracht en bezit men 1000 beesten. De hoeveelheid graan die er wordt geteeld is dan nog niet de helft van wat de nederzetting zelf verbruikt.

Een andere gedaante krijgen de Kaapsche zaken pas onder Simon van der Stel (1679—1691). Onder hem begint de eigenlijke kolonisatie: de aanvoer van gezinnen uit Europa. De stand van *vrijburgers* zelf is ouder en dagteekent reeds uit van Riebeeck's tijd: het eerste voorbeeld van een vrijbrief is van 1657. Zulke brieven worden uitgereikt aan repatrieerende soldaten of matrozen die aan de Kaap willen achterblijven. Zij krijgen een perceel grond vrij; werktuigen levert hun de Compagnie tegen betaling; de prijs van het product dat zij leveren wordt bepaald door den gouverneur. Door van Riebeeck zijn, van 1657 tot 1662, 167 van zulke vrijbrieven uitgereikt; 104 aan Nederlanders, 40 aan Duitschers, 13 aan Vlamingen, 8 aan Zweden, Noren en Dennen, 1 aan een Franschman en 1 aan een Waal (het soldatenpersoneel was van de bontste samenstelling). Lang niet altijd leidt het uitreiken van zulk een vrijbrief tot blijvende vestiging aan de Kaap; velen probeeren het maar eens, maar keeren na eenigen tijd naar Nederland terug of sluiten een nieuw contract voor den gewonen Compagnie's dienst. Zoo laat zich het bovengemelde geringe resultaat verklaren. In het jaar 1672 zijn er 64 vrijburgers inderdaad gevestigd, waarvan 39 getrouwd (met 65 kinderen); zij hebben in dienst 53 blanke knechts. Ziedaar dus de kiem eener

burgerkolonie afgescheiden van Compagnie's soldaten en ambtenaren. Daarvan zijn er in 1656 133 aan de Kaap, in 1716 711, in 1767 1610; vele der ambtenaren en officieren hebben ook gezinnen. Men ziet dat ook dit element zich gestadig uitbreidt naar mate de nederzetting in betekenis toeneemt; maar de snelste uitbreiding is die van het burgerelement geweest.

In 1685 en volgende jaren namelijk wordt er, op aandrang van van der Stel, door Bewindhebbers in patria gedurende eenigen tijd voor de Kaap stelselmatig reclame gemaakt. Men maakt bekend dat ieder die er 15 jaar blijven wil, gratis eene plaats kan krijgen. Daarvan hebben van 1685 tot 1690 telken jare eenige Nederlandsche gezinnen gebruik gemaakt; van 1688 tot 1690 ook een groep Fransche wijnboeren, gerecruteerd uit de na de opheffing van het edict van Nantes naar Nederland gekomen vluchtelingen; zij telde in het geheel 160 personen (mannen, vrouwen en kinderen). Na 1690 houdt de stroom, zij het verminderd, nog eenige jaren aan. De Bewindhebbers contracteerden ook met een groep van 700 naar Neurenberg gevluchte Waldenzen; zij vonden echter werk in Europa en de zaak ging niet door. — Na eenigen tijd blijkt dat er om de kolonie tot bloei te brengen, te weinig vrouwen zijn medegekomen; de Amsterdamsche weesmeisjes worden dan aangesproken, met eenig doch gering succes.

De nieuwelingen werden gedeeltelijk aan de Kaap zelve geplaatst, gedeeltelijk op eenigen afstand daarvan, in het naar Simon van der Stel genoemde Stellenbosch (de Franschen bijna allen bijeen, in den zgn. „Franschen Hoek”). 't Was daarvoor niet noodig, land aan de Hottentotten te ontnemen; deze waren door de pokken gedecimeerd, en hadden den naasten omtrek van de Kaap verlaten. In 1713 heeft nogmaals een epidemie onder hen gewoed die een nog veel grooter gebied rondom de Kaap van Hottentotten ontvolkt heeft. — De kolonisten krijgen den grond gratis, d. w. z. zij behoeven hun plaats niet te koopen; het is een „leenplaats”, waarvoor zij alle jaar een vasten, matigen cijns opbrengen. Blijft de bebouwing uit, dan vervalt de plaats weder aan de Compagnie. De plaatsen grenzen niet onmiddellijk aan elkander; er wordt grond toe gekozen die ter bebouwing geschikt lijkt; op het tusschenliggende land mag de boer zijn vee drijven tegen een laag weiderecht. — In 1705 bezaten deze kolonisten 10.000 runderen, 1000 paarden, 76.000 schapen, 448 varkens, en hadden zij

200.000 wijnstokken geplant. Als Compagnie's etablissement begint de Kaap te rendeeren; in 1707 kost zij de Compagnie *f* 212.000 en brengt in *f* 288.000; m. a. w. zij vervult haar plicht de schepen te ravitaillieren, voedt zichzelf, en men houdt nog iets over. De toeneming der burgerbevolking doet dit veranderen. Er komen maar weinig nieuwe immigranten direct uit Europa, maar het geboortecijfer is zeer hoog (tegenover 100 sterfgevallen staan in den regel 262 geboorten) en het nemen van vrijbrieven door soldaten houdt daarmede stand. Het aantal kolonisten (mannen, vrouwen, kinderen; ambtenaren en garnizoen met hunne gezinnen zijn niet inbegrepen) stijgt dus snel. Boven zagen wij dat het in 1672 221 bedroeg. In 1679 was het 289; vervolgens vindt men er 612 (1687), 1000 (1691), 1659 (1705), 1886 (1715), 2212 (1722), 3920 (1740), 5510 (1754), 8387 (1772), 11.064 (1783), 13.067 (1791), 14.952 (1795)¹⁾. Dit is sedert 1691, toen de toeneming door geboorte voor 't eerst die door immigratie overtrof, eene verdubbeling van bevolking om de 25 jaar. Daar deze bevolking niets verkoopen kan zonder toestemming der Compagnie (in de eerste plaats aan de Compagnie, wier behoefte nagenoeg constant blijft; voorts aan de Kaap aandoende vreemde schepen), moeten, naar mate de productie toeneemt, de prijzen snel dalen. Weldra blijven de kolonisten met een gedeelte van hun producten zitten. Bovendien staan zij aan allerlei afpersingen bloot. Voor een legger wijn, hem nominaal afgekocht voor *f* 100, ontvangt de boer inderdaad *f* 66; de rest wordt afgehouden aan recht voor de Compagnie *f* 7.75, emolument voor den Gouverneur *f* 17.50, idem voor den fiscaal *f* 8.75.

Maar de boer heeft eene kudde die, als zij zelve gevoed wordt, op hare beurt een gezin kan voeden. Het bestaan als veeboer van eenige duizenden menschen beteekent echter in Zuid-Afrika hune verspreiding over een enorme uitgestrektheid lands, want er is armoede aan water en de geschikte weideplaatsen liggen uren uit elkander. Dit brengt voor de Compagnie bestuursonkosten mede waar geen inkomsten tegenover staan. Omstreeks het midden der 18de eeuw levert dan ook het Compagnie's etablissement jaarlijks een tekort van *f* 100.000 à *f* 112.000 op. — De verhouding

¹⁾ De uitbreiding der slavenbevolking houdt met die der kolonisten ongeveer tred: in 1708 zijn er 1300 slaven; in 1754 zijn er 6279. De slaven worden echter vooral gehouden in en nabij de Kaap, waar geen Hottentotten meer zijn; veel minder bij de veeboeren in het binnenland, die vrije kleurlingen in dienst hebben.

tusschen kolonisten en gouvernement is dan al zeer gespannen. De populaire gouverneur Rijk Tulbagh, in functie van 1751 tot 1771, begrijpt de oorzaken en streeft naar verbetering; op zijn langen aandrang nemen de Bewindhebbers in 1771 een besluit van wijde strekking: voor Compagnie's rekening zal de uitvoer van Kaapsche producten naar Nederland worden beproefd. Maar bij het verre vervoer komt de kostprijs van het Kaapsche graan ver boven Nederlandschen marktprijs; het loont de moeite niet dáárvor ruimte aan boord der retourschepen open te houden. De Kaapsche wol blijkt van zóó slechte kwaliteit dat zij het scheren niet waard is; eerst nadat tegen het einde der eeuw het merinos-schaap is ingevoerd, zal de mogelijkheid van woluitvoer ontstaan. Blijft over de Constantia-wijn. Van 1771 tot 1781 worden daarvan geproduceerd 3244 leggers per jaar; de Compagnie koopt er maar 945 per jaar; de rest moet men óf aan de Kaap zelve, óf aan de bemanning der aanlopende schepen zien kwijt te raken (dat zijn er in deze jaren gemiddeld 117 per jaar waarvan 65 vreemde). De Compagnie drukt dezen handel door voor te schrijven dat hij door handen van een concessionaris moet gaan, die er haar eerst f 12.000 per jaar voor te betalen heeft.

In de jaren 1781 en '82 is er wat meer afzet mogelijk door de aanwezigheid van een groot Fransch garnizoen aan de Kaap en de komst van de vloot van Suffren ¹⁾; ook is de Compagnie niet geheel ongevoelig voor de lessen van den Amerikaanschen vrijheidsoorlog: zoo wordt in 1789 de vrije verkoop van wijn naar Nederland veroorloofd, en laten in 1792 Nederburgh en Frijkenius zelfs den geheelen handel op Nederland vrij; doch dit zijn concessies op papier, zoolang er naar Nederland geen scheepsgelegenheid dan die der Compagnie bestaat, wier volgeladen retourschepen niet veel Kaapsche vracht kunnen aanvaarden; de handel daarentegen met de in dezen tijd steeds talrijker vreemde schepen, die een realiteit was, blijft aan rechten onderhevig. Nederburgh en Frijkenius waren uit Nederland gezonden met de bepaalde opdracht, de Compagnie van haar tekorten af te helpen, en daartoe ook belastingheffing van Europeanen in te voeren; dit kon men doen met de Compagnie's ambtenaren in Indië, die fortuinen bijeenschraapten, maar niet met Kaapsche veeboeren, in wier huishouden nagenoeg geen geld noodig was of voorkwam. Evenwel

¹⁾ Hiervóór, bl. 64.

werden ook zij aan belastingen onderworpen, die groote ontevredenheid verwekten en het tekort niet stopten, dat aan de Kaap thans f 150.000 bedroeg per jaar.

De vrijheidsleuzen van den dag drongen door tot waar men het niet vermoeden zou: tot de verste uithoeken van het Zuid-Afrikaansche veld. De boeren der buitendistricten betitelden zich „de nationale partij”, hun stem was „de volksstem”. Reeds in 1779 hadden zij afgevaardigden naar Nederland gezonden om van de Staten-Generaal herstel van grieven te verzoeken; maar in de algemeene verwarring der volgende jaren verloor men hen uit het oog; de verwijdering van een gehaat fiscaal was eindelijk de eenige satisfactie die zij verkregen. Een bezwaarschrift van 183 burgers houdt Nederburgh voor, dat het onrechtvaardig is „omme contributie te moeten doen tot reparatie van iets, waarmede zig nimmer eenige burger heeft mogen melleeren.” Gedraagt zich de Compagnie die zoo iets buitensporigs vragen durft, tegenover hen althans als een goed gouvernement? Hunne plaatsen, waarvoor zij haar jaarlijks recognitie betalen, moeten zij op eigen kosten vrijvechten tegen stroopende Boesmans en Kaffers.

De bevolking die hier aan het woord is, woont verspreid tot op verscheiden dagreizen afstands van de Kaap. In het algemeen had zij zich in de 18de eeuw uitgebreid van daar tot de Zwarte Bergen, maar aan gene zijde daarvan was in 1786 Graaff Reinet gesticht, thans het brandpunt van het verzet tegen de Compagnie. Graaff Reinet was de drostdijplaats voor eene bevolking die nog tot veel verder oostelijk woonde, tot bij de Vischrivier, waar zij op inlanders stuitte van een geheel nieuw slag, met Hottentotten en Boesmans niet te vergelijken: de Kaffers. Het was de voorhoede van de krijgshaftige Bantoe-stammen die, uit een geheel onbekend binnenland opdoemend, zich in zuidwestelijke richting verplaatsten en zoo de doodvijanden moesten worden der zich in noordoostelijke richting verbreidende boeren. Hun rijkdom bestond in vee, en hun veediefstallen ten nadeele der boeren brachten hen met dezen aanhoudend in conflict. Er moest een militaire dienst worden ingesteld ter bewaking van de grens; de boeren organiseerden en bekostigden dien zelve, en gevoelden zich natuurlijkerwijze de ware eigenaars van den grond dien zij met hun bloed hadden beveiligd. Zij wilden bevrijd zijn van de inmenging van een gouvernement dat lasten oplegde maar geen diensten bewees.

Nadat Nederburgh en Frijkenius vertrokken waren liep het van kwaad tot erger. Over het gistende district werd door de Kaapsche regeering een buitengemeen ongeschikt landdrost aangesteld, die op zijn Rousseau'sch met natuurmenschen dweept en de partij der naturellen scheen te willen opnemen tegen de blanken, die in de omstandigheden zooals zij waren geen zachtmoedigheid konden hebben geleerd. In Februari 1795 joegen zij hem weg en verkozen een volksraad. In Juni volgde het aangrenzende district Swellendam dit voorbeeld. De burgers erkenden hun onderhoorigheid aan de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, maar wilden van de Compagnie niet langer weten.

Zoover was het gekomen toen, 11 Juni 1795, een Engelsche vloot onder Elphinstone verscheen, van een schrijven van den voortvluchtigen Prins van Oranje voorzien, dat de kolonie vermaande zich aan de Engelschen over te geven, ten einde niet in handen der Franschen te vallen, die zich van de Republiek hadden meester gemaakt.

Vóór den 4den September, toen een groote versterking onder Sir Alured Clarke aankwam, was de Engelsche macht zwakker dan het garnizoen en de burgers te zamen, en bij de noodige eendracht ware het mogelijk geweest, de Engelschen de landing in Simonsbaai te beletten. Aanstonds boden de nationalistten, tegen volledig herstel van grieven, hunne hulp aan. Maar de commissaris Sluysken weigerde eenige toezegging te doen. Hij wilde tijd winnen; bleek de nieuwe regeering in het moederland niet in staat de kolonie spoedig te ontzetten, dan wilde hij het bij een protest laten en zich niet ernstig tegen de Engelschen verdedigen. In ieder geval gaf hij de Kaap liever aan de Engelschen over dan aan de nationalistten. De tijd tot 4 September ging met het schrijven van brieven over en weer voorbij; de Engelschen verschansten zich op twee punten van de kust en wachtten de hun toegezegde versterking af. Toen deze aangekomen was en men over 5000 man beschikte, trokken zij tegen Kaapstad op en stuitten niet op ernstigen tegenstand. De troepen der Compagnie, benden van het slechtste volk op aarde, en reeds lang door den vijand bewerkt, vochten te nauwernood; de burgers achtten zich verraden, en vochten weinig beter dan de soldaten. Na eenige dagen waren het Kaapdistrict en Stellenbosch in Engelsche handen. De partij der nationalistten echter gaf den strijd niet op en hield zich in haar verwij-

derde berglanden aanvankelijk met den besten uitslag staande. In Augustus 1796 daagde een Bataafsche vloot op; zij zocht het contact met de bevolking op een verkeerde plaats, werd daar ingesloten en gaf zich over. Een schip met buskruit en kanonnen, in 1797 uit Batavia den Graaff Reinettters te hulp gezonden, moest, van storm beloopt, Delagoabaai binnenvallen en werd door de Portugeezen daar aan de Engelschen verraden. In 1798 was de munitie der Graaff Reinettters uitgeput en moesten zij zich overgeven.

Het Engelsche bestuur onderscheidde zich in vele opzichten gunstig van dat der Compagnie, en door de aanwezigheid van een sterk garnizoen aan de Kaap, en het tijdelijk verblijf van groote troepenafdeelingen op weg naar Indië, was er in die jaren een goede markt voor de landsproducten. Niettemin was het Engelsche bestuur van den aanvang af zeer gehaat, omdat het de boeren minachtte en partij trok voor de naturellen. De Engelschen regeerden veelal met overgelopen Compagnie's ambtenaren, die al hun haat tegen de nationale partij behouden hadden, en, thans vrij beschikkend over het Engelsche militair geweld, wraak namen op hunne vijanden. De nationale partij vernam met verluchting, dat de vrede van Amiens de Bataafsche Republiek in het bezit der kolonie had gesteld. Het Staatsbewind legde de hand op een bekwaam man, om haar van de Engelschen over te nemen en er een nieuw bestuur te introduceeren: Mr. Jacob Abraham de Mist, lid van den Raad der Aziatische Bezittingen en Etablissementen; als hoofd van het nieuwe bestuur zou optreden de generaal Jan Willem Janssens. De Mist was er niet blind voor, dat zich bij de boeren der buitendistricten een bedenkelijk wantrouwen ontwikkeld had tegen alle regeering als zoodanig; vooral ten opzichte hunner betrekkingen met de inboorlingen scheen hem dit gevaarlijk; om hen weer aan een geregeld bestuur te wennen, vermeerderde hij het aantal drostdijen in de binnenlanden met twee: Uitenhage en Tulbagh. In het Kaapdistrict en Stellenbosch waren andere euvelen te bestrijden: oneerlijkheid en lediggang; de laatste een gevolg van het grooter aantal slaven dat men er hield. In het Kaapdistrict telde men twee slaven op één blanke, in Graaff Reinet één slaaf op zes blanken¹⁾. De Bataafsche Republiek

¹⁾ De geheele bevolking der kolonie bestond in 1805 uit 25.775 blanken, 30.000 slaven en 20.000 vrije kleurlingen in dienst van blanken. Kaapstad had in dat jaar 6000 blanken en 11.000 slaven.

was voornemens de slavernij aan de Kaap af te schaffen, doch vroeg advies aan haar daar ingestelden Politieken Raad, of dit bij uitsterving of door andere middelen zou moeten geschieden; de Mist persoonlijk was van de afschaffing een groot voorstander. Wat de geringe eerlijkheid der Kapenaars, in het bijzonder die van de stad, in hun financieele betrekkingen met het gouvernement betreft, de misbruiken bij de Compagnie hadden in dat opzicht de publieke zeden geheel bedorven: de Compagnie te bestelen gold ten leste voor geen schande meer; het was immers een werk, waarin de hoogste ambtenaren voorgingen. Men moest nog leeren dat men nu met een gouvernement te doen had, dat de lieden in het gelaat mocht zien.

In één opzicht, dat voor het oordeel der buiten-boeren echter beslissend was, ging de Mist geheel verschillend van zijn Engelsche voorgangers te werk: in zijne naturellen politiek. Hij was er van overtuigd dat een scherp regeeringstoezicht noodig was op de behandeling die zwervende Boesmans en Kaffers van de boeren ondervonden. Hoewel niet wreed, zoolang zij met rust werden gelaten, namen de boeren dikwijls bloedige weerwraak en er hadden op de grenzen der kolonie eigenmachtige daden plaats die geen geordende regeering toe kon laten. Het Engelsche bestuur had die onmiddellijk willen onderdrukken, maar was daarbij een gevaarlijken weg opgegaan: het had een politiekorps opgericht van gewapende inboorlingen. Van naturellen bevelen te ontvangen is te allen tijde meer geweest dan een Boer verdragen kan. Kort vóór de overdracht der kolonie aan de Bataafsche Republiek waarde er onrust door het land; geruchten van aanstaanden moord en plundering hielden niet op; aanrandingen kwamen voor, dienstdoende Hottentotten liepen van hun meesters weg naar den werfpost voor het politiekorps. De boeren geloofden dat Engelschen en inboorlingen te zamen een helsch komplot tegen hen hadden gesmeed. Door welberaden maatregelen heeft de Mist de onrust weten te bezweren en de naturellen onschadelijk gemaakt. Om de legendarische Kaffers te leeren kennen (welk Compagnie's gouverneur had daar een voet voor verzet?) trok Janssens onmiddellijk naar de Vischrivier om met het Kafferhoofd Gaika een onderhoud te hebben. Zijn officier Alberti verzamelde bij deze gelegenheid de eerste gegevens tot een wetenschappelijke beschrijving van dit volk. — Voor zijn vertrek uit de kolonie maakte de Mist

nog met den natuuronderzoeker Liechtenstein een reis naar het Noorden, tot over de Oranjerivier (1805).

De zwakke zijde van dit Bataafsche bestuur was zijn militaire onmacht. Het garnizoen dat Janssens medebracht ware voor vreedstijd voldoende geweest, maar sedert in 1803 de oorlog met Engeland weder was uitgebroken, had hij op bevel uit het moederland de eenige goede afdeeling die hij onder zijn troepen had naar Batavia moeten zenden; wat overbleef was volstrekt ontoereikend. In 1806 viel hem een Engelsche expeditie aan met een overmacht van drie tegen één. Hij heeft slag geleverd, maar de helft van zijn troepen (Waldeckers, die reeds het voornemen hadden bij de Engelschen dienst te nemen) liet hem in den steek. Den weg naar Kaapstad moest hij openlaten. De bevolking bood hem steun, als hij nog had willen stand houden in het gebergte, maar zijn munitie reikte ook tot een korte verdediging niet toe: zoo slecht had het moederland, dat in die jaren haast geen schip over zee kon krijgen, hem van het noodigste voorzien. Hij capituleerde. Het was met een gerust gemoed dat hij in zijn verslag aan Schimmelpenninck mocht schrijven: „De binnenlanden hebben nimmer zulk een onafgebroken orde gekend als gedurende de laatste Hollandsche Regeering.” Dat Nederland ondanks de Compagnie aan de Kaap nog een goeden naam behouden heeft, dankt het aan de Mist en Janssens.

Aan de Bataafsche periode der Kaapsche geschiedenis is nog een groote Nederlandsche naam verbonden: die van Gijsbert Karel van Hogendorp.

Door studie overtuigd geraakt dat de toekomst der Nederlandsche kolonisatie enkel nog in de particuliere onderneming lag, en in de Kaap een toekomstland ziende voor den Nederlandschen landbouwer (hij idealiseerde al zulke dingen niet weinig), vroeg hij concessie aan voor een groote ontginning aan de Plettenbergsbai, waar geen slaven zouden worden geduld; hij wierf kolonisten en kocht werktuigen. Reeds droomde hij van een groote nieuwe uitvoerhaven daar, die zijne producten direct naar Europa zou verschepen, — in de streek waar hij zich die dacht, zouden later inderdaad Port Elisabeth en East London ontstaan, maar niet voordat in het achterland de 5000 Engelsche „settlers” van 1820 jaren aan het werk waren geweest. De Mist en Janssens maakten

moeilijkheden; zij vreesden hem op zulk een afstand van de Kaap, met de zwakke middelen van het gouvernement, geen voldoende bescherming te kunnen verleen; bovendien hielden zij, op maar al te goede gronden, den agent dien Gijsbert Karel had uitgezonden voor een warhoofd. Zij boden Gijsbert Karel, dicht bij de Kaap, de Houtbaai aan. Daar was alles benepen in vergelijking met de Plettenbergsbaai en kon zoo iets groots, als hij zich gedacht had, onmogelijk ontstaan; bovendien zou men daar de slaven niet vandaan kunnen houden. De oorlog kwam tusschenbeide; de gelegenheid, kolonisten te doen vertrekken bestond niet meer, en Gijsbert Karel bleef met de toebereidselen zitten.

De Engelschen, die thans wederom het bestuur over de Kaap hadden verkregen, werden daarin 13 Augustus 1814 bij verdrag met de Vereenigde Nederlanden bevestigd; er was geen Napoleon meer om hen tot de teruggave te noodzaken, en ter verzekering van hun bezit in Indië hechtten zij aan de positie waarde. Ook zij hadden aan de Vischrivier moeilijkheden met de Kaffers, en achtten de beste verdediging in een intensieve bebouwing der grensstreek gelegen, waartoe zij in 1817 419 Schotten en van 1818 tot 1820 bij elkander 4959 Engelschen lieten uitkomen, in de geschiedenis van Zuid-Afrika bekend als de „setlaars” (de Afrikaansche verbastering van het woord settlers). Er ontstond daar, met Grahamstown als middelpunt, een Engelsche kern, die in de huidige Kaapprovincie nog duidelijk is te onderkennen. Na 1820 werd de Engelsche immigratie weer even onbeduidend als zij het vóór 1817 geweest was. Gedurende de oorlogsjaren had er geene bestaan; in 1815 en 1816 begon zij met enkele tientallen, en er zijn er de gansche 19de eeuw door blijven komen; meer na de opening van Natal, dat eene zuiver Engelsche kolonie werd; zeer veel eerst na de ontdekking der diamant- en der goudvelden. Het Afrikaander element bleef dus in de meerderheid. De blanke bevolking, die bij de terugkomst der Engelschen in 1806 26.159 had bedragen, was in 1823 geklommen tot 48.659, de setlaars inbegrepen.

Wij gebruikten daar reeds den term waarmede de nakomelingen der kolonisten uit den Hollandschen tijd zichzelf zijn gaan noemen: Afrikaander. Daarnaast vindt men den term Boer in gebruik, maar de beide woorden beteekenen niet geheel hetzelfde. De overgrootste meerderheid der Afrikaanders waren boeren, maar

de bevolking van Kaapstad zou zich niet zoo hebben willen noemen. Het is beter den term Boeren (met een hoofdletter) te gebruiken voor dat gedeelte der Kaapsche boeren, die uit de kolonie zijn geweken en eigen lotgevallen hebben gekend, van die der achtergebleven bevolking geheel onderscheiden. In het huidige Zuid-Afrika eerst worden zij weder geleidelijk met hunne stamgenooten geamalgameerd.

De Engelschen der 19de eeuw spraken van Cape Dutch en de Hollanders van Kapenaars; termen die nu niet meer passen; — die van Afrikaanders wordt meer en meer de beste bevonden om de natie aan te duiden.

Eene natie is het. Zooals de Amerikanen geene Engelschen meer zijn, zoo min zijn de Afrikaanders Hollanders. Zij hebben een eigen bloedmenging en een eigen taal, in het wild gegroeide loot van het Nederlandsch, maar nu algemeen erkend als voor een eigen ontwikkeling als cultuurtaal vatbaar. Dank zij de gewoonte der Compagnie om in haar registers de geboorteplaatsen van al haar bedienden en kolonisten te vermelden, en de omstandigheid dat in het *Geslacht-Register der Oude Kaapsche Familiën* van Coetzee de Villiers alle gegevens uit de doopboeken, die volledig bewaard zijn, zijn verwerkt, is het mogelijk geweest de herkomst der stamvaders en stammoeders, en den invloed dien elk hunner huwelijken op de bloedmenging moet hebben gehad, nauwkeurig vast te stellen. Het blijkt dan dat de Afrikaander natie, zooals zij in 1806 bestond, voor 51 % van Nederlandsche afkomst is geweest, voor 27 % van Duitsche (overwegend Nederduitsche), voor 17 % van Fransche en voor 5 % van Zwitsersche, Scandinavische en andere Europeesche. Deze cijfers zijn tegelijk betrouwbaar en misleidend, omdat zij van de factoren die eene natie vormen slechts den physiologischen in rekening brengen. Die Duitsche oud-soldaten bij voorbeeld waren, wanneer zij aan de Kaap hielden, langen tijd in Nederlandschen dienst geweest. De hoogere klasse der samenleving: de ambtenaren, de predikanten, bestond uitsluitend uit Nederlanders. En bovenal, de buiten de Kaap geboren stammoeders zijn in overgrootere meerderheid Nederlandsche vrouwen geweest.

De vervorming van het Nederlandsch tot Afrikaansch moet, binnen zeer korten tijd, aan de Kaap zelve en in de naaste omgeving hebben plaats gehad, immers blijkt enkele bewaarde

staaltjes van volksspraak waren de kenmerkende trekken van het huidige Afrikaansch reeds zeer vroeg aanwezig, vóórdat de kolonisatie verder dan het district Stellenbosch was gevorderd. Vermoedelijk heeft men met een zeer samengesteld verschijnsel te doen. Men vindt in het Afrikaansch betrekkelijk weinig on-Nederlandsche woorden, maar een sterke afslijting van uitgangen, een sterk vereenvoudigde vervoeging, de verdwijning van het geslacht, en de dubbele ontkenning. Er is eene opvatting die aan invloed van den dagelijkschen omgang met slaven denkt, die de taal hunner meesters spraken maar het niet anders dan krom konden doen (Hesseling), terwijl anderen de oorzaak meenen te vinden in dialectische tendentiën in het Nederlandsch dat de kolonisten medebrachten, neigingen die in eene maatschappij van voldoende samenhang gemakkelijk worden bedwongen, maar bij de over het Afrikaansche veld verspreide, eenzelvig geworden boeren door niets meer werden gekeerd (Smith). Voor de laatste meening zou pleiten, dat inderdaad in Kaapstad zelf het Nederlandsch veel zuiverder bleef dan op het land; maar een tegenbewijs zie ik hierin, dat blijkens de zoeven genoemde documenten het taalverloop heeft plaats gehad niet ver weg op het veld, maar ter plaatse zelf waar de remmende invloeden aanwezig waren. Mij dunkt dat men zich de zaak zóó moet voorstellen:

Eene bevolking, zelf het Nederlandsch der 17de eeuw gebruikende in een populaireren eerder dan litterairen vorm, komt aan de Kaap met een mengelmoes van Europeanen (de Compagnie's soldaten) en met slaven in aanraking, die allen het Nederlandsch eenigermate spreken, doch vereenvoudigen. De aanwezigheid van huisslaven in het gezin is oorzaak dat een tweede geslacht, dat zijn kinderkamer aan de Kaap heeft gehad, zich van dit sterk vereenvoudigde Nederlandsch ook in het onderling verkeer bedient. Dezelfde lieden, zoolang zij aan de Kaap of te Stellenbosch blijven, zijn nog zeer wel in staat met de hoogere klassen der samenleving, meer of minder zuiver, het hoog-Hollandsch te spreken, maar hun nakomelingen, voor zoover zij verder van de Kaap zijn af geraakt, komen al minder en minder met geleterde Nederlanders in aanraking en spreken alleen nog het Afrikaansch, ook nadat zij nog maar zeer weinig, en later in het geheel geen slaven bezitten. Het Afrikaansch zelf verloopt nu niet verder, het is een eigen gefixeerde taal geworden. Niet zóó zeer van

het Nederlandsch vervreemd of de Afrikaanders verstaan dit nog zeer wel als zij het van den kansel te hooren krijgen, of een daarin geschreven stuk moeten lezen, maar spreken kunnen zij het niet meer, tenzij zij het opzettelijk aanleeren. Eindelijk verdringt het Afrikaansch het Nederlandsch ook uit de hoogere maatschappelijke verrichtingen en wordt een litteraire taal; dit laatste proces is even langzaam in zijn werk gegaan als de oorspronkelijke taalverspringing snel was, maar is thans ten volle afgeloopen.

Met de bevolking van Kaapstad hadden de Engelschen natuurlijk veel meer gemeen dan met die der buitendistricten. Het was, of er een noodlot op de betrekkingen tusschen Boer en Brit rustte.

Een Boer uit het Graaff Reinetsche, Frederik Bezuidenhout, werd wegens mishandeling van een Hottentot bij verstek tot een maand gevangenisstraf veroordeeld. Toen men hem wilde arresteren, gaf hij vuur, zette het op een loopen, maar werd door een kogel getroffen en gedood (10 October 1815). In woede ontstoken, zwoer zijn broeder, Johannes, met vijftig anderen wraak; zij zouden de naastbijzijnde Engelsche posten aanvallen en de Graaff Reinetsche protestrepubliek van 1795 herstellen. Hij riep zelfs de Kaffers van over de Vischrivier te hulp, die evenwel niet verschenen. Een onderschepte brief bracht de autoriteiten van het plan op de hoogte; de samenzweerders werden overvallen, gedeeltelijk onmiddellijk in hechtenis genomen, gedeeltelijk op de vlucht achterhaald, waarbij Johannes Bezuidenhout, die zich trachtte te verdedigen, omkwam. Zes belhamels werden ter dood veroordeeld; één daarvan begenadigd, vijf gehangen. De koorden braken; vier hunner stortten levend neer op den grond, en riepen om genade! De ontroering die zich van de toeschouwers meester maakte verzwaarde 's landdrosts plicht, de vier te vatten en beter te hangen (Slachters Nek, 9 Maart 1816). De zaak is merkwaardig omdat zij bewijst hoe sterk de herinnering aan 1795 nog leefde; zóózeer, dat zij in staat was jonge menschen, die er alleen maar van hadden gehoord (de meesten van Bezuidenhout's medestanders waren om en bij de twintig), de bezinning te doen verliezen. Alle banden van gezag af te werpen en eigen meester te zijn, was voor deze gemoederen een natuurlijke voorstelling. Zij wordt bij ouderen en wijzen bedwongen, maar zij is niet afwezig. De massa (de documenten laten daar geen twijfel aan) keurde het ge-

drag der woestelingen af. Maar in politiek ideaal verschildte zij van hen niet en ook zij zullen toonen, er voor te kunnen sterven.

Met ingang van 1 Januari 1825 begint het Kaapsche gouvernement, uitsluitend Engelsch te schrijven ¹⁾. Met ingang van 1 Januari 1828 spreekt de justitie uitsluitend Engelsch, en worden ingezonden stukken, niet in het Engelsch gesteld, door het bestuur teruggezonden.

De Compagnie had, in zaken van lokaal bestuur en ordinaire rechtspraak, de burgers altijd laten medewerken. Te Kaapstad heetten de bijzitters burgerraden, in de drostdijen heemraden. Met ingang van 1 Jan. 1828 werden zij afgeschaft, en de alleenrechtsprekende *magistrate* naast den landdrost gesteld, die herdoopt wordt in *civil commissioner*.

Terwijl zij hun de voorvaderlijke instellingen ontnemt, aarzelt de Engelsche regeering, de Afrikaanders in het genot te stellen van wat zij elders aan kolonisten pleegt toe te staan. In 1827 waren zij begonnen te petitionneeren om een wetgevende vergadering, en herhalen hun verzoek in 1830. De Engelsche Secretaris van Staat doet het in het Lagerhuis verwerpen onder voorgeven dat zulk eene vergadering Engelschen en Hollanders tegen elkander in het harnas zal jagen, en een wettelijken ondergrond zal zoeken te geven aan de hebbelijkheid dezer laatsten om slaven en Hottentotten te onderdrukken. Na een nieuwe petitie van 1831 wordt in 1833 een wetgevende raad toegestaan, in meerderheid uit ambtelijke, in minderheid uit benoemde leden bestaande; het viel bezwaarlijk, dit voor de vervulling van den geuiten wensch te houden.

In 1799 was de *London Missionary Society* haar werk in de kolonie begonnen. De Boeren beschuldigden er de zendelingen van, de kleurlingen tot luiheid te verleiden, de zendelingen de Boeren, van hen wreede mishandelingen te doen ondergaan. De Boeren waren niet wreed, maar hard; de sjambok was bij hen opvoedingsmiddel voor de skepsels, maar ook voor het zeuntjie. In 1819 kwam in de kolonie een zedingsinspecteur, de Schot John Philip aan, die meer dan eenig ander er toe heeft bijgedragen het Engelsche publiek in Europa tegen de Boeren in te nemen. Zijn boek *Researches in South Africa* (1828), één lange aanklacht tegen

¹⁾ Aanvankelijk waren er nog een groot aantal ambtenaren van vóór 1806 in dienst gehouden.

hen en ophemeling van de kleurlingen, maakte in Engeland grooten opgang, terwijl het den schrijver aan de Kaap een veroordeeling wegens laster berokkende. Vereerders in Engeland brachten onmiddellijk de boete bij inschrijving bijeen.

In 1787 richtte William Wilberforce in Engeland het genootschap tot afschaffing van den slavenhandel op, dat er in slaagde den slavenhandel in de Engelsche koloniën bij de wet te doen verbieden (1807). 28 Augustus 1833 werd de wet geteekend, die de slavernij zelve in alle Engelsche koloniën met ingang van 1 Augustus 1834 afschafte tegen eene schadeloosstelling van 20 miljoen pond, onder de slavenhouders te verdeelen. Voor de Kaap werd 1.247.080 pond uitgetrokken, terwijl de waarde der slaven er op 3 miljoen pond begroot was. De voornaamste beweegreden tot den Trek is de ergernis hierover niet geweest: de trekkers zijn voor 98 % afkomstig geweest uit de oostelijke districten waar niet meer dan $\frac{1}{6}$ van het geheele aantal slaven der kolonie werd bezeten. De groote oorzaak van den Trek is geweest de onoverbrugbare kloof tusschen de Kafferpolitiek der Boeren en die der Engelsche regeering.

De invasiën van Kaffers over de Vischrivier zijn, sedert de kolonisten daar met hen in het laatst der 18de eeuw in aanraking waren gekomen, bijna niet te tellen. Het is een eentonige reeks, waarin die, welke in den avond van 21 December 1834 losbrak, vóór den Grooten Trek de laatste is. Ditmaal werden 456 huizen in brand gestoken, 114.930 runderen, 161.930 schapen en geiten, 5715 paarden geroofd. Het onheil kon dezen omvang verkrijgen daar de eigen afweerorganisatie der Boeren: de commando's onder hunne veldkornetten, door de Engelschen juist vernietigd was. De inrichting was laatstelijk 6 Juni 1833 door den gouverneur Sir Lawry Cole nog erkend en opnieuw geregeld, maar de negrophilen hadden in Engeland een storm over die ordonnantie doen opgaan, en de minister van koloniën, Lord Stanley, had aan Sir Benjamin d'Urban, opvolger van Cole, gelast haar in te trekken (27 November 1833).

Zoodra Sir Benjamin van den inval vernam, verzamelde hij troepen, spoedde zich naar Grahamstown en bracht, nadat de Kaffers teruggeworpen waren, den oorlog op hun gebied over; 15 April 1835 stond hij aan de Kei-rivier. Een commando van

1800 Boeren had hem ondersteund. Hij organiseerde het land tot aan de Kei-rivier als een nieuw district, waarin hij troepen achterliet. 26 December 1835 beval Lord Glenelg, minister van koloniën in Engeland, onder den invloed der negrophile partij, het district te ontruimen. Alleen zendelingen zouden zich ten Oosten der Vischrivier mogen vestigen.

De Boeren keerden nu het land, waarin zij zich niet meer tegen roof en doodslag mochten verdedigen, den rug toe.

Literatuur: THEAL, History of South Africa (beknopter: THEAL, Geschiedenis van Zuid-Afrika). — LUCAS, History of South Africa, Oxford 1899. — GODEE MOLSBERGEN, Jan van Riebeeck, Amsterdam 1912. — Dezelfde, Reizen in Zuid-Afrika in de Hollandse tijd, 3 deelen (Linschoten-Vereeniging), 's-Gravenhage 1916—1922. — DEHÉRAIN, Le Cap de Bonne Espérance au XVIIe siècle, Paris 1909. — WIERINGA, De oudste Boeren-Republieken (Leidsch proefschrift 1921). — COLENBRANDER, Historie en Leven IV, 48 vv. (de afkomst der Boeren), 79 vv. (De Mist en Janssens). — Taal: HESSELING, Het Afrikaans, 2e druk, Leiden 1923; andere beschouwing voorgedragen door SMITH in verschillende voordrachten in 1925 in Nederland gehouden. — Voorgeschiedenis van den Grooten Trek: DEHÉRAIN, L'Expansion des Boers au XIXe siècle, Paris 1905, pp. 1—103. — LEYDS, De Eerste Annexatie van de Transvaal. Amsterdam 1906, pp. 1—47.

XI. ZUID-AFRIKA TOT DE ZANDRIVIER- EN BLOEMFONTEIN-CONVENTIES

Dit hoofdstuk verhaalt van de vrijwillige afscheiding der Boeren en van de mislukte poging van een energiek gouverneur, om haar te niet te doen. Op drie factoren hebben wij te letten: Boer, Brit, Bantoe; op vier centra: het Britsche ministerie van koloniën, het kasteel te Kaapstad, het boerenlager en de kafferkraal. Een geschiedenis vol schokken en vol kruisstroomen, aan het einde waarvan geen wezenlijke stabilisatie is bereikt.

Niet in ééne groote massa trokken de Boeren uit, maar in groepen, elk uit dezelfde streek afkomstig en waarvan de leden sinds lang met elkander hadden omgegaan en verzwagerd waren: zoo komen bij „Potgieter's mense" (de groepen plegen te worden onderscheiden naar den naam van hun leider) drie families Kruger en acht families Liebenberg voor. De opmerkelijkste leiders zijn Hendrik Potgieter, Gert Maritz en, boven allen, Piet Retief. Hendrik Potgieter was een veeboer, Gert Maritz een wagenmaker, Piet Retief een aannemer: hij had in 1820 met het gouvernement gecontracteerd voor de levering van levensmiddelen aan de Engelsche kolonisten van Grahamstown en omstreken tot dezen in staat zouden zijn in eigen onderhoud te voorzien, en later voor het gouvernement gebouwen gezet.

Sir Benjamin d'Urban zag de Boeren met leedwezen vertrekken, maar hield ze niet tegen; hij meende niet dat hij daar het recht toe had. De Boeren hadden wel hooren spreken van zekere wet *ne exeat regno* die in Engeland bestond of bestaan zou hebben, en hadden vóór hun vertrek den luitenant-gouverneur der oostelijke districten gevraagd wat daarvan was. De ambtenaar antwoordde, dat hem van een dergelijke wet niets bekend was. Na dus de Oranje-rivier te zijn overgestoken gaf Retief een verklaring uit, zeggende dat zij zich aan het Engelsche gouvernement

onttrokken en overtuigd waren dat dit niets meer op hen te pretendeeren had (22 Januari 1837).

De Groote Trek van 1836 was door een kleinen trek voorafgegaan onder Louis Trichard en Jan van Rensburg, die in het begin van 1834 de Oranjerivier gepasseerd was. Zij bevond zich in 1836 in Zoutpansberg en wilde naar Delagoabaai; zij is op den weg daarheen grootendeels uitgeroeid door Kaffers, koorts en den steek der tsetse-vlieg die de ossen deed sterven; in ellendigen staat kwam Louis Trichard met een overschot in de Portugeesche bezitting aan. De Boeren van Natal zonden in 1839 een schip naar Delagoabaai om hen af te halen; men vond alleen nog een paar vrouwen en kinderen in leven.

„Potgieter's mense" trokken in het voorjaar van 1836 van de oevers der Oranjerivier noordwaarts tot zij aan de Vetrivier kwamen, en kochten van inboorlingen, voor een partij beesten, het land tusschen deze rivier en de Vaal. 24 Mei 1836 verliet hij het lager daar om het Overvaalsche te verkennen, was 2 September terug en vernam toen dat in zijn afwezigheid een gedeelte zijner menschen door de Matabili's waren overvallen en vermoord.

Het aanzienlijkst Bantoe-hoofd waarvan de mare in de jaren '20 gewaagde was Tsjaka geweest, die met zijn gevreesde Zoeloe's dicht aan den Indischen Oceaan, bezuiden St. Lucia-baai, huisde. Een zijner onderbevelhebbers, Selkat ¹⁾, stond tegen hem op; hij sleepte een deel der Zoeloe's mede, trok de Drakensbergen over, ontvolkte het Zuiden van Transvaal en het Noorden van den Vrijstaat, en zette zich aan de Marico, in de buurt van het latere Rustenburg, neder (1832). De naam Matabili's, „zij die zich achter hunne schilden verbergen", was aan zijne Zoeloe's gegeven door de stammen die hij bij zijn tocht door het Transvaalsche had uiteengejaagd. Europeanen (er zijn verscheiden jagers, handelaars en ontdekkingsreizigers in zijn kraal geweest) placht hij goed te behandelen, mits zij hem eer bewezen. Sir Benjamin d'Urban zond in 1835 iemand op hem af met een ketting, twee spiegels en ander fraais. De Boeren hadden hem niets gevraagd, en hij beschouwde ze als indringers.

De Boeren leefden thans van de jacht en waren dus in het land

¹⁾ Moselikatsi. — Ik geef hier en elders de namen der inlandsche hoofden in de Boeren-transpositie.

dat zij hadden „gekocht”, en ook reeds over de Vaal, aanhoudend reizende en trekkende; zoo was het mogelijk hen bij gedeelten te overvallen. Twee groepen had dit lot getroffen in Augustus 1836; vijftien Boeren waren vermoord en vier weggevoerd. In October leverde Potgieter de Matibili's een gevecht waarin hij zich staande hield en zij veel volk verloren. Vervolgens kreeg Potgieter hulp van Maritz; deze organiseerde een commando en trok tegen Selkat op die de vlucht nam, maar wiens kraal verwoest werd en een buit van 6000 beesten opleverde (17 Jan. 1837). Aan het eerste dorp dat in zijn gebied ontstond gaf Potgieter ter herinnering den naam Winburg. Nogmaals leed Selkat in November 1837 eene nederlaag en trok nu af naar het land benoorden de Limpopo.

De mare der overwinning van 17 Jan. 1837 drong tot de Kaapkolonie door, waar nu velen, die eerst den moed niet hadden gevat, tot den trek overgingen. Op het eind van het jaar hadden in het geheel tusschen 5 en 6000 Boeren de kolonie verlaten. Reeds vóór er zooveel bijeen waren, was men er op bedacht geweest, zich te constitueeren. Onmiddellijk na de vereeniging van Potgieter en Maritz was een volksraad gekozen van zeven leden en een hof van landdrost en heemraden ingesteld (2 Dec. 1836); 6 Juni 1837, als ook Retief bij hen is aangekomen, wordt deze benoemd tot commandant-generaal. Maar de middelpuntvliedende kracht is sterk; de thans gevormde kern splijt zich weer; in October 1837 zwenkt Retief, die meent te weten dat het aan gene zijde der Drakensbergen beter wonen is, af naar Natal. Hij zal er op Zoeloe's stuiten, en op Engelschen.

Tsjaka was in 1828 door zijn broeder, Dingaan, opgevolgd. Beiden plachten rooftochten naar het land bezuiden de Toegela te ondernemen, dat dientengevolge was ontvolkt geraakt. Er hadden zich daar eenige Engelschen nedergezet die pogingen deden het land als Britsche kolonie te doen proclameeren.

Het was in 1823 dat James Saunders King en Francis George Farewell, respectievelijk midshipman en luitenant van de Britsche marine, van een verloftijd hadden gebruik gemaakt om, voor rekening van kooplieden aan de Kaap, de Oostkust te exploreeren. Port Natal ¹⁾ leek hun zoo geschikt tot eene nederzetting, dat King naar Engeland vertrok om er de regeering attent op te maken, terwijl Farewell reeds kolonisten wierf aan de Kaap

¹⁾ Hiervóór, bl. 17.

en er 25 bijeenkeeg, die zich in 1824 op de hun beschreven plek vestigden. Farewell had genoeg van Tsjaka gehoord om te begrijpen dat men rekening met hem moest houden; hij zocht hem op en wist hem zijn merk te doen zetten onder een acte waarbij Tsjaka hem Port Natal en het omgelegen land overliet (7 Aug. 1824). Teruggekeerd, hiesch Farewell de Union Jack. De avonturiers leefden eenige jaren in veiligheid, maar werden van 1831 af gedurig door Zoeloe-aanvallen verontrust; Dingaen was op hem verstoord, omdat zij in hun nederzetting, die zich van inlandsche werkkrachten bediende, weggelopen Zoeloe's hadden toegelaten. De kleine kolonie kwam in 1835 onder een nieuwen leider, Gardiner, die Dingaen's gunst won door hem dergelijke overtreders in persoon terug te gaan brengen; zij werden voor zijne oogen geexecuteerd. Gardiner was iemand die parade verstond te maken. Hij liet de „householders” van de „stad” D'Urban (de kolonie was tot 15 man versmolten, er was geen stad en er waren geen huizen) gelegen in de „kolonie” Victoria (alle namen waren voor deze gelegenheid verzonnen; de Gouverneur en de troonopvolger), vertegenwoordigd door hun Town Committee „van ten minste vijf en ten hoogste dertien leden”, terreinen aanwijzen voor een school, een kerk, een hospitaal, en van al dit treffends kennis geven aan den Gouverneur, met verzoek van doorzending aan Zijne Majesteit, aan welke het moge behagen een gouverneur der kolonie Victoria aan te stellen, die de wetgevende macht zal uitoefenen in gemeenschap met een vertegenwoordigend lichaam („a body of representatives chosen by ourselves to constitute a house of assembly”) (23 Juni 1835). Het geheele stuk was bestemd voor moederlandsch gebruik; Gardiner wist reeds dat Sir Benjamin een voorstander was der occupatie van Natal en het stuk met eene aanbeveling naar Londen door zou zenden. Maar Lord Glenelg antwoordde „dat Z. M.'s Regeering diep overtuigd was van de onraadzaamheid, nieuw gebied in Zuid-Afrika te verwerpen” (29 Maart 1836).

Intusschen wisten ook Boeren al van Natal. Piet Uys en vier anderen van Uitenhage waren er in 1834 wezen jagen en waren opgetogen teruggekeerd. Het land heeft meer regenval dan eenig gedeelte van de Kaapkolonie, en tal van rivieren: een heerlijk land voor het vee! En voor den jager; het was, sedert Tsjaka het

ontvolkt had, vol groot wild. Retief, die overal kwam, had vóór den Grooten Trek zeker van de ervaring van Uys wel vernomen, en toen het land aan de Vetrivier hem niet meeviel, besloot hij, het liever in Natal te zoeken. Maar hij wist ook van de Zoeloe's en de Engelschen aan de baai, en voor hij zijn menschen den zwaren tocht over de Drakensbergen liet ondernemen, wilde hij eerst zelf op verkenning uit. Hij ging regelrecht op de Engelschen van Port Natal af, bij wie hij 19 October 1837 aankwam. Gardiner meende dat de „kolonie Victoria" heel goed boeren kon gebruiken en ontving den „gouverneur van de Hollandsche trekboeren", zooals Retief betiteld bleek te willen wezen, zeer beleefd. Niet minder goed, naar allen schijn, werd hij door Dingaen bejegend. Het Zoeloehoofd had juist een missionaris Owen bij zich, die voor hem de pen voerde. Er ontwikkelde zich eene curieuse correspondentie, van Retief's zijde meer voor Owen dan voor Dingaen bestemd, en waarin gezegd wordt dat Retief nooit schromen zal, personen, die de Boeren bij den vorst in een ongunstig licht mochten hebben willen stellen, voor 's konings oogen te ontmoeten.

Retief meende dat hij de vestiging wagen kon, en haalde zijn menschen af, die hij over de 2500 Meter hooge, toen nog door geen blanke bezochte Drakensbergen, naar Natal voerde. Ook Gert Maritz kwam mede. Hij wilde dat Retief zich niet opnieuw naar Dingaen zou begeven, maar Retief achtte het nuttig den Zoeloe door een geschreven acte te binden, en vertrok met een geleide van 65 Boeren naar zijn kraal. Den 4den Februari 1838 zette Dingaen zijn merk onder eene verklaring waarbij hij Port Natal en al het land er om heen, zoo ver het in zijn bezit mocht wezen, aan Retief en de zijnen afstond. Toen de Boeren evenwel, eer zij weder vertrekken zouden, afscheid namen, vielen op een kreet van Dingaen zijne krijgslieden op hen aan, en sleepten hen naar 's konings executieplaats, waar zij hun de hersens insloegen. Nog den eigen dag zond Dingaen troepen uit om ook met de rest der Boeren af te rekenen. Zij overvielen ze in hun slaap, 17 Februari 1838 in den vroegen ochtend. Het dorp Weenen, later op de eigen plek der ramp gesticht, bewaart in zijn naam de herinnering aan deze slachting van 40 mannen, 56 vrouwen en 185 kinderen. Slechts enkelen konden vluchten; zij waarschuwden een andere wat verderop gelegde groep die zich in staat van verdediging stelde, de Zoeloe's afsloeg en in haar geheel den dood ontkwam.

Onder die overlevenden was Maritz, die tot opvolger in het commando werd verkozen. Toen de moord van Retief in den Vetrivier-kolonie bekend werd, staken, om dien te wreken, Potgieter en Piet Uys, elk met een klomp Boeren, de Drakensbergen over; twisten over het commando verhinderden dat Maritz zich bij hen aansloot; weldra werd hij zwaar ziek en kon niet meer van de plaats. — Potgieter en Uys trokken in April met hun beide groepen van te zamen 340 Boeren tegen Dingaan op; Uys werd door de Zoeloe's verrast, waarbij hij zelf omkwam. Evenmin slaagde Potgieter. Sedert het begin van het jaar '38 hadden de Boeren nu al een 350 hunner verloren, vele anderen lagen ziek aan de koorts; het vee was grootendeels door de Zoeloe's weggevoerd. Potgieter meende dat men Natal op moest geven, en keerde over de Drakensbergen terug. Maar de Maritz-menschen bleven, werden na Potgieter's vertrek door Dingaan aangevallen, doch hielden zich staande (13 Augustus 1838). En voor Potgieter kwam spoedig een ander helper in de plaats: Andries Pretorius.

In de Kaapkolonie waren geruchten gaan loopen over het schoone land dat de menschen van Retief in bezit hadden genomen, en verschillende klompjes Boeren maakten zich op om het daar ook te gaan beproeven; onder hen Pretorius, die in November 1838 bij de Natalboeren aankwam. Juist was Maritz overleden; in zijne plaats werd Pretorius, om zijn lichaamskracht en dapperheid tegen de Kaffers onder de boeren van Graaff Reinet van ouds een man van reputatie, tot commandant-generaal verkozen. Onmiddellijk trok hij tegen Dingaan op, met 4 à 600 man en drie stukjes geschut ¹⁾. Den 16den December had het treffen plaats, aan een water dat sedert de Bloedrivier heeten zou. De Zoeloe's werden geheel verslagen; Dingaan vluchtte na zijn kraal in brand te hebben gestoken; op de executieplaats vonden de Boeren de geraamten hunner broeders nog liggen. De „Zoeloe-kwestie” scheen opgelost; de Boeren rekenden er op, nu verder ongestoord van het schoone land Natal te zullen blijven genieten. Zij stichtten er Pietermaritzburg, zoo gedoopt ter herinnering aan de beide verscheiden commandanten-generaal.

In September 1839 trok Panda, een broeder van Dingaan, door dezen verjaagd, de Toegela over, en kwam in October met de Boeren

¹⁾ Hoe hij daaraan kwam, staat nergens vermeld; zij moeten wel verkregen zijn uit of via Durban.

tot een accoord: in ruil voor steun tegen zijn broeder zou hij hun de St. Lucia-baai afstaan. Door de ondervinding geleerd, lieten de Boeren Panda als gijzelaar in Natal achter, eer zij, ten getale van 400 à 450, met zijne volgelingen tegen Dingaan optrokken (Januari 1840). Het werd een gevecht van Zoeloe tegen Zoeloe waaraan de Boeren geen deel namen; Dingaan werd verslagen en vluchtte naar het Noorden; later vernam men dat hij daar, vermoedelijk door de Swazi's, was vermoord. 10 Februari 1840 werd Panda, voor het front der vereenigde Boeren en indoena's, tot hoofd der Zoeloe's en bondgenoot der Boeren uitgeroepen. 13 Februari werd het gebied, begrepen tusschen de Umvolosi ten Noorden, de Umzimvoeboe ten Zuiden en de Drakenbergen ten Westen, tot bezit der „Zuid-Afrikaansche Maatschappij" geproclameerd; het was een gebied, dat zoowel ten Noorden als ten Zuiden buiten de grenzen der later door de Engelschen gestichte kolonie Natal een goed eind uitsteekt, in het Noorden tot de St. Luciabaai en in het Zuiden tot in Pondoland reikt. Behalve de gebiedsbepaling, is ook de naam merkwaardig; had men in 1837 bij de aanstelling van Retief van „Hollandsche trekboeren" gesproken, hier zien wij Pretorius een naam verkiezen die noch aan het begrip Holland noch aan dat van de Kaap wordt vastgehecht, maar aan een gansch werelddeel. Ver weg aan de Kaap mochten Engelschen gebieden en Afrikaanders onder hun gezag leven, op het met zijn bloed betaalde binnenland had enkel recht de Boer.

De leden der Maatschappij verkozen een volksraad en richtten drie drostdijen in. Zij waren hun eigen autoriteiten niet bijster gehoorzaam; de landdrost van Pietermaritzburg, Jacobus Nicolaas Boshoff, legde er spoedig het bijltje bij neer.

Als opvolger van Sir Benjamin d'Urban was in Januari 1838 aan de Kaap een nieuwe gouverneur opgetreden, een veteraan uit de *Peninsular War*, generaal Sir George Napier. Lord Glenelg, vóór hij Napier benoemde, had zich van diens instemming met de negrophile denkbeelden overtuigd. Terwijl Lord Glenelg in 1836 de inlijving van Natal mijlen ver had verworpen ¹⁾, verzette hij er zich nu niet tegen, de Kaffers te gaan beschermen tegen de uitroeiing waarmede zij werden bedreigd door het ongeoorloofd (*unwarranted*) verblijf van zekere Kaapsche emigranten. Zoo

¹⁾ Hiervóór, bl. 177.

staat het in eene proclamatie welke Napier 16 November 1838 uitvaardigde, en waarbij Port Natal door Grootbrittanje in bezit genomen werd. In December werd de baai geoccupeerd, maar toen de commandeerende officier zich met Pretorius in betrekking wilde stellen, bleek deze tegen Dingaan opgerukt ¹⁾, en er waren geen orders om hem het binnenland in te volgen. Zoo bleef het kleine detachement werkeloos liggen en het geviel dat de opvolger van Lord Glenelg als minister van koloniën, Lord Normanby, de occupatie afkeurde en bevel gaf haar ongedaan te maken; 24 Dec. 1839 keerde het detachement naar de Kaap terug. De Boeren mochten hierin een teeken zien dat Engeland hun Natal overliet. Zij verlangden echter nadere bevestiging hiervan, en wendden zich tot Napier om erkenning (4 Sept. 1840). De gouverneur vroeg explicatie; de Volksraad ging nu over tot aanbieding van een uitgewerkt verdrag, waarvan art. 1 de onafhankelijkheid der „Republiek van Port Natal en aangrenzende landen” uitsprak (14 Jan. 1841). Tegelijk met dit ontwerpverdrag ontving Napier eene klacht van drie in Pondoland gevestigde zendelingen, over een bestraffing, door Pretorius toegediend aan veedieven in hunne buurt; de Boeren hadden niet alleen het vee teruggehaald, maar ook 17 kafferkinderen medegenomen om op hunne plaatsen te werken. De Boeren wilden geen inboorlingen meer over het gebied hunner republiek laten vagabondeeren, maar ze noodzaken òf bij iemand hunner dienst te nemen, òf zich vaste locaties te zien aanwijzen, buiten welke zij niet mochten worden aangetroffen. Zoolang Napier onzeker bleef van de inzichten in het moederland hield hij, het geheele jaar door, eene correspondentie hierover met den Volksraad gaande; eindelijk verklaarde zich Lord John Russell, opvolger van Lord Normanby, voor de reoccupatie van Natal, en 1 April 1842 werd daarheen, onder kapitein Thomas Charlton Smith, eene expeditie van 263 man afgezonden. Zij was 4 Mei aan de baai.

In Nederland had men uit een artikel in het *Handelsblad* van 22 April 1840 met verbazing ontwaard dat er in Zuid-Afrika eene Hollandsche republiek bestond. Een Amsterdamsch comité rustte een schip, de *Brazilië* uit, dat, met geschenken beladen, in Maart 1842 te Port Natal aankwam. De supercarga, Johan Aarnoud

¹⁾ Hiervóór, bl. 179.

Smellenkamp, voelde zich, op zijn weg van de baai naar Pietermaritzburg, iets als een Prins van Oranje, van Scheveningen ingehaald naar 's-Gravenhage. Eene acte waarbij de republiek de bescherming van Nederland inriep werd „aangenomen namens Z. M. den Koning der Nederlanden, door mij ondergeteekende J. A. Smellenkamp”. Toen de bescherming effect zou hebben moeten sorteeren, was de man verre.

Pretorius sommeerde Smith op hoogen toon, onmiddellijk Natal te ontruimen, maar viel hem niet aan; Smith won tijd door eene correspondentie over en weer te laten gaan, en bereidde zich onderwijl tot een nachtelijken overval der Boeren voor, die werd ondernomen maar mislukte (24 Mei). Smith versterkte zich in zijn kamp, en wachtte, door de Boeren belegerd, ontzet af, dat 26 Juni, onder kolonel Cloete, opdaagde. Pretorius trok zich naar Pietermaritzburg terug. Daar was alles in confusie. Sommigen wilden Natal ontruimen, anderen door onderhandeling tijd winnen, daar zij niet geheel buiten verwachting waren van eene interventie van Nederland. Dit laatste gevoelen, waarvan Pretorius en Boshoff waren, behield de overhand. De Volksraad bleef dus vergaderen te Maritzburg en de Engelschen bleven aan de baai; tot een aanval voelde geen van beide partijen zich sterk genoeg. Dit duurde een vol jaar. Eindelijk besloot Napier een Kapenaar op hen af te zenden, die wellicht beter met hen zou kunnen onderhandelen dan een Engelsch officier: Hendrik Cloete, advocaat te Kaapstad en lid van den Wetgevenden Raad; broeder van den kolonel. Hij mocht hun behoud hunner plaatsen beloven, mits zij het Engelsche gezag erkenden, en het bestraffen van inboorlingen daaraan overlieten. Cloete kwam 9 Juni 1843 te Pietermaritzburg aan. Eenige weken te voren was het schip de *Brazilië* voor de tweede maal in de baai geweest maar de Engelschen hadden verhinderd dat het contact met den wal kreeg; de Boeren waren overtuigd, dat daarmede eene boodschap van den Koning der Nederlanden voor hen verloren was gegaan. In werkelijkheid waren er aan boord een predikant en een onderwijzer, die Smellenkamp nu te Lourenço Marques ontscheepte, waar de onderwijzer overleed; depredikant vond gelegenheid, zoo al niet naar de Boeren, dan toch naar de Kaap te komen, waar hij aan den Franschen Hoek dienst heeft gedaan.

Daar eerst verschillende leden van den Volksraad afwezig ble-

ken te zijn, konden de onderhandelingen met Cloete eerst 5 Augustus beginnen. Napier had goed gezien, dat Cloete meer zou bereiken dan een ander: 8 Augustus nam de Volksraad zijne voorwaarden aan; den 31sten van die maand begonnen Engelsche troepen te Pietermaritzburg het Fort Napier aan te leggen. Bij proclamatie van 31 Mei 1844 werd Natal bij de Kaapkolonie ingelijfd. Daar echter de opvolger van Sir George Napier, Sir Peregrine Maitland, zich niet haastte er een luitenant-gouverneur heen te zenden, vatten de Boeren weder een oogenblik hoop en constitueerden in Augustus 1844 een nieuwen Volksraad, die door het militaire gezag onmiddellijk ontbonden werd. In November 1845 kwam eindelijk een luitenant-gouverneur, Martin West, aan en organiseerde het bestuur.

Dadelijk na de aankomst van kolonel Cloete in Juni 1842 hadden sommige Boeren Natal verlaten; die uittocht hield geregeld aan; in 1846 waren er nog maar een honderd gezinnen in Natal overgebleven. Nauwelijks was het in 1843 tot de inboorlingen doorgedrongen dat de Boerenmacht in Natal was geknot, of van alle zijden drongen zij het land binnen. De Engelschen wezen hun locaties aan tusschen de boerenplaatsen in: de Boerenlocaties daarentegen waren geplaatst geweest in het uiterste Noorden en uiterste Zuiden der kolonie, en lieten het midden een land van blanken. De onveiligheid die tengevolge van het nieuwe stelsel voor de Boeren op hunne plaatsen ontstond, herhaalde het motief dat in 1836 tot den Grooten Trek aanleiding had gegeven; in Natal, als in het Oosten der Kaapkolonie, is het de naturellenpolitiek der Engelschen geweest die de Boeren verjoeg. Ware, in stede van door de minder geduchte Hottentotten, ook het Westen der Kaapkolonie door Kaffers begrens geweest, volkomen dezelfde gevolgen zouden zich daar hebben voorgedaan.

Niet allen trokken de Drakensbergen weder over; een gedeelte hield halt in het Noorden van Natal, waar in 1846 en 1847 eene agglomeratie bestond die men de Kliprivier-republiek zou kunnen noemen. De luitenant-gouverneur had van die streek nog geen bezit genomen; eigenlijk nog van niemendal buiten Durban en Pietermaritzburg. De Kliprivier-boeren waren bevreesd voor Panda, die hen ieder oogenblik overvallen kon, en besloten het land (waarover Panda intusschen bij overeenkomst met Hendrik

Cloete van 5 October 1843 reeds het Engelsche gezag had erkend van hem te koopen. In Mei 1847 nam Panda voor het land tusschen Drakensbergen, Toegela en Buffelrivier een bod van 1000 rijksdaalders aan. Eene proclamatie van West van 25 October 1847 verleende dezen boeren pardon op voorwaarde dat zij binnen 14 dagen den eed van trouw aan de koningin aflegden. Zij verkozen echter af te trekken, deels over de Buffelrivier, deels over de Drakensbergen.

Die het het langst in Natal uithield was Andries Pretorius zelf. Namens de laatste gezinnen nog in het land overgebleven liet hij zich naar den gouverneur Sir Henry Pottinger afvaardigen om dezen te overtuigen van het gevaar dat de ligging der locaties opleverde. Maar de gouverneur ontving hem niet eens; waarop ook deze laatste klomp Boeren vertrok (1848).

Wij keeren met onze aandacht naar de Vaalrivier terug. Aan weerszijden daarvan (naar het Zuiden niet verder dan de Vetrivier) waren verscheiden Boerengroepen gevestigd, waarvan die van Hendrik Potgieter de voornaamste bleef. Zij heeft drie „dorpen” aangelegd: Winburg (1837)¹⁾, Potchefstroom (1840)²⁾, en Rustenburg (1851), elk met een landdrost en heemraden; zij had een Volksraad en een commandant-generaal. Andere agglomeraties waren Lijdenburg en Zoutpansberg.

Bezuiden de Vetrivier treft men andere groepen aan, niet door denzelfden haat tegen Engeland bezielde als de oorspronkelijke trekkers. Het Zuiden van den Oranje Vrijstaat grenst ook aan gedeelten der Kaapkolonie waar het naturellenvraagstuk (omdat er geen Kaffers in het spel waren) niet het scherpe karakter vertoonde dat het aan de Vischrivier had aangenomen. Wij hebben hier dus met de voortzetting te doen van de expansie der 18de eeuw: daar het land tot de Vetrivier leeg lag en bruikbaar was, trok het Boeren aan.

Verder naar het Westen woonde er over de Oranjerivier eene bevolking die de Boeren de Bastaards noemden. Zij waren in de 18de eeuw door vermenging van kolonisten met Hottentottenvrouwen ontstaan. Door de Boeren niet als gelijken geduld en bij hun gestadige uitbreiding voor zich uitgejaagd, waren zij in het laatste

¹⁾ Hiervóór, bl. 176.

²⁾ Verbasterd uit Potschepstroom: de stroom van Pot[gieter] en Schep[ers].

kwartaal der 18de eeuw de Oranje overgetrokken. Zij spraken de „taal” en hadden Hollandsche namen: Adam Kok, Andries Waterboer, maar haatten de Boeren met een natuurlijken, overgeleverden haat. Zij waren thans een 5000 zielen sterk. Sinds 1802 had de zending zich met hen bemoeid; er waren thans een aantal harer staties onder hen gevestigd. De zendeling John Campbell, zich aan den term Bastaards stootende, had hun den naam Griqua's toegelegd, dat eigenlijk de naam van een Hottentottenstam was. Sedert 1822 was een Britsch agent onder hen gevestigd. In 1843 werd hun hoofd Adam Kok door het Britsche gouvernement van wapenen voorzien, die nergens anders toe konden strekken, dan zich geducht te maken tegen de Boeren, die, veedrijvers als zij, op dezelfde weidevelden belust, ieder oogenblik met hen in conflict konden geraken. Zulk een conflict deed zich in 1845 voor. Een Britsch detachement kwam de Griqua's te hulp; de Boeren retireerden naar Winburg. Een nieuwe bedreiging van Griqua's door Boeren leidde in 1846 tot eene Britsche occupatie van Winburg. Na de Boeren daar ontwapend te hebben, besloot de bevelhebber in de buurt te blijven en zette zich neer op een plaats Bloemfontein tusschen Kaalspruit en Modderrivier. De als opvolger van Pottinger in December 1847 opgetreden gouverneur Sir Harry Smith bezocht deze plaats in Januari 1848; hij kreeg den indruk dat de Boeren die hij er ontmoette zich het Britsch gezag zeker zouden laten welgevalen. Maar weldra verliet hij Bloemfontein, om Pretorius te ontmoeten, die naar hij vernam de Drakensbergen overtrok uit Natal¹⁾. „Waartoe toch?”, vroeg hem de gouverneur; „ook het land tusschen Oranje en Vaal wordt eerstdaags als Britsch gebied geproclameerd.” Pretorius zeide dat alle Boeren dan benoorden de Vaal zouden trekken, maar Smith verzekerde hem dat hij zich in hun gezindheid vergiste, en liet hem vrij, zich daar zelf van te overtuigen. Dit gesprek had plaats 30 Januari 1848; 3 Februari werd het Britsche gezag geproclameerd over al het land tusschen Oranje, Vaal en Drakensbergen, de *Orange River Sovereignty*. In Maart werd er een bestuur over ingericht, met hoofdzetel te Bloemfontein en posten te Winburg en aan Caledonrivier. Smith was zoo zeker van zijn zaak, dat hij te Bloemfontein, voor de geheele Souvereiniteit, maar vijftig à zestig man troepen achterliet.

¹⁾ Hiervóór, bl. 184.

Pretorius was inderdaad over de Vaal getrokken en had daar een plek uitgekozen bezuiden de Magaliesbergen waar later Pretoria zou ontstaan. Op uitnoodiging van de boeren bezuiden de Vaal (die uit het Noorden der Souvereiniteit, welke zich als burgers eener gevestigde republiek hadden beschouwd, gedroegen zich tegenover het opgeworpen Britsch gezag geheel anders dan die van het Zuiden) stelde hij zich aan hun hoofd als commandant-generaal en verjoeg den Britschen resident uit Winburg. Vijf dagen later is hij voor Bloemfontein; de Britsche bezetting capituleert (17 Juli 1848). Den volgenden dag schrijft hij Smith een merkwaardigen brief, hem herinnerende hoe weinig de veiligheid in Natal er bij gebaat was geweest, dat daar het Britsche gezag gevestigd was geworden. „Waar zijn wij thans? wij eerstaanwezigen in het land? Wij zwerven door de meest woeste streken van Zuid-Afrika. Nooit wischt gij dat uit ons geheugen. Gij kunt ons dwingen nog verder te vluchten en U te vloeken; nooit, ons te onderwerpen.”

Ten antwoord stelde Smith een premie van 2000 pond op zijn uitlevering, en gaf een waarschuwing uit wier opschrift: „Aan de rebellen”, reeds toont dat hij de Boeren niet als belligerenten erkennen wilde, en waarin hij Potgieter (die, zich door de uitnoodiging aan Pretorius gekwetst voelend, niet aan den marsch had medegedaan) tegen Pretorius tracht uit te spelen. Onderwijl verzamelde hij troepen, passeerde de Oranje en trok tegen Bloemfontein op. Den 29sten Augustus 1848 werd, bij Boomplaats, van omringende heuvels een levendig geweervuur op hem geopend; maar het Britsche geschut kon van kopje tot kopje de Boeren verjagen, en eindelijk verdwenen zij uit het gezicht. Verder vond hij op den weg naar Bloemfontein en Winburg geen tegenstand meer. Hij benoemde Potgieter tot „districtscommissaris van de Vaalrivier”, een eer die de Boer zich haastte, af te slaan. Pretorius was over de Vaal teruggeweken.

In het Zuidwesten grensde de Souvereiniteit aan een land waarvan tot dusver in ons verhaal geen sprake is geweest: Basoetoland; het cirkelvormig bergland, tusschen de Kaapkolonie, Natal en den Vrijstaat gelegen, en waarvan de hoogste top 3400 Meter bereikt. De eerste Europeanen die hier doordrongen waren zendingen van het Evangelische Zendingenootschap te Parijs (1833).

Het hoofd van het Basoeto-volk, Masoes, wilde zich niet bekeeren, maar stond overigens met hen op goeden voet; zij bemiddelden voor hem ook het verkeer met het Britsche gouvernement. Sedert 1843 betrok hij van het gouvernement een jaargeld, betaalbaar in geld of in wapenen. Toen, vóór Boomplaats, Pretorius hem voor de Boerenzaak had zoeken te winnen, had hij zich niet verroerd. Maar in 1851 leidde een geschil over vee tusschen een van hem en een van de Souvereiniteit afhankelijken stam tot een gevecht waarbij Engelsche soldaten ingrepen. Zij werden door de Basoeto's gevoelig geslagen (30 Juni 1851). De Engelsche bevelhebber in de Souvereiniteit, majoor Warden, wendde zich nu tot de Boeren die onder zijn gebied stonden, om hulp; de gouverneur Smith kon hem die niet bijzetten, daar alle macht in beslag genomen was door de veel tijd en moeite eischende onderwerping van Britsch Kaffraria, het Kafferland tusschen de Kei-rivier en Natal. De Boeren, de verlegenheid van Warden bespeurende, riepen uit het Overvaalsche Pretorius tot zich om zich aan hun hoofd te stellen (25 Augustus). Masoes, de Boeren voor de sterkere partij houdende, ging op hun aanbod eener entente in (3 September). Pretorius stelde Warden van het ontvangen verzoek in kennis (9 September) en liet doorschemeren: of erkenning onzer onafhankelijkheid, of aanval op Bloemfontein, — en Warren adviseerde Smith tot toegeven.

Sinds lang was men in Engeland over den loop van zaken in Zuid-Afrika en over de eigenmachtige politiek van Sir Harry Smith hoogst ontevreden. Er waren commissarissen onderweg, William S. Hogge en C. Mostyn Owen, door den minister van koloniën, Lord Grey, uitgezonden „for settling affairs on the frontier of the Cape of Good Hope.” Smith die begreep dat terugroeping hem boven het hoofd hing (zij volgde 14 Jan. 1852), greep niet meer in maar liet de regeling van zaken in de Souvereiniteit aan deze commissarissen over. Zij waren 27 Nov. 1851 te Bloemfontein, en achtten, na onderzoek, de Souvereiniteit alleen nog te redden als men de Boeren van over de Vaal desinteresseerde, hetgeen alleen door erkenning hunner onafhankelijkheid geschieden kon. 23 December 1851 trokken zij de proclamatie in waarbijop de uitlevering van Pretorius een prijs gesteld was en verklaarden zich bereid hem te ontvangen. De plaats van bijeenkomst was aan Zandrivier, halfweg Vaal en Bloemfontein gelegen. Pretorius ver-

scheen met vijftien andere gemachtigden (die behalve de naastbij gelegen Transvaalboeren ook Lijdenburg vertegenwoordigden) en een groot aantal Boeren als toeschouwers. 17 Januari 1852 werd de Zandrivier-conventie geteekend, die de onafhankelijkheid der „Emigranten-Boeren over de Vaalrivier” erkende. Zij verbonden zich daarbij, in hun land geen slavernij te zullen toelaten. De Boeren der Souvereiniteit zouden, zoo zij het verkozen, zich vrijelijk over de Vaal mogen nederzetten.

Aan de Souvereiniteit was, in tegenstelling tot de bedoeling van Hogge en Owen, geen lang leven meer beschoren.

Na de Zandrivier-conventie te hebben geteekend, legden zij zich op de Basoeto-zaken toe, en brachten met Masoes eene grensregeling tot stand; zij achtten hiermede hunne taak afgevoerd. Masoes had toegestemd in al wat men verlangde; — maar hij hield niets. De nieuwe gouverneur, Sir George Cathcart, achtte een gevoelige tuchtiging noodig, en rukte in December 1852 met 2500 man tegen hem op. Hij leverde eenig gestolen vee uit, maar niet zoo veel als de gouverneur verlangde, en er moest dus met de wapenen tegen hem worden opgetreden. Een bloedig gevecht had plaats, maar leverde Masoes' vermaarde bergvesting, Thaba Bosigo, niet in Engelsche handen; niet dan tegen zeer zware verliezen, begreep Cathcart, zou zij te nemen zijn. Een der Fransche zendelingen ¹⁾ dicteerde in deze omstandigheden Masoes een slim bedachten brief, door zijn onderworpen toon zeer geschikt te Londen te worden aangeplakt als overwinningsteeken, maar waarin feitelijk de raad gegeven werd dat Cathcart zich tijdig terug zou trekken. Hij deed het, uit overweging, dat er ook na een overwinning zeker tweeduizend man noodig zouden zijn om de Basoeto's bij hun plicht te houden, en dat de minister hem die nooit zou toestaan. In dat geval was de Souvereiniteit verloren. Nu ook, maar althans zonder verdere offers te vergen.

Eer de moederlandsche regeering tot ontruiming besloot, zond zij nog iemand uit Londen tot onderzoek (Sir George Clark), blijkbaar met opdracht zijn rapport zóó in te richten, dat daarop zonder meer kon worden ontruimd (6 April 1853). Hij leverde volgens bestelling, en 30 Januari 1854 teekende de koningin de proclamatie waarbij zij van de Souvereiniteit afzag. Zij was bestemd, 1

¹⁾ Hiervóór, bl. 186.

Augustus te Bloemfontein te worden afgekondigd, maar Clark wachtte niet zoo lang. 23 Februari 1854 teekende hij met 26 Boeren-afgevaardigden de Bloemfontein-conventie waarbij de kroon het gebied van allen band van gehoorzaamheid ontslaat. Het zal geene slavernij mogen toelaten. — Den 11den Maart vertrok Clark; een volksraad, van 28 Maart tot 18 April bijeen, werkte eene staatsregeling uit, met door het volk gekozen president en volksraad; landdrosten met heemraden; veldkornetten, commandanten en commandant-generaal. Naast den president wordt een uitvoerende raad gesteld door den volksraad, die ook de landdrosten en den commandant-generaal benoemt. Josias Philip Hoffman werd tot president gekozen, 15 Mei 1854.

Het doel van den Trek scheen bereikt. Een zelfstandig Boerenbestaan was gevestigd.

Bezien wij echter de omstandigheden waaronder dit bestaan zich had te ontwikkelen.

De Boerenstaten grensden niet aan zee. Zij bleven daarmede van Engeland in economischen zin volstrekt afhankelijk: het kon allen toevoer stoppen, ook dien van wapenen en munitie die hun tegen de wilde dieren en de wilde menschen zoo noodig waren als brood. Wij herinneren ons dat het instinct van den eersten trek-leider, Louis Trichard, hem zóó ver naar het Noorden drijft, dat hij de zee zal kunnen bereiken op eene plaats waar Engeland geen gebied heeft en geene Engelschen verkeer. Liever dan de overwinning op Selkat te exploiteeren en in diens plaats te gaan zitten aan den rand der woestijn, neemt Retief den strijd op tegen een nog machtiger kafferking: hij kan er Natal bij winnen. Zoolang het maar even gaat houdt Andries Pretorius het daar vol. Wanneer het schip de *Brazilië* is aangekomen, is de verrukking onbeschrijfelijk. Nadat de positie aan de Kliprivier onhoudbaar is geworden, wijkt een gedeelte niet naar de land- maar naar de zeezijde uit. Altemaal voortteekenen van de wanhopige pogingen die Transvaal later zal aanwenden, om nóg aan de omklemming te ontkomen.

In Englands oogen waren het heelemaal geen Staten, die zich gevormd hadden: het waren klompjes zwervers, die men voor het oogenblik aan hun lot overliet, omdat het wat kostbaar werd, ze te volgen. Tegen de uitgaven, die dat vorderde, stonden geene in-

komsten over. En Engeland was in dezen tijd bovenal een goed koopman. Het dacht in £. s. d. en niet in werelddeelen.

Literatuur: THEAL, History of South Africa (en de kleine THEAL, hiervóór bl. 173 genoemd). — LUCAS, History of South Africa. — CORY, The Rise of South Africa. — VOIGT, Fifty years of the History of the Republic in South Africa, London 1899. — HENRY CLOETE, Five Lectures on the Emigration of the Dutch Farmers, Cape Town 1856. — DEHÉRAIN, L'Expansion des Boers au XIXe siècle. — LEYDS, De Eerste Annexatie, pp. 48—120.

XII. ZUID-AFRIKA TOT DE CONVENTIE VAN LONDEN

Dat het nationaliteitsverschil onder de blanken, 't welk in Zuid-Afrika gelijk in Canada bestond en in beide omstreeks dezelfde jaren, 1836—'37, tot uiting kwam, in Zuid-Afrika tot zoo-veel ernstiger moeilijkheden heeft geleid dan ginds, werd door de omstandigheid veroorzaakt, dat hier verschil van opvatting bestond omtrent hetgeen voor een deel der kolonisten de levenskwestie zelve was: hunne verhouding tot de naturellen. Waar, doordat men geen Kaffers tot burenen had (dus in het Midden en Westen der kolonie), dat vraagstuk geen levenskwestie was, bleek de verhouding tusschen Brit en Afrikaander niet moeilijker dan in Canada die tusschen Brit en Franschen Canadees. Het drama van den Grooten Trek en zijne gevolgen werd uitsluitend aan gene zijde van Visch- en Oranjerivieren afgespeeld; voor de Kaap waren het profijtelijke jaren. Hoe meer expeditiën naar het binnenland, zoo-veel meer vertier aan de basis.

De jaren die op 1854 volgen zijn aanvankelijk in geen enkel opzicht dramatisch. De wereld die de trekboeren veroverd, en die welke zij verlaten hebben, staan van elkander gescheiden; zij hebben elk haar groei. In 1869 wordt het Suez-kanaal geopend en daarmee Zuid-Afrika een ding dat naar eigen waarde beoordeeld moet worden ook door hen, die het tot dusver als een aanloopstation op den weg naar Indië waren blijven beschouwen, en dat waren de leidende Britsche staatslieden zelve geweest. „Few persons”, schrijft Lord Grey aan Sir Harry Smith, „would probably dissent from the opinion that it would be far better for this country if the British territory in South Africa were confined to Capetown and to Simons Bay.” En aan Sir George Cathcart: „You are aware that beyond the very limited extent of territory required for the security of the Cape of Good Hope as a naval station, the British Crown and nation have no interest whatever in maintaining any territorial dominion in South Africa” (2 Fe-

bruari 1852). Geheel nog de beschouwing van Nederburgh in 1793: „Indien de natuurlijke gevolgen van het aanleggen eener kolonie alhier intijds waren overdacht geweest, zou men het veel verkieslijker hebben geoordeeld zich alleen van de Kaap zelve te verzekeren.” Wat bij al zulke beschouwingen vergeten wordt is dat men niet aan de Kaap gekomen was voor het genot van er te zitten, maar om er een garnizoen te kunnen onderhouden en schepen te kunnen ververschen; dat hiertoe, wijl niemand anders de middelen verstrekke, kolonisten noodig waren bevonden; en dat hieruit al het andere was voortgekomen.

Op 1869 volgt onmiddellijk de ontdekking der diamantvelden. Men behoefde dus niet lang te wachten om de overtuiging te krijgen dat Zuid-Afrika waarde bezat in zichzelf. Maar zij liggen in het gebied dat men in 1852—'54 uit zuinigheidsmotief opgeofferd heeft. Een ruwe poging wordt dan gewaagd om, met bewaring van den schijn van billijkheid, de vroegere regelingen te niet te doen. Zij stort den dader in zulk een zee van moeilijkheden, dat hij zich bezint, en na slechts ten halve te zijn geslaagd, de bekroning van het succes aan den tijd overlaat. Doch juist als hij daartoe besloten heeft, verscherpt de ontdekking der goudvelden van Witwatersrand het probleem. Dan moet het de strijd worden op leven en dood, van welks voorbereiding, beloop en gevolg het volgende hoofdstuk zal verhalen. Maar, voor het oogenblik, naar den vergelijkenderwijs onbewogen tijd van na 1854 terug.

De Wetgevende Raad, waarmede de Kaapkolonie in 1833 was begiftigd ¹⁾, werd niet verkozen, en leek een slechte ruil voor de in 1828 vernietigde instellingen van plaatselijk zelfbestuur. In 1836 werden verkozen gemeenteraden toegestaan; maar Kaapstad kreeg den zijnen pas in 1840. In 1841 petitionneert dit lichaam om een verkozen wetgevende vergadering van de kolonie; Sir George Napier ondersteunt het verzoek, maar de minister weigert. Eerst in 1853 wordt een parlement toegestaan; het vergadert voor de eerste maal in 1854, en bestaat uit Gouverneur, een Legislative Council (het hoogerhuis) en een House of Assembly; beide huizen worden verkozen. In ruil voor zijne medewerking tot de inlijving bij de Kaapkolonie van Britsch Kaffraria (die de kolonie tot veel meer vermeerdering van uitgaven nood-

¹⁾ Hiervóór bl. 171.

zaakte dan zij vermeerdering van inkomsten beloofde) verkreeg dit parlement de invoering van *responsible government* bij wet van 1872.

De eerste aangelegenheid die aan de Kaap iets als een politieke agitatie in het leven riep, was de *transportation*-kwestie in 1849. Lord Grey wilde gedeporteerden naar de Kaap zenden; een geschenk waarvoor Australië bedankte, zou goed genoeg zijn voor Zuid-Afrika? „This is the first occasion”, waarschuwde Sir Harry Smith, „in which the Dutch and English inhabitants have coalesced in opposition to government.” Maar terwijl de protesten der bevolking naar Londen onderweg waren, kwam reeds een eerste schip met veroordeelden, de *Neptune*, in Simonsbaai aan (September 1849). Zóó hevig was toen de opwinding, dat Sir Harry Smith de ontscheping verbood, tot het antwoord van Lord Grey op de ingediende bezwaarschriften bekend zou zijn. Het kwam af in Februari 1850, en hield verlof in, het schip door te zenden naar Tasmanië.

De blanke bevolking van de Kaap, die in 1823 bijna 49.000 zielen had bedragen ¹⁾, was in 1849 geklommen tot 76.000; dus geen verdubbeling meer in 25 jaar; een gevolg van den Grooten Trek. In 1865 bedroeg zij 182.000 en in 1875 237.000; de immigratie werd van meer beteekenis. Voor de geheele bevolking vindt men 125.000 in 1830, 218.000 in 1849, 496.000 in 1865, 721.000 in 1875 (na de inlijving van Britsch Kaffraria); de kleurlingenbevolking blijft dus steeds in getal de blanke overtreffen. Kaapstad, in 1849 eene stad van 24.000 inwoners (blanke en kleurling), heeft er 46.000 in 1875; in bevolking volgen op haar Port Elisabeth (4000 in 1849, 13.000 in 1875) en Grahamstown (7000 in 1875). Onder de uitvoerproducten wordt de wijn van de eerste plaats verdrongen door de wol (deze haalt 12 % van den uitvoer in 1836—'40, 32 % in 1841—'45, 53 % in 1846—'50). De uitvoer van struisveeren wordt mede van belang, benevens die van koper, dat in het verre Westen der kolonie gewonnen wordt.

In 1867 begon, naar aanleiding eener vondst in het Hopetown-district der Kaapkolonie aan de Oranjerivier, het prospecteeren naar diamanten. In 1870 werden, in „dry diggings” op de plaats van de Beer, tusschen de Vaal en de Modder, diamanten in verbijsterende hoeveelheid ontdekt. Maar dat was buiten de Kaapkolonie.

¹⁾ Hiervóór, bl. 167.

Toen wij, met Pretorius, Natal verlieten ¹⁾, stond dit onder een luitenant-gouverneur, Martin West. In 1848 krijgt hij een (benoemden) wetgevenden raad naast zich; sedert 1856 worden $\frac{3}{4}$ der leden verkozen. In 1893 volgt *responsible government*.

In 1852 telde, tegen 113.000 inboorlingen, de kolonie tusschen 7 en 8000 blanken; 5.000 daarvan waren sedert 1848 uit Engeland geïmmigreerd. Onder de uitvoerartikelen nemen achtereenvolgens ivoor, wol en suiker de eerste plaats in; sedert 1860 worden voor de suikercultuur koelies uit Britsch-Indië geïmporteerd, waarvan er in 1875 een 12.000 aanwezig zijn. De Kaffers wonen in hunne locaties, die gaandeweg naar de minst voor bebouwing geschikte streken worden verlegd. Na 1870 nemen jonge Kaffers de gewoonte aan, te gaan werken in de diamantmijnen, tot zij genoeg verdiend hebben zich een vrouw te koopen. Tot 1875 stonden de Kaffers onder de jurisdictie hunner eigen hoofden; toen werden zij in crimineele zaken aan de gewone justitie onderworpen en werd voor hun civiele zaken een native high court ingesteld.

Panda overleed in 1872. De betrekkingen met hem waren in de latere jaren van zijn bewind in handen van een bijzonder ambtenaar, Shepstone, die van tijd tot tijd naar Zoeloeland ging en ook Panda's zoon en opvolger, Ketsjwajo, inaugureerde.

Van de Boerenrepublieken was die over de Vaal de minst geordende. Eigenlijk kan men daar vóór 1860 niet van ééne republiek spreken. Men vond er allereerst de oude Potgieter-groep, die sedert de breuk tusschen Potgieter en Pretorius ²⁾ onder dezen laatsten stond. Beide mededingers naar de eerste plaats overleden in 1853; opvolger in den post van commandant-generaal was Pretorius' zoon Marthinus Wessel Pretorius. In Pretoria (1855) kreeg deze groep voor het verloren Winburg een derde dorp terug. Zij noemde zich de Hollandsche Afrikaansche Republiek. Daarnaast bestonden de Boerengroepen („republieken”, zoo men wil) Zoutpansberg, Lijdenburg en Utrecht. Zoutpansberg (in het uiterste Noorden) had een commandant-generaal Stephanus Schoeman en een dorp Schoemansdal; Lijdenburg een commandant-generaal W. F. Joubert; Utrecht een commandant-generaal Andries

¹⁾ Hiervóór, bl. 184.

²⁾ Hiervóór, bl. 186.

Spies. Utrecht was de Kliprivier-groep van vroeger, voor zoover deze over de Buffelrivier was geweken¹⁾).

Tusschen de door deze groepen bezette gronden in lagen aanvankelijk nog groote uitgestrektheden onbewoond gebied. Een reiziger trok in 1851 van Potchefstroom oostwaarts drie dagen ver zonder een levende ziel te ontmoeten. In 1855 sluit Schoeman met een Portugeesch agent een handelsverdrag voor zijne groep alleen, zonder zich om de andere een oogenblik te bekommeren. Doch in het volgende jaar neemt de sterkste groep het initiatief tot eene vereeniging van belangen. Van 16 December 1856 tot 5 Januari 1857 houdt Pretorius te Potchefstroom een soort constituerende vergadering, aan het slot waarvan hij tot president eener éénige, de Zuid-Afrikaansche Republiek, wordt uitgeroepen. Aanhechting van den Oranje-Vrijstaat wordt beoogd, maar mislukt; wel moet zich, goed- of kwaadschiks, Schoeman aansluiten (13 Februari 1858). Daarentegen vereenigt zich Utrecht (8 Mei 1858) met Lijdenburg, en Joubert schijnt zijne onafhankelijkheid te willen handhaven. Doch in 1860 is het overwicht van Pretorius zeer versterkt: hij is daareven ook tot president van den Vrijstaat verkozen, en schijnt nu de vereeniging van alle Boeren binnen één staatsverband in de hand te hebben. Hij en Joubert komen bijeen te Pretoria; 4 April 1860 wordt daar de toetreding van Lijdenburg beklonken. Pretoria, meer in het midden van het Overvaalsche gelegen dan Potchefstroom, blijft voortaan de regeeringszetel.

De president der Z. A. R. wordt volgens de nu voor allen geldende constitutie van 5 Januari 1857 door het volk gekozen. Hij moet lid der gereformeerde kerk zijn. Hij wordt bijgestaan door een Uitvoerenden Raad. Volksraad, landdrosten en heemraden, veldkornetten, als van ouds. Over elke zes veldkornetschappen een commandant. De commandant-generaal wordt gekozen door de burgers in staat de wapenen te dragen; in oorlogstijd heeft hij zitting in den Uitvoerenden Raad, waarvan de andere leden door den Volksraad worden aangewezen. De vlag der Republiek is de oude Nederlandsche, met een groene baan langs stok.

Hoever strekte zich de Republiek naar het Westen, Noorden en Oosten uit? Watergebrek, tsetsevlieg en moeraskoorts alleen stelden haar in dezen tijd grenzen. Zou zij zich niet ook tot de zee kunnen uitstrekken? Pretorius nam er de proef van, door in 1868

¹⁾ Hiervóór, bl. 183.

den geheelen loop der Mapoeta-rivier met hare bezuiden Lourenço Marques aan de Delagoabaai gelegen monding bij de Republiek ingelijfd te verklaren. Zoowel Engeland, dat beweerde krachtens overeenkomst, in 1823 aangegaan met een daar toen gevestigd inlandsch hoofd, recht op dien riviermond te hebben, als Portugal, verhieven protest, en Engeland zond een schip om er de vlag te hijschen. Nu waren er drie aan bod; twee dwergen en een reus. De twee dwergen sloten toen onderling een tractaat (23 Juli 1869) waarbij Pretorius de kuststrook tot 26° 30' Z.B. (en dus den Mapoetamond) voor Portugeesch gebied erkende en voor de rest een hem bevredigende regeling der landgrens tegen Moçambique verkreeg. De kwestie tusschen Engeland en Portugal werd in 1875 opgelost door arbitrale uitspraak van den Franschen president Mac Mahon, die de aanspraak van Portugal bevestigde. Om arbitrage te verkrijgen, had Portugal evenwel van te voren aan Engeland het recht van voorkoop op het toe te wijzen gebied moeten afstaan, zoodat voor Transvaal de kans, den Mapoetamond ooit bij minnelijke schikking te verkrijgen, was afgesneden.

Eerste president van den Vrijstaat na Hoffman (die aftreden moest wegens wantrouwen zijner burgers in zijn Basoeto-beleid) was Jacobus Nicolaas Boshoff (1856—'59). Zijn bestuur werd verontrust door Pretorius' aanslag op het bestaan van den staat.

De Potchefstroom-republiek had eenmaal gezag gehad tot de Vetrivier ¹⁾ en reeds de oude Pretorius kon het verlies van Winburg moeilijk verkroppen. Nauwelijks was de zoon tot president der Z. A. R. uitgeroepen of plotseling verscheen hij te Bloemfontein, waar hij, rekenende op den steun van Masoes dien hij in het geheim had genomen, alles voor zijn naam en titel dacht te doen buigen (Februari 1857). Maar Masoes verroerde zich niet, en de Vrijstaters sommeerden Pretorius, onmiddellijk het land te verlaten. Hij moest zich uit de voeten maken, maar viel nu weldra het district Winburg met een commando binnen (April). Bloemfontein zond nu ook een commando, en weldra staarden elkander de gewapende Transvalers en Vrijstaters in het gezicht. Bespeurende dat het vechten zou moeten worden, en dat dit een aantal zijner eigen mannen toch te kras leek, draaide Pretorius bij en kwam een verdrag tot stand, waarbij de Vrijstaat, in ruil voor

¹⁾ Hiervóór, bl. 184.

zijne erkenning door de Z. A. R., zich verbond af te zien van alle (reeds aangevangen) machinatiën met Schoeman en Joubert tegen de bevestiging van dien jongen staat (Mei 1857).

In 1858 veranderde de situatie. Pretorius was nu met Schoeman vereenigd, en in den Vrijstaat gaf Masoes moeite. De Vrijstaat kon hem niet uit eigen kracht bedwingen, en had hulp noodig die komen moest òf van Pretorius òf van den Hoogen Commissaris ¹⁾, Sir George Grey. Aanvaarding van Pretorius' hulp zou vermoedelijk het verdwijnen van den Vrijstaat beteekenen, terwijl Grey, naar men wist, slechts eene Zuid-Afrikaansche federatie beoogde, waarin den Vrijstaat een afzonderlijk bestaan bleef toegedacht. De staatssecretaris van den Vrijstaat, de Nederlander Hamelberg, overtuigd dat aller samenwerking alleen het Basoeto-vraagstuk bevredigend zou kunnen oplossen, was voor het denkbeeld der federatie gewonnen en werkte het zelfs in een ontwerp uit; maar bij de stemming der regeering in Engeland, die zich van de Souvereiniteit ontdaan had om van den last af te zijn, en van de Transvalers, die geen Gouverneur-Generaal, benoemd door de Britsche kroon, eenig gezag over zich zouden willen inruimen, was aan verwezenlijking niet te denken. In zijne briefwisseling met Londen had Grey het denkbeeld geopperd, maar was vierkant afgewezen. Voor het oogenblik bepaalde hij er zich toe, naar den Vrijstaat te komen en een vrede tusschen dien staat en de Basoeto's te bemiddelen (29 September 1858). Toen evenwel het eenig zichtbaar effect van Grey's tusschenkomst hierin bestond dat Masoes den vrede brak en men na een jaar weder even ver was, groeide de Pretorius-partij zóó aan, dat Boshoff zijn ambt nederlegde; Pretorius werd tot zijn opvolger gekozen (December 1859). Hij vereenigde aanvankelijk de presidentschappen van Transvaal en Vrijstaat in zijn persoon en trok tusschen beide landen heen en weder; maar toen dit de Transvaal begon te verdrieten, moest hij er het gezag aan een waarnemend president, van Rensburg, afstaan (September 1860). In 1863 legde hij het presidentschap van den Vrijstaat neder, om weder te kunnen optreden in dat van Transvaal. Zijn eigenlijk doel: de vereeniging van beide republieken, heeft hij nooit kunnen bereiken door den tegenzin der

¹⁾ Sedert 1847 voeren de gouverneurs der Kaapkolonie, om een titel te hebben waaronder zij buiten de kolonie kunnen optreden, ook dien van Hoogen Commissaris voor Britsch Zuid-Afrika.

hooger ontwikkelde Vrijstaters tegen een numeriek overwicht van halfverwilderde boeren, een tegenzin die hen toegankelijk maakte voor de waarschuwingen van Sir George Grey en diens opvolger Sir Philip Wodehouse, die te kennen gaven dat de vereeniging de Zandrivier- en Bloemfontein-conventies op losse schroeven stelde: Harer Majesteits Gouvernement zou dan den toestand opnieuw moeten overwegen. In den strijd tegen Masoes (de eigenlijke taak waarvoor hij gehaald was) bleek Pretorius niet gelukkiger dan Boshoff. De Transvaal bood geen hulp; al wat men daar zelf vermocht was, het weder uiteenvallen van den staat te voorkomen; hem actief te maken vermocht men nog in geen opzicht. Het was er in deze jaren een spel van verrassingen en burgertwisten, waarin de rol van één man, den commandant van Rustenburg, Paul Kruger, aanhoudend belangrijker wordt.

In den Vrijstaat beproefde men het nu met een president wiens keus aantoonde hoe slecht Pretorius' ongeletterdheid gesmaakt had: een aanzienlijk Kapenaar, Johannes Hendrikus Brand, advocaat, zoon van Sir Christoffel Brand den speaker van het House of Assembly. Maar de beschaafdheid bleek tegenover Engeland even weinig te vermogen als de boerschheid. In April 1866 gelukte het Brand, om Masoes, na een krachtig geleiden veldtocht, tot afstand te bewegen van een gebied dat den Vrijstaat een behoorlijke grens tegen de Basoeto's verzekerde, maar nadat het commando was afgetrokken, bezette Masoes het afgestane gebied weder, in geheime verstandhouding met Wodehouse, die eene gelegenheid tot ingrijpen verlangde. Eene nieuwe expeditie van den Vrijstaat moest wel volgen, en nu riep Masoes de hulp in van het Britsche gouvernement. Hij wist dat dit zijn land inlijven zou, maar stond liever onder het gouvernement dan onder de Boeren. De inlijving was een klaarblijkelijke schending der Bloemfontein-conventie, waarbij het gouvernement te kennen gegeven had geen betrekkingen met naturellen benoorden de Oranjerivier te zullen aanknoopen. Het kostte Wodehouse dan ook moeite, de machtiging tot inlijving van het moederland te verkrijgen, doch nadat hij met ontslag bedreigd had, gaf de minister, de hertog van Buckingham, toe (9 December 1867). 12 Maart 1868 kondigde Wodehouse de inlijving af en zond troepen om Masoes tegen de Vrijstaters te beschermen. Eene Vrijstaatsche deputatie vertrok naar Londen, maar kreeg geen gehoor. Om althans nog eene

strook van het op Masoes veroverde gebied te mogen behouden, erkende men bij het verdrag van Aliwal-Noord (12 Febr. 1869) de Britsche souvereiniteit over Basoetoland.

Niet beter verging het den Vrijstaat na de ontdekking der diamantvelden. Zij lagen bezuiden en benoorden de Vaal niet ver van de plaats waar deze zich in de Oranjerivier uitstort; die bezuiden de Vaal waren de rijkste. Zij lagen op gebied dat eens van Adam Kok geweest was. Deze was in 1843 door de Engelschen in de zon gezet toen zij hem tegen de Boeren meenden te kunnen gebruiken ¹⁾, maar was niet ontzien in de dagen der Oranjerivier-Souvereiniteit; meer dan 30 titels bewezen, dat toen het gouvernement zelf daar over het land had beschikt. Wat Souvereiniteit geweest was, was Vrijstaat geworden. Weliswaar onder reserve der rechten van Adam Kok, maar al wat deze aan rechten pretendeerde te bezitten was hem door den Vrijstaat onder Pretorius afgekocht (1861) en hijzelf naar Pondoland verdwenen. Men moest er nu van maken dat niet Kok doch het hoofd der Westelijke Griqua's, Andries Waterboer, rechthebbende was geweest. Diens zoon Nicolaas Waterboer zou dan nu de rechthebbende zijn en kon zijn gebied aan het Britsche gouvernement afstaan, dat het 27 October 1871 inlijfde; de diamantvelden waren van den Vrijstaat afgesneden. Waterboer moest ook dienen om die op Transvaalsch gebied in handen te krijgen. De gouverneur, Sir Henry Barkly, bood Pretorius een arbitrale uitspraak aan, op te dragen aan Keate, luitenant-gouverneur van Natal; Pretorius stemde toe, maar had geen slag bewijsstukken te verzamelen en te ordenen; — aan die van de andere partij (voor de gelegenheid gefabriceerd) scheen niets te ontbreken, en zoo kon Keate met fatsoen Waterboer gelijk geven, die zijn rechten van te voren overgedragen had aan het Britsche gouvernement (17 October 1871). In Transvaal verwekte deze uitspraak een storm van verontwaardiging. Het betwiste land was tot dusver in handen der Z. A. R. gebleven (dit was de voorwaarde geweest waaronder Pretorius in arbitrage had toegestemd), en men liet er geen twijfel aan, dat men het niet vrijwillig ontruimen zou. Tot den oorlog niet gereed, en wetende dat de velden in Transvaal in waarde ver bij die in den Vrijstaat achterstonden, liet Barkly de Z. A. R. vooralsnog in het feitelijk bezit van het haar ontzegde gebied.

¹⁾ Hiervóór, bl. 185.

De beweging in Transvaal had zich niet enkel tegen Engeland maar ook tegen Pretorius gekeerd, die de acte van submissie aan arbitrage geteekend had zonder volmacht van den Volksraad, en bovendien getoond had niets te begrijpen van wat hij vervolgens te doen had. Hij werd tot aftreding genoodzaakt, en de Z.A.R., thans van meening dat het gebeurde de noodzakelijkheid had aange-toond van een „geleerden” president, verzocht Brand, naast het presidentschap van den Vrijstaat ook dat der Z. A. R. te willen aanvaardden. Hij weigerde op grond zijner overtuiging, dat Engeland hierin een stap tot de vereeniging der republieken zien zou, welke het thans nog veel minder dan tien jaar geleden zou toestaan. „Met het oog op de buitengewoon snelle toeneming der kleurlingen die aan alle zijden plaats vindt”, voegde hij er bij, „behoort tusschen de blanke bewoners van Zuid-Afrika, van welke nationaliteit hun voorouders ook geweest zijn, de meest mogelijke harmonie te bestaan.” De Transvalers moesten dus hun geleerden president elders zoeken. Zij kozen Thomas François Burgers, predikant te Hannover in de Kaapkolonie, die 1 Juli 1872 het ambt aanvaardde.

Brand had nog niet alle hoop op rechtsherstel opgegeven. De annexatie was geschied buiten voorweten van het Kaapsche parlement, waarin hij vele vrienden had. Barkly had Griqualand-West (zoo werd het genoemd in onderscheiding van het Griqualand dat Adam Kok in Britsch Kaffraria had verkregen) niet als gouverneur der Kaapkolonie doch als Hooge Commissaris ingelijfd. Hij diende nu een wetsontwerp in om het bij de Kaapkolonie te voegen; nadat 26 van de 30 redenaars het daar bestreden hadden, trok hij het ontwerp in (Juni 1872). Misschien zou de Kaapsche openbare meening er toe te brengen zijn, in toenemende mate op te komen voor eene billijke behandeling der Boerenrepublieken, waarvan de bevolking door bloed, taal, geloof, herinneringen, aan de Afrikaanders der kolonie verbonden was.

Die hoop vermeerderde, toen Lord Carnarvon, de minister van koloniën die in 1867 de federatie der Britsche koloniën in Noord-Amerika bevorderd had, in 1874 opnieuw minister geworden, in Mei 1875 den Hoogen Commissaris voorstelde, een vergadering van afgevaardigden der verschillende Zuid-Afrikaansche koloniën en staten te beleggen, ter bespreking van de mogelijkheid

eener vereeniging in den vorm van federatie („a possible union of South Africa in some form of confederation”). Als vertegenwoordiger van het moederland zond hij vast den historicus Froude. Aan de Kaap lustte men het voorstel weinig, daar men vreesde dat de kolonie, in twee of drie provinciën opgelost, en de invoerrechten aan eene federatie verliezende, er haar beheerschende stelling in Zuid-Afrika bij zou inschieten. Natal daarentegen was gunstig gestemd; Transvaal afwijzend. Brand besloot niet zonder meer af te wijzen, maar te weigeren op eene conferentie te verschijnen waar ook Griqualand-West vertegenwoordigd zou zijn. Zulk een houding bracht hem op één lijn met de Kaap, waar men ook niet volstrekt afwijzen, maar reserves maken wilde. Hij had het succes, dat de Kaap de Vrijstaatsche reserve overnam. Alle gunstige basis tot het bespreken eener federatie ontbrak, zeide het Kaapsche parlement, zoolang den Vrijstaat in zake de diamantvelden geen recht was gedaan.

Toen Lord Carnarvon bespeurde dat het in Zuid-Afrika niet tot de beoogde vergadering kwam, beriep hij er een naar Londen, waartoe ook de Boerenrepublieken werden uitgenoodigd. Transvaal ging niet maar Brand wel, en liet zich nu zijne reserve door Carnarvon voor 90.000 pond afkopen (13 Juli 1876); geen schitterend einde voor zijn verzet, maar hij meende te bespeuren dat wat geld voor zijn Vrijstaat het eenige was dat in zake Griqualand voor hem te verkrijgen zou zijn. Het bedrag was een aalmoes: de uitvoer van diamanten bereikte toen reeds 's jaars 35 maal de als schadeloosstelling uitgekeerde som. 3 Augustus werd nu de vergadering geopend, maar niemand was aanwezig dan Shepstone (met twee anderen) voor Natal, Froude (die nu kon worden aangesteld als vertegenwoordiger van Griqualand-West), en Brand; Molteno, de Kaapsche premier, was wel naar Londen gekomen, maar bleek door zijn parlement alleen gemachtigd te zijn tot het bijwonen eener conferentie over de Vrijstaatsche aanspraken op de diamantvelden; deze te bespreken, verklaarde Carnarvon, was nu doelloos geworden, en Molteno bleef hierop van de conferentie weg. Brand moest beginnen met een besluit van zijn volksraad op tafel te leggen van 11 Februari 1876, waarbij hij gemachtigd was deel te nemen aan eene conferentie over een eenvormige natuurwettenwetgeving en over den handel in vuurwapenen, niet over federatie, „daar de volksraad steeds verlangend blijft de onafhan-

kelijkheid te bewaren." Zijne aanwezigheid had dus verder ook geen zin; met Froude en Shepstone alleen was de conferentie moeilijk door te zetten, en zij verliep. In het voorjaar van 1877 diende nu Carnarvon in Engeland een Permissive Confederation Act voor Zuid-Afrika in, houdende bepalingen die (gedurende de eerstvolgende vijf jaren) bij Order in Council toepasselijk zouden mogen worden verklaard op zoodanige koloniën of staten (twee of meer) die zich zouden willen confedereeren. Hier zien wij dus de moederlandsche regeering de koloniën aandrijven tot wat elders uit deze zelve voortkwam. Niets ontbrak: federaal gouvernement, federale wetgeving; provinciale gouvernementen en raden; verdeling van bevoegdheden; — alleen, de geest was nog niet geboren die deze vakjes met leven vullen kon; of voor zoover er van dien geest in den Vrijstaat iets geleefd had, was hij door Engeland zelf gedood.

In October had Carnarvon den man uitgekozen die als Hooge Commissaris in Zuid-Afrika zijn denkbeeld verwezenlijken moest: Sir Bartle Frere. „Binnen twee jaren moet gij zorgen de eerste Gouverneur-Generaal der Dominion van Zuid-Afrika te zijn." Frere ontscheeptte zich te Kaapstad 31 Maart 1877. Veertien dagen later was, zooals men te laat beseftte, alle kans op welslagen reeds verspeeld. De Zuid-Afrikaansche Republiek was door Shepstone ingelijfd.

Indien de Z. A. R. gemeend had, met Burgers een rooskleuriger verschiep te gemoet te zullen streven, kwam zij bedrogen uit. De nieuwe president was vol enthousiasme, den blik gericht op wat hoog en schoon was, zijne taak begonnen. Wat had hij al niet met de Transvaal voor. Verbetering van onderwijs, van verkeersmiddelen, van wetten; hij wilde de burgerlijke tucht scheppen, waaraan het zijn boeren al te zeer ontbrak. Tegelijk trachtte hij zijn gesmade Republiek bekend te maken in de wereld; reisde naar Nederland, naar België, naar Portugal, om een leening te sluiten, te contracteeren over den aanleg van een spoorweg naar Delagoabaai, spoorwegmateriaal aan te koopen. Uit Nederland nam hij eenige personen mede om in Transvaalschen staatsdienst te treden: van Gorkom die superintendent van onderwijs worden

zou, en Dr. Jorissen, die later den Transvaalschen opstand zoo uitnemende diensten zou bewijzen. In 1875 vertrokken, bleef hij voor een en ander geruimen tijd uit de Republiek verwijderd. Daar ontstond intusschen gemor over de snelheid waarmede hij voortging en het geld dat dit alles kosten zou; aan belasting betalen waren de Boeren niet gewend. Engelschen, die zich als ambachtslui, handelaars, grondspeculanten in de Transvaalsche „dorpen” ophielden ook de delvers op de sedert kort in exploitatie genomen goudvelDEN van het Lijdenburgsche, stelden in hun brieven dit alles overdreven voor; de meest wilde geruchten over regeeringloosheid in de Z. A. R. renden door de wereld.

Inderdaad ontstonden er moeilijkheden met de inboorlingen. Sedert de Keate-uitspraak hun geleerd had dat zij voor Engeland als gewaardeerde „bondgenooten” golden ook al hadden zij jaren lang onder de Republiek geleefd; sedert ook de tallooze kleurlingen-arbeiders die in de diamantmijnen gingen werken een geweer mee naar huis plachten te brengen (hoewel de Zandrivier-conventie beide aan Engeland en aan de Boeren allen handel in munitie met inboorlingen verbood), was er in de naturellenhoofden een nieuwe geest gevaren. In Natal was pas een ernstige opstand geweest; ook in Transvaal giste het. Ten noordoosten van Pretoria en ten westen van Lijdenburg lag het land van Sekokoeni, opperhoofd van een stam, in den tijd vóór de Zandrivier-conventie door de Swazi's van het land verjaagd, waarop Boeren het dorp Lijdenburg hadden gesticht. Later was de stam teruggekeerd en een aantrekkingspunt geworden voor overblijfsels van andere stammen, indertijd door Tsjaka of Selkat verstrooid. In het begin van 1876 verklaarde Sekokoeni, naar aanleiding eener hem ongevallige uitgifte van een nieuwe boerenplaats te dicht bij zijn grond, het geheele district Lijdenburg voor zich op te eischen. Een oorlog was onvermijdelijk en Burgers besloot dien met groote kracht te voeren. Twee commando's van te zamen meer dan 2000 Boeren rukten op; het eene onder Smit (waarbij zich Burgers zelf voegde), het andere onder den oud-president Pretorius. Eigenlijk zou het commando aan den commandant-generaal, Paul Kruger, toegekomen zijn, maar deze, de felste tegenstander van Burgers, had geweigerd mede te gaan. Toen nu de beide commando's voor Sekokoeni's berg vereenigd waren en dien bestormen moesten, klonk plotseling het „huistoe”. In Burgers' leiding hadden de Boeren

(dezelfden die vier jaar later Majoeba zouden bestormen) blijkbaar niet het vertrouwen dat zij in Kruger zouden hebben gesteld.

De tijding der „nederlaag bij Sekokoeni's berg" werd te Londen ontvangen toen Lord Carnarvon daar met Shepstone bijeen was. Een nieuw bewijs, meende de minister, hoe noodzakelijk het was, aan bijzondere koloniën of staten de bevoegdheid tot oorlogvoeren te ontnemen: eene overwinning der naturellen in Transvaal bedreigde het leven van alle blanken in Zuid-Afrika. Met Transvaal, dat zich tegen federatie verzette, zou toch eenmaal moeten worden afgerekend; was het niet eenvoudiger, dit thans te doen? Shepstone zou zich naar Transvaal begeven; als de omstandigheden gunstig schenen mocht hij het land inlijven; aan de buitenwacht zou worden medegedeeld, dat hij eene opdracht had gekregen „tot het instellen van een onderzoek naar zekere troebelen die zich hadden voorgedaan in gewesten grenzende aan de kolonie Natal."

In zooverre was het hem niet gemakkelijk gemaakt, dat, toen hij, 21 Januari 1877, te Pretoria aankwam, de Sekokoeni-oorlog zoo goed als uit was. Als het volk zelf niet verkiest te vechten, had Burgers geredeneerd, moet het soldaten betalen om dit te doen; hij riep vrijwilligers op die Sekokoeni's land omsingelden en hem uithongerden. Zij werden als bij afspraak in de Engelsche pers niet anders dan de *filibusters* genoemd, hoewel de heele zaak op niets ergers neerkwam, dan op vervanging van „het volk" als oorlogswerktuig door beroepssoldaten. Maar die soldaten dienden slechts voor geld en de schatkist was leeg. Burgers hief dus (onder voorbehoud van goedkeuring door den Volksraad, die toen niet bijeen was) eene buitengewone oorlogsbelasting van £ 5 per hoofd. Op voorgang van Kruger weigerden vele Boeren, ook Volksraadsleden, deze belasting te betalen; met zoodanigen verklaarde nu de president, niet meer te maken te willen hebben. Weldra zouden Burgers' vijf jaren om zijn en hij zich aan herkiezing moeten onderwerpen. Een aantal burgers hadden liever Francis William Reitz, een Kapenaar, thans hoofdrechtter van den Oranje-Vrijstaat: een candidaat, meenden zij, op wien zich allen zouden kunnen vereenigen. Maar Reitz weigerde, en zoo zou het tusschen Burgers en Kruger moeten staan, met verreweg de beste kansen voor Kruger. Nu verscheen Shepstone, en lag tevens Carnarvon's South Africa Bill op tafel. Kruger bood aan, Burgers te doen herkiezen,

op voorwaarde van een krachtig optreden tegen Shepstone en het federatieplan; Burgers wilde zich alleen verzetten als het volk, door onmiddellijk de staatsregeling te herzien, zich tot handhaving van een eigen bestaan in staat stelde. In plaats van den Uitvoerenden Raad zouden door den President benoemde aan den Volksraad verantwoordelijke ministers treden; daarentegen verkreeg de Volksraad het recht, een vice-president te benoemen. De wetgevende macht zou worden beperkt tot President en Volksraad, met uitschakeling van het Volk. De President zou een gewapend politiekorps tot zijn beschikking hebben. Een Hoog-gerechtshof met althans één werkelijk rechtsgeleerde moest worden ingesteld.

Deze grondwetsherziening passeerde inderdaad en Paul Kruger liet zich tot vice-president benoemen. Vreezende dat eene vereeniging van partijen toch nog tot stand komen zou, tastte Shepstone door en verklaarde den Staat voor ingelijfd (12 April 1877). Burgers protesteerde en verdween naar de Kaapkolonie. De Uitvoerende Raad, „geen stap wenschende te nemen waardoor de blanke inwoners van Zuid-Afrika in het aangezicht van den gemeenschappelijken vijand zouden worden verdeeld”, besloot zich bij deputatie te beklagen bij Carnarvon, „en zoo dit geen gewenscht gevolg mocht hebben, dan te trachten de bemiddeling in te roepen van de mogendheden welke de onafhankelijkheid van dezen Staat hebben erkend.” Tot deze deputatie werden benoemd Paul Kruger en de staatsprocureur Jorissen. Zij waren in Juli 1877 te Londen en vonden geen gehoor; bezochten vervolgens Nederland, Frankrijk en Duitschland, zonder resultaat. In 1878 werd daarop eene volksstemming gehouden om de Engelsche tegenwerping dat immers het volk de annexatie verlangd had, te ontzenuwen; 6591 stemmen verklaarden zich tegen, 587 vóór de annexatie. Met dit resultaat vertrokken Kruger en Joubert naar Engeland, waar zij Lord Carnarvon vervangen vonden door Sir Michael Hicks Beach, die al mede weigerde eenige verandering te brengen in gedane zaken. In December 1878 waren Kruger en Joubert in Zuid-Afrika terug, waar intusschen de inlijving van Transvaal voor het Britsche gezag even onverwachte als onwelkome gevolgen bleek op te leveren. Seko-koeni, die, toen hij tegen de Boeren opstond, door de Engelschen werd uitgemaakt voor „een onafhankelijk vorst”, wilde maar niet

begrijpen dat dit geen meenens was geweest, en moest nu door de Engelschen nogmaals ten onder worden gebracht. Maar eer men daartoe kon overgaan stond nog erger een vijand op. Met de Zoeloe's had de Republiek geschil gehad over de Swazi's, door Ketsjwajo als zijne onderhoorigen, door de Republiek als de hare beschouwd; Engeland had zoolang de Republiek bestond Ketsjwajo's aanspraak ondersteund; maar nu het zelf te Pretoria gebod, bestreed het die. Het afrekenen met de Z. A. R. bleek eene afrekening met de Zoeloe's tot noodzakelijk gevolg te hebben. Bij Insandhlwana (22 Jan. 1879) vielen 800 Engelsche soldaten; een nieuwe groote slag (Ulundi, 4 Juli 1879) was noodig om Ketsjwajo in handen te krijgen. Voorts begon zich in de Kaapkolonie de Afrikaander opinie, die reeds den diefstal der Diamantvelden had afgekeurd, te roeren; — en eindelijk begon het geringe succes der Zuid-Afrikaansche politiek van het kabinet-Disraeli, nu sedert 1874 aan het bewind, de aandacht te trekken der oppositie in Engeland. Gladstone zou weldra Transvaal en Insandhlwana als bewijspunten opnemen der hevige aanklacht tegen het imperialisme waarvan zijn vermaard gebleven Midlothian-campaign weerklonk.

Op eene vergadering te Doornfontein, 10 Januari 1879, deden Kruger en Joubert van hun mislukte poging bij Hicks Beach verslag; 3000 burgers waren daar bijeen. Er werd besloten, Joubert naar Natal te zenden en den Hoogen Commissaris, die zich toen aldaar bevond, uit te noodigen, zich persoonlijk in Transvaal van de stemming des volks te komen overtuigen. Sir Bartle verscheen, van den nieuwen administrateur van Transvaal, den militair Sir Owen Lanyon ¹⁾, vergezeld. 4 à 5000 burgers waren opgekomen om hem te ontmoeten; zij bewaarden eene doodsche stilte toen Sir Bartle hunne rijen doorschreed. Er werd hem een memorie aangeboden met verzoek die aan de Britsche regeering te willen opzenden. De volksraad van den Vrijstaat nam een besluit van adhaesie; in de Kaapkolonie richtte zich eene deputatie van Afrikaanders tot Sir Bartle met gelijk doel (November 1879).

Intusschen was (28 Mei 1879) generaal Sir Garnet Wolseley tot „gouverneur van Natal, Transvaal, en Hoogen Commissaris voor Zuidoost-Afrika” benoemd. Hij begon met tegen Sekokoeni op te trekken en bracht dezen tot onderwerping; vervolgens kwam hij naar Pretoria, constitueerde Transvaal als eene kroonkolonie met

¹⁾ Die Shepstone in Maart 1879 was opgevolgd.

benoemden wetgevenden raad, en verbood eene nieuwe volksvergadering, door de Boeren tegen 10 December te Wonderfontein belegd, die niettemin doorging en waar 5 à 6000 burgers aanwezig waren. Men verwierp daar de constitutie, verklaarde zich vrij en onafhankelijk en eischte de verkiezing van een volksraad. Kruger en Joubert werden naar Kaapstad afgevaardigd, om het federatiedenkbeeld, nu in een wetsontwerp belichaamd dat bij het Kaapsche parlement in behandeling was, te doen verwerpen, en het werd verworpen. Terwijl zij te Kaapstad waren viel het Tory-ministerie in Engeland. Onmiddellijk verzochten nu Kruger en Joubert Gladstone, de annexatie in te trekken (Mei 1880). Gladstone antwoordde, dat zij niet ongedaan kon worden gemaakt. Van dit oogenblik af waren de Boeren tot den opstand besloten.

Een der middelen die zij te baat genomen hadden om hun verzet te uiten was geweest, aan het nieuwe gouvernement geen belasting te betalen dan onder protest; thans weigerden zij betaling. Te Potchefstroom zou dientengevolge de wagen van een weigeraar, den veldkornet Bezuidenhout, worden verkocht. Toen de verkoo핑 zou beginnen werd de ambtenaar van den wagen geworpen en deze in triumf naar de plaats van Bezuidenhout teruggebracht. Eene vergadering te Paardekraal sprak het herstel der Z. A. R. uit en plaatste Kruger, Joubert en Pretorius aan haar hoofd (16 December); zij vestigden hunne regeering te Heidelberg, waar geen Engelsche bezetting lag. Zij beschikten over 7000 gewapende Boeren, ieder met slechts 15 patronen; verdere munitie kon alleen op den vijand worden buitgemaakt. De dorpen waar Engelsch garnizoen lag werden ingesloten; de rest vertrok naar de grenzen van Natal, om andere troepen te keeren. De Boeren die Lijdenburg zouden insluiten, ontmoetten onderweg een Engelsch detachement, vandaar naar Pretoria op marsch. Het moest zich overgeven na meer dan 150 man te hebben verloren (Bronkhorst-spruit, 20 December).

Sir George Colley, door de nieuwe regeering in Engeland tot opvolger van Wolseley benoemd, was in Juli 1880 in Natal aangekomen. Hij gebood daar over 1400 man, en in diepe minachting voor den tegenstander, besloot hij met deze geringe macht Transvaal te overweldigen. Een eerste poging om door te breken kostte hem 190 man (Laing's Nek, 28 Januari). Zijn kamp werd vervolgens omsingeld; een poging om door te breken, verijdeld

(Ingogo, 8 Februari; nieuw verlies van 160 man). Zonder versterkingen af te wachten waagde hij het nog eens, en beklom, zonder uit het boerenlager te worden opgemerkt, in den nacht van 26 op 27 Februari, met 600 man den Majoeba-top, die den weg naar Transvaal beheerschte. Van de nachtelijke expeditie vermoeid, verzuimden zijn mannen, er zich onmiddellijk te verschansen. Nauwelijks hadden de Boeren de verrassing bemerkt, of zij stormden naar boven, en richtten door een nimmer falend geweervuur, dat van rondom inviel, de Engelschen te gronde. Colley zelf sneuvelde.

De heele wereld deelde in het geval; de versmade Boeren waren met één slag vrijheidshelden geworden. Engeland was stom van verbazing. De eerste aan drift was, onmiddellijk een zóó sterke macht naar Zuid-Afrika te zenden dat de Boeren moesten worden verplet; maar Gladstone's geweten bood weerstand. Lord Beaconsfield had hij wegens de inlijving aangeklaagd, maar, zelf hoofd der regeering geworden, er in berust. Brand liet weten dat als het vechten zou worden voortgezet, hij zijn Vrijstaters niet zou kunnen tegenhouden. Aan de Kaap uitte zich het Afrikaander gevoel op gansch nieuwe, dreigende wijs. Beter op eene fout terug te komen, dan geheel Zuid-Afrika misschien voor jaren te bederven. Colley's opvolger in het bevel, Sir Evelyn Wood, werd gemachtigd een wapenstilstand te sluiten en volledig zelfbestuur onder Britsche suzeriniteit aan te bieden. Niet de onafhankelijkheid dus, die de Boeren reeds hadden uitgeroepen. Maar Brand ried tot berusting. De burgers hadden zich kloek geweed; zouden zij lang te velde willen blijven? Eene overeenkomst kwam tot stand, waarbij de Boeren de Britsche suzeriniteit erkenden, uit te drukken in de vestiging van een Britsch resident te Pretoria en in contrôle op de buitenlandsche betrekkingen van den Staat; zij verplichtten zich, hunne krijgsmacht te ontbinden en de Engelschen, Transvaal niet binnen te rukken. Eene koninklijke commissie: Sir Hercules Robinson, Hooge Commissaris (in Januari opgetreden ter vervanging van Sir Bartle Frere), Sir Henry de Villiers, hoofdrechtter der Kaapkolonie, en Sir Evelyn Wood, zou met het Transvaalsche driemanschap een statuut voor Transvaal ontwerpen, dat aan een inmiddels te kiezen volksraad zou worden voorgelegd (21 Maart 1881). Dit statuut is vervat in de 3 Augustus 1881 geteekende conventie van Pretoria. De naam Zuid-Afri-

kaansche Republiek wordt niet hersteld: de staat heet „Transvaal-Staat”. De suzerain heeft het recht van troependoorvoer. Onderhandelingen met het buitenland moeten gevoerd worden door middel van H. M.'s diplomatieken en consulaire dienst. De Britsche resident wendt zijn invloed bij de naturellen aan ten gunste van wet en orde. Hij werkte mede bij het aanwijzen van locaties. Hij is het middel van communicatie met de naturellen buiten Transvaal. De onafhankelijkheid der Swazi's wordt erkend. Daar gedurende de Engelsche administratie men zich volstrekt niet aan de grenslijn, bij de Keate-uitspraak vastgesteld, had gehouden, viel het bezwaarlijk die thans voor te schrijven, doch ook de grens zooals de Z. A. R. die toen verdedigd had werd niet hersteld; de nieuwe lijn werd getrokken midden tusschen beide.

De Volksraad was niet tot goedkeuring te bewegen, eer alsnog bij Gladstone zou zijn aangedrongen op wijzigingen ten aanzien van grens, buitenlandsche betrekkingen (de contrôle zou tot de goed- of afkeuring van door Transvaal zelf gesloten tractaten moeten worden beperkt) en bevoegdheden van den Britschen resident, maar alle wijziging werd afgeslagen, en de volksraad ratificeerde onder protest, zich beroepende op het toekomstig beter inzicht der Britsche regeering.

In 1883 trad het driemanschap af en werd Paul Kruger president. Op zijn programma stonden nu ook zaken vroeger door Burgers aangeprezen, als spoorwegaanleg en verbetering van het onderwijs. Doch aan toepassing kwam men voorshands niet toe: de geheele aandacht werd in beslag genomen door naturellen-zaken. Sekokoëniland kon eerst in 1883 geheel tot rust worden gebracht. De Beetsjoeanahoofden, die buiten de grens van 1881 vielen en vroeger door de Z. A. R. in toom waren gehouden, begonnen oorlog met elkander te voeren; elk van beide groepen riep, tegen belofte van plaatsen, blanke vrijwilligers te hulp, die uit Transvaal, Vrijstaat en Kaapkolonie toestroomden. Wel verbood Transvaal zijn burgers, zich bij strijdende naturellen aan te sluiten, maar de liefhebbers zegden er hun burgerschap voor op. Na in het bezit der hun beloofde plaatsen te zijn gesteld, vormden deze vrijwilligers twee „republieken”, Stellaland, onder G. J. van Niekerk (hoofdplaats Vrijburg), en Goosen, onder Gey van Pitius (hoofdplaats Rooigrond), die tal van avonturiers tot zich

trokken. De Britsche resident te Pretoria, voorgeschreven orgaan, had blijkbaar in deze geheele zaak niet de minste macht weten te ontwikkelen. De Kaapkolonie, die na Brand's resignatie zich niet langer verzet had tegen de inlijving van Griqualand-West, vreesde voor ongewenschte toestanden op hare nieuwe grens, en wilde mede in de zaak worden gekend. De Transvaalsche regeering zag nu de kans schoon, herziening te verkrijgen der conventie van Pretoria, oorzaak al dezer verwarring. Zij stelde, bij telegram van 13 Juni 1883, de Britsche regeering voor, eene Transvaalsche delegatie tot bespreking van de toestanden op de Westergrens te ontvangen. Het aanbod werd aangenomen en Kruger, generaal Smit (de man van Majoeba) en de superintendent van onderwijs, S. J. du Toit, vertrokken naar Londen. Zij toonden aan, dat, in het belang der orde, zoowel naturellen als blanken in de Beetsjoeanalanden onderdanen behoorden te zijn 't zij van Transvaal, 't zij van de Kaapkolonie. Voor de Kaapkolonie ware het een monsterlijke uitrekking van gebied; de natuurlijke oplossing was terugkeer tot Transvaal. Doch hiervan wilde de minister van koloniën, Lord Derby, niet hooren. Door het Beetsjoeanagebied, langs Vrijburg en Mafeking, liep de eenige vrije weg die van het eindpunt der Kaapsche spoorwegen, Kimberley, naar het Noorden voerde, naar de verre, onontsloten binnenlanden benoorden de Limpopo. Westelijker kon men den weg niet kiezen, want daar lag de woestijn; oostelijker niet, want daar lag Transvaal. Die handelsweg, thans kafferpad, spoorwegtracé wellicht in nabije toekomst, mocht niet aan Transvaal worden uitgeleverd. Zóó werd het den minister zonder ophouden voorgepreekt door een man die thans zijne intrede in de groote politiek deed, een man die geen eindpunt erkende in de federatie van eenige reeds aanwezige koloniën en staten, maar heel Zuid-Afrika slechts als begin zag van een onder Britsche vlag te stichten groot Afrikaansch rijk: Cecil Rhodes.

De jaren tusschen 1880 en 1890 zien het imperialisme, het streven om daartoe rijp geworden techniek, met één zwaai, te werpen op de taak der ontsluiting van alle nog braakliggende gedeelten der aarde, vaardig worden over de industrieel verstedelike landen van continentaal Europa. Frankrijk wil de overblijfselen van een oud koloniaal bezit weer in alle richting uit-

breiden, Duitschland koloniale mogendheid worden, Italië niet achterblijven, zelfs België (of voor het minst zijn koning) stelt zich in de rij. Engeland, schepper van wereldomspannende handelsbetrekkingen en tot dusver op gebiedsuitbreiding niet *in beginsel* belust, immers slechts in zoover zij eene reeds verworven positie bevestigt en afrondt; — het land van het „haast u langzaam”, dat veel wist te bereiken met kleine middelen, volhardend toegepast, wordt door het gevoel bekropen, in methode, in snelheid van machtsgebruik achter te zijn geraakt; het zoekt tastend naar een nieuwen weg. De eerste Engelschman, die in werelddeelen dacht en het zeide, is Cecil Rhodes geweest.

Zeventienjarig zoon van een clergyman, aanleg tot tering vertoonend, wordt hij in 1870, op de beschrijving van het lokkend klimaat daar, naar Natal gezonden, waar hij een ouderen broer heeft. Hij beproeft het daar in de katoenwinning maar slaagt niet. Na een jaar laat hij zijn cultuur in den steek, door de kans op snel verworven rijkdom, als zoovelen, naar Kimberley getrokken. Maar hij is den anderen fortuinjagers niet gelijk. Altijd bezig, zoo niet in zaken, dan met studie. Zoodra hij wat gewonnen heeft, besteedt hij het om zijn afgebroken opvoeding te gaan voltooien te Oxford: in 1873, 1876, 1877, 1878 en 1881 brengt hij daar een gedeelte van het jaar door, telkens naar Kimberley terugkeerende.

Hij handelt daar in claims; iedereen handelt er in claims; en geluk wisselt met ongeluk. Na '73 heeft hij twee jaar lang geen geld om naar Oxford te gaan, maar '75 brengt hem er boven op. De jonge industrie wordt in dat jaar, door de plotselinge instrooming van water in de mijnen, met den ondergang bedreigd. Rhodes teekent een contract om de mijnen binnen zekeren tijd leeg te pompen. Een door anderen als wanhopig opgegeven onderneming: de spoorweg liep nog niet tot Kimberley; hoe de noodige werktuigen tijdig ter plaatse te krijgen? Maar Rhodes wist in de buurt een plaats waar eene pomp van de vereischte capaciteit aanwezig was; voor grof geld maakt hij er zich meester van.

Nu een Boer gezocht voor het transport. De man wil niet zoo snel voort als noodig is: hij zou er zijn ossen dood aan rijden. „Ik koop uw ossen.” Maar de koop moest gesloten worden op goed geloof, want contanten droeg Rhodes niet meer bij zich. Zoo legde

het vertrouwen van een achtervelder mede den grond tot zijn fortuin.

In 1880 wordt Rhodes medeoprichter der De Beers Mining Company, die de amalgamatie der gezamenlijke diamantmijnen van Kimberley beoogt, en eindelijk, na een strijd op leven en dood met den eenig overgebleven concurrent, Barnato, tot stand brengt (1888). Het is Rhodes daarbij te doen om geld, maar om geld ter verzekering van macht, om macht ter verwezenlijking van een droombeeld.

In 1877 maakt hij, vier-en-twintig jaar oud, een testament. Hij laat zijn vermogen na „to and for the establishment of a Secret Society, the true aim and object whereof shall be the extension of British rule throughout the world”. Onder de Trustees zal zijn de minister van koloniën ter tijd wezende. Voor „British rule” eischt de jonkman op geheel Afrika, het Heilige Land, Mesopotamië, Cyprus en Kreta; heel Zuid-Amerika; den Maleischen Archipel; de kusten van China en Japan. Dan volge hereeniging der Vereenigde Staten met het Rijk, en afkondiging van den wereldvrede.

Spoedig echter laten zijn middelen hem toe, meer aandacht te hebben voor wat hij zelf kan verrichten, dan voor wat anderen zullen doen na zijn dood. In 1880 wordt hij lid van het House of Assembly. Zijn rol daar is aanvankelijk voor anderen niet opmerkelijk; hij werkt zich in zijn nieuwe omgeving in. In 1883 ontdekt hij zich aan zichzelf en aan anderen. Hij blijkt een eigen inzicht te hebben in de Stellalandkwestie. Slaagt Transvaal er in de republiekjes te annexeren, dan is de Kaapkolonie van het binnenland van Afrika afgesloten. Dat zegt iedereen. Maar verder zegt iedereen, dat dus de *raiders* uit Beetsjoeanaland moeten worden verjaagd. Hij nu wil ze er juist laten, hun volle recht geven op de in bezit genomen plaatsen hoe die dan ook verkregen mogen zijn. Maar het moet de Kaapkolonie zijn die ze er laat. Zij, die de verschillende blanke bevolkingselementen in zich vereenigt, moet het zijn, die van de uitbreiding van het door blanken geëxploiteerde gebied over het binnenland, van de grootheid dus van het Afrikaansch rijk, de zaak maakt van alle Afrikaanders, van Boer en Brit. Downing Street moest geïnspireerd worden van Kaapstad uit en niet omgekeerd. Downing Street stond Rhodes veel te veel onder invloed van het negrophile Exeter Hall, en de wijze waarop het zich in de Stellaland-zaak gelden liet, leverde daar het

nieuwste staaltje van. Maar Rhodes' pogingen om het Kaapsche parlement voor zijn opvatting te winnen, slaagden niet. Alleen nog door de Rijksregering kon hij iets bereiken, namelijk dat zij, door Stellaland en Goosen *in haar geheel* aan Transvaal te ontzeggen, althans het pad naar het Noorden open hield. Wilde de Kaapkolonie de uitbreiding niet, dan kon het Rijk er toch de hand op leggen.

Tegen afstand van haar aanspraak op *het geheel* der Beetsjoeanalanden, en anders niet, kon de deputatie eenige wijziging der conventie van Pretoria verkrijgen.

Zij moest toegeven. Zoo kwam de conventie van Londen tot stand (27 Februari 1884), die het woord suzeriniteit uit de praesambule schrapt, den naam Zuid-Afrikaansche Republiek herstelt, het toezicht op de buitenlandsche betrekkingen beperkt tot het goed- of afkeuren van verdragen gesloten met alle mogendheden (behalve den Oranje-Vrijstaat) en met alle inboorlingenstammen ten Oosten of ten Westen van de Republiek, de functiën van den Britschen vertegenwoordiger te Pretoria terugbrengt tot die van een consulaire ambtenaar, en de Republiek in het Westen met een onbelangrijke grensuitbreiding afscheept.

1884 lost geen probleem op; het stelt er een. De Z. A. R. kon zich vrij bewegen binnen eigen kring; niet er buiten treden. En er was in Zuid-Afrika een macht in opkomst, die haar nog enger zou gaan omklemmen, dan de Vrijstaat door Kimberley en Basoetoland het al was: de macht van het industriele imperialisme, die geen volksbelang, laat staan het belang van een nietig geacht volk, ontziet. Doch de druk van die macht was zoo groot, dat de tegenwerking die zij opwekte, niet tot Transvaal beperkt kon blijven. Van conservatief binnenlandsch politicus in een obscure staat, als Kruger het vóór 1877 was, zal hij groeien tot drager van een Afrikaansch ideaal dat zich met dat van Rhodes meten kan. De strijd tusschen Kruger en Rhodes zal de geschiedenis der volgende jaren vullen.

Literatuur: Algemeen: THEAL en LUCAS. — STUART, De Hollandsche Afrikanen, Amsterdam 1854. — Transvaal: PAUL KRUGER, Gedenkschriften. — LEYDS, De Eerste Annexatie. — TROMP, Herinneringen uit Zuid-Afrika, Leiden 1879. — VAN OORDT, De Transvaalsche Gebeurtenissen, 's-Gravenhage 1881. — JORISSEN, Transvaalsche Herinneringen, Amsterdam 1897. — Vrijstaat: HOFSTEDÉ, Geschiedenis van den Oranje Vrijstaat. — MULLER, Oude Tijden in den Oranje-Vrijstaat, Leiden 1907. — Rhodes: MICHELL, Life of Cecil J. Rhodes, London 1910.

XIII. ZUID-AFRIKA TOT DEN VREDE VAN VEREENIGING

Na de onderteekening der conventie, legde Kruger een bezoek af bij verschillende staten van vastelandsch Europa: Nederland, België, Frankrijk, Portugal, Duitschland. Hij verkreeg dat Portugal spoed zou maken met den aanleg van een spoorweg van Lourenço Marques naar de Transvaalsche grens, en wekte te Amsterdam en te Berlijn belangstelling voor de verlenging dier lijn naar Pretoria. Uit Nederland werd een jong jurist medegenomen, Dr. W. J. Leyds, die de Republiek snel in gewicht toenemende diensten zou bewijzen, eerst als Staatsprocureur, vervolgens als Staatssecretaris, eindelijk als gezant in Europa. De Volksraad bekrachtigde, na Kruger's terugkeer, de gesloten conventie (Augustus 1884).

De Britsche regeering intusschen had zich gehaast, Beetsjoeanaland tot 22° Z.B., voor zoover het niet aan de Republiek was gekomen, tot Britsch protectoraat te verklaren (22° Z.B. is nog iets noordelijker dan de noordelijkste grens der Z. A. R.). Zij zond er echter een gewezen zendeling, Mackenzie, heen, die de laatste man was om de ingekomen Boeren met het Engelsche bestuur genoeg te doen nemen. Toen werden soldaten gezonden onder generaal Warren (1885), en, na het uitgeven van handen vol geld, eindigde men met juist datgene waarmede Rhodes had willen beginnen: het erkennen der van de kafferkapiteins verkregen rechtstitels zonder onderzoek naar of beoordeeling van de oorzaak. — Het zuidelijke gedeelte van het Beetsjoeanaland-protectoraat, tot de Molopo, werd 30 September 1885 als kolonie geconstitueerd.

Terwijl aan het Beetsjoeana-vraagstuk gedokterd werd, hadden twee voor de toekomst gewichtige gebeurtenissen plaats, de Duitsche vestiging in Namaqualand, en de oprichting der Nederlandsch Zuid-Afrikaansche Spoorwegmaatschappij.

De kust tusschen de Oranjerivier en Angola was niemandsland,

met uitzondering van de eenige natuurlijke haven die daar gevonden werd: de Walvischbaai, welke in 1878 op verzoek der Kaapkolonie door Engeland was in bezit genomen. De Bremer koopman Lüderitz had in 1882 van de inboorlingen grondeigendom verworven een eind bezuiden de Walvischbaai, bij Angra Pequena, en verzocht de bescherming der Duitsche regeering, die hierop te Londen informeerde of Engeland niet bereid was bescherming te verleenen. De vraag werd te Londen op zicht gestuurd naar de Kaap. Rhodes deed te vergeefs zijn best haar bevestigend te doen beantwoorden: het bezit der Walvischbaai, meende men, was voor de Kaapsche belangen waarborg genoeg. Dit antwoord werd gegeven 29 Mei 1884; maar twee maanden later kwam de Kaap op haar advies terug, en maakte nu op Namaqualand en Damaraland aanspraak. Het was te laat: de Duitsche vlag was te Angra Pequena geheschen. De indruk van het feit werd ongemeen versterkt toen Duitschland, in September 1884, ook de St. Luciabaai in handen trachtte te krijgen.

Na den Zoeloe-oorlog van 1879 was Ketsjwajo naar Kaapstad gevoerd maar zijn land niet ingelijfd; Wolseley had het onder dertien van elkander onafhankelijke hoofden geplaatst, doch deze regeling bleek de rust niet te verzekeren. Daarop was in 1882 Ketsjwajo in een deel van zijn vroeger gebied hersteld; een ander deel werd aan zijn doodvijand Oesibeboe gegeven, een derde (het aan Natal grenzende) deel als „Zoeloe Reserve” onder Engelsch toezicht geplaatst. Onmiddellijk waren Ketsjwajo en Oesibeboe in oorlog; die er den last van hadden waren de Boeren van Utrecht en Wakkerstroom, wier grond aanhoudend door gevluchte Zoeloe's werd overstroomd. In 1883 dreef Oesibeboe Ketsjwajo, gewond en hulpeloos, naar de Reserve, waar hij 8 Febr. 1884 overleed; de Engelschen wilden zijn zoon Dinizoeloe niet als opvolger erkennen, omdat zij hem niet tegen Oesibeboe achtten opgewassen.

Hierop wendde zich Dinizoeloe om steun tot de Z. A. R., die haar niet verleenen durfde; doch nu deden de grensboeren, verlokkt door het uitzicht op plaatsen, het zelf, en joegen Oesibeboe naar de Reserve (Juni 1884). Op den hun afgestanen grond stichtten zij vervolgens de „Nieuwe Republiek” (president Lucas Meyer; staatssecretaris Esselen). Dit geschiedde in Augustus; in September (naar men te Londen in November vernam), onder-

handelde een Duitsch agent met Dinizoeloe over den afstand der St. Luciabaai. Onmiddellijk werd daar nu de Britsche vlag geheschen (18 December 1884); Duitschland protesteerde, maar trok zijn protest in tegen de verzekering, dat Engeland het zijn gang zou laten gaan in Togo en in Kameroen (7 Mei 1885). In 1886 erkende Engeland de Nieuwe Republiek op voorwaarde dat zij een deel van haar gebied opofferde dat naar Englands zin te ver naar de zeezijde uitstak; in 1888 werd zij als district Vrijheid met de Z. A. R. vereenigd, nadat in 1887 wat er nog van Zoeloland over was, tot Britsch gebied was verklaard. — Ten Noorden van Zoeloland ligt Amatongaland dat aan het Portugeesche gebied grenst; de Britsche regeering liet hier de inboorlingen de belofte afleggen, geen gebied te zullen vervreemden zonder verlof van den Hoogen Commissaris (1887).

Evenmin als in de zaak van Namaqualand, kon Rhodes in die der spoorwegverbindingen van Transvaal tijdig zijn zin doordrijven. Het spoorwegnet der Kaapkolonie reikte thans tot De Aar, een punt van waar uit het, door den Vrijstaat, verlengd kon worden naar Pretoria. In 1883 had Kruger de Kaapkolonie verzocht, deze verlenging tot stand te brengen, maar op haar kosten. Rhodes zag het belang in, de verkeerslijnen naar het binnenland van Kaapstad uit te doen divergeeren, en was ervoor, Kruger zijn lijn te geven. Maar de Kaap dacht gering over den berooiden zusterstaat, en sloeg het aanzoek af. Aan de mogelijkheid, dat Kruger van elders geholpen zou worden werd niet geloofd. Daar kwam eene maand na den tegenvaller met Namaqualand, het bericht dat Kruger eene krachtige groep Duitsche en Nederlandsche kapitalisten bereid had gevonden de uitsluitende concessie tot den aanleg van spoorwegen in de Z. A. R. te aanvaarden. Nu werd, in 1885, op de plaats de Kaap, een eind bezuiden Lijdenburg, goud ontdekt in grooter hoeveelheid dan vroeger te Lijdenburg zelf, en ontstond daar onmiddellijk eene goudstad Barberton. In 1886 ontsloten de kwartsriffen van Witwatersrand haar geheimen, en verrees het nog veel belangrijker Johannesburg. Zoo haastig zij konden, verlengden hierop zoowel de Kaapkolonie (na daaromtrent eene overeenkomst met den Vrijstaat te hebben aangegaan) als Natal hunne spoorwegen tot de Transvaalsche grens, maar onderwijl legde de Z. A. S. M. de lijn naar Delagoabaai aan, welke de kortste was.

De ontdekking der goudvelden van Witwatersrand, die rijker bleken dan er ooit eenige ter wereld in exploitatie waren gebracht, deed naar de Z. A. R. Australische en Californische delvers, en avonturiers van alle nationaliteiten, toestroomen bij duizenden. De Boeren zagen het met zorg; zouden zij eerlang in hun eigen land in de minderheid worden gebracht? In 1874, na de opening der Lijdenburgsche velden, hadden zij de bepaling gemaakt, dat het kiesrecht, tot dusver door ieder blanke uitgeoefend zoodra hij in het land was, door personen zonder grondbezit eerst verkregen werd na verblijf van een jaar. In 1882, na de petitiën der „uitlanders” in de dorpen, die Shepstone's inlijving een schijn van recht hadden moeten geven, was de termijn verlengd tot 5 jaar; in 1887 werd hij verlengd tot 14 jaar. Veel minder dan vroeger, zijn voortaan Boer en Brit in Zuid-Afrika geographisch onderscheiden; blijft de Vrijstaat nog geheel pastoraal, de Z. A. R. is voor de helft industrieland geworden; wrijving tusschen de blanke bevolkingselementen is er nu een verschijnsel van iederen dag. De chaos schijnt te vragen om een ordenende hand. Rhodes gelooft, dat het de zijne kan wezen. In 1888 amalgameert hij de diamantmijnen, in 1889 richt hij de British South Africa Company op; in 1890 wordt hij eerste minister der Kaapkolonie.

Nooit is het groote doel uit zijn gezicht. De *trust deed* der De Beers Consolidated (naam die de De Beers Mining Company na haar overwinning op Barnato aanneemt) voorziet geheel andere werkzaamheden dan het exploiteeren van diamantmijnen alleen: de maatschappij kan ook land verwerven, spoorwegen aanleggen, zich in verbinding stellen met inboorlingen in de binnenlanden van Afrika en het bestuur over hun gebied voeren (13 Maart 1888). Hij denkt zich dan nog de De Beers als het middel om het doel te bereiken, waartoe hij het volgend jaar eene afzonderlijke maatschappij (de Chartered) heeft opgericht. Voor de verovering van het Noorden was de medewerking der Britsche regeering en van het Engelsche publiek noodig; de diamantmijnen echter konden op zichzelf bestaan. Om dus van inmenging vrij te blijven waar deze niet vereischt werd, was het beter de De Beers tot Kimberley te beperken, en voor de nieuwe, grootere taak een ander orgaan te scheppen. Die taak ter hand te nemen, mocht geen oogenblik langer worden uitgesteld, want ook Kruger was op het Noorden uit.

De conventie van Londen had de betrekkingen der Z. A. R. met naturellen ten Oosten en ten Westen harer grenzen onder toezicht van het Britsche gouvernement gesteld, maar van het Noorden niet gesproken. Nu had Kruger Selkat's zoon Lobengoeloe, vorst der Matabili's, een tractaat doen teekenen, waarbij hij zijn land openstelde voor burgers der Z. A. R., die er onder berechting zouden staan van een eigen consul. Door de regeering der Republiek daartoe opgeroepen zou de vorst haar met zijn krijgsvolk moeten bijstaan (30 Juli 1887). Toen het Britsche gouvernement van dit tractaat vernam, haastte het zich een eigen agent, Moffat, naar Lobengoeloe's kraal te zenden, die hem overhaalde het met de Republiek geteekende verdrag te verloochenen en er een met Engeland te sluiten, waarbij hij zich verplichtte geen overeenkomst met eenige mogendheid te treffen zonder voorafgaande goedkeuring van den Hoogen Commissaris (11 Februari 1888). Kort daarna werd Kruger's consul, Piet Grobler, door onderdanen van het met de Engelschen bevriend kafferhoofd Khama aangevallen en doodelijk gewond. De Boeren hebben dien moord op rekening van Rhodes geschreven, voor wiens schuld nimmer bewijzen zijn bijgebracht. Lord Knutsford, de Engelsche minister van koloniën, noodzaakte Khama, de weduwe van Grobler een pensioen aan te bieden. Intusschen was Moffat op den voet gevolgd geworden door agenten van Rhodes, die in October 1888 van Lobengoeloe concessie verkregen tot uitsluitende exploitatie van den mineralen rijkdom, aan te treffen in zijn gebied. Met deze concessie gewapend vertrok Rhodes naar Londen.

Het was, zoo al de ruimste, volstrekt niet de eenige toezegging van dezen aard die Lobengoeloe had gegeven. Van 1870 af had hij aan allerlei avonturiers land- en mijnconcessiën verleend, waarvan er nog geen enkele in exploitatie was gebracht, maar die nu alle prijs krijgen konden voor zoover Rhodes verlokten kon worden ze te koopen. Een van de concurrenten verscheepte een paar Matabilihoofden naar Londen om de „Groote Witte Koningin" te huldigen, zich, *more solito*, te laten fêteeren door de Aborigines Protection Society, en tevens te verklaren dat niet Rhodes, maar Maund's Exploring Company de houder was van de waarachtige concessie. De vertooning maakte indruk op het Londensche *season*-publiek en ook op de regeering, zoodat Rhodes, die later aankwam, aanvankelijk moeite had, zijn zaak door te zetten. Maar hij had den

steun van den Hoogen Commissaris, Sir Hercules Robinson, en beschikte over de enorme middelen van de De Beers. Links en rechts kocht hij de concurrenten af en diende zich daarop als den wonderdoener aan, die de grens van het Britsche gebied in Zuid-Afrika verleggen kon tot aan, tot over de Zambesi, zonder dat het de regeering een man of een penny kosten zou. Het was voldoende dat zij de op te richten maatschappij van bestuursrechten voorzag. „Such a body”, erkent de minister van koloniën in zijne voordracht ter zake, „may relieve H. M.'s Government from diplomatic difficulties and heavy expenditure.”

29 October 1889 werd het Charter verleend. De maatschappij prijkte met namen als die van den hertog van Fife, van den hertog van Abercorn. Haar werd overgelaten „alles ten Noorden van Britsch Beetsjoeanaland, ten Noorden en Westen van de Z. A. R., ten Westen der Portugeesche bezittingen”. Naar het Noorden bleef dus haar sfeer onbegrensd.

Het einde der concessiejagerij, die hem tot dusver geen lasten en vele geneugten had opgeleverd, was Lobengoeloe onaangenaam. Zijn wrevel werd woede, toen hij bespeurde dat Rhodes hem en zijn kraal Boelawajo, in den letterlijken zin des woords, links wilde laten liggen. Rhodes wilde eerst van al het verre Masjonaland in exploitatie brengen, waar de minerale rijkdom grooter, de bevolking handelbaarder was, en dat hij zich onmiddellijk toeëigenen wilde als het aangewezen uitgangspunt eener uitbreiding over Centraal-Afrika, toen nog onbezet tot het Tanganjika-meer toe. Lobengoeloe had zich voorgesteld dat alle verkeer met het binnenland, gelijk tot dusver, over Boelawajo zou plaats hebben, en dat hij, gesteund door zijn gevreesde militaire macht, in allerlei vorm daarvan tol zou heffen. Er bestond geen berijdbare weg naar Masjonaland dan over Boelawajo, maar Rhodes laat, met het houweel, een anderen weg openhakken (1890). Met kans dat zijn expeditie tusschen twee vuren geraakt, want zij moest tusschen Lobengoeloe en de Boeren van het Zoutpansbergsche door, beiden vijandig gezind. Maar de kafferconing werd in bedwang gehouden door de Rijksregeering, die haar Beetsjoeanaland-grenspolitie opstelde aan de uiterste grenzen van het protectoraat, zoodat zij Boelawajo in den rug bedreigde, en Kruger werd, door hem uitzicht te geven op de verwerving van Swaziland en van de Kosibaai in Amatongaland, tot de toezegging bewogen zijn burgers achter de Limpopo

terug te zullen houden (conventie van 2 Augustus 1890). De Masjona-hoogvlakte werd bereikt, Victoria, Charter, Salisbury gesticht; zonder verlies van één menschenleven was aan het Britsche Rijk een uitgestrekte provincie toegevoegd.

De afrekening met Lobengoeloe had plaats in 1893. Met nog geen 1000 man, uitgelezen en zwaarbewapend, dreef de Company hem op de vlucht en maakte aan het Matabilirijk een einde. Onderwijl was Salisbury niet haar noordelijkste post gebleven. De Zambesi werd overschreden en eerlang reikte „Rhodesië” tot de noordelijkste grens die het innemen kon zonder op aanspraken van ouderen datum te stuiten: tot het Tanganjikameer, waar Congo staat en Duitsch Oost-Afrika van oceaantot oceaant den grendel schoven. Engeland omsloot de tot enclave vernederde Republiek; de „trek” had uit. Hij gaf den doodsnik in 1891, toen een troep Boeren, die zich opmaakten de Limpopo te overschrijden en in het door de Company geproclameerde gebied door te dringen, op Kruger's bevel daarvan afzagen. Van het besproken loon ontging de Republiek de beste helft, toen Engeland wel Swaziland losliet (1894), maar Amatongaland annexeerde (1895), zoodat het aan den Indischen Oceaan nu tot Moçambique reikte.

Toen Rhodes de expeditie naar Masjonaland organiseerde, was hij reeds premier der Kaapkolonie. Zijn middel om Boer en Brit te verzoenen was, hen te doen samenwerken in dienst der imperiale belangen. Niets stelt hij meer op prijs, dan dat onder zijn pioniers in Rhodesië Boerenzoons worden aangetroffen, of dat Afrikaanders aandeelen nemen in de Chartered Company. Gaat hij het nieuw gewonnen land bezoeken, er moeten parlamentsleden van de Afrikaander partij mede. Zijne houding tegenover deze partij is een geheel andere dan die van den gewonen Kaapschen politicus van Engelsche geboorte. Hij beseft dat, wat Afrikaander en Brit meest verdeeld houdt, de verschillende opvatting der taak van den blanke tegenover de naturellen is, en in veel opzichten kan hij de Afrikaander naturellenpolitiek steunen tegenover die van Exeter Hall. Hij ziet ook in dat, zal de samenwerking tusschen Afrikaander en Brit ooit in het groot gelukken, zij beginnen moet op het proefveld dat het Kaapsche parlement aanbiedt, waar afgevaardigden van beide nationaliteiten elkander dagelijks ontmoeten. Aanvankelijk hadden de Afrikaanders de Kaapsche politiek meest

aan het bewegelijker Engelsche bevolkingsdeel overgelaten, immers in het mondaine leven van Kaapstad tehuis; de wijn- of wol- of veeboer bleef liever op zijn plaats. Daarin was verandering gekomen na den smaad, hun ras door Engeland in de mishandeling van Vrijstaat en Transvaal aangedaan. Een taalbeweging ontstond, die haar orgaan had in het blad van S. J. du Toit ¹⁾, *Die Patriot*; en na Majoeba was, om leiding te geven aan het actief aandeel dat men gevoelde aan de politiek te moeten nemen, de Afrikaander Bond opgericht, met het program: Zuid-Afrika één onder eigen vlag. Onder leiding van Jan Hofmeyr was de Bond een invloedrijke parlementaire partij geworden; geen ministerie nam zitting zonder haar verlot; drie bracht zij er ten val (1881, 1884 en 1890); maar Rhodes heeft het verstaan, haar jaren lang aan de lijn te houden. Hij gaat mede met het doel van den Bond, zegt hij, op het ééne punt der vlag na. Stelt men dat punt voorop, dan verdeelt men de opinie van Zuid-Afrika; zij behoort juist te worden opgevoed datgene te willen bereiken, wat ten gemeenen bate reeds bereikbaar is. „It is customary”, zegt hij in eene rede van 1890, „to speak of a United South Africa as possible within the near future. If we mean a complete Union with the same flag, I see very serious difficulties. I know myself that I am not prepared at any time to forfeit my flag. Holding these views, I can feel some respect for the neighbouring States where men have been born under Republican institutions and with Republican feelings. When I speak of South African Union, I mean that we may attain to perfect free trade as to our own commodities, perfect and complete intern railway communication, and a general Customs Union, stretching from Delagoa Bay to Walfish Bay; if our statesmen should attain to that, I say they will have done a good work.” Steeds heeft hij verzekerd nooit een aanslag op het leven der Z.A.R. te hebben willen wagen, wel de poging, in de Republiek het beginsel „gelijk recht voor iederen blanke” tot gelding te brengen en er Kruger omver te werpen, omdat hij geen tol- en geen spoorwegunie wilde. Zijn *raid* is de misgreep geweest van iemand die moreele vraagstukken te lijf gaat met de methodes die hij op materiele moeilijkheden heeft leeren toepassen. De Boerenmoeilijkheid was niet, als de Matabili-moeilijkheid, met Chartered Police en een paar maxims op te lossen.

¹⁾ Den lateren superintendent van onderwijs in Transvaal (hiervóór, bl. 210).

Op Rhodes' initiatief werd een terrein aan de grens der Z. A. R., zoo dicht mogelijk bij Johannesburg gelegen en waarop dus een aanslag tegen Kruger het best kon worden voorbereid, bij beschikking van den Hoogen Commissaris van 18 October 1895 onder bestuur der Chartered gebracht, tot wier gebied het niet behoorde. Zijn rechterhand, Dr. Jameson, te Pitsani in bevel; zijn broeder Frank, te Johannesburg, voeling houdend met Lionel Philips en de andere „Reformers”; een sympathiseerend landvoogd (Sir Hercules Robinson) te Kaapstad; een medeplichtig minister (Joseph Chamberlain) in Downing Street; de zaak scheen veilig.

Toen het plan gevormd werd, lag ook de rijksregeering met Kruger in een geschil, waarin zij vast besloten was, niet toe te geven; zoodat elke vermeerdering van druk, op Kruger uitgeoefend, haar welkom was. Dat geschil was de „driften”-kwestie. Zij was hierom van zooveel belang, wijl zij gelegenheid gaf met Kruger te breken naar aanleiding van een punt waarop de Kaapsche Afrikaanders lijnrecht tegenover hem stonden.

In 1895 was eindelijk de (door Engeland, door druk op Portugal, zooveel het kon bemoeilijkte) Delagoabaailijn tot Johannesburg gereed gekomen, en stond de Kaapkolonie haar monopolie in het Randverkeer (het belangrijkste in geheel Zuid-Afrika) te verliezen. De Kolonie had, na overeenkomst met den Vrijstaat ¹⁾, hare lijn tot Vereeniging aan de Vaalrivier kunnen verlengen; het stuk Vereeniging—Johannesburg was aangelegd door en in exploitatie bij de Z. A. S. M. Met veel aandrang sloeg nu de Kaapkolonie Kruger eene spoorwegunie voor, maar maakte aanspraak op grooter aandeel in de opbrengst dan Kruger haar wilde toestaan. De Kaapsche koloniale lijn beantwoordde het afbreken der onderhandeling met eene verlaging van haar tarief tot Vereeniging; de Z. A. S. M. verhoogde hierop haar tarief Vereeniging—Johannesburg, zoodat haar lijn naar de Baai geen nadeel kon ondervinden. De Kaapsche lijn ontladde haar goederen nu aan de Vaalrivier, en bracht ze op ossenwagens naar Johannesburg, waarop de Transvaalsche regeering de „driften” (veren) over de Vaal voor den invoer sloot. Engeland verklaarde dit voor eene schending van art. 13 der Londensche Conventie („noch

¹⁾ Vgl. hiervóór, bl. 216.

zal eenig verbod gehandhaafd of opgelegd worden op den invoer in de Z. A. R. van eenigerlei voorwerp, afkomstig uit eenig deel van H. M.'s gebied, dat niet evenzeer zich uitstrekken zal tot den invoer van dergelijk voorwerp, afkomstig uit eenige andere plaats of land"), en Chamberlain zond een ultimatum, na zich verzekerd, te hebben, dat de Kaapkolonie bereid was de kosten van den oorlog, na afwijzing van het ultimatum te verklaren, voor de helft te dragen, en met vrijwilligers bij te springen. Dit was in October 1895, de eigen maand van de overdracht van het grensgebied bij Pitsani aan de Chartered Company. De opstand in Johannesburg en Jameson's *raid* waren oorspronkelijk niet als doel, maar als middel in het oog gevat: Chamberlain wilde Kruger overwinnen op een koopje, zooals Rhodes ook het Rijk provincies in het Noorden had bezorgd op een koopje. Maar Kruger, van de stemming in de Kaapkolonie onderricht, heropende de driften (5 November 1895). De rijksregeering kon thans niet verder gaan, maar Johannesburg was in gisting gebracht, de Kaapsche opinie bleef nog sterk tegen Kruger ingenomen, en te Pitsani stond Jameson gereed; Rhodes wilde de gelegenheid niet laten ontsnappen; van Chamberlain hield hij zich ook thans nog zeker. Met zijn voorkennis ging Jameson eind November naar Johannesburg, en vertrok met een ongedagteekenden brief, waarin hij door de Reformers „ter bescherming van vrouwen en kinderen” werd ingeroepen. Er zou dus een toestand worden geprovoceerd, waarbij het leven van vrouwen en kinderen als bedreigd kon worden voorgesteld; en vervolgens had Jameson den brief maar te dateeren en te publiceeren.

Het haperde bij de Reformers, wien op het beslissend oogenblik de moed in de schoenen zonk, en die voor geen dreigement van Kruger wisten te zorgen. Jameson ging toch, 29 December, de grens over, in deze omstandigheden niet op bevel van Rhodes, die evenwel, toen hij er van vernam, niets deed om hem terug te roepen, omdat hij nog aan het succes geloofde. Volkomen in zijn geest sloeg Jameson de beide telegrammen waarbij hem terugkeer bevolen werd (een van Sir Hercules Robinson; een van Sir Jacobus de Wet, Britsch agent te Pretoria) in den wind. „Inform Chamberlain”, seint Rhodes aan zijn agente te London, Miss Flora Shaw, „that I shall get through all right, if he supports me. I shall win and South Africa will belong to England.” Na de

nederlaag vindt een vriend hem „quite unmanned, walking the room like a caged lion”. Zijn bekentenis aan dien vriend ¹⁾ is dan de volgende:

First. The Raid was to be subsidiary to a rising within the Republic. If and when the latter occurred, the Chartered Company were to strike in, *along with other forces* ²⁾.

Second. The Republic was not to be overthrown. A Conference was to be called, the High Commissioner to be convener. The independence of the Boers was to be guaranteed in return for redress of grievances.

Third. A Customs Union; equalisation of railway rates; a common Court of Appeal, leading to ultimate Federation.

Fourth. Zululand to be annexed to Natal and Basutoland to the Free State, provided recognition of British Supremacy was frankly accepted. Result: a Federal Union under the Crown, powerful enough to say „Hands off” to Germany.

This great conception has been marred by the precipitancy of the Raid, the unpreparedness of the Rand and the timidity of Hofmeyr.

„De vreesachtigheid van Hofmeyr.” Want de stemming van den Bond was op eenmaal omgeslagen. Hoe is het mogelijk dat Rhodes het anders kan hebben verwacht? De verleiding om een plan, voor andere omstandigheden ontworpen, toch nog door te zetten, is hem te sterk geweest, en hij heeft denkbeeld gehad noch van de weerkracht der Transvalers, noch van de uitwerking van zijn aanslag op hun Kaapsche bloedverwanten.

Johannesburg had in December 1895 een allerzonderlingst schouwspel opgeleverd. De „vrouwen en kinderen” van hen die in het geheim waren, werden reeds van te voren naar de kustplaatsen geëvacueerd. Het „Reform Committee” richtte vrijwilligers-korpsen op en deelde wapenen en munitie uit. De verdere uitvoering van het komplot leek hun echter te moeilijk: de regeering trok haar politie uit de stad terug; en weldra was toen eene tegenbeweging in opkomst, door uitlanders niet-Jingo's geleid, die geen lust hadden, de kans van een beleg of straoefening te loopen. De regeering vond onder hen materiaal tot eene commissie van rustbewaring.

¹⁾ En biograaf: Sir Lewis Michell.

²⁾ Chamberlain m. a. w., indien maar de opstand der Reformers ware uitgebroken, zou het gouvernement hebben doen medewerken.

Den 30sten December kreeg de commandant-generaal Joubert van Jameson's overschrijding der grens bericht. De commandanten van Rustenburg, Krugersdorp en Potchefstroom kregen bevel, hun mannen op te roepen en de invallers te keeren. Zij deden het bij Doornkop, 31 December 1895. Na een kort gevecht moest Jameson zich overgeven; hij en zijn mannen werden ter beschikking van de Engelsche regeering gesteld, die een paar van de aanvoerders een korte gevangenisstraf oplegde, doch vóór hun tijd verstreken was, ze losliet.

Johannesburg werd gesommeerd zich te ontwapenen en voldeed hieraan; vier Reformers werden ter dood veroordeeld, doch het vonnis door den Uitvoerenden Raad in geldboete veranderd. De vraag was thans wat de Kaap, en wat Engeland zou doen.

Het verlies van den steun van den Bond deed Rhodes onmiddellijk zijn ministerspost nederleggen. Hofmeyr verordende eene enquête, die niet alleen Rhodes' medeplichtigheid aan opzet en voorbereiding van den Raid voldingend bewees, maar ook op Chamberlain verdenking deed vallen. Agenten van Rhodes te Londen hadden met hun lastgever te Kaapstad voortdurend in verkeer gestaan en hem wenken van Chamberlain overgebracht. Enkele dezer telegrammen waren de Kaapsche enquête-commissie in handen gevallen; niet alle. Het Lagerhuis te Londen benoemde eveneens een commissie van onderzoek; de liberale oppositie tegen Chamberlain was daarin vertegenwoordigd door Harcourt en Campbell Bannerman. Hoe de geheele verzameling der gewisselde telegrammen in handen te krijgen? De commissie wendde er geen ernstige poging toe aan: „The presumption was accepted that those documents which had been produced were a sufficient sample of the whole, and since these were capable of being explained away, there was no need to trouble about the remainder”¹⁾. Op de haar voorgelegde vraag of het ministerie van koloniën van den beraamden inval onderricht was geweest, gaf de commissie een ontkennend antwoord. Met oneerlijke bedoelingen, meenden Harcourt en Campbell Bannerman, had Rhodes tweemaal den schijn van medeplichtigheid van Chamberlain doen ontstaan: eenmaal vóór den inval, om vreesachtigen in Zuid-Afrika te overreden, en nu voor de commissie te Londen, om de schuld van

¹⁾ Spender, *Life of Campbell Bannerman*, I, 195.

zichzelve af te wentelen. Ten einde de scherpe veroordeeling van Rhodes te verkrijgen, in de eene helft van het rapport uitgedrukt, stemden zij ook voor de andere helft, die Chamberlain schoonwiesch. Doch nauwelijks was dit geschied, of Chamberlain sprak in het Lagerhuis ook Rhodes van zedelijke schuld tegenover de Engelsche natie vrij. „If a man goes into a revolution”, zeide hij, „it follows as a matter of course, that he must deceive other people”.

Chamberlain had als lid der commissie de veroordeeling van Rhodes mede onderteekend en Harcourt en Campbell Bannerman hadden stellig geloofd, dat hij voor het minst uit den Privy Council zou worden verwijderd. Zij werden wèl ontgoocheld! Een met Rhodes verbonden parlamentslid, wordt door Engelschen van gezag thans medegedeeld ¹⁾, had tijdens het afleggen van Chamberlain's verklaring in het Huis de telegrammen in de hand, en zou ze hebben geproduceerd indien die verklaring ware uitgebleven.

Liever dan scherp in eigen boezem te zien, verschaftte het Engelsche volk zich afleiding door op keizer Wilhelm te toornen, die Kruger telegrafisch geluk gewenscht had met het keeren van vrijbuiters, zonder dat het noodig was geweest een beroep te doen op „bevriende mogendheden”. Dit telegram was geenszins eene gemoedsopwelling: het was met de ministers van buitenlandsche zaken en van marine ampel overwogen ²⁾. Doch op de Duitsche staatkunde van dezen tijd was niet te bouwen. De keizer was bij beurten toegankelijk voor den lust, Engeland te imponeren, en voor de vrees, Engeland te ontstemmen. Bespeurende dat er bij Frankrijk en Rusland geen neiging bestond, zich omtrent eene gezamenlijke actie ten voordeele van de Z. A. R. met Duitschland te verstaan, eerder vreezende, dat zij zijne waken misbruikt konden hebben om Engeland bijstand in een eventueelen oorlog tegen Duitschland toe te zeggen, was de keizer zijne Boerenvriendschap weldra weder te boven. Er was niets meer van over toen Rhodes in Maart 1899 te Berlijn was, om verlof te vragen, voor de Kaap—Cairolijn van het gebied van Duitsch Oost-Afrika gebruik te maken. In de verwachting

¹⁾ Gardiner, *Life of Sir William Harcourt*, II, 436.

²⁾ Wilhelm II, *Ereignisse und Gestalten*, 69—71.

dat Chamberlain eene afrekening met de Z. A. R. spoedig zou doen volgen, deed Rhodes, met den prins van Wales zeer bevriend, zijn best, de strak geworden persoonlijke verhouding tusschen den keizer en zijn oom te ontspannen. Het Kruger-telegram, schreef hij den prins, kon gerust als geschiedenis worden beschouwd. „In view of the complications in the world we must work with *some* nation, and Germany seems the best.”¹⁾

De Z. A. R. van deze jaren was de berooide staat van vroeger niet meer. Zij moderniseerde na den Raid hare bewapening, hetgeen haar mogelijk werd gemaakt door de ruime inkomsten die zij ten gevolge van de aanwezigheid der mijnindustrie in haar land genoot. Eene industrie, niet door de eigen natie uitgeoefend. Het was haar belang de burgers zoo snel mogelijk te ontwikkelen, zoodat gedurig meer en hooger maatschappelijke functiën door hen zouden kunnen worden vervuld. Onderwijl moest zij de redelijke elementen, die onder de uitlanders niet ontbraken, aan zich zoeken te binden. Hiertoe diende een onderzoek naar gerechtvaardigde grieven der mijnindustrie, dat tot verlaging van spoorwegtarieven en goedkooper dynamietlevering leidde. Wat de jonge staat in deze jaren voor het onderwijs deed, mocht worden gezien.

Van Rhodes of van de Chartered hoort men nu niet meer. Het is Chamberlain zelf die den strijd tegen Kruger heeft opgenomen; hij voert dien met bittere hardnekkigheid en een rijkdom van chicanes. Als zijn luitenant komt in 1897 in Zuid-Afrika aan de Hooge Commissaris Sir Alfred Milner, de man die bij zijn aan land treden tot een Kaapsch parlamentslid zegt: „I will crush Afrikanderdom.”

In het begin van 1899 gaf Kruger te kennen, dat hij voornemens was, den termijn, tot de verkrijging van het kiesrecht gesteld, van 14 tot 9 jaar te verminderen, en hoopte, later nog verder te kunnen gaan. Het antwoord was eene hevige aanklacht tegen het Transvaalsch bestuur, door 21.684 Engelschen in de Republiek geteekend en tot koningin Victoria gericht; men sprak sedert in de Engelsche pers niet anders meer van hen dan als van de „heloten”; een naam, waarmede Milner in eene *dépêche* van Mei had goed gevonden, de clubmen van Johannesburg aan te duiden. Dat er onmiddellijk 23.000 handteekeningen van andere uitlanders verkregen

¹⁾ Lee, *King Edward VII*, I, 743.

werden op een tegenadres, gericht aan de Transvaalsche regeering, bewijst hoe gespannen de verhoudingen reeds geworden waren; men argumenteerde niet meer, maar propageerde; ieder had zijn partij gekozen. Engeland, schreef Milner, moest een krachtig bewijs geven van zijn beslist voornemen niet toe te laten, dat het uit Zuid-Afrika verjaagd werd. Chamberlain droeg Milner op, met Kruger den toestand te bespreken (10 Mei 1899). De Vrijstaat, die begreep dat met het lot der Z. A. R. ook het zijne bezegeld zou wezen, had met Transvaal een verdedigend verbond gesloten en was gezind het na te komen; intusschen lag het op zijn weg, alle eerlijke pogingen tot behoud van den vrede te ondersteunen. President Steyn had dan ook reeds vóór Chamberlain het denkbeeld eener samenkomst tusschen Kruger en Milner geopperd, en het was te Bloemfontein, dat (31 Mei 1899) de ontmoeting plaats had. Milner stelde den eisch van kiesrecht na 5 jaar; Kruger bood 7, hetgeen Milner onaannemelijk noemde. De conferentie was hiermede afge-loopen. Kruger diende hierop een wetsontwerp in dat den termijn van 7 jaren invoerde; het werd 19 Juli door den Volksraad aangenomen. Den 1sten Augustus eischte Chamberlain eene Engelsch-Transvaalsche commissie om de aangenomen kieswet te keuren; den 12den Augustus verwierp de Transvaal deze inmenging. Den 15den dreigde de Britsche agent te Pretoria, Conyngham Greene, dat de eenige kans op behoud voor de Z. A. R. was, aan Milner's eisch volledig te voldoen. Den 19den stemde de regeering in den eisch van 5 jaar toe, mits Chamberlain de bewering, herhaaldelijk door hem geuit, dat de conventie van Londen de suzeriniteit niet had doen vervallen, introk, en er in bewilligde, voortaan geschillen, over de toepassing dier conventie rijzende, te doen beslechten door arbitrage. Den 30sten antwoordt Chamberlain, dat de suzeriniteit bestaat, en de kroon geen afstand kan doen van de rechten, onder de *conventies* (in het meervoud) bezeten; — den 2den September bericht nu Transvaal, hiermede zijn voorstel van 19 Augustus als vervallen te beschouwen. — 12 September Britsche mededeeling: het gouvernement is bereid het voorstel van 19 Augustus zonder de tegenvoorwaarden aan te nemen, mits 't zij een Britsch-Transvaalsche, 't zij een eenzijdige Britsche commissie na onderzoek aantoonen, dat het nieuwe ontwerp geen bepalingen bevat die het doel, den uitlanders een behoorlijke vertegenwoordiging te verzekeren, zouden te niet doen. — 15 September

antwoord van Transvaal: de regeering kan niet inzien, op welken grond H. M.'s gouvernement kan verlangen, dat het voorstel van kracht blijve zonder de tegenvoorwaarden. — 25 September bericht van Chamberlain: H. M.'s gouvernement zal zijn eigen voorstellen doen tot regeling der kwesties, gerezen door de handelwijze der Republiek.

Intusschen heeft 17 September de Z. A. R. den Hoogen Commissaris inlichtingen gevraagd over het samentrekken van troepen aan hare grens; antwoord: „om voorbereid te zijn op alle gebeurlijkheden”. 22 September mobiliseert Engeland een legerkorps en 28 September wordt gemeld, dat het onmiddellijk naar Zuid-Afrika zal vertrekken. — 30 September vraagt de Republiek waar Chamberlain's eigen voorstellen blijven? — Antwoord 2 October: het zal nog eenigen tijd duren eer zij gereed zijn. — Het is nu duidelijk dat de troepen eerst aan moeten komen, en dat eerst daarna de voorstellen zullen volgen, die het karakter zullen hebben van een ultimatum. — Transvaal 9 October: de troepen op de grenzen der Republiek zullen onmiddellijk moeten worden teruggetrokken; die in volle zee mogen in geen haven van Zuid-Afrika worden ontscheept. Indien toestemmend antwoord 11 October te 5 uur 's namiddags ontbreekt, zal de Republiek de handelwijze van H. M.'s gouvernement als oorlogsverklaring beschouwen. — Den 11den October brengt Greene het bescheid, dat de eischen der Z. A. R. niet worden overwogen.

De Republiek, door haar Nederlandsche, Duitsche, Fransche ingezetenen niet verlaten, door den Vrijstaat trouw gesteund, door tal van Kapenaars bijgesprongen (om de Kaapkolonie te kunnen blijven regeeren, moest het gouvernement er de constitutie buiten werking stellen), heeft in den oorlog de wereld verbaasd. Twee en een half jaar lang heeft zij den ongelijken strijd volgehouden, en dien eerst opgegeven, toen het volk met uitroeiing werd bedreigd. Zij heeft Engeland tot de grootste krachtsinspanning genoopt, die het zich, tusschen de Napoleontische oorlogen en den wereldoorlog van 1914, heeft moeten opleggen. Maar Engeland blijkt tot voldoende krachtsinspanning in staat. Zijn belang in Zuid-Afrika wordt niet slechts door de Engelschen in Europa, evenzeer door die in Canada en Australië, gevoeld als imperiaal belang. Indien het dezen oorlog verliest, zal het Zuid-Afrika verliezen; het verlies

van één der groote heerschappijen over zee zal het begin zijn der disagregatie van het Rijk.

De gewone middelen, de gewone menschen schieten geheel te kort. Ladysmith, Kimberley, Mafeking, de drie punten waar de aanvalsmiddelen tegen de Republiek vereenigd waren, worden door de Boeren ingesloten. Alle pogingen tot ontzet worden afgeslagen; de oorlog blijkt een graf voor de reputatie van generaals. Twee slechts blijken tegen de taak opgewassen: Roberts en Kitchenner; de een geschoold door groote oorlogvoering in Britsch-Indië, de ander in den Soedan. In 1900 breekt Roberts naar den Vrijstaat door, bezet Bloemfontein en Pretoria; maar de oorlog verandert van gedaante. Het gouvernement trekt te velde; en als de oude Kruger, aan den spoorwagen gebonden, niet meer mee kan, staan jonge mannen gereed. Honderdduizenden van den vijand worden door Botha, de la Rey, de Wet, buiten adem gehouden. Het gelukt niet, hen te vangen. Het eenig middel schijnt ten slotte in de stelselmatige verwoesting van boerenplaatsen en het ophoopen der niet-combattanten in concentratiekampen gelegen; men is zóó talrijk, dat dit werk uitvoerbaar is. Het wordt vervuld. De vrouwen en kinderen dreigen in die kampen weg te sterven. Het einde is in Engeland zelf, een naamloos verlangen naar het einde; in het hart van de mannen te velde de doffe zekerheid, dat alles te vergeefs is geweest.

Engeland leert in dezen oorlog wèl *the burden of Empire* kennen. Niet uit opoffering van geld en bloed alleen is die samengesteld; ook uit zelfverwilt en kommer. Te moeten heerschen is een harde plicht, en toch wil men dien niet verzaken; men verwacht van zichzelf, een goed waarop men trotsch ging, aan een nageslacht over te kunnen leveren. Is dat goed enkel macht in den zin van Rhodes? Of draagt men nog iets anders over: den eerbied voor menschelijke persoonlijkheid, die men opeischt maar ook schenken kan? het ideaal, in waardigheid, onder gelijkgerechtigden, het leven te voeren van een vrij man?

Het Engelsche volk is met het geschenk van zijn eerbied niet gul. Het is gekenmerkt door hypertrophie van den wil en beperktheid van het appreciatievermogen. Tusschen zijn gelijken geplaatst, munt de Engelschman uit door deugden die hij niet toepast waar hij minacht. De Boeren had hij geminacht.

Hij doet het niet meer. „They ought to be deprived of every

shred of independent government", laat Lord Salisbury zich na het eerste succes van Roberts ontvallen. „Unconditional surrender" is het eenige waarvan nota zal worden genomen. Wanneer Campbell Bannerman de proef neemt met een motie daartegen, vallen vijftig liberalen hem af, waaronder Asquith, Haldane en Sir Edward Grey. Maar wat later spreekt ook Lord Rosebery zich tegen den eisch van onvoorwaardelijke overgave uit, en in het voorjaar van 1902 wordt die door de regeering zelve losgelaten.

„Het volk", zegt Steyn wanneer de Boeren-regeeringen Kitchener voor de eerste maal ontmoeten, „moet niet in zulk een toestand gebracht worden, dat het zijn zelf-respect verliest en in een positie geraakt, waarin het zich vernederd zal gevoelen in de oogen der Britten."

Lord Kitchener: „Maar dat zou niet kunnen zijn. Het is onmogelijk dat een volk dat gestreden heeft zooals de Boeren, zijn zelfrespect zou kunnen verliezen en even onmogelijk zou het zijn, dat Engelschen op hen zouden kunnen neerzien. Wat ik U raden zou is dat gij u onder de Britsche vlag onderwerpt en nu de gelegenheid te baat neemt om de beste termen, wat zelfbestuur en dies meer zij betreft, te verkrijgen."

Steyn: „Ik zou gaarne willen weten welk soort van zelfbestuur het zou zijn? Zooals dat in de Kaapkolonie?"

Kitchener: „Ja, precies zoo."

In het vredesverdrag van Vereeniging (31 Mei 1902) waarbij de burgermachten te velde de wapens nederleggen staat deze belofte aldus vermeld:

„Militaire administratie in de Transvaal en de Oranjerivierkolonie zal op den vroegst mogelijken datum opgevolgd worden door civiele regeering, en, zoodra de omstandigheden het toelaten, zullen vertegenwoordigende instellingen, uitlopende op zelfregeering, worden ingevoerd."

Toen de regeeringsleden geteekend hadden zweeg alles; nog zat men een oogenblik. Daar staan de leden van de regeeringen der nu gewezen Republieken als verbijsterd op om de zaal te verlaten.

Lord Kitchener gaat van den een naar den ander en biedt ieder de hand. „We are friends now", zegt hij.

Literatuur: MICHELL; KRUGER; LEYDS, Het Insluiten van de Boeren-Republieken, Amsterdam 1914. — Jameson Raid: DU PLESSIS, Uit de Geschiedenis van de Z. A. R., Amsterdam 1898. — FITZPATRICK, The Transvaal from within, London 1899. — ROMPEL: Marthinus Theunis Steyn. — KESTELL en VAN VELDEN, De Vredesonderhandelingen [van Vereeniging], Pretoria-Amsterdam 1909.

XIV. DE UNIE VAN ZUID-AFRIKA

Zoolang Lord Milner Hooge Commissaris blijft, is van vriendschap voor de Boeren niets te bespeuren. Er wordt een streng militair bewind gevoerd, en wanneer dit in Transvaal en Vrijstaat door een civiel wordt vervangen, is het een bewind van uitsluitend Engelschen, zeer bevriend met de Randmagnaten, aan welke de invoer van Chineesche koelies wordt toegestaan, tegen den zin der gezeten bevolking, Boer of Brit. In de Kaapkolonie wordt wel de constitutie weer in werking gesteld (1903), maar de gewezen „rebellens” hebben nog geen stemrecht; de leiding geraakt in handen eener Engelsch-imperialistische partij (de „progressisten”), en die in haar naam het bewind aanvaardt is Dr. Leander Starr Jameson, de man van den Raid, wiens naam den Afrikaanders in de ooren klinkt als een vloek. De te Vereeniging aan de Boeren toegezegde financieele hulp tot herstel der verwoeste plaatsen wordt krap toegemeten; met ruime middelen daarentegen eene poging georganiseerd om het platteland met oudgediende Engelsche soldaten te bevolken. Het blijkt evenwel dat deze kolonisten op het land niet aarden; na eenige jaren vindt men ze in de steden terug. In Engeland verdwijnt Chamberlain uit de regeering, maar zijn opvolger, Alfred Lyttelton, blijft zijn politiek ten opzichte van Zuid-Afrika getrouw. Daarentegen plaatst de liberale partij in Engeland de vervulling der beloften van Vereeniging en verwijdering der Chineezers op haar programma, en zij overwint in Januari 1906; de man die tijdens den oorlog de verwoesting en de concentratiekampen als „methods of barbarism” gekenschetst had, Campbell Bannerman, wordt premier.

In 1905 had Lyttelton voor Transvaal alleen (de Vrijstaat, waar bijna geen Engelschen wonen, heette er nog niet rijp voor te zijn) eene staatsregeling ontworpen, die het land bij de koloniën met „responsible government” ver deed achterstaan. Eene wetgevendegadering zou er zijn, maar in haar rechten ten engste beperkt

en gedeeltelijk met ambtelijke leden. „Responsible government”, zeide Lyttellon ter verklaring, beteekende in Transvaal „Boer government”; de Boeren mochten niet met het stembiljet heroveren wat hun met de wapenen ontnomen was. In Transvaal werd het ontwerp nagenoeg algemeen afgekeurd (niet alleen door Boeren); in Engeland daarentegen werd het — ook nog wel door liberalen — als een uiterste concessie beschouwd. Campbell Bannerman trok het ontwerp in en zond eene commissie naar Transvaal om over de mogelijkheid van ruimer tegemoetkoming aan de wenschen der bevolking te rapporteeren. Toen Botha, opgeroepen, voor deze commissie verscheen, was hij nog een en al wantrouwen, sprak geen woord Engelsch en liet zijn Afrikaansch door Smuts (zijn jongeren medestander in den oorlog en de rijzende hoop onder de Boerenpolitici van dezen tijd) vertalen; maar zoodra hem beduid was hoe de opdracht der commissie in werkelijkheid luidde, werkte hij hartelijk mede. Even hartelijk echter werkte aanvankelijk de (nog door Lyttelton benoemde) gouverneur van Transvaal, Lord Selborne, tegen; hij moest door een telegram der nieuwe regeering tot beter verstand harer opvattingen worden gebracht.

Den 14den Juli was de commissie te Londen terug, en reeds 30 Juli kon de te verlenen constitutie in hoofdtrekken in het Lagerhuis worden bekend gemaakt: een wetgevende raad (hoogerhuis) door de regeering benoemd tot de wet anders zal bepalen; een wetgevende vergadering gekozen door alle blanken; gelijke rechten voor beide talen. „A bad experiment”, siste Balfour. Maar toen later de uitgewerkte tekst in behandeling kwam, lieten de conservatieven, om hun nederlaag niet te markeeren, het zonder stemming afloopen (December 1906). In Juni 1907 volgde een nagenoeg gelijkkluidende constitutie voor den Vrijstaat (Orangia). Daar bracht de practijk onmiddellijk een overweldigende Boerenmeerderheid in de kamer: 30 van de 38 leden; als eerste minister trad Fischer op. Zijne regeering verwijderde de tijdens het militair bestuur in de ambten gedrongen Engelschen, en herzag de onderwijswetgeving. De belofte van Vereeniging, dat het schoolonderwijs zoowel in het Hollandsch als in het Engelsch zou worden gegeven, was tijdens de militaire occupatie aldus toegepast, dat het Engelsch voertuig van onderwijs werd; op verlangen der ouders kon het Hollandsch worden onderwezen. Thans werd het Hollandsch medevoertuig van onderwijs voor allen.

Meer samengesteld was de ontwikkeling van zaken in Transvaal. Hier vormden zich vier partijen: „Het Volk”, de Boerenpartij ¹⁾, onder Botha, Smuts en de la Rey; de „progressisten”, de Engelsch-imperialistische partij, onder Sir George Farrar, Sir Percy Fitzpatrick, Sir William van Hulsteyn; eene anti-kapitalistische partij, zich „de nationalisten” noemende maar in hoofdzaak uit radicale Engelschen bestaande; eene arbeiderspartij op socialistisch program. Het Volk verkreeg 37 zetels in de wetgevende vergadering; de progressisten 21, de nationalisten 6 en de arbeiders 3; bovendien werden gekozen twee „independenten”. Botha werd met de vorming van een kabinet belast. Zijn eerste werk was de verwijdering der Chineezen na expiratie der loopende contracten. Op 31 October 1907 was het getal Chineezen, dat op het oogenblik van het passeeren der wet ruim 53.000 bedroeg, teruggebracht tot 49.000, op 31 December tot 37.000, in Juni 1908 tot 22.000, enzovoorts. In de behoefte aan werkkrachten werd voorzien door in ruimer mate van den arbeid van blanken gebruik te maken en ook door het importeeren van inboorlingen uit Njassaland. — Niet zoo drastisch als tegen de Chineezen kon tegen de Hindoe’s worden opgetreden; de Rijksregeering heeft hunne belangen te ontzien. Eene wet van 1908 verbood den verderen invoer van Hindoe-koelies in Transvaal (er waren er toen 9000 aanwezig). — Eene regeling van 1 April 1909 verschaftte Transvaal een lang gewenscht medezeggenschap in het havenbeheer te Lourenço Marques. Het werd opgedragen aan eene Transvaalsch-Portugeesche commissie met Portugeeschen president, die alleen raadgevende stem heeft.

Terwijl alzoo Transvaal en Vrijstaat onder Boerenbewind gekomen waren, bleef, met Jameson, in de Kaapkolonie de Engelsche partij aan het roer. In 1906 gaf eene amnestie-wet de rebellen het kiesrecht terug; ten gevolge van den uitslag van in Januari 1908 gehouden verkiezingen moest Jameson het bewind overgeven in handen van een door den Bond gesteund kabinet-Merriman. In drie der vier koloniën overwoog voortaan de invloed der Afrikaanders (het woord Boeren raakt in onbruik).

Sedert de gewezen republieken met de Kaapkolonie en Natal onder één gezag stonden, kon het federatie-denkbeeld eindelijk beoordeeld worden naar zijn eigen verdiensten; tijdens de twee-

¹⁾ In den Vrijstaat noemde zich de gelijkgezinde partij „de Unie”.

gevechten Shepstone-Burgers en Rhodes-Kruger was dit nooit het geval geweest.

Reeds in 1903 komen afgevaardigden der vierkoloniën te Bloemfontein bijeen en sluiten eene tolnie. Aan het moederland wordt preferentie verleend, welke vervolgens uitgebreid wordt tot Canada, Australië en Nieuw-Zeeland.

Daarentegen mislukt (1905) op eene bijeenkomst te Johannesburg het plan tot eene spoorwegunie, door de schuld der Kaapkolonie.

Hare havens stonden met Johannesburg in spoorwegverbinding sedert 1892, Durban sedert 1894, Lourenço Marques sedert 1895. De afstand van Johannesburg naar Kaapstad is 1629 K. M., die naar Durban 777 K. M., die naar de haven op Portugeesch gebied 607 K.M. Zeer terecht had dus de Z. A. R. in 1895 ¹⁾ het voorstel der Kaapkolonie verworpen, die 50% der opbrengst van het Randverkeer voor zich eischte en aan Transvaal en Natal elk 25% wilde laten. Reeds in 1898 deelde de Kaapkolonie, die aanvankelijk het monopolie had bezeten, nog maar voor 37% in het vervoer, Lourenço Marques voor 40% en Durban voor 23%, en na den oorlog was het aandeel der Kaapsche havens nog geringer. Transvaal en Natal waren niet genegen, eene spoorwegovereenkomst te sluiten die niet ten volle met deze feiten rekening hield; eindelijk kwam er 2 Febr. 1909 een tot stand op de basis 30% voor Durban, 20% voor de Kaapsche havens en 50% voor Transvaal—Portugal. Hoezeer ook dit nog de Kaap bevoordeelde blijkt uit de cijfers van 1907: de Kaapkolonie was toen in het vervoer tot 11% gezonken, Lourenço Marques tot 57% gestegen en Durban tot 32%.

In Januari 1907 besprak eene conferentie van vijf koloniën (ook Zuid-Rhodesië was vertegenwoordigd) de belangen der gemeene defensie. Bij aanval eener buitenlandsche mogendheid of binnenlandsche troebelen zullen de koloniën ter beschikking van requirant stellen de Kaap en Transvaal 1000, Orangia en Natal 500, Zuid-Rhodesië 200 man.

Den 1sten Mei 1907 hield Jan Hofmeyr, nog altijd hoofd van den Afrikaander Bond, eene rede waarin hij de federatie als een vraagstuk van actueele politiek erkende. 24 Juli 1907 nam het Kaapsche parlement met algemeene stemmen eene motie-Malan aan, die het gouvernement uitnoodigde de onderhandelingen omtrent federatie met de andere koloniën te openen. Op eene con-

¹⁾ Hiervóór, bl. 222.

ferentie der vijf koloniën (de vier en Rhodesië) te Pretoria (3 Mei 1908) viel het beginselbesluit tot „eene nadere unie”; eene Nationale Conventie van 12 afgevaardigden der Kaapkolonie, 8 van Transvaal, 5 van den Vrijstaat en 5 van Natal zal te Durban bijeenkomen om eene constitutie voor het vereenigd Zuid-Afrika te ontwerpen. Men bespeurt dat Rhodesië zich niet doet vertegenwoordigen; ook de premier van Natal, Moor, acht dat men te ver gegaan is door voor federatie, de leus tot dusver, „unie” in de plaats te stellen.

De leus „unie” was het eerst aangeheven door W. P. Schreiner, de Kaapsche staatsman die premier was tijdens het uitbreken van den oorlog en door het buiten werking stellen der constitutie toen zijn post verloren had. In October 1907, tijdens de voorbereiding der Kaapsche verkiezingen van Januari 1908, trad hij weder in het publieke leven op; Jameson coaliseerde zich met hem, en verving den partijnaam „progressist” door dien van „unionist”. In den Vrijstaat trad de Wet op voor het unie-denkbeeld. Het is opmerkelijk dat dit denkbeeld van den aanvang af zoowel door Engelschen als door Afrikaanders wordt gepropageerd. De Engelschen zien er het voordeel in eener verzwakking van Transvaal en Vrijstaat als zelfstandigheden, de Afrikaanders berekenen dat in eene Unie de meerderheid aan hun zijde zal zijn.

De Nationale Conventie kwam 12 October 1908 te Durban bijeen. Zij vergaderde in het geheim. Natal verklaarde, alleen van federatie te willen weten. Verder waren de moeilijkheden: het naturellenstemrecht, de verdeeling van zetels tusschen steden en platteland, de keus eener hoofdstad. De vraag van het naturellenstemrecht was de moeilijkste van alle. In de Kaapkolonie waren kiezer zij die land bezaten ter waarde van 75 pond, of inkomsten hadden van 50 pond 's jaars. De kleurlingen en naturellen die hieronder vielen, waren kiezer indien zij bovendien eene „educational qualification” bezaten.

In Transvaal en den Vrijstaat bestond het algemeen kiesrecht voor blanken en waren de naturellen steeds van het kiesrecht uitgesloten geweest. In Natal niet principieel, maar de regeling was zoodanig dat feitelijk bijna nooit een natuurel aan de verkiezing deelnam, ook al kwamen er eenigen op de kiezerslijst voor. Beide de Kaap en de groep van drie verklaarden het voor onmogelijk, hun systeem te veranderen.

In November verlegde de Conventie, door de hitte verdreven, haar vergadering naar Kaapstad, waar zij tot 2 Februari 1909 werd voortgezet. Toen was een ontwerp gereed, dat door eene nieuwe Conventie, te Bloemfontein, in Mei 1909 nog eenigszins gewijzigd werd. Natal schreef er een referendum over uit dat 11.121 stemmen vóór, 3.701 tegen het ontwerp opleverde. In de andere koloniën beperkte men zich tot goedkeuring door de parlementen. Afgevaardigden der koloniën brachten het aangenomen ontwerp naar Londen en drongen er ten sterkste op aan er niet aan te rafelen: het werk was te moeilijk van samenstelling geweest om het nog eens over te doen. Velen in het Lagerhuis hadden anders gaarne over het naturellenvraagstuk meegepraat; maar men bedwong zich. De *South Africa Act* kwam ongeschonden het Londensche parlement door (20 Sept. 1909) en kon in werking treden 31 Mei 1910.

De Kaap, Natal, Transvaal en de Vrijstaat (de naam Orangia, product van den oorlog, vervalt) worden „provinciën” der Unie van Zuid-Afrika.

De uitvoerende macht berust bij den koning en wordt uitgeoefend door een door hem benoemden Gouverneur-Generaal.

Hij oefent deze macht uit „in Council”, d. w. z. met advies van een door hem benoemden Uitvoerenden Raad. Geen lid bekleedt zijn post langer dan drie maanden zonder lid van het parlement te zijn of te worden.

De G.-G. in Rade benoemt alle Unie-ambtenaren. De G.-G. is opperbevelhebber der zee- en landmacht binnen de Unie.

Pretoria is zetel der uitvoerende macht.

De wetgevende macht berust bij een parlement, bestaande uit koning, Senaat en House of Assembly. Kaapstad is zetel der wetgevende macht.

Gedurende de eerste tien jaren na het in werking treden der Act zal de Senaat zijn samengesteld uit acht leden benoemd door den G.-G. in Rade en acht door iedere provincie. Vier der acht leden door den G.-G. in Rade te benoemen zullen worden gekozen op grond hunner bekendheid met de behoeften en wenschen der naturellen.

Na verloop der eerste tien jaren kan de samenstelling van den Senaat geregeld worden bij de wet.

De senator moet Britsch onderdaan van Europeesche afstamming zijn.

De Senaat kiest zijn president.

Quorum: 12.

Het Huis van Vergadering wordt gekozen door de kiezers der Unie in enkelvoudige kiesdistricten, 51 in de Kaapprovincie, 17 in Natal, 36 in Transvaal, 17 in den Vrijstaat.

Het kiesrecht wordt bij de wet geregeld, met dezen verstande dat indien de wet personen, in de Kaapprovincie thans het kiesrecht bezittende, ontkeert alleen op grond van hun ras of kleur, zij in vereenigde zitting zal

moeten worden aangenomen met $\frac{2}{3}$ van het geheele aantal leden van beide Huizen.

Het lid van het Huis van Vergadering moet Britsch onderdaan van Europeesche afstamming zijn ¹⁾.

Het Huis kiest zijn Speaker. — Quorum: 30.

Bevoegdheden van het parlement: „Parliament shall have full power to make laws for the peace, order, and good government of the Union.”

„King's assent” als in de Canadeesche en Australische constitutiën. — „Disallowance” moet geschieden binnen een jaar; — eveneens moet het assent op gereserveerde wetten volgen binnen een jaar.

De provinciën staan onder administrateurs, benoemd door den G.-G. in Rade. Zij hebben elk een provincialen raad. De bevoegdheden enumeratief; daaronder (opgenomen op verlangen van den Vrijstaat): „education, other than high education, for a period of five years and thereafter until Parliament otherwise provides.” Bruggen en wegen zijn vermeld; havens en spoorwegen uitdrukkelijk uitgesloten.

Provinciale ordonnantie zwicht voor de wet (Act of Parliament).

Er bestaat een Hooggerechtshof van Zuid-Afrika. De bestaande Hooggerechtshoven worden divisiën daarvan.

Havens en spoorwegen komen onder een afzonderlijk Unie-orgaan: den Haven- en Spoorwegraad.

Gedurende 25 jaren wordt aan Maritzburg en Bloemfontein eene vergoeding uitgekeerd voor het verlies dat zij lijden door het verdwijnen der daar gevestigde regeeringen.

Engelsch en Afrikaansch („Dutch”) zijn officieele talen der Unie en worden op voet van gelijkheid behandeld.

Het beheer der zaken betreffende inboorlingen en Aziaten berust bij den G.-G. in Rade.

De bepalingen der spoorwegovereenkomst van 2 Februari 1909 zullen worden nageleefd „voor zooveel doenlijk”.

Het parlement mag provinciën verdeelen, de grenzen der provinciën wijzigen of nieuwe provinciën binnen de oude vormen.

De koning mag op verzoek der Unie in de Unie toelaten de landen bestuurd door de British South Africa Company. (Tot dusver verwerpt Rhodesië de aansluiting; Zuid-Rhodesië is in 1923 aan de Company onttrokken en eene afzonderlijke kolonie met responsible government geworden: tot dusver ééne gekozen kamer (Legislative Assembly), die echter bij verordening een hoogerhuis (Legislative Council) mag instellen.)

De koning mag op verzoek der Unie aan haar overdragen het bestuur over andere gebieden behoorende aan of onder de bescherming van Z. M. en geheel of ten deele door inboorlingen bewoond. (Deze gebieden zijn Basoetoland, Swaziland en het Beetsjoeanaland-protectoraat; Britsch Beetsjoeanaland was reeds vóór het tot stand komen der Unie met de Kaapkolonie, Zoeloeland en Amatongaland met Natal vereenigd. — De bepaling is nog niet toegepast. De drie genoemde gebieden worden nog steeds bestuurd

¹⁾ In de Kaapkolonie waren inboorlingen verkiesbaar geweest, hoewel er geen voorbeeld bestond dat er een was gekozen.

door Resident Commissioners, welke onder den G.-G. als Hoogen Commissaris staan die in de laatstgenoemde functie handelt buiten advies der Unie-ministers. De inboorlingen der drie gebieden wenschen zelf zeer krachtig van het bestuur der Unie verschoond te blijven.)

De bepaling betreffende de verdeeling der zetels in het Huis van Vergadering over de provinciën zal de eerste tien jaar niet gewijzigd mogen worden dan met $\frac{1}{8}$ van het geheele getal leden van beide Huizen.

De bepalingen betreffende naturellenstemrecht in de Kaaprovincie en gelijkgerechtigdheid der Afrikaansche taal mogen nimmer gewijzigd worden dan met $\frac{1}{8}$ van het geheele getal leden van beide Huizen.

Den 22sten December 1909 benoemde de Koning tot eersten Gouverneur-Generaal Herbert John Gladstone, toen Home Secretary in Engeland. Hij was de vierde zoon van den Grand Old Man; men had voor de Afrikaanders geen beter naam kunnen kiezen.

Nu de kabinetsvorming. Welke partijen moest Gladstone aannemen dat er in de Unie bestonden? Zij waren nog maar enkel koloniaal georganiseerd. Het lag voor de hand, als bij elkander behoorend te beschouwen:

1°. den Bond (Hofmeyr), Het Volk (Botha), de Unie (Fischer). Van de drie leiders was niet de oude Hofmeyr, maar Botha de man om voor een plaats in het Uniekabinet in aanmerking te worden genomen.

2°. de Kaapsche unionisten (Jameson), de Transvaalsche progressisten (Sir George Farrar), de meerderheid in Natal (Moor) en eene kleine minderheid in den Vrijstaat. — De meest representatieve man is Jameson.

Dan is er Merriman, de oudste staatsman van de oudste kolonie, door den Bond gesteund maar daartoe niet behoorende.

Tot wien zou Gladstone zich nu wenden? Er gingen veel stemmen op voor een coalitiekabinet. Jameson en Fischer waren daar vóór; Merriman (op zeer gespannen voet met de Kaapsche unionisten) er tegen. Botha was geneigd er vóór te zijn; een kabinet Botha-Jameson zou dan de vermoedelijke uitkomst wezen. (Jameson had in de Kaapkolonie niet partijdig geregeerd, was een warm voorstander der Unie geweest en had veel gedaan om den Raid te doen vergeten.) Maar Botha begreep ook, dat zijne positie in een dergelijk kabinet geheel onmogelijk zou zijn als hij niet den steun had zijner partij, en deze verklaarde zich van coalitie afkeerig (22 Maart 1910). Jameson tot formateur te nemen zou de Afrikaanders vermoedelijk meer prikkelen dan de keus van Botha het de

Engelschen kon doen; Gladstone koos dus Botha, en deze nam Smuts uit Transvaal, Sauer en Malan uit de Kaap, Hertzog en Fischer uit den Vrijstaat, Hull en Moor uit Natal, naast zich. Een ministerie waarin alle koloniën vertegenwoordigd waren, doch het Afrikaanderelement het overwicht had. Hij trachtte, in redevoeringen te Pretoria (14 Juni) en Johannesburg (12 Juli), nu ook een partij in het leven te roepen die aan deze kabinetsformatie beantwoordde: de Zuid-Afrikaansche Partij (Z. A. P.). Zij moest toonen meer te willen wezen dan de optelsom van Bond, Volk en Unie, en dat zij dit wezen wilde zou blijken uit het onderwijsprogram.

Botha wilde de gelijkgerechtigdheid der talen doen uitkomen in vrijheid van keus, zoodat er scholen of schoolklassen zouden zijn waar het voertuig Engelsch, andere waar het Afrikaansch was. Dit bracht hem in botsing met Hertzog, die als minister van onderwijs in den Vrijstaat een ander systeem: dat van de verplichting tot het aanleeren van beide talen, had ingevoerd. De unionisten (onder dezen naam hadden zich nu de Engelsch-imperialistische partijen uit de verschillende koloniën vereenigd) kozen hevig tegen de opvatting van Hertzog partij.

De verkiezingen hadden 15 September plaats. Botha zelf had zich te Pretoria laten stellen, maar werd door Sir Percy Fitzpatrick geslagen (hij verkreeg later een zetel in een veilig district). De uitslag was Z. A. P. 66, Unionisten 38, arbeiderspartij 4, onafhankelijken 13. De steden hadden bijna uitsluitend unionisten gekozen; het platteland bijna uitsluitend „zappen”. Botha behield het bewind.

De eerste brandende kwestie bleek die van het onderwijs; Botha verwees haar naar eene commissie, die in April 1911 verslag uitbracht. Zij stelde voor, het onderwijs in de lagere schoolklassen te doen geven in de moedertaal der kinderen, met gelegenheid tot het aanleeren der andere taal indien de ouders dit verlangen; in de hoogere klassen wordt het onderwijs voortgezet in de taal die het kind het best begrijpt (onder reserve van het recht der ouders, die taal aan te wijzen), en is het aanleeren der andere taal verplicht (tenzij de ouders er bezwaar tegen maken). De meerderheid vereenigde zich er mede, dat Botha de toepassing van dit compromis aan de provinciale administratiën (gedurende de eerste vijf jaren bij uitsluiting bevoegd) aanbeval. — De Senaat benoemde eene commissie tot voorbereiding eener immigratiewetgeving, die er toe zou moeten strekken 1°. door bevordering

der immigratie van blanken een tegenwicht te vormen tegen den snellen aanwas der naturellen; 2°. de gronden die blanke kolonisten konden aantrekken, in handen te krijgen en hare productiviteit te verhoogen. De Unie telde in 1911 5.599.000 inwoners, aldus over de provinciën verdeeld: Kaap 2.563.000; Transvaal 1.677.000; Natal 1.192.000; Vrijstaat 527.000. Op deze getallen kwamen 583.000 blanken voor de Kaap, 421.000 voor Transvaal, 175.000 voor den Vrijstaat, 99.000 voor Natal. De gratie in Februari 1911 door Lord Gladstone verleend aan een naturel, ter dood veroordeeld wegens aanranding eener blanke vrouw, verwekte groote opschudding. Op het partijcongres der Unie te Bloemfontein, in Juni 1911, wees Steyn er op, dat het ontzag voor den blanke bij de naturellen afnam, en dat alleen de enge samenwerking van beide blanke nationaliteiten, niet een illusoire gelijkstelling van blank en zwart, het gevaar kon bezweren.

De staatsmijnningenieur Kotzé verraste in Augustus eene vergadering te Johannesburg met de mededeeling, dat de rijkdom aan steenkool, in het Uniegebied vastgesteld, de verwachtingen ver overtrof.

Op eene vergadering te Bloemfontein (21 November 1911) kwam de samensmelting der drie partij-organisatiën van Bond, Volk en Unie tot ééne Z. A. P.-organisatie tot stand; in April 1912 nam Jameson, om redenen van gezondheid, zijn ontslag als leider der unionisten. Tegen den zin van een gedeelte zijner partij had hij deze in het parlement geenszins eene verbeterde oppositie doen voeren, maar haar tot zakelijke critiek beperkt en zooveel mogelijk met het gouvernement samengewerkt. Zijn opvolger was een man van zijne keus: Sir Thomas Stuart.

In 1912 kwamen vier belangrijke wetten tot stand: eene irrigatiewet, eene bankwet, eene defensiewet, en de *land settlement act*. De irrigatiewet en bankwet schiepen Unierecht in zake onderwerpen tot dusver koloniaal behartigd; de verdedigingswet stelde een dienstplicht van alle blanken van 17 tot 60 jaar vast, oefenplicht voor een door loting aangewezen getal blanken van 21—25 jaar, dat tot 25.000 mag stijgen (de oefening is beperkt tot 30 dagen in het eerste, tot 21 dagen in elk der drie volgende jaren). Uit deze militie gaat men over tot de militiereserve (tot 45 jaar), waartoe ook anderen behooren die schietoefeningen hebben gevolgd. Alle mannen van 17 tot 60 jaar, die buiten militie en mili-

tiereserve vallen, vormen de nationale reserve, slechts in uiterste gevallen op te roepen. Bijzondere korpsen: vijf regimenten bereiden politie, en eene kustwacht. Bovendien zijn in Zuid-Afrika nog 12.000 man imperiale troepen, betaald door het moederland, aanwezig. Tot het onderhoud der imperiale vloot zal de Unie bijdragen 85.000 pond 's jaars (de optelling der 50.000 pond tot dusver door de Kaapkolonie, en der 30.000 pond, door Natal bijgedragen; tot verhooging van het cijfer was de Z. A. P. niet te bewegen). — De *land settlement act* regelt den aankoop van gronden door de Unie, die ze aan kolonisten zal zien over te doen.

In 1913 werden gevoteerd eene immigratiewet en eene *native land bill*. De immigratiewet sluit allen uit die door het gouvernement als ongewenscht mochten worden beschouwd of niet aan eene schrijfproef voldoen; de *native land bill* onderscheidt streken waar koop of huur van land alleen aan blanken, van andere waar zij alleen aan inboorlingen zullen vrijstaan; eene bijzondere commissie zal de grenzen dezer gebieden vaststellen.

Intusschen nam eene nationalistische oppositie tegen Botha, die beschuldigd werd zich aan imperiale belangen te hebben overgegeven, in kracht toe. In redevoeringen, in November en December 1912 gehouden, zegde Hertzog hem de gehoorzaamheid op. De oude Bondsleus: Zuid-Afrika één onder eigen vlag, werd weder aangeheven; het imperialisme was de vijand, zoodra het zich verzette tegen Zuid-Afrikaansche belangen. In December reconstrueerde Botha zijn kabinet; Hertzog trad uit en werd het hoofd van de partij der Nationalisten („natten”). Smuts, Fischer, Malan bleven Botha trouw. De afval der Nationalisten bond Z. A. P. en unionisten tot een nieuwe regeeringsmeerderheid samen; daarentegen zochten de „natten” voeling met de arbeiderspartij, die in de mijnwerkersstaking van Mei—Juli 1913 voor het eerst hare kracht toonde. De Rand gebruikte bijna 25.000 blanke arbeiders in verschillende functiën, voornamelijk als opzieners van den inboorlingenarbeid. Over het algemeen hoog gesalarieerd, waren zij in staat, eene sterke politieke organisatie te onderhouden.

De agitatie der „natten” hield Zuid-Afrika sedert de breuk van 1912 in zekere onrust, waarin het nog verkeerde toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak. De Rijksregering verzocht de Unie,

Duitsch Zuidwest aan te vallen; ook zonder zoodanig verzoek zou de vrede wel niet bewaard zijn gebleven, daar van uit Duitsch Zuidwest de Afrikaanders der gewezen Boerenrepublieken tot opstand ter herwinning hunner onafhankelijkheid werden aangezet. De groote meerderheid ook der Afrikaanders zag in Duitsch Zuidwest een vreemd element dat uit het lichaam van Zuid-Afrika moest worden verwijderd, en eene motie waarbij het Huis, „de verplichting der Unie als lid van het Britsche rijk ten volle erkennende”, de regeering tot den aanval op Zuidwest machtigt, werd, tegen de Hertzog-partij, met 92 tegen 19 stemmen aangenomen. Zuidwest werd daarop door Botha zonder inspanning veroverd; een opstand der uiterste nationalisten onder Beyers en de Wet volgde inderdaad, maar werd spoedig onderdrukt; vóór hij uitbrak, was een ander Boerengeneraal, de la Rey, door het schot van een argwanend imperialist vermoord. — Behalve in Zuidwest hebben Afrikaanders gevochten in Duitsch Oost-Afrika (waar zij onder aanvoering van hun generaal van Deventer tot de verovering van het land het meest hebben bijgedragen), en in Europa, hoewel in minderen getale dan de Canadeezen en Australiërs, die uit Dominions kwamen waar de blanke bevolking zooveel talrijker is. Tijdens den oorlog overleed Botha en werd door Smuts opgevolgd, die namens de Unie aan het vredescongres te Parijs deelnam, en actief medewerkte tot de oprichting van den Volkenbond; van al de dominiale staatslieden, toen in Europa, viel hij het meest in het oog. Na den oorlog is hij er jaren lang in geslaagd de regeering te behouden, doch alleen door den steun der unionisten, die zich dermate met de Z. A. P. vereenzelvigen, dat deze niet meer gelden kan voor *de* politieke vertegenwoordiging van het Afrikaander element. In 1924 gaat de regeering aan Hertzog over, doch aan een Hertzog die, hoe ook de partij der „natten” moge zijn toegenomen, evenmin de geheele Afrikaander bevolking achter zich heeft, en bovendien, om de regeering te kunnen verkrijgen, eene coalitie heeft moeten aangaan met de arbeiderspartij, welke voor de overgroote meerderheid niet uit Afrikaanders bestaat en voor afscheiding uit het Britsche rijk niet te vinden is. 28 April 1925 legde Hertzog in het parlement de volgende verklaring af:

„Het zou een nationale ramp zijn als een deel van het volk, het Engelsche of het Hollandsche, zijn wil aan het andere oplegde.

Zoolang beide zich daarvan onthouden zal er geen afscheiding van Engeland plaats hebben. Geen van beide deelen mag de connectie met Engeland gebruiken om zijn superioriteit te vestigen."

Hieruit spreekt het vertrouwen, dat, zonder afscheiding, het Afrikaander element in Zuid-Afrika zich zal kunnen handhaven uit eigen kracht. Alle teekenen wijzen daar ook op; in eene halve eeuw, en met groote snelheid sedert den Boerenoorlog, heeft zich het Afrikaansch, van omgangstaal eener veehoedende landbevolking, tot voertuig ontwikkeld eener nationale beschaving welke zich verbreedt en verdiept met den dag.

Literatuur : de werken hiervóór, blz. 132 genoemd. — SPENDER, Life of Campbell-Bannerman. — South Africa Act: bij EGERTON, Federations and Unions, 231 vv. (tekst); 68 vv. (commentaar).

XV. BRITSCHE RIJKSORGANISATIE

Overzien wij het tot dusver omtrent de verhouding tusschen het Britsche moederland en zijn koloniën medegedeelde, dan blijkt dat vertegenwoordigend bestuur reeds in de 17de eeuw in de koloniën in Noord-Amerika gevestigd wordt: in Virginië met bekrachtiging door de regeering, in Nieuw-Engeland buiten haar om; hoe Karel II een reactie inleidt, die in hare gevolgen de koloniën tot opstand drijft; hoe in 1791 weer een stap voorwaarts wordt gezet, door de verleening van een vertegenwoordigend lichaam aan Canada. Dat feit van 1791 is merkwaardig; het is een bewijs hoe reformatorisch Engeland geworden was aan den vooravond van zijn vredebreuk met het revolutionnaire Frankrijk; andere bewijzen zijn de wet van 1778 waarover wij reeds spraken¹⁾; de India Bill waarover wij spreken zullen. Met 1793 is alles gedaan (tenzij dan de actie tegen den slavenhandel); Engeland richt zich in op den strijd tegen Comité du Salut Public, Directoire, Napoleon, en schijnt na 1815 als een conservatieve macht in de wereld te blijven staan. Het is eerst na de overwinning der burgerklasse op de aristocratie in 1832 dat de vóór 1793 in koloniale zaken begonnen beweging wordt hervat: Union Act van Canada 1840; verleening van representative government aan New South Wales 1842, aan de Kaapkolonie 1853. In 1849 worden door de intrekking der Acte van Navigatie de laatste beperkingen van de handelsvrijheid der koloniën opgeheven. De radicale opinie van dien tijd acht economische onafhankelijkheid der koloniën in de natuurlijke orde van zaken gelegen en ziet ook tegen haar staatkundige onafhankelijkheid niet op. In 1781 had reeds Josiah Tucker, een van de voorloopers der Manchester school, geschreven dat de geheele afscheiding der Amerikaansche koloniën een der profijtelijkste dingen was die Engeland konden

¹⁾ Hiervóór, bl. 134.

overkomen¹⁾. Eveneens Cobden in 1849: „als wij ons niet weten te beperken zal ons geheele land met al zijn hulpbronnen onder het gewicht zijner bezittingen te gronde zinken.” Cobden in 1850: „Het moederland moet alleen door gemeene afkomst, godsdienst en beschaving aan andere Angelsaksische landen gebonden zijn. Geen schelling meer uitgegeven in dit land voor civiel en militair bestuur der koloniën!” Dit zijn niet slechts opiniën voor *meeting*-gebruik: het zijn die van Sir Frederick Rogers (later Lord Blachford), van 1846 tot 1871, eerst als emigratiecommissaris, later als permanent onder-staatssecretaris, een der richting gevende geesten in het koloniaal departement. „Kolonisten”, schrijft hij in 1854, „zullen nooit geheel tevreden worden gesteld dan door hun de volstreckte onafhankelijkheid te verleenen”; nog in een brief van 1885 omschrijft hij de taak van het Colonial Office aldus: „de betrekking tusschen moederland en koloniën, zoolang zij zal duren, voor beide partijen zoo voordeelig mogelijk te doen zijn en de scheiding, wanneer zij plaats hebben zal, zoo minnelijk mogelijk.”

Dit radicalisme, hoezeer het ook op de liberale politiek van dien tijd moge hebben ingewerkt, heeft haar toch nooit geheel beheerscht. Een staatsman als Lord John Russell brengt, in een vermaard gebleven parlamentsrede van 8 Februari 1850, eene correctie aan. „Handhaving van ons koloniaal rijk”, zegt hij daarin, „is een plicht der natie. Zij is door eene verantwoordelijkheid gebonden die zij niet lichtvaardig kan afwerpen. Bondgenootschappen verhoogden de kracht van een volk, en onze koloniën zijn voor Grootbritannienje trouwe bondgenooten. Lieten wij ze los, andere mogendheden zouden zich, met wat wij hun overlieten, tegen ons versterken. De koloniën van hare zijde hebben er voordeel van, hare belangen beschermd te zien door Grootbritannienje.”

Deze slotzin is inderdaad profetisch gebleken: wij zagen het aan St. Luciabaai en Nieuw-Guinea.

Naarmate zich nu een *wensch* naar de bescherming van het moederland bij de koloniën vestigt (en bij de imperiale ontwikkeling der vastelandsmogendheden van Europa moest dit in toenemende mate het geval zijn), moet het moederland zich gaan afvragen, of het niet billijk is dat zij ook in de kosten dragen?

¹⁾ *Cui Bono? An enquiry what benefit can arise to the English from the greatest Victorias in the present war.*

Hun een deel der imperiale kosten op te leggen zal echter onmogelijk blijken zonder hun tevens deel te geven aan het imperiaal bestier. In nieuwen vorm de oude kwestie: *no taxation without representation*.

De eerste Britsche staatsman dien men een imperialist kan noemen is Benjamin Disraeli geweest, de man van Oostersche verbeeldingskracht wien het Benthamisme te nuchter was. Reeds in 1851 geeft hij de Britsche rijkspolitiek ten doel „the union of those two qualities for combining which a Roman Emperor was deified: *Imperium et Libertas*”¹⁾; — in 1872 beoordeelt hij, in een rede in Crystal Palace, de koloniale politiek der liberale periode als volgt:

Self-government, when it was conceded, ought to have been conceded as part of a great policy of Imperial consolidation. It ought to have been accompanied by an Imperial tariff, by securities for the people of England for the enjoyment of the unappropriated lands which belonged to the Sovereign as their trustee, and by a military code which should have precisely defined the means and the responsibilities by which the Colonies should be defended, and by which, if necessary, this country should call for aid from the Colonies themselves. It ought, further, to have been accompanied by the institution of some representative council in the metropolis, which would have brought the Colonies into constant and continuous relations with the Home Government.²⁾

In 1874 premier geworden, verzekert hij Engeland den leidendden invloed in de Suezkanaalmaatschappij, doet Victoria den titel „Empress of India” aannemen, vermaant nogmaals alle Britten op aarde, „not to be beguiled into believing that in maintaining their Empire they may forfeit their liberties”³⁾.

De imperiale gedachte plant zich snel voort: in het *Royal Colonial Institute*, verzamelplaats van kolonisten op bezoek in Londen,

¹⁾ Buckle, *Life of Disraeli* III, 283. — Deze beroemde phrase van Disraeli berust op eene verkeerde aanhaling van Tacitus door Baco, die in zijn *Advancement of Learning*, boek I, had geschreven: „Nerva, the excellent temper of whose Government is by a glance in Cornelius Tacitus touched to the life: „Postquam divus Nerva res olim insociabiles miscuisset, imperium et libertatem”. Bij Tacitus (*Agricola* sec. 3) staat echter: „Quamquam Nerva Caesar res olim dissociabiles miscuerit, principatum ac libertatem.” De onbewuste afwijking maakte de uitdrukking in het betoog waarin zij werd aangewend, zeker meer klemmend.

²⁾ Buckle V, 195.

³⁾ Buckle VI, 495.

van wetenschappelijke reizigers, oud-gouverneurs, geïnteresseerden bij koloniale cultures, worden meer en meer ook vraagstukken van rijksorganisatie besproken; de titel van een boek van Seeley, *The Expansion of England* (1882), geeft voor een nieuw begrip een nieuw woord dat niet weer uit het gebruik zal raken; Froude doopt het Britsche wereldrijk *Oceana* (1885).

Gladstone, in zijn Midlothian campaign, stelt tegen het Disraeli heilig *imperium* andere godheden over: „justice, humanity, freedom, law.”¹⁾ Nadat hij in 1880 premier geworden is, ontbreekt het aanvankelijk niet aan aanwijzingen dat hij den nieuwen stroom zoekt te weerstaan: men vindt die in zijne Transvaalpolitiek, in zijne Afghaansche politiek. Maar de omstandigheden zijn veel sterker dan zijn voorkeur. Zij dwingen hem tot de militaire bezetting van Egypte (1882), omdat die tot behoud van de daar reeds verworven positie onvermijdelijk is, maar hij doet het met een half hart; onthoudt zelfs Gordon in zijn vooruitgeschoven post te Khartoem het onvermijdelijk noodige; Khartoem valt en Gladstone valt mede (1885). Op tal van andere punten had hij, ondanks zijne leer, toen óók al moeten ingrijpen: hij ondervond telkens een druk waarvoor hij zwichten moest. Britsch Oost-Afrika had hij moeten laten stichten onder pressie²⁾; Beetsjoeanaland, de St. Luciabaai, Nieuw-Guinea moeten occupeeren onder pressie³⁾. Het was goed en wel, voor zichzelf niet imperialistisch te zijn; — maar als andere mogendheden het zich toonden?

1885 is voor het heele Rijk een stormachtig jaar. Het imperiale sentiment wordt wakker. Canada en de Australische koloniën bieden voor een Soedanveldtocht hulptroepen aan. Op de verbeelding van den *man in the street* in Engeland maakte dit grooten indruk. Het Rijk is niet alleen een ding waarover Seeley en Froude boeken schrijven: het is een ding der werkelijkheid. Dit inzicht is geenszins tot de conservatieve partij beperkt. Een van de stevigste boeken over het onderwerp: *Problems of Greater Britain* (1890), is van een liberaal: Sir Charles Dilke; de *Imperial Federation League* (1884) dankt haar ontstaan aan de bemoeiingen van een radicaal: W. E. Forster (na diens dood heeft zij onder voorzitterschap van Lord Rosebery gestaan). Zij verbreidt het denkbeeld

¹⁾ Dagboek 28 Dec. 1879 (Morley's *Gladstone* boek XII kap. 6).

²⁾ Zie hoofdstuk over de Duitsche koloniën.

³⁾ Hiervóór bl. 214 (Beetsjoeanaland), 216 (St. Luciabaai), 154 (Nieuw-Guinea).

van een nieuw lichaam te Londen waartoe de koloniën leden zullen afvaardigen: een Imperialen Raad of Rijksparlement. De koloniën echter doen wel gaarne een beroep op de militaire kracht van het moederland, maar schenken aan het denkbeeld van een Rijksparlement volstrekt geen bijval: zij zien daarin een aanslag op hunne beurs. De plannen der League waren dan ook veel te autoritair en centralistisch gedacht: het Rijksparlement zou een zeer groote bevoegdheid hebben zoodat de koloniale parlementen voor vermindering van hunne positie moesten vreezen. De koloniën willen wel overleg met het moederland, maar geen onderwerping daaraan (dat de nieuwe figuur ook boven het moederland gesteld is, zien zij nog niet in): de beslissing na zulk overleg zal niet moeten vallen te Londen alleen, maar te Ottawa, Kaapstad, Sydney even goed.

De League propageerde haar denkbeeld bij de regeering welke in 1885 die van Gladstone opgevolgd was: bij Lord Salisbury. Deze beproeft in 1886, of van de beweging gebruik is te maken om een deel van de kosten der rijksverdediging op de koloniën af te wentelen, en belegt daartoe tegen 1887 te Londen eene *Colonial Conference*, bestaande uit de koloniale premiers met zoovele leden hunner regeeringen als zij er bij dienstig oordeelen. Hij opent die conferentie met eene rede, waarin hij het denkbeeld van onmiddellijke federatie verwerpt. Ook de Duitsche eenheidsbeweging, zegt hij, is niet met de staatkundige Rijkseenheid begonnen, maar met een „Zollverein” en met een „Kriegsverein”¹⁾. Het Britsche rijk is er nu aan toe, eene unie tot Rijksverdediging aan te gaan. In de kosten dier verdediging hebben alle Rijksdeelen *haar evenredig en rechtmatig aandeel* te dragen. Maar hoe de evenredigheid te bepalen nu de koloniën zijn uitgesloten van de Rijksregeering? Zich eene quotentabel laten opleggen die zij niet mede hebben vastgesteld, willen zij zeker niet. En aangenomen dat men het over de evenredigheid eens kon worden, wie bepaalt *het bedrag* der kosten die evenredig zullen moeten worden gedragen? Dat bedrag hangt niet weinig van de buitenlandsche staatkunde van het Rijk af, waarin de koloniën geen zeggenschap hebben hoegenaamd.

De regeering, deze tegenwerpingen voorziende, begon beschei-

¹⁾ Hij zal hierbij, eerder dan op de zwakke militaire organisatie van den ouden Bond, het oog gehad hebben op de verdragen tot onderlingen bijstand van den Noord-duitschen Bond met de Zuidduitsche staten (1867).

den. De Rijksverdediging, zeide zij, vereischt 1°. eene vloot; 2°. kolenstations; 3°. kustverdedigingswerken. Voorloopig vroeg zij niet meer, dan dat de koloniën de *aanlegkosten* dragen der kustverdedigingswerken, door de Admiraliteit noodig geacht binnen haar gebied; voor de *bewapening* zal het moederland zelve zorgen. Alleen voor Australië kon men verder gaan, wijl daar de Federal Council ¹⁾ reeds had te kennen gegeven, ook in de bewapening te willen voorzien. Van de imperialistische stemming in Australië wordt gebruik gemaakt voor de *Australian naval force act*: het moederland neemt op zich, steeds een eskader van bepaalde sterkte in de Australische wateren gestationneerd te houden; Australië, tot de kosten van onderhoud bij te dragen £ 126.000 's jaars.

Omtrent eene tweede conferentie was, ter eerste, niets bepaald. Het was Canada dat eene tweede conferentie voorstelde, en zij is gehouden te Ottawa in 1894, zoogenaamd tot billijke verdeling der kosten van aanleg van een telegraafkabel tusschen Canada en Australië. Dit onderwerp is er ook inderdaad behandeld; maar Canada's eigenlijke bedoeling was, er *imperiale preferentie* ter sprake te brengen. Een gevolg van het Mc. Kinley-tarief ²⁾, dat Canada teruggeworpen had op de Britsche markt. Doch de vertegenwoordiger der Rijksregeering bracht onmiddellijk in herinnering, dat Engeland's handel met het buitenland tweemaal den omvang had van dien met de koloniën en Britsch-Indië te zamen. Er schoot de koloniën dus niets over, dan, eenstemmig, eene resolutie te nemen waarbij zij zich uitspraken voor *interkoloniale preferentie*. Maar ook die bleek gemakkelijker gewenscht, dan uitgevoerd. Er zou voor noodig zijn 1°. wijziging der constituties van eenige Australische koloniën, die voorkeur verboden, en dus instemming dier koloniën zelve en der Rijksregeering, zonder wier samenwerking die constitutiën niet gewijzigd konden worden; — 2°. opzegging van Englands handelsverdragen met Duitschland en België, waarin de meestbegunstigingsclausule voorkwam. Er viel dus te dezen een enkelvoudig verzoek tot die Australische koloniën te richten, en een dubbel tot de Rijksregeering.

¹⁾ Hiervóór, bl. 151.

²⁾ Hiervóór, bl. 100.

Te Ottawa bleek, dat de koloniën de federatie bouwen wilden op eene tolonie, terwijl het moederland gesproken had van militaire unie. De moederlandsche regeering ging op den weg der koloniën niet mede. Lord Ripon, minister van koloniën in het kabinet-Rosebery, wees in 1895 de beide verzoeken der conferentie van Ottawa af.

Maar in hetzelfde jaar 1895 nog komt Lord Rosebery ten val, en wordt opgevolgd door Lord Salisbury, in wiens kabinet als minister van koloniën Joseph Chamberlain zitting heeft. Deze roept eene Colonial Conference bijeen te Londen tegen 1897, ter gelegenheid van het Diamond Jubilee van koningin Victoria, en doet daar het voorstel tot instelling van een *Federal Council*, kiem van een Rijksparlement. De koloniën verwerpen het voorstel. Ook in de defensiezaak maakt de Rijksregeering geen voortgang. De Kaapkolonie zegt, als feestgave ter gelegenheid van het jubileum, een slagschip toe, maar Australië en Canada volgen dit voorbeeld niet. De ontstemming over de afwijzing van Lord Ripon, door Chamberlain gehandhaafd, is te groot.

Chamberlain gaf het denkbeeld van een Rijksraad volstrekt niet op, en er gebeurde veel dat hem van de kracht der imperiale gedachte moest overtuigen. 1899, de Boerenoorlog, verdiepte den indruk in 1885 opgedaan: dat in gevaar op de koloniën te rekenen viel. Canada en Australië haastten zich, vrijwilligers naar Zuid-Afrika te zenden. Chamberlain's allereerste werk na den vrede van Vereeniging is de bijeenroeping eener *Imperial Conference* te Londen in 1902. Van beteekenis is de verandering van naam: men wordt niet meer als kolonie opgeroepen, maar als rijksdeel. Australië b. v., in 1900 Commonwealth geworden, zou zich den ouden naam ook niet meer laten aanleunen. — Chamberlain dan herhaalt zijn voorstel van een Rijksraad, die aanvankelijk raadgevende bevoegdheid zal hebben, gaandeweg ook in de uitvoering zal worden gekend, en eindelijk zal kunnen uitgroeien tot wetgevend orgaan. De koloniën vreezen het geschenk: in dien Rijksraad, duchten zij, zal het moederland de overhand hebben; wederom verwerpen zij beslist. Ook in de vlootkwestie komt men niet veel verder. Canada, bij monde van Laurier ¹⁾, weigert elke bijdrage tot de kosten der imperiale vloot. Of het dan geen defen-

¹⁾ Hiervóór, bl. 143.

sie wil? Ja, eene nationale vloot. — De Admiraliteit betoogt daarop, dat nationale vloten uit den booze zijn, immers hare samenvoeging nooit in gevechtswaarde gelijk zal komen aan die van ééne rijksvloot onder één beheer; maar Canada is onvermurwbaar. Australië vernieuwt enkel het contract van 1887, maar verhoogt zijne jaarlijksche bijdrage tot £ 200.000. Alleen de Kaapkolonie en Natal zeggen onvoorwaardelijk vaste bijdragen toe ¹⁾. En een voorstel van den Engelschen minister van oorlog, Brodrick, om de koloniën te *verplichten* tot wat zij in 1899 vrijwillig gedaan hebben: het moederland hulp te bieden in geval van oorlog, en daartoe in iedere kolonie eene *Imperial Reserve Force* op te richten, lijdt schipbreuk; alleen Nieuw-Zeeland stemt daar vóór.

De conferentie van 1902 heeft Chamberlain tot de overtuiging gebracht dat federatie zonder preferentie onmogelijk is.

Er was in de preferentiezaak sedert 1894 een voorbeeld gesteld door Canada, dat in 1898 aan den invoer uit het moederland eene voorkeur had toegestaan van 25 %, in 1900 verhoogd tot 33 $\frac{1}{3}$ %, in de hoop daardoor protectionistische neigingen in het moederland te versterken. Ter conferentie van 1902 namen de koloniën eenstemmig eene resolutie aan, waarbij de wenschelijkheid dat Engeland aan zijne koloniën voorkeur verleenen zal, wordt uitgesproken. — Na de conferentie springt Chamberlain tot de protectionisten over. Het kabinet wilde niet medespringen; nu doet hij het alleen, in een groote rede voor zijne kiezers te Birmingham (1903), die het ideaal stelt van een *self supporting Empire*. Om de handen vrij te krijgen tot eene campagne, dient hij zijn ontslag als minister in. Ziehier eenige der cijfers waarop hij zich beriep:

Van 1875 tot 1900 is de waarde van den uitvoer van het Vereenigd Koninkrijk, waarvan de volkswelvaart afhangt, slechts gestegen van 223 tot 291 millioen pond; in 1902 bleek zij gedaald tot 283 millioen pond; het is dus niet waar dat de vrijhandel de volkswelvaart verzekert. Dit klonk overtuigend in 1903, maar juist na Chamberlain's rede buigt de lijn weer om. In 1906 bedroeg de waarde van den uitvoer 375 en in 1913 525 millioen pond.

Chamberlain's tegenstanders hadden ook hun cijfers. Engeland's handel met het buitenland, zeiden zij, ontwikkelt zich sneller dan

¹⁾ Hiervóór, bl. 242.

die met de koloniën ¹⁾, en dit in weerwil van de voorkeur op het voorbeeld van Canada nu door alle koloniën, in meerdere of mindere mate, aan het moederland verleend. — Inderdaad maken de cijfers der eerste jaren na 1902 dezen indruk. De waarde van den uitvoer naar het buitenland was in 1902 174 millioen pond, in 1906 254 millioen pond, en nam dus in vier jaren toe met 46 %; voor den uitvoer naar de koloniën zijn deze cijfers 109 en 121 millioen pond; vermeerdering met 11 %. Zouden echter toen b.v. de cijfers van 1913 reeds ter vergelijking beschikbaar zijn geweest, men zou hebben gezien dat de uitvoer naar het buitenland in dat jaar op 331 $\frac{1}{3}$, die naar de koloniën op 193 $\frac{1}{2}$ millioen pond was gekomen, hetgeen, met 1906 vergeleken, voor de koloniën eene vermeerdering uitmaakt met 60 %, voor het buitenland met 30 %. In de langere periode 1902—1913 ziet men den uitvoer naar de koloniën met 77 $\frac{1}{2}$ %, dien naar het buitenland met 90 % stijgen.

Eene verkiezing met protectie als inzet werd gehouden in Januari 1906. Zij bracht 387 leden in het Lagerhuis, op de vrijhandelsleus gekozen, tegen 158 op de protectieleus. De verdere behandeling van het vraagstuk der Rijksorganisatie viel eene partij toe, die de koloniën geen voorkeur kon aanbieden.

Bij de verkiezingen had de liberale partij er sterk den nadruk op gelegd, dat zij volstrekt niet anti-imperialistisch was. Zij wilde het Rijk organiseeren met inachtneming van liberale beginselen. Zij roept op hare beurt een Imperiale Conferentie bijeen (1907), waar de koloniale staatslieden met de nieuwe mannen: Asquith, Lloyd George, Winston Churchill, kennis kunnen maken. Voor imperiale voorkeur blijven deze staatslieden volstrekt doof. Zij stellen voor een *Imperial Defence Committee* (een soort Rijks-generale staf met raadgevende bevoegdheid), ten einde eenvormigheid te bevorderen in organisatie en uitrusting der strijdkrachten van moederland en koloniën die bestemd kunnen zijn in oorlogsgeval samen te werken. Het Committee komt tot stand, maar de koloniën doen uitdrukkelijk vaststellen dat er *geen* verplichting bestaat, zijn adviezen op te volgen. Voorts is deze Conferentie van belang geweest voor de regeling der post-, kabel- en scheepvaartverbindingen tusschen de rijksdeelen en voor de eenvormigheid hunner

¹⁾ In deze geheele alinea is Britsch-Indië daaronder begrepen.

naturalisatiewetgeving; maar het gewichtigste wat zij tot stand bracht was de bewerktuiging der Conferentie zelve. Zij geeft zich een *charter*, dat de periodiciteit der Conferentie voorschrijft (zij zal bijeenkomen om de vier jaar) en haar naam van Imperial Conference bevestigt. Voorzitter zal zijn de Engelsche *premier* (tot dusver was het de minister van koloniën geweest), leden de koloniale premiers ¹⁾ en de Engelsche minister van koloniën; de koloniën kunnen ook anderen dan den premier zenden maar brengen ieder ééne stem uit, evenals het Vereenigd Koninkrijk. Er bestaat dus volstrekte gelijkheid tusschen de leden. Het oorspronkelijk karakter van *voorlichting* van den Engelschen minister van koloniën is nu geheel overgegaan in dat van *beraad* van zelfstandige regeeringen met de regeering van het Vereenigd Koninkrijk. Een permanent secretariaat, te Londen gevestigd, verbindt voortaan de eene Conferentie aan de andere.

Er zou dus wederom Conferentie worden gehouden in 1911. Echter is de bijeenroeping verhaast door de verandering ten kwade die de Europeesche verhoudingen ondergingen door de Bosnische crisis van 1908 en de versnelling van den Duitschen vlootbouw. De crisis bleek sterk op de koloniale gemoederen te werken, maar voerde sommige hunner tot besluiten van ongelijke strekking. Terwijl Nieuw-Zeeland uit eigen beweging het moederland een slagschip aanbood, verordende de Commonwealth den bouw eener eigen vloot. Daarop noodigde de Rijksregeering telegrafisch de koloniën tot eene tusschentijdsche Conferentie uit (1909), waar zij alles aannam wat ten behoeve der Rijksvloot onvoorwaardelijk werd aangeboden, maar berusten moest in de besluiten, in Australië en Canada genomen tot den bouw van eigen vloten. Australië deelt mede, aan de hare te zullen besteden £ 750.000 's jaars; Canada trekt uit £ 600.000 's jaars. De Admiraliteit had het liever anders gezien; zij biedt nu tenminste regelen voor den aanbouw dier eigen vloten aan, die willen verzekeren dat zij in oorlogsgeval een goede aanvulling der Rijksvloot zullen vormen. Op de samenwerking in oorlogstijd zelve van Rijksvloot en dominiale vloten heeft de Conferentie van 1911 regelen gesteld. Stellen de Dominions ze ter beschikking (de *verplichting* daartoe

¹⁾ Al deze conferentiën, van 1887 af, zijn beperkt tot de koloniën met responsible government.

bestaat *niet*), dan zullen zij staan onder bevel der Britsche Admiraliteit.

Nieuw is, ter Conferentie van 1911, de *bespreking der buitenlandsche staatkunde van het Rijk*.

Engeland, dat door oorlogen tegen China in 1840 en 1858 gevoerd, alles verkregen had wat het in dat land wenschte: het bezit van Hongkong, en ruimte voor zijn handel door de openstelling van „tractaathavens”, zag met leede oogen, dat andere mogendheden zich door China gebied lieten afstaan waarbinnen zij uitsluitend recht zouden bezitten. Engeland had dat in de „tractaathavens” voor zich nooit gevraagd: door elke „open deur” kwamen (in dien tijd) immers alleen Engelschen binnen; de anderen maten zich nog niet met Engeland. Zoo had de Engelsche handel zich in de tractaathavens kunnen vastzetten in eene positie waaruit hij niet te verdrijven scheen. Doch de concurrenten lieten nu het oog vallen op de golf van Petsjili, noordelijker dan de tractaathavens gelegen, maar waar even goed handelsbetrekkingen met China konden worden aangeknoopt als te Canton, Amoy of Sjanghai. Zij waren zich met die wereld gaan bemoeien toen de Japansch-Chineesche oorlog van 1894—'95 er de aandacht op gevestigd had. Japan nam toen Port Arthur, liet zich Formosa en de Pescadores afstaan, verwierf zich uitsluitenden invloed in Zuid-Mandsjoerije. Wat het toen nog niet in zijn kracht gekende Japan had vermocht, moest anderen gelukken. Rusland, Frankrijk en Duitschland begonnen zich opeens beangst te toonen voor de „integriteit” van China, intervenueerden en noodzaakten Japan van Port Arthur af te zien, dat toen niet aan China terugkwam — maar, onder deksel van een pachtcontract, in handen van Rusland bleef, dat het tot een handels- en oorlogshaven bestemde; een eindpunt van den Siberischen spoorweg aan ijsvrij water! Frankrijk liet zich uitsluitende rechten tot spoorwegaanleg en mijnontginning afstaan in Yunnan en twee andere aan Tonkin grenzende Chineesche provinciën; — Duitschland pachtte Kiaotsjou en vestigde daar een sterk handels- en marine-etablisement. Het uur van een „break up of China” scheen aangebroken. Engeland had al, om Rusland en Duitschland in het oog te houden, zich eveneens gebied aan de golf van Petsjili in pacht doen afstaan (Weihaiwei, 1899); nòg liever zag het, dat China's belagers elkan-

der van de plaats drongen. Niet kunnende optreden tegen allen tegelijk, moest het een helper kiezen en het koos, als den vermoedelijkst goedkoopsten en willigsten, Japan. Het Engelsch-Japansch verbond van 1902 heet gesloten ter verzekering der integriteit van China en van Korea (dat door beide Rusland en Japan werd begeerd); komt een der contractanten door zijn ijver tot verdediging dier integriteit in oorlog, dan zal de andere neutraal blijven, doch aansluiting eener andere mogendheid bij den vijand van den medecontractant verhinderen, desnoods met de wapenen. — Hetgeen, uit de taal der slangen in die der duiven overgebracht, zeggen wil: komt gij over Korea met Rusland in oorlog, dan zal ik zorgen dat gij met Rusland alleen blijft.

De oorlog met Rusland kwam en had een voor de Russische belangen in de golf van Petsjili doodelijk gevolg (vrede van Portsmouth, 3 September 1905): Japan verving te Port Arthur den Rus, nam hem half Sakhalien af, en had nu nog slechts de hand uit te strekken naar Korea. Vóór Japan dit tractaat teekende had het zich verzekerd dat Engeland zich met de voorwaarden vereenigde. Het meende de positie die Japan nu in Oost-Azië innam te kunnen gebruiken tot eene bevestiging der eigen positie, door met den overwinnaar een verdedigend verbond te sluiten dat tegen ieder die China verder „belagen” zou, zeggen kon: „handen thuis”. Het leek de beste manier om die anderen — en ook Japan te contróleeren. Zoo was tot stand gekomen het Engelsch-Japansch verdedigend verbond van 12 Augustus 1905: garantie van het wederzijdsch Aziatisch bezit, integriteit van China; gelijke economische kansen voor beide contractanten in China; komt men te zamen in oorlog, men zal niet dan te zamen vrede sluiten; tusschen de militaire en maritieme autoriteiten van weerszijden zal een geregeld overleg plaats hebben ter verzekering der doeleinden van het verbond.

Dit was gesloten voor 6 jaren en liep dus 3 September 1911 af. Engeland was overtuigd van de wenschelijkheid het te verlengen: bij eene breuk met Duitschland kon Japan dienst doen te Kiaotsjou. Maar de innige verhouding tot Japan was Canada en Australië zeer onaangenaam; zij deelden ten opzichte van Japan het Amerikaansche sentiment, vreesden den Japanner als immigrant en wilden hem verre houden; meenden dat het verbond meer rekening hield met de belangen van den Engelschen handel in

China dan met die der Dominions. Sir Edward Grey gaf nu een overzicht van *het geheel* der buitenlandsche betrekkingen waarin zich het Rijk geplaatst zag en toonde aan waarom naar zijne meening het verbond met Japan vooralsnog onmisbaar was, en de Dominions lieten zich gezeggen en gaven voor ditmaal het verzet op; het verbond met Japan werd gecontinueerd voor 10 jaren. ¹⁾

Eene andere actueele kwestie die bespreking bleek te vorderen, was die, voortvloeiende uit Engeland's onderteekening der declaratie van Londen (1909).

Ter tweede Haagsche vredesconferentie (1907) was tot de oprichting van een Internationaal Prijzenhof in den Haag besloten: eene beroepsinstantie boven de nationale prijsrechtspraak van den belligerent, waaraan zich tot dusver de onzijdige had te onderwerpen. Toen men echter tot benoeming der rechters zou overgaan, maakte Engeland bezwaar. Het prijzenrecht dat het Hof zou moeten toepassen was niet gecodificeerd; er bestonden nationale prijswetgevingen en voorts eenige internationaal vastgestelde regels als die van Parijs (1856). Eerst diende, op eene conferentie van zeevarende natiën, het materieele recht ter zake te worden vastgesteld; vervolgens kon het formeele aan de orde komen. Engeland zag zijn voorstel goedgekeurd en de conferentie van zeevarende natiën had in 1909 te Londen plaats.

Tijdens den Japansch-Russischen oorlog, in 1904—'05 gevoerd, was Engeland neutraal geweest. Het had toen ondervonden, welken indruk van schreeuwend onrecht de beslissingen van het prijzenhof van een belligerent op een onzijdige kunnen maken. Zijne autoriteiten op prijsrechtelijk gebied waren dientengevolge in 1909 nog warmer gestemd voor de rechten der neutrale scheepvaart dan een Engelsch prijsrechter dit pleegt te zijn. De declaratie van Londen die het materieele prijzenrecht bevatte werd mede door Engeland geteekend al week zij van het overgeleverde Engelsche recht ter zake in het voordeel der neutralen sterk af. Maar met elk jaar dat verliep, vermeerderde het aantal dergenen die tegen deze verzaking der oude Engelsche buitler de stem verhieven. De oorlog tusschen Rusland en Japan en zijne ervaringen raakten uit het gezicht; over de kans daarentegen van een oorlog met Duitschland en de middelen waarmede men dien alleen zou

¹⁾ Vgl. hiervóór, bl. 130.

kunnen winnen, werd meer nagedacht dan te voren. Deze verandering van stemming vond uitdrukking in het lot 't welk aan het wetsontwerp werd bereid, dat het in 1909 internationaal vastgestelde recht voor den Engelschen prijsrechter bindend verklaarde. In eerste lezing verkreeg het in het Lagerhuis eene meerderheid van 120 stemmen. Bij de tweede slonk die tot 70 stemmen; bij de derde (7 December 1911) tot 47 stemmen; onmiddellijk daarna verwierp het Hoogerhuis de wet met groote meerderheid, en de regeering diende haar niet weder in. — De Conferentie nu had plaats tusschen de tweede en derde lezing, en onder de koloniale staatslieden waren er die de declaratie van Londen mede sterk afkeurden. Fisher, de premier der Commonwealth, zeide te betreuren dat zij zonder voorkennis der Dominions geteekend was, en verzocht, vóór de onderteekening van verdragen, welke de Dominions binden zouden, deze te raadplegen. De Rijksregeering deelde nu mede:

1°. aan de Dominions gelegenheid te zullen geven tot advies, vóór de instructiën zouden worden vastgesteld voor Britsche gedelegeerden naar volgende Haagsche conferentiën;

2°. eveneens, *voor zoover tijd, gelegenheid en stof het toelaten*, bij het opstellen van instructiën tot onderhandeling over andere verdragen die de Dominions raken.

Eigenaardig is het debat dat nu volgt. Laurier en Botha gaan niet met Fisher mede. Onmiddellijk vóór de stemming (waarbij de de Conferentie haar voldoening over de mededeeling der regeering uitspreekt) vraagt Botha aan Asquith:

„Begrijp ik goed, dat dit de Britsche regeering in geen enkel opzicht de handen zal binden?”

Asquith: „Om de mogelijkheid daarvan te voorkomen, hebben wij deze woorden zoo voorzichtig gekozen.”

Botha: „Ik wil dit duidelijk hebben. Ik wil de Britsche regeering de handen niet binden. Ik wil dat zij de volle verantwoordelijkheid op zich neme.”

Asquith: „De Britsche regeering wil die niet van zich afschuiven op de Dominions.”

Men bespeurt hoe sterk een particularisme Botha hier beheerscht. Hij begeert geen medezeggenschap; immers die zal hem de vrijheid van beslissing, of Zuid-Afrika zich in een Britschen oorlog zal laten medesleepen, ontnemen. Laurier zegt het uitdrukkelijk: „oorlog van het moederland brengt volstrekt niet vanzelf oorlog voor de Dominions mede”.

Fisher redeneert anders, en beter. Hij ziet er geen gevaar in geraadpleegd te worden, juist omdat „het recht tot afscheiding”, zooals hij het uitdrukt, „de hoeksteen is van het Britsche Rijk”. Naar iemand die in de positie is zulk een recht te doen gelden zal men luisteren.

De volgende Conferentie zou gehouden moeten zijn in 1915, maar men stelde haar uit wegens den oorlog. In 1917 echter gaf juist de loop van den oorlog aanleiding, dat men de Dominions volstrekt wilde hooren. Het liberale kabinet-Asquith was in 1915 door een coalitiekabinet-Asquith vervangen; in December 1916 maakte Asquith aan het hoofd van dit kabinet plaats voor Lloyd George, beter geschikt geacht om den oorlog te voeren „to the bitter end”. Ook de Dominions gevoelden wat dit beteekende. Bij tienduizenden vielen de Australiërs op het schiereiland van Gallipoli en de Canadeezen in Frankrijk en Vlaanderen.

Wederom hadden zij zich gedragen als in 1885 en 1899. Nergens was de exceptie opgeworpen, dat zij den oorlog niet mede hadden verklaard. Integendeel scheen men zich in 1914 de reserves van 1911 niet meer te willen herinneren. In Australië verklaarde de premier Hughes: „wanneer het Rijk in oorlog is, is Australië in oorlog”; Zuid-Afrika erkende bij motie *de verplichting* der Unie, het Rijk bij te staan ¹⁾. Australië had nu zijn eigen vloot, die goede diensten bewees in den Stillen en in den Indischen Oceaan; het was de Australische kruiser *Sydney*, die met de *Emden* afrekende, het schip dat in den aanvang van den oorlog de vaart in den Indischen Oceaan voor de Britsche vlag zoo onveilig wist te maken. Canada had, tengevolge van den val van Laurier ²⁾, zijn eigen vloot niet. Australië veroverde Duitsch Nieuw-Guinee en het Duitsche gedeelte der Samoa-groep; Zuid-Afrika veroverde Duitsch Zuidwest- en werkte mede aan de verovering van Duitsch Oost-Afrika; alle drie, benevens Nieuw-Zeeland, zonden troepen naar Europa. Van Britsch-Indische strijdkrachten werd gebruik gemaakt in Mesopotamië, bij de verdediging van het Suezkanaal, tegen Duitsch Oost-Afrika. Men gevoelde die ruime medewerking der Dominions ook niet te kunnen missen; ook zij moesten „bitter enders” worden, zich verplichten te volharden tot de overwinning

¹⁾ Hiervóór, bl. 243.

²⁾ Hiervóór, bl. 143.

toe. Maar zouden zij niet hunne voorwaarden stellen? kon b.v. over de met hun hulp of door hen alleen veroverde Duitsche koloniën beschikt worden buiten hen om? Nauwelijks is Lloyd George premier of hij roept de Dominions (en Britsch-Indië) „tot eene bespreking der oorlogvoering en der vraagstukken na den oorlog” naar Londen op: niet later dan eind Februari 1917 moeten zij zorgen, daar aanwezig te zijn. Wanneer onmiddellijk daarna Wilson zijne poging tot bemiddeling doet ¹⁾, deelt een nader telegram hun mede dat ook gehandeld zal worden „over de voorwaarden waarop men er, in overleg met de bondgenooten, in zou kunnen toestemmen een einde aan den oorlog te maken, en de vragen die zich dan onmiddellijk zullen voordoen”.

Gedurende de twee en een half jaar, dat men nu te zamen met de Dominions gewikkeld was geweest in een oorlog op leven en dood, was natuurlijk de neiging tot federatie in Engeland zeer versterkt. Het blijkt uit een tijdschrift als *The Round Table* (de tafel waaraan men zich de Britsche regeering gezeten denkt te midden der dominiale premiers), en uit een boek van Curtis, *The Problem of the Commonwealth* (1916); nu men dagelijks met woord en daad „the German *Empire*” bestrijdt, raakt dit substantief buiten gebruik ter aanduiding van de zooveel edeler Britsche gemeenschap, die uit vrije volken bestaat, niet aan Groot-brittanje verslaafd gelijk Duitschland het is aan Pruisen. Die vrije volken behooren hunne gemeenschap thans in samenwerking te organiseeren om ze onaantastbaar te maken; een Rijksparlement is noodig, welks bevoegdheid omschreven moet zijn in eene Rijksconstitutie, door eene Conventie van alle zelfbesturende deelen des Rijks ontworpen. „Ik hoor al zeggen”, schrijft Curtis, „dat deze methode niet Engelsch is; dat Engeland zonder eene geschreven constitutie groot en sterk is geworden. De methode moge niet Engelsch zijn, Angelsaksisch is zij toch zeker wel”, en hij wijst dan op den constitueerenden arbeid die in de Vereenigde Staten gelukt is in 1787, voor Canada in 1867, voor Australië in 1900, voor Zuid-Afrika in 1909. (Dat het nu gelden zal de constitutie van een gebied welks deelen door oceanen gescheiden zijn, en die verschillen te zien geven als b.v. tusschen het Vereenigd Koninkrijk met zijn 45 millioen en Nieuw-Zeeland met zijn nog

¹⁾ Hiervóór, bl. 125.

niet 1 miljoen inwoners bestaan, acht Curtis niet de vermelding waard; althans hij zwijgt er over.)

De Conferentie van 1917 is den weg van Curtis niet opgegaan. De belangen van het oogenblik waren zóó dringend dat eene Constitutie vanzelf een belang der toekomst werd, dat men vooralsnog ter zijde moest laten. Ziehier wat men besloot: „De *Imperial War Conference* (want zóó betitelde zich deze Conferentie) is van oordeel, dat de herschikking der constitutioneele betrekkingen tusschen de samenstellende deelen des Rijks behoort gebracht te worden voor eene Rijksconferentie, bijeen te roepen zoodra mogelijk na het ophouden der vijandelijkheden. Elke hervorming van dien aard behoort gegrond te zijn op de volledige erkenning der Dominions als autonome leden van een imperiaal gemeenebest en van Indië als een belangrijk deel daarvan; het recht te erkennen der Dominions en van Indië op een behoorlijk aandeel in de leiding der buitenlandsche staatkunde; doelmatige schikking te treffen tot doorlopend beraad over alle gewichtige zaken van gemeenschappelijk Rijksbelang, en tot alle gezamenlijke actie, gegrond op beraad, waartoe de bijzondere regeeringen besluiten.” Deze resolutie schuift het centralistische plan van Curtis van de baan: immers het is geen centraal orgaan, het zijn de bijzondere regeeringen die blijven besluiten.

Britsch-Indië was te dezer Conferentie vertegenwoordigd door den Britschen Staatssecretaris voor Indië met twee inlandsche bijzitters. Het charter werd onmiddellijk met de feiten in overeenstemming gebracht door Britsch-Indië op voet van gelijkheid met de anderen (ééne stem) als lid toe te laten.

Hoeveel terrein gedurende den oorlog de liberale gedachte in Engeland verloren had, blijkt uit de aanneming, met algemeene stemmen, der volgende resolutie: „De tijd is aangebroken om, ten opzichte van zijn levensmiddelen, grondstoffen en voornaamste industrieën, het Rijk van andere landen onafhankelijk te maken. Met behoorlijke inachtneming van de belangen onzer bondgenooten zal elk Rijksdeel aan de voortbrengselen der andere Rijksdeelen bijzondere voorrechten („specially favourable treatment and facilities”) toestaan.”

De koloniën brengen grondstoffen en levensmiddelen voort; het moederland voert nijverheidsproducten uit. Om de koloniën

zóódanige voorkeur te geven waaraan zij wezenlijk iets hebben zouden, zou dus het moederland tegen de rest van de wereld rechten moeten gaan leggen op levensmiddelen en grondstoffen, d.w.z. op de artikelen die een nijverheidsland liefst onbelast laat. Maar Lloyd George verklaarde te gelooven dat hij een Rijkstarief zou kunnen tot stand brengen zonder het volksvoedsel te belasten. Heel anders Chamberlain in 1903: „als gij voorkeur aan de koloniën wilt toestaan, moet gij beginnen het voedsel te belasten”. En hoe men b.v. voorkeur kon toekennen aan Kaapschen wijn zonder de belangen van den Franschen, Portugeeschen, Italiaanschen wijnbouw te benadeelen, werd ook niet duidelijk gemaakt.

Doch men gunde zich den tijd niet, te onderzoeken wat men besloot: het eigenlijke werk waartoe de premiers naar Londen waren geroepen, werd niet ter Conferentie, maar in het oorlogskabinet verricht, dat voor deze gelegenheid den naam kreeg van *Imperial War Cabinet*.

Lloyd George voerde niet meer, zooals Asquith, het oorlogsbeleid met zijn geheele kabinet, maar met vijf leden daaruit: naast hemzelf Curzon, Milner, Bonar Law en Henderson. Het Imperial War Cabinet telde 12 leden: de 5 genoemden, de secretaris van staat voor de koloniën, die voor Indië, en de 5 koloniale premiers.

Ziet men hier niet den vroeger verworpen *Federal Council* voor oogen? Neen, het is geen lichaam boven de bijzondere regeeringen geplaatst met eigen uitvoerend gezag. De Canadeesche premier Borden beschreef het Imperial War Cabinet als volgt: „Wij komen bijeen op voet van gelijkheid onder voorzitterschap van den premier van het Vereenigd Koninkrijk; hij is *primus inter pares*. Ministers van zes natiën zitten daar aan de raadtafel, allen verantwoordelijk aan hun eigen parlement.” Lloyd George zelf zeide: „Wat de leden van het Imperial War Cabinet besluiten, is onderworpen aan de goedkeuring van ieders parlement („subject to the control of their own parliaments”), en zij voeren het elk afzonderlijk uit.”

Het I. W. C. als zoodanig bezit dus geen uitvoerend gezag en kent geen collectieve verantwoordelijkheid. Gelijktijdige goedkeuring van het beleid door zes parlementen blijft noodig. — Het lichaam is nogmaals gevormd in Juni 1918 en is toen blijven vergaderen tot het einde van den oorlog; het is toen in zijn geheel

naar Parijs getrokken en heeft ter vredesconferentie aldaar de vertegenwoordiging van het Britsche Rijk gevormd.

Het tractaat van Versailles is door elk der vier dominions en door Britsch-Indië afzonderlijk geteekend. De vier en Britsch-Indië zijn afzonderlijk vertegenwoordigd in den Volkenbond, waar dus het Britsche Rijk zes delegaties heeft; een der omstandigheden, die het lidmaatschap van den Bond voor Amerika minder aantrekkelijk hebben gemaakt. Ook ter conferentie van Washington, in 1921, zijn de dominions afzonderlijk vertegenwoordigd geweest. Bij het tractaat met den Ierschen Vrijstaat van 1922 wordt het rijksgemeen aangeduid als „the British Commonwealth of Nations”; eene delegatie van dit nieuwe lid verscheen ter rijkconferentie van 1923.

Ter rijkconferentiën van 1921 en 1923 drongen de dominions nogmaals op verwezenlijking van het denkbeeld der imperiale preferentie sterk aan. Lloyd George durfde die evenwel niet voor het Engelsche parlement te brengen; ook zijn opvolgers de conservatieve premiers Bonar Law en Baldwin niet, en toen laatstgenoemde besloot de zaak aan de kiezers voor te leggen, antwoordden zij in negatieve zin (1923). Het arbeiderskabinet dat daarna aan de regeering kwam, werd weliswaar in 1924 verslagen en de conservatieven verkregen bij de verkiezingen van dat jaar eene bijzonder sterke meerderheid, maar niet op de protectieus, die Baldwin, wederom premier geworden, dan ook geenszins aanheft. Twee malen, in 1905 en in 1923, heeft nu het Engelsche kiezerscorps tegen protectie beslist, en het vraagstuk der Britsche rijksgorganisatie stelt zich nog altijd in wezen niet zooals Chamberlain, maar zooals Asquith c.s. het hebben gezien. Het denkbeeld eener constitueerende rijkvergadering werd ter conferentie van 1921 nadrukkelijk verworpen; jaarlijksche bijeenkomsten der dominiale premiers met dien van het Vereenigd Koninkrijk en met vertegenwoordigers van Britsch-Indië noodzakelijk genoemd. De plichten die de binnenlandsche dominiale politiek hun oplegt laten hun evenwel niet ieder jaar de reis naar Londen toe. Wat te doen? „Nothing”, adviseert de *New Statesman*: „it may not be logical, but then the British Empire does not pretend to be a logical thing”. Lord Grey, in eene rede van 14 November 1924, ziet uitkomst in de omstandigheid, dat Vereenigd Koninkrijk en dominions altegader tot den Volkenbond behooren:

„Foreign policy is far too important a matter to be dealt with by any except the Prime Ministers, and geography makes it impossible for them to meet either frequently or at short notice. . . . Great Britain is the nerve-centre of the Empire; it is responsible for preserving it, and the Dominions for helping her to do so. They should insist that any dispute with a foreign country should be referred for settlement to the League of Nations. It would give ample time for consultation with the Dominions, and would be a guarantee that Britain would not be endangered before they had agreed to send assistance, and also that Great Britain would not drag them into war without consulting them.”

Niet slechts in economischen, ook in politieken zin is hiermede het ideaal van een „self supporting Empire” prijsgegeven. De belangwekkende problemen van zijn eigen behoud lost het Britsche Rijk niet op zonder een beroep te doen op de hulpbronnen en krachten van een ruimer gemeenschap. Voor die leden daarvan, welke, in het Britsche wezen veel bewonderende, er de zelfstandigheid tegen te handhaven hebben van eigen aard en eigen recht, een gelukkige omstandigheid.

Literatuur : behalve de in den tekst reeds genoemde werken van SEELEY, FROUDE, DILKE, CURTIS, is te noemen LAVELL en PAYNE, *Imperial England*, 1919. — GEYL, *De constitutioneele ontwikkeling van het Britsche Rijk*, in *Gids* jaargang 1917, II, III. — HARTE, *Foreign Policy and the Dominions* (leaflets of the [English] Historical Association, no. 62; June 1925).

XVI. BRITSCH-INDIE TOT DE MUTINY

Tot dusver behandelden wij de geschiedenis van koloniën waar de blanken zich inheemsch maken, 't zij door er de inboorlingen geheel te verdringen (Noord-Amerika, Australië), 't zij door zich met hen te vermengen (Latijnsch Amerika), 't zij door zich in een volledig ontplooid maatschappij naast een in getal overwegend aantal inboorlingen, dat zooveel mogelijk in locatiën buiten die maatschappij geplaatst wordt, te handhaven (Zuid-Afrika). Er ontstaan dus nieuwe volksgemeenschappen die of geheel zelfstandig worden (de Vereenigde Staten; de republieken van Latijnsch Amerika) of zelfstandige onderdeelen van een geheel, waartoe het moederland is blijven behooren (de Britsche dominions). Thans zullen wij blanken in betrekking zien treden tot inlandsche maatschappijen van zoodanige rijpheid en sterkte dat hare vervanging door eene Europeesche buiten alle mogelijkheid blijft; maatschappijen gevestigd in tropische landen, waar reeds het klimaat het inheemsch worden eener zuiver Europeesche bevolking verhindert, en voor Europeesche werkkracht in de lagere maatschappelijke functiën geen plaats is; maatschappijen die een zich gestadig vernieuwend aantal Europeanen als gast kunnen opnemen en hun invloed ondergaan, zelfs onder hunne leiding geraken, maar toch altijd kracht van weerstand tegen geheele europeaniseering behouden. Zulke maatschappijen zijn Britsch-Indië, Nederlandsch-Indië, Fransch Indochina, de Philippijnen. Sommige daarvan zijn vóór de vestiging van den Europeeschen invloed gedeeltelijk geislamiseerd geworden, zoodat de maatschappij er drieledigheid vertoont: europeesch-mohammedaansch-hindoeïstisch in Britsch-Indië; europeesch-mohammedaansch-animistisch in Nederlandsch-Indië. Eene positie tusschen de Europeesche volkplantingen en de Europeesche bestuurskoloniën nemen landen als Egypte, Tunis, Algerië, Marokko in. Het klimaat nadert er het Zuid-Europeesche, zoodat volkplanting door

Zuid-Europeesche volken er niet onmogelijk is; aan den Europeeschen invloed is ook hier islamisatie, en wel algeheele, voorafgegaan, maar de Islam is er gebracht door eene bevolking die zich, afgescheiden van de oorspronkelijke, in het land is blijven voortplanten. Hier is de drieledigheid europeesch-arabisch-oorspronkelijk, maar in deze drieledigheid heeft „europeesch” een anderen, ruimeren zin dan in de straks genoemde; het woord ziet nu niet op europeesch bestuur of europeesche exploitatie alleen, maar daarnevens op een begin van europeesche volkplanting.

Van alle landen waar zich het drieledigheidsverschijnsel voordoeft is Britsch-Indië voor den Nederlander het belangwekkendst. Dáár toch doet zich dat verschijnsel voor in eene gedaante welke aan die in Nederlandsch-Indië opgemerkt, het dichtst nabijkomt. De europeesche invloed heeft er zich gevestigd langs wegen welke met die, in Nederlandsch-Indië gevolgd, overeenkomst vertoonen; bovendien wordt hij er gedragen door een volk dat ook aan bestuur en exploitatie van Nederlandsch-Indië, in zekere periode van zijn bestaan, deel heeft genomen. De wrijving van tegengestelde cultuurelementen is er een dagelijksch verschijnsel geworden; *die* elementen komen daarbij in druk, welke de inlandsche maatschappij in haar streven, om exploitatiefunctiën van den Westerling over te nemen, belemmeren. De problemen waarvoor zich de Britsch-Indische staatkunde ziet gesteld, zijn aan de Nederlandsch-Indische niet vreemd. Zij doen zich in Britsch-Indië eerder en scherper voor; ook op grooter schaal. De koloniale geschiedenis van Britsch-Indië is daarom voor ons van zeer bijzonder belang.

Britsch-Indië is een land van overoude cultuur, die in litteraire en monumentale overblijfselen een studiemateriaal oplevert van ongemeenen rijkdom. De lotwisselingen dier oude beschaving zijn even belangwekkend als haar inhoud.

Indië draagt zijn naam naar de rivier den Indus, de grensrivier tegen de wereld van Iran, welke naar het Westen in die van Voor-Azië overgaat. De Grieken hebben den naam der rivier overgedragen op het daarachter gelegen, door hen even betreden land: „het land van den Indus, het Indische land”. In den Latijnschen vorm India is deze Grieksche term in de Westersche talen overgegaan.

Aardrijkskundig is Indië eene wereld op zichzelf, door hooge bergen van de rest van Azië afgescheiden. In het Noorden eene laagvlakte, is het in het Zuiden een tafelland.

Ethnographisch is het geen geheel. Men onderscheidt eene Arische, en eene door de Ariërs naar het Zuiden gedrongen, oorspronkelijke bevolking: de Drawidische. De Drawida's zijn een donkergekleurd ras, in sommige opzichten overeenkomende met de negerrassen; doch zij hebben geen kroeshaar. De Arische bevolking is uit het Westen binnengedrongen. Zij is nog volkomen herkenbaar, doch is aan hare peripherie sterk vermengd geraakt met oudere rassen. Men onderscheidt menging van blank en zwart, met meer overwicht van het zwart naarmate men de tegenwoordige woonplaatsen der zuivere Drawida's nadert; menging van blank en Maleisch (Achter-Indië); van blank en Mongoolsch (naar het Noorden toe).

72 % der bevolking belijdt een van den oorspronkelijken godsdienst der Arische indringers afgeleiden vorm van veelgodendom: dit zijn de Hindoe's. Ook de Islâm is sterk vertegenwoordigd: met meer dan 60 millioen zielen. Bijna $\frac{1}{4}$ van alle Mohammedanen ter wereld woont in Britsch-Indië. Het sterkst zijn zij vertegenwoordigd in den Pendsjab, dicht bij de poort waardoor de Islâm Indië is binnengedrongen: daar maken zij 75 % der bevolking uit, in Oost-Bengalen 50 %; in de kustplaatsen van het Westen ook nog een belangrijk aantal; naar het Zuiden toe hoe verder zoo minder. Het in Indië uit het Brahmanisme gesproten Boeddhisme heeft in zijn vaderland weinig stand gehouden; alleen in de dalen van de Himalaja en op de grenzen van Thibet en van Birma.

In de geschiedenis van Indië kan men drie groote tijdperken onderscheiden, ingeleid respectievelijk door den inval der Ariërs, door dien der Mongolen, en door de komst der Europeanen.

Van zijn bestaan vóór de komst der Ariërs heeft het Drawidische ras geen geschreven bescheiden nagelaten, slechts gereedschappen, wapenen, gebruiksvoorwerpen en grafheuvels. 't Meest weten wij dus van hen uit de letterkunde der Ariërs, die hen aanduiden als slaven, ongeloovigen, stamelaars, lieden van zwarte kleur, van kleine gestalte, met breede en platte neuzen en kleine oogen.

De Ariërs zijn als bijzonder bestanddeel der bevolking van

Indië reeds eenigermate onderkend door den Nederlander Rogerius in de 17de eeuw; beter reeds door Anquetil du Perron in de 18de; in 1833 ontdekte Franz Bopp de verwantschap hunner taal met het Germaansch. Zij hangen het nauwst samen met de Iraniërs en zijn te zamen met dezen gekomen uit het land van Oxus en Jaxartes (Amoe en Syr Darja). Zij zijn den Pendsjab binnengetrokken als een in hoofdzaak veetelend volk, dat echter ook al den graanbouw en het gebruik van eenige metalen kende. Hun inval zal hebben plaats gehad omstreeks 2500 vóór Christus.

Dank zij de rijke weda-litteratuur is veel bekend omtrent hun godsdienst. Hun hoofdgoden zijn Indra, die over den regen gebiedt; Soerja, de zonnegod; Agni, de god des vuurs. 1017 hymnen zijn ons bewaard gebleven, die tot formulieren zijn geworden en eeuwen lang mondeling zijn overgeleverd eer zij werden opgeteekend; dit kan niet vóór de 7de eeuw vóór Christus zijn geschied, na de verovering der Ganges-laagvlakte. Zij zijn gerangschikt in verzamelingen (*sanhita's*); de oudste heet *Rig-weda* (de liederen van het heilige weten). Die liederen leeren ons een toestand kennen waarin koninklijk en priesterlijk gezag in één persoon vereenigd zijn, maar op lateren trap reeds de scheiding heeft plaats gehad tusschen krijgsadel en priesterstand. In de jongere weda's is de koning krijgsvorst en niet tevens priester meer; een effect zeker van de verovering der laagvlakte, waarover eeuwen moeten zijn heengegaan. De herinnering aan de verovering leeft voort in twee heldendichten: *Mahâbhârata* en *Râmâyana*; de historische gebeurtenissen die deze poëzie tot achtergrond heeft, kunnen omstreeks 1000 vóór Christus worden gesteld.

Nadat de verovering is afgelopen, heeft er verandering plaats in de maatschappelijke structuur. De priesterstand wordt eerste stand; daaronder staan de overige „kasten” ¹⁾. Wij kennen de kastenindeeling uit de wetboeken die onderwezen werden op de wedische scholen: de *dharmasoetra's*. Het oudste (het „wetboek van Manoe”) kent vier kasten: 1. de Brahmanen (den priesterstand), 2. de Ksjatria's (den krijgsmansstand), 3. de Waisja's (boeren, herders, kleine burgers); — deze drie kasten omvatten te zamen de tweemaal geborenen, van wie wordt aangenomen dat zij reeds een vroeger aardsch bestaan hebben gehad; — 4. de

¹⁾ Naar Port. *casta*, het woord waarmede zij de standen in de Indische maatschappij aanduiden.

Soedra's (dienstbaren), éénmaal geboren. Tusschen de Soedra's en de tweemaal geboren en wordt niet alleen stands-, ook rasverschil aangenomen; men zal zich hebben voor te stellen dat deze kaste zich vooral uit de oorspronkelijke bewoners van het land samenstelde. Hoe hooger op de lijst, aan hoe strenger eischen van raszuiverheid men heeft te voldoen.

De wijsbegeerte der Brahmanen kent men uit de *oepanisjad's*: „wat onder de oppervlakte verborgen ligt”. Zij mag, in tegenstelling van de weda's, niet aan de lagere kasten worden medegedeeld.

In de *oepanisjad's* blijkt de oude godenleer opgelost in een spiritualistisch panthëisme, de leer van de wereldziel of het onpersoonlijke zelf, *Brahma*, die de zinnelijk waarneembare wereld schept met al wat daarin is. Behaagt het hem te scheppen, dan verbindt hij in zijn zichtbaar wordende verschijning geest met stof, met lichamelijk omhulsel; eigenlijk met twee omhulsels: één zuiver stoffelijk, dat bij den dood sterft en vergaat; één veel fijner, een innerlijk omhulsel, waarin de ziel blijft wanneer het lichaam vergaat, en dat eerst verbroken wordt wanneer de ziel weer in het onpersoonlijke zelf, in *Brahma* wordt opgenomen. In zijn aardsch bestaan (dat wil dus zeggen, in het leven van al het geschapene) verlaat het uit zichzelf bestaande Alwezen zijn volmaakte rust en daalt tot de sfeer van het eindige af. Terug te keeren tot de volmaakte rust der onpersoonlijkheid is het doel en het verlangen van al het geschapene. Daden, eenmaal gepleegd, hebben de strekking, dit doel te belemmeren of te bevorderen. Naar de rekening zijner daden uitwijst, wordt de gestorvene herboren in hooger of lager rang: god, brahmaan, ksjatria, waisja, soedra, viervoetig dier of reptiel. „God” is dus hoogste der persoonlijke bestaansvormen geworden; het naast aan *Brahma*. In velerlei gedaante afgebeeld worden de goden Wisjnoe (de samenvatting der oud-Arische goden) en Çiwa (de samenvatting aller vijandige krachten of daemonen), *Brahma* daarentegen wordt alleen in den geest aanbeden.

Eene reactie tegen de zelfgenoegzaamheid en strengheid dezer beschouwing vormt het *Boeddhisme*, dat in de voorstellingswereld van het Brahmanisme invoert het mededoogen.

Boeddha („de verlichte”) is een der bijnamen van Siddhârta (560—480 v. Chr.), een prins uit het huis der Gautama's, met alle

aardsche goederen rijk gezegend, maar onvoldaan. Zelfs de geboorte van een zoon brengt geen verandering in zijn plan, de wereld te ontvluchten: het kind toch zal hem aan al wat zij bedriegelijks heeft te meer binden. In den nacht zal hij heengaan; nog éénmaal wil hij zijn zoon in de armen knellen, maar de hand der slapende moeder rust op het kind, en háár wekken wil hij niet. Eerst vlucht hij naar beroemde Brahmanen, maar vindt er geen troost. Hij kastijdt zichzelf, vruchteloos. De worsteling met zichzelf schijnt herhaald te moeten worden zonder eind; ten langen leste eerst „gaat hem het licht op”. Dan begint hij zijn prediking: niet wijsbegeerte is de weg tot verlossing, noch zelfkastijding, maar menschenliefde, mededoogen, verdraagzaamheid, milddadigheid, de onderdrukking van toorn, hartstocht en wreedheid. Het Boeddhistische denken vorscht niet naar den oorsprong van het zijn: het bepaalt zich tot het menschelijk lijden en den weg tot verlossing. Wel zijn er goden, maar zij kunnen de menschen niet helpen, omdat zij aan hetzelfde leed onderworpen zijn als de mensch. Vandaar dat de Boeddhist niet bidt; geen middelaar noodig acht tusschen god en mensch, dus geen priesterstand; dat hij geen offer kent, dus geen eeredienst.

Volgens den Boeddhist bestaat er geen wezen, dat bij den dood in een ander wezen overgaat. Het leven ontstaat door de samen-treffing van vijf elementen, die op zichzelf geen zelfstandigheid bezitten: stof, gevoel, voorstellingsvermogen, wil, bewustzijn. Bij den dood vallen die bestanddeelen uiteen, en blijft slechts het *karma* over: de slotsom der goede en kwade handelingen tijdens het leven verricht. Het karma heeft de kracht, de gescheiden elementen te bewegen, zich tot een nieuw leven te vereenigen. Naar den inhoud der slotsom worden 't zij hoogere, 't zij lagere wezens gevormd. Doch het karma kàn te niet worden gedaan, wanneer de mensch zich tijdens zijn leven tegen allen drang tot handelen verzet en alle begeerte dooft:

Dit is de heilige waarheid omtrent het lijden: geboorte is lijden, leven is lijden, ziekte is lijden, dood is lijden, vereenigd te zijn met wat tegenstaat is lijden, niet verkrijgen wat men begeert is lijden; de gehechtheid aan het aardsche is lijden.

Dit is de heilige waarheid omtrent het ontstaan van het lijden: het is de dorst naar het zijn, die van wedergeboorte tot wedergeboorte voert, de dorst naar genot, de dorst naar verandering, de dorst naar macht.

Dit is de heilige waarheid omtrent de verlossing uit het lijden: de geheele

vernietiging van het begeeren; zich daarvan vrij te maken; de begeerte geen plaats in te ruimen. Slechts wie de wereld ontvlucht: de monnik, kan ten volle Boeddhist zijn.

Het Boeddhisme heeft zich snel en ver uitgebreid, zonder hetzij de Brahmaansche filosofie, hetzij den natuurgodsdienst geheel te kunnen overwinnen. Het is doorgedrongen tot op Ceilon; naar Birma, Siam, Java; naar China, Korea, Japan; onderweg is het sterk veranderd, zoodat met name het Noordelijke Boeddhisme, het *Mâhâyana* („het Groote Voertuig”; het Zuidelijke heet *Hânâyana*, „het kleine Voertuig”) van het oorspronkelijke geheel afwijkt. De ziel, wier bestaan door Boeddha was ontkend, wordt door het *Mâhâyana* weer in de voorstelling opgenomen; de zielen van toekomstige Boeddha's, de *boeddhisattwa's*, worden meer en meer gepersonifieerd en vereenigen zich met Drawidische voorstellingen. In zijn zuiversten vorm vindt men dit jongere Boeddhisme in Thibet; daar heet het *lamaïsme*. In eigenlijk Indië sterft het Boeddhisme af; wanneer de Mohammedaansche veroveraars verschijnen is het al nagenoeg verdwenen. Doch niet, zonder zijn spoor te hebben nagelaten op den Brahmaanschen godsdienst, die het minder strak en meer populair heeft gemaakt; minder de geheime wetenschap eener hoogere kaste gelaten.

Dezen jongeren vorm van het Brahmanisme noemt men *Hindoeïsme*. Brahma blijft voorwerp van mystische overpeinzing der geleerden, maar de volkseeredienst wordt aan zijn verschijningsvormen Wisjnoe en Çiwa toegebracht. Wisjnoe vooral is rijk aan gedaanten: niet minder dan 22; merkwaardig, dat daaronder ook eene Boeddha-gedaante voorkomt, wier opneming beantwoord hebben moet aan behoeften in een tijdperk van overgang gevoeld; later is Boeddha nog slechts een booze geest die de menschen er toe brengt, de weda's en de voorschriften der kastenindeeling te verachten. In de Çiwa-gedaanten zijn tal van Drawidische elementen opgenomen. Çiwa wordt meer naar het Zuiden vereerd; Wisjnoe's eeredienst overweegt in de streken waar het Arische element de overhand heeft.

Op deze Hindoeïstische beschaving nu doet zich, vóór den Europeeschen invloed, dien van een der Voor-Aziatische monotheïstische godsdiensten gelden: van den Islâm. Ook het Christendom is ontstaan in Voor-Azië, maar in een tijd toen dit in veelvuldige

aanraking met de Grieksche beschaving stond; deze aanraking heeft het vervormd en zijne lotgevallen in verbinding gebracht met die van het machtigste rijk dat uit de hellenistische wereld te voorschijn trad: het Romeinsche; zijne uitbreiding naar het Oosten is vergelijkenderwijs gering gebleven; het is in hoofdzaak de godsdienst geworden der Westerlingen. De Islâm daarentegen is (bij een ander Semitisch volk dan het Christendom) in een tijd en op eene plaats ontstaan, die van de Grieksche beschaving weinig invloed meer ondergingen; het is de pasklaarmaking van het monotheïsme voor Arabische woestijnstammen. Zijn dogma is van den uitersten eenvoud. Het leert Gods goedheid en almacht; een leven hiernamaals met straffen en belooningen; de goddelijke zending van den Profeet. Naast deze drie „geloofsartikelen”, welke hij oplegt, duldt de Islâm van de oude geloofsvoorstellingen der Bedoeïnen die van engelen gevormd uit vuur; van een gevallen engel of Satan (Ibis) aan het hoofd van booze geesten (dewa's). God heeft reeds eerder door profeten gesproken: Adam, Noach, Abraham, Mozes, Jezus (in de voorstelling van den Islâm niet Gods zoon), maar de Chorân is zijn laatste woord dat alle oudere vervangt. De Islâm leert ook eene opwekking der dooden; een laatste oordeel, verwijzend naar gehenna of paradijs. Om het paradijs te verdienen heeft de geloovige vijf plichten te vervullen: 1. te belijden de drie artikelen des geloofs (zie boven); 2. gebed; 3. vasten; 4. bedevaart naar het graf van den Profeet; 5. het geven van aalmoezen. Het gebed moet gezegd worden vijf keer per dag: 's morgens na de afwassching, 's middags, 's namiddags, bij zonsondergang, en na het aanbreken van den nacht. De vasten is verplicht in de maand Ramadan, de bedevaart naar Mekka éénmaal in het leven; het bij de bedevaart te volgen ceremonieel is voorgeschreven, en bestaat in een rondgang om de kaäba, den heiligen steen te Mekka: volgens de leer de plaats waarheen Ismaël en Hagar zouden zijn gebracht door Abraham; blijkbaar heeft het voorschrift de bedoeling gehad een bestaand gebruik te bevestigen na het in verbinding te hebben gebracht met de nieuwe godsvereering.

De groote maatschappelijke beteekenis van den Islâm ligt niet in zijne geloofsvoorstellingen doch in zijne moraal, die hebzucht, leugen, hoogmoed en losbandigheid veroordeelt, en wijn en hazardspel als uitvindingen van Satan verbiedt; rechtvaardigheid aan-

prijst, geduld en vergevingsgezindheid, bovenal milddadigheid. De ware *moslim* (geloovige) moet de wees verzorgen en den arme bijstaan; moslemin hebben elkander te beschouwen als broeders. In haar voorschriften ten aanzien der verhouding tot ongeloovigen blijft de Chorân zich niet gelijk. Nu eens worden Joden en Christenen op een eereplaats gesteld, dan weer de omgang met hen verboden; soms verdraagzaamheid gepredikt, elders de oorlog tegen de ongeloovigen, de heilige oorlog (*djihad*), bevolen. Die daarin valt, zal hemelsch loon genieten. De Chorân namelijk is gedictieerd onder zeer verschillende omstandigheden. Het voorschrift der verdraagzaamheid is gegeven vóór de vlucht naar Medina, toen Mohammed zelf nog verdraagzaamheid ondervond.

Men heeft in den Islâm te zien eene vereeniging van Joodsche, Christelijke en nationale Arabische elementen; het geheel is berekend op het beperkte opnemingsvermogen van den woestijn-Arabier. In de maatschappelijke verhoudingen waarin deze leefde heeft de Islâm een groote verbetering gebracht: hij heeft de polygamie bestreden door het getal wettige vrouwen tot vier te beperken; heeft de vrouw eene actie tot echtscheiding bezorgd, en deel gegeven aan de erfenis; heeft de behandeling van armen, zwakken, weezen en slaven verzacht. Een recht op bloedwraak erkennend, bevordert echter de Islâm de compositie, en zijn strafstelsel is vergelijkenderwijs mild.

De Islâm is van geringe originaliteit, is in oorsprong een monotheïsme voor een niet filosofisch aangelegd, primitief volk. Toch kon hij ook elders in het Oosten de massa aantrekken door den eenvoud zijner leer, het gemak zijner godsdienstplichten, de maatschappelijke beteekenis die het moslim-zijn den geloovige bijzet, die broeder wordt van alle andere moslemin en van de onderlinge bescherming, welke zij elkander schuldig zijn, aanstonds na zijne bekeering mede geniet; — door den nadruk gelegd op de practische zijde der moraal, wier voorschriften in ruime mate rekening houden met menschelijke zwakheden.

Spoedig na hunne bekeering tot den Islâm zijn de Arabieren in allerlei richting veroverend opgetreden; zij hebben Syrië, Mesopotamië, Perzië, Noord-Afrika en de Toeranische volken onderworpen. Tegenover de talloze ongeloovigen waarmede zij in aanraking komen laat de *djihad* zich niet verwezenlijken; niet alleen dat zij ze niet voortdurend beoorlogen: zij laten zelfs ongeloovi-

gen in hun midden toe tegen betaling van tribuut. Onder de Omajaden te Damascus, later onder de Abassiden te Bagdad, hebben de Arabieren hun bloei beleefd (eind achtste tot begin elfde eeuw); de khalief van Bagdad bestuurde 28 provinciën van den Indus tot den Atlantischen Oceaan (alleen de Arabieren in Spanje stonden niet onder zijne heerschappij). Later hebben de Noord-Afrikaansche provinciën zich afgescheiden en staan onder een eigen khalifaat, dat der Fatimiden van Cairo. Ten slotte ontbinden zich de khalifaten; de Arabieren zijn slechts in Arabië de landsbevolking; elders eene militaire aristocratie wier bloed zich verdunt en in sommige gedeelten van het rijk zelfs geheel vervliegt. De khaliefen moeten, om meester te blijven, lijfwachten instellen uit vreemden bloede, aan welke zij ten slotte het gezag verliezen (zoo de Abassiden aan de uit Toeran afkomstige Seldsjoeksche Turken, de Fatimiden aan de Berbers). Er heeft dan een scheiding plaats tusschen khalifaat en wereldlijk gezag; de laatste khalief van Bagdad die beide vereenigt, wordt in 1258 door den zoon van Dzjengis-Khan ter dood gebracht. Intusschen had de verzwaking van het khalifaat de uitbreiding van den Islâm geenszins tot staan gebracht: hij had de Mongolen in Midden-Azië bereikt en was tot in Voor-Indië doorgedrongen.

Omstreeks 700 hadden de Afghanen den Pendsjab veroverd. Als een geïslamiseerd volk beginnen zij zich omstreeks 1000 daarbuiten uit te breiden en veroveren in 1193 Delhi, dat sedert de hoofdzetel der Mohammedaansche macht in Indië gebleven is. Deze Afghaansche periode van het Indische Mohammedanisme duurt tot den grooten Mongolen-inval van 1398; de nazaten van Timoer Lem regeeren voortaan als Groot-Mogol te Delhi en breiden hun gezag geleidelijk over heel Indië uit; terwijl dit proces nog in gang is (de verovering is voltooid door Baber in 1528), verschijnen aan de kust de Portugeezen. De bekendste van alle Groot-Mogols is Akbar (1556—1605), die zich de ineensmelting van Mohammedanisme en Hindoeïsme ten doel stelde. De Groot-Mogols hadden millioenen Hindoe-onderdanen die zij nooit met geweld hebben zoeken te bekeeren. De Hindoe's kochten van hen de vrijheid van eeredienst en bedevaart voor geld. Bij Akbar nu is de geheele voorstelling van een naijverig God verdwenen; zij heeft plaats gemaakt voor die van een Hoogste Wezen dat alle menschen met gelijke liefde bemint, en dat niet door ceremoniën ge-

diend wil zijn, maar door zedelijk leven. Gaarne houdt hij hierover avondgesprekken in zijn paleis met zijn Mohammedaanschen mollah, een Brahmaansch priester en een van de kust gekomen Portugeesch missionaris. Niemand, verordent hij, kan tot naleving van godsdienstige voorschriften gedwongen worden. De Hindoe's bevrijdt hij van hun hoofdelijke belasting en van de belasting op bedevaarten. Gelijkheid van burgerlijke rechten wordt ingevoerd; alle staatsambten staan voor Hindoe's en Mohammedanen gelijkelijk open.

Had reeds het Boeddhisme de scherpe tegenstellingen van het kastewezen verzwakt, de gemeenschappelijke onderwerping van alle kasten aan de Mohammedaansche heerschappij heeft dezelfde strekking gehad. Ten gevolge van opneming van vreemde bevolkingselementen, van verandering van woonplaats, van het bereiken van hooger welvaart door de laag, van maatschappelijken achteruitgang van hoog gerangschikten, splitsen zich de kasten. Het geheel krijgt het karakter eener beroepsindeeling. De kaste is een erfelijk gilde geworden: men heeft kasten van koetsiers, van waterdragers, van grassnijders. De kasten hebben bemoeienis met loonstandaard en arbeidsduur; zij ondersteunen behoeftige leden, verzorgen weduwen en weezen.

Akbar heeft zijn religieus ideaal niet kunnen verwezenlijken, en spoedig na hem geraakt de macht der Groot-Mogols in een diep verval, dat de Europeanen aan de kust ontgaat. De Europeanen weten weinig van den Groot-Mogol; zij zien slechts zijne leenvorsten, de soebab's en nawab's. Eén groot gevolg der Mongolenheerschappij blijft in stand: de geloofseenheid is in Indië voor altijd verbroken. Er leeft een Mohammedaansch naast een Hindoelement voort, hetgeen later de Europeanen de beheersching van het land zeer zal vergemakkelijken. Eerst in den laatsten tijd blijkt een nationalistische Indische politiek mogelijk, maar een godsdienstige kleur kan zij niet dragen.

De eerste Europeanen die in Indië verschijnen zijn de Portugeezen; zij blijven tot Goa, Diu, Daman, Bombay, Cotchin, de kusten van Ceylon, Negapatnam en eene factorij in Bengalen beperkt. De Nederlanders volgen, en op hun voetspoor de Denen, de Engelschen, de Franschen. — Joris van Spilbergen en Sebald de Weert bezoeken vroegtijdig Ceylon; weldra begint de Nederlandsche

vaart op de kust van Coromandel en heeft de vestiging eener factorij te Masoelipatnam plaats, gevolgd door den bouw van het kasteel Gelria te Paliakate. Het is hun begrip van de beteekenis der Coromandelsche katoenen kleedingstoffen voor den Archipelhandel dat de Nederlanders zoo vroeg naar deze kust drijft; ook te Soerate en in Bengalen houden zij spoedig kantoor. In een latere periode maken zij veroveringen op de Portugeezen: in de jaren 1632—1657 Ceilon, in 1660 Negapatnam, in 1661 Cotchin. Zij zijn in de 17de eeuw van alle Europeanen militair de sterksten en in den handel de fortunlijksten. — De Denen komen niet verder dan Tranquebar op de kust van Coromandel (1612), dat zij lang bezeten hebben en in 1845 aan de Engelschen hebben afgestaan. — De Engelschen, die sedert 1610 kantoor houden te Soerate, vestigen zich in 1639 te Madras, in 1656 te Calcutta in Bengalen; in 1662 wordt, ter gelegenheid van het huwelijk van Karel II met Catharina van Braganza, Bombay door de Portugeezen aan hem afgestaan. — De Fransche vestiging dagteekent van Colbert, die door François Caron, gewezen ambtenaar der Nederlandsche O. I. C., wordt voorgelicht; in 1669 wordt een kantoor der door Colbert gestichte Fransche O. I. C. gevestigd te Soerate. De oorlog in 1672 tegen Nederland geeft de Franschen aanleiding tot het uitrusten eener scheepsmacht die de Nederlandsche vestigingen op Ceilon aanvalt maar wordt afgeslagen door Rijklof van Goens; vervolgens sticht zij Fransche nederzettingen te Pondichéry op de kust van Coromandel (1674) en te Chandernagore in Bengalen (1676). In den volgenden oorlog tusschen Nederland en Frankrijk (1689—1697) gaat Pondichéry aan de Nederlanders verloren, maar bij den vrede van Rijswijk wordt het teruggegeven. Tijdens den Spaanschen successie-oorlog (1702—'13) hebben geen vijandelijkheden tusschen Franschen en Nederlanders in Indië plaats gehad: tusschen beider nederzettingen was toen een neutraliteitsverdrag gesloten. — Ter kust van Malabar bezitten de Franschen Mahé. Zoowel daar als op de kust van Coromandel, en te Soerate evenzeer als in Bengalen, vindt men dus nu Nederlanders, Engelschen en Franschen naast elkaar; afhankelijk van dezelfde nawab's waarin zij groote, onafhankelijke heeren zien. Dat er een nog grooter bestaat ondervinden de Engelschen wanneer zij in 1686 in strijd komen met den nawab van Bengalen; de Groot-Mogol mengt zich in dien strijd en de Engelschen loopen groote kans ver-

dreven te worden; eene onderdanige onderwerping aan den Groot-Mogol is het einde. De eerste die een juister kijk heeft gehad op inlandsche machtsverhoudingen is de Franschman Dupleix geweest, die in 1730 gouverneur werd van Clandernagore, en in 1741 van Pondichéry; zijn beter begrip kwam hem aan uit zijn huwelijk met eene gedoopte inlandsche, Jeanne d'Albert (de „begum Joanna”).

In 1740 was men, in Europa, met Engeland in oorlog geraakt. Uit Frankrijk kwam bevel, met de Engelsche O. I. C. in Indië een onzijdigheidsverdrag te sluiten, zooals men er in den Spaanschen successie-oorlog een met de Nederlandsche O. I. C. had gehad. Maar de Engelsche O. I. C. weigerde. Nu besloot Dupleix, zich hulp te verschaffen van den naastbij gezeten nawab, dien van Arkot. Met diens hulp nam hij Madras in (1746), maar gaf het, tegen diens gegronde hoop, niet aan den nawab over, die daarop met Dupleix brak en hem in Madras belegerde. Zijn groote leger wordt evenwel door 400 Franschen (maar die over twee kanonnen beschikken) uiteengeslagen, en hij ziet van Madras af (1747). Engeland kan echter in 1748 in Europa vrede sluiten op den grondslag *statu quo ante bellum*, zoodat Madras weder aan de Engelsche O. I. C. moest worden uitgeleverd.

De nawab van Arkot was een vazal van een leenvorst van hooger rang, den soebab van Dekkhan, die den bijzonderen titel voerde van nizam van Haiderabad. Zoowel in het soebabs- als in het nawabshuis bestaan successiegeschillen waarin Dupleix zich mengt; hij slaagt er in, op beide tronen vorsten te plaatsen die van hem afhangen. Zijn nieuwen nizam laat hij naar Pondichéry komen om daar te worden geïntroniseerd; de inlandsche vorst vindt daar nu niet één maar twee troonzetels opgericht, volkomen aan elkander gelijk, en op één van de twee plaatst zich Dupleix, die zich van nu af gedraagt als „beschermer” van heel Dekkhan. De vijanden van zijn inlandsche creatuur worden door hem ten onder gebracht, zelfs het gevreesde ruitervolk der Mahratten, die door 300 Franschen met 1800 cipayes en een batterij artillerie verslagen worden (9 Dec. 1751; cipayes zijn wat de Engelschen sepoys noemen: inlandsche soldaten op zijn Europeesch bewapend en vechtend onder Europeesche aanvoering). Te Parijs begrijpt men niets van Dupleix; welke gouverneur van Pondichéry had het ooit noodig gevonden ver het binnenland in voor een inlandsch belang te

gaan vechten? Men vreest voor zijn dividenden, voor een vredebreuk met Engeland, en roept Dupleix terug (1754). Zijn opvolger Godeheu, streng geïnstrueerd, doet alles wat Dupleix verricht heeft te niet, en verbindt zich met de Engelschen van Madras om wederkeerig van alle bemoeiing met het binnenland af te zien. Maar de Engelschen, die op de beteekenis van het werk van Dupleix veelscherper blik hebben dan het Fransche Compagniesbestuur, houden zich aan die afspraak niet. Zij gaan Dupleix navolgen, maar op een terrein waar het vestigen van een Europeesch gezag veel meer financieele en economische voordeelen beloofde dan het armere Dekkhan opleveren kon: zij doen het in Bengalen.

Van de Europeesche factorijen, in de Ganges-delta gevestigd, was de Engelsche de voornaamste geworden. Tot nu toe was het een onbevestigd, onder Madras ressorteerend handelskantoor; men begint het te versterken zonder toestemming van den nawab. Deze valt daarop de factorij aan en overweldigt ze; hij maakt 146 gevangenen, die hij in een hok opsluit dat voor zooveelen volstrekt geen ruimte biedt; 126 komen er door verstikking om (*the Black Hole*; 1756). De gouverneur van Madras draagt de wraakneming op aan een van zijn geëmployeerden, den jongen Robert Clive (geb. 1725): hij krijgt 900 Engelsche soldaten en 1500 sepoys mede, herneemt Fort William zonder moeite, en sluit met den nawab een verdrag waarbij versterking niet slechts dier factorij maar van de geheele plaats waarbinnen zij ligt, Calcutta, wordt toegestaan.

Daar komt bericht van het uitbreken van den zevenjarigen oorlog in Europa. Onmiddellijk keert Clive zich nu tegen de Franschen in Bengalen en neemt Chandernagore in. Maar na de inneming van Chandernagore ligt hij spoedig met den nawab in geschil. De nawab wenscht niet met één, maar met verschillende Europeesche Compagnieën in zijn land te doen te hebben, die hij tegen elkander uitspelen kan. Hij waarschuwt dus de Franschen van Pondichéry, die ook eene krijgsmacht afzenden, maar eer deze is aangekomen tast Clive den nawab aan en verslaat hem bij Plassey met 900 Engelschen, 2200 sepoys en wat artillerie (1757). Een wapenfeit niets merkwaardiger dan die van Dupleix, maar dat in herinnering zou blijven omdat Plassey het begin van het Britsch-Indische rijk is. De nawab wordt krijgsgevangen gemaakt, wordt met oogluiking van Clive door een hem vijandig inlander vermoord, en door een creatuur van Clive vervangen.

Intusschen kwamen in 1758 voor de Franschen versterkingen uit Europa opdagen onder Lally-Tollendal. In tegenstelling met Duplex begrijpt deze niets van de inlandsche ziel en verspeelt daardoor alle kans op inlandsche hulp tegen de Engelschen: hij begaat geheel onnoodige wreedheden; plundert tempels; spant, bij gebrek aan lastdieren, inlanders voor zijne kanonnen; inlanders van alle kasten dooreen. Zijn beleg van Madras mislukt. Nu zijn het de Engelschen die zich inlandsche hulp weten te verschaffen: in Februari valt de nizam Frankrijk af en stelt zich onder Engelsche bescherming. Nadat in 1760 de Engelschen versterking uit Europa ontvangen hebben, nemen zij in 1761 Pondichéry in. De vrede van Parijs geeft Pondichéry en Chandernagore aan de Franschen terug, maar ontmanteld en met sterk verkleind gebied (1763).

Terwijl dit ter kust van Coromandel voorviel, was in Hindostan tegen Mir Djafer, de creatuur der Engelschen op den Bengaalschen troon, een coalitie van inlandsche vorsten tot stand gekomen, waaraan ook de Groot-Mogol, Alam II, deel neemt. Zijn troepen worden echter 22 Februari 1761 door de Engelschen bij Patna geslagen. Mir Djafer blijft nawab in naam; in werkelijkheid de speelbal van Clive. Op een goeden dag wordt hij verwijderd en een neef, Mir Kassim, in zijne plaats gezet, die drie districten aan de Engelschen afstaat. Daarna verdwijnt Mir Kassim en komt Mir Djafer terug. Mir Kassim vlucht dan naar den nawab van Oudh, dat, hooger op dan Bengalen, aan de Ganges ligt. De nawab van Oudh trekt tegen Clive op maar wordt 23 October 1764 bij Buxar verslagen. Nu komt niet alleen hij maar ook Alam II in onderwerping.

Mir Djafer wordt genoodzaakt, tegen genot van een jaargeld, de volle landsinkomsten van Bengalen aan de Engelsche Compagnie af te staan, die een deel van het landsbestuur, de *divanie* (financieele en militaire administratie), aan zich trekt; het *nizamaat* (justitie en politie over de inlanders) blijft inlandsch. De van macht beroofde vorst moet nog een dwarskijker naast zich dulden: den *naib*; ook deze trekt een Engelsch jaargeld. Voor dezen post stelt Clive de mededinging open tusschen het Hindoe- en het Mohammedaansche element, van wier naijver hij begrijpt zich te zullen kunnen bedienen. — Aan de onafhankelijkheid van Oudh wordt een einde gemaakt, in zoover de nawab tegen inlandsche vij-

anden die hem benauwen door een Engelsch hulpkorps wordt ondersteund; maar hij moet er zwaar voor betalen, en als met hun medewerking de overwinning is behaald, gaan die troepen niet weer weg.

Bengalen is nu onder de Engelsche bezittingen zoo geheel en al de hoofdzaak geworden dat Bombay en Madras aan Calcutta ondergeschikt worden gemaakt. Alle drie worden geplaatst onder een Gouverneur-Generaal, met residentie Calcutta. Deze ambtenaar handelt *in Rade*, maar heeft beslissende stem. Nevens hem worden aangesteld een Chief Justice en drie rechters.

De eerste G.-G. is Warren Hastings (1774—'85), iemand indertijd door Clive opgemerkt, die hem als resident bij Mir Djafer had geplaatst. Aanvankelijk ondervindt het instituut van het G.-G.-schap veel oppositie van de Raden onder leiding van Philips Francis; het hooge Compagnie's personeel dat vroeger de leiding alleen had bezeten, voelt zich achteruitgezet. Maar Hastings weet het verzet te breken en verwijdert Francis uit de kolonie.

De eerste hervorming van Hastings is, dat hij het *geheele* bestuur over Bengalen aan zich trekt: het zgn. „dualisme" tusschen diwanie en nizamaat wordt opgeheven; de waardigheid van naib komt daarbij te vervallen. De tweede hervorming is, dat hij allen band met den Groot-Mogol doorsnijdt, door het tribuut, uitdrukking der leenverhouding en tot dusver aan den Groot-Mogol als vanouds betaald, in te trekken.

In 1775 sterft de nawab van Oudh. Zijn opvolger wordt niet erkend eer hij het belangrijke Benares aan de Compagnie heeft afgestaan, de voornaamste bedevaartplaats der Hindoe's en het grootste nijverheidscentrum van geheel Indië: zetel der zijde-industrie. De radja van Benares is voortaan leenvorst der Compagnie en betaalt haar het tribuut dat hij te voren aan Oudh schuldig was. Er wordt te Benares Engelsch garnizoen gelegd dat de radja moet bekostigen; bovendien wordt hij telkens in een of andere boete geslagen en staat aan allerlei afpersingen bloot. In 1781, terwijl Hastings in de stad is, breekt daar een opstand uit; vier compagnieën van het garnizoen worden in de pan gehakt; met 50 man houdt Hastings het uit tot er versterking is aangekomen. Dan wordt de radja afgezet en door een ander vervangen, die de landsinkomsten aan de Compagnie afstaat en zich met een jaargeld moet vergevoegen.

In Oudh kan de nieuwe nawab het voor het Engelsche garnizoen verschuldigde geld niet bijeenbrengen; als hij in gebreke blijft wordt de achterstallige som (1.200.000 pond) aan de *begums* (zijne moeder en grootmoeder) gewapenderhand ontfroefd.

Intusschen heeft Engeland nog een Europeeschen vijand in Indië: Frankrijk. Diens eigen middelen in Indië zijn geheel onvoldoende om Engeland de positie in Bengalen te betwisten, doch zij herinneren zich nu de politiek van Dupleix, en zoeken in het Zuiden, door geld en raad, een coalitie van drie inlandsche machten tegen de Engelschen tot stand te brengen: de Mahratten, den nizam van Haiderabad, en Haider Ali, sultan van Maisoer. Maar Hastings is hun vóór. In 1778, nog vóór de oorlogsverklaring van Frankrijk aan Engeland ¹⁾ in Indië bekend is, overrompelt hij hun vijf ontmantelde nederzettingen ²⁾ en neemt ze in bezit; aan de inlandsche coalitie is daarmede de basis onttrokken. Hare drie leden worden het onderling oneens, zoodat Hastings vrij spel houdt en den een bevechten kan met hulp van den ander. Hij wordt het eens met de Mahratten, helpt hun aan gebiedsuitbreiding in het binnenland ten koste van den Groot-Mogol, en laat zich in ruil daarvoor een gebied aan de kust afstaan waarmede Bombay wordt uitgebreid (1782). — Wanneer ook Nederland door Engeland in den oorlog is betrokken, laat Hastings Negapatnam wegnemen (1781) en bedreigt Ceilon; de baai van Trincomalee wordt door de Engelschen zelfs bezet, maar zij worden er spoedig weder uit verdreven door een groote Fransche scheepsmacht onder Suffren (1782). Hoewel zijn eigen bezittingen in Indië verloren waren gegaan had Frankrijk nl. begrepen zich van de Nederlandsche bezittingen als basis eener operatie tegen de Engelschen even goed, of nog beter te kunnen bedienen. Het was er in geslaagd de Engelschen, die onmiddellijk na hun oorlogsverklaring aan Nederland eene expeditie onder Johnstone ter verovering van de Kaap de Goede Hoop hadden uitgerust, daar vóór te zijn ³⁾; de vloot van Suffren, aan de Kaap geravitaillieerd, kon tijdig Ceilon bereiken eer de Engelschen zich daar voldoende hadden vastgezet. Met Trincomalee als basis wordt nu een aan-

¹⁾ Hiervóór, bl. 63.

²⁾ Chandernagore in Bengalen, Janaon en Pondichery ter kust van Coromandel, Karikal en Mahé ter kust van Malabar.

³⁾ Hiervóór, bl. 64.

val op Madras voorbereid; tegelijk worden Fransche hulptroepen aan land gezet voor Haider Ali, den Frankrijk trouw gebleven bondgenoot in het Zuiden, wiens zoon Tippto thans den oorlog tegen Engeland kan hervatten. Madras valt niet, daar Johnstone, die geen poging deed de Kaap weer aan de Franschen te ontwel-digen, Suffren naar Indië was nagezeild en daar tijdig genoeg aankwam om den vijand in toom te houden; de beide vloten be-kruisen nu elkander ter kust van Coromandel, tot de aankomst van een nieuw eskader uit Europa het maritieme overwicht in handen der Engelschen brengt (1783). Bij den vrede van Versail-les (1783) worden Frankrijk de vijf nederzettingen teruggegeven; Nederland moet tot 1784 wachten eer het vrede kan sluiten en krijgt daarbij Negapatnam niet terug; zelfs de vrije vaart door de zeeën in den Archipel moet het Engeland afstaan, dat zich, door de bezetting van Poeloe Pinang in Straat Malaka (1786), van een vast punt in de nabijheid der „Oostersche zeeën” verzekert. Tippto zet den oorlog nog voort, maar in 1790 weet de Compagnie zich tegen hem met de Mahratten en den nizam van Haiderabad te verbinden. In 1792 wordt Tippto's hoofdstad Seringapatnam inge-nomen; zijn kustgebied moet hij aan de Compagnie afstaan; an-dere districten aan de Mahratten en den nizam. Maisoer blijft be-staan onder Tippto als sultan, maar met zeer verkleind gebied. Wanneer in 1793 de oorlog tusschen Frankrijk en Engeland op-nieuw uitbreekt worden onmiddellijk de Fransche nederzettingen weder in bezit genomen; in 1796 ook alle Nederlandsche bezittin-gen met inbegrip van Ceilon. Een zendeling van het Fransche Di-rectoire, Rigaud, weet nog in 1797 tot Tippto door te dringen en zet hem door belofte en hulp tegen de Engelschen op; in 1798—'99 waagt Tippto nogmaals den oorlog, maar Seringapatnam wordt voor de tweede maal ingenomen, waarbij Tippto zelf sneuvelt. Maisoer wordt nu tusschen de Engelschen, den nizam en de Mah-ratten geheel verdeeld.

De opvolgers van Warren Hastings waren geweest de Gouver-neurs-Generaal Lord Cornwallis (1786—'93), John Shore (1793—'97), Lord Wellesley (1797—1805). Een Lord, versch uit Engeland aangevoerd, was in 1786 in Compagniesdienst in Indië een vol-strekt nieuwe verschijning; mannen als Clive en Hastings waren geheel van onderen opgeklimmen. De oorzaak was, dat in

het Compagnie's bestuur in patria een radicale verandering was ingetreden.

De Compagnie had twee bestuurslichamen gehad: den *Board of Proprietors*, samengesteld uit de aandeelhouders van £ 500 en meer, en den *Board of Directors*, 24 in getal, gekozen door den Board of Proprietors; de Board of Directors benoemde tot alle civiele en militaire ambten in Indië. Tot de veroveringen van Clive en Hastings had de Compagnie in het Engelsche leven slechts een vergelijkenderwijs bescheiden rol gespeeld, maar dit was nu geheel veranderd. De Compagnie's ambtenaren manipuleerden millioenen en keerden naar Engeland terug als lieden wier fortuin gemaakt was; zij dwongen zich daar door hun geld den toegang tot de hoogste kringen der samenleving af. Men schold ze in Engeland de *nabob's* (verbastering van nawab) en geloofde gaarne alle leelijks van hen; een geloof waarin men door de mededeelingen van Philip Francis (die in patria een campagne tegen zijn vijand Warren Hastings op touw zette en hem van eigenmachtigheid en eigenbaat beschuldigde) niet weinig werd versterkt. Het waren tegelijk edele en zeer onedele aandriften die zich in Engeland tegen het Compagnie's bestuur keerden; een vermoeden dat daar in Indië veel dingen het licht niet mochten zien; eene begeerte om, als die Indische dienst dan zoo voordeelig was, hem niet in handen van een uit klerken en dergelijken opgeschoten personeel te laten. Naar Engelsch begrip was *patronage* (de gelegenheid om door het plaatsnemen van gunstelingen in den staatsdienst, in het leger, in kerkelijke bediening, haar politieken invloed te versterken) een der natuurlijke en noodzakelijke attributen der parlementsmeerderheid. De gelegenheid dat het octrooi der Compagnie, dat telkens om de 20 jaar verlengd werd, in 1783 weder af zou loopen, moest worden benut, om op den Compagnie's dienst in Indië de hand te leggen. Dit was de beteekenis der India Bill van Fox (1783): de Board of Proprietors en Board of Directors zullen zich geheel tot de commercieele administratie der Compagnie beperken; in het politiek en militair bestuur worden zij vervangen door een *India Board* van zeven leden, te benoemen door het Lagerhuis en zitting nemende voor vier jaren, „onafhankelijk van de verandering van ministerie”. D. w. z. de begeerde posten zouden in handen vallen der op dat oogenblik in het Lagerhuis oppermachtige coalitie van Fox en Lord North, en hare

creatures zouden niet verwijderd kunnen worden ook al ontnam de koning (waarop kans bestond) aan dit tweemanschap het bewind. Fox' bill werd aangenomen door het Lagerhuis maar door de Lords verworpen, waarop de koning het bewind in handen gaf van een nieuweling, William Pitt. Deze doet eene India Bill aannemen die den Compagnie's dienst niet zonder meer overlevert aan de politici van het Lagerhuis, maar wel de bedoeling heeft de Compagnie in haar bestuur over Indië aan de medewerking van den Staat te binden (1784). De kroon benoemt een *Board of Control* die in de geheele Compagnie's administratie deelen zal; alle belangrijke beslissingen zullen gezamenlijk met dit kroonorgaan worden getroffen. De benoemingen tot den civielen en militairen dienst blijven aan de Directors, maar de G.-G. kan door de kroon worden teruggeroepen; eene bepaling waardoor zich vanzelf het gebruik vestigt dat de G.-G. niet benoemd wordt zonder vooraf ingeroepen bewilliging der kroon. Zóó is het al dadelijk toegepast bij de keuze van een opvolger voor Warren Hastings. Deze zelf werd nu in Engeland opgewacht door de levendige antipathie der parlamentsgroep die, om haar eigen belang te dienen, tegen het Compagnie's bestuur zooveel stemming had gemaakt, en aan welke de begeerde prijs ontgaan was.

Zijne administratie in Indië had, afgezien nog van zijn energieke verrijdeling van den toeleeg der Franschen, vele lichtzijden gehad. Het misbruik van knevelarij en diefstal gepleegd door ambtenaren, dat sedert Clive inderdaad schromelijke verhoudingen had aangenomen, was door hem met kracht bedwongen; daden van geweld liet hij alleen plegen in het groot en door de Compagnie zelve; was deze eenmaal tot haar doel gekomen, dan duldde Hastings over wat zij, door welke middelen dan ook, verkregen had, geen slecht of corrupt bewind. De belangen van den inlandschen landbouw in Bengalen nam hij inderdaad ter harte en wist diens toestand door onderdrukking van het rooverswezen, dat onder het zwak bestuur der laatste nawab's zeer was gaan bloeien, te verbeteren. Hij bevorderde met inzicht en geluk de inlandsche nijverheid. Aan het wetenschappelijk onderzoek van Indië gaf hij den stoot door de oprichting der Royal Asiatic Society; het begin van de studie der Sanskrit-literatuur valt in zijn tijd (vertaling van het tooneelstuk *Çakuntalâ* door William Jones.

In 1785 kwam Hastings in Engeland aan, met diamanten en

een ivoren bed als geschenk voor de koningin; maar de vijandschap der Whigs liet zich daarop niet te slapen leggen. Burke opende de aanklacht in het Lagerhuis met een felle rede tegen „den Indischen Verres”; Fox viel zijn gedrag tegen Benares aan, Sheridan zijn berooving der begums van Oudh. Den 10den Mei 1787 stelde het Lagerhuis hem in staat van beschuldiging bij de Lords; twintig leden werden als aanklagers benoemd onder presidium van Burke. Zijn proces voor het Hoogerhuis begon 13 Februari 1788; eindeloos gerekt, eindigde het in 1796 met vrij-spraak. De Fransche revolutie had Burke en Fox toen uiteengedreven; bovendien had Lord Cornwallis over Hastings' bewind in Indië gunstig gerapporteerd. Het eenig resultaat van het proces was dat Hastings zich grondig had moeten ruïneeren; de Compagnie moest hem met een jaargeld boven water houden. Eerst veel later, in de jaren 1813—'14, slaat de publieke opinie te zijnen gunste om; dan verdringen elkander de met een eeredoctoraat van Oxford begonnen eerbewijzen, en houden tot zijn dood in 1818 aan. Ook nadien is Hastings, naast Clive, terecht als de grondlegger der Engelsche macht in Indië beschouwd.

Lord Cornwallis en zijne opvolgers hadden onderwijl de politiek van Hastings in wezen voortgezet. Na de verdeeling van Maisoer (1799) lijkt de nizam de Engelschen wat te sterk geworden en ondergaat zijn gebied in 1800 verkleining; wat er van overblijft, wordt onder Engelsch protectoraat gesteld. In 1801 wordt eenzelfde bewerking toegepast op Oudh. In 1800 en 1801 doet men in Soerate en Arkot de nawab's verdwijnen: m. a. w. de Compagnie matigt zich de rechten van leenheer aan, tot dusver uitgeoefend door den Groot-Mogol; de nawab'sfamiliën worden gepensioneerd. Nu blijven over de Mahratten, die men in 1782 heeft groot gemaakt ten koste van den Groot-Mogol en in 1792 en 1799 ten koste van Maisoer. Van 1802 tot 1805 beoorloogt men de Mahratten in bondgenootschap met den Groot-Mogol, die in deze jaren geheel en al tot werktuig wordt verlaagd; hij stelt Delhi en Agra onder protectoraat der Compagnie, staat haar Gwalior en Goeserate af, stelt zijne buitenlandsche betrekkingen onder haar toezicht. Die oorlog eindigt er mede, dat verschillende door de Mahratten schatplichtig gemaakte vorsten in het binnenland in hun „onafhankelijkheid” worden hersteld (de „vorsten van Radzjpoetana”).

Nog altijd heeft men niet geheel met de Franschen afgerekend; Napoleon's invloed doet zich tot in Perzië en Afghanistan gevoelen, en men bespeurt dat hij tot een aanval op Indië over land diplomatieke voorbereiding treft. Lord Minto (1807—1813) treedt daarom in betrekking tot de Sikhs (in Pendsjab) en tot het landschap Sindh (de Indus-delta); in 1809 rust hij eene maritieme expeditie naar straat Ormoez uit, verbindt zich met den sultan van Maskate, en doet Perzië beloven nimmer doortocht aan een Europeesch leger tot een aanval op Indië te zullen verleenen. Aan de Fransche kaperij ten nadeele van de Engelsche vaart op Indië wordt een einde gesteld door de verovering van Ile de France (dat onder de Engelschen den ouden naam Mauritius terugkrijgt) in 1810; de mogelijkheid van hare verplaatsing naar Java voorkomen door de verovering van dit eiland in 1811; na Napoleon's val levert men Java weder uit, maar behoudt Mauritius, evenals de in 1806 op Nederland veroverde Kaap de Goede Hoop. — Lord Moira (1814—'18) zendt in 1814 eene expeditie naar Nepal tot regeling van grensgeschillen met de daar wonende Ghoerka's (een volk van Mongoolsch ras, Boeddhistisch van godsdienst, onder een Hindoe-aristocratie), en doet hen Simla afstaan, waar de Gouverneurs-Generaal, het heete Calcutta mijdend, eene zomerresidentie vestigen.

In de jaren 1782—1805, toen men de inlandsche vorsten tegen elkander liet vechten, hadden dezen groote inlandsche legers gevormd, waarvoor na 1805 geen plaats meer was. Afgedankte soldaten (de *pindari's*) maakten sedert heel Centraal-Indië onveilig. Tegen hen wordt in 1817 een expeditie uitgerust van 120.000 man; de grootste, door de Engelschen nog ooit op de been gebracht (het meerendeel natuurlijk uit inlanders bestaande; 120.000 Engelsche militairen kwamen in Indië bij lange na niet voor). Het door de *pindari's* afgestroopte en hun nu ontweldigd gebied wordt, onder den naam „Central Provinces”, bij de Compagnie's bezittingen ingelijfd. — De Mahratten hadden de *pindari's* begunstigd; zij worden aangevallen in 1818 („derde Mahratten-oorlog”); hunne stad Poena, residentie van den *pesjwa* het hoofd hunner confederatie, wordt bij Bombay gevoegd; de *pesjwa* zelf weggevoerd naar Cawnpoer bij Lucknow, en daar gepensionneerd. — Hiermede is de „pax Britannica” in gansch Hindostan en Dekkhan gevestigd en geschieden er geene expeditiën

meer dan over de grenzen, zooals in 1826 naar Birma (dat tot afstand van zijn kustgebied aan de Compagnie genoodzaakt wordt met uitzondering van Rangoen; — in 1852 volgt ook de bezetting van die haven, in 1885 de inlijving van geheel Birma als maatregel van voorzorg tegen het zich in Achter-Indië uitbreidende Frankrijk), en in 1839 naar Afghanistan.

De Engelschen gaan zich voor het geheele lotsbestel van Indië verantwoordelijk voelen, tot alle maatregelen gerechtigd, die hun billijk of nuttig voorkomen. Zij dringen aanhoudend dieper in de inlandsche maatschappij door. Het eerste inlandsche vraagstuk waarvoor zij zich gesteld zien is dat van het grondbezit.

De nawab's noemden zich eigenaars van den bodem en hieven eene grondrente; de Compagnie was hun in dit recht opgevolgd. Doch wie zullen zij voor de opbrengst aansprakelijk houden: den individueelen *raja* (landbouwer), de gemeenschap van dorp of die van district? Kan de bestaande voet van heffing door de Compagnie bestendig worden? De toestand dien zij aantreft is deze dat de opbrengst aan den vorst verantwoord wordt door een ontvanger of *zemindar*, die te gelijk rechter en militair bevelhebber is over zijn district, en aan wien de bevolking vrijwel is uitgeleverd. Later zal den Engelschen blijken, dat het mogelijk is den druk op de bevolking zeer te verlichten en toch ruimer middelen in hunne schatkist te doen vloeien dan ooit de nawab genoot, maar vóór zij hiertoe in staat waren was een veel intiemer kennis van inlandsche verhoudingen noodig dan zij nu bezaten. Onder den invloed van de conservatieve Engelsche begrippen, die hen in den zemindar-stand iets als de Engelsche *gentry* doen zien, houden zij zich aan de ontvangers en laten hun de heffing zelve over; alleen worden de grenzen van ieders district nauwkeurig omschreven, geen bemoeiing van een zemindar buiten de grenzen van het hem toegewezen district gedoogd; de som die ieder district zal hebben op te brengen voor eene periode van tien jaren nauwkeurig gefixeerd; en wordt den zemindars hunne rechterlijke functie ontnomen.

De Compagnie is al veel meer regeering dan handelslichaam; zij kan, ook zonder handelsbemoeiing, haar aandeelhouders in patria gemakkelijk van dividenden voorzien door een gedeelte

der landelijke inkomsten daarvoor te reserveeren. Sedert lang voer zij al niet meer op Indië met eigen schepen; particuliere Engelsche reeders boden de hunne in overvloed aan. Bij de octrooiverlenging van 1813 offert zij haar geheele handelsmonopolie op; ieder zal in Indië koopen en verkoopen wat hem belieft; alleen den voordeeligen handel op China (waar zij vanouds eene factorij te Canton heeft tot den inkoop van thee) blijft zij zich voorbehouden; bij de octrooiverlenging van 1833 offert zij ook dezen op. Een ander recht dat zij in 1833 verliest, is, Europeanen de vestiging in Indië te verbieden; de ontwikkeling der Christelijke zending in Indië wordt nu eerst goed mogelijk. Een derde maatregel van 1833 is de versterking van den Raad van Indië met een *law member*, bestemd om wetboeken te maken die voor alle onderdanen der Compagnie in Indië, Europeaan en inlander, zullen gelden; de eerste die er toe benoemd wordt is Thomas Babington Macaulay, later als geschiedschrijver zoo beroemd geworden; zijn legislatieve werk zal door een nageslacht, met de behoeften van de inlandsche maatschappij zooveel beter vertrouwd, voor een model verklaard worden van nivelleerend westersch wanbegrip, maar in 1833 beteekende de maatregel, ingegeven bovenal door humanitaire overwegingen, een vooruitgang.

Al die maatregelen van 1833 werden genomen in overleg met en in den geest van den G.-G. Lord William Bentinck (1828—'33), die al uit eigen beweging tegen de weduwenverbranding was opgetreden (dwang der bloedverwanten van den man zal daarbij verboden zijn), de censuur had afgeschaft (zoodat eene inlandsche pers zich ontwikkelen kon), aan het inlandsch element eenige bestuursposten had teruggegeven, en verbeteringen in de heffing der landrente had aangebracht. Strenger contrôle op de zemin-dar's had onderwijl reeds de opbrengst steeds ruimer doen vloeien; in 1833 bedroeg die het dubbele van 1800. Schaduwzijde van het Engelsche bewind, uit Indische oogen beschouwd, is, dat van die opbrengst een gedeelte het land uitgaat (aan dividend voor de aandeelhouders; aan hooge pensioenen voor uitgediende Engelsche ambtenaren en militairen); maar bovenal, dat de geheele economische politiek eene Engelsche is en geen Indische. De Indische suiker en koffie worden in Engeland zwaar belast ten voordeele van de planters van Jamaica, wien men eene vergoeding toedenkt voor dien anderen maatregel van 1833: de af-

schaffing der slavernij in alle Engelsche koloniën. De Indische kleedjes-industrie (handwerk) wordt doodgedrukt door de machinaal vervaardigde katoentjes van Manchester en Glasgow; Europeesche massale productie is mogelijk geworden door de uitvinding der spinmachine van Arkwright in 1768, gevolgd door die van den *power-loom* of snelspoel (toepassing van het stoomvermogen op de weefkunst). Indië wordt nu met deze goedkoope kledingstof overstroomd, terwijl de Indische kleedjes in Engeland zwaar belast zijn. Tegen het Amerikaansche katoen, dat zooveel korter weg naar Engeland heeft af te leggen, en daar niet belast is, bevindt zich het Indische katoen in het nadeel.

De administratie van Lord William Bentinck typeert den tijd, waarin men zich aan humanitaire overwegingen geheel kan overgeven, daar men bevrijd is van oorlogszorgen. Die tijd, begonnen in 1818 en door de expeditie van 1826 tegen Birma slechts even onderbroken, komt tegen 1839 aan zijn eind. Gelijk te voren de Engelschen in Indië steeds verontrust waren geworden door de gedachte aan Frankrijk, zullen zij het voortaan worden door de gedachte aan een nieuwen mededinger: Rusland. Niet dat deze in Indië zelf doordringt, maar hij schijnt zich in Azië in eene positie te willen stellen van waaruit hij Indië ieder oogenblik kan bedreigen: hij gaat de grenzen van zijn oude gebied Siberië ver te buiten, en vestigt betrekkingen in de landen die Indië ten westen en noordwesten omringen.

De Russische politiek in Azië is voor en na van zooveel invloed op de Engelsche in Indië geweest, dat een overzicht er van hier niet gemist kan worden.

Siberië heeft zijn naam ontleend aan een Tataarsch khanaat Sibir, aan de samenvloeiing van Tobol en Irtisj (waar later Tobolsk is gesticht) gelegen. Een rivaliseerend khanaat in de buurt erkende in 1555 Iwan IV den Verschrikkelijke voor opperheer; Sibir zelf valt hem in 1582 in handen. Bij zijn dood in 1584 wordt het wel ontruimd, maar in 1586 opnieuw bezet, en vervolgens hebben, tot 1600, tal van Russische stedestichtingen plaats: Tobolsk, Tomsk en andere; West-Siberië is Russisch geworden.

Tusschen Siberië en Indië ligt Turkestan, benoemd naar de

stammen die wij lijfwachten aan de khaliefs van Bagdad zagen leveren¹⁾; in later tijd de bakermat der macht van Timoer Lem. Er liep, van Indië uit, een oude handelsweg naar Oost-Europa door dit land²⁾, maar het belang hiervan was, door de ontwikkeling die de zeevaart rond de Kaap genomen had, geheel vervallen. Voor de Russen is Turkestan het aangewezen gebied zoo zij aanraking willen verkrijgen met Indië en met China.

In het stroomgebied van Amoer en Syr Darja, de eenige vruchtbare streek van het heele land, vond men den khan van Khiwa en den emir van Bokhara gevestigd. Tusschen het meer van Aral en de Kaspische Zee, en tusschen het meer van Aral en den Oeral, lagen slechts woestijnzand of steppen, door nomaden bewoond; naar den Oeral toe de Kirghizen, naar de Kaspische Zee toe de Turkmennen. Soms deden deze volken invallen op Russisch gebied; lichtten menschen op en verkochten ze op de slavenmarkten van Khiwa en Bokhara. Die daar te gaan bevrijden leek onbegonnen werk: hoe met een leger ooit door de woestijn te komen? In 1717 was een Russisch officier, aan het hoofd van een troep Kozakken, inderdaad tot Khiwa doorgedrongen, maar daar terstond omgebracht; sedert had men de poging opgegeven; Khiwa en Bokhara golden voor ontoegankelijk.

De zaken veranderen, sedert de Russen den Kaukasus zijn overgetrokken en gevestigd zijn in Georgië. Bezuiden de Kaspische Zee om, langs Merw, is Khiwa bereikbaar. In 1819 wordt er, van Tiflis uit, een gezantschap heengezonden dat er het leven afbrengt en zich omtrent de militaire inrichting en sterkte van het khanaat inlicht. Tegelijk gelukt het een uit Orenburg vertrokken gezantschap, Bokhara te bereiken; Rusland verkrijgt verlof, daarheen karavanen te zenden, maar als het daarvan gebruik maken wil, valt de karavaan onderweg den khan van Khiwa in handen, die haar als buit beschouwt. Voorloopig komen hiermede de pogingen tot het vestigen eener geregelde betrekking met Turkestan weder aan een einde. In 1840 beproeft men een geheel leger den woestijnmarsch te laten maken, maar moet het opgeven. Intusschen trekt deze poging de aandacht van Engeland, dat op zijne beurt met Khiwa en Bokhara in aanraking zoekt te komen, doch zijn agent Stoddard wordt in 1842 te Bokhara vermoord.

¹⁾ Hiervóór, bl. 274.

²⁾ Hiervóór, bl. 11.

Daarna wordt Turkestan zoowel door Rusland als door Engeland eenige jaren met rust gelaten. Na den Krim-oorlog, die, door Rusland van het Balkan-schiereiland terug te werpen, zijn belangstelling in Azië verdubbelt, zoekt het, om met China in aanraking te komen, een anderen weg.

In 1849 had eene Russische maritieme expeditie, van Kamsjatka uit, den mond van de Amoer verkend; in 1854 ging men van Siberië uit die rivier bevaren, en den linkeroever koloniseeren; in 1858 stond China dien oever af. De grens op den rechteroever zal nader worden bepaald; dit is geschied in 1860, toen China in verlegenheid was door een oorlog, haar door Engeland en Frankrijk aangedaan; eene geheele kustprovincie op den rechteroever, waar de Russen nu de haven Wladiwostok aanleggen, wordt door China afgestaan.

Tegen Khiwa en Bokhara brengt vervolgens generaal Kaufmann een nieuwe tactiek in toepassing: die der uitbreiding voet voor voet. Een klein deel slechts van het steppengebied wordt telkens bezet, en bewoonbaar gemaakt eer men het volgende in bezit neemt. Zoo nadert men het vruchtbare gedeelte van Turkestan. In 1865 valt Tasjkend den Russen in handen, in 1868 Samarkand; daarna is Bokhara gedwee. In de jaren 1865—'68 onderwerpt men tevens alle Kirghizen. Nu wordt in 1870 Koeldsja bezet in Chineesch Turkestan en van daaruit dit land onderworpen; in 1873 valt Khiwa, in 1876 het khanaat van Khokand. In 1880 voltooit Skobelew het werk van Kaufmann door de Turkmene te onderwerpen; in 1884 valt Merw en is de verovering van Turkestan voltooid. Nu blijft slechts over, de grenzen tegen China, Afghanistan en Perzië te bepalen. Na lange onderhandelingen met China wordt de helft van Chineesch Turkestan aan de Chineezers teruggegeven.

Moeilijker is de onderhandeling met Afghanistan, dat onder tusschen een andere naam is geworden voor Engeland.

In de jaren tusschen 1819 en 1840, toen Rusland de poging, tot Khiwa en Bokhara door te dringen, tijdelijk had opgegeven, had het vooral in Perzië gewerkt. De Engelschen hielden hier evenzeer het oog op, als vroeger op den Franschen invloed in Perzië; — de mogelijkheid nu, tegen een mogelijken inval uit het Westen een dam op te werpen, hing af van de betrekkingen der Compagnie

tot de Sikh's en tot Sindh. Tusschen Sindh-Pendsjab en Centraal Indië strekt zich de Indische woestijn uit, zoodat die Indus-landen gemakkelijker verkeer met Afghanistan en Perzië, dan met het midden van Voor-Indië hebben. In de 18de eeuw behoorden zij, mèt Afghanistan, tot het Perzische rijk onder Nadir Sjah; bij diens dood in 1747 scheidde zich Afghanistan af, dat ook den Pendsjab en Sindh onder zijn gezag hield. Later evenwel maakte zich de emir van Sindh van Afghanistan onafhankelijk. Sindh wordt bewoond door Mohammedaansche Iraniërs; de Sikh's in Pendsjab daarentegen zijn Ariërs en Brahmaansch van godsdienst, maar zonder kastenindeeling. Zij zijn in groepen geordend, geheel op militairen voet georganiseerd; elke groep kiest haar aanvoerder (*sirdar*). Tusschen deze groepen wordt een nauwer band van vereeniging gesloten door Ranjit Singh (1791—1839) die de gehoorzaamheid aan Afghanistan opzegt; zijn hoofdstad is Lahore; hij breidt zijn gezag ook uit over Kasjmir, het noordelijkste der Himalaja-landen.

Bewesten den Indus verheft zich het plateau van Iran, 1000 à 2000 Meter hoog, een land van karavaanwegen, met 's winters sneeuw op de bergen. Baloedsjistan, dat aan Sindh grenst, is zwak bevolkt, en uitsluitend door nomaden; Afghanistan heeft voor een deel althans gezeten bevolking. De emir van Afghanistan, te Kaboel resideerende, is geen machtig vorst. Behalve de Sikh's en Sindh vallen ook Baloedsjistan en een gedeelte van zijn eigen Afghanistan van hem af; Baloedsjistan komt onder een eigen khan te Kelat; het noordwesten van Afghanistan, nu Afghaansch Turkestan genoemd, heeft er een te Herat.

Nu sloeg in 1837, op instigatie van Rusland, de sjah van Perzië het beleg voor Herat. Een Engelsch officier kwam het hem verbieden, en de sjah keerde inderdaad terug. Te Kaboel was in 1837 een Russisch agent verschenen die den emir tot herovering van den Pendsjab aanzette. Dit vernemende besluit de Compagnie tot eene expeditie tegen Kaboel; uit vrees voor de Sikh's wordt de weg door Baloedsjistan genomen, en het gelukt, Kaboel te bezetten (1839); de Engelschen onttroonen den emir, stellen een ander in de plaats en laten er garnizoenen achter. In 1841 gaat de onttroonde emir tot den opstand over en sluit de Engelschen in; zij bedingen vrijen aftocht maar worden onderweg overvallen en ter dood gebracht. Nu wordt in 1842 eene wraakexpeditie ondernomen om het gezag

van den Engelschen naam te herstellen; Kaboel wordt ingenomen en gedeeltelijk verwoest, maar ditmaal wordt er geen garnizoen achtergelaten; men acht het verstandiger, zich zelf te verzekeren van de Sikh's en van Sindh. Op den terugtocht uit Kaboel wordt in 1843 Sindh ingelijfd en in 1845 worden de Sikh's onderworpen; den zoon van Ranjit Singh wordt een jaargeld toegekend, hij krijgt te Lahore een Engelsch resident naast zich en er wordt garnizoen gelegd; de Pendsjab is in de positie gebracht van een protectoraat. In 1849, na een opstand, volgt de inlijving.

Sedert de strafexpeditie 1842 liet de Compagnie Afghanistan met rust, en ook Rusland had voorloopig geene aanleiding, zijn betrekkingen met dit land te hervatten. Het doet dit eerst, nadat Khiwa is gevallen, en Afghanistan daarmede Rusland's buur is geworden. In 1878 ontvangt de emir een Russisch gezantschap. Onmiddellijk wil Engeland er een gezantschap tegenover stellen, naar de emir weigert het te ontvangen. Daarop rust Engeland eene expeditie tegen den emir uit die naar Turkestan vlucht; zijn zoon, door de Engelschen in zijne plaats gesteld, moet een Engelsch resident naast zich dulden en zijn buitenlandsche betrekkingen laten controleeren. Die resident wordt bijna onmiddellijk vermoord, waarop (1879) een tweede expeditie volgt die den nieuwen emir deporteert. Dit optreden in Afghanistan was een der punten van aanklacht van Gladstone tegen Disraeli in zijn Midlothian-campaign ¹⁾). Wanneer Gladstone Disraeli vervangen heeft laat de nieuwe minister van koloniën, Lord Ripon, het land ont-ruimen na een nieuwen emir (den derden) te hebben aangesteld, gekozen uit het regeerende huis. De gezagsoefening in Afghanistan was zóó buitengewoon kostbaar gebleken dat men zich liever tevreden stelde met de beschikking over Baloedsjistan, waar de khan zich in 1876 onder Britsch protectoraat had gesteld. Door Baloedsjistan wordt een strategische spoorweg aangelegd die tot de grenzen van Afghanistan reikt; het eindpunt van dien spoorweg wordt door Baloedsjistan aan Engeland afgestaan (1882). De nieuw aangestelde emir van Afghanistan wordt inmiddels door een Engelsch jaargeld te vriend gehouden.

Eene regeling der grens tusschen de Russen en Afghanistan wordt nu in 1886 getroffen ten koste van Afghaansch Turkestan dat tusschen Rusland en Afghanistan wordt verdeeld: de emir

¹⁾ Hiervóór, bl. 206.

krijgt Herat terug; het noordelijker Pesjkend, dat de Russen na den val van Merw reeds bezet hadden, wordt door hen behouden. Doch de regeling van 1886 betreft slechts de grens in het Westen; in het Oosten rijst het bergland Pamir, „het dak der wereld”, op, dat Kasjmir bestrijkt. De Russen bezetten het in 1891. Bij regeling van 1895 laat Afghanistan het grootste gedeelte van dit land aan Rusland over; het Russische gebied blijft echter door een smalle strook Afghaansch gebied dat naar de bergpassen leidt die tot Kasjmir toegang geven, van Britsch-Indië gescheiden. Die bergpassen zelve worden vervolgens door Afghanistan aan Engeland afgestaan. Rusland m. a. w., op het punt de toegangen tot Indië in handen te krijgen, stelt er zich mede tevreden voor het oogenblik dit einddoel zijner beweging in Turkestan niet te bereiken: het laat zijne aandacht naar Oost-Azië afleiden waar juist op dit oogenblik Japan de hand uitsteekt naar Port Arthur, het reeds door Rusland begeerde eindpunt der Transsiberische spoorlijn.

Tegelijk van West-Siberië en van Wladiwostok uit was in 1889 met den aanleg dezer spoorlijn begonnen; van het Westen uit naderde men thans Irkoetsk, van Wladiwostok uit Khabarofsk (in 1899 worden deze beide punten bereikt). Tusschen beide plaatsen bleef, via Kharbin, nog een groot stuk aan te leggen; maar het was wenschelijk van Kharbin uit ook naar het Zuiden verbinding te krijgen: met de ijsvrije zee. In 1898 weet Rusland het verlof tot aanleg dezer zijlijn van China te verkrijgen en pacht voor 25 jaren Port Arthur; in 1903 is Siberië, via Kharbin, en met Wladiwostok en met Port Arthur verbonden. Doch in 1904 breekt de oorlog met Japan uit die Rusland weder uit Zuid-Mandsjoerije zal verdrijven. Geslagen en ontredderd, liquideert het zijn Oost-Aziatisch avontuur door een tractaat met Japan dat Korea en Zuid-Mandsjoerije opoffert tegen behoud der vrije hand in Noord-Mandsjoerije en in Mongolië (1910); in 1907 heeft het, bij overeenkomst met Engeland, Thibet, Afghanistan en Zuid-Perzië reeds aan den Engelschen invloed overgelaten op voorwaarde van vrije hand in Noord-Perzië. Het naaste doel van het Rusland van Nicolaas II, als het tegen 1914 zich weer op kracht voelt komen, zal niet Oost-Azië of Indië, maar Constantinopel zijn.

Turkestan was intusschen, nadat het werk van Kaufmann en Skobelew ten einde was gebracht, geheel georganiseerd gebleven

als militair gouvernement, met hoofdplaats Tasjkend. Eene kolonisatie van Russen gelukt in het steppengebied volkomen, maar slaagt niet in het riviergebied, waar de bevolking, nu van hare tyrannen verlost, snel toeneemt. Spoorwegen verbinden de Kaspische Zee over Merw en Bokhara met Tasjkend en dit met Orenburg; zij voeren de producten, katoen en tabak, naar Rusland af. Turkestan is onder Russisch bewind in welvaart snel toegenomen.

De rivaliteit met Rusland is voor de binnenlandsche ontwikkeling in Britsch-Indië van groote gevolgen geweest.

De groote kosten waarop de Afghaansche expeditiën van 1839—1842 en die tegen de Sikh's van 1845 en 1849 de Compagnie waren komen te staan, zijn haar een prikkel geworden om in Indië vermeerdering van inkomsten te zoeken. Daar zij deze alleen vinden kon uit landen onder haar direct bestuur, is zij er op uit het vorstenbestuur, waar het nog bestaat, op te ruimen. Stelselmatig wordt dit doel nagejaagd door den G.-G. Lord Dalhousie (1848—'56): hij verbiedt de bij de inlandsche vorstenhuizen algemeen in gebruik zijnde *adoptie*. Sterft een huis uit, dan moet inlijving volgen. Het gebied der „Central Provinces” wordt op deze wijze gedurig uitgebreid. In 1856 wordt het huis van Oudh (hoewel niet uitgestorven) wegens wanbeheer van de regeering ontzet en Oudh bij het direct bestuurd gebied ingelijfd. Ontegengesteld wordt in de geannexeerde landen de belasting veel billijker geheven en verstandiger besteed dan in de vorstenlanden; de regeering wijdt zorg aan publieke werken, irrigatie, aanleg van een telegraafnet, aanleg van spoorwegen. Tegelijkertijd komt voor de verbinding met Engeland de stoomvaart in gebruik. Veel meer streken dan te voren raken aangesloten bij het wereldverkeer; de bevolking zet haar producten gemakkelijker van de hand.

Toch is er toenemende onrust in het land. In nieuw ingelijfd gebied pleegt zich spoedig de zending te vertoonen; natuurlijk is het gouvernement deze beter gezind dan van de zelfbestuurders mocht worden verwacht. De bevolking echter legt het verband verkeerd en begint aan een (volstrekt niet bestaand) plan tot administratieve kerstening te gelooven. Ook is in de jaren van den Krimoorlog (1853—'56) de Russische propaganda tegen Engeland

in Indië zeer actief; in het bijzonder onder Englands inlandsche soldaten.

Men had in Indië regimenten van de kroon, geheel uit Engelschen samengesteld en in dezen tijd 40.000 man tellende, en Compagnie's regimenten: sepoys op Europeesche wijze bewapend en gedrild, onder Engelsche officieren (215.000 man); tot officier kon geen inlander opklimmen. Nu waren door de inlijvingen van Dalhousie plotseling een groot aantal residenten noodig die uit het officierskorps werden genomen, en uit zuinigheid werden de officiersplaatsen dan onvervuld gelaten.

In het begin van 1857 werden bij het leger patronen ingevoerd in koevet gedrenkt, om het kruit te beter droog te houden. De huls, eer het kruit in de loop werd gebracht, placht met de tanden te worden opengescheurd; nu zeide het Hindoe-geloof, dat men niets met de lippen aanraken mag dat van een levend wezen afkomstig is. De Engelsche officieren minachtten dit bezwaar en zeiden dat de huls dan maar met de handen moest worden verscheurd. De soldaten morden; Mohammedaansche elementen, die het herstel van den Groot-Mogol in zijne onafhankelijkheid beoogden, maakten van deze stemming der Hindoe-soldaten gebruik.

In Mei 1857 breekt muiterij uit onder het garnizoen van Mierooten Noorden van Delhi; de muiters trekken op Delhi aan, vermoorden de Europeanen en roepen den afstammeling van den laatsten Groot-Mogol tot de waardigheid zijner vaderen uit. Te Cawnpoer worden de sepoys in opstand gebracht door Nana Sahib, adoptiefzoon van den laatsten Mahratten-pēsja en door de Engelschen niet erkend. Drie honderd Europeanen worden er vermoord; hunne vrouwen en kinderen in de boeien gesloten. Te Lucknow handhaaft zich het Engelsche garnizoen, maar wordt er door opstandelingen belegerd (Juli). De opstand slaat over naar Bengalen waar maar één inlandsch regiment trouw blijft; doch niet naar Bombay of Madras, waar de Mohammedaansche invloed zooveel geringer is. Uit antipathie tegen de Mohammedanen doen ook de Sikh's niet mede, maar besluiten zelfs de Engelschen te helpen. De nizam van Haiderabad blijft neutraal.

De Compagnie nam, zonder hulp uit Engeland af te wachten, onmiddellijk alle maatregelen van repressie die mogelijk schenen. In Juni 1857 was met 8000 man het beleg voor Delhi geslagen; in

Augustus komt een hulpbende aan van de Sikh's en in September wordt de stad bij storm genomen. De Groot-Mogol raakt gevangen; zijn zoons worden doodgeschoten; ook andere opstandelingen wreed gestraft: zij worden voor den mond van het kanon gebonden en dit wordt afgevuurd. — In Juli was Cawnpoer bezet door Havelock; Nana Sahib was gevlucht, na de Engelsche vrouwen en kinderen te hebben omgebracht. Daarna trok Havelock tot ontzet van Lucknow op, maar moest terugkeeren daar er cholera in zijn kamp uitbrak. Eerst in September kan hij zich in de stad werpen, maar wordt daarin nu ook belegerd; in November wordt hij door Colin Campbell ontzet. De Europeesche bevolking wordt naar Cawnpoer overgebracht, en Lucknow aan de opstandelingen overgelaten; Nana Sahib vestigt daar zijn hoofdkwartier. Eerst in 1858 kan de stad hernomen worden met hulp van de Ghoerka's van Nepal; Nana Sahib vlucht naar de bergen. Daarmede is de opstand gedempt; in November 1858 wordt aan allen, die niet schuldig staan aan moord op een Engelschman, amnestie verleend. In 1859 doet de G.-G. Lord Canning een rondreis door de gewesten; het recht om een opvolger te adopteeren, wordt aan de vorsten teruggegeven.

Bij de laatste octrooiverlenging, die van 1853, was het octrooi niet meer voor 20 jaren gecontinueerd, maar tot opzegging door het parlement. Dit meende dat na het gebeurde de Compagnie niet mocht worden gehandhaafd, en zeide in 1858 het octrooi op. In de plaats van het onder Staatstoezicht werkende Compagnie's bestuur treedt een Secretary of State for India met een raad van 15 leden naast zich, waarin men gerepatrieerde Compagnie's ambtenaren plaatst, en dien men sedert met gerepatrieerden uit den Civil Service in Indië is blijven aanvullen. De G.-G. of *Viceroy*, benoemd door de kroon, zal regeeren met een Uitvoerenden Raad (samengesteld uit de hoofden der takken van dienst) en een Wetgevenden Raad (de leden van den Uitvoerenden Raad benevens een aantal leden benoemd door den *Viceroy*). De *Viceroy* beslist alleen.

De Civil Service was steeds in weinig handen gehouden, en het gering aantal ambtenaren werd hoog betaald. De Board of Directors placht te benoemen zonder examen. Eerst werd de benoemde vier jaar lang opgeleid in Engeland; dan twee jaar te

Calcutta om de taal te leeren, vervolgens trad hij in dienst als *assistant*, en klom op tot *collector* of tot *magistrate* (de collector is belastinggaarder, de magistrate vereenigt bestuur en rechtspraak). Het district waarover een collector en magistrate zijn aangesteld, telt gemeenlijk een 800.000 inwoners. Ter hoofdplaats zal men niet meer dan vier of vijf Europeesche ambtenaren aantreffen: den collector, den magistrate (dikwijls worden beide ambten waargenomen door één persoon), een of twee assistenten, een postmeester, een geneesheer. In 1857 telde het gansche korps 800 man. Er wordt geen verandering in dezen dienst gebracht, behalve dat de toegang voortaan verkregen wordt door een examen. Nog in 1892 omvatte de geheele Civil Service maar 939 ambtenaren voor 221 millioen direct bestuurde en 67 millioen beschermde onderdanen.

Nederlandsch-Indië had er toen 1025!

Literatuur: OLDENBERG, Die Religion des Veda (2e druk). — Dezelfde: Buddha (6e druk). — WILLIAMS, Indian Wisdom, London 1875. — Werkje van SPEYER in de serie Groote Godsdiensten der Hollandia Drukkerij. — Islâm: SNOUCK HURGRONJE, Verspreide Geschriften. — LANE-POOLE, India under Mohammedan rule, 1903. — WEBER, La Compagnie française des Indes, 1904. — HUNTER, The Imperial Gazetteer of India, new edition, 1907-'09. — Dezelfde, History of British India 1899—1900. — LYALL, The rise and expansion of British dominion in India, 4e druk 1907.

XVII. BRITSCH-INDIE TOT HEDEN

De eerste zorgen van het Viceroy-bestuur waren financieele zorgen.

De Mutiny en wat er op volgde had Indië met een schuld van 40 millioen pond bezwaard en de jaarlijksche uitgaven met 10 millioen pond doen stijgen. De invoerrechten worden verhoogd; eene inkomstenbelasting en eenige indirecte belastingen ingevoerd. Ook na deze hervorming blijft de landrente (*Land revenue*) de voornaamste bron van inkomsten; zij alleen voorziet in de behoeften der schatkist voor $\frac{2}{3}$. Hare heffing was gedurig verbeterd. Grondslag is eene kadastrale opmeting (*survey*), gevolgd door beoordeeling der vruchtbaarheid (*settlement*) en bepaling van het bedrag (*assessment*). De contribuabelen hebben beroep op de rechtspraak. Ten tijde van de Groot-Mogols werd de bevolking $\frac{1}{3}$ van de opbrengst afgevergd; nu nog maar $\frac{1}{17}$.

Met dit nieuwe systeem waren de rechten der zemindar's in Bengalen niet te vereenigen; zij worden dan ook in 1859 daarin besnoeid.

Ter verheffing van het welvaartspeil begint het Gouvernement zich toe te leggen op de bevordering van bepaalde cultures, met name die van thee en katoen. De Indische katoen kreeg een kans, toen tijdens den Amerikaanschen burgeroorlog de aanvoer van Amerikaansch katoen op de Londensche markt tijdelijk ophield. De productie in Indië steeg van 204 millioen pond in 1860 tot 615 millioen pond in 1866, maar liep terug tot 341 millioen pond in 1870. — In 1864—'65 werd een staatsboschbeheer, in 1869 een departement van landbouw ingesteld.

Eene groote hervorming werd gebracht in het rechtswezen. Tot dusver bestond er geen instantie tusschen de hooggerechtshoven van Calcutta, Madras en Bombay en den magistrate; in 1861 worden daar hoven van justitie tusschen in geschoven. Het werk der *law members* van den ouden Raad van Indië ¹⁾ droeg nu eindelijk

¹⁾ Hiervóór, bl. 238.

vrucht. Een uniform strafwetboek werd ingevoerd in 1860; wetboeken van burgerlijke rechtsvordering en van strafvordering in 1861. Van de invoering van een burgerlijk wetboek voor heel Indië, hoewel de *law members* ook dit hadden ontworpen, werd afgezien. Het gewoonterecht werd beschreven naar de verschillende godsdiensten; toepassing van wat daarin tegen Europeesche opvattingen van zedelijkheid strijdt, werd verboden.

Het dualisme in het leger kan worden opgeheven; uit den aard der zaak zijn nu alle troepen kroontroepen. De afzonderlijke regimenten van sepoys verdwijnen; de sepoys worden in het kader der kroonregimenten ondergebracht. Van de bediening van het kanon blijven inlanders uitgesloten.

Het Viceroy-bestuur heeft het geluk gehad, zich te kunnen ontwikkelen in een twintigjarige periode van onafgebroken vrede; eerst in 1878 vangen er weder expeditiën (naar Afghnistan) aan¹⁾. Aan het eind dier periode wordt, 1 Januari 1877, op den durbar te Delhi, in tegenwoordigheid van 63 inlandsche vorsten, 300 aanzienlijken, gezanten van Nepal, Siam en Baloedsjistan, en 15.000 man troepen, Victoria tot *keizerin van Indië* uitgeroepen. Eene ingeving van Disraeli. Het beteekent volstrekt niet een terugkeer tot de politiek van exstinctie der inlandsche vorstenhuizen; integendeel wordt in 1882 het sultanaat van Maisoer hersteld.

In 1893 wordt de Civil Service voor inlanders opengesteld. Aanvankelijk beleeft men er zeer slechte resultaten mede. Die er zich voor opgeven zijn meest Bengaalsche Hindoe's (in Bengalen is men met Engelschen en Engelsch onderwijs het langst in aanraking geweest); Mohammedanen en Sikh's verkiezen niet, door hen te worden bestuurd. Eene proef met inlandsche jury's bij de rechtbanken moet worden opgegeven wijl zij niet kunnen nalaten de leden der kaste te bevoordeelen waartoe zij zelf behooren. Wèl slaagt een van den onderkoning Lord Ripon (1880—'84) afkomstig stelsel van plaatselijke besturen (municipale en districtsbesturen), waarvan de leden gedeeltelijk worden benoemd, gedeeltelijk gekozen.

Sedert Lord William Bentinck de censuur had opgeheven, was

¹⁾ Hiervóór, bl. 293.

er een inlandsche pers ontstaan. Zij verkrijgt in dezen tijd een groote ontwikkeling. Van 1885 af worden *nationale congressen* gehouden, waar propaganda gemaakt wordt voor den parlementairen regeeringsvorm. De leiders behooren meest tot de hoogere Brahmaansche klasse. Hunne houding tegenover het Engelsche gezag is loyaal; die tegenover de Engelsche samenleving nooit tegemoetkomend. Met een Europeaan aan te zitten vermijden zij, omdat zij zijne maaltijden en dischgewoonten als onrein beschouwen. Evenwel kunnen zij niet verhinderen dat de wetgeving aanhoudend dieper in het inlandsche leven grijpt. Reeds vroeger is de weduwenverbranding verboden; nu het kinderhuwelijk. De koepokinenting wordt ingevoerd. In 1892 (nadat een begin van fabrieksnijverheid is ontstaan) volgt eene wet op den vrouwen- en kinderarbeid. Van 1858 tot 1898 is het budget van onderwijs vertienvoudigd; toch is het nog altijd slechts eene minderheid der bevolking die lezen en schrijven kan. De zending blijft nagenoeg zonder resultaat; niet meer dan $\frac{1}{200}$ gedeelte der bevolking is bekeerd. De Hindoe's nemen even weinig het Christendom aan, als de Mohammedanen.

Zoodra het Viceroy-bestuur er is, verneemt men zonder ophouden van hongersnood. Natuurlijk kwam die vroeger ook voor, even goed als de natuurverschijnselen voorkwamen waaruit zij verklaard moet worden, maar in den tijd zonder telegraaf kwam de wereld het zoo niet te weten, en ook is in den loop der 19de eeuw door den aanwas der bevolking de ramp in hevigheid ongetwijfeld zeer toegenomen.

De bevolking voedt zich met rijst op de kust; met maïs in het binnenland. Beide producten hebben regen noodig. Blijft de moesson wat lang uit, dan mislukt de oogst. Het was altijd zoo geweest, en de vorige besturen, in den tijd van gebrekkige verkeersmiddelen, hadden er inderdaad machteloos tegenover gestaan, en er dan ook niets tegen beproefd; ook niet het Compagniesbestuur. Bij de drie hongersnooden die tusschen 1861 en 1869 plaats hebben deelt het nieuwe gouvernement echter levensmiddelen uit. Die van 1873 is de eerste die het publiek in Engeland ontroert en penningen doet offeren tot eene steunactie. 1877 is een bijzonder slecht jaar, daar de voedselschaarschte dan gepaard gaat met eene cholera-epidemie; $5\frac{1}{4}$ millioen menschen zijn toen van hongersnood of cholera

omgekomen. Het parlement in Engeland verordent eene enquête waarvan de resultaten in 1880 worden gepubliceerd. Twee middelen kunnen vooral bij de hand worden genomen: irrigatie, om zooveel mogelijk akkers van regen onafhankelijk te maken; spoorwegaanleg, om geteisterde streken onmiddellijk te kunnen voorzien met voedsel van elders. Voor beide doeleinden worden op het Indische budget bijdragen tot een fonds gebracht; een gedeelte wordt opgelegd voor voedselaankoop in hongersnoodjaren. Toevallig komen er daarna een aantal gunstige jaren achtereen, zoodat men zorgeloos wordt en het geld voor andere doeleinden gaat aanspreken. Dan volgt eensklaps de verschrikkelijke hongersnood van 1896: beide het Ganges-dal en de Pendsjab bleven dat jaar zonder regen. De kas blijkt dan te eenen male onvoldoende; de jaarlijksche bijdrage aan het fonds moet worden verhoogd, opdat het tegen verdere calamiteiten zij opgewassen.

Een middel tegen hongersnood is natuurlijk ook, de koopkracht der bevolking te verheffen zoodat zij voor haar voeding niet van één product afhankelijk behoeft te blijven. De inlandsche kleedjesindustrie was door Manchester vernietigd. Toen men na de Mutiny de invoerrechten verhoogde, waren ook de Engelsche manufacturen belast, met 10 %. Zij worden in 1879 weder vrijgelaten op aandrang van Engeland, maar tegen den zin van het gouvernement in Indië dat spoedig met een deficit worstelt, en in 1893 wordt het recht hersteld. Een heilzaam gevolg doet zich voor: eene machinale kleedjesproductie komt in Indië zelf tot ontwikkeling die weer ten gevolge heeft eene vermeerdering der katoenproductie en eene steenkoolontginning. Van de andere nieuwe cultures ¹⁾ slaagt de theecultuur; de koffiecultuur kan het niet uithouden tegen Brazilië, en ook de zijdecultuur legt het af. — Eenige uitvoer van manufacturen ontstaat, o.a. naar de Oostkust van Afrika.

Zwaar nadeel is aan Indië toegebracht door de depreciatie van het zilver ²⁾. Indië had den zilveren standaard; de koers van zijn zilveren ropij was *f* 1.25. In 1893 was de ropij in het wereldverkeer nog maar *f* 0.35 waard. In Indië wordt zij aangenomen voor de volle waarde, maar Engeland heeft den gouden standaard, en de Indische consument moet zijn schuld aan het moederland in

¹⁾ Hiervóór, bl. 299.

²⁾ Hiervóór, bl. 99.

goudswaarde voldoen. Onnoemelijk nadeel lijdt de Indische schatkist van welke hetzelfde wordt geveerd bij hare rentebetaling en aflossing van leeningen, bij het uitbetalen van pensioenen en tractementen. Eindelijk wordt de ropij gefixeerd op *f* 0.80 nominale waarde en op dit peil gehouden door de vrije aanmunting van zilver te doen ophouden en voor ropijen à *f* 0.80 berekend, wissels in goud betaalbaar op landen met gouden standaard beschikbaar te stellen (*gold exchange system*); Britsch-Indië volgde daarmee na wat in Nederlandsch-Indië, dank zij het beleid van den president der Javasche Bank, N. P. van den Berg, reeds jaren eerder verricht was.

Een deficit was sinds de Mutiny voor het eerst in de Indische schatkist ontstaan in 1881, ten gevolge der Afghaansche expeditiën van 1878 en 1879. Sedert 1892 was het deficit chronisch. In 1898 b.v. bedroegen de uitgaven 981 millioen ropijen, de inkomsten slechts 956 millioen; de schuld bedroeg toen 2320 millioen ropijen. Onder de inkomsten neemt de eerste plaats in de Land Revenue met 256 millioen; de tweede de spoorwegen met 206 millioen; dan volgen het zoutmonopolie (in 1878 aan heel Indië gemeen gemaakt) en het opium-monopolie (waarvan later de opbrengst sterk is afgenomen door de actie tegen opiumgebruik in China). Aan uitgaven vergt het leger 241 millioen, de spoorwegen 234 millioen (zij renderen dus niet), de civil service 154 millioen, de collecte der landrente 93 millioen; dit te zamen vergt dus 722 millioen van de 981. Er is een relatief teveel aan uitgaven voor het regeeringsapparaat en een te weinig aan belasting van winst uit andere bron dan van den inlandschen landbouw verkregen. Men zocht het evenwicht te herstellen door vooral de invoerrechten tot ontwikkeling te brengen, doch naar aanleiding hiervan ontbrandt tusschen Engelsche en inlandsche leden van den Wetgevenden Raad een levendige strijd. De Engelsche leden willen fiscale, de inlandsche beschermende rechten. Gedurig meer komen andere vragen de eendracht verstoren. Zoo worden in 1896—'98 Indische troepen door Engeland gebruikt tot onderwerping van den Soedan in Afrika; het geschiedt, ondanks het verzet der inlandsche leden, op Indië's kosten. Kan eene bevolking, vraagt men zich af, die $\frac{3}{4}$ van die van Europa telt, op den duur de wet ontvangen van een ingedrongen element van nog geen 200.000 vreemdelingen (125.000 ambtenaren en particulieren; 75.000 soldaten)?

Deze vraag herleidt zich tot de andere, of de overheerschten zelf tot het onderhouden van het reusachtig getal, waartoe zij zijn aangegroeid, in staat zijn? De nationale congressen schijnen er niet aan te twijfelen, maar bijzonder competent zijn zij nog niet.

Zij hebben slechts een zeer losse organisatie. Als gedelegeerde wordt beschouwd ieder die de reis naar de stad waar het congres vergadert, betalen wil; een geregelde behandeling van zaken ontbreekt; het comité van de plaats, waar men vergadert, neemt de leiding. Men kan al spoedig, van eene gematigde meerderheid, eene radicale partij onderscheiden: de extremisten.

In Engeland spreekt de liberale oppositie van het begin der 20ste eeuw het gevoelen uit, dat men de gematigde meerderheid behoort tegemoet te komen, en als zij in 1906 meerderheid geworden is, neemt haar secretaris van staat voor Indië, John Morley, de zaak ter hand. Om de Indische Radenwet die hij in 1909 tot stand bracht goed te begrijpen is het noodzakelijk, een eindweegs terug te gaan.

De Britsch-Indische staatsinstellingen waren oorspronkelijk geregeld geworden bij gelegenheid der octrooiverlenging van 1773, de eerste na Clive's overwinningen. De „regulating act” van dat jaar had ingesteld het bewind van G.-G. en Raad, waaraan de presidentschappen van Madras, Bombay en Benkoelen ondergeschikt werden gemaakt. Het college kreeg de bevoegdheid algemeen verbindende regelingen uit te vaardigen („rules, ordinances and regulations for the good order and civil government”) welke rechtskracht verkregen door de registratie van het tegelijkertijd ingestelde Hooggerechtshof (Supreme Court), waarvan de leden door de Kroon werden benoemd. Hoogloopende geschillen tussen Warren Hastings en het Hooggerechtshof leidden er in 1781 toe, het registratierecht buiten werking te stellen.

In 1786 wordt den G.-G. de bevoegdheid toegekend, tegen de meerderheid van den Raad in te handelen; in plaats van den term G.-G. en Raad komt nu die van G.-G. in Rade in gebruik. In 1793 wordt aan de gouverneurs van Madras en Bombay eenzelfde bevoegdheid toegekend ten aanzien van hun raden. In 1807 verkrijgen deze gouvernementen, inzake wetgeving sedert 1773 aan dat te Calcutta ten eenenmale ondergeschikt, een beperkte wetgevende bevoegdheid, welke weder komt te vervallen bij de octrooiverleng-

ing van 1833. Deze vult de Raad van Indië aan met een „law member”¹⁾; de wetgevende regelingen welke van het college uitgaan, tot dusver „regulations” geheeten, worden voortaan „acts” genoemd.

De laatste octrooiverlenging was die van 1853. Zaken van bestuur worden voortaan behandeld in een raad van zessen (G.-G., legercommandant en vier leden), den Uitvoerenden Raad; zaken van wetgeving in een raad van twaalfen, den Wetgevenden Raad, samengesteld uit de leden van den Uitvoerenden Raad en zes ambtelijke leden: 2 genomen uit het Hooggerechtshof te Calcutta, voorts 1 lid voor Bengalen, 1 voor Madras, 1 voor Bombay en 1 voor de Noordwestelijke Provinciën (een deel van Bengalen, in 1836 tot een afzonderlijke bestuurseenheid gevormd onder een luitenant-gouverneur. In 1854 werd ook de rest van Bengalen, tot dusver onmiddellijk door den G.-G. bestuurd, onder een luitenant-gouverneur geplaatst).

Tegen deze regeling van 1853 rees tweeërlei bezwaar: de vergevreden centralisatie en het uitsluitend ambtelijk-Europeesch karakter van het lidmaatschap van den Wetgevenden Raad. Van inlandsche zijde werd geklaagd dat de bepaling der charteract van 1833, dat niemand op grond van zijn godsdienst, geboorteplaats, afkomst of huidskleur onbekwaam mocht worden geacht om eenige functie onder het Compagnie's gezag te bekleeden, tot dusver doode letter was gebleven, en werd gewezen op Ceilon, dat, hoewel door de Compagnie op de Nederlanders veroverd, in 1801 onder direct bestuur van de Kroon was gesteld, en in 1833 een Wetgevenden Raad had gekregen, die eenige jaren later met niet-ambtelijke leden, Europeanen en inlanders, was uitgebreid. De *Indische Radenwet van 1861* trachtte aan deze bezwaren op de volgende wijze tegemoet te komen:

Madras en Bombay worden opnieuw bevoegd verklaard tot het vaststellen van wetten voor hun gebied; de raden der gouverneurs worden tot dit doel, evenals de Raad van Indië in 1853, versterkt met additioneele leden, waaronder niet-ambtelijke. De G.-G. wordt bevoegd verklaard deze regeling toe te passen op Bengalen, de Noordwestelijke Provinciën, den Pendsjab of andere te vormen provinciën. Voor den Centralen Wetgevenden Raad wordt het aantal additioneele leden bepaald op 6 à 12, waarvan minstens de helft niet-ambtenaren. De luitenant-gouverneur van

¹⁾ Hiervóór, bl. 288.

het gebied waar de Raad vergadert is extra-additioneel lid. De Uitvoerende Raad wordt van 6 op 7 leden gebracht. Voortaan bestaat dus de Centrale Wetgevende Raad uit 14 à 20 leden, met een minimum van 3 tot 6 niet-ambtelijke leden.

De Wetgevende Raad is geen parlement. Art. 19 der radenwet, blijkens de toelichting strekkende „to prevent the Legislature from interfering with the functions of the Executive Government”, beperkt zijne functiën tot overweging, en vaststelling van wetgevende maatregelen. Zonder voorafgaande goedkeuring van den G.-G. mogen de leden geen voorstellen doen rakende

1. de openbare schuld of openbare inkomsten van Indië.
2. den godsdienst of de godsdienstige ceremoniën en gebruiken van eenige klasse van Britsche onderdanen in Indië.
3. de tucht en het onderhoud van land- of zeemacht.
4. de betrekkingen van het gouvernement met vreemde vorsten of staten.

Bij plotseling opkomende noodzakelijkheid („in cases of emergency”) mag de G.-G. regelingen treffen zonder medewerking van den Raad; deze regelingen, „ordinances” genoemd, blijven hoogstens 6 maanden van kracht.

De wetgevende bevoegdheid der provinciale raden werd in de wet van 1861 slechts in het algemeen omschreven („to make laws and ordinances for the peace and good government”). De provinciale wet heeft de goedkeuring noodig niet slechts van den gouverneur of luitenant-gouverneur, maar mede van den G.-G. Beide provinciale en Indische wet zijn vatbaar voor vernietiging („disallowance”) door de Kroon.

Eene resolutie van het eerste Nationaal Congres (dat in December 1885 bijeenkwam) eischte opneming van *gekozen* leden in een belangrijk aantal, onbepaald recht van interpellatie, beraadslaging en stemming over de begrooting. Eene in 1892 tot stand gekomen *wijziging der radenwet* beweegt zich in deze richting. Zij opent de mogelijkheid bij verordening over te gaan tot vermeerdering van het aantal leden, verkiezing van een deel der leden, verleening van een beperkt interpellatierecht, het openen van gelegenheid tot bespreking der begrooting.

Het aantal additioneele leden van den Centralen Wetgevendenden Raad wordt gesteld op 10 à 16, dat der raden van Madras en Bombay op 8 à 20, dat van den raad van Bengalen op hoogstens 20,

dat van dien der Noordwestelijke provinciën op hoogstens 15. In de getalsverhouding tusschen ambtelijke en niet-ambtelijke additioneele leden wordt geen verandering gebracht.

De G.-G. is bevoegd om, met instemming van den minister, de wijze te regelen waarop de benoemingen, of een deel daarvan, zullen geschieden (al dan niet na raadpleging van en recomman-datie door inlandsche corporatiën).

De G.-G. (gouverneurs, luitenant-gouverneurs) in Rade zijn bevoegd om onder goedkeuring van den minister (G.-G.) regelen vast te stellen volgens welke de jaarlijksche begrooting zal kunnen worden besproken en vragen zullen kunnen worden gesteld, zonder dat dientengevolge eenig besluit mag worden genomen of eene stemming mag plaats hebben. — Lord Dufferin, de onderkoning op wiens aandrang de hervorming van 1892 werd ondernomen, had in eene nota van 6 November 1888 gezegd:

One of the great dangers of the present situation is the facility with which that section of the press which is bent upon holding up English rule to the hatred and contempt of the people can go on day after day attributing to the Government intentions of inaugurating some obnoxious policy, until they have worked up large sections of the community into a state of excitement and alarm. . . . It would prove an advantage if reasonable opportunities were afforded of communicating to those interested the exact facts in regard to any questionable matter.

Onder werking der wet van 1892 werd ten opzichte van den Centralen Wetgevenden Raad bepaald dat van de toegevoegde leden er hoogstens 6 tot den staatsdienst zouden behooren en van de overigen er 4 benoemd moesten worden op aanbeveling van de niet-ambtelijke leden der wetgevende raden van Madras, Bombay, Bengalen en de N.-W. Provinciën, en een vijfde op voordracht der kamer van koophandel te Calcutta. Zoo was b.v. in 1894 het lichaam samengesteld uit 21 leden, waarvan 11 ambtelijke, 5 „verkozen” en 5 benoemde niet-ambtelijke. Blijkens eene regeeringsopgaaf van 1908 waren in de vijf laatstverloopen jaren tot additioneel lid benoemd (de „verkozenen” inbegrepen) 1 zoon van het hoofd van een inlandschen staat, 3 kooplieden (Engelschen), 5 landeigenaars (inlanders), 3 personen tot het onderwijs behoorende (1 Engelschman, 2 inlanders), 1 oud-lid van het Indische bestuurscorps (Engelschman), 1 oud-lid van een provinciaal bestuurs-corps (inlander). — Provinciale raden kwamen onder vigeur der

wet van 1892 (naast die van Madras, Bombay, Bengalen en de N. W. Provinciën¹⁾ nog tot stand voor den Pendsjab en voor Birma in 1897 en voor Oost-Bengalen²⁾ en Assam in 1905.

Het verkiezingsbeginsel kwam onder de wet van 1892 tot toepassing voor den groothandel, de universiteiten, de gemeenten en districtsraden, slechts in geringe mate voor de inlandsche aanzienlijken. Bij de behandeling der wet had Lord Salisbury (toen premier) gewaarschuwd tegen de opvatting dat gemeenteraden de eigenlijke vertegenwoordigers der inlandsche openbare meening zouden zijn; de macht, zeide hij, moest niet in handen gegeven worden van de elementen, door het Engelsch bestuur kunstmatig op den voorgrond gebracht, maar van „the strong, natural, vigorous, effective elements”. Met uitzondering evenwel der weinige gevallen waarin grootgrondbezitters in vereenigingen georganiseerd waren, kon hun vertegenwoordiging niet door recommandatie maar enkel door benoeming worden verzekerd.

De maatregel van 1892 had de Congrespartij geenszins bevreemd. Vooral onder het onderkoningschap van Lord Curzon (1898—1905) nam de oppositie in kracht toe. De Boerenoorlog deed het ontzag voor den Britschen naam verminderen, de Russisch-Japansche oorlog de nederlaag aanschouwen van een Europeesch tegen een Aziatisch volk. Curzon's politiek was vooral op doeltreffendheid, „efficiency”, gericht geweest. Hij had in den gemeenteraad van Calcutta de verhouding der gekozen tot de benoemde leden (50 : 25) omgekeerd en eene wijziging aangebracht in de grondslagen van het hooger onderwijs, waardoor dit beter, maar voor onbemiddelden moeilijker toegankelijk werd. In Augustus 1905 vroeg Lord Curzon, naar aanleiding van een conflict met den legercommandant Lord Kitchener, zijn ontslag; in November werd hij door Lord Minto vervangen. In December van hetzelfde jaar trad het unionistische kabinet af en werd door de liberale regeering van Campbell Bannerman vervangen, die bij de verkiezingen van Januari 1906 haar geweldige meerderheid in het Lagerhuis verkreeg³⁾. De Congrespartij, over-

¹⁾ Deze heeten na de vereeniging met Oudh, in 1901, de Vereenigde Provinciën.

²⁾ Dat door Lord Curzon van Bengalen werd afgescheiden (om Benares, groot nijverheidscentrum en bedevaartplaats, aan den invloed van Calcutta, verzamelplaats van inlandsche intellectueelen, te onttrekken).

³⁾ Hiervóór, bl. 253.

tuigd dat nu ook in Indië een nieuwe koers zou moeten worden gevolgd, stelde hare eischen gedurig hooger. Eerst had zij de leus aangeheven van *swadesji* „eigen land”: eene beweging tot den boycott van geïmporteerde Engelsche goederen; daarnaast kwam nu de eisch van *swaradj*, zelfregeering naar Canadeeschen of Australischen trant. De extremisten gingen verder en eischten volledige onafhankelijkheid; in December 1907 kwam het tusschen hen en de gematigden tot een botsing, en zij werden van de sedert gehouden congressen uitgesloten.

Intusschen was in Augustus 1906 door Lord Minto de benoeming aangekondigd van eene commissie uit den Uitvoerenden Raad met opdracht om te overwegen:

1. de instelling van een raad van inlandsche vorsten, of, zoo dit niet mogelijk bleek, vertegenwoordiging dier vorsten in den Centralen Wetgevenden Raad;
2. de opneming van een inlander in den Uitvoerenden Raad;
3. uitbreiding der vertegenwoordiging in alle wetgevenderaden;
4. toekenning der bevoegdheid om wijzigingen in de begrooting voor te stellen.

24 Augustus 1907 werden de door de commissie ontworpen maatregelen, nadat daarop de voorloopige goedkeuring van den minister John Morley verkregen was, aan de provinciale besturen gezonden om advies na raadpleging van alle lichamen en personen wier oordeel van waarde kon zijn. Zij omvatten:

1. De instelling, nevens den Viceroy, van een *Imperial Advisory Council* van 60 leden, allen inlanders, door den Viceroy benoemd, zonder wetgevende bevoegdheid.
2. In de provinciën advisory councils van enkel inlanders, door den gouverneur (luitenant-gouverneur) benoemd, zonder wetgevende bevoegdheid.
3. Den census voor de verkiezingen tot de locale raden te verhoogen en het aantal benoemde leden daarin uit te breiden (met de bedoeling, in de gemeente- en districtsraden grondeigenaars en handelaars te brengen; er zaten nu meest intellectueelen in).

In de „advisory councils” onder 1 en 2 bedoeld zouden „erfelijke leiders van het volk”, zoowel uit het rechtstreeks bestuurd gebied als uit de Inlandsche Staten zitting nemen, om hetzij gezamenlijk, hetzij individueel, hetzij door middel van commissies, de regeering van raad te dienen en haar gelegenheid te geven hare

bedoelingen toe te lichten. Dit denkbeeld vond geen instemming: regeerende vorsten zouden niet met anderen als gelijken kunnen vergaderen. In het bijzonder werden de ontwerpen van 1907 verworpen door het nationaal congres. Dit stelde een eigen programma op: provinciën met gekozen wetgevende raden, geheel uit inlanders samengesteld, en met alle middelen van contrôle op de provinciale administratie toegerust; in iedere provincie een uitvoerende raad naast den luitenant-gouverneur; meer inlanders in den Civil Service. Dit was het program der gematigden, maar er worden verschijnselen opgemerkt die te denken geven. Voor het eerst in de geschiedenis der congressen vereenigen zich Hindoe's en Mohammedanen niet slechts in vergaderingen, maar ook aan maaltijden; voor het eerst treden vrouwen in het publiek op. De extremisten gaan na hun uitsluiting over tot revolutionaire actie. In 1908 wordt te Calcutta op een groote hoeveelheid bommen de hand gelegd. De regeering neemt krachtige maatregelen:

1. eene Prevention of Seditious Meetings Act (voorafgaande vergunning noodig);
2. eene Explosive Substances Act (verbod die in voorraad te hebben);
3. eene Indian Press Act (gelegenheid gevende tot suppressie van bladen, met confiscatie der drukpersen);
4. eene Summary Jurisdiction Act (bevoegdheid aan de regeering toekennende, bepaalde categorieën van misdadigers voor bijzondere rechtbanken te stellen, die vonnissen zonder beroep).

Bij brief van 1 October 1908 werden de verzamelde adviezen door de Indische regeering aan Morley toegezonden, die daarop 17 Februari 1909 eene *radenwet* indiende welke 25 Mei de koninklijke bekrachtiging ontving en 15 November 1909 van kracht werd. Zij maakt de Indische regeering bevoegd

1. tot wijziging van de samenstelling der wetgevende raden;
2. tot uitbreiding harer bevoegdheid;
3. tot vermeerdering van het aantal leden der uitvoerende raden in Madras en Bombay;
4. tot instelling van uitvoerende raden in door luitenant-gouverneurs bestuurde provinciën.

Een „skeleton bill” dus of „blank cheque”, door het uitvoerend gezag naar believen in te vullen. Art. 1 bepaalt slechts dat de

leden der wetgevende raden deels benoemd, deels gekozen zullen worden overeenkomstig door den G.-G. vast te stellen regelen, betreffende het aantal benoemde en gekozen leden (behoudens maxima voor elken raad aangegeven in een bij de wet gevoegden staat: 60 voor den centralen raad, 50 in Madras, Bombay Bengalen, Vereenigde Provinciën, Oost-Bengalen, 30 voor den Pendsjab, Birma en eventueel nieuw in te stellen raden), de wijze van verkiezing, den ambtstijd en het quorum.

Kiesrecht en verkiesbaarheid zijn dus geheel aan den G.-G. in *uitvoerenden* rade (en met goedkeuring van den Minister) overgelaten. De circulaire van 24 Augustus 1907 had er op gewezen, dat de in 1892 beoogde vertegenwoordiging van alle gewichtige klassen en belangen niet verkregen was. Onder de 338 niet-ambtelijke leden die sedert 1892 in de provinciale raden zitting genomen hadden waren 36 % juristen tegen 22 % landeigenaars; in den centralen raad had men geteld 40 % juristen en onderwijsmannen, 25 % handelaars, 23 $\frac{1}{2}$ % landeigenaars. De vrije beroepen („professional classes”), zegt het stuk, hebben aanspraak vertegenwoordigd te worden in verhouding niet enkel tot hun aantal, dat gering is, doch tot hun invloed, die groot is en steeds toeneemt. Maar het is noodig een tegenwicht te vormen door het scheppen van een nieuw kiezerscorps uit de „landed and moneyed classes”. — Eene ambtelijke meerderheid in alle raden heet in hetzelfde stuk „een volkomen gewettigd en noodzakelijk gevolg van den aard van het oppergezag in Indië” en nimmer betwist door eenig deel der openbare meening dat niet de wettigheid van dat oppergezag zelf betwist. „Het is niet mogelijk, één scepter door twee menschen te doen hanteeren, en dient tot niets, dit feit te verbergen bij den opbouw van staatsinstellingen.”

Het eindvoorstel der Indische regeering (brief van 1 October 1908) handhaaft het beginsel der ambtelijke meerderheid, doch houdt deze in reserve. Het maximum aantal ambtenaren wordt gelijkgesteld aan het aantal niet-ambtenaren, zoodat enkel bij eenstemmige oppositie der niet-ambtenaren het voorzittende bestuurshoofd den doorslag geeft. Door overal minder ambtenaren te benoemen dan de toegestane maxima, zou men in alle raden de proef nemen met een niet-ambtelijke meerderheid. Bleek het onmogelijk de noodige wetgevende maatregelen aldus tot stand te brengen, dan zouden de in reserve gehouden ambtelijke zetels

worden bezet en aldus een ambtelijke meerderheid gevormd worden.

Dit denkbeeld werd door Morley verworpen. Uitgaande van het feit („the leading fact”), dat de provinciale raad van Bombay reeds nu geen ambtelijke meerderheid had en er geen verlangde, keurde hij die voor alle provinciale raden af, op voorwaarde dat de centrale raad steeds een ambtelijke meerderheid zou behouden.

Van den beginne af aan stond op den voorgrond, dat men geen mechanische, doch organische vertegenwoordiging bedoelde, „representation by classes and interests”. De diepgaande verschillen in ras, geloof, ritus, taal, maatschappelijk gebruik en vooroordeel scheidde de bevolking in te ongelijksoortige groepen, dan dat een eenvoudige territoriale indeeling in kiesdistricten bruikbaar zou zijn. Vooral het vraagstuk van de vertegenwoordiging der Mohammedanen werd druk besproken. Onder de sedert 1892 „gekozen” leden van den centralen raad vormden de Mohammedanen slechts 12 %, terwijl zij 23% van de bevolking uitmaakten. De Mohammedanen verlangden méér zetels dan hun naar zuivere getalsverhouding zouden toekomen, en de Regeering achtte dezen eisch, op grond der historische positie van de vroegere beheerschers van Indië, rechtmatig. Verder verlangden zij dat hunne vertegenwoordigers zouden worden gekozen door zuiver Mohammedaansche kiezerscorpsen; Morley wilde aanvankelijk de Hindoesche en Mohammedaansche leden in vast te stellen verhouding doen kiezen door gemengde kiezerscorpsen. Zoodoende zou de Hindoe-meerderheid invloed krijgen op de keuze der personen die de Mohammedanen moesten vertegenwoordigen, zou m.a.w. de Congrespartij personen op de zetels brengen, die, schoon Mohammedaan, niet de onder hunne geloofsgenooten heerschende inzichten tot uiting zouden brengen. Bij de behandeling in het Lagerhuis zeide Morley toe, dat het kiezerscorps voor de Mohammedaansche zetels uitsluitend Mohammedaansch zou zijn.

Met de voorbereiding der regelingen die aan de radenwet uitvoering moesten geven werd veel spoed gemaakt, zoodat 15 Nov. 1909 de wet in werking kon treden. Nog in 1909 hadden de eerste verkiezingen plaats en in Januari 1910 kwamen de gereorganiseerde raden voor het eerst bijeen. Aan de uitvoerende raden van Madras en Bombay werd een inlander toegevoegd, en in 1910 verkreeg ook Bengalen een uitvoerenden raad van drie leden waarin een inlander zitting verkreeg. In den Centralen Uitvoerenden

Raad was reeds in Maart 1909, vóór de behandeling der radenwet in het Lagerhuis, een inlander benoemd; in den Raad van Indië te Londen waren reeds in 1907 twee inlanders (een Hindoe en een Mohammedaan) opgenomen.

Onder werking der radenwet-1909 en der uitvoering gevende „regulations” werd de centrale raad samengesteld als volgt:

De G.-G. zelf, de 6 gewone leden van den Uitvoerenden Raad; de Legercommandant; de Luitenant-Gouverneur der provincie, en 60 additioneele leden, waarvan hoogstens 35 worden benoemd en minstens 25 gekozen. Van de benoemden mogen niet meer dan 28 landsdienaren zijn, doch de meerderheid van den geheelen raad moet uit landsdienaren bestaan, zoodat de G.-G. minstens 26 landsdienaren moet benoemen. Van de benoemde niet-ambtenaren moet er één behooren tot den inlandschen handel, één tot de Mohammedanen van den Pendsjab en één tot de landeigenaren van den Pendsjab (groepen waaruit nog geen geschikt kiezerscorps kon worden gevormd). Van de benoemde ambtelijke leden zijn er 8 die geacht worden provinciën te vertegenwoordigen; de overigen behooren tot de Calcutta gevestigde generale diensttakken.

De tot verkiezing gerechtigde groepen zijn:

1. de niet-ambtelijke leden der provinciale raden (12 zetels);
2. de landeigenaren (6 zetels);
3. de Mohammedanen (5 zetels);
4. de kamers van koophandel van Bengalen en van Bombay (2 zetels).

De landeigenaren zijn dus in het geheel door 7 leden vertegenwoordigd, de Mohammedanen door 6, de Europeesche handel door 2, de inlandsche door 1, terwijl de vrije beroepen op ten hoogste 12 zetels beslag kunnen leggen. Eene bijzondere regeling waarborgt, dat onder de 7 vertegenwoordigers der landeigenaren steeds 2 Mohammedanen zullen zijn, zoodat de Mohammedanen, ook als zij overigens geen enkele plaats door verkiezing verwerven, steeds over 8 van de door verkiezing te bezetten zetels beschikken. Bij de landeigenaren is het kiesrecht gebonden aan landbezit van een bepaalde opbrengst; voor de Mohammedanen berust het op aanzien ontleend aan bezit, kennis, afkomst, eeretitel, onderscheiding of ambt.

De taak van den wetgevenden raad is drieërlei:

1. beslissing in zake wetgeving (onderworpen aan „assent”

van den G.-G. en onderhevig aan „disallowance” door de Kroon);

2. bespreking der jaarlijksche begrooting en van andere zaken van openbaar belang, waarbij wenschen („recommendations”) aan de Regeering kunnen worden kenbaar gemaakt; de begrooting wordt niet in stemming gebracht;

3. het stellen van vragen.

De invoering der radenwet geschiedde zonder moeite; komplotten werden niet meer ontdekt. De scheuring van Bengalen bleef evenwel veel ontevredenheid verwekken. Zij werd, toen George V (de eerste Britsche soeverein die tijdens zijn regeering Indië bezocht) 12 December 1911 zijn durbar te Delhi hield, weder ingetrokken. Als om te kennen te geven, dat de „Keizer van Indië” voor altijd de plaats der Groot-Mogols had ingenomen, werd Delhi bij deze gelegenheid tot hoofdstad van het Keizerrijk uitgeroepen. Maar toen de Viceroy, Lord Hardinge, in December 1912 deze nieuwe residentie betrok, had er een bomaanslag plaats, waarbij hij zwaar gewond werd. In het hospitaal opgenomen, verklaarde hij dat de teleurstellende ervaring niet van invloed zou zijn op de richtlijn zijner politiek, die hij een jaar te voren (bij brief van 25 Augustus 1911) aan het opperbestuur had uiteengezet. Inwilliging van den eisch der inlanders tot grooter aandeel in het bestuur achtte hij eene voorwaarde tot duurzaamheid van het Britsche bewind. De behartiging der algemeen-Indische belangen door handhaving der ambtelijke meerderheid in den centralen raad vooralsnog vast in de hand houdende, moest zijns inziens de regeering de provinciale regeeringen tegenover hun wetgevende raden aansprakelijk stellen; „responsible government” dus in de provinciën als voorbereiding van „responsible government” voor het geheel. Lord Crewe, de opvolger van Morley als minister, zond in October 1912 zijn onderstaatssecretaris Edwin Samuel Montagu naar Indië, om zich persoonlijk van den staat van zaken op de hoogte te stellen. Er was nog geen bepaalde conclusie getrokken, toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak.

De houding van Indië was volmaakt loyaal. In ruime mate werd van Indische troepen op het slagveld gebruik gemaakt. Maar tegelijk won de actie voor „home rule” aan kracht. In October 1916 dienden 19 inlandsche leden van den centralen raad (nu te Delhi gevestigd) een ontwerp in van constitutioneele her-

vormingen te verwezenlijken zoodra de oorlog geëindigd zou zijn. Het vroeg uitvoerende raden voor de helft uit inlanders bestaande, wetgevende raden met verkozen meerderheid; in schema's van rijksorganisatie een plaats, overeenkomende met die der dominions; toelating van inlanders tot den officiersrang; een Indisch territoriaal leger. In November had eene hereeniging van moderaten en extremisten plaats; aan het in December 1916 gehouden Nationaal Congres (te Lucknow) nam de aanvoerder dergenen die zich in 1907 hadden afgescheiden, Tilak, weder deel. Tegelijkertijd vergaderde te Lucknow de All India Moslem League. Beide Congres en Liga namen een program aan dat veel verder ging dan dat der 19 leden van den centralen raad: $\frac{4}{5}$ der leden van de wetgevende raden verkozen; het absoluut veto van G.-G. in Rade in een suspensief veranderd; $\frac{1}{3}$ der leden van den Centralen Raad (in dit program Imperial Legislative Council) zou uit Mohammedanen bestaan uitsluitend door Mohammedaansche kiezers gekozen.

Onderkoning was sinds Maart 1916 Lord Chelmsford; minister sedert Mei 1915 Austen Chamberlain, die echter in Lloyd George's kabinet vervangen werd door Montagu. In Februari 1917 deelde Lord Chelmsford bij de opening der zitting van den Wetgevenden Raad mede, dat in December te voren de Indische regeering voorstellen betreffende eene hervorming der staatsinrichting naar Londen had gezonden, waarbij met de eischen der 19 leden rekening was gehouden, doch dat het niet waarschijnlijk was dat de hervorming tot stand zou kunnen komen vóór het einde van den oorlog. Ter in 1917 te houden Rijksconferentie ¹⁾ zou Indië vertegenwoordigd zijn door den minister met drie bijzitters (een Engelschman uit den Civil Service en twee inlanders). Congres en Liga toonden zich onvoldaan: de dominions kozen hun afgevaardigden zelf. Beide lichamen bleven gezamenlijk ageeren en richtten zich 29 Juli 1917 tot de regeering met een waarschuwing dat de kracht der inlandsche beweging onderschat werd. Er moest niet tot het einde van den oorlog worden gewacht om Indië tot zelfbesturend lid van het Rijk te verklaren; de voorstellen der Indische regeering, in December j.l. naar Londen opgezonden, moesten onmiddellijk worden gepubliceerd.

De hereeniging van moderaten en extremisten en het samen-

¹⁾ Hiervóór, bl. 259.

gaan van Hindoe's en Mohammedanen hadden grooten indruk gemaakt te Londen; sedert men met het Turksche rijk in oorlog was, werd het ontzien der Mohammedaansche opinie in Indië als een gebiedende eisch van staatkunde beschouwd. Om de medewerking der moderaten te kunnen behouden besloot Montagu den grooten sprong te doen. Reeds had hij, naar aanleiding van noodlottige ervaringen van den bijstand der Indische administratie in Mesopotamië opgedaan, deze gekenschetst als „too wooden, too inelastic, too antediluvian” (12 Juli); den 20sten Augustus 1917 deelde hij in het Lagerhuis mede dat de officiersrang voortaan voor inlanders bereikbaar zou zijn en 9 inlanders onmiddellijk tot officier zouden worden benoemd, en vervolgde:

The policy of H. M.'s Government, with which the Government of India are in complete accord, is that of the increasing association of Indians in every branch of the administration and the gradual development of selfgoverning institutions *with a view to the progressive realisation of responsible government in India as an integral part of the British Empire*. . . . H. M.'s Government have accordingly decided that I should accept the Viceroy's invitation to proceed to India to discuss these matters. . . . The British Government and the Government of India must be judges of the time and measure of each advance, and they must be guided by the cooperation received from those upon whom new opportunities of service will thus be conferred.

In November 1917 kwam Montagu in Indië aan. Zijn overleggingen met Chelmsford stonden sterk onder den invloed van de ontzettende eischen die de oorlog ook aan Indië ging stellen en van de mate waarin men dientengevolge van den goeden wil der bevolking afhankelijk geworden was. Toen de oorlog uitbrak bestond het Indische leger uit 80.000 Engelschen en 230.000 inlanders. Tot ultimo 1915 waren 80.000 Engelschen en 210.000 inlanders naar de verschillende oorlogsterreinen gedi-rigeerd; zij werden door nieuw geworven manschappen vervangen. Gedurende den oorlog werden door de Indische regeering 1.300.000 man aangeworven; het getal nieuw in dienst gestelden, dat vóór den oorlog 15.000 man 's jaars bedragen had, klom in het jaar van Mei 1916 tot Mei 1917 tot 121.000 en van Mei 1917 tot Mei 1918 tot 300.000 man. 2 April 1918 zond Lloyd George den onderkoning een telegram waarin er op aangedrongen werd, deze praestatie in het in Mei 1918 aanbreekende jaar nog te verdubbelen.

Lord Chelmsford riep toen een conferentie van zelfstandige vorsten, ambtenaren, kooplieden en leiders van politieke richtingen bijeen, die van 27 tot 29 April te Delhi vergaderde en tot oprichting van comités besloot, die zich met de werving van manschappen, de leiding der productie, de verzending van oorlogsbenodigdheden en de inzameling van geld belasten zouden. Van 1 Mei tot 11 November 1918, toen de wapenstilstand gesloten werd, zijn inderdaad nog 200.000 man geworven. Aan het slot der conferentie werd een telegram van den koning voorgelezen: „De nood van het Rijk is Indië's kans”.

In den geest van dit telegram is ook het rapport gesteld, dat Montagu en Chelmsford 22 April 1918 onderteekenden, en dat in den zomer van dat jaar aan het parlement werd overgelegd: „Report on Indian Constitutional Reforms”. De radenwet-1909 wordt als ten eenenmale onvoldoende ter zijde gesteld:

While Governments found themselves far more exposed to questions and criticisms than hitherto, questions and criticisms were uninformed by a real sense of responsibility, *such as comes from the prospect of having to assume office in turn*. The conception of a responsible executive, wholly or partially amenable to the elected councils, was not admitted. . . . The Morley-Minto reforms are the final outcome of the old conception which made the Government of India a benevolent despotism, which might as it saw fit for purposes of enlightenment consult the wishes of its subjects. The Government is still a monarch in a durbar; *but his councillors are uneasy, and the administration in consequence has become slow and timid in operation*. Parliamentary usages have been initiated and adopted in the councils up to the point where they cause the maximum of friction, but short of that at which by having a real sanction behind them, they begin to do good. . . . Responsibility is the savour of popular government, and that savour the present councils wholly lack. Our first object must be to invest them with it. They must have real work to do: and they must have real people to call them to account for their doing of it.

Het groote middel om tot een zelfbesturend Indië te geraken is ontwikkeling van het zelfbestuur der provinciën:

Our conception of the future of India is a sisterhood of States, self-governing in all matters of purely local or provincial interest. . . . Over this congeries of States would preside a central Government, increasingly representative of and responsible to the people of all of them; . . . representing the interests of all India on equal terms with the self-governing units of the British Empire. . . . It seems to us axiomatic that there

cannot be a completely representative and responsible Government of India on an equal footing with the other self-governing units of the British Commonwealth until the component States whose people it represents and to whom it is responsible, or at least the great majority of them, have themselves reached the stage of full responsible government. . . . The final form of India's constitution must be evolved out of the conditions of India.

De voorgestelde maatregelen zijn in hoofdzaak de volgende:

1. meer inlanders in den Uitvoerenden Raad; een zeker aantal leden van de Wetgeving in posten te benoemen gelijkende op dien van Parliamentary Under Secretary in Engeland;

2. den Wetgevenden Raad te vervangen door een Raad van State en een Wetgevende Vergadering; de Raad van State (hoogerhuis) telt 50 leden, waarvan 29 benoemd en 21 verkozen, onder de 29 benoemden mogen slechts 25 ambtenaren zijn; — de Wetgevende Vergadering telt 100 leden, voor $\frac{2}{3}$ verkozen; van het benoemde $\frac{1}{3}$ mogen hoogstens $\frac{2}{3}$ ambtenaren zijn;

3. ontbindingsrecht van den G.-G. voor beide huizen;

4. de G.-G. en de Kroon behouden de rechten van „assent”, „reservation”, „disallowance”;

5. voor de provinciën scheiding tusschen *transferred subjects*, ten aanzien waarvan de verantwoordelijkheid aanstonds volledig zal zijn, en *reserved subjects*, bestemd om geleidelijk in de eerstgenoemde rubriek te worden opgenomen. De *transferred subjects* zijn in handen van ministers; de *reserved subjects* in handen van den Uitvoerenden Raad;

6. algeheele scheiding tusschen Indische en provinciale financiën; provinciën kunnen belasting heffen en geld leenen;

7. „any racial bars that still exist in regulations for appointment to the public services to be abolished”; 33 % van den Civil Service voor de inlanders met opklimming van $1\frac{1}{2}$ % per jaar gedurende 10 jaren; „a rate of pay bases on recruitment in India to be fixed for all public services, but a suitable allowance to be granted to persons recruited in Europe”.

27 Augustus 1918 werd een Nationaal Congres ter bespreking dezer voorstellen te Bombay geopend; zij werden er onbevredigend en teleurstellend genoemd. De All India Moslem League, tegelijkertijd te Bombay vergaderd, sprak zich uit in denzelfden geest. Op een Nationaal Congres te Delhi, in December, sprak men nog veel Forscher. In Maart 1919 nam de Centrale Wetgevende Raad twee ontwerpen in behandeling, waarvan het eerste de provinciale regeeringen bevoegd maakte onthouding van bepaalde handelingen, als het spreken op openbare vergaderingen, te eischen; — het tweede wijzigde de strafwet in dier voege, dat het

bezit van een „seditious document”, met de bedoeling het in omloop te brengen, strafbaar zou zijn (Rowlatt Bills). Tegen deze ontwerpen werd een hevige agitatie gevoerd onder aanvoering van Mohandas Karamtsjand Gandhi, een in Engeland opgeleid advocaat. Deze kondigde op 1 Maart 1919 een lijdelijk verzet aan, tot de ontwerpen zouden zijn teruggenomen. Toen de eerste der bills 18 Maart was aangenomen, schreef hij tegen den 6den April een *hartal* uit, een dag van vasten en overpeinzing, gedurende welken de winkels gesloten zouden blijven en alle bedrijf moest stilstaan. Even vóór dien dag liet de plaatselijke overheid te Amritsar twee volksleiders oplichten. Gandhi, die zich naar de stad begeven wilde om hun invrijheidstelling te vragen, werd aangehouden en over de grens van Bombay teruggebracht. Te Amritsar ging het gerucht dat hij met onbekende bestemming gedeporteerd was; een oloop ontstond, waarbij vijf Engelschen werden vermoord en eene Engelsche verpleegster mishandeld. De troepen gaven vuur en twintig inlanders sneuvelden. Generaal Dyer verbood alle samenscholing van drie of meer personen. Op den ochtend van 13 April kreeg hij bericht, dat op een plein te Amritsar een groote volksvergadering zou worden gehouden; hij liet zonder waarschuwing op de menigte vuren tot alle patronen verschoten waren; honderden inlanders vielen. 15 April werd voor een groot deel van den Pendsjab de krijgswet afgekondigd. Op 18 April gelastte Gandhi de voorloopige staking van het lijdelijk verzet.

In het moederland diende de regeering, na overweging van het rapport-Chelmsford-Montagu en van het sedert voorgevallene 29 Mei 1919 een ontwerp in „tot het treffen van nadere maatregelen met betrekking tot de regeering van Indië”; 23 December 1919 ontving deze *Government of India Act* hare bekrachtiging. Zij regelt de staatsinstellingen van Indië als volgt:

De centrale wetgevende macht bestaat uit den G.-G. en twee kamers: den Raad van State en de Wetgevende Vergadering.

De Raad van State telt ten hoogste 60, in meerderheid benoemde leden; niet meer dan 20 der benoemde leden mogen landsdienaar zijn. De Wetgevende Vergadering heeft 140 leden, waarvan 100 gekozen en 40 benoemd; ten hoogste 26 der benoemde leden mogen landsdienaar zijn. Kiesrecht voor den Raad van State is toegekend aan algemeene kiezers, Mohammedanen, Sikh's en Europeeschen handel; voor de Wetgevende Vergadering aan algemeene kiezers, Mohammedanen, Sikh's en inlandschen handel.

De R. v. S. zit voor 5, de W. V. voor 3 jaren. De G.-G. mag elk der kamers ontbinden en kan ook den zittingsduur verlengen.

De leden van den Uitvoerenden Raad (departementshoofden) moeten allen tot lid van een der beide kamers worden benoemd.

Weigert één der beide kamers een door den G.-G. ingediend ontwerp aan te nemen, dan verkrijgt het kracht van wet door de enkele onder-teekening van den G.-G. Weigeren beide kamers, dan geschiedt hetzelfde, echter niet dan na voorafgaande goedkeuring van Kroon en Rijksparlement.

Het initiatief inzake begrootingsvoorstellen berust uitsluitend bij den G.-G. De W. V. kan posten verwerpen of verlagen. Uitgesloten van bespreking en stemming zijn rente en aflossing van leeningen, uitgaven krachtens de wet, tractementen en pensioenen van personen benoemd door Kroon of Minister, en uitgaven door G.-G. in Rade aangeduid als strekkende voor geestelijke, politieke of defensie-doeleinden.

Oordeelt G.-G. in Rade eene verworpen of verminderde uitgave onmisbaar („essential to the discharge of his responsibilities”), dan mag hij de aangevraagde gelden als toegestaan beschouwen. In geval van nood kan hij machtiging verstrekken tot het doen van uitgaven welke, naar zijn oordeel, noodzakelijk zijn voor de veiligheid of de rust van het land.

In de provinciën scheiding tusschen *transferred* en *reserved subjects* als bij Chelmsford-Montagu ¹⁾. De uitvoeringsvoorschriften der wet hebben reeds „overgedragen”: samenstelling en bevoegdheid van gemeente- en andere locale raden; medische en veeartsenijkundigen dienst; openbare werken; landbouw en boschbeheer; burgerlijken stand; een deel van het onderwijs. Van de leden der provinciale Wetgevende Raden — wier getal varieert van 53 voor Assam tot 125 voor Bengalen — moeten minstens 70 % gekozen en mogen niet meer dan 20 % ambtenaren zijn.

De moderaten besloten, met de regeering mede te werken om de wet tot leven te brengen, doch Gandhi kondigde 10 Maart 1920 de *non-cooperation* af; zij werd op het Nationaal Congres te Calcutta in September 1920 aanvaard met 1826 tegen 804 stemmen. Zij omvatte:

1. Weigering en teruggave van alle door de regeering verleende titels en onderscheidingen.
2. Officieele plechtigheden niet bij te wonen.
3. Boycott van door het gouvernement opgerichte of gesubsidieerde scholen; oprichting van „nationale” onderwijsinstellingen.
4. Boycott der justitie door advocaten en beklagden; instelling van eigen rechtbanken.
5. Zich niet te laten werven tot den militairen dienst in Mesopotamië.

¹⁾ Ook het overige dat op bl. 318 hiervóór uit hunne aanbevelingen is medegedeeld, is in de wet overgegaan.

6. Geen candidaturen te aanvaarden of aan verkiezingen deel te nemen.
7. Boycott van in het buitenland vervaardigde goederen.

Algemeene dienstweigering van militairen, ontslagneming uit 's lands dienst door burgerlijke ambtenaren, het niet-betalen van belasting werden uitgesteld, tot door tenuitvoerlegging der overige programapunten de bevolking tot het brengen van grooter offers zou zijn „opgevoed”.

De krachtproef is mislukt. Van de ruim 5000 Indiërs wien in hun leven een officieele onderscheiding te beurt gevallen was, hadden in Februari 1921 niet meer dan 21 verklaard, er niet langer prijs op te stellen. In den senaat der Hindu University te Benares, waar men hem uitnoodigde zijne denkbeelden uiteen te zetten, leed Gandhi de nederlaag. Eene „nationale” universiteit, met veel vertoon geopend, bleek spoedig leeg te loopen. Slechts weinig advocaten legden de practijk voor de officieele rechtbanken neer. Bij de verkiezingen voor de wetgevende raden, in November 1920, gelukte het in 6 van de 637 gevallen de verkiezing onmogelijk te maken bij gebreke van een candidaat. Bij de opening van de laatste zitting van den Centralen Wetgevenden Raad, in Augustus 1920, had Lord Chelmsford reeds verklaard dat de non-coöperatie aan haar eigen dwaasheid zou te gronde gaan, en dat de regeering niet dan in het uiterste geval zou ingrijpen. Bij publicatie van 6 November 1920 was deze verzekering herhaald.

Onder de extremisten zelve trad een scherp meeningsverschil aan het licht tusschen de advocaten, handelaren, industrieelen, onderwijsmannen ter eenre, en den eigenlijken aanhang van Gandhi, de boeren, ter andere zijde. De intellectueelen voelden in de eerste plaats nationalistisch; de lagere kasten reactionnair. De eerste groep wilde het land groot maken in mededinging met de Westersche beschaving en met behulp van haar techniek; de andere verwierp al het westersche omdat het de onderdrukker was die het had gebracht. Met haar getal overheerschte zij het Nationaal Congres maar dreef de intellectueelen terug naar de moderaten, die een eigen lichaam, de National Liberal Federation, hadden opgericht, welks president minister werd in de Vereenigde Provinciën.

De installatie der provinciale raden onder vigeur der Government of India Act had plaats in December 1920 en Januari 1921; die van Raad van State en Wetgevende Vergadering geschiedde door een lid van het Koninklijk huis, den hertog van Connaught, die 10 Januari 1921 te Madras voet aan wal zette. Op den eersten dag der voorjaarszitting van de Wetgevende Vergadering legde de regeering een verklaring af, waarbij het optreden van generaal Dyer te Amritsar scherp veroordeeld werd. Toen in Engeland bekend werd dat de Wetgevende Vergadering eene verhooging van het invoerrecht op katoenen goederen van $7\frac{1}{2}$ op 11 % had toegestaan, drong Lancashire er bij Montagu op aan dat deze van zijn vernietigingsrecht gebruik zou maken; hij weigerde op grond zijner overtuiging, dat indien Indische regeering en Indische volksvertegenwoordiging het omtrent een maatregel eens waren, onthouding van het moederland ongeschreven recht, „convention of the constitution”, behoorde te zijn.

In April 1921 liep de termijn van Lord Chelmsford ten einde. Zijn opvolger was Lord Reading, onder wiens bewind, in Maart 1922, met de door de bevolking met onverschilligheid ondergane arrestatie van Gandhi, de non-coöperatiebeweging aan haar eind kwam. Een toenemend aantal Congresleden sprak zich voor deelneming aan de verkiezingen en het veroveren van een zoo groot mogelijk aantal zetels uit. Harerzijds draagt de regeering, door zooveel mogelijk aan de bij resoluties uitgesproken verlangens der wetgevende lichamen in land en provincie tegemoet te komen, er toe bij den indruk te vestigen, dat het gebruik der nieuwe staatsinstellingen den geleidelijken overgang tot het parlementair regime waarborgt.

Literatuur: STRACHEY, India, its administration and progress, 4e druk 1911. — CHIROL, India Old and New, 1921. — MORESCO, De wetgevende raden in Britsch-Indië, 's-Gravenhage 1911. — Report on Indian Constitutional Reforms, presented to both Houses of Parliament (rapport Chelmsford-Montagu), met belangrijke historische inleiding, London 1918. — Koch, Herleving. Oorsprong, Streven en Geschiedenis der Nationalistische Beweging in Britsch-Indië, Weltevreden 1922. — Tegenwoordige staat onder de Government of India Act: bij STIBBE, Bestuursinstellingen in vreemde koloniën, 44 vv.

XVIII. OVERIGE BRITSCH KOLONIËN

Van de Britsche koloniën buiten de dominions en Britsch-Indië zullen wij het uitvoerigst bespreken die welke aan Nederlandsch-Indië grenzen: de Straits Settlements (met de Maleische Geconfedereerde Staten), en Britsch Noord-Borneo.

Het belang van den handel op China had sinds lang Straat Malaka tot een door de Engelsche Compagnie druk gebruikt vaarwater gemaakt, eer zij er toe overging zich vast bezit aan die straat te verwerven. De Engelsche vaart op China toch ontwikkelde zich in een tijd waarin Nederland, dat Straat Malaka in handen had, als de vaste bondgenoot van Engeland werd beschouwd. Ook tijdens hare grootste machtsontwikkeling heeft de Nederlandsche Compagnie het nooit op den alleenhandel in thee toegelegd; een monopolie dat zij trouwens nooit van de Chineezzen zou verkregen hebben, en dat reeds door de aanwezigheid eener Portugeesche vestiging op Macao werd verijdeld. Macao aan te vallen had in de omstandigheden na 1661 geen zin; men zou er zijne positie tegenover China niet door verbeterd hebben. Evenmin kon het van eenig uitzicht zijn de Engelschen in eene vaart te willen belemmeren, die op het eerste dreigement der Engelsche regeering toch ongetwijfeld weer door Nederland zou moeten worden opengesteld. Zoolang de Engelsche schepen den Archipel langs, niet hem binnen voeren, was de Nederlandsche Compagnie tevreden.

Deze verhoudingen wijzigen zich in de tweede helft der 18de eeuw. Engeland in het Oosten is na Clive een geheel ander Engeland geworden, zich van zijn macht bewust, en ontziet het gepretendeerd uitsluitend recht der Nederlandsche Compagnie op de „Oostersche Zeeën” minder en minder. Zijn schippers bespeuren dat er daar een voordeelige handel valt te drijven, en het door Engeland afgedwongen tractaat van 1784 wettigt eindelijk hunne komst. Tevens heeft Engeland tijdens zijn Amerikaanschen oor-

log ondervonden dat Nederland geen vertrouwbare bondgenoot meer is. In deze omstandigheden gaat het in 1786 tot eene vestiging op Poeloe Pinang in Straat Malaka over, met het dubbele doel het Nederlandsch Malaka in het oog te houden en eene basis voor den Archipelhandel te hebben.

Dit etablissement heeft eene snelle ontwikkeling gehad, als knooppunt voor den handel, van Madras uit op het Maleische Schiereiland, op Oost-Sumatra, op Siam, op China gedreven, en voorts op alle deelen van den Archipel waar onderkruipung der Nederlanders mogelijk bleek. Het had Malaka reeds geheel overvleugeld toen dit in 1795 in Engelsche handen viel; het wordt nu als een onderhoorigheid van Pinang beheerd. In 1807 wil Raffles Malaka, waarvan de blijvende bezetting voor de Engelsche belangen geheel onnoodig is, doen ontruimen en de bewoners naar Pinang overbrengen. Men slechtte de vestingwerken (slechts één poort bleef staan, die er tot den huidigen dag aan de Nederlandsche Compagnie herinnert), maar de bevolking verzoekt er te mogen achterblijven, hetgeen Raffles toestaat. In 1818 wordt het ontuisterde Malaka door Nederland weder geoccupeerd; onmiddellijk bezet nu Raffles Singapoer, als sleutel tot den Archipel nog veel gunstiger gelegen dan Pinang en als station op den weg naar Canton even bruikbaar (Februari 1819).

Singapoer is van den aanvang af door de Engelschen als vrijhaven geëxploiteerd; het is handelsmetropool geworden voor eene omgeving die tot ver in den Archipel reikt. Na 1858 verzoekt het niet langer van Calcutta afhankelijk te zijn, maar eigen kroonkolonie te mogen worden, hetgeen in 1867 is toegestaan. Van bevolking is het eene Chineezestad geworden (voor eenigen tijd had het 260.000 inwoners waarvan 200.000 Chineezen). Zijn handelsomzet bedroeg in 1911 500 miljoen Straits dollars ¹⁾; die van Java (met landen buiten Nederlandsch-Indië gelegen) toen 550 miljoen gulden.

Van den bloei van Singapoer ondervindt Djohore gunstige gevolgen. Rijk geworden Chineezen vestigen er ondernemingen in de peper- en gambircultuur ²⁾; in latere jaren: in de rubber-

¹⁾ De Straits dollar, in 1906 gefixeerd op dezelfde wijze als vroeger de ropij, deed sedert / 1.41.

²⁾ Gambir is eene slingerplant waaruit eene looistof wordt getrokken die als bestanddeel der sirihruijm wordt gebruikt.

cultuur. De inkomsten van het sultanaat (bestaande uit opiumpacht, speelpacht, pandhuispacht, drankpacht) namen steeds toe, tot ver boven het millioen dollars 's jaars. De nabuurschap van Singapoer, in de 18de eeuw een pandaemonium van zee-roof en ongerechtigheid, is ordelijk geworden.

De naam der kroonkolonie die in 1867 is opgericht is niet Singapoer, maar „Straits Settlements”. De settlements zijn Pinang, de provincie Wellesley tegenover Pinang, de Dindings, Malaka, Singapoer en de Kokos-eilanden bezuiden Java.

Wellesley is eene kuststrook, ter wille van de veiligheid van Pinang in 1800 in bezit genomen.

Het Dinding-gebied bestaat uit het eiland Pangkor en de ten Zuiden daarvan gelegen Sembilan-groep met de daartegenover gelegen kuststreek. Een zeerooversnest, door den sultan van Perak, omdat hij het niet uitroeien kon, in 1826 aan de Engelsche Compagnie afgestaan, doch eerst in 1874 metterdaad bezet.

De Kokos- en Kerstmis-eilanden lagen in den weg der zeilschepen van Straat Soenda naar de Kaap, en waren onbewoond. In 1823 vestigt er zich Alexander Hare, die tijdens het Britsche bestuur over den Archipel resident van Bandjermasin was geweest; op een ander eiland vestigt zich een Engelsch zeekapitein, Ross. In 1829 zendt het gouvernement van Batavia een ambtenaar A. van der Jagt om poolshoogte te nemen; Hare zegt geene protectie te verlangen; Ross schijnt minder negatief. Eene inbezitneming komt niet tot stand; van den Bosch acht haar „eene strategische dwaling”. In 1832 vertrekt Hare en blijft Ross alleen achter; hij noemde zich „koning der Kokos-eilanden”. Eenmaal 's jaars komt zijn schoener de kokosolie naar Batavia brengen; men laat hem daarvoor geen invoerrecht betalen, om de zaak niet te prejudicieeren, en Merkus neemt in 1841 het besluit, de eilanden onder Nederlandsch gezag te brengen, maar in patria weigert men. Duymaer van Twist heeft het ook willen doen, maar de commandant der zeemacht adviseerde ongunstig. In 1857 hijscht kapitein Freemantle er de Britsche vlag. — Later zijn de Kerstmis-eilanden van de Kokos-eilanden uit bevolkt geworden.

Zeer langen tijd heeft Singapoer meer betrekkingen met den Archipel dan met de Maleische sultanaten van het schiereiland

onderhouden. Af en toe was er tuchtiging van zeeroovers noodig; zoo wordt nog in 1891 de mond van de Selangor-rivier gebombardeerd. De kamer van koophandel te Singapoer vroeg meer dan eens om opening van het achterland, maar het gouvernement „wees alle verantwoordelijkheid van zich af wanneer kooplieden, op groote winsten belust, de gevaren voor hun personen en goederen willen trotseeren welke aan het bezoek dier landschappen verbonden zijn.”

De sultanaten roepen echter zelf bescherming in. In Perak was na 1860 de ontginning van tin, daar vanouds inheemsch, zeer toegenomen; de daar gevestigde Chineezzen vragen om de bescherming van het gouvernement. — In Selangor heerscht sedert 1867 anarchie tengevolge van een troonstrijd tusschen vader en zoon; deze strijd slaat over naar de Negri Sembilan („de 9 landschappen”) die om bescherming verzoeken.

In 1873 machtigt de minister van koloniën den gouverneur Sir Andrew Clarke tot een onderzoek naar de verhoudingen in de sultanaten. Hij sluit met Perak het tractaat van Pangkor (Juni 1874). Een Britsch resident zal er worden gevestigd wiens raad men zal inwinnen in alle zaken niet betreffende godsdienst of adat; het geldelijk beheer moet naar zijne aanwijzingen worden gevoerd.

De eerste resident heette J. W. Birch. Hij liep wat hard van stal: wilde onmiddellijk het pandelingschap afschaffen en verzocht uitbreiding van bevoegdheid. De nieuwe gouverneur Sir William Jervais komt over en maakt hem tot koninklijk commissaris die in naam des sultans het geheele bestuur zal voeren; maar na het vertrek van den gouverneur wordt Birch vermoord. Dan worden uit Calcutta en Hongkong 2000 man troepen ontboden, de moordenaars worden gestraft en de sultan naar de Seychellen verbannen; een bloedverwant wordt op den troon geplaatst en het pandelingschap inderdaad uitgeroeid. Een landschapsraad, waarin de sultan, de voornaamste hoofden, twee of drie Chineezzen, de resident en een assistent-resident zitting hebben, stelt jaarlijks de begroting vast. Er worden rechtbanken ingesteld, voorgezeten door Europeesche magistraten. De sultan geniet £ 6000 's jaars; ook de hoofden worden op vaste bezoldiging gesteld. Wegenaanleg in het belang der tinexploitatie wordt ondernomen.

De regeling in Perak is het model geworden voor die in andere

sultanaten. In Selangor wordt in 1874 een Britsch resident geplaatst (Frank Swettenham); in 1876 een in de Negri Sembilan; in 1888 (na een moord op een Britsch onderdaan) een in in Pahang. Hier vestigt zich de nieuwe orde van zaken niet zonder strijd die vier jaar aanhoudt (1891—'95); in 1895 vluchten de laatste rebellen.

Nu worden in 1895 Perak, Selangor, de Negri Sembilan en Pahang tot een bond vereenigd onder den naam van Maleische Confederatie; resident-generaal bij dezen bond wordt (nu Sir) Frank Swettenham; de gouverneur der Straits Settlements neemt bij den bond de plaats van Hoogen Commissaris in. In 1909 wordt een Federale Raad opgericht ter behartiging van de gemeene belangen der geheele federatie, ter bespreking van de begrotingen der vier staten (de vaststelling geschiedt door den Hoogen Commissaris) en ter vaststelling van verordeningen die voor de geheele federatie zullen gelden (onderworpen aan de goedkeuring van Hoogen Commissaris en Minister van Koloniën). Leden zijn de Hooge Commissaris als president, de resident-generaal (nu Chief Secretary), de vier inlandsche vorsten, de vier Britsche „residents”, eenige hoofden van federale departementen van algemeen bestuur en een overeenkomstig aantal door den Hoogen Commissaris benoemde niet-ambtelijke leden. — Bondshoofdstad is Kwala Loempoer in Selangor; door een spoorweg met de kust (Port Swettenham) verbonden, werd zij spoedig een welvarende plaats van 50.000 inwoners. Een spoorweg verbindt ook het uiterste Noorden van Perak, door het bondsgebied en dat van Djohore, met Djohor Baroe tegenover Singapoer. De tinontginning neemt snel in omvang toe; het bondsuitvoerrecht op tin bracht in 1912 11 millioen Straits dollars op. Andere inkomsten verschaffen landrente, boschwezen, opiumdebiet (in 1911 werd de regie ingevoerd) en accijnzen. De ontvangsten stegen van 5 millioen dollar in het eerste jaar tot 35 millioen in 1913. Het onderwijs en de ziekenverpleging namen een groote vlucht.

Ten Noorden van den bond liggen Kedah, Kelantan en Trengganoe, meer of min afhankelijk van Siam, dat in 1821 nog Kedah met de wapenen onder zijn gezag terugbracht; Siams recht op Kedah werd in 1826 door Engeland erkend. Een gedeelte van Kedah, Perlis, werd door Siam afgescheiden van de rest en onder een eigen radja geplaatst.

In 1909 biedt Engeland aan, zijn recht van exterritorialiteit in Siam op te geven, indien dit afziet van alle bemoeiing met Perlis, Kedah, Kelantan en Trengganoe. Dit wordt door Siam aanvaard, en aan de vorsten te kennen gegeven dat zij onder Britsche bescherming staan.

Men begint hierna te spreken van *British Malaya* als een verzamelbegrip voor Straits Settlements, Djohore (onder Britsch protectoraat sinds 1885), Bond en Noordelijke beschermde staten. Engeland wil unificeeren, daar Pinang en Singapoer meer kosten dan zij opbrengen. De Bond is er tegen; zijne inkomsten zouden ook de minder ontwikkelde beschermde staten ten goede komen.

De invloed van Singapoer is niet tot het Maleische schiereiland beperkt; hij werkt in alle richtingen. Ware de geest van Raffles over Engeland vaardig gebleven, Singapoer zou een anti-Batavia zijn geworden niet slechts in commercieelen doch ook in politieken zin. Het zou gemakkelijk gevallen zijn, zich vandaar uit op Oost-Sumatra te vestigen. Maar Engeland had zich dit ontzegd bij zijn tractaat met Nederland van 1824, en het is zijn belofte trouw gebleven. Wel heeft het de Nederlandsche uitbreiding over Oost-Sumatra tegengewerkt zoolang Nederlandsch-Indië differentieele rechten hief.

De commercieele invloed van Singapoer doet zich in den Riouw-Lingga-archipel, in West-Borneo en Oost-Sumatra in de sterkste mate gevoelen. De Nederlandsch-Indische gulden kon in dit geheele gebied jaren lang tegen den Straits dollar niet op; zelfs niet in den tijd dat deze zilvermunt, evenals de ropij, sterk gedeprecieerd was. Dit was een gevolg van de talrijkheid der Chineezzen in West-Borneo en vooral in Oost-Sumatra. China, met zijn reusachtige binnenlandsche uitgestrektheid en zijn (in vergelijking tot de binnenlandsche transactiën) gering buitenlandsch ruilverkeer, ondervond de nadeelen der zilverdepreciatie veel minder dan andere landen met zilveren standaard, en de Chineesche koelies waren volkomen tevreden hun loon te kunnen oppotten in zilveren munten die zij bij terugkeer naar China volwaardig zouden bevinden al waren zij elders gedeprecieerd. Zoo namen zij gewillig den Straits dollar aan, die ten gevolge van het drukke verkeer met den overwal in Oost-Sumatra de meest voorkomende munt was. De Handelmaatschappij gaf zelfs in Deli een papier uit dat in dollars

luidde. Ook allerlei zilvermunt die elders (in Spanje, in Japan, in Mexico) buiten circulatie was gebracht, vond naar Deli haar weg. Eindelijk werd in 1907, evenals vroeger met de ropij was geschied, de Straits dollar met het goud in verbinding gebracht en op 2 shilling fourpence (*f* 1.41) gefixeerd. Daar dus voortaan de handelstransactiën ter Westkust van Borneo en Oostkust van Sumatra zouden geschieden in gefixeerde munt, ontstond het gevaar dat de bovengenoemde niet-gefixeerde (Spaansche en andere) munten naar de binnenlanden van Borneo en Sumatra zouden worden uitgedreven en de Nederlandsch-Indische circulatie bederven zouden. De Javasche Bank heeft toen te rechter tijd kantoren geopend te Pontianak (1 April 1906) en te Medan (30 Juli 1907), eene muntzuivering ondernomen en betalingen in den gefixeerden Nederlandsch-Indischen gulden in plaats van in den gefixeerden Straits dollar in zwang gebracht.

Het eenig Indonesisch gewest waar na het tractaat van 1824 politieke gezagsoefening van Engeland mogelijk bleef, was Noord-Borneo. — In naam stond dit vanouds onder den sultan van Broenei, maar feitelijk was het voor een groot gedeelte in handen van zeeroovers. Met name het noordoosten in die der roovers van Soeloe. Daar de sultan der Soeloe-eilanden in 1851 door eene expeditie der Spaansche marine genoodzaakt werd de soevereiniteit van Spanje te erkennen, ontstond in Spaansche oogen ook een Spaansche aanspraak op Noordoost-Borneo; er had evenwel geene occupatie plaats.

In 1841 had de sultan van Broenei te kampen met een opstand in Serawak. Om dien te bedwingen nam hij de hulp aan van een der avonturiers die als particulier handelaar in deze zeeën rondzwalkten: James Brooke, zoon van een Engelsch Compagnie's ambtenaar te Benares en gewezen militair in haren dienst. Hij overwint Serawak en houdt het in bezit tegen een jaarlijkschen cijns van 2000 dollars aan den sultan; maar weldra staakt hij de betaling. Om in zijn bezit bevestigd te blijven, verzoekt hij dat het Britsche gouvernement zich aan de beteugeling van den zeeroof ter kust van Borneo gelegen zal laten liggen. Het gouvernement erkent dit als een Britsch belang, en bezet in 1846 het eiland Laboëan; Brooke wordt tot gezagvoerder daarover aangesteld, en met den sultan een tractaat gesloten waarbij vrije toegang wordt

bedongen voor Engelsche schepen, en de sultan zich verbindt zonder toestemming van Engeland niet met andere mogendheden in betrekking te zullen treden (1847). Te Laboean wordt eene maatschappij opgericht ter ontginning van steenkool. Zij loopt te niet, en tot verdere pogingen om het nieuwe bezit tot ontwikkeling te brengen acht zich het gouvernement niet geroepen. Een aanbod van Brooke, om Serawak aan het gouvernement te verkoopen, wordt afgeslagen. Hij biedt het dan aan het Nederlandsche gouvernement aan, dat eveneens weigert (1859). Engeland laat het passeeren dat de Vereenigde Staten een verdrag met Broenei sluiten en er een consul plaatsen (1864). Deze, J. W. Torrey, treedt als voorzitter op eener „Amerikaansche Handelmaatschappij voor Borneo”, die van den sultan, tegen een pachtschat, den afstand verkrijgt van nagenoeg geheel Noord-Borneo met inbegrip van het gebied waarop Spanje beweert recht te hebben. Deze maatschappij laat Chineezzen uitkomen maar heeft geen succes. De Oostenrijksch-Hongaarsche consul te Hongkong, von Overbeck, vestigt er de aandacht zijner regeering op, dat de concessie vermoedelijk van Torrey zal kunnen worden overgenomen (1873). De Oostenrijksch-Hongaarsche regeering doet daarop het gebied door een oorlogsschip, de *Erzherzog Friedrich*, verkennen; het rapport is niet gunstig. Daarop neemt von Overbeck de concessie zelf over voor zich en een Engelsch koopman te Hongkong, Alfred Dent; zij worden er in bevestigd door den sultan, wien zij 7500 dollars 's jaars zullen uitkeeren. De sultan staat daarvoor af het geheele kustgebied van Kimanis tot Siboeke op de Oostkust; zijn gezag is daar geheel nominaal; alleen op deze wijze kan hij het doen rendeeren.

Von Overbeck trekt zich weldra terug, zoodat Dent eenige houder der concessie wordt. Hij brengt haar in bij eene British North Borneo Provisional Association; 1 Nov. 1881 volgt koninklijk charter voor eene British North Borneo Company, die de concessie aan de Assoeiation betaalt met £ 300.000 waarvan £ 90.000 in aandeele. Zij zal een Britsche onderneming zijn met uitsluitend Britsche bestuurders; de benoeming van een gouverneur is onderworpen aan de goedkeuring van het gouvernement; het gouvernement behoudt zich de regeling van het rechtswezen voor; het beslist in geschillen der Company met inlandsche vorsten; controleert hare betrekkingen met vreemde mogendheden. — Nu is eene

onderhandeling met Spanje noodig, dat 7 Maart 1885 van zijne aanspraken op N.-O. Borneo afziet.

De Company noemt haar bezit aanvankelijk een „onafhankelijk Staat Noord-Borneo”, maar stelt dezen staat 12 Mei 1888 onder de bescherming der Britsche kroon, die tegelijkertijd verleend wordt aan Broenei en aan Serawak (nog in het bezit der nakomelingen van Brooke). Het geheel van Noord-Borneo is daarmede Britsch protectoraat geworden, waarbij de gouverneur der Straits Settlements als Hooge Commissaris optreedt. — 20 Juni 1891 volgt een Engelsch-Nederlandsche conventie tot bepaling van de grens der Oostkust.

Het gebied dat de Compagnie ging exploiteeren was vruchtbaar, zeer houtrijk, maar dun bevolkt; op hare heele concessie woonden in 1881 wellicht 100.000 menschen; eene politiemacht van 200 man volstond tot bewaring der orde. Een 17-tal ambtenaren werden aangesteld; — eene opium-, drank-, tabaks-, pandhuispacht, een vischrecht, een hoofdgeld, een uitvoerrecht op boschproducten, een invoerrecht op voorwerpen van weelde, en landverkoop voor 999 jaar, zouden de kas vullen. Maar de groote kosten op de werkkrachten vallende (zij moeten uit China komen) schrikken de koopers af. De maatschappij neemt nu den invoer van werkkrachten zelf ter hand, maar lijdt hierop groot verlies, want daar er zich geen ondernemers aanmelden moet zij het volk naar China terugvoeren. Men komt nu tot het inzicht dat de gegevens die reflectanten in staat kunnen stellen zich omtrent de kansen eener onderneming een oordeel te vormen, eerst moeten worden verzameld en gepubliceerd. Om ze te verkrijgen worden proeftuinen aangelegd, terreinen opgemeten, een mijnbouwkundig onderzoek ingesteld. De maatschappij subsidieert stoomvaartverbindingen met Hongkong, Singapore en Pinang. Eene proef met de suikercultuur wordt na de suikercrisis van 1884 niet hervat. De tabak gedijt, maar de kostprijs blijkt hooger dan die in Deli. Men lijdt er onder de beri-beri en heeft een hoog sterftcijfer. Wegen ontbreken; voor spoorwegaanleg doen zich geen liefhebbers op. Zoo blijft alles kwijnen tot 1905, het jaar der invoering van de rubbercultuur, die eindelijk aan Britsch Noord-Borneo hooger beteekenis is komen geven.

De overige Britsche koloniën zonder responsible government zijn:

Ceylon ($4\frac{1}{2}$ miljoen zielen), in 1796 veroverd op de Nederlanders. Zijn Wetgevende Raad ¹⁾ is sedert 1921 samengesteld uit 14 ambtenaren en 23 niet-ambtenaren; van deze laatsten worden er 16 gekozen (11 territoriaal en 5 organisch, waaronder één door de „Burghers”, afstammelingen van vrijburgers uit den Nederlandschen tijd en inlandsche vrouwen). De Uitvoerende Raad telt er 3 ambtelijke en 3 benoemde leden.

Hongkong werd in 1842 door China aan Engeland afgestaan; het was toen een onbewoond eiland. De overwal met de hoogheidsrechten daarover is in 1898 voor 99 jaar door Engeland gepacht. — Koloniebestuur en gemeentebestuur zijn één. U. R. en W. R. hebben ambtelijke meerderheid; onder de benoemde leden van den W. R. zijn gewoonlijk twee Chineezers.

De Fidji-eilanden (154.000 zielen) zijn in 1874 door de bevolking aan Engeland afgestaan. De gouverneur is tevens „High Commissioner in, over and for the Western Pacific”, tot welk gebied verschillende eilandengroepen behooren waar resident commissioners gevestigd zijn (de Gilbert-, Solomon-, Tonga-eilanden; — de Nieuwe Hebriden in condominium met Frankrijk).

Britsch West-Indië stelt zich te zamen uit de koloniën de Bahama's, Barbados, Bermuda, Jamaica, Trinidad, Eilanden boven den Wind, Eilanden beneden den Wind, Britsch Guyana, Britsch Honduras. De vertegenwoordigende lichamen zijn er zeer oud en waren met groote macht in financieele zaken bekleed, maar hun votum had geen invloed op de samenstelling der regeering („representative system”). In de Bahama's, Barbados en Bermuda heeft zich dit stelsel gehandhaafd; elders is het na de emancipatie der slaven vervangen door een bestuur waarbij de geheele wetgevende macht wordt benoemd.

De Bahama's (53.000 zielen) zijn een oude eigenaarskolonie, waar de kolonisten van ouds gekozen vertegenwoordigers in het bestuur hadden gehad. In 1728 worden zij kroonkolonie (gouver-

¹⁾ Hiervóór bl. 305.

neur met adviseerenden bestuursraad en gekozen Assembly van 24 leden). In 1841 komt naast de Assembly een hoogerhuis (Legislative Council). Van de 8 leden van den U. R. zijn er 5 tevens lid van de wetgevende macht.

Barbados (156.000 zielen) heeft een geheel overeenkomstigen bestuursvorm. Eveneens Bermuda (23.000 zielen), waar de Assembly reeds van 1620 dateert. „Deadlock” (conflict) is in deze koloniën herhaaldelijk voorgekomen: de wetgevende macht kan de uitvoerende niet van haar plaats doen opstaan, en de kroon heeft enkel vetorecht maar kan niet zelf wetgevend optreden. Op Jamaica (verovering van Cromwell op Spanje; 860.000 zielen) is het veelvuldig voorkomen van dergelijke conflicten aanleiding geworden tot vervanging der oude gekozen vertegenwoordiging door een benoemden W. R. (1866), waarin echter in 1884 weer plaats aan een verkozen element is ingeruimd.

Trinidad (met Tobago 366.000 zielen) is in den Revolutie-oorlog op Spanje veroverd en behouden bij den vrede van Amiens. De wetgevende macht wordt er thans geheel benoemd; wèl zijn er verkozen gemeenteraden.

De Windward (Grenada, St. Vincent, St. Lucia) en Leeward Islands (Antigua, Montserrat, St. Kitts, Dominica, de Virginische eilanden) zijn oudere veroveringen op Spanje. De wetgevende macht wordt er thans geheel benoemd.

Britsch Guyana (300.000 zielen) is de in 1831 voltrokken vereeniging der drie op de Nederlanders veroverde koloniën Essequibo, Demerary en Berbice. In Essequibo en Demerary was de kolonistenbevolking in het bestuur des lands vertegenwoordigd geweest bij wege van getrapte verkiezing; in 1891 is met dit stelsel gebroken. Sedert bestaat het wetgevend lichaam, hier Court of Policy geheeten (nog altijd de naam uit den Nederlandschen tijd) uit den gouverneur, 7 ambtelijke en 8 direct door een beperkt kiezerskorps gekozen leden. Voor de behandeling van financieele aangelegenheden wordt de Court of Policy met 6 gekozen financieele vertegenwoordigers aangevuld en heet dan Combined Court.

Britsch Honduras (45.000 inwoners) is een oude houtkappersnederzetting (17de eeuw) met aanvankelijk zuiver „public meeting”-bestuur: de algemeene vergadering der kolonisten maakt jaarlijks de noodige regelingen, die worden uitgevoerd door ge-

kozen bestuurders. Nadat het moederland naar deze vestiging had omgezien ¹⁾ is er het gewone kroonkoloniebestuur ingevoerd waaruit het verkozen element thans geheel verdwenen is.

De *Falkland-eilanden* (3400 zielen), in 1832 door Engeland in bezit genomen ter bescherming van de walvischvangst; in 1843 is er kroonkoloniebestuur ingevoerd.

Gibraltar, veroverd in 1704 en bij den vrede van Utrecht in 1713 behouden (18.000 zielen). De gouverneur-garnizoenscommandant heeft er de wetgevende macht.

Malta (212.000 zielen), veroverd in 1800, definitief verworven in 1814. Tot 1921 kroonkolonie; thans in een stadium tusschen kroonkolonie en kolonie met responsible government. Scheiding tusschen „reserved” en „transferred subjects” als in Britsch-Indië. Gekozen Senaat (groepen-), gekozen Assembly (districten-vertegenwoordiging). Van behandeling door de Malteesche wetgevende macht zijn uitgesloten openbare veiligheid en verdediging van het Rijk.

Cyprus, in 1878 door Turkije overgedragen, in 1914 als kolonie georganiseerd (310.000 zielen) heeft een gouverneur (den titel voerende van Hoogen Commissaris), een U. R., en een W. R. met 6 ambtelijke en 12 gekozen leden (3 door de Mohammedaan-sche, 9 door de overige ingezetenen).

In *West-Afrika* bezit Engeland Gambia, Sierra Leone, de Goudkust en Nigerië. Elk dezer koloniën bestaat uit eene eigenlijke (kleine) kolonie en een daaraan grenzend (grooter) protectoraat.

Het bestuur over de eigenlijke kolonie is bij elk gelegd in handen van een Gouverneur, U. R. en (geheel benoemden) W. R.; dat over het protectoraat berust bij Gouverneur en U. R. alleen.

Gambia bestaat uit het kleine eiland St. Mary (de kolonie; 8000 zielen), en een protectoraat op den overwal (200.000 zielen), dat wordt bezocht door travelling commissioners.

Sierra Leone bestaat uit het schiereiland waar de hoofdplaats

¹⁾ Hiervóór bl. 88.

Freetown ligt en een paar eilandjes langs de kust (de kolonie; 85.000 zielen). Het protectoraat (1.455.000 zielen) is verdeeld in 3 provinciën onder provincial commissioners.

De Gold Coast Colony (ruim 1 miljoen zielen) bestaat uit de oude Engelsche bezitting Cape Coast Castle en het in 1872 van Nederland aangekochte St. George d'Elmina. De protectoraten die er bij behooren zijn Asjanti (1901), de Northern Territories (1897) en het onder Britsch mandaat gestelde gedeelte van het vroegere Duitsche Togoland; zij tellen te zamen 1 miljoen zielen.

Nigerië (bijna 19 miljoen zielen) bestaat uit de oude kolonie Lagos, het protectoraat Noord- en Zuid-Nigerië (1914; te voren het gebied der British Nigeria Company) en het onder Britsch mandaat gestelde gedeelte der vroegere Duitsche kolonie Kameroen. Het gezag van den W. R. strekt zich ook uit over de Southern Provinces van het protectoraat.

In *Oost-Afrika* staan onder Britsch gezag (behalve de Anglo-Egyptische Soedan) Britsch Somaliland, Kenya, Oeganda, het Tanganjika-territorium en het Njassaland-protectoraat.

Het protectoraat Britsch Somaliland is in bezit genomen in de jaren 1884—'89. Aanvankelijk was het een onderhoorigheid van Aden (dat zelf administratief tot Britsch-Indië behoort) en werd bestuurd door den resident aldaar; in 1898 ging het over aan het departement van buitenlandsche zaken en in 1905 aan dat van koloniën.

Kenya is het oude gebied der British East Africa Company, dat in 1890 protectoraat werd; de naam East Africa Protectorate werd in 1920 door den tegenwoordigen vervangen. Volgens eene regeling van 1923 is de W. R. samengesteld uit den Gouverneur, 10 ambtelijke leden, ten hoogste 7 benoemde ambtenaren, 11 gekozen Europeanen, 5 gekozen Britsch-Indiërs (deze zijn 36.000 in getal, tegen nog geen 10.000 Europeanen), 2 Arabieren waarvan 1 gekozen, en een niet-ambtelijk lid te benoemen uit de Christelijke zendelingen in het gebied. Het gebied is verdeeld in provinciën onder Britsche ambtenaren en „reserves” onder militair bestuur. De bevolking wordt geschat op 2½ miljoen zielen.

Oeganda was eerst een deel van het gebied der in 1886 opge-

richte British East Africa Company; het werd in 1894 onder Britsch staatsgezag gesteld. Bevolking 3 miljoen zielen.

Tanganyika Territory is het gedeelte der vroegere Duitsche kolonie Oost-Afrika dat onder Britsch mandaat is gesteld. Bevolking 4 miljoen zielen (w. o. 2400 Europeanen, 10.000 Britsch-Indiërs, 4000 Arabieren).

Het Njassaland-protectoraat staat onder Britsche vlag sedert 1892. De bevolking telt ruim 1 miljoen zielen.

Buiten de Unie van Zuid-Afrika en Zuid-Rhodesië, dat in 1923 kolonie met responsible government geworden is, staan in *Zuid-Afrika* onder British gezag de protectoraten Beetsjoeanaland, Basoetoland, Swaziland en Noord-Rhodesië. De G.-G. der Unie is Hooge Commissaris voor al het Britsche gebied in Zuid-Afrika buiten de Unie. Beetsjoeanaland, Basoetoland en Swaziland hebben elk hun Resident Commissioner, Noord-Rhodesië (dat tot 1924 onder bestuur der British South Africa Company gestaan heeft) een gouverneur; dit protectoraat heeft eene bevolking van ongeveer 950.000 zielen.

Nog staan onder British gezag: in den Atlantischen Oceaan het eiland St. Helena (3700 zielen), waaraan Ascension onderhoorig is, dat tot 1922 onder beheer der Britsche Admiraliteit gestaan heeft; — in den Indischen Oceaan: Mauritius, in 1810 op de Franschen veroverd (377.000 zielen); de W. R. heet hier Council of Government (vertaald Fransch); — de Seychellen, in 1794 op de Franschen veroverd, in 1903 administratief aan Mauritius onttrokken en zelfstandig gemaakt (25.000 zielen); — Zanzibar (met het daarbij behoorend eiland Pemba), een sultanaat waarvan het protectoraat in 1890 door Duitschland aan Groot-brittanje is overgedragen (200.000 zielen).

Literatuur: Maleisch Schiereiland: SWETTENHAM, *British Malaya*, 1897. — WRIGHT en REID, *The Malay Peninsula*, 1912. — KIELSTRA in: *De Indische Archipel* (Haarlem 1917), 175 vv. — Noord-Borneo: BARING GOULD en BAMPFYLDE, *History of Sarawak*, 1909. — KIELSTRA in: *De Indische Archipel*, 199 vv. — Ceïlon: EMERSON TENNENT, *Ceylon*, 1859. — West-Indië: WRONG, *Government of the West-Indies*, 1923. — Algemeen: EGERTON, *History of British Colonial Policy*, 2e druk 1908. — CURREY, *British Colonial Policy, 1783-1915* (1916). — STIBBE, *Bestuursinstellingen*, 86 vv. — *De Colonial Office List* bevat de korte aanduiding der bestuursorganisatie in elke kolonie afzonderlijk.

XIX. EGYPTE

Er blijft één land over dat, geen Britsche kolonie geworden, evenwel tot Engeland in eene verhouding gestaan heeft die als eene koloniale kan worden aangeduid. Het is het land waardoor het kanaal loopt dat Europa met Indië en Oost-Azië in scheepvaartverbinding brengt: Egypte.

De oude nationale beschaving heeft, evenals de daarop gevolgde hellenistische, in dit land slechts ruïnes achtergelaten. Het kwam in handen van de Arabieren en werd geïslamiseerd; alleen de Kopten in het uiterste Zuiden bleven Christenen. De Arabische tijd leeft voort in een der bevolkingselementen, in de moskeeen en in de universiteit van Cairo; ook in de Berbers waaruit de Fatimiden hunne lijfwacht vormden, die eindelijk het publiek gezag aan zich trok. Provincie van het Ottomaansche rijk geworden in de 16de eeuw, stond Egypte evenals andere Turksche provinciën onder een pasja, die er evenwel zijn gezag niet behield: het geraakte wederom in handen van zijne Berberlijfwacht, de Mamelukken. De bevolking van vóór de Arabische verovering leeft voort als de onderworpen stand van dienstbaren, *fellah's*, waartoe de overheerscher haar vernederd heeft; in plaats van den Arabier, later den Turk, hebben zij thans den Mameluk tot meester.

Het is als bevrijder dezer bevolking dat Bonaparte, bij zijne landing in Egypte in 1798, zich voordoet. Hij verslaat de Mamelukken bij de Pyramiden, 21 Juli 1798, maar de slag van Aboekir, waar Nelson zijn vloot vernielt, houdt hem in het land zoo goed als krijgsgevangen. Bij verrassing ontkomt hij in 1799 naar Frankrijk, het bevel over de troepen in Egypte overlatend aan Kléber, die er wordt vermoord; zijn opvolger in het bevel, Menou, bedingt in 1801 van de Engelschen vrijen aftocht. De Engelschen bezetten dan het land, maar nemen bij den vrede van Amiens aan, het ten behoeve van Turkije weder te ontruimen.

Hun vertrek laat de Mamelukken in het feitelijk bezit van het land. De sultan van Turkije is echter niet gezind, hen langer in hun aangematigd gezag te erkennen; hij zendt een korps van 4000 Albaneezen naar Egypte om hen te bedwingen. Een der officieren van dit korps, Mohammed Ali, weet tusschen den pasja en de Mamelukken te bemiddelen en zich meester te maken van de geheele situatie; in 1804 wordt hij door de Porte als luitenant van den pasja erkend. Het jaar daarop stelt hij dien ter zijde en verklaart zichzelf tot pasja; na eenigen tijd wordt hij ook als zoodanig door de Porte erkend. Hij gedraagt zich geheel als onafhankelijk vorst; Fransche officieren drillen zijn troepen.

In 1822 heeft de Porte zijne hulp noodig tegen de opgestane Grieken; hij stelt de voorwaarde dat het te veroveren Morea aan zijn zoon Ibrahim zal worden geschonken. Als de oorlog is afgelopen zonder dat Morea onderworpen is, vraagt Ibrahim Syrië in de plaats; het wordt hem geweigerd maar hij verovert het met de wapenen (1832). Hij dringt tot in Klein-Azië door, verslaat een Turksch leger dat tegen hem afgezonden is, bedreigt Constantinopel. Rusland, dat zoo het er zelf niet komen kan, te Constantinopel geen ander dan den sultan wenscht, zendt dezen troepen te hulp; Engeland en Frankrijk, die geen Russen te Constantinopel vertrouwen, dringen er bij den sultan op aan dat deze Ibrahim tevreden zal stellen. De sultan geeft hieraan gehoor, en staat Syrië af (1833).

Maar het blijkt moeilijk te regeeren, vooral omdat het verzet tegen Ibrahim er van uit Constantinopel wordt aangestookt. De Porte biedt Mohammed Ali aan, hem als erfelijk vorst van Egypte te erkennen, mits Syrië onder den sultan terugkeere. Mohammed Ali wijst het af, waarop de sultan Syrië aanvalt (1839); zijn troepen worden verslagen.

Wederom maakt Rusland aanstalten, den sultan te helpen; en Engeland stelt Frankrijk eene herhaling der Engelsch-Fransche bemiddeling van 1832—'33 voor. Ditmaal weigert Frankrijk; het sluit zich aan bij een Oostenrijksch voorstel om Turkije de garantie der vijf groote mogendheden aan te bieden. Het blijkt dat Turkije Mohammed Ali wel het erfelijk gezag over Egypte laten wil, maar het niet wil uitbreiden (gelijk Mohammed Ali eischt) over Syrië en Arabië. Frankrijk is de eenige der mogendheden die hem steunt (Januari 1840); de vier andere zenden hem 15 Juli 1840

een ultimatum: hij moet zich met Egypte tevreden stellen en zal bij weigering ook Egypte verliezen. Een Engelsch-Oostenrijksche vloot blokkeert de Syrische kust en bombardeert Beiroet; Engeland stookt in Syrië tegen Mohammed Ali een verzet aan. Hij moet toegeven, en wordt door de Porte als erfelijk pasja van Egypte erkend (1841). Hij overlijdt in 1849, en wordt opgevolgd door zijn kleinzoon Abbas I (1849—'54), op wien volgen Saïd (1854—'63), Ismaël (1863—'79) en Tewfik (1879—'92).

De regeering dezer „khedives” was een militaire heerschappij; vooral Ismaël besteedde reusachtige sommen aan de uitbreiding en bewapening van het leger, waarmede hij groote veroveringen maakte in den Soedan. Terwijl de staatsschuld in 1863 ruim 3 miljoen Egyptische ponden had bedragen, was deze in 1876 aangegroeid tot ruim 68 millioenen; en bovendien was er toen eene vlot-tende schuld van 26 millioenen. Onder zijn bewind werd door eene Fransche maatschappij het Suez-kanaal gegraven; Ismaël zelf was groot aandeelhouder, maar zag zich uit geldverlegenheid genoodzaakt, zich van zijn aandeelen te ontdoen, die Disraeli toen in handen wist te brengen van Engeland (1874). Een groot aantal Europeanen, Franschen en anderen, hadden zich in Egypte gevestigd. Zij hadden zich te beklagen over de Egyptische rechtspraak, en dwongen in 1875 de *réforme judiciaire* af: zaken waarin Europeanen waren betrokken, zouden voor „gemengde rechtbanken” komen, samengesteld uit Europeesche rechters van verschillende nationaliteit. In de laatste jaren bleef Egypte hoe langer zoo meer nalatig in de betaling van rente en aflossing zijner schuld. De mogendheden wier onderdanen hierdoor benadeeld werden noodzaakten in 1876 den khedive tot instelling eener *Service de la dette publique*, uit hunne commissarissen samengesteld, die de contrôle der Egyptische financiën overnam. Deze dienst dwong krasse bezuinigingen af, in de eerste plaats op het leger. In 1878 werden een groot aantal officieren, als voortaan overbodig, op half traktement gesteld. Dit gaf aanleiding tot een militairen opstand onder leiding van een dezer officieren, Arabi pasja (1882). De regeering geraakte geheel onder de macht der opstandelingen; het leven der Europeanen werd bedreigd.

De grootste belanghebbenden waren Frankrijk en Engeland. Hunne samenwerking zou voor de hand hebben gelegen, maar Frankrijk zag tegen eene expeditie naar Egypte op; het wist niet

waar het einde zijn zou, en wilde zijne kracht, zoolang het in Europa eene rekening met Duitschland uitstaande had, niet versnipperen. Het had zich reeds in koloniale ondernemingen gestoken (nog pas in Tunis, in 1881); door een invloedrijk gedeelte der openbare meening werden die afgekeurd, en het gevoelen, dat men op het oogenblik in geen geval verder behoorde te gaan, behield de overhand. Engeland tastte alleen door, bombardeerde Alexandrië en landde troepen onder Sir Garnet Wolseley, die Arabi pasja bij Tel-el-Kebir versloeg. Egypte werd nu geheel in de hand genomen; militair bezet en administratief hervormd. Een aantal Engelschen gingen in Egyptischen militairen en civielen staatsdienst over; elk Egyptisch minister kreeg een Engelsch raadsman naast zich; het geheel stond onder leiding van een Engelschman Sir Evelyn Baring (later Lord Cromer), die, onder den bescheiden titel van consul-generaal, in werkelijkheid eerste minister van Egypte was. Daarnaast waren er nog tal van andere vreemdelingen in het land: Grieken, Italianen, vooral Franschen (in het onderwijs en in het bankwezen); het geheel vormde met de verschillende Egyptische elementen eene samenleving niet gemakkelijk te overzien en niet gemakkelijk te regeeren.

Een groote moeilijkheid die zich al dadelijk voordeed, betrof den Soedan. Deze was door Ismaël nog in het geheel niet gekoloniseerd, alleen onderworpen. De bevolking, die na 1878 bespeurde dat de Egyptische troepen, in aantal gedund, geen vorderingen meer maakten maar zich tot het bezet houden van eenige vaste punten bepaalden, was spoedig in opstand onder leiding van een *mahdi* (valschen profeet). Toen de Engelschen in Egypte kwamen werden de Egyptische garnizoenen in den Soedan alle door oproerige benden belegerd. Zou men den Soedan heroveren, of zich tot het ontzetten der Egyptische garnizoenen bepalen, tevreden althans dit ééne te hebben bereikt, dat zij er levend afkwamen?

Op de verovering van den Soedan waren de in Egypte aanwezige krachten niet berekend; zij vonden in Egypte zelf hare taak. De regeering van Gladstone had de geheele Egyptische expeditie met weerzin ondernomen en was in het geheel niet bereid de krijgsmacht te verdubbelen. Zoo diende men zich tot het ontzet der garnizoenen te beperken. Tot ontzet van Khartoem rukte generaal Gordon met een geringe macht op.

Hij drong in de stad door, maar kon er niet weder uit. Gordon

was in Engeland een populaire figuur; zijn lot hield het Engelsche publiek in spanning. Zou hij uitbreken? Zou hij het houden? Zou een nieuw gezonden macht hem tijdig kunnen ontzetten? Gladstone weigerde alle versterking voor Egypte; de door honger en ziekte verzwakte bezetting kon Khartoem niet houden; de Mahdisten drongen er in door en Gordon kwam met de zijnen om (1885). Hoewel de uitbarstende verontwaardiging Gladstone deed tuimelen, nam toch de nieuwe regeering onder Lord Salisbury geene maatregelen om den Soedan te heroveren; dat kon wellicht het Egyptische leger doen, wanneer het voldoende zou zijn gereorganiseerd; voor het oogenblik lag de taak van Engeland alleen in Egypte. De geheele Soedan bleef in handen van den Mahdi; het naar huis halen der Egyptische garnizoenen, dichter bij dan in het verre Khartoem gelegerd, was gelukt.

Lord Cromer kweet zich in Egypte van zijn moeilijke taak op uitnemende wijze. Hij is wellicht de uitnemendste administrateur dien de koloniale geschiedenis der 19de eeuw kent. Orde en plichtsvervulling vervingen de oude losbandigheid en verspilling; al wat enkel façade was geweest, werd òf neergehaald, òf er werd een bewoonbaar gebouw achter opgetrokken. Onderwijl was de positie van Engeland in Egypte allervreemdst. Het was een publiek geheim dat het in alles zijn zin doordreef, maar officieel was Engeland slechts één der mogendheden bij de regelingen van 1875 en 1876 betrokken, van de andere slechts hierin onderscheiden, dat het troepen in Egypte had geland. Er was Engeland veel aan gelegen deze positie tegenover Frankrijk te regulariseeren; bij de entente van 1904, die het vrije hand in Marokko liet, zag Frankrijk van alle verhooging tegen de voortdurende der Engelsche occupatie van Egypte af.

De schaduwzijde van Cromer's voortreffelijk bewind is dat het hem niet gelukt is Egypte op te voeden tot ondersteuning thans, overneming straks, van de taak die Engeland klaarblijkelijk òf op den duur door het afkondigen van zijn protectoraat moest wettigen òf uit handen geven. Een protectoraat af te kondigen beteekende een aantal Europeesche kwestieën te openen en de Turksche suzeriniteit aan te tasten; Engeland schrikte daarvoor terug; zijne politiek gebod juist, Turkije te handhaven, en in vriendschap te blijven met Frankrijk en met Italië. Maar dan was opvoeding van het Egyptische volk tot zelfregeering de eenige uitkomst.

Doch de sinds eeuwen onderdrukte fellah viel niet op ééns in een staatsburger te veranderen. Aan politici ontbrak het Egypte niet, maar het waren intellectueelen van Europeesche (vooral Fransche) vorming: *la Jeune Egypte*, geneigd tot alle vertoon, zonder wortel in het volk. Althans zóó zag Cromer ze; hen in een verband te dwingen waarin zij nuttig hadden kunnen worden voor het geheel, heeft hij niet vermocht.

Ismaël, die gaarne eene moderne Europeesche staatsinrichting in uiterlijkheden nabootste, had een Wetgevenden Raad ingesteld van 30 leden, waarvan 14 benoemd, die advies gaf over budget en wettelijke maatregelen. Daarnaast eene *Assemblée générale*, bestaande uit den Wetgevenden Raad, de ministers en 46 verkozen leden, die geen andere bevoegdheid had dan nieuwe belastingen goed te keuren. In beide lichamen ontbrak geen gelegenheid tot het afsteken van redevoeringen, maar werk werd er niet gedaan. Cromer was tevreden dat deze colleges buiten staat waren hem te hinderen; hervormd heeft hij ze niet. Eindelijk zou blijken welk een gevaar het oplevert, vergaderingen als deze aan te houden zonder ze eenige verantwoordelijkheid te doen gevoelen.

In 1907 verlangt de *Assemblée* den parlementairen regeeringsvorm, het vertrek der Engelsche troepen, de overdracht van het Suez-kanaal door de kanaalmaatschappij aan den Egyptischen Staat. Het ontbreekt haar geheel aan de middelen om dit program uit te voeren, maar niet om jaren van onrust en verwarring te doen aanbreken, waartegen zich de opvolger van Lord Cromer, Sir Eldon Gorst, niet opgewassen toont. In 1911 wordt hij door Kitchener vervangen. Diens politiek is de economische verheffing van den fellah; vermeerdering van den invloed der landbevolking ten koste van Cairo en Alexandrië; opruiming der gemengde rechtbanken, waarvoor in een land van goede justitie geen plaats meer kan zijn. De Wetgevende Raad wordt in 1913 opgeheven; de *Assemblée* neemt de bevoegdheid van den Wetgevenden Raad over en vereenigt ze met hare eigene. Zij zal voortaan 83 leden tellen, waarvan 66 verkozen worden en 17 door den khedive ter vertegenwoordiging van bepaalde belangengroepen benoemd (zoo zullen er 4 Kopten onder moeten zijn en 3 Bedoeïnen). Eer de hervorming eenigermate kon hebben doorgewerkt, brak in 1914 de wereldoorlog uit die Turkije aan Duitschlands zijde bracht en de verdediging van het Suez-kanaal voor de Entente tot een zoo pri-

mordiaal belang maakte, dat Frankrijk geen oogenblik aarzelen kon alles goed te keuren wat Engeland ten bate dier verdediging in Egypte ondernam. Alle politieke bezwaren die Engeland te voren hadden teruggehouden had de oorlog weggeslagen, en 17 December 1914 werd het protectoraat afgekondigd. De bevolking onderging alles; maar dat zij met niets verzoend was, bleek na het einde van den oorlog. Eenstemmig vorderde zij de onafhankelijkheid. Engeland moest nu bepalen, welke in de nieuwe era, door den vrede van Versailles geopend, zijne verhouding tot Egypte zou zijn. Het protectoraat te handhaven zou bloed kosten, dit scheen zeker. Was het raadzaam, in omstandigheden die tot beperking van uitgaven maanden, nieuwe verwickelingen van onzekere uitkomst tegemoet te gaan? Welk doel had men in 1882 beoogd? Verzekering der veiligheid van het Suez-kanaal in de eerste plaats. Viel deze te waarborgen zonder dat men bovendien met de regeering over Egypte moest belast blijven, zooveel te beter. Op één voorwaarde: de Soedan behoorde van Egypte afgescheiden, en in Engelsche handen te blijven. Zag het van den Soedan af en accepteerde het Engelsche bezetting tot bewaking van het kanaal, dan zou voor het overige Egypte zichzelf mogen regeeren. Aldus geschiedde. Wat Turkije betreft, dit was bij den vrede van Sèvres genoodzaakt, de suzeriniteit over Egypte voorgoed te laten varen.

Het was met het doel, Engeland te bewegen van zijn beperkende voorwaarden af te zien, dat de Egyptische minister-president Zagloel-pasja zich in 1924 te Londen bevond. Hij bereikte zijn oogmerk niet, en keerde teleurgesteld naar Cairo terug, waar spoedig daarna bevelhebber der bezettingstroepen werd vermoord. Een Engelsch ultimatum eischte een ootmoedig huldebetoon der Egyptische autoriteiten aan de Engelsche vlag en eene strenge bestraffing der schuldigen. Men gehoorzaamde. Op het oogenblik is er geen aanwijzing, dat Engeland één van zijn beide eischen zou laten vallen, en evenmin, dat de Egyptische bevolking in één van beide wezenlijk berust.

Literatuur: DE VAULABELLE, Histoire de l'Égypte moderne de 1801 à 1833, Paris 1835. — MENGIN, L'Égypte sous le gouvernement de Mohammed-Ali, Paris 1839. — HANOTAUX, Histoire de la France Contemporaine IV, 741 vv. (crisis van 1882). — LORD CROMER, Modern Egypt.

XX. ALGERIË, TUNESIË, MAROKKO

Frankrijk, dat aan drie zeeën grenst, heeft tegelijk in vier richtingen op zijne vastelandsgrenzen te letten. Het is daardoor als maritieme mogendheid tegenover Engeland in de minderheid. Een aanloop tot koloniale politiek valt in de geschiedenis van Frankrijk onder de Bourbon's gedurig aan te wijzen; soms komt het tot een niet ongelukkig begin van uitvoering; de volle kracht ingezet heeft men nimmer. Zoo wordt het Fransche koloniaal bezit iets onafgewerks waarvan geen der deelen eene kwade kans kan doorstaan. Wij zagen Canada en Louisiana verloren gaan, Fransch-Indië door Engelsch-Indië verstikt worden. De Napoleonische oorlogen deden de rest. Wat Frankrijk na de tractaten van 1814 en 1815 overhield waren onsamenhangende overblijfselen zooals die waarmede Portugal en Spanje na den afval van Latijnsch-Amerika bleven zitten: Martinique en Guadeloupe; Cayenne; de visschersstations St. Pierre en Miquelon bij Newfoundland; enkele posten in West-Afrika; het eiland Réunion in den Indischen Oceaan; de vijf ontmantelde nederzettingen in Voor-Indië.

En evenwel heeft het moderne Frankrijk zich in het bezit weten te stellen van een koloniaal rijk van ontzagwekkenden omvang, en waarvan de waarde, schoon aan den omvang niet geëvenredigd, niet denkbeeldig is. Zijn schoonste bezit heeft het in Noord-Afrika verworven. Het heeft Europa verlost van die zeeplaag der 17de en 18de eeuw: de Barbarijsche roofstaten.

De Noord-Afrikaansche kust, eenmaal gekoloniseerd door Phoeniciërs en Romeinen, vervolgens door Barbaren verwoest, daarop in handen der Arabieren gevallen, was, op Marokko na, in de 16e eeuw door de Turken veroverd.

Het bestuur hunner pasja's duurde er niet lang. Het gezag viel wederom (want onder de Fatimiden was het ook al gebeurd) in

handen eener soldateska. Haar dey supplanteert den pasja van Algiers, haar bey dien van Tunis. Er ontstaan regeeringen in den tyrannis-vorm, die van zeeroof (of tribuut der handeldrijvende natiën, dat den zeeroof afkooopen moet) bestaan, eene gemengde bevolking van Arabieren en Berbers onder zich hebben, en wier gebied in het Zuiden geen vaste grenzen heeft; daar wonen nomadenstammen, in confederaties levende (*kbila*; vandaar Kabylen).

Van tijd tot tijd waren zeevarende natiën tegen de Barbarijsche staten opgetreden, maar tot duurzame verbetering had dit nimmer geleid; hoogstens, bij welslagen, tot uitlevering van Christenslaven.

Het Congres van Weenen, zich vertegenwoordiger eener Europeesche gemeenschap voelend, droeg de bestraffing van den Barbarijschen zeeroof aan Engeland op. Ter uitvoering rustte het in 1816 eene expeditie onder Lord Exmouth uit, waarbij zich een Nederlandsch smaldeel onder van Capellen voegde. Tunis en Tripoli leverden hunne gevangenen uit; Algiers weigerde. Er volgde een bombardement, waarna het deed als de anderen.

Dey van Algiers werd in 1818 de fortuinzoeker Hoesein, die vroeger koopman te Smyrna was geweest. Uit den tijd der Egyptische expeditie van het Directoire had hij een vordering van 7 millioen francs op Frankrijk over, die hij aan Joden te Livorno verkocht. Doch dezen bleken zelf opvorderbare schulden in Frankrijk te hebben, zoodat de Fransche regeering hun niet meer dan $4\frac{1}{2}$ millioen francs uitkerde. Hoesein schreef hierover insolente brieven, en toen deze onbeantwoord bleven, hief hij, 30 April 1827, tegen den Franschen consul de hand op en sloeg hem in het gelaat. 15 Juni 1827 begon hierop eene Fransche blokkade van Algiers die niet tot het aanbieden van verontschuldiging leide; nadat de admiraal aan land gekomen was voor een (vruchteloos gebleven) poging door onderhandeling zijn doel te bereiken, werd 3 Augustus 1829 een der Fransche schepen beschoten. In Frankrijk zit dan het ministerie-Polignac dat tegen de constitutioneele oppositie eene afleiding gewenscht acht en besluit tot eene expeditie in grooten stijl (36.000 man). 5 Juli 1830 moet Algiers capituleeren; de dey bedingt vrijen aftocht en gaat naar Klein-Azië; het regeeringspersoneel met gevolg (2500 Turken in het geheel) gaat met hem mede. Nu staan de Franschen in de stad, maar tegenover een land dat hun volmaakt onbekend is, en waar

in het Westen de Arabier Abd-el-Kader, in het Oosten de bey van Constantine, zich tegen hen verheffen. De onderwerping af te dwingen blijkt zwaar werk; na zeven jaren vechtens eerst erkent Abd-el-Kader het Fransche gezag en wordt Constantine ingenomen. Maar twee jaar later valt Abd-el-Kader af en zoekt steun bij Marokko (1839). Men moet overnieuw beginnen.

In 1840 treedt de gouverneur op, Bugeaud, die de strijdwijze met kleine colonnes gaat toepassen welke in dit land noodig blijkt. Speciale korpsen worden daartoe opgeleid: de zouaven, de turco's, de spahi's (Algerijnen onder Europeesch kader), de chasseurs d'Afrique. Van plaats tot plaats opgejaagd, moet Abd-el-Kader op Marokkaansch gebied uitwijken (1844). Bugeaud volgt hem ook daar; de Marokkanen verzetten zich, lijden de nederlaag, en stooten Abd-el-Kader uit. In 1847 komt hij eindelijk in onderwerping; hij is in Frankrijk gevangen gehouden tot 1852, en toen met een jaargeld naar Damascus gezonden; hij is overleden te Broessa in 1883.

Intusschen was het gepacificeerde gedeelte van het gebied bestuurd door officieren met een „bureau arabe”, met inlandschen bijstand m.a.w., naast zich; de verhouding tot de nomadenstammen was geheel dezelfde gebleven als ten tijde der dey's. Doch dit alles was noodbehulp geweest; welke bestuursinrichting men het land geven zou, kon eerst thans aan de orde komen. Men had er rekening mede te houden, dat het Algerië van 1847 reeds niet meer uitsluitend een land van Arabieren, Berbers en Kabylen was; er waren reeds 45.000 Fransche en evenveel vreemde immigranten (Italianen, Spanjaarden en anderen). De Fransche constitutie van 1848, zich de leus der Revolutie herinnerende, verklaarde Algerië tot *partie intégrante de la République*. Het werd in drie departementen verdeeld, elk met een conseil général, afgevaardigden naar het parlement enz., alsof de departementen in Frankrijk lagen. Intusschen bleef dit fraais meest op papier; afgevaardigden zijn er geweest maar de conseils généraux hebben nooit bestaan; in werkelijkheid bestond nog niets in Algerië dan de militaire administratie onder een gouverneur, verantwoordelijk aan den minister van oorlog, en men kan er niet aan denken de militaire autoriteit op te heffen, daar geen kolonist, zonder militaire dekking, rustig aan den arbeid zou zijn gegaan. Ook een ander besluit der Nationale Vergadering te Parijs had weinig ef-

fect voor Algerië: na den arbeidersopstand van Juni 1848 voteerde zij 50 millioen francs om het restant der *ateliers nationaux*, lieden die men toen gaarne uit Frankrijk verdwijnen zag, als kolonisten naar Algiers over te brengen. Er bleken er maar heel weinig onder te zijn voor het leven daar geschikt, zoodat het moederland ze wel weder terugnemen moest; enkele goede elementen versterkten echter de kolonie.

Onder den gouverneur Randon (1850—'58) ontwikkelt deze zich gestadig: in 1851 stelt Frankrijk den invoer uit Algerië van rechten vrij; in 1853 wordt eene belangrijke landconcessie verleend aan eene Genueesche maatschappij van immigratie; in 1860 begint de spoorwegaanleg; in 1861 telt de Europeesche bevolking 200.000 zielen. De constitutie van het Keizerrijk van 1852 heft de vertegenwoordiging der drie „departementen” in het Wetgevend Lichaam te Parijs op; daarentegen schenkt eene wet van 1854 den kolonisten municipale raden benoemd door den gouverneur.

In 1858 meent men ver genoeg te zijn, het militair bestuur in te trekken en met de organisatie der drie departementen ernst te maken. Te Parijs wordt het ministerie van koloniën verdoopt tot *ministère de l'Algérie et des colonies*. De post van gouverneur vervalt; de drie departementen krijgen hun prefecten; hun conseils généraux worden benoemd door den Keizer; er komt één militair commandant voor de drie departementen, gevestigd te Algiers. De leus bij deze hervorming is: „gouverner du centre; administrer sur les lieux”. Van het gouverneeren uit Parijs komt echter nog niets terecht; er bestaat daar nog geen personeel dat genoeg van Algerië weet om eene richtlijn aan te geven. Bij een bezoek aan Algiers in 1860 overtuigt zich Napoleon III dat de zaken verkeerd gaan; het *ministère de l'Algérie* wordt opgeheven en de post van gouverneur weder ingesteld.

De invoering van het „régime civil” was de wensch geweest der kolonisten, maar de militairen toonden aan dat het tot nadeel strekte der inboorlingen. Tot dusver had men aan kolonisten uitgegeven de domeinen en de goederen in de doode hand, maar die waren nu op; men kon niet voortgaan dan of door roof ten koste van, of door schikking met de inboorlingen. Eene wet van 16 Juni 1851 had den grondeigendom onschendbaar verklaard zonder onderscheid van het ras des eigenaars. Maar kent de Islâm het westersch begrip van

grondeigendom? De Chorân zegt dat alle land aan God behoort en aan den sultan zijn plaatsvervanger. Hadden de stammen wel iets anders dan een collectief gebruiksrecht?

De oplossing die het „régime civil” begeert is het *cantonnement*, het omschrijven van gebieden overgelaten aan een stam; al de rest zal behooren aan den Staat. De „bureaux arabes” verzetten zich, en Parijs geeft hun tegen het burgerlijk bestuur gelijk. Een senatusconsult van 1863 verklaart de stammen te zijn „propriétaires des territoires dont elles avaient la jouissance permanente et traditionnelle, à quelque titre que ce fût”. En in een voor publicatie bestemden brief aan den gouverneur Pelissier schrijft de Keizer: „L’Algérie n’est pas une colonie proprement dite, mais un royaume arabe”. Onder de kolonisten breekt deswege onrust uit; in 1864 bezoekt Napoleon III Algerië voor de tweede maal, en wijzigt na afloop zijne sententie (in een brief aan den toenmaligen gouverneur Mac Mahon) aldus: „Ce pays est à la fois un royaume arabe, une colonie européenne et un camp français.”

Het senatusconsult van 1863 had de verdeling van het communaal bezit voorgeschreven „partout où cette mesure serait reconnue possible et opportune”. Maar geen lid van eenigen stam vindt haar opportuun, en dus bestaat er feitelijke onvervreemdbaarheid. Want het senatusconsult had ook gezegd „que la propriété individuelle qui serait établie ne pourrait être aliénée que du jour où elle aurait été régulièrement constituée par la délivrance des titres”. Het gevolg is eene verlamming der kolonisatie. Van 1850 tot 1860 waren er binnengekomen 15.000 kolonisten, van 1860 tot 1870 komen er slechts 4500. In 1869 begint men zich hierover te Parijs te verontrusten en benoemt eene staatscommissie onder voorzitterschap van Randon, die adviseert tot meerdere autonomie van Algerië, omdat zaken als de onderhavige, in den eenen of in den anderen zin, te Parijs te doctrinair worden beslist. De gouverneur moet naast zich krijgen een in het land gekozen Raad, en een eigen budget gevoteerd door eene volksvertegenwoordiging. Dit denkbeeld komt in behandeling bij het Wetgevend Lichaam, dat 9 Maart 1870 tegen het rapport in eene motie aanneemt voor het „régime du droit commun”. Het gouvernement geeft er gehoor aan en bevrijdt de prefecten van alle ondergeschiktheid aan de generaals; de conseils généraux zullen voortaan, evenals in Frankrijk zelf, moeten worden verkozen. Ook het Gou-

vernement de la Défense Nationale is in deze lijn doorgestaan: in October 1870 wordt bij decreten van Bordeaux aan de Joden het stemrecht toegekend en de jury ingevoerd.

Om tegen de Duitschers dienst te doen, werden in 1870—'71 troepen en generaals naar het oorlogsterrein gehaald, met het gevolg dat in 1871 partieele opstanden uitbreken, die eerst in 1874 geheel zijn gedempt. Als straf wordt afstand van grond aan de opstandelingen opgelegd. Hierdoor werd eenige satisfactie gegeven aan de wenschen der kolonisten, die zich bekneld gingen voelen in hun drie departementen die slechts $\frac{1}{4}$ van geheel Algerië besloegen, maar $\frac{8}{9}$ van de bevolking behuisden.

Ondanks alle moties viel het „régime du droit commun” toch natuurlijk nooit geheel in Algerië toe te passen. Zoo komen er twee typen van gemeenten voor: „communes de plein exercice” geheel gelijk aan die in Frankrijk, en „communes mixtes” met een „administrateur civil” aan het hoofd, die naast zich heeft eene „commission municipale” met „adjoints indigènes”: de hoofden der inboorlingen. Algiers heeft een hof van beroep; daarbeneden vindt men assisenhoven met jury; daarbeneden vrederechters, maar op inboorlingen passen deze laatsten het gewoonterecht toe. De Gouverneur-Generaal in zichzelf is reeds eene uitzondering op het „régime du droit commun”. Tijdens de Derde Republiek is het meest een civiel persoon; ook wel eens een generaal of admiraal. Hij heeft een „conseil de gouvernement” naast zich, bestaande uit de hoofden van dienst; de G.-G. is aan het advies van dit lichaam niet gebonden. — Decreten van 1896 en 1898 hebben twee nieuwe bestuursorganen geschapen: den „conseil supérieur de gouvernement” en de „délégations financières”, wier aanvankelijk adviseerende bevoegdheid in 1900 in eene voteerende is omgezet. Te zamen vormen zij iets als een Algerijnsch parlement waarvan de delegatiën het lager- en de „conseil supérieur” het hoogerhuis uitmaken.

De delegatiën (drie in getal, twee Fransche en een inlandsche) vertegenwoordigen groepsbelangen bij het centrale bestuur. De beide Fransche delegatiën tellen elk 24 gekozen leden (8 uit elk departement). De eene vertegenwoordigt de Europeesche landbouwers (*colons*), de andere den Europeeschen handel, nijverheid en werkmansstand. De inlandsche delegatie vertegenwoordigt

de belastingplichtige Mohammedanen (de Joden, in 1911 70.000 in getal, zijn met de Franschen gelijkgesteld). Zij bestaat uit 21 leden, waarvan 9 (uit elk departement 3) gekozen worden door leden van gemeenteraden in het gebied onder civiel bestuur, 6 door den G.-G. benoemd worden uit het gebied onder militair bestuur, en 6 Kabylen zijn, gekozen door hun groepshoofden. Elke delegatie vergadert eerst afzonderlijk; in vereenigde vergadering voteeren zij de begrooting; zij kunnen worden gehoord over andere aangelegenheden van financieelen of economischen aard.

De „conseil supérieur” bestaat uit 16 leden afgevaardigd door de *délégations financières* (12 Franschen en 4 inlanders), 15 leden afgevaardigd door de *conseils généraux* der departementen, 25 ambtenaren waarvan 21 *ex officio* zitting hebben en 4 door den G.-G. worden benoemd, en 3 inlandsche notabelen door den G.-G. benoemd. De begrooting kan niet vastgesteld, geen leening gesloten, concessie tot den aanleg van openbare werken niet uitgereikt worden zonder goedkeuring van den „conseil supérieur.” Na behandeling in delegatiën en conseil supérieur wordt de begrooting (nadat het Fransche parlement de middelenwet voor Algerië heeft goedgekeurd) definitief vastgesteld door den President der Republiek.

De aldus tot dragers eener beperkte financieele autonomie voorbeschikte lichamen hebben leeningen doen sluiten, eenige belastingen ingevoerd, bemoeiïng gehad met spoorwegen, openbare werken en onderwijs. Toen zij met dit laatste begonnen, genoten niet meer dan 30.000 inlandsche kinderen onderwijs; men besloot toen maatregelen te treffen om elk jaar aan dit getal er 4000 te kunnen toevoegen, tot allen behalve de nomaden onderwijs zouden genieten. Onder de kolonisten rees tegen deze plannen vrij wat verzet.

In 1912 is op beperkte schaal conscriptie ingevoerd (gelicht zouden worden 8 % der inboorlingen van dienstplichtigen leeftijd). Zij die hun dienstplicht vervuld hebben worden uit het indigenaat ontslagen en komen onder het „*droit commun*” (ook wat het kiesrecht betreft). In 1918 is het ontslag uit het indigenaat uitgebreid tot andere categorieën (oud-leerlingen van bepaalde onderwijsinstellingen; zij die een patent betalen; leden der kamers van koophandel en kamers van landbouw).

In 1900 had Algerië eene bevolking van 500.000 Europeanen, waarvan 270.000 Franschen waren; thans heeft het 800.000 Europeanen (waaronder 328.000 Franschen) op eene totale bevolking van 6 millioen.

De nabuurschap van Tunis (waar na 1830 vele Franschen bij den bey in dienst traden) bleek voor Algerië nimmer een gevaar. Frankrijk bepaalt er zich aanvankelijk toe, te verhinderen dat Turkije de banden met Tunis nauwer aanhaalt.

Maar na 1870 begint de immigratie van Italianen Frankrijks aandacht te trekken. Na een jaar of tien zijn er 20.000 Italianen in Tunis gevestigd, en in December 1878 verschijnt daar een Italiaansch consul, Maccio, wiens gedragingen geen anderen uitleg toelaten, dan dat hij een Italiaansch protectoraat over Tunesië voorbereidt. Nu besluit Frankrijk, dat zich tijdens het congres van Berlijn in 1878 er van vergewist had, dat noch door Engeland noch door Duitschland tegen de vestiging van een Fransch protectoraat bezwaar zou worden gemaakt, zonder verwijl door te tasten. Een voorwendsel biedt zich gereedelijk aan: de bey is inderdaad in het betalen van de rente zijner schuld nalatig geweest. In April 1881 trekken 23.000 man uit Algerië de Tunesische grens over; tegelijk worden 8000 man geland te Bizerta. Den 12den Mei 1881 wordt den bey een tractaat voorgelegd dat hij onmiddellijk teekent.

Frankrijk belast zich met de verzekering der binnenlandsche orde en met de verdediging naar buiten; de bey mag geen verkeer hebben met andere mogendheden; Frankrijk heeft een veto op alle daden van den bey. Een resident-generaal vertegenwoordigt Frankrijk en is tegelijk eerste minister van den bey. De resident-generaal, de generaal der Fransche troepen, twee inlandsche ministers en een Fransche secretaris-generaal vormen het kabinet. In elk der *cercles* waarin Tunesië is verdeeld benoemt Frankrijk een „contrôleur civil”. De steden hebben benoemde municipaliteiten met Europeesche, Mohammedaansche en Joodsche leden in voorgeschreven verhouding.

De Franschen hebben in Tunesië groote openbare werken uitgevoerd, als wegen- en havenverbetering. Eene „conférence consultative”, bestaande uit afgevaardigden van municipaliteiten en kamers van koophandel, komt tweemaal 's jaars bijeen. Goederen

in de doode hand worden in erfpacht gegeven aan Europeanen, die in 1909 12 % van het oppervlak des lands in cultuur hadden, relatief veel meer dan in Algiers. Op mijnbouwgebied is van belang geworden de fosphaatontginning.

In 1910 is de „conférence consultative” in eene Europeesche en eene inboorlingensectie verdeeld, die afzonderlijk geraadpleegd worden.

Residenten-generaal zijn meest personen van aanzien geweest: o.a. Paul Cambon, Charles Rouvier. — In 1911, bij het bezoek van president Fallières, waren er 40.000 Franschen in Tunesië gevestigd; thans 55.000 (tegen 85.000 Italianen). De geheele bevolking van het protectoraat bedraagt ruim 2 miljoen zielen.

Over Marokko had zich het Turksche gezag nimmer uitgebreid; ook was de macht er nimmer door een soldatenbewind geusurpeerd. Het was een overoud sjerifaat (d.w.z. een sultanaat welks heerscher afstamming uit den Profeet voorgeeft). In het binnenland, dat door zijne configuratie de onafhankelijkheid van plaatselijke hoofden sterk bevordert, gold het gezag van den sultan weinig, tenzij hij zich eerst eene partij maakte.

In vorige eeuwen was Marokko wegens zeeroof even berucht geweest als Algiers. Door twee punten op zijne kust in bezit te nemen (Ceuta en Melilla), had de naaste buur, Spanje, zich in zijn sterken tijd eenige gelegenheid tot represaille verschaft; — in de tweede helft der 19de eeuw deed, uit den aard der zaak, de invoering der stoomvaart dit bedrijf te niet loopen. In jongeren tijd was de klacht meer, dat Marokko ontoegankelijk bleef voor vreemdelingen (hoogstens te Tanger, waar, vlak aan de invaart der Middellandsche Zee, zij niet te weren waren, scheen het die te dulden), en zich onmenschelijk gedroeg, wanneer, buiten hun wil, zijzelven of hunne goederen er aan land spoelden. Engeland had een oud handelstractaat met Marokko, maar scheen er nooit baat bij te hebben gevonden de toepassing af te dwingen en liet het land liggen. Spanje bedong zich bij tractaat van 1860 het gebruik eener haven tegenover de Canarische eilanden, maar de sultan honoreerde zijn handteekening niet.

In 1880 belegden dertien zeevarende natiën eene conferentie te Madrid, om eene gemeenschappelijke Marokko-politiek vast te stellen. Zij legden den sultan een tractaat voor, waarbij hij hun

onderdanen het recht toekende, onder zijne goedkeuring eigendom in Marokko te verwerven. De sultan teekende, maar verleende de goedkeuring nooit. In 1890 sloot Duitschland een handels- en vestigingstractaat, maar bevond dat, buiten Tanger, de vestiging niet veilig was. Frankrijk had op de Algerijnsche grens soms aanraking met Marokkanen en protegeerde er eenigen van die daarom gevraagd hadden. In 1894 nam Spanje over eenige ongerechtigheden wraak door troepen te Melilla te landen, die eene geldboete en eene uitbreiding van het door Spanje daar bezeten gebied afdwongen.

In hetzelfde jaar kwam Moelai-el-Hassan, de sultan die sedert zijn regeeringsaanvaarding in 1873 het geduld zoo aanhoudend op de proef had gesteld, te overlijden. De nieuwe sultan, Abdoel Aziz, was voor de verlokkingen der moderne beschaving meer toegankelijk dan zijn voorganger. Het was vooral Frankrijk dat hiervan gebruik wist te maken. Het bereidde in stilte de vestiging voor van een Fransch protectoraat, en toen het van den sultan zeker meende te zijn, besprak het de zaak met Engeland, met Spanje en met Italië. Engeland werd gewonnen door afzien van alle vertoog tegen den voortduur zijner occupatie van Egypte (8 April 1904). Spanje werd gewonnen door belofte van een deel in den buit: de Spaansche bezittingen zouden tot een Noord-Marokkaansch protectoraat, zich over de geheele tegenover Spanje gelegen kust uitstreckende, verbreed worden. Italië werd gewonnen door de belofte dat Frankrijk zich niet verzetten zou tegen een Italiaansche vestiging in Tripoli (6 Oct. 1904). Duitschland wachtte eenigen tijd op een dergelijken voorslag, maar wachtte tevergeefs.

In een later hoofdstuk zullen wij Duitschland leeren kennen als den grooten onvoldane op koloniaal gebied, die hetgeen het zelf omstreeks 1884 had kunnen verwerven veel minder schatte dan wat het anderen zag toebedeeld. Wij hebben vroeger gezien dat zijn houding tegenover Engeland eenigen tijd na het Krugertelegram tegemoetkomend was geworden¹⁾; het had daarop, tijdens den Boerenoorlog, een aanzoek van Chamberlain tot overleg omtrent eene verzwagering van belangen ontvangen, maar had, zijn continentale positie indachtig, uit beduchtheid voornamelijk voor Rusland dit aanzoek afgewezen. Het ergerde zich nu bovenmate,

¹⁾ Hiervóór, bl. 226.

dat Engeland eene entente had gesloten met Frankrijk; het had gehoopt dat deze beiden door het Fasjoda-incident ¹⁾ voor langen tijd van elkander zouden zijn geraakt, en juist over Afrikaansche zaken het moeilijk eens zouden worden. Door, op eene reis naar zijne zomerresidentie op Korfoe, Tanger aan te doen en daar te verklaren dat hij den Sultan als „onafhankelijk vorst” beschouwde, gaf keizer Wilhelm te verstaan dat voor Duitschland de Engelsch-Fransche afspraak omtrent Marokko geen gezag had (1905). De openbare meening in Frankrijk was onaangenaam verast en de minister die de entente had aangegaan, Delcassé, kwam ten val. De opvolger Charles Rouvier wilde Duitschland de gelegenheid geven voor zijne bewilliging in het Fransche protectoraat alsnog een prijs te noemen, maar Duitschland antwoordde dat de zaak alle mogendheden aanging die aan de conferentie van Madrid van 1880 hadden deelgenomen, en eischte dat deze zich opnieuw in conferentie zouden vereenigen. Deze conferentie werd gehouden te Algesiras en was van langen duur. Duitschland, dat veel steenkool maar een tekort aan ijzererts had, en gaarne over een vlootstation op den weg naar zijne Afrikaansche koloniën zou hebben beschikt, begeerde het naar den Atlantischen Oceaan toegekeerd gedeelte van Marokko (waar de aanwezigheid van ijzererts was aangetoond) voor zichzelf, maar het bleef met Oostenrijk alleen; zijn bondgenoot Italië trok in zake Marokko ééne lijn met Frankrijk, dat ook over de stemmen van Engeland, Spanje, Rusland beschikte. Duitschland kon dus zijn eigen plan niet doordrijven; wel, het Fransche plan verijdelen. De uitkomst der conferentie was eene bevestiging der Marokkaansche soevereiniteit en der integriteit van zijn territorium. Buitenlandsche ondernemers zouden er toegang hebben op voor allen gelijke voorwaarden. Marokko werd van eene havenpolitie, onder Fransche en Spaansche instructeurs en een Zwitser als inspecteur, voorzien. Er werd eene staatsbank opgericht met kapitaal door de dertien mogendheden gefourneerd. Frankrijk bleef vrij, zijne grenskwestiën zelfstandig met Marokko te regelen (1906).

De uitvoering dezer bepalingen leverde moeilijkheden op. De gelijkheid van voorwaarden voor buitenlandsche exploitanten kwam er, zoolang Marokko in anarchie bleef verkeeren, alleen op neer, dat allen gelijkelijk aan onrecht en geweld waren blootge-

¹⁾ Waarover nader in het volgende hoofdstuk.

steld. Frankrijk gebruikte het eerste voorwendsel het beste om Casablanca, de voornaamste haven aan de Atlantische kust, te bezetten. Duitschland zocht zich nu eene partij te maken in Marokko en vond bij Moelai Hafid, broeder van Abdoel Aziz, gehoor; doch de Marokkaan gebruikte de Duitschers alleen om met hun geld zijn broeder van den troon te stooten, en toen hem dit gelukt was, sloot hij zich onmiddellijk bij Frankrijk aan (1907). In het jaar 1909 scheen de spanning tusschen de beide Westersche mogendheden een oogenblik te verslappen: zij gingen eene overeenkomst aan, waarbij Duitschland, op voorwaarde van een aandeel in de exploitatie van Marokko, het politieke overwicht van Frankrijk aldaar, mits het niet den vorm aannam van een protectoraat, erkende. Doch de practijk dezer overeenkomst stelde Duitschland te leur; Frankrijk gebruikte zijn overwicht in werkelijkheid om voor de Deutsche mededinging onmogelijke conditiën te doen ontstaan. In 1911 bewerkte het een verzoek van Moelai Hafid, eene Fransche krijgsmacht te dirigeeren naar zijne hoofdstad Fez, waar ten gevolge van rebellie van een gedeelte zijner onderdanen het leven van Europeanen gevaar liep; — onmiddellijk gaf Frankrijk aan het verzoek gehoor. Duitschland gaf hierop te kennen dat de conventie van Algesiras door Frankrijk was verscheurd en de Marokko-kwestie tot de termen van 1905 was teruggebracht. Het had volmaakt hetzelfde recht in Marokko op te treden als Frankrijk; bezette dit de hoofdstad, welnu, Duitschland posteerde een oorlogschip ter reede van Agadir (aan de Atlantische kust, bezuiden Casablanca) ter bescherming van de belangen van *zijne* onderdanen. Het scheen zich hiermede voor een protectoraat over West-Marokko opnieuw candidaat te stellen. Engeland, dat de vestiging van een Duitsch vlootstation zoo dicht bij Gibraltar tot elken prijs verhinderen wilde, nam nu een zeer dreigende houding aan. „If a situation were to be forced on Britain”, zeide Lloyd George in Mansion House, „in which peace could only be preserved by allowing her to be treated, where her interests were vitally affected, as if she were of no account in the Cabinet of nations, peace at that price would be an intolerable humiliation.” Frankrijk verzekerde alsnog, evenals in 1905, voor Duitschlands berusting in een Fransch protectoraat over geheel Marokko een redelijken prijs te willen voldoen. Duitschland liet hierop alle pretensiën op Marokko varen, mits Frankrijk het de Fransche

Congo-kolonie en het Fransche recht van voorkoop op den Belgischen Congo afstond. Duidelijk kwam hier een ander groot verlangen van Duitschland aan het licht: zijne koloniën Kameroen, Duitsch Oost- en Duitsch Zuidwest-Afrika met de tusschengelegen gebieden tot een groot Afrikaansch rijk, dat van Oceaan tot Oceaan reikte, te vereenigen. Ook dit was een doel dat het nimmer zonder breuk met Engeland zou kunnen bereiken; zeker van Englands steun, durfde Frankrijk dus den Duitschen eisch met stelligheid afwijzen. Met eene geringe uitbreiding van Kameroen, welk deze kolonie twee uitwegen naar het watergebied van den Congo verschafte, moest Duitschland zich tevreden stellen (4 Nov. 1911); in ruil verklaarde het een Fransch protectoraat over Marokko te zullen erkennen, op voorwaarde der handhaving van gelijk invoerrecht voor handelsgoederen van alle natiën. Nadat de ratificatie van dit verdrag op 12 Maart 1912 gevolgd was, kondigde Frankrijk 30 Maart 1912 zijn protectoraat over Marokko af; resident-generaal werd generaal Lyautey. Moelai Hafid abdiceerde; een jonger broeder werd op den troon geplaatst. In de gepacificeerde streken werd onmiddellijk de „contrôle civil” ingericht naar Tunesisch model, municipaliteiten werden geconstitueerd met Europeesche en Mohammedaansche leden in bepaalde verhouding. Zetel van den resident-generaal werd Rabat, aan den Atlantischen Oceaan beoorden Casablanca gelegen; daar waren in 1913 een 3600 Europeanen gevestigd waarvan 2500 Franschen, getallen die sedert sterk zijn toegenomen. De geheele bevolking van Fransch Marokko is thans te stellen op 5½ miljoen inwoners, waaronder 50.000 Franschen, 28.000 andere Europeanen en 85.000 Joden.

Literatuur: Algemeen: RAMBAUD, La France coloniale, 7e druk 1895. — GRAULT, Principes de Colonisation et de Législation coloniale, 4e druk 1921—'23. — LAVISSE en RAMBAUD, Hist. Générale, deelen X—XII. — Algerië: ROUSSET, L'Algérie de 1830 à 1840 (1887). — Dezelfde, La Conquête de l'Algérie, 1841—1857 (1889). — D'IDEVILLE, Le maréchal Bugeaud, 1882. — RAMBAUD, L'insurrection algérienne de 1871 (1891). — Tunesië: RIBOT, Rapport au Président de la République sur la situation de la Tunisie, 1881—1890 (1890). — Marokko: DE CASTRIES, Sources de l'histoire du Maroc; overzichten bij VIALATEEN CAUDEL, La Vie Politique dans les deux Mondes. — Tegenwoordige instellingen: STIBBE 177 vv. (Algerië), 187 vv. (Tunesië), 191 vv. (Marokko).

XXI. FRANSCH WEST- EN EQUATORIAAL AFRIKA. — MADAGASCAR

In de tractaten, waarbij Engeland in 1814—'15 van eenige op Frankrijk, Nederland en Denemarken veroverde koloniën zich weder ontdeed, nam het een verbod van slavenhandel op. Dit verbod ontnam in Fransche oogen aan de vestiging St. Louis aan den mond van de Senegal, gesticht in 1626, door de Engelschen veroverd maar thans teruggegeven, alle beteekenis. Het duurde tot 1817, eer de nu waardeloos geachte bezitting weer door Frankrijk metterdaad werd overgenomen. En nadat de Nationale Vergadering in 1848 in alle Fransche koloniën de slavernij had afgeschaft, scheen St. Louis geheel en al lastpost geworden; hoogstens eens in de herinnering teruggeroepen wanneer een of andere wetenschappelijke expeditie de nederzetting daar als uitgangspunt voor een tocht naar het binnenland gebruikte. Zoo ging René Caillé, de eerste Europeaan die de negerstad Timboktoe aan den Niger bereikt heeft, van St. Louis op zijn avontuurlijken tocht uit.

Van even weinig belang als St. Louis leek wat Frankrijk hier en daar aan de kust van Guinee terugontving, met name de Ivoorkust, tusschen het gebied van het latere Liberia en de Goudkust gelegen. Al die bezittingen waren vroeger op prijs gesteld daar men van daaruit San Domingo, Guadeloupe, Martinique en Cayenne van slaven kon voorzien; dit had nu opgehouden, en na 1848 was het eerder de vraag, of men de vrij verklaarde slaven, voor zoover zij niet als vrije arbeiders op de plantages in dienst verkozen te blijven, niet uit de Amerikaansche koloniën naar Afrika terug behoorde te brengen. In 1839 had de zeeofficier Bouët-Wuillaumez land gekocht van een negerkapitein in Gabon (in Neder-Guinea tusschen Kameroen en den Congomond); men stichtte daar nu in 1849 eene stad Libreville voor vrijgelaten negers. — De cultuur op de Westindische eilanden en in Cayenne ging na de opheffing der slavernij schromelijk achteruit; van Cayenne maakte men in 1851 eene

strafkolonie. In 1854 werd er goud ontdekt, maar niet in zoo groote hoeveelheid dat de kolonie er wezenlijk van kon opleven.

In 1843 werd, op aandrang der zending, Nieuw-Caledonië (een eind uit de Australische kust, halfweg Nieuw-Guinea en Nieuw-Zeeland) tot Fransch bezit geproclameerd en een protectoraat gevestigd over Tahiti in den Stillen Oceaan. Toen in 1862 de opening van het Suez-kanaal in het gezicht kwam, werd, als voorzorgsmaatregel, tegenover het Engelsche Aden de stad Obok met eenig kustland in bezit genomen; een belangrijker haven dan Obok is daar later Dzjiboeti geworden.

Tot dusver dus geen volstreckte inactiviteit op koloniaal gebied, maar ook geen opbouw naar een vast plan. — Het denkbeeld van een Fransch Afrikaansch rijk is het eerst opgerezen bij een gouverneur van St. Louis, Faidherbe (1852—1865). Hij begon het Fransche gezag uit te breiden stroomopwaarts langs de Senegal, Zuidwaarts langs de kust, tot de Engelsche kolonie Gambia bereikt was. Hij liet de verbindingen Senegal-Marokko (door Mauretanië, achter het Spaansche Rio de Oro om) en Senegal-Niger verkennen om in beide richtingen eene postenketen te kunnen aanleggen; eene reuzentaak, die eerst in 1883 ten einde is gebracht voor de keten Senegal-Niger en eerst omstreeks 1910 voor de keten Senegal-Marokko. Nadat de keten de Niger bereikt had, werd het Fransche gezag deze rivier stroomaf uitgebreid door Gallieni en Archinard; in 1894 werd Timboktoe bezet (waarbij, als jong officier, Joffre medewerkte). Intusschen was de lijn Senegal-Niger ook, binnendoor, met alle Fransche nederzettingen aan de kust van Guinee in verbinding gebracht: achter Gambia en Portugeesch Guinee om met Konakry in Fransch Guinee, achter Sierra Leone en Liberia om met de Ivoorkust. Sedert Faidherbe was dus gewerkt naar een vast plan, uitgevoerd met Senegaleezen onder leiding van (zeer weinig) Fransche officieren. In 1892 werd het negerrijk Dahomey, beoosten Togo, aan zijn koning Behanzin ontruikt. Daarentegen waren aan de beneden-Niger de Engelschen vóór geweest; eene British Nigeria Company werkte daar aan de kust, en in 1887 had Engeland het achterland tot Britsch protectoraat verklaard.

In 1895 werden Senegal, de Fransche Soedan, Fransch-Guinee, de Ivoorkust, Dahomey, Haute Volta, Mauretanië en het Territoire du Niger vereenigd tot een Gouvernement-général

de l'Afrique occidentale française, dat zich in theorie tot de grenzen van Algerië en Tripolitanïë en in de practijk tot die der Sahara uitstrekt. Generaal Gouraud voltooide tegen 1910 de postenketen door Mauretanië. Plannen tot een Transsaharischen spoorweg zijn gedurig opgedoken maar niet uitgevoerd; echter staat het eindpunt der Algerische spoorwegen met Timboktoe in luchtvaartbinding.

Aan het hoofd van Fransch West-Afrika staat een G.-G., resideerende te Dakar in Senegal, met een conseil de gouvernement, uit de voornaamste landsdienaren en een inlandsch hoofd uit elk der samenstellende deelen bestaande. De instellingen in de samenstellende deelen verschillen. Senegal heeft de zijne van vóór de vereeniging behouden: het heeft een luitenant-gouverneur met conseil privé (waarin 2 inlandsche leden) en een conseil colonial van 40 leden (20 gekozen door de Fransche burgers in de kolonie, 20 door de inlandsche hoofden van provincies en kantons). De andere deelen hebben een luitenant-gouverneur enkel met conseil d'administration (de conseil privé in Senegal). In het Niger-territorium heet het bestuurshoofd commissaire du gouvernement général.

De bevolking van Fransch West-Afrika telt ruim 12 millioen zielen, waaronder een kleine 8.000 Franschen.

Gabon bleef dood bezit tot de expeditie van Stanley in Midden-Afrika den naijver opwekte. Tegenover het Leopoldville van den Congostaat stichtten de Franschen op den rechter Congo-oever Brazzaville, genoemd naar hun ontdekkingsreiziger Savorgnan de Brazza, en verklaarden de *beide* Congoevers van Brazzaville stroomopwaarts tot de Oebangi tot Fransch protectoraat (1883). In 1884 liet het evenwel den linkeroever aan den Congostaat over, op voorwaarde van een Fransch recht van voorkoop, op dien geheelen staat gevestigd. Het behield dus den rechteroever van Brazzaville tot de Oebangi, en het plan ontstond, langs de Oebangi het Tsjad-meer en vandaar den Boven-Niger te bereiken. Daartoe werden in 1890 en 1891 expeditiën uitgerust die in wedloop traden met tegelijkertijd ondernomen Belgische expeditiën. Langs den linkeroever der Oebangi (waar geen Franschen opereerden) bereikten de Belgen in 1893 den Nijl; maar zij gingen ook op den rechteroever der Oebangi over, waar zij de Franschen vóór ble-

ven. Daarop sloot Engeland 12 Mei 1894 met den Congostaat een verdrag waarbij het den linker Nijloever tot benoorden Fasjoda aan den Congostaat overliet; m. a. w. het stelde den Congostaat tot grenswachter aan om de Franschen den toegang tot den Egyptischen Soedan — in de jaren 1885—1898 immers niet feitelijk geoccupeerd ¹⁾ — te beletten.

Frankrijk protesteerde en de Belgen gaven toe bij verdrag van den Congostaat met Frankrijk van 14 Augustus 1894: de grens zou gevormd worden door de Oebangi, de Mbomoe en de waterscheiding tusschen Congo en Nijl. „Oebangi” werd nu administratief van Gabon afgescheiden en een eigen kolonie, georganiseerd door generaal Liotard. De toegang tot Tsjad-meer en Boven-Niger was dus den Franschen onverlet gebleven; en hun Oebangi-gebied werd van Abessynië en Fransch Somaliland (Dzjiboeti) nog slechts gescheiden door een stuk Boven-Nijl dat eigenlijk niemandsland was; want hoever de grenzen van den Egyptischen Soedan zich zuidwaarts wel uitstrekten was nooit bepaald, en op het oogenblik althans was er geen Engelschman of geen Egyptenaar te zien. Inderdaad rustte Frankrijk eene expeditie uit onder kolonel Marchand (150 man), om de verbinding Oebangi-Dzjiboeti te verkennen; 12 Juli 1898 was zij tot Fasjoda aan den Nijl gevorderd, toen zij door eene boodschap van Kitchener, met eene veel grooter macht zoeven te Khartoem aangekomen, werd gestuit. Marchand moest wel terug; een verder voortrukken zou beteekend hebben eene ontmoeting met Engelsch-Egyptische troepen te riskeeren zonder mogelijkheid van overwinning. Na dus te hebben gestipuleerd dat de zaak zou worden voorbehouden aan het oordeel der regeeringen in Europa, trok Marchand af, en 21 Maart 1899 kwam een Engelsch-Fransch tractaat tot stand, dat den geheelen loop des Nijls tot het Britsche Oeganda-protectoraat aan den Anglo-Egyptischen Soedan overliet, welks gebied zich naar het Westen zou uitstrekken zoo ver het stroomgebied van den Nijl reikte. De negerrijken Borkoe, Tibesti, Wadai en Baghirmi bleven aan Frankrijk; Darfoer aan den Anglo-Egyptischen Soedan.

Nu het niet gelukt was, het Fransche gezag dwars door Afrika tot aan en over den Nijl te schuiven, was het te meer zaak, althans

¹⁾ De Egyptische Soedan werd door Kitchener op den Mahdi heroverd in de jaren 1896—'98.

de verbinding Oebangi-Tsjad tot stand te brengen. In 1900 verschenen de Franschen aan het meer, waar zij een Mamelukkenvorst gevestigd vonden, die zich met slavenhandel geneerde. De omgeving van het Tsjad-meer is dicht bevolkt en zeer vruchtbaar; van uit Nigerië, respectievelijk Kameroen, waren ook de Engelschen en Duitschers naar het meer op weg; om botsing te vermijden had men bij conventies van 4 Februari 1894 met Duitschland en van 14 Juni 1898 met Engeland den buit gedeeld. Kameroen zou met een smalle strook, Nigerië met een bredere, Frankrijk met de breedste aan het meer uitkomen; het bloeiendste der rond het meer geschaarde negerrijken, Bornoe, viel binnen de strook van Engeland. Dit was reeds tusschen Duitschland en Engeland overeengekomen bij tractaat van 15 November 1893, dat de grens tusschen Kameroen en Nigerië had bepaald. In ruil voor deze concessie had Engeland Duitschland vrij gelaten, in Oostelijke richting zijn bezit uit te breiden tot het stroomgebied van den Nijl; het wilde dus, nevens den Congostaat, ook Duitschland gebruiken om Frankrijk van den Nijl verwijderd te houden. Ware de Egyptische Soedan (toen nog leeg!) in Fransche handen gevallen, de positie in Egypte zou voor Engeland onbehaaglijk hebben kunnen worden. Hadden de Duitschers van de door Engeland geboden kans gebruik willen maken, zij zouden in het achterland van Kameroen een wedloop met de Franschen hebben moeten aangaan om dezen te beletten van de Oebangi uit het Tsjad-meer te bereiken; zij konden zich echter daarbij niet van waterwegen bedienen (er loopen daar geene rivieren West-Oost, alleen Noord-Zuid), zoodat zij spoedig inzagen dat de Franschen, langs de Sangha, hun gemakkelijk vóór zouden blijven. Daarop werd 4 Februari 1894 de grens tusschen Kameroen en het Fransche gebied bepaald zooals die tot 4 November 1911 gebleven is.

In 1910 werden Gabon, Midden-Congo, Oebangi en het Tsjad-territorium vereenigd tot een *Gouvernement général de l'Afrique Equatoriale française* met hoofdplaats Brazzaville. Er werden „réserves” voor inboorlingen aangewezen die de caoutchouccaatschappijen niet zouden mogen aantasten; arbeidscontracten met de inboorlingen moeten worden goedgekeurd door den Gouverneur-Generaal. Expeditiën naar Wadai (ten Noorden van Baghirmi) bleken noodig ter onderdrukking van den slavenhandel. — In 1911 moest van het pas georganiseerde Equatoriaal Afrika

eene oppervlakte van 270.000 vierkante K. M. met ruim 1 miljoen inwoners aan Duitschland worden afgestaan; het Duitsche gebied werd uitgebreid naar het Zuiden en verkreeg spitse uitloopers naar de oevers van Congo en Oebangi; daarentegen werd de „bec de canard”, de snavelvormige uitbreiding in Oostelijke richting die het Kameroen-gebied bij de regeling van 1894 bezuiden het Tsjad-meer had verkregen, bij het Fransche gebied getrokken. Het stroombed van Congo en Oebangi zelve bleef in Fransche handen.

De bestuursinrichting van Equatoriaal Afrika is aan die van West-Afrika gelijk. De bevolking bedraagt 3 millioen zielen, waaronder slechts 1650 Europeanen.

Had de expansie, respectievelijk van Algerië, Senegal en Gabon uitgegaan, Frankrijk tot de grootste der Noord- en West-Afrikaansche, en tegelijkertijd tot een der Soedan-mogendheden gemaakt, ook het grootste eiland dat bij Afrika behoort, is Frankrijk toegevalen.

Beide Engeland en Frankrijk waren in de buurt van Madagascar gevestigd; het eene op Mauritius, het andere op Réunion; beide traden met de Hova's, het volk van Maleisch ras, dat zich voor eeuwen reeds de Malegassen onderworpen heeft, in betrekking. In 1845 bombardeerden Fransche en Engelsche oorlogsschepen, in gemeenschap, de kust wegens mishandeling van Fransche en Engelsche onderdanen. De Franschen bezetten eenige kusteilandjes en beproefden er plantagebouw. In 1862 sloot een progressistisch Hova-vorst een tractaat met Frankrijk en riep Fransch kapitaal in het land; in 1863 werd eene Fransche mijn- en landbouwmaatschappij tot exploitatie der natuurlijke rijkdommen van Madagascar opgericht. Maar dit alles geschiedde tegen den zin der Hova's, die spoedig hun vooruitstrevenden koning vermoordden; de opvolger trok de concessie in en zeide het tractaat op.

In 1881 werd de bemanning van een Fransch zeilschip door de Hova's vermoord. Er regeerde toen eene koningin, Ranavaloa. Er werd haar eene strafexpeditie aangezegd; vruchteloos zond zij naar Berlijn, Londen en New York om hulp. Na eenige jaren blokkade moest zij in 1885 een Fransch protectoraat erkennen en eene boete van 10 millioen francs betalen; Tamatave en Diego Suarez

(beide aan de kust) kregen Fransche bezetting. Daar er op het eiland Engelsche zendelingen werkten was het Fransche protectoraat Engeland weinig naar den zin, en tot 1890 heeft het geduurd eer Engeland het erkend heeft.

Er heerschte in deze jaren nog groote onveiligheid op het eiland: herhaaldelijk werden Fransche exploitanten vermoord. Een nieuwe expeditie bleek noodig die in 1895 Tananarive, de Hovastad in het binnenland, innam. Eerst daarna (met Galliéni als resident-generaal) wordt het Fransche protectoraat werkelijkheid. In 1897 wordt koningin Ranavalo naar Algiers verbannen. De Hova's verliezen hun gezag over de Malegassen, die uit hun toestand van slavernij worden opgeheven en grondbezit verkrijgen.

Madagascar, sedert onafgebroken ontwikkeld, levert rijst op, caoutchouc en goud. — Het bestuurshoofd heet thans Gouverneur général; hij wordt bijgestaan door een conseil d'administration. In 1921 heeft de G.-G. een vergadering bijeengeroepen van 43 Europeanen en 18 inlanders om te adviseeren over de begrooting en over een ontwerp-verordening tot instelling van „délégations financières”. In voorbereiding is de instelling van regionale vergaderingen voor gebieden met gemeenschappelijke belangen.

De bevolking van Madagascar, met de daartoe behoorende kleinere eilanden (de Mayottes en de Comorren) bedraagt $3\frac{1}{2}$ miljoen zielen, waaronder 17.000 Franschen.

Literatuur: Algemeen: overzichten bij LAVISSE en RAMBAUD en bij VIALATE en CAUDEL. — West-Afrika: FAIDHERBE, Notice sur la colonie du Sénégal, 1859. — Dezelfde, Avenir du Sénégal et du Soudan, 1883. — GALLIENI, Deux campagnes au Soudan français, 1889. — BINGER, Du Niger au golfe de Guinée, 1892. — POIRIER, Campagne de Dahomey, 1895. — Equatoriaal Afrika: BOUËT-WUILLAUMEZ, Commerce et traite des esclaves aux côtes occidentales d'Afrique, 1848. — GUIBAL, Le Congo français, 1889. — HANOTAUX, Fachoda, in Revue des Deux Mondes, XLIX, 481 vv. (1909). — Madagascar: HANOTAUX, L'Affaire de Madagascar, 1896. — GALLIENI, Rapport d'ensemble sur la pacification, l'organisation et la colonisation de Madagascar, 1899. — Instellingen: STIBBE 172 vv. (West-Afrika), 176 (Equatoriaal Afrika), 157 (Madagascar).

XXII. INDOCHINA EN OVERIGE FRANSCH KOLONIËN

Achter-Indië, de bakermat van het Maleische ras, dat er door Hindoe-instrooming sterk gewijzigd is (in het Noorden ook door vermenging met het Mongoolsche ras), en zijn bouwkunst en godsdienst (het Boeddhisme) uit Voor-Indië ontvangen heeft, telde in de 19de eeuw vier groote staten: Birma, Siam, Kambodja en Annam; Kambodja beheerschte ook Laos (in het binnenland op beide oevers van den Boven-Mekong), terwijl Annam over Tonkin gebod, waarvoor het schatplichtig was aan den keizer van China. Sedert 1826 deed Engeland zijn invloed in Birma gevoelen ¹⁾; met Annam hadden in de 17de eeuw katholieke Fransche missionarissen bemoeiing gehad. In 1822 zocht de Fransche katholieke missie die betrekkingen te herstellen, en stelde de Fransche regeering pogingen in het werk tot het sluiten van een handelsverdrag en de vestiging van een consul te Hué. Het werd afgeslagen, onder mededeeling, dat gelijk verzoek juist aan Engeland was geweigerd. Eenige Fransche missionarissen werden toegelaten, maar vonden het geen gemakkelijk terrein. Eene Christenvervolgung, gepaard met aanranding van Fransche handelsbelangen (in het spoor der missionarissen waren kooplieden gevolgd) leidden in 1858 tot eene strafexpeditie die Saigon bezette; de bezetting had er weldra een beleg te verduren, maar hield het uit, en in 1862 zag zich Annam genoopt, drie provinciën aan den mond der Mekong aan Frankrijk af te staan (zij werden Fransch Cochinchina genoemd), en zijn havens (doch niet die van Tonkin) voor den handel open te stellen. Napoleon III, toen met het hoofd vol van Mexico ²⁾, vond eigenlijk dat de commandant der expeditie te ver was gegaan en wilde Cochinchina doen uitruimen, maar toen het er op aankwam, keurde de publieke opinie in Frankrijk dit toch af. Napoleon berustte, maar richtte er geen

¹⁾ Hiervóór, bl. 287.

²⁾ Hiervóór, bl. 93.

civiel bestuur in; het bestuur bleef in handen der Fransche marine die de expeditie verricht had; zeeofficieren administreerden het land met inlandsche bijzitters, op de wijze der „bureaux arabes' in Algerië.

Benoorden Fransch Cochinchina strekte zich, op beide oevers van den Beneden-Mekong, Kambodja uit. Vreezende door Siam, waarmede het in onmin lag, te zullen worden geannexeerd, stelde Kambodja zich onder Fransch protectoraat; in 1867 erkende Siam dit protectoraat, tegen afstand van twee provinciën van Kambodja die Siam tot de Boven-Mekong zouden doen reiken (waarmede tevens Laos in zijne macht was gebracht) en eene regeling der scheepvaartbelangen op de Beneden-Mekong. In 1866—'67 voer eene Fransche expeditie de Mekong op tot in het hooge Noorden (de Chineesche provincie Yunnan) toe; men wilde weten of de Mekong een geschikte toegangsweg tot China vormde. De kwaliteit van de lange, bochtige rivier als scheepvaartweg viel niet mede; men begreep, dat de Songka, de (veel kortere) waterverbinding van Yunnan tot zee die door Tonkin stroomt, een beteren verkeersweg naar China uitmaakte; maar Tonkin had het tractaat van 1862 niet geopend. In 1873 trachtte een Fransch particulier, Jean Dupuis, niettemin in Tonkin door te dringen; de Fransche regeering ondersteunde hem met 175 soldaten; zelf had hij 600 Chineezers in dienst genomen. Het gelukte Dupuis met deze macht zich den toegang tot de hoofdstad Hanoi af te dwingen, maar hij werd daar spoedig belegerd en zijn lieden, bij een uitval, gedeeltelijk vermoord. Annam, door Frankrijk aansprakelijk gehouden en bedreigd, stelde zich daarop in 1874 onder Fransch protectoraat en verklaarde ook Tonkin voor den handel open. Maar de moorden hielden er niet op. In 1882 werd, tot straf, Hanoi opnieuw ingenomen door een Fransche expeditie onder Rivière; maar ook Rivière werd spoedig vermoord. Tevens teekende China, als suzerein, tegen de occupatie van Tonkin protest aan. — Het Fransche protectoraat over Annam was inmiddels nog niet georganiseerd, en Annam deed of het de zaak vergeten was.

Nu vatte Jules Ferry, dezelfde staatsman die de expeditie tegen Tunis had doorgedreven, ook het Tonkin-vraagstuk aan. In 1883 zond hij eene krachtige maritieme expeditie onder admiraal Courbet, die Annam noodzaakte zich opnieuw onder Fransch protectoraat te stellen en de permanente bezetting van Tonkin toe te staan.

Inmiddels was Tonkin vol Chineesche troepen geloopt, die in 1884, voor een deel, door de Franschen verdreven werden. 11 Mei 1884 beloofde China, ze alle terug te zullen trekken, doch eer hieraan voldaan was werd 23 Juni 1884 door Chineesche troepen aan de Fransche expeditionnaire macht bij Lansong eene nederlaag toegebracht. Hierop bombardeerde Courbet de Chineesche haven Foe-tsejeoe en hernam generaal Négrier Lansong en rukte China binnen, doch leed daar een nieuwe nederlaag en moest in wanorde over de grens terug (1885). Op het vernemen dezer tijding bracht Clemenceau, in bondgenootschap met de monarchistische partijen (uiterste linker- vereenigd met uiterste rechterzijde) Ferry ten val (30 Maart 1885); maar eer hij zijn portefeuille overgaf had Ferry Courbet nog gelast, de tuchtiging ten krachtigste voort te zetten, en de admiraal voldeed hieraan zoo wel dat China 4 Mei 1885 bij tractaat van de suzereiniteit over Tonkin afzag. Courbet had verder willen gaan en ook den afstand van Formosa geëischt; ware Ferry aan het bewind gebleven, die afstand zou ook zeker zijn verkregen; maar thans durfde China weigeren en de admiraal waagde het niet de onderhandeling daarop te laten afspringen, daar hij vreezen moest dan door de regeering te Parijs te zullen worden in het ongelijk gesteld. Clemenceau was ook zóó al ontevreden en bleef de ontruiming van Tonkin eischen, die in December 1885 in de Fransche kamer verworpen werd met één stem meerderheid.

Cochinchina en Tonkin stonden onder direct Fransch bestuur, Kambodja en Annam waren protectoraten. De vier werden in 1887 vereenigd tot een Gouvernement général de l'Indochine. Bekende personen uit de Fransche politiek hebben den post van gouverneur-generaal bekleed: Paul Bert, Constans, Doumer. Indochina heeft door het sluiten van leeningen (dat mogelijk bleek zonder Fransche garantie) en door den spoorwegaanleg uit de opbrengst dier leeningen, een snelle ontwikkeling genomen en het geheel is voor Frankrijk een uiterst waardevol bezit geworden. In Ferry's gedachte had ook Siam tot Fransch Indochina moeten behooren; de Viceroy in Voor-Indië, Lord Dufferin, van Ferry's voornemen kennis dragende, haastte zich Birma in te lijven (1885—'86) en kon nu zoodanigen druk op Siam uitoefenen dat zijn absorptie door „Indochina” zonder breuk met Engeland onmogelijk werd. In 1893 kwam echter een Fransch-Siameesch ver-

drag tot stand dat Laos aan Indochina afstond; in 1896 vereenigden zich Engeland en Frankrijk tot een verdrag dat, na Siam ten voordeele van Birma (respectievelijk Indochina) van $\frac{1}{3}$ van zijn gebied te hebben beroofd, de integriteit van wat er van het rijk overbleef, garandeerde.

In 1895 vereenigden zich Frankrijk, Rusland en Duitschland tot eene diplomatieke actie „ter bescherming van China tegen Japan” ¹⁾; de voordeelen die hierbij voor Frankrijk afvielen, werden geïncasseerd door de Fransch-Chineesche tractaten van 1895 en 1898, gesloten door den Franschen ambassadeur te Peking, Stephen Pichon. Dat van 1895 verleent Frankrijk uitsluitende exploitatierechten in de Chineesche provincie Yunnan; dat van 1898 bepaalt dat China de provinciën Yunnan, Kwangsi en Kwantoeng, en ook het eiland Hainan, nimmer aan eene andere mogendheid zal afstaan, en geeft Frankrijk de baai van Kwantsjauwan, tegenover Hainan, in huur; dit gebied is in 1900 administratief met Indochina vereenigd.

De gezamenlijke landen, onder den gouverneur-generaal van Indochina geplaatst, vormen de *Union Indo-chinoise*. De politieke agitatie onder de bevolking dezer Union heeft gelijken tred gehouden met die in China, waar, na een lange periode van onrust, de Mantsjoe-dynastie werd onttroond en de Republiek uitgeroepen. Voornamelijk in Tonkin deed zich de terugslag der gebeurtenissen in China gevoelen, en het is ook daar dat eene *Chambre consultative indigène* het eerst door de Franschen is ingesteld (1907), een geheel uit inlanders samengesteld, geheel gekozen college om van advies te dienen over de landsbegrooting. Bevredigd heeft deze concessie de bevolking niet; nog in 1913 pleegt zij een aanslag tegen de te Hanoi gevestigde Europeanen.

In 1913 hebben ook Annam en Kambodja „chambres consultatives” naar het model van die van Tonkin verkregen. De algemeene begrooting van Indochina wordt vastgesteld door den gouverneur-generaal „en conseil de gouvernement”; deze raad bestaat uit 25 Europeanen-dienstchefs, den député van Cochinchina (indien hij in de kolonie aanwezig is), 10 Europeanen niet-ambtenaren (presidenten van kamers van koophandel en kamers van landbouw) en 5 inlanders, telkens voor een jaar door den

¹⁾ Hiervóór, bl. 255.

G.-G. aangewezen, uit ieder land (Cochinchina, Annam, Tonkin, Kambodja, Laos) één. De conseil geeft advies indien gevraagd, maar *moet* adviseeren over geldleening.

De voornaamste steden van Indochina zijn tot autonome gemeenten gevormd, met gemeenteraden samengesteld uit Europeesche en inlandsche leden in bepaalde verhouding. De rechtspraak is door de Franschen geaccapareerd; alleen civiele zaken tusschen inlanders van een der samenstellende landen onderling, en strafbare feiten, door inlanders van een land tegen inlanders van hetzelfde land gepleegd, komen voor inlandsche rechtbanken, waarbij echter ook ten deele Fransche rechters zijn ingedeeld.

De productie van Indochina in maïs, steenkool en zink is aanzienlijk. Groote beteekenis heeft het kunstwetenschappelijk onderzoek der Ecole française d'Extrême Orient te Saigon, dat de tempelruïnes van Angkor Wat en andere ook voor den beoefenaar der archaeologie van Nederlandsch-Indië zeer belangrijke monumenten ten object heeft.

De bevolking van Indochina bedraagt 19 millioen zielen, waaronder ruim 16.000 Franschen.

De overige Fransche koloniën zijn:

Martinique, Guadeloupe, Réunion. Grondslag van de bestuursinstellingen dezer eilanden zijn ordonnanties van Karel X van 1825 voor Réunion (toen nog Bourbon geheeten) en van 1827 voor Martinique en Guadeloupe. Zij copieerden de moederlandsche bestuursorganisatie. De gouverneur stelde den vorst voor, een drietal administrateurs de ministers, de conseil privé den Raad van State, en de conseil général — een lichaam van advies voor financiëele en economische aangelegenheden met eenigermate vertegenwoordigend karakter — het parlement.

De Juli-monarchie breidde de bevoegdheden der conseils généraux (die zij conseils coloniaux herdoopte) sterk uit (1833); de tweede Republiek hief, wegens machtsmisbruik, deze colleges op; het derde Keizerrijk stelde ze weder in onder den naam van conseils généraux, met beperkte bevoegdheid (1854). Zij gelijken nu op den algemeenen raad van een Fransch departement. Zij beslissen definitief in vermogensrechtelijke zaken der kolonie, in alle

andere onder voorbehoud van bekrachtiging bij algemeenen maatregel van bestuur of door den gouverneur. Te voren benoemd, worden zij sedert 1870 bij algemeen stemrecht verkozen.

Economisch is geen der drie eilanden voor Frankrijk van groote beteekenis meer. — Martinique heeft 193.000, Guadeloupe 215.000, Réunion 175.000 zielen.

Guyana werd, als vierde „grootte” kolonie, door Karel X in 1828 naar het voorbeeld der drie bovengenoemde georganiseerd. Ook de maatregel van 1833 (zie boven) had op alle vier betrekking. Het senatusconsult van 1854 ontnam aan Guyana de gelijkvormigheid aan de andere drie: het liet de regeling van 1833 voor Guyana van kracht.

Het land is administratief verdeeld in 14 gemeenten waarop de Fransche gemeentewet van 1884 in hoofdzaak van toepassing is verklaard. De gemeenten verkiezen den conseil général (16 afgevaardigden, waarvan de hoofdplaats Cayenne er 9 zendt).

Guyana is strafkolonie en de zorg voor de gedeporteerden is de voornaamste overheidstaak. In economisch opzicht is het vrij waardeloos. De bevolking bedraagt 49.000 zielen.

St. Pierre en Miquelon hebben slechts beteekenis voor de vischerij. De gouverneur bestuurt met een adviseerenden conseil d'administration. Het gemeenterecht is gelijk aan dat van Guyana. De bevolking bedraagt 4600 zielen.

Fransch Somaliland, in 1862 verworven¹⁾, staat onder een gouverneur met adviseerenden conseil d'administration. De bevolking bedraagt 65.000 zielen, waaronder 190 Franschen.

Fransch Indië bestaat uit de vijf „établissements” Pondichéry, Karikal, Chandernagor, Mahé en Yanaon. Aan het hoofd van het geheel staat een gouverneur te Pondichéry met conseil privé en conseil général gekozen in de vijf etablissementen, voor de helft door Europeesche, voor de helft door inlandsche kiezers. — De bevolking bedraagt 269.000 zielen.

„*Océanie*”. — Om over een gezonder plaats dan Guyana als strafkolonie te beschikken, bezette Frankrijk in 1853 Nieuw-Caledonië, waaraan in de volgende jaren eenige omringende eilandengroepen

¹⁾ Hiervóór, bl. 358.

werden toegevoegd. Sedert 1896 worden er geen gedeporteerden meer heen gezonden. De gouverneur bestuurt met een conseil privé en een conseil général van 19 leden. Hij is tevens, als „Commissaire général de la République française dans l'Océan Pacifique”, met de bescherming belast van Franschen die wonen of handeldrijven op eilanden in de Stille Zuidzee, geen deel uitmakende van een Fransche kolonie of aan geen anderen beschaafden Staat toebehoorend. Deze kwaliteit is verleend met het oog op de Franschen gevestigd op de Nieuwe Hebriden, die een condominium van Frankrijk en Engeland uitmaken.

De hoofdplaats van Nieuw-Caledonië, Nouméa, is een gemeente met bestuur als dat der gemeenten van St. Pierre en Miquelon.

De vestiging van een Fransch protectoraat over Tahiti en omliggende eilanden in 1842 is in 1880 door de inlijving van dit gebied gevolgd. Er is een gouverneur met conseil d'administration. De hoofdplaats Papeete is een gemeente gelijk Nouméa.

De bevolking van „Océanie” bedraagt 81000 zielen.

De westelijke helft der Duitsche kolonie Togo is gedurende den wereldoorlog door Frankrijk bezet en aanvankelijk bestuurd door een commissaire de la République onmiddellijk onder den Minister van Koloniën. In 1917 is die bestuurder ondergeschikt gemaakt aan den G.-G. van West-Afrika, maar in 1921 weder direct onder den Minister van Koloniën geplaatst, daar Togo bij den vrede geen Fransch bezit werd, maar mandaatland. — De bevolking bedraagt 670.000 zielen.

Eveneens werd in den wereldoorlog de Duitsche kolonie Kameroen voor het grootste gedeelte door Frankrijk bezet. De commissaris werd hier in 1917 ondergeschikt gemaakt aan den G.-G. van Equatoriaal Afrika, hetgeen in 1921 ongedaan moest worden gemaakt om gelijke reden als bij Togo. — De bevolking bedraagt 3 miljoen zielen.

Literatuur: Indochina: DE BIZEMONT e. a., *L'Indo-Chine française*, 1884-'88. — COURTOIS, *Le Tonkin français contemporain*, 1891; — DE LANESSAN, *La colonisation de l'Indo-Chine*, 1895. — BERESFORD, *The break-up of China*, 1898. — Andere koloniën: MAURIL, *Histoire de la Guyane française*, 1889. — LEMIRE, *La colonisation française en Nouvelle-Calédonie*, 1878. — DESCHANEL, *La politique française en Océanie*, 1884-'87. — Instellingen: GIRAULT (zie bl. 356 hiervóór); STIBBE, 163 (Indochina); 149 (overige koloniën).

XXIII. CONGO

De door de Portugeezen in de 15de eeuw ontdekte groote riviermond der „Zaire” bleek geen scheepvaart naar het binnenland toe te laten wijl dichtbij de stroomversnellingen gelegen zijn die den overgang van het Afrikaansche kustland naar de Midden-Afrikaansche hoogvlakte markeeren. Zoo kon het gebeuren dat dit zeer vruchtbare binnenland, van koninklijke waterwegen doorsneden, eeuwen lang na de ontdekking van den riviermond waardoor het afwaterde, onbekend bleef, en dat het niet van dien mond, maar van Zuid-Afrika uit het eerst werd bereisd.

Het gebied van het latere Rhodesië en de merenstreek ten Noorden daarvan werden in de jaren zeventig door den Engelschen zendeling Daniel Livingstone doorkruist. De wereld nam met spanning van zijne berichten omtrent het bronnenland van den Nijl kennis; doch op eenmaal hielden die op. Wat den koenen reiziger overkomen mocht zijn?

De *Daily Telegraph* zond een reporter uit om hem op te zoeken: den Amerikaan Henry Morton Stanley. Hij vond Livingstone maar vond meer. De *Daily Telegraph* van 12 November 1877 bevatte het bericht, dat de door de Portugeezen Zaire gedoopte rivier, die de inboorlingen Congo bleken te noemen, van de stroomversnellingen tot Stanley Falls, dat wilde zeggen, tot op onmetelijken afstand in het hart van Afrika, bevaarbaar was. Dit bericht trok de aandacht van koning Leopold II van België, en toen Stanley in Januari 1878 te Marseille voet aan wal zette, stonden twee afgezanten van dien koning hem op te wachten.

Er was namelijk te Brussel in 1876 een aardrijkskundig congres geweest en Leopold had toen eene „Association internationale africaine” opgericht die door de ontdekking van onbekend Afrika de middelen aan de hand zou kunnen doen ter bestrijding van den daar blijkbaar nog altijd uitgeoefenden slavenhandel; dat die bestond, bleek uit den aanvoer van slaven te Zanzibar en andere

havens der Oost-Afrikaansche kust, die nog niet onder Europeesche contrôle stonden. Uit dit initiatief van Leopold waren drie expeditiën voortgekomen: eene Fransche onder de Brazza, die het binnenland van Gabon begon te onderzoeken, eene Duitsche onder Böhm en Reichardt, opereerende in het latere Duitsch Oost-Afrika, en eene Belgische die ook opereerde van Zanzibar uit, maar niet het minste resultaat bereikte (1877).

Leopold begreep nu, dat men de ontsluiting van Midden-Afrika beproeven moest van den Congomond uit, en hij wist Stanley te bewegen, zich voor een nieuwe expeditie te zijner beschikking te stellen. 25 November 1878 volgde de oprichting van een „Comité d'études du Haut Congo" te Brussel, en 14 Augustus 1879 kwam de door haar uitgeruste expeditie bij den mond der rivier aan. Zij had stoomschepen voor de riviervaart bij zich die uiteengenomen konden worden en in stukken naar boven moesten worden gesleept om aan gene zijde der stroomversnellingen weer in elkander te worden gezet. Maar het vervoer bleek in het ongebaande land zóó moeilijk dat het tot 1881 duurde eer men in dit doel slaagde.

Onderwijl had natuurlijk deze expeditie de aandacht moeten trekken zoowel van Frankrijk als van Portugal. De grenzen tusschen Angola en Gabon waren nimmer bij tractaat geregeld. Men beschikte ook niet over gegevens om dit te kunnen doen; toch was het wenschelijk uit te maken binnen wat voor staatsgebied die expeditie van koning Leopold zich nu eigenlijk bevond. Portugal beweerde gezag te hebben over beide oevers, en Frankrijk begreep dat het voor zijn kolonie van het uiterste gewicht was, van het door Stanley bevaarbaar bevonden gedeelte van den Congo niet te worden afgesneden. Zoo zonden in 1880 zoowel Frankrijk als Portugal Congo-expeditiën uit: de Portugeesche om aan weerszijden van den mond merkteekenen op te richten der Portugeesche souvereiniteit; de Fransche (onder de Brazza) om Gabon langs de kust uit te breiden tot de Portugeesche grens (waar het dus niet tot aan den Congo zelven zou kunnen reiken), maar vooral om den rechteroever der rivier boven de stroomversnellingen te bezetten. Beide expeditiën wisten van elkander en zouden elkander aan de kust ontmoeten, maar door een ongeluk (het niet opmerken van elkanders signalen) liepen zij elkander mis, zoodat er een eindweegs benoorden den Congomond een stuk kust overbleef waarover later geschil kon ontstaan.

Leopold's expeditie intusschen ging haar gang; zoodra zij in 1881 begon te varen gedroeg zij zich als met publieke autoriteit bekleed en zette posten uit tot Stanley Falls toe. De naam „Comité d'études" werd veranderd in „Association internationale du Congo"; Leopold koos dezen vorm daar hij van een „internationaal" lichaam de leiding zou kunnen behouden, terwijl, als de onderneming op naam en voor rekening van den Belgischen staat had moeten geschieden, de geheele zaak zonder uitzicht zou zijn geweest: de Belgische kamers zouden toen zeker de middelen niet hebben toegestaan, en zich tegen protesten van vreemde mogendheden niet zoo goed opgewassen hebben betoond als de lenige, vindingrijke, door zijn familieverbindingen met de geheimen der Europeesche kabinetten goed vertrouwde koning. Hij slaagde er in, de soevereiniteit, die de Association zich over beide Congo-oevers toedichtte, te doen erkennen door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, die in de Congoverrichtingen een mooi stuk sport van een Amerikaansch medeburger zagen (22 April 1884). Intusschen was die soevereiniteit toen reeds vinnig betwist: door Portugal welks soevereiniteit over de beide oevers van den mond juist door Engeland was erkend (26 Februari 1884); door Frankrijk dat zorg gedragen had de Brazza niet aan de rivier te doen halt houden maar ze hem ook te doen oversteken, en nu aanspraak maakte op beide Congo-oevers boven de stroomversnellingen. Het had zich aldus in een gunstige positie geplaatst om Leopold, tegen erkenning van de soevereiniteit der Association over den linkeroever, aan Frankrijk de soevereiniteit over den rechteroever tot de Oebangi te doen overlaten. Zóó werd de zaak dan ook bij Fransch-Congoleesch tractaat van 23 April 1884 geregeld; bovendien moest Leopold een recht van voorkoop op den Congo-staat aan Frankrijk afstaan. Bij conventie van 5 Februari 1895 is hij er in geslaagd, het geval van overdracht aan België te doen uitzonderen; voor de rest bleef het Fransche recht van voorkoop in stand.

Was de zaak dus met Frankrijk geregeld, tusschen de Engelsch-Portugeesche opvattingen en die van Leopold gaapte een wijde kloof; voor het oogenblik werd de koning in de voortzetting van zijn werk weliswaar door Engeland niet feitelijk belemmerd, maar hoe spoedig zou hij zich in geval van Europeesche of Afrikaansche verwikkelingen niet kunnen vastwerken!

Dit begreep Bismarck, wien het niet onwelkom was nogmaals, als bij het Congres van Berlijn in 1878, als voorzitter in een Europeeschen raad op te treden. De wereldpuzzles behoorden niet opgelost te worden buiten Duitschland om, dat zich sedert 1870 het hart van het continent voelde. In 1878 had het de formules zoeken aan te geven voor de regeling der Balkanvraagstukken, thans wenscht het er voor te slaan tot den niet langer uit te stellen arbeid der verdeling van Afrika. Hijzelf en Leopold waren, in de koloniale politiek, nieuw aan bod, en als zoodanig aangewezen elkander tegenover de ouderen als Engeland, Portugal, Frankrijk, bij te staan. 26 Juni 1884 protesteerde dus Bismarck in den Rijksdag tegen het Anglo-Portugeesche tractaat, verklaarde zich vóór een onafhankelijken Congostaat, en sloeg eene conferentie voor te Berlijn. De mogendheden gaven toe (ook de Vereenigde Staten lieten zich vertegenwoordigen); de conferentie kwam bijeen en erkende 15 November 1884 den Congostaat als onafhankelijken neutralen staat onder de soevereiniteit van Leopold II van België. Nog terwijl de conferentie bijeen was, regelde Leopold eenigermate zijn zaken met Portugal door dien staat in zijne aanspraak op den linkeroever van den Congomond te erkennen; den rechteroever van den mond wilde hij als toegangsweg tot den Congostaat uit zee behouden (14 Februari 1885). De Conferentie onderwijl hield zich onledig met het scheppen van een Afrikaansch publiek recht: vrije vaart op Niger en Congo; regelen op de inbezitneming van Afrikaansch gebied en tot arbitrage van geschillen daaruit voortvloeiende; — in de practijk is er niets van terechtgekomen.

30 April 1885 werd Leopold door de Belgische kamers gemachtigd de soevereiniteit over den Onafhankelijken Congostaat te aanvaarden. 2 Augustus 1889 heeft hij dien Staat bij testament aan België vermaakt en daarvan 9 Juli 1890 aan de kamers mededeeling gedaan. Op zijn verzoek schoot België den Staat 25 millioen francs voor; het verkreeg daarvoor de bevoegdheid, na 10 jaar den Staat tot zich te nemen; maakte het hiervan geen gebruik, dan zou het het gedane voorschot met 10 jaar moeten verlengen. In 1894 werd de Belgische grondwet veranderd zoodat de verwerving van koloniën mogelijk werd gemaakt; in 1895 vroeg daarop Leopold opnieuw om een voorschot, tegen verkorting van den termijn waarna België naasten kon. Tegen deze transactie rees in de kamers hevig verzet; slechts 5½ millioen francs werd ge-

schoten (veel minder dan de koning gevraagd had), en de vroegere overneming afgewezen. En toen in 1900 de tien jaren om waren, sprak België geen woord en liet het voorschot kalm doorloopen. De Belgische opinie was voor overneming eener kolonie nog niet rijp; de teekenaars beeldden een Brabantsch boertje uit, wien men tot zijn onbeschrijflijke verbazing een olifant op het erf wil jagen. Leopold nam echter waar hoe enkele Belgische belangen zich in den Congostaat gingen vestigen en vertrouwde dat zij groeien zouden.

De grenzen van den Staat waren in 1885 maar zeer in het ruwe bepaald: men wist van den aardrijkskundigen toestand op de grenzen van het Congostroomgebied toen nog te weinig, om andere dan voorloopige grenzen te kunnen trekken. Zoo werd het bezit van het uiterste Zuiden van het stroomgebied, Katanga, den Staat door Engeland betwist; de situatie van 12 Mei 1894 ¹⁾ was er toe noodig, om Engeland, tegelijkertijd dat het den Congostaat langs den Nijl (en dus buiten de grenzen van het Congostroomgebied) uitbreidde, ook het grootste gedeelte van Katanga aan Leopold te doen overlaten. Als tegenvoorwaarde stelde (en verkreeg) Engeland den afstand eener strook van 25 K.M. bewesten het Tanganjika-meer en de ten Noorden daarvan gelegen meren tot het tot stand brengen eener telegraafverbinding tusschen de Kaap en Cairo; — eene bepaling, waartegen Duitschland en Frankrijk onmiddellijk protesteerden; Duitschland, wijl het geen Engelsch gebied tusschen zich en den Congostaat ingeschoven wenschte te zien; Frankrijk, wijl het nog over de transcontinentale verbinding Tsjad-Dzjiboeti dacht.

De transportmoeilijkheden in het Congo-gebied waren groot. De beet der tsetsevlieg doodde ossen en paarden en verwekte bij den inboorling de slaapziekte, plaag van Afrika's binnenlanden, die den aangetaste alle levenskracht rooft en hem den dood door uittering tegemoet voert. De uitroeiing van den slavenhandel bleek daardoor buitengemeen moeilijk. De Arabische slavenhalers bleven hun bedrijf voortzetten: eene markt in het binnenland was, sedert Gordon's val in 1885, Khartoem; een andere markt was Zanzibar, vanwaar de afscheep naar Arabië plaats had. Emin-pasja, een Egyptisch ambtenaar (Oostenrijker van geboorte), die zijn standplaats had in het uiterste Zuiden van den

¹⁾ Hiervóór, bl. 360.

Egyptischen Soedan en bij de ontruiming van dat land niet had kunnen worden verlost, werd door zulke slavenhalers vermoord. Eerst in de jaren 1891—'94 gelukte het, de slavenjacht in de streek tusschen Stanley Falls en het Albert-meer te onderdrukken. Belgische officieren, in dienst van den Congostaat overgegaan, toonden voor werk in de tropen goede kwaliteiten te bezitten. Het vraagstuk der verbinding van zee- aan riviervvaart werd opgelost door de voltooiing van den spoorweg Matadi-Leopoldville, die den waterweg verving waar deze door de stroomversnellingen onbruikbaar was (1898).

Leopold II had bijna zijn geheele fortuin in den Congostaat gestoken, maar beschouwde de Staatsadministratie nu ook geheel als zijn persoonlijke zaak; naar waarheid zou hij hebben kunnen zeggen: „l'Etat (indépendant du Congo), c'est moi". Van handelsvrijheid (die het Congres van Berlijn gewild had) was geen sprake: alles werd geaccapareerd door eenige geprivilegieerde compagnieën, die zich met den koning omtrent de winstverdeeling hadden verstaan. Zij beoefenden de inzameling van caoutchouc en ivoor; enkele er van troffen voorbereidingen tot den plantagebouw. Alle niet-bezette landen waren tot eigendom van den Staat verklaard die daar de inboorlingen te werk stelde in gedwongen arbeid bij wijze van *impôt-corrée* en dus de eenige leverancier van arbeidskracht was, bij wien de exploitatie-maatschappijen ter markt moesten komen. Op berichten van zendelingen ontstond in Engeland eene heftige en niet geheel onbevooroordeelde campagne tegen de „Congo-gruwelen"; Leopold ging er eindelijk toe over eene commissie van enquête uit te zenden, bestaande uit een Belg, een Italiaan en een Zwitser, die inderdaad vele verkeerde practijken aan het licht bracht.

Eerst in 1906 viel in België het beginselbesluit tot overname; 28 November 1907 werd het tractaat van afstand aan België geteekend. De tenuitvoerlegging zou nog zeer pijnlijk blijken. Leopold was absoluut monarch geweest en had zich een zoo groot kroondomein kunnen toekennen als hij maar verkoos. In Augustus 1907 had hij dit kroondomein ten eigendom verstrekt aan eene stichting („fondation") die allerlei bijzondere oogmerken van den koning te behartigen kreeg buiten bemoeiing van den Belgischen Staat (uitkeeringen aan de koninklijke familie; stichting van

musea; onderhoud van een „domaine national des Ardennes”, iets als het Amerikaansche Yellowstone-natuurpark). De Belgische staatslieden hadden dit niet zoo bedoeld en teekenden verzet aan: de socialistische en liberale partijen in haar geheel, en 10 Katholieken onder aanvoering van Beernaert. Zij wilden de stichting ongedaan zien gemaakt en in dat geval den koning eene som toeleggen voor ééns; — òf, de stichting onder Staatstoezicht mogen brengen. Eerst 5 Maart 1908 kwam men tot een compromis. De stichting ging over in handen van den Belgischen Staat, die 45 millioen frank uittrekken zou voor de musea en het natuurpark, aan prins Albert een jaargeld schenken van 120.000 frank, aan prinses Clémentine een van 75.000 frank, en, in 15 jaar, 50 millioen frank zou uitkeeren aan Leopold II, te besteden in het belang der kolonie. De oppositie wilde hiervan maken: „te besteden, *onder ministerieele verantwoordelijkheid*, in het belang der kolonie”, maar kreeg er dit niet door; 21 Augustus 1908 werd het compromis, zonder die toevoeging, aangenomen door de Kamer en 10 September door den Senaat. 15 November 1908 kon eindelijk de administratie van het Belgische ministerie van koloniën beginnen; — de kolonie telde toen 3400 blanken, waaronder 2000 Belgen.

Engeland en de Vereenigde Staten wilden de overdracht niet zonder meer erkennen: eerst zou België hun waarborgen moeten verschaffen in zake herstel der handelsvrijheid en afschaffing van den *impôt-corrée*. Uiterst pijnlijk was wat na het overlijden van Leopold II (17 December 1909) aan het licht kwam: dat van de door België overgenomen Congoleesche staatsschuld (130 millioen frank) 40 à 50 millioen besteed waren tot aankoop van een groot domein Niederfullbach in het land Coburg; het was alsof de koning zich een retraite had willen verzekeren zoo bijgeval de Coburg's eens uit België verjaagd werden. De Belgische Staat legde, naar recht en reden, beslag op het domein; de prinsessen dochters van Leopold II, Stéphanie, Louise en Clémentine verzetten zich in rechte. België bood haar 12 millioen frank tot afkoop aan; de prinsessen Stéphanie en Clémentine accepteerden; prinses Louise procedeerde en verloor (14 November 1911).

Intusschen had, 28 October 1909, de minister Renkin het program van maatregelen ontvouwd dat tot bevrediging van Engeland en de Vereenigde Staten zou moeten strekken. In drie ge-

deelten zou de kolonie (telkens na verloop van één jaar) voor de vrije particuliere onderneming worden opengesteld, en de gedwongen arbeid zou vervallen. Daarop volgde inderdaad de erkenning van het Belgisch bezit door de Vereenigde Staten; eerst 27 Juni 1913, nadat gebleken was dat de toezeggingen werden uitgevoerd, ook die van Engeland. Het gevolg dezer hervorming was, dat Fransch en Duitsch kapitaal zich interesseeren konden in Katanga, waar rijke koperlagen waren ontdekt; de Congokolonie kwam er haast meer door op de spraak, dan België lief kon zijn. Dat Duitschland in 1911 om overdracht van het Fransche voorkooprecht had gevraagd, werd er met verontrusting vernomen; in verband met die vraag trok het de aandacht, met hoe groote snelheid Duitschland eene spoorwegverbinding tot stand bracht tusschen Dar-es-Salaam en het Tanganjika-meer; zij kwam vóór het einde van 1913 gereed. De afloop van den wereldoorlog heeft België van zorg uit dezen hoofde ontheven. Intusschen is de in 1909 begonnen spoorweg voltooid die Katanga met Boelawajo en daarmede met het Zuid-Afrikaansche spoorweginn in verbinding brengt. Ten einde te verzekeren dat het rijke gebied zijn producten ook door de kolonie zelve waartoe het behoort af kan voeren, wordt thans een werk aangelegd dat in 1928 gereed moet zijn en, gedeeltelijk over land, gedeeltelijk te water, massaal goederenvervoer naar de Beneden-Congo mogelijk maakt (1000 K.M. spoorweg, 750 K.M. riviervaart). De goudvelden die in den noordoostelijken uithoek der kolonie zijn ontdekt, worden eveneens door een spoorweg aan het bevaarbaar Congopand verbonden. Ook radium en diamanten worden aangetroffen; te Antwerpen kon eene markt voor den verkoop van ruwen diamant worden geopend.

Het bestuur is in handen van een gouverneur-generaal met adviseerenden raad, waarin naast de ambtenaren die hem samenstellen notabele ingezetenen van Belgische nationaliteit door den G.-G. kunnen worden geroepen. — De bevolking wordt geschat op 12 miljoen zielen.

Literatuur: LAVISSE en RAMBAUD deel XII, hoofdstuk: Le Partage de l'Afrique. — Voor de jaren na 1900 de op bl. 132 hiervóór genoemde overzichtswerken. — WAUTERS, L'Etat indépendant du Congo. — Ontwikkeling sedert 1908 en vooruitzichten: LOUIS FRANCK, Congo en de Belgische Koloniale Politiek, in Gids 1925, II, 88. — Bestuursinrichting: HALEWIJCK, La charte coloniale. — STIBBE, Bestuursinstellingen, 210 vv.

XXIV. DUITSCHE KOLONIËN

Na de Duitse kolonisatie van groote gebieden in Oost-Europa, waarvan sprake was in onze inleiding, en die plaats had lang vóór den uitgroei van Europeesch tot wereldverkeer waarvan de 16de eeuw getuige was, zien wij in het tijdperk waarin Engeland, Frankrijk, Nederland, zelfs Denemarken en Zweden koloniseerende mogendheid werden, de Duitschers geheel achterblijven. Zij waren, toen dat tijdperk aanving, reeds achter in de zeevaart, waarin de Hollanders de Hanzeaten geheel hadden overvleugeld. Toch komen Hamburgers nog naast Hollanders in de 16e eeuw te Lissabon, ook in Portugeeschen dienst in Indië, voor; maar in den tijd die omtrent Holland's koloniale toekomst besliste, was er in geheel Noordduitschland geen staatswezen of volksgroep van gelijke energie, als de strijd tegen Spanje aan Holland had ingestort; — en spoedig stelde de verwarring van den dertigjarigen oorlog eene Duitse koloniale expansie buiten alle mogelijkheid. Van het met Spanje eng verbonden keizershuis, sedert 1555 met geene zijner bezittingen meer aan zee rakende, kon de stoot niet uitgaan, en de Noordduitsche protestanten die het initiatief zouden hebben moeten nemen, waren al blij als zij tegen Wallenstein het leven hielden. Eerst na den vrede van Munster kon in Duitschland het denkbeeld eener mededinging op koloniaal terrein opkomen. Het is toen ook opgekomen, bij Frederik Willem, den grooten keurvorst van Brandenburg, die in 1682 eene Afrikaansche handelscompagnie opricht welke ter kust van Guinee een fort Gross-Friedrichsburg bouwt en aan het slavenvervoer naar Amerika zoekt deel te krijgen, maar, met veel te gering kapitaal gedreven, tegen de concurrentie der Nederlanders nooit is bestand geweest en door Frederik Willem I in 1721 is opgeheven, „da er dies Commerzien-Wesen jedesmal und von aller Zeit her als eine Chimere angesehenen”. Nog in 1871 dachten de Duitschers zoo weinig „imperiaal”,

dat eene stem die opging om van Frankrijk in plaats van den afstand van Elzas-Lotharingen dien van Cochinchina te vorderen het onder hoongelach bestierf.

Tien jaren later zien velen het belang van koloniën reeds anders in. De Rijksregeering vestigt een kolenstation op de Marshall-eilanden (1878). Het Hamburgsch huis Godefroi verwerft eigendom op de Samoa-eilanden en verzoekt de bescherming der Duitse vlag (1879). Zij wordt niet verleend, en de koopman maakt aanstalten, zijn bezit aan een Britsche firma over te doen. Nu komt er eenige beweging in het land en vormt zich een Duitse vennootschap die de bezittingen overneemt; zij heeft relatien in regeeringskringen en Bismarck staat toe dat de Duitse vlag zal worden geheschen. Wanneer men op Samoa aankomt, blijkt het te laat, en moet men zich tevreden stellen met een condominium met Engeland en de Vereenigde Staten.

Dit feit prikkelt de openbare meening. In 1882 en 1884 worden verschillende genootschappen opgericht die belangstelling zoeken op te wekken in koloniale zaken; in 1887 worden zij vereenigd tot de *Deutsche Kolonialgesellschaft*, die vervolgens een machtig orgaan is geworden met tienduizenden leden. Die genootschappen brengen omstandigheden onder de oogen van het publiek die tot dusver onopgemerkt voorbij waren gegaan: dat Duitschland jaarlijks een milliard Mark aan het buitenland voor koloniale waren betaalt; dat het bijna 200.000 emigranten 's jaars naar de Vereenigde Staten uitzendt ¹⁾.

In 1884 voor het eerst toont Bismarck zich tot de koloniale politiek bekeerd, maar hij voert haar met behoedzaamheid. Hij heeft er geen breuk met Engeland voor over; hij meent ook dat niet onmiddellijk het Rijk zich moet engageeren, maar dat men eerst geprivilegieerde compagnieën ervaring moet laten opdoen. In het jaar 1884 bespeurt men op eens, dat de Duitse kolonienthousiasten de wereldkaart hebben afgezocht naar onbezette kustgebieden; nu Bismarck hun (binnen perken) de vrije hand laat, wordt eensklaps de Duitse vlag geheschen in Oost-Afrika, in Zuidwest-Afrika, in Togo, in Kameroen, op Nieuw-Guinea; en in 1885 op de Carolinen. Maar met deze laatste inbezitneming is het dan ook weer uit, en die laatste blijkt niet eens te kunnen worden gehandhaafd. Eerst in 1898 kan men weer stappen voor-

¹⁾ Later sterk verminderd; hiervóór bl. 115.

waarts doen (Carolinen en Kiaotsjou); — en dan begint, in 1904, de strijd om Marokko.

Een eind benoorden Moçambique ligt voor de Afrikaansche kust het eiland Zanzibar, dat drukken handel op Arabië drijft. De sultan daar, van Arabisch bloed, was in 1862 door Frankrijk en Engeland als onafhankelijk vorst erkend. De overwal was in Duitschland reeds eenigermate bekend door de wetenschappelijke expeditie van Böhm en Reichardt in 1877 ¹⁾; er werd nu een consul-generaal naar Zanzibar gezonden die de occupatie van dien overwal moest voorbereiden.

Deze consul-generaal, Gerard Rohlfs, bleek voor de taak goed berekend. Op zijne aanwijzing slaagde eene expeditie-Peters er gemakkelijk in, de hoofden op de kust, en zelfs den sultan van Zanzibar, tractaten van onderwerping te doen teekenen (1884). Daarop werd in 1885 de *Deutsche Ost-Afrika Gesellschaft* opgericht die charter ontving voor de geheele kust van de grenzen van Moçambique tot kaap Gardafui en voor haar achterland; een gedeelte dezer kust, van Moçambique tot halverwege Zanzibar en Mombassa, werd inderdaad geoccupeerd. Engeland beschouwde van de ontdekkingen van Livingstone de merenstreek als toekomstig Engelsch gebied; maar Gladstone, de anti-imperialist, was nog aan de regeering, en protesteerde niet. Hij beperkte er zich toe eene *British East Africa Company* te charteren die onmiddellijk de kust beweerszijden Mombassa, waar nog geen Duitscher werd aangetroffen, te bezetten. Groot was de ontsteltenis in Deutsche koloniale kringen, maar Bismarck merkte op, dat men zorg had te dragen niet te gaan gelijken op dien Poolschen edelman, die wel een hermelijnen mantel aan had, maar geen hemd. Oost-Afrika was in deze gedachte de hermelijnen mantel; een sterke vloot, die Engeland trotseeren kon, het ontbrekende hemd. Hij bleek dus onmiddellijk bereid met Engeland tot een vergelijk te komen, en zoo werd bij tractaat van 1 November 1886 de grens tusschen Duitsch- en Britsch-Oost-Afrika bepaald van zee tot het Victoria-meer. Het was een vrijwel kaarsrechte lijn, die enkel een bocht maakte om den hoogen Kilimandzjaro aan Duitschland te laten. Engeland had geweigerd de grens verder dan tot het Victoria-meer door te trekken; het liet m.a.w. onbeslist, of Duitsch Oost-

¹⁾ Hiervóór, bl. 372.

Afrika tot den Congostaat en het Tanganjika-meer zou mogen reiken en Bismarck had hiermede genoeg genomen.

Het begin der Duitsche administratie was bijster ongelukkig; de ambtenaren der Gesellschaft bleken bureaucraten, die geen andere dan fiscale begrippen hadden en zich, naar Bismarck's woord, in Oost-Afrika gedroegen „of zij in Pommeren waren”. Weldra was het land in opstand, en alle Duitschers er uit verdreven, behalve uit Dar-es-Salaam, den bestuurszetel aan de kust (1888). In 1889 werd toen een keizerlijk commissaris Wissmann gezonden, die (voor Rijksgeld) de zaken herstelde. De Gesellschaft had hiermede afgedaan; met ingang van 1 April 1890 werd Oost-Afrika kroonkolonie. Op dienzelfden dag begon het „Kolonial-*amt*” te Berlijn zijne functie, eerst nog als onderafdeeling van het ministerie van buitenlandsche zaken, om spoedig als afzonderlijk Rijkministerie op zichzelf te staan. Het verkeer werd onderhouden door eene hiertoe opgerichte gesubsidieerde stoomvaartmaatschappij, de *Deutsche Ost-Afrika Linie*.

Britsch Oost-Afrika, minder uit innerlijke noodzaak dan naar aanleiding der plotselinge verrijzing van een Duitsch Oost-Afrika in het leven geroepen, had geen snelle ontwikkeling gehad. In de streek waarop het uitliep (Oeganda) werd Emin-pasja ¹⁾ door de troepen van den Mahdi geblokkeerd; zoowel Engeland als Duitschland organiseerden expeditiën om hem te redden; de Engelsche stond onder Stanley, de Duitsche onder Peters. Stanley drong tot Emin door en haalde hem naar de kust, na Oeganda voor Engeland te hebben in bezit genomen. Peters, die wel Emin niet had aangetroffen maar toch ook in Oeganda was geweest, kwam ook thuis met eene „*protectoraatsverklaring*”, door inlandsche hoofden geteekend. De koloniale partij in Duitschland hoopte dat Caprivi een geheel anderen toon tegenover Engeland zou durven voeren dan Bismarck in 1886 had gedaan, maar kwam bedrogen uit; Caprivi liet Peters los en sloot met Engeland het verdrag van 1 Juli 1890, waarbij, in ruil voor het overlaten van Oeganda aan Engeland, de uitbreiding van Duitsch Oost-Afrika tot de grens van den Congostaat werd toegestaan; door de hiermede aan Duitschland gelaten streek beoosten het Tanganjika-meer werd vrij transit tusschen Britsch Centraal-Afrika (het land westen het Njassa-meer, later Noord-Rhodesië geheeten) en

¹⁾ Hiervóór, bl. 375.

Oeganda bedongen. Voorts werd Zanzibar tegen Helgoland ge-ruild, en werden de grenzen tusschen Kameroen en Nigerië, en tusschen Duitsch Zuidwest-Afrika en het Beetsjoeanaland-protectoraat, bepaald.

Duitschland verzette zich met succes tegen de 25 K.M.-clause in het Anglo-Congoleesche verdrag van 1894 ¹⁾; het wilde dat Engeland voor de Kaap-Cairo-lijn Duitsch gebied zou moeten gebruiken. Daarom reisde Cecil Rhodes in 1899 naar Berlijn ²⁾. Duitschland nam toen op zich het gedeelte eener spoorwegverbinding Kaap-Cairo dat over zijn gebied zou moeten loopen, voor Duit-sche rekening aan te leggen, maar niet, vóór zijn eigen lijn van Dar-es-Salaam naar het Tanganjika-meer gereed zou zijn (zij kwam in 1913 in exploitatie).

Duitsch Zuidwest-Afrika dankte zijn ontstaan aan het initia-tief van den Bremer koopman Lüderitz ³⁾. De hoop bestond toen, zoowel van het Westen als van het Oosten uit (St. Luciabaai) Duitsch gebied in aanraking te kunnen brengen met de Boeren-republieken; Britsch Zuid-Afrika hield immers op te Kimberley en te Eshowe in de Zoeloe-reserve ⁴⁾. Wij hebben vroeger gezien, hoe deze hoop verijdeld werd ⁵⁾. Het tractaat van 1 Juli 1890 trok de grens tusschen de Deutsche kolonie en Beetsjoeanaland langs 20°, iets noordelijker op langs 21° O.L., en liet daarmede de natuurlijke barrière tusschen Namaqualand en Rhodesië, de Ka-lahari-woestijn, geheel in Britsch bezit. Maar ter hoogte van 18° Z.B. schiet de grens op eens oostelijk uit tot 25° O.L., aldus een smalle strook tusschen Beetsjoeanaland en Angola, de „Ca-privi-Zipfel” gelijk men haar noemde, aan Duitschland latend. Hierop had Duitschland aanspraak gemaakt om zijn „Zuidwest” een uitweg naar de Zambesi te verzekeren; ook werd het daardoor Zuiderbuur van de Portugeesche kolonie Angola over haar geheele diepte, en stelde zich als 't ware candidaat voor de successie in dit Portugeesch bezit. Inderdaad liet Engeland bij tractaat van 1898 Duitschland vrij om, zoodra Portugal zich van zijn Afrikaan-sche koloniën mocht willen ontdoen, Angola te verwerven, op voorwaarde dat dan Moçambique Engelsch worden zou; maar Portugal dacht niet aan een uitverkoop. Later zijn deze Duitsch-

¹⁾ Hiervóór, bl. 375. ²⁾ Hiervóór, bl. 226. ³⁾ Hiervóór, bl. 215.

⁴⁾ Hiervóór, bl. 215. ⁵⁾ Hiervóór, bl. 216.

Engelsche onderhandelingen over de Portugeesche bezittingen in Afrika nog eens hervat: na het bezoek van Lord Haldane aan Berlijn in 1912, toen Engeland bereid bleek te overwegen in hoeverre het, om de spanning tusschen zich en Duitschland te doen afnemen, aan Duitsche verlangens in zake exploitatie van winstbelovende gebieden zou kunnen tegemoet komen. Tractaten betreffende de Portugeesche koloniën en den Bagdad-spoorweg lagen ter onderteekening gereed, toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak. Dat betreffende de Portugeesche koloniën bevrijdde Duitschland van Britsche concurrentie in Angola, in geval het daar concessiën tot land- of mijnontginning of spoorwegaanleg mocht kunnen verkrijgen; dergelijke exploitatie van Moçambique zou Duitschland overlaten aan Engeland.

„Zuidwest” is, financieel, eene teleurstelling geweest; het heeft (evenals Duitsch Oost-Afrika) altijd meer gekost dan het opbracht. Er was weinig terrein voor den landbouw geschikt, en aanvanke-lijk werd er geen minerale rijkdom aangetroffen. Het land trok dan ook slechts zeer weinig Duitsche immigranten aan; het koloniaal bestuur zag er daarom gaarne Boeren komen en deed zijn best, deze te lokken; er kwamen er ook wel eenige. Met de Hottentotten had men moeite. In 1902 brak een Herero-opstand uit die vier jaren duurde. In 1910 werden er in het land diamanten ontdekt, van grootte en hoedanigheid niet gelijk aan die van Kimberley, maar toch eene mogelijkheid van voordeelige exploitatie opleverende; er kwamen toen ook terstond meer immigranten. — In den wereldoorlog werd „Zuidwest”, dat maar een kleine militaire bezetting had, door Botha gemakkelijk veroverd.

Het denkbeeld dat aan de vestiging in Togo en Kameroen ten grondslag lag, was, met Engeland en Frankrijk in mededinging te treden naar het bezit van den Soedan. De ontwikkeling van Togo werd echter, vóór men tot den Niger was doorgedrongen, door de Franschen gestuit. De grens tegen de Goudkust werd geregeld bij tractaten met Engeland van 1886 en 1889, maar in oostelijke richting hoopte men den Niger wel te zullen bereiken. Doch Frankrijk schoof, door zijne verovering van Dahomey in 1892, den grendel, en bij tractaat van 1898 moest de grens tegen Frankrijk bepaald worden gelijk die tot 1914 geloopt heeft.

Het doel van de vestiging in Kameroen was, zich uit te breiden

tot het Tsjad-meer en vandaar in Oostelijke richting tot den Nijl. Hoe dit Duitschland mislukte, hebben wij vermeld op bladzijde 361 hiervóór.

Togo en Kameroen bleken minder onvoordeelige koloniën dan „Zuidwest” en „Oost”. Togo bracht meer in dan het kostte, en in Kameroen speelde men quitte.

Kaiser Wilhelms Land, het Duitsche gedeelte van Nieuw-Guinea, is besproken bij Australië. — In 1885 bezette Duitschland ook de Carolinen; eene uitspraak van den Paus, tusschen Spanje en Duitschland als scheidsrechter ingeroepen, verklaarde de bezetting voor onrechtmatig, en zij werd teruggenomen. 12 Februari 1899 kon Duitschland alle Carolinen en Marianen, met uitzondering van Guam dat reeds aan Amerika was afgestaan, van Spanje koopen. — Later werd getracht, St. Thomas en St. Croix in West-Indië van de Denen te koopen, hetgeen afsprong door de mededeeling der Vereenigde Staten aan Denemarken, dat het de overdracht niet toelaten zou.

Bijzonder fortuinlijk scheen Duitschland ten slotte alleen in Kiaotsjou, waar zich een zeer aanzienlijke handel ontwikkelde, die den concurrent Japan afgunstig maken moest, en in 1914 stelde Duitschland zich in het geval die afgunst te moeten onder vinden.

De verwachting dat Duitsche koloniën het moederland van het te veel aan bevolking zouden ontlasten, en de Duitsche emigratie zou ophouden zich naar de Vereenigde Staten te richten, werd door de uitkomst geenszins bewaarheid. Op het eind van 1906 waren er in alle Duitsche koloniën te zamen nog maar 11.000 blanken waarvan ruim 8000 Duitschers. Het geheele getal emigranten dat het Duitsche volk over de wereld zond was sterk gedaald en bedroeg nog maar ruim 20.000 per jaar, maar daarvan ging nog altijd de groote meerderheid naar de Vereenigde Staten; ook trokken er veel naar de Braziliaansche provincie Rio Grande do Sul (wat minder naar Argentinië en Chili), maar de Duitsche immigratie in deze gewesten van Zuid-Amerika werd door een sterkere Italiaansche opgewogen. Van germaniseering van eenigen Zuid-Amerikaanschen staat bleek dan ook geen sprake.

Bismarck had de koloniale politiek niet verzonnen, maar aanvaard. Hij maakte er nimmer een hoofdzaak van. Hoofdzaak voor hem was de bevestiging van Duitschland's bedreigde positie in Europa. Het aanvankelijk succes van het Deutsche koloniale initiatief is alleen te verklaren uit de houding van Engeland, dat toen in Afrika in Frankrijk, in Azië in Rusland, den mededinger bij uitstek zag. Het is veel minder de koloniale dan de vlootpolitiek van Duitschland, die Engeland van houding heeft doen veranderen. Dat Duitschland, indien het gelukt ware Engeland te intimideeren of te verslaan, op koloniaal gebied geheel andere eischen zou zijn gaan stellen dan door 1884—'85 verwezenlijkt waren, bewijst zijn houding in de Marokko-crisis, in het bijzonder het gebeurde in 1911; bewijst ook de weigering van Duitschland bij zijn werven om Engelands onzijdigheid in 1914, om de integriteit van het Fransche koloniaal bezit toe te zeggen.

Men kan niet zeggen dat de Duitschers zich in de dertig jaren dat zij koloniën hebben beheerd, zich tot die taak bijzonder geschikt hebben betoond. In den beginne hebben zij zware fouten begaan; bij welk koloniseerend volk hebben die ontbroken? Doch ook later heeft hun koloniaal beheer zich door stroefheid en bureaucratie onderscheiden; Kiaotsjou schijnt ook te dezen een gelukkige uitzondering te hebben gemaakt. De voortreffelijke eigenschappen van den Duitscher als volkplanter hebben zoowel de geschiedenis der Deutsche Orde als die van verschillende Middeelstaten in Noord-Amerika bewezen; doch een terrein, tot werkelijke volkplanting geschikt, heeft het moderne Duitschland onder al zijne koloniën nimmer bezeten.

De „principales puissances alliées”, aan welke Duitschland bij den vrede van Versailles zijne (metterdaad reeds alle verloren) koloniën afstond, waren door een artikel van het grondverdrag van den Volkenbond verplicht, er mandaatlanden van te maken. De mandaten zijn toegewezen als volgt:

over de oostelijke aan Dahomey grenzende helft van Togo, aan Frankrijk; over de westelijke, aan de Goudkust grenzende helft, aan Engeland;

over eene strook van Kameroen langs de Nigerische grens, aan Engeland;

over de rest van Kameroen, aan Frankrijk;

over bijna geheel Oost-Afrika, aan Engeland;

over den noordwestelijken uithoek van Oost-Afrika, aan België;

over Zuidwest, aan de Unie van Zuid-Afrika;

over het Duitsche gedeelte van den Samoa-archipel ¹⁾, aan Nieuw-Zeeland;

over het fosphaateiland Nauroe (tusschen den Bismarck-archipel en de Marshall-eilanden), aan Engeland;

over de rest der Duitsche bezittingen in de Stille Zuidzee bezuiden den evenaar (Kaiser Wilhelms Land en Bismarck-archipel), aan Australië;

over de Duitsche bezittingen in de Stille Zuidzee benoorden den evenaar (Carolinen, Marianen, Marshall-eilanden), aan Japan;

dat, krachtens een ander artikel van Versailles, ook in de rechten trad, door Duitschland, ingevolge Duitsch-Chineesch verdrag van 6 Maart 1898, vóór den oorlog in China bezeten.

Literatuur : Groote Keurvorst: LAMPRECHT, Deutsche Geschichte VI, 447. — Koloniale politiek sedert 1884: LAMPRECHT, Zur jüngsten deutschen Vergangenheit II, 635 vv.; — SOLF, Die deutsche Kolonialpolitik, in: Deutschland und der Weltkrieg (1915), pp. 142 vv. — BÜLOW, Deutsche Politik, 1916. — MEINECKE, Die deutschen Kolonien, 2e druk 1901. — Onderhandelingen met Engeland vóór den oorlog (1912-'14): HALDANE, Before the War, 1920. — BETHMANN HOLLWEG, Betrachtungen zum Weltkriege (1919), I, 45 vv. — HELFFERICH, Vorgeschichte des Weltkrieges, 1919.

¹⁾ Vgl. hiervóór, bl. 104.

XXV. ITALIAANSCH KOLONIËN

Het koninkrijk Italië, zooals het door de gebeurtenissen van 1859—'66 was gevormd, heeft reeds vóór het door de inlijving van Rome geheel voltooid was geworden, eene koloniale politiek gehad. Evenals Frankrijk, wenschte het de Roode Zee, nu die verlengstuk ging worden van een Suez-kanaal, niet geheel aan Engeland over te laten; het bezit van een Italiaansch rustpunt daar kon van belang zijn, indien na de opening van het kanaal de Italiaansche handelshavens tot nieuw leven mochten komen en er eigen Italiaansche scheepsvaartlijnen mochten ontstaan. In 1869 verwerft, met instemming van de regeering, een particuliere Italiaansche maatschappij Assab, dicht bij straat Bab el Mandeb, aan de Roode Zee. In de jaren na 1870 wordt de aandacht afgeleid naar Tunis waar zich groote vooruitzichten schijnen te openen; onmiddellijk nadat zij verdwenen zijn ¹⁾ neemt de Italiaansche staat Assab van de particuliere maatschappij over (1882). Engeland is dan gunstig gestemd, daar het gaarne ziet dat een ander de kust gaat sluiten voor den in- en uitvoer van den Mahdi; wil Italië zich hiermede belasten, dan heeft Engeland tegen uitbreiding der Italiaansche kolonisatie noordelijk van Assab tot bezuiden Soeakin geen bezwaar. Dit motief om Italië in de hand te werken heeft voor Engeland bestaan van 1882 tot 1898. Het heeft er ook toe geleid, dat Engeland geen enkel bezwaar maakt tegen de proclamatie der Italiaansche souvereiniteit over het geheele stuk woestijnkust, dat zich, beweeszijden kaap Gardafui, tusschen Britsch Somaliland en Britsch Oost-Afrika uitstrekt (1888). Voor Italië was deze vestiging van belang omdat het dan te meer Abessynië zou omsluiten en dit land verhinderen kon zich, door uitbreiding tot zee, aan Italiaanschen druk te onttrekken. — Wat Frankrijk betreft, dat bij zijne vestiging in Obok ook de mogelijkheid eener penetratie van Abessynië in het oog had

¹⁾ Hiervóór, bl. 351.

gevat, het zag de vestiging eener Italiaansche kolonie vlak naast de zijne, die voor het verkeer met Abessynië even gunstig liggen zou, natuurlijk zeer ongaarne. Maar tusschen zijn drieste optreden in Tunis en 1881 en nu, lag de toetreding van Italië tot het Duitsch-Oostenrijksch verbond, dat het op eenmaal tot een factor had gemaakt waarmede in de Fransche politiek op geheel andere wijze rekening moest worden gehouden dan te voren.

Behalve ver naar het Noorden, breidde Italië zijn Roode Zeekolonie („Eritrea”) ook ver naar het binnenland uit, in eene richting recht op Khartoem aan, en wel tot Kassala, dat tot den Egyptischen Soedan (toen door Egypte ontruimd) behoorde. Dit kwam Engeland voor, van al te grooten ijver te getuigen, en het verplichtte Italië bij tractaat van 15 April 1891, 200 K. M. van Khartoem verwijderd te blijven. Kassala mocht het behouden tot Egypte het overnemen kon, hetgeen geschied is in 1897. Uitbreiding was Italië dus niet mogelijk in de richting naar den Soedan, alleen in die naar Abessynië. Dit nu zou de eenige inboorlingensstaat in Afrika blijken met groote militaire kracht. In 1889 sneuvelde de negus Jan tegen de Derwisjen (de troepen van den Mahdi); er ontstond een troonstrijd. Italië hielp nu met geld één der pretendenten, Menelik, aan de overwinning op zijne mededingers; het had hem eerst een tractaat laten teekenen, dat voor vijf jaren gelden zou, en waarin stond dat hij zich in zijn buitenlandse betrekkingen van de tusschenkomst van Italië zou moeten bedienen. Althans zoo luidde de Italiaansche tekst; de Abessynische, waaraan Menelik zich hield, zeide dat hij zich van die tusschenkomst zou *kunnen* bedienen. Menelik zegde het tractaat in 1894 op, waarop Italië hem den oorlog verklaarde. Het rukte de Abessynische grens over met een leger van 60.000 man; het wist, dat de verovering van dit Afrikaansche Alpenland geen kinderspel kon wezen. Den 1sten Maart 1896 werd het Italiaansche leger door 200.000 Abessyniërs bij Adoa reddeloos geslagen. Aan eene herhaling der expeditie viel niet te denken; zij zou Italië's financieele kracht ver te boven zijn gegaan. 13 November 1896 zag Italië van zijn beweerde protectoraat over Abessynië af en regelde de grenzen van Eritrea tegen Menelik's rijk.

De ramp van Adoa had den val ten gevolge van den staatsman die voor het avontuur verantwoordelijk was: Francisco Crispi. Zijn opvolger di Rudini verklaarde zich voor een bescheiden ko-

loniale politiek; men zou, beloofde hij de kamer, voor Eritrea niet meer uitgeven dan 10 miljoen lire per jaar.

Italië's optreden had een natuurlijke belangengemeenschap gevestigd tusschen Menelik en Frankrijk; Frankrijk rekende op die gemeenschap, toen het zijn onderneming van Marchand ontwierp, die op zijn tocht van Fasjoda naar Dzjiboeti Abessynisch territorium zou hebben moeten betreden. De mislukking van Marchand deed Frankrijk echter de hoop opgeven, Abessynië bij uitsluiting aan de Fransche belangen te kunnen verbinden, en na de entente met Engeland in 1904, en de tegemoetkomende houding van Italië in de Marokko-aangelegenheid, had het ook geen bezwaar, zich met deze beide mogendheden omtrent de wederzijdsche verhouding tot Abessynië te verstaan. Zoo kwam het Engelsch-Fransch-Italiaansche tractaat van 13 December 1906 tot stand. Alle drie erkennen de onafhankelijkheid van Abessynië. Frankrijk zal een spoorweg van Dzjiboeti naar de hoofdstad van Abessynië, Adis Abeba, aanleggen en exploiteeren; Engeland zal die lijn mogen verlengen tot den Soedan, en ook eene verbinding van Britsch Somaliland met de Fransche lijn mogen aanleggen; Italië zal, door Abessynisch gebied, Eritrea in spoorwegverbinding mogen brengen met Benadir (Italiaansch Somaliland). Voorts werd 6 December 1907 de grens geregeld tusschen Abessynië (of Aethiopië zooals het land in alle overeenkomsten van dezen tijd heet) en Britsch Oost-Afrika, 16 Mei 1908 die tusschen Aethiopië en Benadir.

Van al de bovengenoemde spoorwegen is alleen die van Dzjiboeti naar Adis Abeba tot stand gekomen. De Engelschen hebben de verlenging naar den Soedan nimmer aangelegd, daar hunne verbinding Port Soedan—Khartoem eerder gereed was dan de Fransche lijn naar Adis Abeba, en het bestaan eener waterverbinding tusschen Khartoem en Aethiopië (eerst den Nijl op en dan de Sobat) de mogelijkheid van afvoer van Aethiopische producten naar eene Anglo-Egyptische haven voldoende bleek te verzekeren.

Van de Noord-Afrikaansche kust was nog één stuk niet door eene koloniseerende mogendheid bezet: het aan de Turken verbleven Tripolitanië (met Cirenaica).

Na den tegenslag in Tunis had Italië het eerst in Aethiopië gezocht; na de nederlaag van Adoa viel de aandacht vooral op Tripolitanie. In 1904 liet Italië zich door Frankrijk toezeggen, dat het tegen een Italiaansche gezagsvestiging daar geen bezwaar zou inbrengen. Eene gelegenheid moest worden afgewacht. Italië achtte ze schoon, toen het er in geslaagd was te Tripoli een kantoor van de Banco di Roma en andere Italiaansche belangen te vestigen, die gevoeglijk door eene vlootdemonstratie konden worden „beschermd”; wat voor gevaar zij er eigenlijk geloopen hebben, vraagt de geschiedenis zich nog steeds af. De omstandigheid dat Frankrijk zijn prijs binnenhaalde en zelfs Duitschland, waaraan Frankrijk in 1904 niets beloofd had, eene compensatie ontving, deed Italië in den herfst van 1911 besluiten, geen oogenblik langer te aarzelen. Het ging met een ongehoorde brutaliteit te werk. 27 September werd aan Turkije een ultimatum overhandigd dat de Porte acht-en-veertig uur liet om in de bezetting van Tripoli te berusten; 29 September werd de oorlog verklaard. De stad te nemen was een kleinigheid; het land te nemen, daarentegen een werk van langen adem; en moeilijkst van al, Turkije tot afstand van het land te bewegen. Om dit te verkrijgen ware noodig het Turksche gebied in Europa aan te tasten, en dit liet Europa niet toe. Italië was begeerig genoeg, ook Albanië te veroveren en zich zoo te kunnen posteerden beweerszijden de invaart van de Adriatische Zee, maar tegenover den bondgenoot Oostenrijk had Italië zich in 1897 moeten verbinden, het statu quo op het Balkan-schiereiland nimmer te zullen aantasten, en in het bijzonder Albanië met rust te zullen laten zoolang Oostenrijk hetzelfde deed. Europa zou niet toelaten dat Italië iets ondernam dat het evenwicht op den Balkan verstoorde of in gevaar bracht. Een aanval op de „twaalf eilanden” (Rhodos, Stampalia enz.) aan de Zuidwestpunt van Klein-Azië was dus al wat Italië overschoot. De Turksche scheepsmacht was tegen de Italiaansche in de verte niet opgewassen en de Italianen veroverden dus de eilanden zeer gemakkelijk. Maar Turkije bleef zoo onbewogen als ooit. Eerst de oorlogsverklaringen der Christelijke Balkanstaten in October 1912 deden Turkije wenschen zoo spoedig mogelijk met Italië vrede te sluiten; daar anders Italië, nu de Balkan-commotie tóch was uitgebroken, gelegenheid te over hebben zou, de Balkanstaten hulp bij te zetten en hun wel-

licht de overwinning mogelijk te maken. Den 18den October 1912 werd de vrede te Lausanne geteekend. Turkije stond Tripolitanië niet af, maar beloofde, er zijne troepen uit te zullen verwijderen, en Italië beloofde, als die verwijdering zou zijn geschied, zijnerzijds de twaalf eilanden te zullen ontruimen. Daar de aanwezigheid van eenige Turksche officieren en soldaten in Cirenaica (waar nog gevochten werd) nog geruimen tijd na de onderteekening van het vredesverdrag kon worden aangetoond, ontruimde Italië de twaalf eilanden niet en hield ze nog bezet toen in 1914 de wereldoorlog uitbrak, waarin het tegen de Centralen partij koos en dus ook hun bondgenoot Turkije kon bevechten, dat bij den vrede van Sèvres van de twaalf eilanden moest afzien. — Wat Tripolitanië zelf betreft, een vol jaar na den vrede van Lausanne, tot November 1913, waren 80.000 Italianen met de onderwerping van het binnenland bezig geweest.

Eritrea en Somalia hebben nog uitsluitend ambtenarenbestuur. Aan Tripolitania en Cirenaica heeft een decreet-wet van 1919 „locale parlementen” geschonken, bestaande uit verkozen leden benevens een zeker aantal ambtshalve of krachtens aanwijzing van den gouverneur zitting nemende ambtenaren, die niet meer dan een zesde van het aantal verkozen leden mogen uitmaken. Zij hebben medezeggenschap in het opleggen van belastingen en in de uitvoering van werken bekostigd uit de gewone middelen. De begrooting stellen zij dus niet vast (alle Italiaansche koloniën ontvangen nog geldelijke bijdragen van het moederland). De uitvoering dezer regeling van 1919, die op de bestaande omstandigheden ver vooruitliep, heeft lang op zich laten wachten. In Cice-naica is het „parlement” metterdaad geopend: in 1923.

De bevolking van Eritrea wordt begroot op 450.000, die van Somalia op 650.000, die van Tripolitanië en Cirenaica te zamen op 6 millioen zielen.

Literatuur : MONDAINI, Manuale di Storia e Legislazione Coloniale del Regno d'Italia, 1924. — STIBBE, 225 vv.

XXVI. AMERIKAANSCH KOLONIËN

Hoe Amerika's oorlog tegen Spanje ontstond en hoe hij afliep, is hiervóór, in het zesde hoofdstuk, verhaald. De vrede bracht Portorico en de Philippijnen in handen van Amerika als koloniaal bezit, terwijl Cuba „onafhankelijke” republiek werd, op wier gebied weliswaar Amerikaansche troepen tot 1902 verbleven. Zij ontruimden toen het eiland, en Cuba kon zijn bestaan als onafhankelijke staat beginnen. De tractaten, die het met andere mogendheden sloot, zouden volgens het vredesverdrag door de Vereenigde Staten moeten worden goedgekeurd.

De Cubanen, die onder Spanje een eeuw lang niets hadden gedaan dan het publiek gezag verwenschen, bedriegen of bevechten, waren niet op eens ordelijke onderdanen geworden nu zij er een eigen staatsgezag op na hielden. De toestanden waren er spoedig zoo verward als in welke Latijnsch-Amerikaansche republiek ook. President Palma moest in 1906 Amerikaansche troepen te hulp roepen, die er evenwel niet in slaagden, de orde te herstellen. De Secretary for War Taft (onder wien het „Bureau of insular affairs” ressorteerde) ging er heen ter inspectie, en kondigde een voorloopig Amerikaansch gouvernement af tot de zaken op orde zouden zijn. De Amerikanen hielden er eene volkstelling, hervormden kiesrecht en rechtswezen, en gingen in 1909 weder heen. Het werd daarna niet beter; spoedig barstten de onlusten weder uit. De bij Cuba belanghebbende Amerikaansche kapitalisten wilden niet door binnenlandsche troebelen in hun belangen worden benadeeld, en die troebelen waren even hindeljk onder een republikeinsch als onder het Spaansch gouvernement. Het heeft velen dan ook berouwd dat de Vereenigde Staten in 1898 beloofd hadden Cuba niet te zullen annexeren. In 1912 werd aan het Cubaansche gouvernement eene waarschuwing gezonden: de wanorde daar wekte de „serious preoccupation” der Vereenigde Staten op. Maar op het Panamerikaansch Congres te Buenos Ayres in 1910

was gebleken, dat de ontwikkeling der verhouding tusschen de Staten en Cuba angstvallig gadegeslagen werd door de andere republieken van Latijnsch Amerika, en de in 1913 optredende democratische president Wilson was, zooals hij ook in Mexico toonde, een overtuigd anti-imperialist. Zoo haalde Cuba het jaar 1914 zonder nieuwe Amerikaansche interventie, en sedert hebben de groote wereldgebeurtenissen de aandacht der Vereenigde Staten van de Cubaansche zaken gedurig afgetrokken. Bevredigend zijn zij nog even weinig als in 1912.

Portorico besturen de Amerikanen door een gouverneur met twee kamers, waarvan de lagere gekozen wordt en de hoogere benoemd (voor de helft uit Amerikanen). In 1910 werd bepaald, dat 5 van de 13 leden van dezen Senaat zullen worden verkozen.

Portorico is met zijn toestand weinig tevreden. Een deputatie vroeg in 1912 of opneming in de Amerikaansche Unie als Staat, of onafhankelijkheid. Het stuit de Portoricanen tegen de borst, de eenige oud-Spaansche bezitting te zijn die kolonie is gebleven, terwijl alle andere, met bevolkingen niet meer ontwikkeld of zuiverder van bloed dan zij, en zelfs de negers van Haïti, het tot een bestaan als republiek hebben gebracht. Doch eene bevolking van gemengd bloed in de Unie op te nemen, gelijkgerechtigd met een Massachusetts of New York, daartegen verzet zich het Amerikaansche sentiment even sterk, als het Portoricaansche tegen den status van kolonie. Het lijkt wel of de deputatie van 1912 een alternatief heeft gesteld, dat, waarschijnlijk ook op Cuba, in de toekomst door de eilanders met klem zal worden herhaald; — tenzij een geïmporteerde Amerikaansche bevolking de oorspronkelijke mocht overvleugelen, en daardoor het sentimenteel bezwaar tegen opneming in de Unie vervallen. Tot dusver lijkt het daar niet naar. Amerikanen gaan naar Cuba en Portorico als ondernemingsleiders, niet als werkkraft.

Het eigenaardige der bevolking van de Philippijnen is, dat zij, van Indonesisch ras, sinds lang gekerstend is, en eene Europeesche (de Spaansche) taal spreekt. Het is de katholieke missie die dit gewrocht heeft; de kerk en met name de kloosters vormden in deze wereld het middelpunt der samenleving. De kerstening bevorderde de vermenging met Spaansch bloed, hier evenwel onein-

dig meer verdund dan op Cuba of Portorico. Na de opening van het Suez-kanaal waren er wat meer Spanjaarden op de Philippijnen komen wonen dan vroeger.

Wat wij hier van kerstening en gebruik der Spaansche taal zeggen, geldt met name van het hoofdeiland Luçon. Op Mindanao b.v. en andere eilanden komen tal van „heidenen” voor die alleen hun Indonesische taal spreken.

Na de onderwerping van Aguinaldo ¹⁾ begon het geregeld Amerikaansch bestuur. Eerste gouverneur was William Howard Taft, de latere minister van oorlog en president. Hij regeerde met acht staatssecretarissen (vijf Amerikanen en drie Philippino's), die te zamen de Philippine Commission vormden. Eveneens waren de rechtbanken en provinciale administratiën gemengd. In het plaatselijk bestuur had vroeger de geestelijkheid voorzien; de Amerikanen richtten gemeentebesturen in, gekozen door een beperkt kiezerscorps (census en schrijfproef; men moest òf Engelsch òf Spaansch kunnen schrijven). De verbetering van het schoolwezen werd aanstonds door de Amerikanen met kracht ter hand genomen.

In 1907 werd eene volksvertegenwoordiging toegestaan. De Philippine Commission, uitgebreid tot 9 leden, werd hoogerhuis; het lagerhuis (Assembly) werd verkozen. Het had onmiddellijk eene nationalistische meerderheid, die de onafhankelijkheid der Philippijnen op haar program had staan. Taft (toen Secretary for War) verklaarde, dat er een menschenleeftijd of meer zou moeten verlopen, eer aan zoo iets te denken viel.

Wat de Philippino's hoop moest geven was het voortbestaan eener anti-imperialistische stemming in de Vereenigde Staten zelve. In 1912 werd van democratische zijde in het Amerikaansche Congres voorgesteld, in 1913 aan de Philippijnsche volksvertegenwoordiging geheel het karakter der Amerikaansche te geven (dus met gekozen hoogerhuis); slaagde de proef, dan zou met ingang van 1921 aan de Philippijnen het bestaan moeten worden geschonken van een onafhankelijken neutralen staat met garantie der Vereenigde Staten, die er een telegraaf- en een kolenstation zouden behouden. President Taft verklaarde er zich bij boodschap tegen. De democratische partij verklaarde er zich bij de presidentsverkiezing van 1912 vóór. De nieuwe, democratische president zond naar de Philippijnen een partijgenoot (Harrison)

¹⁾ Hiervóór, bl. 107.

als gouverneur, die in de Philippine Commission inderdaad een Philippino-meerderheid bracht en de onafhankelijkheid der Philippijnen tot het einddoel der Amerikaansche politiek verklaarde. Eene *Philippine Government Law* van 29 Aug. 1916 hief de Philippine Commission op en schiep een Senaat en Huis van Afgevaardigden, te zamen Philippine Legislature geheeten.

De Senaat telt 22 leden, waarvan 20 territoriaal gekozen en 2 (vertegenwoordigers van nog onontwikkelde streken) door den G.-G. (zoo heet de gouverneur sedert 1905) benoemd. Het Huis van Afgevaardigden heeft 90 leden, waarvan 9 door den G.-G. benoemd. De kiezers moeten aan (lage) welstandseischen voldoen of Spaansch, Engelsch of een *inlandsche taal* kunnen lezen en schrijven. De toevoeging welke boven cursief is gedrukt, deed het kiezerscorps, van 250.000, aangroeien tot 600.000 kiezers.

Had de Assembly geen bemoeienis gehad met het niet-christelijke deel van den archipel (waarover de wetgevende macht uitsluitend bij de Philippine Commission berustte), thans wordt de archipel in zijn geheel onder de werking der Philippine Legislature gebracht.

Alle koloniale wetten worden medegedeeld aan het Congres te Washington, dat het vernietigingsrecht bezit. De wet mag geen invoerrecht van Amerikaansche goederen heffen of inbreuk maken op Amerika's recht op grondbezit noodig voor militaire of andere doeleinden, dat in stand blijft ook ingeval aan de Philippijnen volkomen zelfstandigheid wordt verleend.

Daar de Philippijnen-politiek een der felst omstreden verschillpunten tusschen de twee groote Amerikaansche staatspartijen geweest is, is de voorstelling der gevolgen die bepaalde maatregelen er hebben gehad, veelal geheel verschillend naarmate de verslaggever tot de republikeinsche dan wel tot de democratische partij behoort. De democraten b.v. spreken van het succes der gemeentelijke instellingen dat de geschiktheid der bevolking tot zelfregeering bewijst; — de republikeinen loochenen dit geheele succes en geven staaltjes van oneerlijkheid van gemeentebestuurders, die de gemeentefinanciën beschouwen als middel tot stijving hunner privé kas. Het is niet aan te nemen dat dergelijke misbruiken niet dikwijls zouden zijn voorgekomen; — evenmin, dat daarmede het laatste woord over het nut en de werking der gemeentebesturen zou zijn gezegd. Welk vonnis zou Amerika zelf moeten treffen,

indien het uitsluitend naar *graft* en *Tammany* werd beoordeeld? De zaak is niet, of de Philippino's vlekkeloos zijn, maar of de practijk der nieuwe instellingen, over het geheel genomen, hun maatschappelijk en zedelijk bestaan opheft dan wel neerdrukt. De indruk dien men uit de beschikbare gegevens verkrijgen kan is geenszins, dat het maatschappelijk en zedelijk bestaan van thans bij dat uit den Spaanschen tijd zou achterstaan; eer het tegendeel.

Merkwaardig is het aanpassingsvermogen der Philippino's, die eeuwenlang in het Spaansch waren opgevoed, en waar met ingang van 1 Januari 1913 het Engelsch als rechtstaal moest worden ingevoerd, daar er veel meer personen in staat bleken Engelsch, dan Spaansch te schrijven. Het raadsel is spoedig opgelost; het aantal scholen was door de Amerikanen dermate vermeerderd, dat een veel grooter aantal kinderen dan vroeger het Spaansch hadden leeren schrijven, zich nu in het Engelsch hadden leeren uitdrukken. Dat vroeger het Spaansch met zooveel gemak is aangenomen, blijkt volstrekt geene bijzondere geschiktheid dezer taal voor deze bevolking, doch slechts de adaptabiliteit dezer laatste te bewijzen. Op Cuba en Portorico is dit geheel anders: daar heeft men een (meer of minder zuiver) Spaansch bloed; men heeft daar het Spaansch niet aangeleerd maar bezit het, en van vorderingen der Engelsche taal ten koste van het Spaansch is er dan ook geen sprake.

Ook Hawaii heeft eene wetgevende macht van gouverneur met twee gekozen kamers.

Amerikaansch Samoa en Guam zijn slechts marinestations en worden door de officieren die daarover het bevel hebben, autocratisch bestuurd. — Op de in 1917 van Denemarken aangekochte Virginische eilanden (voormalig Deensch West-Indië) zijn voornog de Deensche wetten gehandhaafd. De kolonie bestaat uit twee gemeenten, elk met een raad, bestaande uit gekozen en door den gouverneur benoemde leden.

Amerikaansch Samoa heeft 8000, Guam ruim 15.000, de Virginische eilanden 26.000, Portorico 1.300.000, de Philippijnen meer dan 10 miljoen zielen.

Literatuur: TAFT, Special report to the President, 1908. — WORCESTER, The Philippines, 1914. — ELLIOT, The Philippines, 1917 (I: to the end of the military regime. — II: to the end of the Commission Government). — Report of the special mission on investigation to the Philippine Islands, 1921. — Overige koloniën: de jaarboekwerken. — STIBBE, 196 vv.

XXVII. JAPANSCH KOLONIËN

Japan levert het tot dusver in de wereldgeschiedenis unieke voorbeeld op van een oostersch volk dat den westerschen invloed eeuwen lang weerstaat en, als dit met de daartoe aanvankelijk toereikende middelen niet langer mogelijk blijkt, uit eigen wil uit het westersche cultuurbezit zooveel overneemt, als noodig is om den vreemdeling in ontzag te houden door van hem zelf geborgde wapenen.

Japan had in de 6de eeuw na Christus een sterken cultuurinvloed ondergaan van China. Uit China kwam toen het Boeddhisme het land binnen dat officieele godsdienst werd, hoewel het nationale sjintoïsme (de vooroudersvereering) nooit geheel verdrong, en zich bovendien naar Japansche opvattingen (die trouw aan keizer en land boven alle plichten stellen) niet weinig vormde. Uit China kwam ook het letterschrift.

Aan het hoofd der nationale gemeenschap staat de mikado, die in een deel zijner functiën vertegenwoordigd wordt door den sjogoen, wiens ambt zich vergelijken laat bij dat van een Frankischen majordomus.

Er is in de oudst bekende geschiedenis van Japan meer dat aan de Europeesche middeleeuwen herinnert. Een ridderstand bij voorbeeld: de *samurai's*, aan wier hoofd staan de *daimjo's* (grooten heeren, landsheeren), territoriale leenvorsten, zoo machtig als de graven van Vlaanderen of hertogen van Brabant het in onze middeleeuwen waren. Dit is de toestand dien de Portugeezen aantreffen in de 16de eeuw. Enkele dier grooten heeren aan de kust bevorderden de prediking van het Christendom: zij scheen de banden waarmede zij aan het bestaande geestelijk-staatkundig oppergezag verbonden waren te kunnen slaken, althans lossen maken, en vleide hun gevoel van onafhankelijkheid.

Tegen de aanranding van het nationale erfgoed, in de prediking

van het Christendom gelegen, liepen in het begin der 17de eeuw volk en sjogoen te hoop. De sjogoen sluit den mikado op in een paleis in het binnenland waar hij buiten alle verkeer blijft; zijn eenige rol is die van een bijna tot mythe geworden vertegenwoordiger der nationale traditie en volkseenheid. De macht der afvallige heeren wordt gebroken, de Christenen vervolgd, de missionarissen verjaagd, de vreemdelingen geweerd. In 1641 worden zij allen uitgedreven behalve de Chineezers en de Nederlanders. Dezen mogen op het eilandje Desima in de haven van Nagasaki eenige facteurs onderhouden die, buiten eenigen omgang dan met daartoe door de regeering aangewezen ambtenaren, jaarlijks met de lading van twee hun uit Batavia toegezonden schepen een eng omschreven handel mogen drijven. De hofreis naar Jedo, waartoe het opperhoofd ééns per jaar is verplicht, en de gesprekken die dan soms met ontwikkelde Japanners plaats hebben, doen tegen het einde der 18de eeuw eenige belangstelling in Westersche wetenschappen ontstaan; in het begin der 19de worden reeds talrijke werken uit het Nederlandsch in het Japansch vertaald. De geestelijke afscheiding vermindert reeds; de stoffelijke bestaat nog, tot Perry in 1853 die voor Amerika bruuskweg komt verbreken: vier havens moeten voor den Amerikaanschen handel worden opengesteld. Onmiddellijk vragen nu anderen in de concessie aan Amerika te mogen deelen; zoo moet in 1855 de handelsvrijheid aan Rusland en Engeland worden toegestaan; zoo moeten de beperkingen waaraan tot dusver de Nederlandsche handel is onderworpen geweest, in 1856 vallen. In 1858 verkrijgt Amerika het recht, een diplomatieken vertegenwoordiger te zenden. Rusland, Engeland, Nederland, Frankrijk verlangen en verkrijgen onmiddellijk hetzelfde. Maar het volk verwenscht bestuurders die zich tegenover de gehate vreemdelingen zoo zwak betoonen; de staatsman die voor de concessie sedert 1853 verleend, aansprakelijk wordt gehouden, No Kami, wordt in 1860 vermoord. In 1861 wordt een aanval gedaan op het Engelsche gezantschap; in 1862 een Engelschman vermoord. Een Engelsch-Fransch-Nederlandsche vloot forceert dan in 1863 een Japansch vaarwater en dwingt boete af. Dan ontstaat een even onweerstaanbare volksbeweging als in het begin der 17de eeuw de vreemdelingen uitgedreven had; maar terwijl zij zich toen bediend had van den sjogoen, doet zij het thans van den mikado. De sjogoen die zooveel onduldbare vernederingen over Ja-

pan heeft laten komen wordt afgezet, het geheele sjogoenaat afgeschafte; de mikado Moetsoehito wordt uit zijne afzondering te voorschijn gehaald en zal voortaan niet slechts representeeren maar regeeren (1868). Hij blijkt een man te zijn die begrijpt dat de Westerling slechts wijken zal voor technische middelen aan zijn eigen beschaving ontleend. Hij neemt een kabinet naar Westersch model, brengt de leenen aan den Staat terug en schafte de standen af; het Boeddhisme verliest het karakter van officieelen godsdienst (1871). Een nieuwe kalender wordt ingevoerd; spoorwegen aangelegd; een leger gevormd door algemeenen dienstplicht in plaats van gelijk vroeger door vazallendienst, en met Europeesche bewapening in de plaats van de traditioneele (1873). Een gedeelte der bevolking raakt het spoor bijster en rebelleert; het wordt bloedig bedwongen (1874; 1877). In 1882 wordt een modern strafwetboek ingevoerd (met hulp van Fransche geleerden bewerkt), in 1896 een modern burgerlijk wetboek. In 1889 verkrijgt Japan parlementaire instellingen. In 1894 schafte het de exterritorialiteit voor vreemdelingen af; zij moeten zich aan de Japansche rechtspraak onderwerpen.

Het ophouden der oorlogen tusschen leenmannen onderling en de van de Westerlingen afgeziene betere ziektebestrijding doen de bevolking snel toenemen, en de hoeveelheid bouwgrond is beperkt. De natie industrialiseert zich en krijgt oog voor het belang van een verzekeren aanvoer van grondstoffen en van verzekerde afzetgebieden. Geen dat nader bij ligt dan Korea, om welks bezit Japan in 1894—'95 zijn oorlog met China voert. Hoe uit den afloop van dien oorlog een nieuwe oorlog met Rusland is voortgekomen, hoe Japan vervolgens zijn protectoraat over Korea met goedvinden van Rusland gevestigd heeft, hoe het in den wereldoorlog de Duitschers uit Kiaotsjou heeft verjaagd, is alles in vorige hoofdstukken ter sprake gekomen. Als opbrengst zijner imperiale politiek bezit het thans: 1. de kolonie Formosa; 2. het protectoraat Korea; 3. het pachtgebied Kwantoeng (met Port Arthur); 4. de mandaatgebieden Carolinen, Marianen en Marshall-eilanden; 5. pretensiën ten opzichte der uitsluitende exploitatie van China, die het tijdens den wereldoorlog in 21 punten geformuleerd heeft, doch die door de andere belanghebbenden grootendeels te schande worden gemaakt.

Korea (Japansch: Chosen) wordt meer en meer als een inte-

greerend deel van het Japansche rijk beschouwd en behandeld. Formosa (Taiwan) wordt autocratisch bestuurd door een G.-G. die de wetgevende macht uitoefent in overeenstemming met een hem ter zijde gestelden, geheel uit ambtenaren bestaanden raad. Het koloniale budget is een post der moederlandsche begrooting. Vreemdelingen kunnen op Formosa geen grond in eigendom verwerven of er rechten op verkrijgen. De inboorlingen (van Maleisch ras) zijn er nagenoeg rechteloos. Het pachtgebied Kwantong wordt even autocratisch bestuurd door een Japanschen gouverneur-generaal. Maar met overig China laat de wereld Japan niet alleen.

Literatuur : Japan vóór 1853: FEENSTRA KUIPER, Japan en de Buitenwereld in de 18de eeuw, 's-Gravenhage 1921. — Perry: BASSETT MOORE, Principles of American Diplomacy, 187 vv. — MURDOCH and YAMAGATA, A History of Japan, Kobe 1903. — IYENAGA, The constitutional development of Japan, Baltimore 1891. — ABBOTT, Japanese Expansion and American Policies, New York 1916. — Japan en China: The Problem of Japan, by an ex-counsellor of Legation in the Far East (Amsterdam 1918), 252 vv. — TAKAKOSHI, Japanese rule in Formosa, 1907. — Annual Report on reforms and progress in Chosen. — STIBBE, 230 vv.

PRESIDENTEN DER VEREENIGDE STATEN

(F: Federalist, D. R.: Democratisch Republikein; D: Democraat;
W: Whig; R: Republikein. — De namen der presidenten die een tweeden
termijn kregen, in kapitaal. — Tusschen haakjes de namen der als
president invallende vice-presidenten.)

1789	GEORGE WASHINGTON	
1797	John Adams	F.
1801	THOMAS JEFFERSON	D. R.
1809	JAMES MADISON	D. R.
1817	JAMES MONROE	D. R.
1825	John Quincy Adams	D. R.
1829	ANDREW JACKSON	D.
1837	Martin van Buren	D.
1841	William Henry Harrison	W. (John Tyler).
1845	James K. Polk	D.
1849	Zachary Taylor	W. (Millard Fillmore).
1853	Franklin Pierce	D.
1857	James Buchanan	D.
1861	ABRAHAM LINCOLN	R. (Andrew Johnson).
1869	ULYSSES S. GRANT	R.
1877	Rutherford B. Hayes	R.
1881	James Abram Garfield	R. (Chester A. Arthur).
1885	Grover Cleveland	D.
1889	Benjamin Harrison	R.
1893	Grover Cleveland	D.
1897	WILLIAM MC KINLEY	R. (Theodore Roosevelt).
1905	Theodore Roosevelt	R.
1909	William Howard Taft	R.
1913	WOODROW WILSON	D.
1921	Warren G. Harding	R. (Calvin Coolidge).
1925	Calvin Coolidge	R.

SAMENSTELLING DER UNIE

(de slavenstaten in kapitaal)

1789 New Hampshire, Massachusetts, Rhode Island, Connecticut, New York, New Jersey, Delaware, Pennsylvanië, MARYLAND, VIRGINIË, NOORD-CAROLINA, ZUID-CAROLINA, GEORGIË.	1840 Wisconsin.
1791 KENTUCKY.	1845 FLORIDA.
1796 Vermont, TENNESSEE.	1846 Iowa.
1802 Ohio.	1850 TEXAS, Californië.
1812 LOUISIANA.	1858 Minnesota.
1816 Indiana.	1859 Oregon.
1817 MISSISSIPPI.	1861 Kansas.
1818 Illinois	1863 West-Virginië.
1819 ALABAMA.	1864 Nevada.
1820 Maine.	1867 Nebraska.
1821 MISSOURI.	1876 Colorado.
1836 ARKANSAS.	1889 Washington, Montana, Noord-Dakota, Zuid-Dakota.
1837 Michigan.	1890 Idaho, Wyoming.
	1896 Utah.
	1906 Oklahoma.
	1908 Nieuw-Mexico.
	1908 Arizona.

GOUVERNEURS DER KAAPKOLONIE SEDERT 1806

(sedert 1847 tevens Hooge Commissaris voor Z.-A.)

1806 Sir David Baird.	1854 Sir George Grey.
1807 Lord Caledon.	1862 Sir Philip Wodehouse.
1811 Sir John Cradock.	1870 Sir Henry Barkly.
1814 Lord Somerset.	1877 Sir Bartle Frere.
1828 Sir Lowry Cole.	1881 Sir Hercules Robinson.
1834 Sir Benjamin d'Urban.	1889 Sir Henry Loch.
1838 Sir George Napier.	1895 Sir Hercules Robinson (Lord Rosmead).
1843 Sir Peregrine Maitland.	1897 Sir Alfred Milner.
1847 Sir Henry Pottinger.	1905 Sir Walter Hely Hutchinson.
1847 Sir Harry Smith.	
1852 Sir George Cathcart.	

PRESIDENTEN VAN DEN ORANJE-VRIJSTAAT

1854 Josias Philip Hoffman.	1863 Johannes Henricus Brand.
1856 Jacobus Nicolaas Boshoff.	1889 Francis William Reitz.
1859 Marthinus Wessel Pretorius.	1896 Marthinus Theunis Steyn.

PRESIDENTEN DER ZUID-AFRIKAANSCHERE
REPUBLIEK

1857 Marthinus Wessel Pretorius.	1880 driemenschap Pretorius-Kruger-Joubert.
1872 Thomas François Burgers.	1883 S. J. P. Kruger.
1877 inlijving.	

GOUVERNEURS-GENERAAL VAN BRITSCH-INDIË

1774 Warren Hastings.	1828 Lord William Bentinck.
1786 Lord Cornwallis.	1835 Lord Auckland.
1793 Sir John Shore.	1842 Lord Ellenborough.
1797 Lord Wellesley.	1844 Lord Hardinge.
1807 Lord Minto.	1848 Lord Dalhousie.
1814 Lord Moira.	1856 Lord Canning.
1823 Lord Amherst.	

ONDERKONINGEN VAN INDIË

1858 Lord Canning.	1888 Lord Lansdowne.
1862 Lord Elgin.	1893 Lord Elgin.
1864 Sir John Lawrence.	1898 Lord Curzon.
1869 Lord Mayo.	1905 Lord Minto.
1872 Lord Northbrook.	1910 Lord Hardinge.
1876 Lord Lytton.	1916 Lord Chelmsford.
1880 Lord Ripon.	1921 Lord Reading.
1884 Lord Dufferin.	

REGISTER VAN PERSOONSNAMEN

A.

ABBAS I, khedive van Egypte, 339.
 ABD-EL-KADER, 346.
 ABDOEL AZIZ, sultan van Marokko, 353, 355.
 ABERCORN (hertog van), 219.
 ADAM VAN BREMEN, 29.
 ADAMS (John), president der V. S., 71, 71, 74, 76, 77, 80, 83.
 ADAMS (John Quincy), president der V. S., 80, 81, 83, 84.
 AGUINALDO, leider van den opstand op de Philippijnen, 106, 107, 395.
 AILLY (Pierre d'), bisschop van Kamerijk 30.
 AKBAR, groot-mogol, 274.
 ALAM II, groot-mogol, 279.
 ALBERT (prins) van België, 377.
 ALBERTI, Bataafsch officier, 165.
 ALBRET (Jeanne d'), vrouw van Dupleix, 277.
 ALBUQUERQUE (d'), grondvester der Portugeesche macht in Indië, 18, 20, 23.
 ALDRICH, Amerikaansch Congreslid, 117.
 ALEXANKER VI, paus, 36.
 ALMEIDA (d'), Portugeesch admiraal naar Indië, 18, 20.
 ANQUETIL DU PERRON, 268.
 ARABI PASJA, opstandeling tegen den kkedive van Egypte, 339—340.
 ARCHINARD, Fransch officier, 358.
 ARISTOTELES, 29.
 ARKWRIGHT, 289.
 ARTHUR, president der V. S., 99.
 ASQUITH (H. H.), Britsch premier, 231, 253, 258, 259, 262, 263.
 ASTOR (John Jacob), 87.

B.

BABER, groot-mogol, 274.
 BACO (Roger), 30.
 BACO VAN VERULAM, 247.
 BALBOA (Vasco Nunez da), 34.
 BALDWIN, Britsch premier, 263.
 BALDWIN, Canadeesch minister, 136.

BALFOUR (A. J.), Britsch staatsman, 125, 143, 233.
 BALTIMORE (Lord), 40, 47.
 BARENTSZ (Willem), zeevaarder, 41.
 BARING (Sir Evelyn), zie Cromer.
 BARKLY (Sir Henry), gouverneur der Kaapkolonie, 199, 200.
 BARNATO, mijnmagnaat, 212, 217.
 BARTHOLDT, Amerikaansch Congreslid, 120.
 BEAUMARCHAIS, 63.
 BECCARIA, 147.
 BEER (de), Vrijstaatsche boer, 193.
 BEERNAERT, Belgisch staatsman, 377.
 BEHAIM (Martin), geograaf, 15, 29.
 BENTINCK (Lord William), gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 288, 289, 300.
 BERG (N. P. van den), president der Javasche Bank, 303.
 BERKELEY (Sir William), gouverneur van Virginië, 46, 47.
 BERT (Paul), gouverneur-generaal van Indochina, 366.
 BÉTHENCOURT (Jean de), 14.
 BÉTHENCOURT (Maciot de), 14.
 BEYERS, Boerengeneraal, 243.
 BEZUIDENHOUT (Frederik), 170.
 BEZUIDENHOUT (Johannes), 170.
 BEZUIDENHOUT, 207.
 BIRCH (J. W.), Britsch resident in Perak, 326.
 BISMARCK, 374, 380,—382, 386.
 BLAINE, republikeinsch candidaat tot het presidentschap der V. S., 99.
 BLAKE, Canadeesch minister, 140.
 BLOCK (Adriaen), 41.
 BLOMMAERT, patroon in Nieuw-Nederland, 42.
 BOBADILLA, 32.
 BÖHM, Duitsch ontdekkingsreiziger, 372.
 BONAR LAW, Britsch staatsman, 126, 262, 263.
 BOOKER WASHINGTON, 115.
 BOPP (Franz), taalgeleerde, 268.
 BORDEN (Sir Richard), Canadeesch premier, 144, 262.

- BOSCH (Johannes van den), gouverneur-generaal van Ned.-Indië, 325.
- BOSHOFF (Jacobus Nicolaas), president van de O. V. S., 180, 182, 196, 197.
- BOTHA (Louis), Boerengeneraal, premier der Unie van Z. A., 230, 233, 234, 239, 240, 242, 258.
- BOUËT-WUILLAUMEZ, Fransch admiraal, 357.
- BRADDON, Australisch staatsman, 152.
- BRAND (Sir Christoffel), Speaker van het House of Assembly der Kaapkolonie, 198.
- BRAND (Johannes Henricus), president van den O. V. S., 198, 200, 201, 208.
- BRANDAAN (Sint), 29.
- BRAZZA (Savorgnan de), Fransch ontdekkingsreiziger, 359, 372, 373.
- BRECKINRIDGE, secessionistisch candidaat tot het presidentschap der V. S., 89.
- BRITO (Antonio de), 22.
- BRODRICK, Britsch minister van oorlog, 252.
- BROOKE (James), radja van Serawak 329, 331.
- BRYAN, democratisch candidaat tot het presidentschap der V. S., Staatssecretaris onder Wilson, 104, 107, 117, 121, 122.
- BRYANT, Amerikaansch journalist, 97.
- BUCHANAN, president der V. S., 89.
- BUCKINGHAM (Lord), Britsch minister van koloniën, 198.
- BUGEAUD, Fransch maarschalk, 346.
- BULWER LYTTON, Britsch ambassadeur bij de V. S., 88.
- BUNAU VARILLA, staatsman der republiek van Panama, 112.
- BUREN (Martin van), president der V. S., 85.
- BURKE (Edmund), Britsch staatsman, 285.
- C.**
- CABOTE (Giovanni), 33, 39.
- CABOTE (Sebastiano), 33.
- CABRAL, Ontdekker van Brazilië, 17, 21, 33.
- CAILLÉ (René), Fransch ontdekkingsreiziger, 357.
- CALVERT (Sir George), zie Baltimore.
- CAMBON (Paul), resident-generaal van Tunesië, 352.
- CAMPBELL (Colin), Britsch generaal, 297.
- CAMPBELL (Douglas), Amerikaansch schrijver, 52—54.
- CAMPBELL-BANNERMAN (Sir Henry), Britsch premier, 225, 226, 232, 233, 308.
- CANNING (George), Britsch staatsman, 81—83.
- CANNING (Lord), onderkoning van Britsch-Indië, 297.
- CANNON, speaker van het Huis van Afgevaardigden der V. S., 117.
- CANTINO (Alberto), gezant van Ferrara bij het Portugeesche hof, 33.
- CAPELLEN (van), Nederlandsch admiraal, 345.
- CAPRIVI (von), Duitsch rijkskanselier, 382.
- CARNARVON (Lord), Britsch minister van koloniën, 200—202, 204, 205.
- CARON (François), 276.
- CARTIER, Canadeesch staatsman, 136.
- CARTIER (Jacques), Fransch ontdekkingsreiziger, 34, 39.
- CATHARINA van Braganza, 24, 276.
- CATHCART (Sir George), gouverneur der Kaapkolonie, 188, 191.
- CAVENDISH (Thomas), boekancier, 23.
- CHAMBERLAIN (Austen), Britsch staatssecretaris voor Indië, 315.
- CHAMBERLAIN (Joseph), Britsch minister van koloniën, 152, 22—229, 251, 252, 262, 263, 353.
- CHAMPLAIN, Fransch ontdekkingsreiziger 39, 45.
- CHELMSFORD (Lord), onderkoning van Britsch-Indië, 315—317, 319, 321, 322.
- CHURCHILL (Winston), Britsch staatsman, 253.
- CLARK (Sir George), Britsch commissaris naar den O. V. S., 188—'89.
- CLARKE (Sir Alured), Britsch generaal, 163.
- CLARKE (Sir Andrew), gouverneur der Straits Settlements, 326.
- CLAY (Henry), candidaat tot het presidentschap der V. S., 84.
- CLAYTON, Staatssecretaris der V. S., 88.
- CLEMENCEAU (Georges), Fransch oppositieleider, later premier, 128, 366.
- CLÉMENTINE (prinses) van België.
- CLEVELAND (Grover), president der V. S., 99—101, 103, 104, 111, 128.
- CLINTON, gouverneur van New York, 74.
- CLIVE (Robert), grondvester der Britsche macht in Voor-Indië, 278—280, 282, 284, 285, 323.
- CLOETE, Britsch kolonel, 182—184.
- CLOETE (Henry), 182, 183.
- COBDEN (Richard), 136, 246.
- COLBERT, 276.
- COLE (Sir Lowry), gouverneur der Kaapkolonie, 172.
- COLLEY (Sir George), Britsch generaal, 207, 208.
- COLUMBUS, 16, 29, 31, 32.

CONNAUGHT (hertog van), 322.
 COOK (James), Engelsch ontdekkingsreiziger, 146.
 COOLIDGE (Calvin), president der V. S., 129.
 CONSTANS, gouverneur-generaal van Indo-china, 366.
 CORNWALLIS (Lord), Britsch generaal in Amerika, later gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 64, 282, 285.
 CORTERREAL, Portugeesch ontdekkingsreiziger, 33.
 CORTEZ (Fernando), veroveraar van Mexico, 35.
 COURBET, Fransch admiraal, 365, 366.
 COYMANS (Balthazar), 37.
 CRAWFORD, candidaat tot het presidentschap der V. S., 83.
 CREWE (Lord), Britsch staatssecretaris voor Indië, 314,
 CRISPI (Francesco), Italiaansch premier, 389.
 CROMER (Lord), Britsch consul-generaal in Egypte, 340-342.
 CROMWELL (Oliver), Lord Protector van Engeland, 46, 47.
 CUMMINGS, Amerikaansch senator, 126.
 CURTIS, Britsch schrijver, 260, 261.
 CURZON (Lord), onderkoning van Indië, 262, 308.

D.

DALHOUSIE (Lord), gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 295.
 DAVIS (Jefferson), president der Geconfedereerde Staten van N. A., 88, 89.
 DELCASSÉ, Fransch minister van buitenlandsche zaken, 354.
 DENT (Alfred), Britsch koopman te Hongkong, 330.
 DERBY (Lord), Britsch minister van koloniën, 209.
 DEWEY, Amerikaansch admiraal, 114.
 DIAZ (Bartolomeu), ontdekker der Kaap de Goede Hoop, 16.
 DIBBS, Australisch afgevaardigde, 152.
 DILKE (Sir Charles), Britsch schrijver, 248.
 DINGAAN, Zoeloekoning, 176-181.
 DINIZOELOE, Zoeloekoning, 215, 216.
 DISRAELI (Benjamin), Britsch staatsman 206, 208, 247, 293, 300.
 DORION (Charles), Canadeesch staatsman, 136.
 DOUGLAS, democratisch candidaat tot de presidentsverkiezing in de V. S., 89.
 DOUMER (Paul), gouverneur-generaal van Indochina, 366.

DRAGO, Argentijnsch staatsman, 114.
 DRAKE (Francis), boekancier, 23, 36, 39.
 DUFFERIN (Lord), onderkoning van Indië, 307, 366.
 DUPLEIX, gouverneur van Pondichéry, 277, 278, 281.
 DUPUIS (Jean), Franschman in Tonkin, 365.
 DUYMAER VAN TWIST, gouverneur-generaal van Ned.-Indië, 325.
 DYER, Britsch generaal, 319, 322.
 DZJENGIS KHAN, 274.

E.

EDUARD VII van Engeland, 227.
 ELISABETH van Engeland, 39, 40, 51.
 EMERSON (Ralph Waldo), Amerikaansch dichter, 131.
 EMIN PASJA, 375, 382.
 ERATOSTHENES, 30.
 ERICSSON (Leif), 29.
 ESSELEN, staatssecretaris der Nieuwe Republiek, 215.
 ESTAING (d'), Fransch admiraal, 64.
 EVERTSEN (Cornelis), Nederlandsch admiraal, 42.
 EXMOUTH (Lord), Britsch admiraal, 345.

F.

FAIDHERBE, gouverneur van Senegal, 358.
 FAIRBANKS, Amerikaansch politicus, 117.
 FALLIÈRES, president der Fransche Republiek, 352.
 FAREWELL (Francis George), Britsch zeeofficier, 176, 177.
 FARRAR (Sir George), Z. A. staatsman, 234, 239.
 FERDINAND van Arragon, 31.
 FERRY (Jules), Fransch staatsman, 27, 365, 366.
 FIFE (hertog van), 219.
 FILLMORE, president der V. S., 87.
 FISCHER, Vrijstaatsch politicus, 233, 239, 240, 242.
 FISHER, Australisch premier, 258, 259.
 FISKE (John), Amerikaansch schrijver, 57.
 FITZPATRICK (Sir Percy), Z. A. staatsman, 234, 240.
 FOCH, Fransch opperbevelhebber, 127, 128.
 FORSTER (W. E.), oprichter der Imperial Federation League, 248.
 FOX (Charles James), Britsch staatsman, 283-285.
 FRANCIS (Philip), tegenstander van Warren Hastings, 283.
 FRANKLIN (Benjamin), 58, 59, 61, 63, 71.

FREDERIK WILLEM, keurvorst van Brandenburg, 379.
 FREDERIK WILLEM I van Pruisen, 379.
 FREEMANTLE, Britsch kapitein, 325.
 FRERE (Sir Bartle), gouverneur der Kaapkolonie, 202, 206, 208.
 FROUDE (J. A.), Britsch historicus, 201, 202, 248.
 FRIJKENIUS, commissaris naar de Kaap, 161, 163.

G.

GAGE, Britsch generaal, 62.
 GAIKA, kafferhoofd, 165.
 GALLATIN, Amerikaansch staatsman, 76.
 GALLIENI, Fransch generaal, 358, 363.
 GAMA (Vasco da), 17, 18.
 GANDHI (Mohandas Karamtsjand), Britsch-Indisch volksleider, 319-322.
 GARCIA (Antonio), 37.
 GARDINER, Britsch kolonist in Natal, 177, 178.
 GARFIELD, president der V. S., 98, 99.
 GEORGE V van Engeland, 314, 317.
 GEORGE (Henry), Amerikaansch schrijver, 100, 108.
 GEY VAN PITTIUS, president der republiek Goosen, 208.
 GLADSTONE (William Ewart), Britsch premier, 93, 206-208, 239, 248, 249, 293, 340, 341, 381.
 GLADSTONE (Herbert John), gouverneur-generaal van Z. A., 239.
 GLENELG (Lord), Britsch minister van koloniën, 173, 177, 180.
 GODDIJN, patroon in Nieuw-Nederland, 42.
 GODEFROI, Hamburgsch koopman, 380.
 GODEHEU, gouverneur van Pondichéry, 278.
 GOENS (Rijklof van), gouverneur van Ceilon, 276.
 GORDON, Britsch generaal, 248, 340, 341, 375.
 GORKOM (van), superintendent van onderwijs in de Z. A. R., 202.
 GORST (Sir Eldon), Britsch consul-generaal in Egypte, 342.
 GOURAUD, Fransch generaal, 359.
 GRANT (Ulysses S.) president der V. S., 90, 95, 97, 99.
 GRASSE (de), Fransch admiraal, 64.
 GREELEY (Horace), candidaat tot het presidentschap der V. S., 95.
 GREENE (Conyngham), Britsch resident te Pretoria, 228, 229.
 GREY (Sir Edward), Britsch staatsman, 231, 257.

GREY (Sir George), gouverneur der Kaapkolonie, 197, 198.
 GREY (Lord), Britsch minister van koloniën, 191, 193.
 GRILLO, Genueesch koopman, 36.
 GROBLER (Piet), 218.
 GUILTEAU, moordenaar van Garfield, 99.

H.

HAIDER ALI, sultan van Maisoer, 281, 282.
 HALDANE (Lord), Britsch staatsman, 231, 384.
 HAMELBERG (H. A. L.), staatssecretaris van den O. V. S., 197.
 HAMILTON (Alexander), Amerikaansch staatsman, 68, 69, 71, 73-76, 79, 83.
 HANCOCK, democratisch candidaat tot het presidentschap der V. S., 98.
 HARCOURT (Sir William), Britsch staatsman, 225, 226.
 HARDING, president der V. S., 129.
 HARDINGE (Lord), onderkoning van Britsch-Indië, 314.
 HARE (Alexander), 325.
 HARRISON (Benjamin), president der V. S., 100.
 HARRISON (William Henry), president der V. S., 85, 86.
 HARRISON, gouverneur der Philippijnen, 395.
 HASTINGS (Warren), gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 280-285, 304.
 HAVELOCK, Britsch generaal, 297.
 HAWKINS (John), 36.
 HAWKINS (Richard), 36.
 HAWTHORNE (Nathanael), Amerikaansch schrijver, 131.
 HAY, Amerikaansch staatssecretaris, 112, 118, 119.
 HAYES, president der V. S., 97, 98.
 HEEMSKERCK (Jacob van), 41.
 HENDERSON, Britsch staatsman, 262.
 HENDRIK VII van Engeland, 33, 39.
 HENDRIK VIII van Engeland, 42.
 HENDRIK DE ZEEVAARDER, 14, 23.
 HENRY (Patrick), 62, 72.
 HERTZOG (J. B. M.), premier van Z. A., 239, 240, 242, 243.
 HICKS BEACH (Sir Michael), Britsch minister van koloniën, 205.
 HOESEIN, dey van Algiers, 345.
 HOFFMAN (Josias Philip), president van den O. V. S., 189, 196.
 HOFMEYR (Jan), Kaapsch politicus, 221, 224, 235, 239.
 HOGENDORP (Gijsbert Karel van), 166, 167.

HOGGE (William S.), commissaris naar de trekboeren, 187, 188.
 HOWE, Britsch generaal, 62, 63.
 HUDSON (Henry), 41.
 HUGHES, staatssecretaris der V. S., 117, 124, 129.
 HUGHES, Australisch premier, 259.
 HULL, Natalsch politicus, 240.
 HULSTEYN (Sir William van), Transvaalsch politicus, 234.

I.

IBRAHIM, zoon van Mohammed Ali, 338.
 ISABELLA van Castilië, 31.
 ISMAËL, khedive van Egypte, 339.
 IWAN IV de Verschrikkelijke, 289.

J.

JACKSON (Andrew), president der V. S., 84, 85.
 JACOBUS I van Engeland, 39, 49, 51.
 JACOBUS I van Engeland, 48.
 JAGT (A. van der), N.-I. ambtenaar, 325.
 JAMESON (Leander Starr), Z. A. politicus, 222, 223, 225, 232, 234, 236, 239, 241.
 JAN, negus van Abessynië, 389.
 JANSSENS (Jan Willem), gouverneur der Kaapkolonie, 164—166.
 JAY (John), Amerikaansch politicus en diplomaat, 73, 76, 77.
 JEFFERSON (Thomas), president der V. S. 61, 62, 69, 71, 74, 76—78, 81, 83, 84.
 JERVAIS (Sir William), gouverneur der Straits Settlements, 326.
 JOFFRE, Fransch officier, 358.
 JOHNSON, president der V. S., 91, 92.
 JOHNSTON, agent der British S. A. Company, 27, 28.
 JOHNSTONE, Britsch admiraal, 281, 282.
 JONES (William), vertaler van *Çakuntala*, 284.
 JORISSEN (E. J. P.), Nederlander in dienst der Z. A. R., 202, 205.
 JOUBERT (P. J.), commandant-generaal der Z. A. R., 205—207, 225.
 JOUBERT (W. F.), commandant-generaal der republiek Lijdenburg, 194, 195, 197.
 JUMONVILLE, Fransch officier, 50.

K.

KAREL I van Engeland, 40, 46.
 KAREL II van Engeland, 24, 42, 46—49, 245, 276.
 KAREL V, 22, 33.

KAREL X van Frankrijk, 368, 369.
 KAUFMANN, Russisch generaal, 291, 294.
 KEATE, luitenant-gouverneur van Natal, 199.
 KETSJWAJO, Zoeloekoning, 194, 215.
 KHAMA, kafferhoofd, 218.
 KING (John Sanders), Britsch midshipman, pionier in Natal, 176.
 KITCHENER (Lord), generaal in den Soedan, in Z.A., in Britsch-Indië, 230, 231, 308, 342, 360.
 KLÉBER, Fransch generaal, 337.
 KOK (Adem), Griquaahofd, 185, 199.
 KOTZÉ, Z. A. mijningenieur, 241.
 KNUTSFORD (Lord), Britsch minister van koloniën, 218.
 KRUGER (S. J. P.), president der Z. A. R., 198, 203—208, 213, 214, 216, 218—223, 228, 234, 353.

L.

LA FAYETTE, 63.
 LA FOLLETTE, Amerikaansch senator, 120, 121.
 LAFONTAINE, Canadeesch minister, 136.
 LALLY TOLLENDAL, gouverneur van Pondichéry, 279.
 LANCASTER (James), boekanier, 23.
 LANYON (Sir Owen), Britsch administrateur van Transvaal, 206.
 LA PÉROUSE, Fransch ontdekkingsreiziger, 146.
 LA SALLE (Cavalier de), Fransch ontdekkingsreiziger, 49.
 LAS CASAS, missionaris, 32.
 LAURIER (Sir Wilfrid), Canadeesch premier, 143, 144, 251, 258, 259.
 LAW (John), 50.
 LEE (Henry), 72.
 LEE, generaal der Geconfedereerden, 90, 91.
 LEOPOLD II van België, 27, 371—376.
 LESSEPS (Ferdinand de), 98.
 LEYDS (W. J.), staatssecretaris der Z. A. R., 214.
 LINCOLN (Abraham), president der V. S., 89—91, 108.
 LINSCHOTEN (Jan Huyghen van), 41.
 LIOTARD, Fransch generaal, 360.
 LIVINGSTON, Amerikaansch diplomaat, 76, 78.
 LIVINGSTONE (Daniel), zendeling en reiziger, 371, 381.
 LLOYD GARRISON (William), abolitionist, 86.
 LLOYD GEORGE (David), Britsch premier, 128, 129, 253, 259, 260, 262, 263, 315, 316, 355.

LOBENGOELOE, Matabilikoning, 218—220.
 LOMELLINO, Genueesch koopman, 36.
 LONGFELLOW, Amerikaansch dichter, 131.
 LOUISE (prinses) van België, 377.
 LOUVOIS, 49.
 LÜDERITZ, Bremer koopman, 215, 383.
 LYAUTEY, resident-generaal in Marokko, 356.
 LYTTTELTON (Alfred), Britsch minister van koloniën, 232, 233.

M.

MACAULAY (Thomas Babington), *law member* van den Raad van Indië, 288.
 MACCIO, Italiaansch consul te Tunis, 351.
 MAC CLELLAN, generaal der Noordelijken in den Am. burgeroorlog, 90.
 MACDONALD, Canadeesch staatsman, 136.
 MACKENZIE, Commissaris naar Beetsjoeanaland, 214.
 MAC KINLEY, president der V. S., 100, 104, 107, 109, 112.
 MAC MAHON, gouverneur van Algerië, president der Fransche Republiek, 196, 348.
 MADISON (James), president der V. S. 68, 69, 71, 73, 74, 76, 78, 79, 83.
 MAGALHÃES (Fernando da), 32.
 MAHAN, Amerikaansch schrijver, 106, 118.
 MAHDI (de), 340, 382, 389.
 MAITLAND (Sir Peregrine), gouverneur der Kaapkolonie, 183.
 MALAN (D. F.), Kaapsch politicus, 235, 239, 242.
 MARCHAND, Fransch kolonel, 360, 390.
 MARIA HENRIETTE, gemalin van Karel I van Engeland, 40.
 MARITZ (Gert), voortrekker, 174, 176, 178, 179.
 MASOES, Basoetokoning, 187, 188, 196—199.
 MENELIK, negus van Abessynië, 389.
 MENOU, Fransch generaal, 337.
 MERKUS, gouverneur-generaal van Ned.-Indië, 325.
 MERRIMAN (X.), Kaapsch politicus, 234, 239.
 MEYER (Lucas), president der Nieuwe Republiek, 215.
 MICHELL (Sir Lewis), biograaf van Cecil Rhodes, 224.
 MILNER (Sir Alfred, later Lord), gouverneur der Kaapkolonie, 227, 228, 232, 233, 264.
 MINTO (Lord), gouverneur-generaal van Britsch-Indië (begin 19de eeuw), 286.
 MINTO (Lord), onderkoning van Indië (begin 20ste eeuw), 308, 309, 317.

MIR DJAFER, nawab van Bengalen, 279, 280.
 MIR KASSIM, nawab van Bengalen, 279.
 MIST (Jacob Uitenhage de), commissaris naar de Kaapkolonie, 164—166.
 MOELAI-EL-HASSAN, sultan van Marokko, 353.
 MOELAI HAFID, sultan van Marokko, 355, 356.
 MOETSOEHITO, mikado van Japan, 400.
 MOFFAT, zendeling naar Lobengoeloe, 218.
 MOHAMMED, 273.
 MOHAMMED ALI, khedive van Egypte, 338, 339.
 MOLTEÑO, Kaapsch premier, 201.
 MONROE (James), president der V. S., 76, 78, 80—83.
 MONTAGU (Edwin Samuel), Britsch staatssecretaris voor Indië, 314—317, 319.
 MONTCALM, gouverneur van Canada, 60.
 MOODY, Amerikaansch schrijver, 109.
 MOOR, Natalisch staatsman, 235, 239, 240.
 MORLEY (John, later Lord), Britsch staatssecretaris voor Indië, 304, 309, 310, 312, 314, 317.

N.

NADIR SJAH, 292.
 NANA SAHIB, 296, 297.
 NAPIER (Sir George), gouverneur der Kaapkolonie, 180—183, 192.
 NAPOLEON I, 78, 245, 286, 337.
 NAPOLEON III, 93, 347, 348, 364.
 NEDERBURGH (S. C.), commissaris naar de Kaapkolonie, 161—163, 192.
 NÉGRIER, Fransch generaal, 366.
 NELSON, Britsch admiraal, 337.
 NICOLLS (Richard), verovert Nieuw-Nederland, 42.
 NIEKERK (G. J. van), president van Stelaland, 209.
 NORMANBY (Lord), Britsch minister van koloniën, 181.
 NORTH (Lord), Britsch premier, 283.

O.

OESIBEBOE, Zoeloekoning, 215.
 OLNEY, staatssecretaris der V. S., 102, 114.
 OSBORNE (J. B.), Amerikaansch schrijver, 118.
 OVERBECK (von), Oostenrijksch consul te Hongkong, 330.
 OWEN (S. Mostyn), commissaris naar de trekboeren, 187, 188.

P.

PALMA, president der Cubaansche republiek, 393.
 PANDA, Zoeloekoning, 179, 180, 183, 184, 194.

PAPINEAU, leider der Fransche Canadeezen, 135, 136.
 PARKER, democratisch candidaat tot het presidentschap der V. S., 109.
 PAUNCFOTE (Lord), Britsch ambassadeur bij de V. S., 112, 118.
 PAUW (Michiel), patroon in Nieuw-Nederland, 42.
 PAYNE, Amerikaansch Congresman, 117.
 PEDRO (dom), broeder van Hendrik den Zeevaarder, 15.
 PEDRO I van Brazilië, 25.
 PEDRO II van Brazilië, 25.
 PENN (William), Engelsch admiral, 49.
 PENN (William), stichter van Pennsylvanië, 49, 58, 59.
 PERRY, Amerikaansch zeeofficier, 399.
 PETERS, gouverneur van Duitsch-Oost-Afrika, 382.
 PHILIP (John), zendingsinspecteur, 171.
 PHILIPS II van Spanje, 23.
 PHILIPS (Lionel), Johannesburgsch „Reformer”, 222.
 PICHON (Stephen), Fransch ambassadeur te Peking, 367.
 PIERCE (Franklin), president der V. S., 88.
 PINCKNEY, lid van het Amerikaansch Congres, 69.
 PINTO (Mendes), 19.
 PISARRO (Francisco), veroveraar van Peru, 35.
 PITT (William), Britsch premier, 284.
 POLIGNAC (de), Fransch ambassadeur te Londen, later Fransch premier, 82, 345.
 POLK, president der V. S., 86.
 POLO (Marco), Venetiaansch gezant naar China, 13, 17, 29, 30, 32.
 POTGIETER (Hendrik), voortrekker, 174—176, 179, 184, 186, 194.
 POTTINGER (Sir Henry), gouverneur der Kaapkolonie, 184, 185.
 PRETORIUS (Andries), voortrekker, 179, 181, 182, 184—187, 189, 194.
 PRETORIUS (Marthinus Wessel), president der Z. A. R., 194—197, 199, 200, 203, 207.

R.

RAFFLES (Thomas Stamford), 324, 328.
 RALEIGH (Sir Walter), 39.
 RANAVALO, Hova-koningin, 362, 363.
 RANDOLPH, gouverneur van Virginië, 72.
 RANDON, gouverneur van Algerië, 347.
 RANJIT SINGH, 292, 293.
 READING (Lord), onderkoning van Indië, 322.
 REICHARDT, Duitsch ontdekkingsreiziger, 372.

REITZ (Francis William), hoofdrechtter van den O. V. S., 204.
 RENKIN, Belgisch minister van koloniën, 377.
 RENSBURG (Jan van), voortrekker, 175.
 RENSBURG (van), waarnemend president der Z. A. R., 197.
 RENSSELAER (Kiliaen van), patroon in Nieuw-Nederland, 42, 55.
 RETIEF (Piet), voortrekker, 174, 176, 178, 179, 189.
 REY (de la), Boerengeneraal, 230, 234.
 RHODES (Cecil), premier der Kaapkolonie, oprichter der British S. A. Company, 27, 28, 219—127, 230, 234, 383.
 RIEBEECK (Jan van), stichter der Kaapkolonie, 157, 158.
 RIGAUD, Fransch zending in Indië, 282.
 RIPON (Lord), onderkoning van Indië, later Britsch minister van koloniën, 251, 293, 300.
 RIVIÈRE, Fransch officier, 365.
 ROBERTS (Lord), Britsch generaal, 230, 231.
 ROBINSON (Sir Hercules), gouverneur der Kaapkolonie, 208, 219, 222, 223.
 ROCHAMBEAU, Fransch generaal, 64.
 ROGERIUS (Abraham), Nederlandsch schrijver over Indië, 268.
 ROGERS (Sir Frederick), Britsch onderstaatssecretaris voor de koloniën, 246.
 ROHLFS (Gerard), Duitsch consul te Zanzibar, 381.
 ROOSEVELT (Theodore), president der V. S., 100, 107—117, 120—122, 125.
 ROOT (Elihu), Amerikaansch rechtsgeleerde en diplomaat, 114.
 ROSEBERY (Lord), Britsch premier, 231, 248, 251.
 ROSS, Britsch scheepskapitein, 325.
 ROUVIER (Charles), resident-generaal van Tunesië, later Fransch minister van buitenlandsche zaken, 352, 354.
 ROWELL, Canadeesch gedelegeerde ter Volkenbondsvergadering, 144.
 RUDINI (di), Italiaansch premier, 389.
 RUSSELL (Lord John), Britsch staatsman, 181, 246.

S.

SAÏD, khedive van Egypte, 339.
 SALISBURY (Lord), Britsch premier, 28, 102, 249, 251, 341.
 SAUER, Z. A. staatsman, 239.
 SCHIMMELPENNINCK (R. J.), 166.
 SCHLEY, Amerikaansch admiraal, 105, 114.
 SCHOEMAN (Stephanus), commandant-generaal der republiek Zoutpansberg, 194, 195, 197.

- SCHREINER (W. P.), Kaapsch premier, 235.
- SCHURZ (Carl), Amerikaansch minister, 97, 98.
- SCHUYLER, Amerikaansch staatsman, 68.
- SCOTT, Amerikaansch generaal, 86.
- SEELEY, Britsch schrijver, 248.
- SEKOKOENI, kafferhoofd, 203—205.
- SELBORNE (Lord), gouverneur van Transvaal, 233.
- SELKAT, Matabilikoning, 175, 176, 189, 203, 218.
- SENECA, 30.
- SHAW (Miss Flora), agente van Cecil Rhodes, 223.
- SHEPSTONE (Sir Theophilus), commissaris naar de Z. A. R., 194, 201, 202, 204—206, 217, 234.
- SHERIDAN, Britsch staatsman, 285.
- SHERMAN, Amerikaansch generaal, 90.
- SHORE (John), gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 282.
- SIDDHARTA, 269.
- SKOBELW, Russisch generaal, 291, 295.
- SLUYSKEN, commissaris aan de Kaap, 163.
- SMIT (N. J.), Transvaalsch generaal, 209.
- SMITH (Sir Harry), gouverneur der Kaapkolonie, 185—187, 191, 193.
- SMITH (Sir Thomas Charleton), Britsch officier, 181, 182.
- SMELLENKAMP (Jan Aarnoud), 182.
- SMUTS (Jan), Z. A. premier, 233, 234, 239, 242.
- SPENSER (Edmund), 51.
- SPIES (Andries), commandant-generaal der republiek Utrecht, 195.
- SPIILBERGEN (Joris van), 275.
- STANLEY (Lord), Britsch minister van koloniën, 172.
- STANLEY (Henry Morton), 371, 372.
- STEL (Simon van der), gouverneur der Kaapkolonie, 158, 159.
- STÉPHANIE (prinses) van België, 377.
- STEYN (Martinus Theunis), president van den O. V. S., 228, 231, 241.
- STODDARD, Britsch agent te Bokhara, 290.
- STRABO, 30.
- STUART (Sir Thomas), Kaapsch politicus, 241.
- STUYVESANT (Pieter), gouverneur van Nieuw-Nederland, 42.
- SUFFREN (le bailli de), Fransch admiraal, 64, 161, 281, 282.
- SWETTENHAM (Sir Frank), resident-generaal bij de Maleische Confederatie, 327.
- T.
- TACHÉ, Canadeesch afgevaardigde, 136.
- TAFT (William Howard), president der V. S., 114, 117, 119—122, 393, 395.
- TAYLOR, president der V. S., 87.
- TEWFIK, khedive van Egypte, 339.
- THORBECKE (J. R.), 7.
- TILAK, Britsch-Indisch volksleider, 315.
- TILDEN, democratisch candidaat tot het presidentschap der V. S., 97.
- TIMOER LEM, 274.
- TIPPO, zoon van Haider Ali, 282.
- TOIT (S. J. du), superintendent van onderwijs in de Z. A. R., 209, 221.
- TORREY (J. W.), Amerikaansch consul te Broenei, 330.
- TOSCANELLI, Florentijnsch geograaf, 30, 31.
- TRICHARD (Louis), voortrekker, 175, 189.
- TSJAKA, Zoeloekoning, 175—177, 203.
- TUCKER (Josiah), Britsch schrijver, 245.
- TULBAGH (Rijk), gouverneur der Kaapkolonie, 161.
- TUPPER (Charles), Canadeesch staatsman, 136.
- TYLER, president der V. S., 86.
- U.
- URBAN (Sir Benjamin d'), gouverneur der Kaapkolonie, 172, 174, 175, 177, 180.
- Uys (Piet), voortrekker, 177—179.
- V.
- VERRAZANO, Florentijnsch zeevaarder in Franschen dienst, 34, 41.
- VESPUCCI (Amerigo), 33.
- VICTORIA, Koningin van Engeland, 247, 300.
- VILLIERS (Coetzee de), Kaapsch genealoog, 168.
- VILLIERS (Sir Henry de), hoofdrechtder der Kaapkolonie, 208.
- W.
- WALDSEEMÜLLER, geograaf, 33.
- WALLENSTEIN, 379.
- WARDEN, Britsch officier, 187.
- WARREN, Britsch officier, 214.
- WASHINGTON (George), president der V. S., 50, 58, 61—64, 68, 71, 74, 76, 77, 81, 83, 108, 120.
- WATERBOER (Andries), Griquahoofd, 185, 199.
- WATERBOER (Nicolaas), Griquahoofd, 199.
- WEAVER, arbeiderscandidaat tot het presidentschap der V. S., 100.
- WEEKS, Amerikaansch senator, 126.
- WEERT (Sebald de), 275.

- WELLESLEY (Lord), gouverneur-generaal van Britsch-Indië, 282.
WELLINGTON (hertog van), 79.
WEST (Martin), luitenant-gouverneur van Natal, 183, 184, 194.
WET (C. R. de), Boerengeneraal, 230, 236, 243.
WET (Sir Jacobus de), Britsch resident te Pretoria, 223.
WILBERFORCE (William), 172.
WILHELM II, Duitsch keizer, 226, 354.
WILLEM III van Engeland, 48, 50.
WILLEM I der Nederlanden, 88.
WILLEM II der Nederlanden, 182.
WILLEM V van Oranje, 163.
WILLIAMS (Roger), stichter van Providence, 44.
WILSON (Woodrow), president der V. S., 121, 122, 124—129, 131, 260.
WINTHROP (John), gouverneur van Massachusetts, 44.
- WISSMANN, commissaris naar Duitsch Oost-Afrika, 382.
WODEHOUSE (Sir Philip), gouverneur der Kaapkolonie, 198.
WOLFE, Britsch generaal, 60.
WOLSELEY (Sir Garnet), Britsch generaal, 206, 207, 340.
WOOD (Sir Evelyn), Britsch generaal, 208.
- X.
- XAVERIUS (Franciscus), missionaris, 19.
- Y.
- YORK (hertog van), zie Jacobus II.
- Z.
- ZAGLOEL PASJA, Egyptisch premier, 343.
-

9a 29/63

